

VAIMULIKUD KAITSEJÕUDUDES

Kaanepilt:

VÄLIJUMALATEENISTUS ÕPPUSEL „KEVADTORM 2004”.

TEENIB KVÜÕA KAPLAN LTN AGO LILLEORG.

Foto: Ardi Hallismaa.

VAIMULIKUD KAITSEJÕUDUDES

EESTI KAITSEVÄE KAPLANITEENISTUS
JA
SELLE EELLUGU

TÕNIS NÕMMIK

KAITSEVÄE ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSED
TARTU
2005

Väljaandja

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused ja Kirjastus ELMATAR AS

Keeletoimetaja

TIIU PIKKUR

Korrektuuri lugenud

lipnik **SIRJE VAHTRAMÄE**

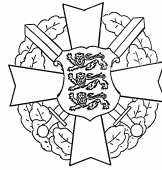
MARI METSÄÄR

MAIMU LIIS NÖMMIK (ingliseelne kokkuvõte)

KVA **ANNELI VIIL**

© **Tõnis Nõmmik**

Tallinn 2005

IN HOC SIGNO VINCES

IN MEMORIAM

August ARUMÄE, endine GRÜNBERG
Reinerus BROOCMANN
Johannes DEUTENIUS
Bruno Karl Immanuel EDERMA
Anton EILART
Jaan GNADENTEICH
Arnold Andreas Werner GRAF
Ferdinand Alexander Johannes HASSELBLATT
Aleksander HINNO
Georg KIVISTE
Gunnar Rudolf KNÜPFER
Jakob KUKK
Paul Voldemar KUUSIK
Anton LAAR
Arnold LAUR
Axel LORD
Erich MASSALIEN
Aleksander MÄEVÄLJA, endine MOHRFELDT
Oskar PUHM
Nikolai PÄTS
Hans REBANE
Freidrich Wilhelm Constantin STOCKHOLM
JUHAN SUURKIVI, endine STEINBERG
Arnold-Ferdinand TAMMIK
Erich TIMMERMANN
Jaan TREUMAN
Matvei TÕNISBERG
Johannes Paulini WUNDERLICH

*„Õndsad on need surnud, kes Issandas surevad nüüdsest
peale, Tõesti ütleb Vaim, nemad hingavad oma vaevast ja nende teod
käivad nende järel!”*

JOHANNENE ILMUTUSE RAAMAT 14:13

**PIIRIVALVE AJATEENIJATE RISTIMISTEENISTUS NARVA
ALEKSANDRI KIRIKUS JAANUARIS 2004.**

*Teenivad: Viru praost AVO KIIR, kohaliku koguduse ja Kaitseliidu
Alutaguse maleva õpetaja n-ltn VILLU JÜRJO, reservkaplan n-ltn LEA
JANTS-YLÖNEN ja Piirivalve Narva õppekeskuse kaplan n-ltn GUSTAV
KUTSAR.*

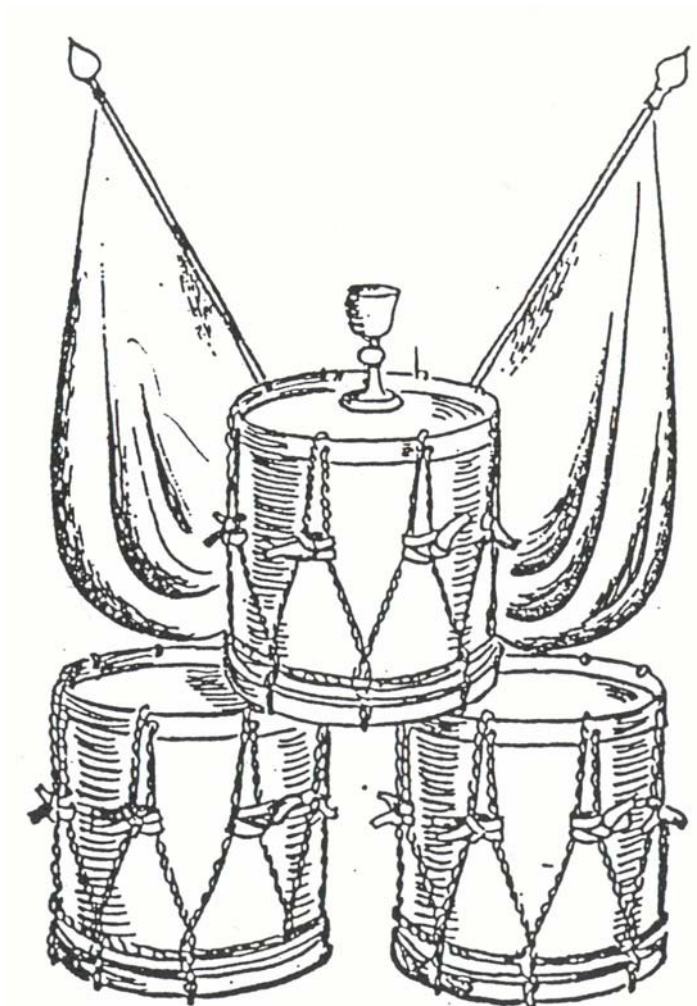
Foto: Tõnis Kärkinen.

SISUKORD

IN MEMORIAM	3
Sisukord	5
Kasutatud lühendid	7
SAATEKS. Peapiiskop Andres Pöder	11
EESSÕNA	13
SISSEJUHATUS	15
I Kaplaniteenistuse alged, teoloogilised alused, kaplanite ülesanded, töö ja tegevus	19
1.1 In principio 19; 1.2 Kaplaniteenistuse teoloogilised alused 21; 1.3 Keskajast Napoleoni sõjani 22; 1.4 Kaplani kompetens 25; 1.5 Kaplan ohvitserina 26; 1.6 Kaplan väeosa vaimulikuna 31; 1.7 Kaplan ülemusena 41; 1.8 Kaplan sõjalukorras, lahingus ja rahutagamisoperatsioonidel 42; 1.9 Kaplanite ajaloolised traditsioonid 47	
II Välivaimulikud Eesti varasemas ajaloos	53
2.1 Rootsi, Poola ja Taani valitsuste aeg 53; 2.1.1 Esimesed Rootsi välipastorite eeskirjad 53; 2.1.2 Lõuna-Eesti Poola valduses 1560-1625 55; 2.1.3 Saaremaa Taani valduses 55; 2.1.4 Gustav II Adolphi reformid 56; 2.1.5 Kristina ja Karl X Gustavi valitsuste aastad 59; 2.1.6 Karl XI riigikaitse korraldused 60; 2.1.7 Karl XII valitsus ja Suur Põhjasõda 63; 2.2 Eesti Vene valitsuse all 75; 2.2.1 1710-1804 75; 2.2.2 XIX sajand 77; 2.2.3 Vene-Jaapani sõda, Esimene maailmasõda ja revolutsioonigaeg 79	
III Kaplaniteenistus Vabadussõjast kuni iseseisvuse taastamiseni	85
3.1 Eesti Vabadussõda 85; 3.1.1 Eellugu: Eesti rahvuslikud väeosad 3.1.1 85; 3.1.2 Vabadussõda 1918-1920 87; 3.2 Sõjaväevaimulikud 1920-1923 102; 3.2.1 Esimesed rahuaastad 102; 3.2.2 Vabadussõjaaegse organisatsiooni lõpp 104; 3.3 Vaimulikud Eesti kaitseväes ja Kaitseliidus 1923-1940 107; 3.3.1 Kaitsejõud ja vaimulikud 1923-1935 107; 3.3.2 Vaimulikud Kaitseliidus 1925-1940 118; 3.3.3 Välipastoratuuri taastamine Eesti sõjaväes 1935-1940 127; 3.3.4 Sic transit ...135; 3.4.1. II maailmasõda ja pagulusaastad 139; 3.4.1 II maailmasõda ja okupatsioonid 139; 3.4.2 Pagulus- ja okupatsioonigaastad 143	
IV Kaplaniteenistus taasiseseisvunud Eesti kaitseväes	147
4.1 Taastatud kaplaniteenistus 147; 4.1.1 Välipastoratuuri taastamine 147; 4.1.2 Esimesed sammud 148; 4.1.3 Kaplanite väljaõpe käivitub 156; 4.1.3 Esimene peakaplanite vahetus 160; 4.2 Eesti kaitseväe kaplaniteenistus tänapäeval 162; 4.2.1 Uus peakaplan Kanadast 162; 4.2.2 Eesti kaplaniteenistuse 80. aastapäev 164; 4.2.3 Kaplanite väljaõpe jätkub 165; 4.2.4 Taastatud kaplaniteenistus viieaastane 174; 4.2.5 Kristlik ja moraalne kasvatus kaitsejõududes 175; 4.2.6 Areng jätkub 177; 4.2.7 Täiendõpe 178; 4.2.8 Vanemkaplani ametikoha taastamine 185; 4.2.9 Olmetingimused 186; 4.2.10 Kaplanid rahutagamisoperatsioonidel 188; 4.2.11 Oikumeeniline koostöö 190; 4.2.12 Kirjastustegevus 192; 4.2.13 Muudatused kaplanite koosseisus 193; 4.2.14 Sõdurikodud 195; 4.2.15 Kristlike ohvitseride liikumine	

197; 4.2.16 Koostöö teiste organisatsioonidega 198; 4.2.17 Kaplaniteenistuse 85 aastapäev 200; 4.2.18 Taastatud kaplaniteenistus 10-aastane 201; 4.2.19 Eesti kaplanite traditsioonid 202	
V Rahvusvaheline koostöö ja tulevikukavad	207
5.1 Rahvusvaheline koostöö 1918-40 207; 5.2 Rahvusvahelise koostöö areng 207; 5.3. Väljaõpe välisriikides 208; 5.4 Rahvusvahelised konverentsid 210; 5.5 XIV Rahvusvaheline peakaplanite konverents 214; 5.6; Rahvusvahelised külastused ja inspeksioonid 216; 5.7 Humanitaarabi ja jätkuv koostöö 219; 5.8 Tulevikukavad 223	
VI Eesti ja eestlastest kaitseväevaimulikud läbi aegade	227
6.1 Rootsiaegsed välipastorid 227; 6.2 Tsaariaegsed sõjaväevaimulikud 229; 6.3 Sõjaväevaimulikud 1919-1923 231; 6.4 Sõjaväe- ja Kaitseliidu vaimulikud 1924-1940 235; 6.5 Eesti sõjaväevaimulikud 1941-1994 239; 6.6 Taasiseseisvunud Eesti kaitsejõudude kaplanid 241	
VII Kaplaniteenistustest mujal maailmas	253
7.1 Kaplanitöö mudelid 253; 7.2 Sõjaväekaplanid mitmel mandril 257; 7.3 Kaplanite rahvusvahelised organisatsioonid 276; 7.4 Välisriikide peakaplanite aastmed 279	
LÖPPJÄRELDUSED	281
Avastused ja arengutendentsid 281; Kokkuvõtteks 283	
Lisa 1 Kaks dokumenti õp Stockholmi määramisest	285
Lisa 2 Kaks sõjaväega seotud laululehte	286
Lisa 3 Reservkaplan Nõmmiku nägemus kaplaniteenistusest	287
Lisa 4 Kaplanite rakendamise juhend (1997)	290
Lisa 5 Kaplaniteenistuse rahuaegne struktuur (1997)	294
Lisa 6 Kaplanite koolituste eesmärgid	297
Lisa 7 Kaplani vormi eeskirjad	299
Lisa 8 Meie moraalne pärand	301
Lisa 9 Kaplanite orientatsioonikursuste lõpetajad 1996-2005	302
Lisa 10 Kaplanite ja erialaohvitseride täienduskursused	305
Lisa 11 Kaplanite sõjalise ettevalmistuse tase	307
Lisa 12 Kaplanite akadeemilise hariduse tase	310
Lisa 13 Eesti kaitsejõudude kaplanite poolt teenindatud üksused	315
Lisa 14 Eesti kaitsejõudude kaplanid 1995-2005	317
Lisa 15 Kaplanite vaimulik (kiriklik) staatus	319
Lisa 16 Eestis õppinud välisriikide kaplanid	320
Lisa 17 Kaplanite rinnamärgi põhikiri	321
Lisa 18 Õigeusu kiriku eestikeelne katekismus aastast 1868	323
Lisa 19 Teadaolevad vene õigeusu garnisonikirikud ja vaimulikud Eestis	326
Lisa 20 Eesti kaitsejõud ja juudiusulised	331
Lisa 21 Eesti kaitseväe kaplanite marss „ <i>Pro Deo et Patria</i> ”	332
Lisa 22 Eesti kaitseväele pühendatud palved ja laulud	333
Lisa 23 Eesti kaitseväe kaplanite sarvesignaalid	339
Lisa 22 M. Viise. „Nägemus Eesti kaplaniteenistuse tulevikust”	340
Lisa 25 T. Kõuts. „Ohvitseri elukutse väljakutsed ja kaplaniteenistuse roll”	346

Lisa 26 NATO rahvusvahelised usulise kuuluvuse koodid	349
Lisa 27 Peakaplani sõnavõtt Võidupühal 2001	350
Lisa 28 Kiriklike ja sõjaväeliste auastmete vastavus	351
Lisa 29 Kolonel Johan Saare kiri kaitseväe juhatajale Eesti traditsioonidest	352
Lisa 30 Kaplanid ja rahvusvaheline õigus	356
Lisa 31 Inimõiguste ülddeklaratsioon	360
Lisa 32 Sõdurireeglid	365
<i>English Summary: The Military Chaplain Service in Estonia</i>	367
Kasutatud allikad ja kirjandus	379
Piiblitsitaadid	392
Illustratsioonid	394
Isikunimede register	399
Indeks	427

TRUMMIDEST MOODUSTATUD AJUTINE VÄLIALTAR.
SELLISED AJUTISED VÄLIALTARID ON KA TÄNAPÄEVAL KASUTUSEL
KANADAS, ROOTSIS, SUURBRITANNIAS ja MUJAL.
Illustratsioon teosest „STORMAKTSTIDENS FÄLTPRÄSTER”.

KASUTATUD LÜHENDID

abiõp	abiõpetaja
aset	asetäitja
ass	assessor, konsistooriumi (kirikuvalitsuse) liige
bapt	baptist
brig-kin	brigaadikindral
CHC	<i>Chaplain Corps</i> , kaplaniteenistus
diak, dk	diakon
diak-õp	diakonõpetaja
EAÕK	Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik (oikumeeniline e Konstantinoopoli patriarhaadile alluv)
ECLA	<i>Evangelical Lutheran Church in America</i> (Evangeelne Luterlik Kirik Ameerikas)
EDF	<i>Estonian Defence Forces</i> , Eesti kaitsejõud
EEKBKL	Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit
EELK	Eesti Evangeelne Luterlik Kirik (Eestis)
E.E.L.K.	Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik (välis-Eesti kirik)
EKNK	Eesti Kristlik Nelipühi Kirik
ELCIC	<i>Evangelical Lutheran Church in Canada</i> (Evangeelne Luterlik Kirik Kanadas)
emer	emeeritus
EMK	Eesti Metodisti Kirik
end	endine
ERA	Eesti Riigiarhiiv
ESHL	Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit
EV	Eesti Vabariik
garn	garnisoni
ibid	lüh Id-st <i>ibidem</i> , 'sealsamas', samas raamatus
Jh	Johannese evangeelium
jt	ja teiste / ja teised
k-adm	kontradmiraal
kand	kandidaat
KJPS	Kaitsejõudude Peastaap
KL	Kaitseliit
KLPR	Kiriku Laulu- ja Palveraamat
kog	kogudus
kin	kindral
kin-ltn	kindralleitnant
kin-mjr	kindralmajor
KOK	kaplanite orientatsioonikursus
kol	kolonel
kol-ltn	kolonelleitnant
kpt	kapten
kt	kohusetäitja

l.c.	lüh ld-st <i>loco citato</i> , mainitud kohas
L.C.A	<i>Lutheran Church in America</i> (Luteriusu kirik USAs, nüüd osa ELCA'st)
lpn	lipnik
ltn	leitnant
lut	luteri, luterlane
lüh	lühendatult
met	metodisti / metodist
mjr	major
mk	(Kaitseliidu) malevkond
MPEÕK	Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik
Mt	Matteuse evangeelium
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i>
nel	nelipühi
n-ltn	nooremleitnant
nn	niinimetatud
op.cit.	lüh ld-st <i>opus citatum</i> , mainitud teos
ord	ordineeritud
ort	ortodoks (apostlik õigeusk)
pihtk	pihtkond
pr-a	prooviaasta
praostk	praostkond
prot	protestant, protestantlik
ROK	Rahuoperatsioonide Keskus
r-k	rooma-katoliku
srs	seersant
skm	skautmaster
st-vbl	staabiveebel
stud theol	usuteaduse üliõpilane
TÜ	Tartu Ülikool
UI	EELK Usuteaduse Instituut (Tallinnas), E.E.L.K. Usuteaduslik Instituut (Torontos)
USN	<i>United States Navy</i> , USA merevägi
vik	vikaar
v-adm	viitseadmiral
VÕK	Väljaõppekeskus
õp	kirikuõpetaja
ÜJP	Üksik-jalaväepataljon
ÜPK	Üksik-päästekompanii
ÜVP	Üksik-vahipataljon

SAATEKS

Jeesus Kristuselt on kõigil midagi küsida, kõigile on tal midagi anda. Nii küsivad ka sõjamehed: „Ja meie, mis meil tuleb teha?” (Lk 3:14). Kuigi sõda ja sõjavägi on esmajoones inimlik ja maine ettevõtmine, on see samas seotud sügavate eksistentsiaalsete ja eetiliste küsimustega. Tegu on nii võimu kui vaimuga. Piirisituatsioonis, erandlikus olukorras, mida endast kujutab sõda ja sõjaväeteenistus, osutub usk sageli mõistetavamaks ja otsustavamaks kui tsiviilelus. Sõdurid, usk, vaimulikud ja kirik on seetõttu tihedalt põimunud mõisted läbi ajaloo.

On väga tänuväärne, et kolonel Tõnis Nõmmik on käesoleva töö pühendanud vaimulikele Eesti kaitsejõududes. Ühtaegu sõjaajaloo ja kirikuloo valdkonda kuuluv uurimus täidab olulise lünga meie rahva mineviku ja oleviku tundmaõppimises. See on väärikas tunnustus nende paljude vaimulike tööle ja pühendumisele, kes on andnud oma panuse Eesti sõdurite, kaitseväe ja kogu rahva teenimisse. Nende osa meie iseseisvuse kättevõtmisel ja kaitsmisel on raske ülehinnata.

Kirik ei ole üksnes püstitanud ja pühitsenud Vabadussõjas langenute mälestusmärke, vaid esmajoones neid ideaale ja eesmärke, mille väljenduseks ja tagajärjeks on vabadus, õiglus, armastus, ustavus. Käesolev töö on ka pilk sellele, kuidas kirik ja rahvas läbi võitluste, kaitsetahte ja kaitseväe üksteist on toetanud ning selles ülesandes üks olnud. Usun, et riiklikult vaadatuna ei ole vaimulikud kaitseväes üksnes inimõiguste, vaid inimlikkuse ja inimväärikuse pärast. Võime olla uhked, et Eesti kaitsejõudude teenistuses on olnud ja on inimesed, kes peavad aitama seda saavutada. Hingeline tasakaal ja teadmine, et vastutame Jumala ees, aga võime loota ka tema abile, annab mõõtme, millega ületada iseennast.

Käesolev töö kõneleb ka erinevate kirikute koostöövõimest, oskusest mõista üksteist ja olla tolerantne teistsugust usutunnistust omavate inimeste suhtes. Kaitseväe kaplaniteenistuse vallas toimuv rahvusvaheline koostöö, mida uurimus samuti puudutab, avardab meie pilku nende põhimõtete suunas, mis võimaldavad luua mõistmist ja koostööd eri riikide, rahvaste, kultuuride ja religioonide vahel.

Kaitseväe kaplaniteenistus teenib inimest teenides Jumalat. Tõnis Nõmmiku uurimus näitab selle teenimise mitmekülgust, sügavust ja perspektiivi, teenides nii teadust, inimest kui Jumalat.

Õnnistusoovidega

Andres Pöder
EELK peapiiskop

**MAAVÄE ÜLDLIPU PÜHITSEMINE TORI SÕJAMEESTE
MÄLESTUSKIRIKUS.**

*Vasakult: peakaplan TÕNIS NÕMMIK, peapiiskop ANDRES PÕDER ja EV
Presidendi nooremkäsundusohvitser n-ltn TOOMAS AUVÄÄRT.*

Foto: Georgi Kokoshinski.

EESSÕNA

Nagu iga teadustöö autor, nii olen ka mina tänuvõlglane paljudele inimestele. Esmajoones tänan professor dr Tarmo Kulmarit juhendamise ning professor dr Peeter Tulvistet ja kol-ltn dr Villu Tammulit heade soovitude ja kasulike näpunäidete eest. Samuti tänan retsensent dr Ago Pajurit tema põhjaliku kriitika ja paljude õpetlike vihjete eest.

Teiseks tahan tänada taasiseseisvunud Eesti kaitsejõudude esimest peakaplanit kol Michael G. Viiset, Eesti kaplaniteenistuse taastajat, kes esimesena soovitas mul Eesti kaplaniteenistuse ajalukku süveneda. Ta on lugenud seda käsikirja ning teinud mitmeid täiendusi ja soovitusi. Samuti väärivad minu tänu varalahkunud sõjaajaloolased prof dr reservkapten Rein Helme ja dr Hannes Walter. Suur tänu samuti ajaloolastele Vootele Hansenile, Tiit Noormetsale ja Mati Õunale.

Vaimulikest tahan tänada piiskop Einar Soonet, eruvälipastorit, hiljuti surma läbi lahkunut praost emeeritus Edgar Vaalgamaad, prof dr Vello Salo, praost emeeritus Toomas Jeremias Põldu ning vanemkaplan mjr Taavi Laaneperet.

Eesti Apostliku-Õigeusu Kiriku välivaimulikke käsitlevas osas olen tänuvõlglane ülempreester Emmanuel Kirsile, kaplanitele kpt Aivar Sarapikule ja n-ltn Andrei Sõtšovile ning Mati Pätsile ja Romil Tõnisbergile¹, kes on mulle muretsenud palju kasulikke andmeid ja fotomaterjale apostlik-õigeusu kiriku valdkonnast.

Minu suurim tänu keeleteimetaja Tiiu Pikkurile. Heade näpunäidete eest tänan kol-ltn Harri Renti, EELK Usuteaduse Instituudi raamatukogu endist juhataja asetäitjat Sirje Peedut, Kaitsejõudude Peastaabi raamatukogu endist juhatajat Jane Makket, tema asetäitjat Kristiina Puurat ning järglast Kristina Rallmanni, Rahvusraamatukogu Parlamendi infokeskuse teatmesaali juhatajat Mare Kurvet ja tema abi Kristiina Jaansenit, kpt Peeter Talit, kpt Ago Lilleorgu ning oma venda mjr Pearo Nõmmikut. Samuti tänu ltn Agur Bennole, n-ltn Soile Sildile ning lipnikele Raigo Liimanile ja Sirje Vahtramäele, staabiveebel Merle Lemberile, Kalle Arumäele, Milvi Ernitsale ning Külli Keelele väärtuslike materjalide eest.

Tänuga pean tunnistama, et abi on mul olnud ka Kalle Krooni, Margus Laidre, Otto Liivi, Hendrik Sepa, Veijo Saloheimo, Oskar Varese jt uurimustest.

¹ Välipreester Matvei Tõnisbergi pojapoeg.

Samuti võlgnen tänu Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste muuseumi juhatajale Andres Seenele, Rootsi Sõjaarhiivi teadurile Carola Nygrenile, Rootsi Kiriku arhiivi juhatajale õp Stefan Kardellile, mulle Taani sõjaarhiivis andmeid kontrollinud välipraost Ole Brehm Jensenile, mitmele Stockholmis asuva Rootsi Armeemuuseumi teadurile ning endisele Stockholmi piiskopkonna kantslerile mjr Göran Peterssonile.

Suur tänu ka mjr Meelis Särele, mjr Anders Lumile, ltn Andres Sangale, n-vbl Ardi Hallismaale, kaitseväeametnik Levia Merdikule² ja Aivi Rootalule, kes abistasid mind infotehnoloogia valdkonnas. Tänan kol Ylo Ansonit ja mjr Henno Uusi USAst, mjr Margus Purlau, kaptenmajor Paavo Loosbergi (Eesti Arhiiv Torontos, Kanadas), n-ltn Andres Parvet, Leo Tõnissoni³ ning EELK Konsistooriumi tarkvara-spetsialisti Riina Sildveed, kes kõik on varustanud mind haruldaste fotodega. Fotod, millel puudub fotograafi nimi, on enamuses autori töövili.

Tänan ka kaplaniteenistuse ja personaliosakonna endisi ja praegusi referente: Heinike Bogomolovit, Astrid Karust, Marika Linkrust, Mari Metsaäärt, ja Anneli Viili ning oma tütart Maimu Nõmmikut samuti kõiki teisi, kes on aidanud kaasa käesoleva teose ilmumisele.

Käesolevat teost on rahaliselt toetanud Eesti Kirikute Nõukogu, Jaan Tõnissoni Fond Kanadas ja Ülemaailmne Eesti Kesknõukogu USAs.

Olen tänulik kõikide täienduste ja viidete eest.

Pühendan selle teose Eesti kaitsejõudude kõigile vaimulikele - endistele, praegustele ning tulevastele.

Per fidem ambulamus⁴!

Tallinnas, lõikustänupühal, A.D. 2005.

Tõnis Nõmmik

kolonel
peakaplan

² Kaitseväe ametnikud (KVA'd) muudeti riigiametnikeks aprillis 2003.

³ Kin-mjr Aleksander Tõnissoni poeg.

⁴ Usus me sammume.

SISSEJUHATUS

Teema valik: Käesoleva töö teema valiku põhjuseks on asjaolu, et vaimulike tegevust sõjajõududes Eesti pinnal ei ole veel piisavalt uuritud. Nii nagu Eesti ajaloo tervikuna, leidub ka Eesti kaitseväe ajaloo veel palju „valgeid laike”. See teos on üks katse nii meie kaitseväe- kui kirikuajalugu veidikenegi täiendada. Loodan siin anda ülevaate kaitseväe, Kaitseliidu ning teiste Eesti sõjaväestatud struktuuride vaimulike tegevusest Eesti relvajõududes.

Senised uurimused. Olen veendunud, et senini ei ole Eesti alal sõjaväevaimulike ajaloo uurimisega praktiliselt üldse tegeldud. Käesoleva teema vastu Eesti alal ei ole senini tundnud huvi ei sõja- ega kirikuajaloolased.

Ka ei ole ma avastanud, peale: praost Oskar Puhmi ja Soome välipastor Thure af Björksteni kahe lühikese artikli⁵, ühegi Eesti ega Eestis teeninud sõjaväevaimuliku memuaare.

Erandina võib siiski nimetada Põhjasõja perioodi: Rootsi sõja- ja kirikuajaloolaste poolt on kirjutatud mitmeid artikleid, kus muuhulgas on puudutatud ka sõjaväevaimulikke. Samuti on mõningaid lühiviiteid sõjaväevaimulike kohta ka mõnedes eesti teadlaste Põhjasõda käsitlevates artiklites või teostes. Põhjapanev töö sellel teemal puudub täielikult.

Töö eesmärk. Uurida Eesti või eesti rahvusest sõjaväevaimulike tegevust ning eesti rahvusest sõjaväelaste usulist teenimist alates Põhjasõjast tänapäevani. Lisaeesmärgid on anda lugejale lühiülevaade kaplaniteenistuste arenemisest neljandast aastasajast peale Kristust kuni Põhjasõjani, tutvustada kaplaniteenistusi mujal maailmas. Kolmandaks püüan eriti lisades varustada tegevteenistuses olevaid kaplaneid nende töös vajaminevate ajalooliste ja muude andmetega, kuna eesti kaplaniteenistuse ajalugu ja käsiraamatud veel puuduvad.

Teos on mõeldud eeskätt Eesti kaitsejõudude kaplanitele, kiriku- ja sõjaajaloolastele ja kõigile, kes on huvitatud Eesti sõjaväelaste usulisest teenimisest või Eesti kaitsejõudude kaplaniteenistuse hetkeseisust.

⁵ Vt Puhm, Oskar, „Soome-poiste pastorina sõjatandril”, EESTI KIRIK VABADUSES. Aastaraamat 1958-1959, New York, EELK USA mõlema praostkonna väljaanne, 1957, lk 94-101 ning af Björksten, Thure, „Sõjaväeõpetajana Eesti Vabadussõjas”, VABADUSMONUMENT II: Soome abiväed Eesti Vabadussõjas, Tallinn, Vabadussõja mälestamise komitee, 1936, lk 24-27.

Ülesehitus ja uurimise metoodika. Olenevalt minu algsest akadeemilisest tagapõhjust ning kättesaadavast materjalist, olen lähenenud käesolevale teemale peamiselt ajaloolisest aspektist.

Töö annab ülevaate kaplaniteenistuse algaastatest, Eesti sõjameeste usulisest teenimisest Põhjasõjast tänapäevani, kaplaniteenistuse ülesehitusest, traditsioonidest ja tulevikuplaanidest, kaplaniteenistustest teistes riikides ning lisaks on lõppjärelused. Tekstis leidub arvukaid selgitavaid illustratsioone. Lisas on leida dokumente, nimekirju ja muud materjali.

Uurimistööks on kasutatud peamiselt arhiivimaterjale, välisriikide dokumente, ajakirjandust, trükis avaldatud teoseid ning internetti.

Ülevaade allikatest ja kirjandusest. Peamisteks allikmaterjalideks on olnud dokumendid Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku arhiivis ja Riigiarhiivis. Vähemal määral on kasutatud Rootsi Sõjarhiivi, Rootsi Kiriku arhiivi ja Eesti kaplaniteenistuse arhiivi materjale.

Üsikuid sõjaväevaimulikke puudutavaid dokumente leidub Eesti Riigiarhiivis. Rohkem materjali on leida Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku arhiivis, kuid need on seotud peamiselt luterliku kiriku sõjaväevaimulikega. Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse arhiiv hõlmab peamiselt dokumente a-st 1995 tänapäevani. Viiteid kaplanite kohta nii sõja- kui kirikuajaloolistes teostes esineb samuti väga napilt. Praegused andmed on veel eriti puudulikud õigeusu kirikute osas.

Allikmaterjalidena on kasutatud I peatükis peamiselt Kanadas, Saksamaal, Rootsis, Suurbritannias ja USAs avaldatud teoseid. II peatükk põhineb peamiselt Rootsis väljaantud teostele, Kalle Krooni Rootsi armee Eesti ja Läti jalaväge käsitlevatele artiklitele ajakirjades „Akadeemia”, „Sõdur”, „Kaitse Kodu”, ja „Vabadussõja tähistel” ning materjale Rootsi välipraosti valdusest. III peatükk põhineb eesti ja saksa keeles avaldatud materjalidel ning Soome välipiiskopilt saadud informatsioonil. III peatükk baseerub Eesti Riigiarhiivi, EELK Konsistoriumi ja Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides leiduvatel dokumentidel ning eesti ja väliseesti publikatsioonidel ning mõningatel intervjuudel, piiskop Karl Raudsepa ja endise soomepoisi välipastor Oskar Puhmi loengutel E.E.L.K. Usuteaduslikus Instituudis (Torontos ja Stockholmis) 1980-82, ajakirjanduses ja sõjaveteranide trükis avaldatud mälestustel. IV peatükk tugineb Eesti Kaitsejõudude Peastaabi ning Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides olevatele dokumentidele ja fotodele, asjaosaliste mälestustele ning minu isiklikele uuringutele. VI peatüki alusmaterjalideks on *United States European Command'i Command Chaplain'i* aastaülevaated, Saksa protestantliku kaplaniteenistuse aastaraamatud ning teised täiendavad andmed.

Suusõnalis või kirjalikke andmeid olen aastate jooksul saanud endistelt kaitseväe- ja Kaitseliidu vaimulikelt Bruno Edermalt, Vambola

Hiiesalult, Oskar Puhmilt, Toomas Jeremias Põllult, piiskop Karl Raudsepalt ja emeritprofessor nooremseersant Vello Salolt, samuti nüüd juba surma läbi lahkunud Vabadussõja veteranidelt sanitaar-kin- mjr Arthur Lossmannilt, kol-ltn Ago Reioilt, ltn Vladimir Teterinilt, mjr Ernst Tiivelilt ja õp Uno Plangilt. Andmeid nii Eesti kaitseväge argielu kohta kui tema kokkupuutumistest Eesti sõjaväeõpetajatega olen saanud ka oma kadunud isalt mjr August Nõmmikult.

Töös esinenud raskusi ning probleeme on olnud suhteliselt vähe. Peamiseks probleemiks on olnud apostlik-õigeusu kaplanite kohta saadaval olevad napid andmed ning autori vene keele mittevaldamine. Mõlemad tänapäeval Eestis tegutsevad apostlik-õigeusu kirikud väidavad, et nende arhiivid on okupatsiooniaastatel viidud Moskvasse, kuhu autor ei ole veel jõudnud ning kus tema vene keele puudus kõvasti tunda annaks.

Stockholmis asuvas Rootsi Riigiarhiivis ja Sõjaarhiivis (eriti Põhjasõja aja kohta) ning Uppsalas asuvas Rootsi Kirikuarhiivis leidub arvatavasti materjale, mida autor ei ole jõudnud aja ning raha puudusel kindlaks teha.

Töö struktuur. Raamat koosneb sissejuhatausest, seitsmest peatükist, lõppjäreldest, ingliskeelsest kokkuvõttest ja lisadest. I peatükis antakse lühiülevaade kaplanaatide ajaloo ja traditsioonidest; II peatükis vaadeldakse sõjaväelaste usulist teenimist Eesti aladel Rootsi, Poola, Taani ja Vene valitsuste ajal; III peatükis Eesti Vabariigis 1919-40, II maailmasõja ajal ning okupatsiooni- ja pagulusaastatel kuni taasiseseisvumiseni; IV peatükis käsitletakse Eesti kaitsejõudude kaplaniteenistuse taasloomist, hetkeseisu ja meie kaplaniteenistuse traditsioone; V osas kaplaniteenistuse rahvusvahelisi sidemeid ning tulevikuplaane; VI sisaldab Eesti ja Eestis teeninud kaplanite lühikesi eluloolisi andmeid, enamuses koos fotodega; VII osas antakse ülevaade maailma riikide kaplaniteenistustest. Kõikides peatükkides esinevad tekstiga seotud dokumendid, fotod või joonised.

Lisades on täiendavat ajaloolist materjali, dokumente, ettekandeid, kaplaneid puudutavaid rahvusvahelisi kokkuleppeid, rahvusvahelised sõdurireeglid, palveid, noote jm. Olen ära toonud ka kol Michael Gustav Viise ja v-adm Tarmo Kõutsi sõnavõttud ning kol Johan Saare kirja kaitseväge juhatajale, mis kajastavad seda Eesti keskkonda, kus meie kaplanid praegu tegutsevad.

Eesti kaitseväge väekoondiste ja üksuste nimetused on äratoodud nii nagu neid Eesti kaitsejõududes tänapäeval kasutatakse. Piiblitseaadid on Piibliseltsi 1968. a väljaandest, kuna see väljaanne on seni kaitseväes kõige ulatuslikumalt kasutusel.

Töö hüpotees. Kuigi taasiseseisvunud Eesti kaitsejõud, kaplaniteenistus kaasa arvatud, on alles suhteliselt noor (kaitsevägi taastati

oktoobris 1991, kaplaniteenistus 1995. a juulis), ulatuvad Eesti kaplaniteenistuse juured juba Põhjasõja aegadesse. Eesti kaitseväge nüüdsele kaplaniteenistusele pandi alus Vabadussõja rasketel päevadel 1919. a veebruaris. Koos paljude teiste Eesti kaitseväge väeosade ja institutsioonidega võis Eesti kaitseväge kaplaniteenistus 2004. a pühitseda oma 85. aastapäeva.

Väidan, et Eesti kaitseväge kaplaniteenistus on ülesehitatud tuginedes ajaloolistele traditsioonidele ning teoloogilistele tõekspidamistele, on teeninud meie sõjamehi vahelduva eduga alates Põhjasõjast, et Eesti kaitseväge kaplaniteenistus on tänapäeval saavutanud rahvusvaheliselt arvestava taseme ja väljaõppe ning on igati NATO ja teiste riikide kaplaniteenistustega koostöövõimeline.

**TÜÜPILINE KESKAEGNE
MAJANDUSLIKULT
KINDLUSTATUD
RISTIRÜÜTEL.**

SAKSA ORDU
KÕRGMEISTER ULRICH
von JUNGINGEN.

Langes Tannenbergi
lahingus 1410.

Illustratsioon teosest:
Seward, Desmond, THE
MONKS of WAR.

I PEATÜKK

KAPLANITEENISTUSE ALGED, TEOLOOGILISED ALUSED, KAPLANI ÜLESANDED, TÖÖ ja TEGEVUS

1.1 IN PRINCIPIO (ALGUSES)...

Sõjamehed on juba ürgsetel aegadel oma paremate arusaamade järgi, vastavalt oma usule ja ajastule, pöördunud vägevamate jõudude poole, selleks et saavutada võit eelolevates lahingutes või sõjaretkedel. Kreeka⁶, Egiptuse, Rooma, Saksa, Inglise ja Skandinaavia eepostest võime tihti lugeda, et iidsetest aegadest on ka paganlikud sõjapealikud ja nende alluvad pöördunud kas palves või ohverdamistega oma jumalate, haldjate või esivanemate hingede poole⁷. Tihti oli vaja ka preestrite abi nii ohverdamisel kui ennustamisel. Sama mainib ka Läti Henrik⁸ eestlaste kohta.

Ristiusu levikuga arusaamad palju ei muutunud. Alguses võeti, nagu varemgi vaimulikke sõjaväkke lootuses, et nende kohalolek kindlustab lahinguväljal võidu. Sõjaõnne saavutamiseks hakati Jumala, Jeesuse Kristuse ja pühakute poole palvetama, selleks kaasati ka vaimulikke. Kirik omakorda on sõjamehi peamiselt näinud oma misjoni-põlluna, tundes kohustust nende hingi patust päästa.

Esimene kristlik sõjaväevaimulik - välipreester ehk nagu tänapäeval Eesti ja paljude teiste riikide kaitsejõududes nimetatakse kaplan, astus teenistusse Armeenia sõjaväes arvatavasti a-l 301, varsti pärast seda, kui Armeenias sai esimene kristlik riik⁹. Esimeste kaplanite või välipreestrite nimed ei ole kahjuks teada. Üldiselt peavad tänapäeva kaplanid oma eelkäijateks muistseid Rooma ja Bütsantsi leegionide

⁶ Näiteks. Homeros, ILIAS, Tallinn, 1960, II laul read 278-483 (lk 51-8).

⁷ Vt Berger, Doris L (toimetaja), *The SWORD of the LORD*. Notre Dame, University of Notre Dame Press, lk 36-39.

⁸ Ladina keeles Henricus de Lettis, Vt tema HENRIKU LIIVIMAA KROONIKA. Tõlkinud R. Kleis, toimetanud E. Tarvel. Tallinn, 1993, para XV 3.

⁹ Vt Latourette, Kenneth Scott, *A HISTORY OF CHRISTIANITY*, New York, Harper & Brothers, 1953 ja Hutcheson, Richard G. jr, *The CHURCHES and the CHAPLAINCY*, Atlanta, John Knox Press, 1975, lk 18.

välipreestrid¹⁰.

Kuigi üksikutes Rooma üksustes, mida juhtisid kristlastest ohvitserid, leidis preestrid juba kolmandal sajandil, loetakse kristliku kaplanaadi asutamisajaks aastat 312. Kolmkümmend aastat pärast Armeenia sõjaväekaplanite dokumenteeritud olemasolu, järjekordse Rooma kodusõja ajal, värbas Rooma keiser Konstantinus Suur¹¹ oma sõjavõududesse kristlikke preestrid. Konstantinus saavutas kodusõjas võidu, kõrvaldas oma kaaskeisrid Maxantinus ja Maximinus (333) ja andis oma Milano usutolerantsuse ediktiga Rooma riigis eluõiguse ristiusule. Sellest ajast alates võime rääkida ka sõjaväekaplanaadi asutamisest Rooma leegionides ja abivägedes.

Paljude riikide sõjaväevaimulike märkidel olev ladinakeelne lause: *In hoc signo vinces* (selle märgi all võidad) pärineb samuti sellest ajast ja on kasutusel ka kaplaniteenistuste hüüdlausena. Seda lauset koos taevase ristiga nägi keiser Konstantinus unes enne otsustavat Mulviuse silla lahingut Rooma linna lähistel A.D. 312. Välikaplanite teised rahvusvaheliselt tuntud sümbolid pärinevad palju hilisemast ajast.

Millistel alustel valis Konstantinus oma leegionitele välipreestrid ehk kaplaneid ei ole teada. Võib eeldada, et valik langes nendele, kes olid võimukandjatele kuidagi silma paistnud. Esimesel paaril sajandil oli sõjaväevaimulikkude arv seniste andmete põhjal kaunis tagasihoidlik¹².

Tänapäeval on mõistel „kaplan” palju laiem tähendus kui 1500 aastat tagasi. Nõnda kutsutakse kaitseväevaimulike kõrval kaplaniteks ka teisi väljaspool kogudusi teenivaid vaimulikke – neid, kes teenivad kabiinites, haiglates, vanglates, akadeemilistes õppeasutuses, koolides jm. Kaplaniteks on ajalooliselt, aga ka kaasajal, nimetatud paavsti, kuningate, suuremate vasallide, piiskoppide, ülikooli rektorite ja teiste võimukandjate isiklike vaimulikke (pihiisaid) ja vaimulikust seisusest piiskoppide jt sekretäre¹³.

Varasemal ajal on Eestis olnud kasutusel mõisted: sõjaväeõpetaja, sõjaväepreester, välipreester ja välipastor, eelmistel sajanditel lisaks veel väli-, pataljoni-, rügemendi- ja armeepastor ning väljütlustaja. Taasiseseisvunud Eesti kaitseväes kaaluti enne ajalooliste terminite „kaitseväepastor” ja „välipastor” taastamist, kui võeti kasutusele väljend

¹⁰ On ka üksikuid (vähemalt anglikaani kaplanite hulgas), kes peavad esimeseks sõjaväekaplaniks kas Ristija Johannest, kes soovitas sõduritele olla rahul oma palgaga (vt Lk 3:14) või isegi Jeesus Kristust, sest tema parandas ühe Rooma ohvitseri „poisi”. Vt Mt 8:5-13.

¹¹ Constantinus Flavius Valerius, u 280-22.05.337 Rooma keiser (306-337), valitses aast 313.

¹² Vt Berger Doris L (toimet), *The SWORD of the LORD. Notre Dame, University of Notre Dame Press*, lk 36-39.

¹³ Canada, National Defence. *CHAPLAIN (P) BRANCH MANUAL*. Ottawa, OPI:DPA(P), 1993, lk 1-1.

„kaplan” NATO riikide, eeskätt USA eeskujul toleaeegse kaitseväe juhataja kindral Aleksander Einseini käsul alates aastast 1995¹⁴.

1.2 KAPLANITEENISTUSTE TEOLOOGILISED ALUSED

„Kaplaniteenistus ei ole mitte sõjaväe kirik, vaid kiriku esindus sõjaväes”.
Dietrich Bonhöffer.

Kaplaniteenistuse teoloogilised alused ühtivad kiriku iidsete õpetustega, ajendajaks on nii ligimese armastus kui Piibli õpetused. Jumal ise on ju lubanud „olla sinuga ja hoida sind [inimest] kõiges paigas”¹⁵. Selle tõttu ei tohi ka sõjatandril või kasarmus sõjameest jätta ilma Jumala Sõnata ja pühade sakramentideta.

Kirik näeb sõjaväe esmalt kui misjonivälja, lähtudes Kristuse käsust oma jüngritele: „Minge siis ja tehke minu jüngriteks kõik rahvad, neid ristides Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse” (Mt 28:18-20A).

Mida rohkem edasi, seda enam hakkas kirik tundma huvi ka sõjavägede eetilise taseme vastu. Selleks olid nii teoloogilised kui praktilised kaalutlused, et ärahoida rüüstamisi ning asjatuid tapmisi. Hiljem lisandus usklike soov hoolitseda selle eest, et sõjas langenute hinged ei saaks igaveseks hukka.

I maailmasõja ajal levis ütlus, et kaevikutes ei leidu ateiste. Kindlasti on see ütlus pidanud paika kõikidel ajastutel, mitte ainult aastatel 1914-18. Lahingutes võib olla üllaid momente, kuid surmahirm ei taandu kunagi sajabrotsendiliselt sõjameeste südamest, vaatamata, et seda sageli tahetakse unustada.

Selle tõttu on enamus inimesi sõjaolukorras Jumala Sõnale vastuvõtlikumad kui rahuajal – kuid see „Jaak, kurat! Jalad põhjas!” sündroom kerkib aeg-ajalt ikkagi esile.

Nõnda nagu kõikide inimhingede kohta, nõnda on maksvad ka usklike sõjameeste kohta prohvet Jesaja raamatus Issanda sõnad „Ära karda mitte, ütleb Issand, sest Mina olen sinuga, ära vaata mitte enese ümber, sest Mina olen su Jumal; Ma teen sind tugevaks, Ma aitan sind ka, Ma pean sind ülal oma õiguse parema käega”¹⁶!

Seniste tähelepanekute alusel võib väita, et praktiliselt kõik sõjamehed on kas usklikud või ebausklikud – teist võimalust ei paista olevat. Kaplanite üheks ülesandeks on alati olnud külvata Jumala Sõna, ja palvetada, et see kannaks rohket lõikust Jumala auks ja inimhingede õnnistuseks.

¹⁴ Kaitseväe juhataja 5. juuli 1995 käskkiri nr 94.

¹⁵ Vt 1 Mo 28:15.

¹⁶ Vt Js 41:10.

1.3 KESKAJAST NAPOLEONI SÕJANI

Varasel keskajal hakkasid pea alati paljud kuningad, vürstid ja teised sõjapealikud oma sõjaretkedele preestrid ja munki kaasa võtma. Kaplanid pidasid jumalateenistusi (missasid), tegutsesid pihisadana ja trööstisid surijaid. Sõjaliste võitude puhul peeti tänujumalateenistusi, kus juba neljandast sajandist oli keskseks palveks *Te Deum*. Lisaks oma kutsealasele tegevusele kasutati kaplaneid sageli ka sekretäridena: keskajal oli kirjaoskajaid väljaspool vaimulikkonda vähe. Need preestrid või mungad kuulusid tavaliselt väepealiku isikliku saatjaskonna või tema „kindralstaabi” juurde¹⁷.

Ristisõdade ajal (10.-13. saj) oli sõjaväekaplaini amet laialt levinud. Paavst Gregorius IX (valitses 1227-44) sätestas juba aastate eest väljakujunenud välikaplanite kohused¹⁸. Välikaplaniteks olid preestrid, kes ei tohtinud valada verd, st kanda relva. Seda viimast aga ei laiendatud relvastatud munkadele, kellest aja jooksul kasvasid välja ristirüütlite ordud ning kelle veretööd olid tihti väga kaugel kristlikest ideaalidest¹⁹.

Sellel ajajärgul võtsid kaplanid Püha Johannese Hospidali ordult üle Malta risti, mis kujutab endast Kreeka ristist väljakujunenud neljast odaotsast (teradest) moodustatud kaheksatipulist risti. Malta risti ning teisi hilisemaid kaplanite sümbolite vaatleme lähemalt välisriikide ja Eesti kaplanite traditsioone käsitledes.

Kui piiskop Albert 1200. aastal randus oma ristirüütlitega Liivimaal, et alustada Läänemere idakaldal elunevate paganate ristiusustamist, siis tõi ta preestrid kaasa, kelle peamine ülesanne oli küll paganate ristiusku pööramine, kuid kes tegutsesid ka sõjaväevaimulikena. Nende käekäigust Eestimaal võib lugeda Läti Henriku kroonikas, kes ise samuti kuulus välipreestrite kilda. Samuti oli ka Taani kuningal Valdemar II, kui ta maabus oma sõjaväega Lindanisa all 1219, saatjaskonnas teiste vaimulike hulgas Lundi peapiiskop Andreas, Eesti piiskopiks pühitsetud Theodoric (kes langes koha peal) ning piiskopid Petrus Jakobi (Roskilde) ja Nikolaus (Šlesvig)²⁰.

Vaatamata paavst Gregorius IX kaplanite eeskirjadele, on selleaegsete välipreestrite vaimulikust tegevusest üldiselt vähe üksikasju teada. Siiski leidub väheseid andmeid nende jutlustest, kus domineerisid ilmselt Vana Testamendi teemad, mis olid ilmselt populaarsed: vana Iisraeli sõjakangelaste teod koos Jumala abiga pidid ilmselt innustama

¹⁷ Vt Berger, *loc. cit.*

¹⁸ Vt Berger, *op. cit.*, lk 70.

¹⁹ Vt Christiansen, Eric. PÕHJALA RISTISÕJAD. Tallinn, Tänapäev, 2004, lk 132-159.

²⁰ Vt Rebane, Peep Peeter, „From Fulco to Theodoric: The Changing Face of Livonian Mission”, vt MUINASAJA LOOJANGUST OMARIIKLUSE LÄVENI. Tartu 2001, lk 60-67 ja Läti Henrik, *op.cit.* XXIII:2.

nii ilmalikke sõjamehi kui orduvendadest ristirüütleid²¹.

Nagu ajaloost teada, järgnes Lindanisa vallutamisele eestlaste alistamine ja sundristimine. Välipreestrite elukutse ei olnud ohtudeta, nii mõnigi välipreester ja mõned piiskopid langesid sõjaväljal. Aastaks 1227 olid eestlased küll nominaalselt kristlased, kuid katoliku kiriku usuline mõju oli siin esimesel ja osaliselt ka teisel alistumisjärgsel sajandil suhteliselt nõrk.

Kui Mõõgavendade ordu ja taanlased olid Eesti vallutanud, algasid Maarjamaal tülid taanlaste, ordu ja piiskoppide vahel, mis aegajalt arenesid ka relvastatud konfliktideni. Piiskopid ei põrganud tagasi ise relva haaramast ning väejuhina oma sõjaväe etteotsa astumast.

Siiski eraldati ka sõjalistes ordudes kaplanid teistest orduvendadest²². Eestimaa anastajatel oli sõjalisi kokkupõrkeid Vene ja Leedu vürstidega. Kõikidesse nendesse konfliktidesse kaasati ka eestlasi.

Sõjakäikudel saatsid ordu vägesid ja nendega kaasa sunnitud eestlasi, liivlasi ja lätlasi kaplanid. Nende hulgas võis olla eesti või liivi päritoluga vaimulikke või orduvendi²³. Ilmselt ei olnud nende mõju eestlastele eriti suur. Eestlaste laialdase ülestõusu ajal aastal 1343 hukatud vaimulike suur arv ja hävitatud kloostrid ning kirikud tõendavad, et vallutajad ei olnud selle ajani teinud tõhusat misjonitööd, eestlased ei olnud ristiusku omaks võtnud ning nägid vaimulikes vaid võõraid vallutajaid²⁴.

Vahemärkusena peab tunnistama, et eestlased hakkasid ristiusku süvenema alles järgneval kahel sajandil seoses usupuhanuse tulekuga, kui jumalateenistused „maakeelseks” muudeti²⁵. Alles XVIII saj muutusid eestlased, suuresti tänu vennastekoguduste mõjule, tõeliseks ristirahvaks.

Kuigi juba varasel keskajal võis Euroopa armeedes välikaplaneid olla, ei saa veel rääkida (selle aja valitsusorganite ja bürokraatia algelisuse tõttu) organiseeritud välikaplanaadist. Sõjaväekaplanid ei olnud keskajal veel elukutselised, spetsialiseerunud välivaimulikud.

²¹ Vt Berger, *loc cit.* ning Rutiko, Siret ja Staats, Reinhard. PIIBEL LIIVI- JA EESTIMAA RISTIUSUSTAMISE AJALOOS. Kiel, Witting Verlag, 1998.

²² Vt Seward, Desmond. *THE MONKS OF WAR*. London, Penguin Books, 1995.

²³ Sulev Vahre nimetab oma teoses JÜRIÕÖ, Tallinn, Eesti Raamat, 1980, lk 66 Ykemelt.

²⁴ Sild, Olaf. EESTI KIRIKULUGU VANIMAST AJAST TÄNAPÄEVANI. Tartu, Akadeemilise Kooperatiivi Kirjastus, 1938, lk 133.

²⁵ Vt Kopperman, Walter, *THE CATHOLIC PERIOD FROM THE ASPECT OF PASTORAL WORK* (Katoliku aeg pastoraaltöö vaatevinklist). Teoses: *ESTONIA CHRISTIANA*. Holmiae, Cultura Press, 1962, lk 80 ning Viise, Michael G. *THE ESTONIAN EVANGELICAL LUTHERAN CHURCH DURING THE SOVIET PERIOD 1940-1991*. Charlottesville, University of Virginia, 1995, lk 25.

Tavaliselt olid need üheks sõjakäiguks värvatud preestrid, mungad või juba varem hoovkonnas teenivad vaimulikud²⁶.

Keskaja lõpul olid Euroopas tavaks peamiselt palgasõduritest koosnevad armeed, nende koosseisu suurendati ajutiselt „mobiiliseeritud” talupoegadega. Palgaarmeed olid tavaliselt moodustatud rügementidest (jalaväes) ja lipkondadest (ratsaväes). Sellised üksused koosnesid ühe koloneli (rügemendiülema) poolt värvatud ohvitseridest ja sõjameestest. Rügemendiülemad astusid oma sõjameestega selle riigi või valitseja teenistusse, kellel neid parajasti mõneks sõjakäiguks oli vaja ning kellel oli küllaldaselt raha nende palkamiseks kuna palgasõdurid on alati palju maksma läinud.

Kui XIV-XV sajandil lisandusid sõjatandritele raskemad tulirelvad, kahurid, siis kuulusid need algselt eraisikutest „ettevõtjatele”. Kaplanid, nagu velskrid (hiljem ka arstid) ning orkestrijuhid, olid tavaliselt värvatud rügemendiülema poolt isiklikult ning allusid otseselt temale²⁷.

Kaplanitööd juhtivat organisatsiooni ei vajanud aastasadu ei rooma-katoliku ega ortodokskirik, sest selliste küsimustega tegelesid vajaduse korral piiskopid ja nende toomkapiitlid, kuna permanentse välikaplanaadi loomiseks puudus vajadus.

Monarhile või keskvalitsusele alluvaid kaplaniteenistusi hakati esmalt looma üksikutes protestantlikes riikides, esiteks Rootsis, varsti peale usupuhastust XVI saj või 30aastase sõja ajal²⁸.

Suuremates riikides alustati „kindralkaplanite”, välipiiskoppide ja „välikonsistoriumite” ametisse nimetamisega ning nende tööorganite moodustamisega alles XVIII sajandi teisel poolel või Napoleoni sõdade käigus²⁹.

Katoliiklikes riikides loodi välipiiskopi ametid suhteliselt hilja, enamasti XIX sajandil, paljudes riikides seoses Napoleoni sõdadega. Erandiks oli Hispaania ja tema asumaad, kus välipiiskopi amet loodi XVIII sajadi keskpaigas.

Mõnevõrra hiljem toimiti samuti Venemaal ja teistes riikides, kus riigikirikuks oli apostlik-õigeusu kirik.

²⁶ Vt Latourette, Kenneth Scott, *op.cit.* ning Berger, *loc.cit.*

²⁷ Keskajal ja veel kaks-kolmsada aastat tagasi olid pea kõikides Euroopa armeedes arstide asemel velskrid, sest arste oli vähe ja velskrid, mitmesugused sanitarid ning põetajad nõudsid palju vähem palka. Ka oli arstiteadus veel kaunis algeline ning velskrid olid mitmel pool Euroopas pandud habemeajajatega „ühte patta”. Vt Berger, *op. cit.* lk 69-84.

²⁸ Rootsis alustas mere- ja välipastorite tegevuse reguleerimist kuningas Gustav I Vasa (valitses 1521-60).

²⁹ Nt Preisi kuningriigis 1713, USAs 1776, Suurbritannias 1796. Vt Berger, *op.cit.* 89-101 ning 125-138.

1.4 KAPLANI KOMPETENTS

Eelnevast on selgunud, et kaplan on ordineeritud vaimulik, kes tegutseb kaitsejõududes ning kuulub erialaohvitserina (spetsialistina) kas kaitseväkke või siseministeeriumi halduses olevatesse sõjaväestatud üksustesse. Kaplan erineb teistest vaimulikest sellepolest, et ta peab tegutsema kahes erinevas ühiskonnas: tema kuulub, nagu kõik vaimulikud, oma kiriku vaimulikkonda, olles aga samal ajal ohvitser kaitsejõududes. Kaplan peab olema kompetentne mõlemal alal ning tundma end täielikult kodus nii kirikus kui kaitseväes.

Eesti kaplanid on saanud oma peamise teoloogilise väljaõppe kas Tartu Ülikooli usuteaduskonnas või oma kiriku usuteaduslikus õppeasutuses, st kõrgemas akadeemilises tsiviilõppeasutuses. Vaimuliku kompetentsi üle otsustab ja annab selle vaimulikule kirik, kuhu ta kuulub.

Reservkaplanite või erialaohvitseride orientatsioonikursused annavad tulevasele kaplanile minimaalsed teadmised kaitsejõududes vaimulikuna tegutsemiseks reservis. Olles läbinud ka erialaohvitseride kursuse, saab ta teadmised, mida ta vajab töötamiseks kaplanina tegevteenistuses.

Kaplanid, kes Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu ei olnud oma õpinguid jõudnud lõpetada ning astusid kaplaniteenistusse diakonitena või diakonõpetajatena, peavad tegema kõik, et lõpetada oma õpingud, omandada kõrgharidus ning preestri, õpetaja või pastori ametinimetuse. Nüüd, kui on jõustunud uus kaitseväeteenistuse seadus, ei ole kõrghariduseta kaplanitel alates aastast 2008 lootust kaitseväes tegevteenistuses jätkata.

Paljudes riikides alustavad kaplanid oma teenistust, arvestades nende kõrgemat haridustaset, kapteni auastmes. Enamus NATO ja Lääne riikides ühendatakse kaplaneid (nagu ka arste, juriste ja sotsiaalametnikke jt) kui erialaohvitseri (spetsialistohvitseri) kiirendatud korras³⁰.

Sõjaväeline aukraad ja võimalikud ülendused olenevad kaplani ametikohast ja sellega kaasnevast suuremast vastutusest, eriti kui sellega käib koos nõue täiendõppeks, erikompetentsi saavutamiseks ning magistri- või doktorikraadi omandamiseks³¹. Muidugi peavad kaplani töö tulemused olema sellised, et ta väärib edutamist kõrgemale ametikohale ning sellega auastmes ülendamist.

³⁰ Tavaliselt kuni kapteni või majori auastmeni (nt Suurbritannia, USA, jt).

³¹ Enamuses NATO riikides on pataljoni kaplan (nagu pataljoni arst) tavaliselt kapteni auastmes, brigaadi ja garnisoni vanemkaplanid on majorid, diviisikaplanid kolonelleitnandid, korpuse vanemkaplanid ja kõrgemad staabikaplanid kolonelid, peakaplanid (mõnes riigis nimetatud ka kindralkaplaniteks) on kas kolonelid, brigaadikindralid või kindralmajorid, mõnel juhul isegi kindralleitnandid (nt Argentiinas, ajuti Hispaanias ja Prantsusmaal).

Kõrgem ametikoht ja sellega koos käiv kõrgem auaste eeldab ka kõrgemal tasemel läbitud kaplanite erialalisi ja sõjaväelisi kursusi³². Kõrgemal ametikohal teenival kaplanil on nii Eestis kui mujal tavaliselt kõrgem teaduslik kraad³³.

1.5 KAPLAN OHVITSERINA

Iga kaplan peab alati olema eeskujuks teistele ohvitseridele ning hoiduma kõigest, mis kahjustab tema ja kaplaniteenistuse mainet. Et kaplan on alati aus ja kaine, on endastmõistetav. Kui kaplan ei ole eeskujulik käitumises, kui ta väljendab end sõnas mitte oma kutse kohaselt, rikub ta nii kaitsejõudude, kaplanite kui ohvitseride mainet ja ta ei ole kaitsejõududes edasiteenimiseks sobilik.

Kuigi kaplan on oma kutsumuselt vaimulik, peab temast saama kaitsejõududes ka kompetentne erialaohvitser. Kui värske kaplan saabub oma esimesse väeossa, leiab ta ennast hierarhisest ühiskonnast, kus on sama karmid alluvusvahekorrad kui kõige rangema korraga traditsioonilises kirikus³⁴.

Kaplan allub koos väeosa kõigi ohvitseride, allohvitseride ja rea-võitlejatega üksuse ülemale. Lisaks on kaplanitel nagu teistelgi eriala-ohvitseridel peakaplani näol professionaalne ülemus³⁵. Kaplan jääb kiriku vaimulikuna ka kaitsejõududes teenides oma kiriku või vaimuliku ülemuse alluvusse.

Kaplan kui ohvitser peab olema alati distsiplineeritud, kandma ja hoidma oma vormi eeskujulikult. Eriti Eestis, kus kaplan ja kaplaniteenistus on veel paljudele kaitseväelastele (samuti ka era-isikutele) võõras ja tundmatu ja võib-olla ka mittevajalik institutsioon, on esimene mulje vägagi tähtis.

Kui kaplan tunneb hästi rividrilli, on tema esinemine rivi ees (pühitsemised, mälestamised, palvused) palju mõjuvam, avaldab paremat muljet eriti kaitseväelastele ja teeb kaplanile kui ohvitserile ainult head.

Oma käitumiselt ja olemiselt peab kaplan alati olema eeskujulik ohvitser, ainult siis võidab ta oma ülemuste ja kaasteenijate usalduse ja

³² Austraalias, Kanadas, Prantsusmaal, Suurbritannias, USAs ja mitmel pool mujal ei ole harulduseks, kui kaplanid läbivad staabiohvitseride või isegi kõrgema sõjakooli kursused.

³³ Paljudes riikides ei ülendata kaplaneid auastmes vanemohvitseriks, st majoriks, kui neil ei ole magistrikraadi, kolonelidelt oodatakse erialalisi õpinguid ja avaldatud teaduslikke artikleid, doktorikraadi omanikud ei ole haruldased.

³⁴ Kuigi mõned ajaloolased ja jesuiidid väidavad, et rooma-katoliku kiriku Jesuiidi ordu on veelgi rangemad alluvusvahekorrad ja distsipliin kui ükskõik millises relvajõus.

³⁵ Samuti nagu arstid ja muu meditsiinipersonal alluvad professionaalselt peaarstile ja juristid juriidilise teenistuse juhatajale (või peajuristile) jne, kellel on õigus teha neile erialaseid korraldusi.

lugupidamise ning on suuteline nii sõjaväelist kui vaimulikku missiooni oma üksuses teostama. See nõuab ausust, arusaamist eetikast, taktitunnet ja muidugi tulevad kasuks ka pikaajalised kogemused.

Kaplani tegevus on ainult siis tulemusrikas, kui ta on võtnud omaks ning käitub vastavalt kaitsejõududes kehtivatele seadustele, määrustele, korraldustele, käskudele ja traditsioonidele³⁶.

Kuigi kaplan on vaimulik, on ta kaitseväes eeskätt ohvitser ja seda temas teised kaitseväelased esmalt näevadki. Vaatamata sellele, kui tubli ja kohusetruu ta vaimulikuna on, ei ole ta võimeline oma ülesannet kaitseväekaplanina täitma ilma sõjaväelise kompetentsita. Kaplan ei pea mitte ainult oskama ohvitserina käituda, ta peab olema ka kompetentne ohvitser³⁷, kuigi tema ülesanded ja tegevus üksuses on teistsugused kui riviohvitseridel.

Eriti sellises väikeses kaitseväes nagu Eestis, kus ei ole igal põhiväeliigil oma eraldi kaplaniteenistust, peab ta piisavalt tundma kõikide põhiväeliikide, Piirivalve ja Päästeteenistuse sõjaväestatud üksuste erinevusi ja kombeid, et vajaduse korral viivitamatult asuda teenima teise põhiväeliiki või Piirivalvesse, varem ka Päästeteenistusse.

Kaplan peab teadma mitte ainult Eesti, vaid ka teiste NATO ja Põhjamaa põhiväeliikide traditsioone. Näiteks üldine tava on see, et sõjalaeva pardale astudes tervitatakse esmalt ahtris asuvat lippu ning siis tekil olevat vahiohvitseri. Samuti on kasulik teada, et mitmete riikide mereväehvitserid ei tõuse toostide joomisel püsti – see komme pärineb ajast, kui sõjalaevade dekkidevaheline kõrgus oli nii madal, et püsti tõustes üks inglise printsist fregati kapten lõi oma pea ära vastu ülemist dekki (lage) ja palus selletõttu kuningalt luba mereväele Tema Majesteedi terviseks istudes juua.

Kuna Eesti on liitunud NATOga, siis meie kaplanitelt, nagu teistelki ohvitseridelt, oodatakse inglise keele oskust ja koostöövõimelisust nii NATO kui teiste riikide relvajõududega. Tänapäeval on tihe rahvusvaheline koostöö tihti vajalik, eriti rahuvalve- ja rahutagamisoperatsioonidel, rääkimata sõjaolukorrast.

Kaplani kohustuste hulka kuulub oma ülemuse nõustamine moraali ja usu küsimustes – seda toonitatakse juba traditsiooniliselt määrustikes ja ka Eestis „Kaplanite rakendamise juhendis”. Siin on kaplan taas nii ohvitser kui pihhiisa. Ta annab nõu, siis kui temalt seda küsitakse. Mõnikord peab kaplan langetama otsuse, kas üht või teist asjaolu tuleks ülemale ette kanda. Ülemusel on aga alati niigi palju tööd ja kui kaplan teda iga väiksema asja pärast tülitab, siis ei ole varsti tema

³⁶ Nt kui üksuses on sõdur, kes mängib orelit, ei saa kaplan tema teeneid ilma vastavate ülemuste nõusolekuta kasutada (muidugi eeldusel, et reamees-organist ka ise selle sooviga nõustub).

³⁷ Kuid samal ajal peab hoiduma, et kaplan ei muutuks „operetiohvitseriks”.

jaoks kellelgi aega ning adjutant või sekretär leiavad alati põhjuse, miks ülemus kaplanit vastu võtta ei saa.

Teisest küljest peab kaplan hoiatama väeosa või madalamal tasemel ülemat tõsiste probleemide eest, eriti nende eest, mis võivad mõjutada üksuse distsipliini, moraali³⁸ või mainet. Ainuke asi, mis on halvem üleliigsest ülemuse jutul käimisest ja tema aja raiskamisest, on tema mitteteadvustamine tõsistest probleemidest ja ohtudest väeosas.

Nagu iga teine ohvitser, nii peab ka kaplan olema alati lojaalne oma väeosa, selle juhi, kaasteenijate ja alluvate suhtes. Ausus ja lojaalsus on tsement, mis tagab moraali, võitlustahte ning väeosa „hea vaimu“.

Kaplan kuulub oma väeosa või väekoondise staabi koosseisu ja osaleb tavaliselt staabi koosolekutel. Kaplani sõnavõttudel on rohkem kaalu, kui need on hästi läbimõeldud ja konkreetsed.

Lääneriikide kaitsejõududes on ülemate kabinetid alati kaplanile avatud: sest väeosa ülem teab, et kaplan ei tule asjata tema jutule. Kui kaplanil on vaja minna üksuse ülema või mõne teise ohvitseri jutule ametiasjus, tuleb see külastus samuti korralikult ette valmistada.

Enne ülemuse jutule minekut on oluline teha plaan: milline teema vajab (teemad vajavad) arutamist, millises järjekorras ning teha tuleb seda lühidalt ning selgelt, ülemuse aega kuritarvitamata. Kui kaplan oskab selliselt käituda ning ülemuse käsundusohvitser või referent seda teab, siis võib ta loota ka edaspidi kergemini ülemuste jutule pääseda.

Kaplan peab staabi liikmena olema eriliste vajaduste puhul suuteline täitma ka ülesandeid, mis ei ole alati seotud tema põhiliste kohustustega. Siin on kasulik kui kaplan peale oma eriala tunneb esmalt hästi oma väeosa ajalugu. Teiseks on väga kasulik tunda nii Eesti- kui Eesti kaitseväe ajalugu, eriti Vabadussõda ja Teises maailmasõjas Eestis asetleidnud sõjaliste operatsioonide kulgu, kuid samuti ka üldist Euroopa ajalugu. Kaplanile, nagu igale teisele kaitseväelasele, on alati suureks abiks topograafilise kaardi, kompassi ja Eesti geograafia hea tundmine.

Vastavalt Genfi konventsioonile ei ole kaplan sõjaolukorras üldjuhul relvastatud. Tavaliselt määratakse kaplanile üks relvastatud reavõitleja (sageli tema autojuht) ihukaitsjaks. Vaatamata sellele ei tohi kaplan olla väeosas „hädavares“, st ta ei tohi kunagi muutuda sõja- ja eriolukorras teistest sõltuvaks ega oma üksusele koormaks³⁹.

³⁸ Arusaadavalt ei tohi kaplan unustada pihisaladuse nõuet.

³⁹ Just sellepärast on Suurbritannia kaplanite baaskursuse üheks õppeaineks. ka autohooldus, et kaplan iga tühise vea tõttu oma *Landroveriga* (maasturiga) hätta ei jääks, kuigi Briti armees (nagu USAs ja Kanadas) on igal kaplanil sõja- ja väliolukorras ettenähtud autojuht-ihukaitsja (kuna kaplan ei kannu relva).

Kuigi kaplan reeglina relva ei kanna, peab tal olema sama palju julgust, füüsilist tugevust ja vastupidavust kui igal riviohvitseril. Keegi ei ole kunagi väitnud, et välivaimuliku amet on kindel, kerge, ohutu ja hea sissetulekuga⁴⁰!

Kaplani töö nõuab temalt kaitseväe asjaajamise ja administratsiooni tundmist. Kaplan esitab eelarvetaotlused õigeaegselt ja ei unusta oma aastaaruannet. Iga kaplan peab täpselt teadma oma väeosa funktsiooni, missiooni ja relvastuse omapära, eriti aga ohutus-tehnikat. Üksuse staabi liikmena peab ta olema võimeline ennast alati väljendama nii suuliselt kui kirjas selgelt ja lihtsalt, olema kursis sõjaväelise terminoloogiaga, ting- ja taktikaliste märkidega ning lühenditega, tundma kaarti ja orienteerumist. Need õppeained on pea kõikide riikide kaplanite orientatsioonikursustel ja väljaõppes. Arusaadavalt jälgib iga kaplan hoolikalt riigisaladuse eeskirju.

Kaplan peab tundma oma ja kõrgemate staapide struktuuri ning tööjaotust. Ta ei tohi unustada, et on üksuse liige ja ülema nõuandja moraali ja usulistest küsimustes. Kaplan ei tohi kunagi unustada, et üksuse ülem on oma üksuses kõigi eest vastutav ning ka kaplani tööväli kuulub väeosa ülema programmi ja kontrolli alla.

Iga sõjaväeline ülemus, olenemata alluvate arvust, peab ja tahab alati teada, kus viibivad ja mida teevad tema alluvad. Kaplan peab alati kättesaadav olema ja teatama väeosa korrapidajale või oma sekretärile, kus ta parajasti viibib ja kuidas on võimalik temaga ühendust saada. Mõnel noorel kaplanil võib olla väär arusaamine, et kaitseväes keegi tema vastu suurt huvi ei tunne. Kui aga tema järele tekib vajadus — ja selleks ei pea mingi suur katastroof olema — ning teda ei saada kohe kätte, siis tahes või tahtmata kannatab selle all kaplani maine.

Samuti ei meeldi ühelegi vastutust tundvale kaitseväelasele, kui keegi „luusib” tema üksuses, olgu tegu pataljoni või jaoga. Sellepärast informeerivad kaplanid alati juhtkonda oma käikudest ja küllastustest ning hangivad selleks vajadusel loa. Kaplan peab tundma kohapealseid määrusi, korraldusi või kombeid, mis puudutavad küllastajate esinemisi jne. Samuti on hea komme lahkudes mitte ainult sellest ette kanda, vaid lühidalt teavitada ka oma külaskäigu tulemustest.

Hea kaplan tunneb oma väeosa kaasohvitseri, ta suhtleb nendega regulaarselt ja sõbralikult, laskumata liialt familiaarsusse. Ka väljaspool teenistust ja lõbusas seltskonnas ei unusta ta kunagi, et on Eesti Vabariigi ohvitser ja oma kirikut esindav kaplaniteenistuse vaimulik. Oma eeskujuliku kasvatus ja käitumisega aitab ta vanemal

⁴⁰ Sõjas ja rahutagamisoperatsioonidel aga juhtub tihti nii, et kaplan ise juhib sõidukit, kuna autojuht-ihukaitse on aga laskevalmis relvaga ümbruskonda silmitsemas ja vajadusel kaplanit kaitsmas. USA kaplanitel on abiks eriväljaõppega allohvitserist kaplani assistent ning tihti veel lisaks autojuht.

ohvitserkonnal nooremaid ohvitseri kasvatada. Olemata seejuures pealetükkiv, mitte tuletades meelde XIX sajandi koolmeistreid või kõstreid ning mitte kunagi jätmas arrogantset muljet.

Kaplan on oma seltskondlikus tegevuses mõõdukas, kuid näiteks tegevus ohvitseride kogus aitab kaasohvitseri lähemalt tundma õppida.

Eesti kaitseväes ei teeni tänapäeval eriti palju naisi, mistõttu võib naiskaplanite vajadus esmapilgul küsitav tunduda. Rahvusvahelised kogemused aga näitavad, et naiskaplanid on rahuaja katastroofide puhul kriisikeskustes äärmiselt nõutavad ning sõjaolukorras täidavad nad väga hästi oma ülesandeid, näiteks sõjapõgenike hooldamisel.

Lõpuks veel üks hoiatus kaplanitele, kes on varem teeninud mõnes relvaliigis ohvitserina või allohvitserina: eelnevatest kogemustest kaitseväes on tal kindlasti kasu, kuid kaplanina peame hoiduma laskumast tagasi oma endisesse ametisse. Eriti taunitav on, kui kaplan hakkab kaasteenijaid sõjaväelistes ainetes „õpetama”: esiteks on arvatavasti kaplani sõjalised teadmised juba suuremas osas vananenud ja teiseks toob selline tegutsemine kaplanile ainult vaenu. Need kaitsevälased aga, kes ei tea kaplani eelnevat sõjaväelist tagapõhja, võivad õigusega protesteerida, et miks kaplan topib end asjadesse, mis ei ole tema eriala. Iga kingsepp jäägu oma liistude juurde - ütleb tark vanasõna.

**STAABITÖÖST EI OLE
KAPLANID MITTE
VABASTATUD.**

*VANEMKAPLAN MJR TAAVI
LAANEPERE AMETIS
KAPLANITE VÄLJAÕPPE ja
EELARVE KÜSIMUSTEGA.*

Norras õpetatakse tulevastele kaplanitele, et kaplan peab olema hea vaimulik ning ühel õigel kaplanil peab olema tõsine kutsumus teenida kaitseväelasi, ta peab end identifitseerima kaitseväega (või muu struktuuriga) kus ta teenib⁴¹, olema oma alal juhiks kaitseväes ja talle peab jääma tegevusvabadus oma erialal. Eeltoodus on palju tõtt, mida tasub ka meil omaks võtta.

Kokkuvõttes: iga kaplan peab olema oma üksuses samal ajal teener, juht, prohvet, nõustaja ja kaitsja. Kaugeltki mitte kõige kergem ülesanne!

1.6 KAPLAN VÄEOSA VAIMULIKUNA

Vaatamata kõigele, mida olen eelnevalt kirjutanud, on kaplan ikkagi esmajoones sellepärast kaitseväes ohvitser, et tema on kõrgema teoloogilise haridusega vaimulik. Tegemist on erialase väljaõppe saanud inimesega, kelle oskusi kaitsejõud vajab ning kes on selleks „kutsutud ja seatud”, kes on „varustatud Jumala sõjariistadega”⁴² ja kes oma ametis ei tohi iial unustada, et ta on andnud oma ordinatsiooniteenistusel pühaliku töötuse „toita Issanda karja”⁴³.

Eespool nimetatud oikumeeniline organisatsioon on väikeriikide osas vältimatu, sellega peab paratamatult kohanema iga kaplan, kes tahab kaitsejõududes teenida.

Tänapäeval leiab nii mõnigi kaplan, et Eesti kaitseväes on vähesed inimesed aktiivsed kristlased ja kirikuliikmed, veel vähem kohtab tõsiusklikke. Tänu nõukogudeaegsele kasvatusel on kaitseväelasi, nii noori kui vanemaid, kes suhtuvad kaplanisse nagu teistesegi vaimulikesse, kas umbusaldusega või vähemalt teatud reservatsioonidega. Avalikult vaenulikud on väga üksikud, on põhjust arvata, et nii mõnigi kord on selleks olnud mõni mõjuv põhjus.

Mõnikord võib kaplan kohata ka mõnda sellist ülemust, nagu Eesti Vabadussõjast tuntud inglise admiral *Sir* Walter Cowan, kes 1919 kirjutas oma kaplanile: „Ma loodan, et Te ei hakka minu lipulaeval ühispalvusi pidama. Aga kui Te seda siiski nõuate, siis jätke palun vahele see anumine, milles me palume, et meid säästetakse lahingute, tapatöö ja äkilise surma eest. Pagana pihta! Midagi muud pole mulle ju iial õpetatud”⁴⁴. Kindlasti leidub samasuguse ilmavaatega ohvitseri ka tänapäeva Eesti kaitsejõududes, kuid ka selliste vaadetega ülemustega peab kaplan olema võimeline edukalt koos töötama, aga samal ajal oma

⁴¹ Näiteks Piirivalve või Päästeteenistus.

⁴² Vt Pauluse kiri efeeslastele 6:10-20.

⁴³ Vt. Jh 21:15-17.

⁴⁴ Vt Bennett, Geoffrey, BALTI MERE VABASTAMINE. Tõlge inglise keelest. Tallinn, kirjastus Olion, 2003, lk 155.

VÖRDLEME:
KOGUDUSEVAIMULIK ja KAITSEVÄEKAPLAN

	<i>KOGUDUSEVAIMULIK</i>	<i>KAITSEVÄEKAPLAN</i>
Kompetents:	kiriklik ordinatsioon	kiriklik ordinatsioon + sõjaväeline väljaõpe ja auaste
Ülemus:	piiskop, praost, jne	üksuse ülem, peakaplan
Palga maksab:	kogudus, kirik	riik
Teenindab:	oma kiriku liikmeid	kõiki kaitsevaelasi ja nende perekonna-liikmeid, liitlaste sõjaväelasi, sõjavange
Riietus:	õpetaja ametiriietus, vaba valik	kaitseväe vorm
Annab aru:	kirikuvalitsusele, kogudusele	üksuse ülemale, peakaplanile
Ametiaeg:	pensionieani	vastavalt kaitseväeteenistuse seadusele
Kõrgharidus:	tavaliselt vajalik	nõutav
Sõjaväeline väljaõpe	mittevajalik	kohustuslik
Täiendõpe:	soovitav	ülenduseks nõutav
Isiku kontroll:	tavaliselt mittevajalik	nõutav
Ameti turvalisus:	turvaline	sõjaolukorras ja rahuvalveoperatsioonidel eluohtlik, õppustel ohtlik

tõekspidamistele truuks jääma!

Vaatamata eeltoodule, ei ole kaplani tegevus väeosas kaugeltki mitte lootusetu, vaid ta peab alati olema võimeline olukorraga kohanema. Seetõttu ei ole näiteks ameerika stiilis „äratusnädalad” meie kaitseväes praeguse seisuga reaalsed. Kuid kaplan saab oma olemasolu ja kristliku eeskujuga nii mõndagi ära teha. Nagu eraelus ja tavalises tsiviilkoguduses, nii ka kaitseväes peab iga uus vaimulik end tõestama. Oma laitmatu eluviisi, teistesse sõbraliku suhtumise ning isikliku eeskujuga annab kaplan palju tõhusamat tunnistust endast ja oma usust, kui ainult paatosega jutlustades.

Iga kaplan kogeb peatselt, et elu kaitseväes on tsiviilelust pingerikkam: kaitsevälased töötavad pingeliselt, tööpäevad on neil tavaliselt palju pikemad kui tsiviilelus. Üheks põhjuseks on asjaolu, et kaadriohvitseride ja allohvitseride ametikohad ei ole veel piisavalt komplekteeritud, teiseks viibivad paljud kaitsevälased kursustel ja on seetõttu väeosast lühemaks või pikemaks ajaks eemal. Paljud ohvitserid ja allohvitserid töötavad ühes linnas, perekonnad aga elavad korterite puudusel või abikaasa töökoha tõttu mujal ning oma perega kohtutakse ainult nädalalõppudel.

Kaitseväes ei ole mõistet nagu tavaline tööpäev ja ületunnid, kui vaja, tuleb teha tööd nädalalõppudel ja öösiti – ületundide eest ei maksta. Eeltoodut ja kaitsevälaste töötingimusi arvesse võttes, saavad kaitsevälased keskmiselt kümme aastat varem pensionile kui enamus töötegijaid ning seda on nad ausasti ära teeninud. Kaitsevälaste töö, arvesse võttes nende panust ning väga pikki töötunde, ei ole kindlasti mitte liigselt tasustatud.

Inimesed reageerivad elupingetele (stressile) väga mitut moodi. Aeg-ajalt tuleb ette alkoholi kuritarvitamist. Mõningatel juhtudel ei leita muud väljapääsu, kui enda valikul elust lahkumine. Kuigi suitsiidi ennetamine kaitseväes ei ole mitte ainult kaplani ülesanne, saab siin kaplan nii mõndagi ära teha⁴⁵. Teemat tuleb käsitleda „Meie moraalse pärandi” loengute raames. Kaplan peab kindlasti olema teadlik suitsiidieelsetest tundemärkidest. Ajapikku õpivad enamus kaplanitest eristama neid inimesi, kes võivad haududa suitsiidimõtteid ning olema valmis kõnelema nendega. Mõnikord on vajalik oma tähelepanekuid jagada kas otsese ülemuse või üksuse arstiga. Endassetõmbunutega tasub alati kõnelda.

Usuline veendumus on parim enesetapu ennetaja, sest veendunud kristlased reeglina ei soorita enesetappu! Selle tõttu, peab siinjuures nentima, et siin on usuline misjonitöö isegi kaitseväe huvides, kuigi vähesed kaitsevälased seda mõistavad!

⁴⁵ Suitsiidipreventsioon on nii Eestis kui enamuses välisriikides kaplanite orientatsiooni-kursuste ning täienduskursuste õppekavas.

Siin on kohane mainida, et kaplanitel ei ole sobiv viia läbi ilmalike matuseid, kuigi selliste soovidega aeg-ajalt nende poole pöördutakse. See ei tähenda mitte, et kaplan ei tunne omastele kaasa: tal on võimalus igati aidata kaasa isegi matuse läbiviimiselt nii nõu kui jõuga. Kaitseväes on traditsiooniliselt kompaniiülema kohus viia läbi matuse-talitused, ning teda tavaliselt ei kahjusta ilmaliku matusetseremoonia läbiviimine, kaplan kaotab seda tehes pea alati prestiiži ning võib sattuda tõsisesse konflikti oma kiriklike ülemustega.

Kaplanid peavad arvestama, et Eesti kaitsevägi on alles kasvamise ja arenemise järgus. Seetõttu on ka muudatused ja ümberkorraldused tavalised nähtused. Tihti on vajalik muuta seadusi, valitsuse määrusi ning käskkirju.

Tuleb ka arvestada väeosade võimalike ümberpaigutustega või laialisaatmistega. Kõik see toob endaga kaasa kaitseväelastele ja nende perekonnaliikmetele ebakindlust, raskusi ja probleeme, mille tõttu kaplanite töökoormus alati kasvab.

Kaplanid puutuvad kaaderkoosseisuga tegeldes kokku eel-nimetatud ja muude probleemide seas ka järgmistega: kaitseväelane muutub töökoormuse jm tõttu endassetõmbunuks ning kodune olukord muutub pingeliseks; pidev perekonnast lahusolek tekitab mitmesuguseid pingeid ja seksuaalprobleeme; majanduslikud ja korterimured ning mure oma tervise pärast. Pettumused võivad olla suured, kui näiteks oodatud ülendus või parem töökoht jääb tulemata. Nagu nimetatud, probleemiks on mõnigi kord ka alkoholism, vähem tuleb kaitsejõududes ette uimastite tarvitamist, kuid ka seda ei või välistada.

Mida parem side on kaplanil oma kaasteenijatega, seda rohkem ta märkab tekkivaid probleeme, seda kergemini saab ta teistele nõuga abiks olla.

Nagu eelpool nimetatud on kaitseväge kaaderkoosseisus olevate naiskaitseväelaste arv tänapäeval suhteliselt tagasihoidlik kuid kasvav, naised teenivad peamiselt meditsiiniteenistuses⁴⁶ ning riigiametnikena staapides ja üksustes.

Naissoost kaitseväelased on keskmiselt vanemad kui mehed, paljud on lahutatud ja kasvatavad üksi lapsi, nii mõnedki on elus ja perekonnasuhetes pettunud. Naiskaitseväelased tunnetavad tihti, et neid ei võeta täisväärtuslike kaasteenijatena ning neid diskrimineeritakse ülenduste puhul, nii ei tohi ka nende mured kaplanile kahe silma vahele jääda.

⁴⁶ Meditsiiniteenistuses on protsentuaalselt palju naispersonali, samuti on neid arvukalt riigiametnike seas. Naisi teenib arvukalt ka Piirivalves, peamiselt piiripunktides passikontrolöridena.

Ajateenijatel on omad mured: esiteks on noored mehed (ja aegajalt ka naised) uues ja võõras keskkonnas. Ajateenijate elu ei ole küll enam karm ja sadistlik, kui see võis olla nõukogude armees, pingeid on aga igas väeosas alati.

Juba kodust eemalolek on paljudele noortele uudne, tihti kõige hullem on see, et toitki on pea alati teistsugune kui ema tehtud. Kaitseväe kord, distsipliin ja puhtuse nõuded on paljudele uued. Õppused, sport ja muu tegevus on väsitav, kõik ajateenijad ei ole piisavalt heas füüsilises vormis.

Mõnedel noormeestel on relva käsitlemist raske ära õppida⁴⁷. Vahiteenistus, eriti pimedas metsas, võib olla väsitav. Osa mitte-eestlastest ajateenijatest ei valda piisavalt riigikeelt, sellest tulenevad lisaprobleemid. Tagajärjeks võib olla see, et mõned ajateenijad ei saa oma ülesannetega hakkama või tekivad tervise- või psühholoogilised häired. Mõned üksikud lähevad väejuoksu, mõningatel võib mõlkuda peas enesetapu mõte.

Sellel kaplanil, kes liigub pidevalt oma üksuses ringi ning keda eriti noorsõdurid on harjunud nägema, on palju kergem avastada raskustes olevaid ajateenijaid. Kui ajateenijad tunnevad oma üksuse kaplanit kui mõistlikku ja usaldusväärset isikut, on palju tõenäolisem, et nad pöörduvad oma muredega kaplani poole ning suuremad hädad jäävad tulemata.

Mõnele üksikule ajateenijale teeb tõsist muret küsimus: kas kristlasel on õige ja sobiv kaitseväes teenida ja relva kanda. Leidub ka neid, kes tõstavad selle küsimuse üles lootuses seeläbi ajateenistusest vabaneda. Siin peab kaplan taas olema nõustajaks ja mõningatel juhtudel on kaplanid soovitanud ajateenija üleviimist Päästeteenistuse üksustesse⁴⁸, kus küll tegeldi relvaõppega kuid kus peamine rõhk oli demineerimisel ja päästetöödel. Samuti on kaitseväes vähesel määral neid, kes on usulistel või muudel põhjustel taimetoitlased ning ka nemad vajavad tihti kaplanilt nõustamist.

Kaplan ei tohi unustada neid, kes kuuluvad teistesse kirikutesse (konfessioonidesse) või uskudesse kui tema ise. Tuleb meeles pidada, et mitte kõikidel konfessioonidel, rääkimata eri uskudest, ei lange usupühad kokku. Apostlik-õigeusku kuuluvatele kaitseväelastele tuleb võimaldada osavõtt nende usupühadel jumalateenistustest vastavalt nende kirikukalendritele. Näiteks juudi usu pühade nimekirjad on vajadusel kaplanitele saadaval kaplaniteenistusest.

⁴⁷ Naistel, kes vabatahtlikult on soovinud ajateenistust läbida (näiteks need, kellel on soov õppida rivi- või erialaohvitseriks), on harva selliseid raskusi.

⁴⁸ Kuni Päästeteenistuse sõjaväestatud üksused demilitariseeriti kevadel 2005 ja ajateenijad kadusid Päästeteenistusest.

KAPLANI KOHUSTUSED

A: PATALJONI KAPLANI KOHUSTUSED VÄLJAVÕTE KAITSEVÄE SISEMÄÄRUSTIKUST

Kinnitatud Vabariigi Valitsuse 14. detsembri 1998 a määrusega nr 273

Pataljonikaplan

126. Kaplan on pataljoniülema nõuandja eetika, moraali ja usu küsimustes ning allub pataljoniülemale. Oma erialal allub pataljonikaplan kõrgemalseisva staabi kaplanile ja kaitseväge peakaplanile.

127. Pataljonikaplani ülesanded on:

- 1) tõsta ja hoida pataljoni isikkoosseisu moraali ja kaitsetahet; viia läbi hingehooldus-, hingeharimis- ja kasvatustööd pataljonis;
- 2) teenida kaitsevaelasi ja nende perekonnaliikmeid vastavalt nende usulistele vajadustele;
- 3) võtta vastu kaitsevaelasi ja nende perekonnaliikmeid ning nõustada neid hingehoiu küsimuses.

128. Kaplan hoiab pihisaladust.

129. Kaplan võib vastavalt Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga konventsioonidele (I Genfi konventsioon art 22; II Genfi konventsioon art 35, ja lisaprotokoll art 13) väljaõppel kanda relva.

B. BRIGAADIKAPLAN

Kaplaniteenistuse projekt 2000

1. Brigaadikaplan on brigaadiülema nõuandja eetika, moraali ja usu küsimustes ning allub brigaadi staabiülemale. Oma erialal allub brigaadikaplan kõrgemalseisva staabi kaplanile (kui eksisteerib) ja kaitseväge peakaplanile.

2. Brigaadikaplani ülesanded on:

- a) juhendada brigaadi üksuste kaplaneid, teenida brigaadi alal üksusi, kes ei oma kaplanit, pidada sidet kõrgemal ametikohal oleva kaplaniga;
- b) tõsta ja hoida brigaadikoosseisu moraali ja kaitsetahet, viia läbi jumala-teenistusi, hingehooldus-, hingeharimis- ja kasvatustööd;
- c) teenida kaitsevaelasi, põgenikke, sõjavange ja nende perekonna liikmeid vastavalt nende usulistele vajadustele;
- d) võtta vastu kaitsevaelasi ja nende perekonnaliikmeid ning nõustada neid hingehoiu küsimustes.

3. Kaplanid hoiavad pihisaladust.

4. Brigaadikaplan jälgib Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga konventsioonide (I Genfi konventsiooni art 22, II Genfi konventsiooni art 35, ja I lisaprotokoll art 13) täitmist brigaadis.

Palvusi ja jumalateenistusi korraldatakse siis, kui väeosa ülem seda soovib ning kui selleks on avaldanud soovi kaitseväelased. Sakramentide jagamisel ja ristimise ning leeritamise ettevalmistamisel toimib kaplan oma konfessiooni tavade kohaselt. Matuseid peetakse *Garnisonimäärustiku* ja kaplani konfessiooni kommete kohaselt.

Usuõpetust tuleb soovijatele võimaldada vastavalt soovija kiriklikule kuuluvusele, kas seda ise läbi viies või leides selleks mõne teise kaplani või tsiviilvaimuliku, kes on suuteline seda tagama. Nendele kaitseväelastele, kes ei kuulu mingisse kirikusse, võib kaplan anda õpetust oma kiriku tõekspidamiste kohaselt.

On soovitatav, et kaplanite sõnavõttud oleksid alati lühikesed, lihtsad, kuid sisukad, pidades meeles, et eriti noorte ajateenijate tähelepanuvõime on piiratud!⁴⁹ Soovitatav on, et kaplan tutvuks varakult iga planeeritud ürituse asukohaga, valmistaks oma sõnavõttu hoolikalt ette, meeles pidades, et lühikesi ja mõjuvaid sõnavõtte on raskem koostada kui pikemaid ning osaleks vajadusel paraadi jm proovidel.

Raskem on olukord, kui tuleb korraldada tseremooniaid, kus osavõtjad on erinevatest uskudest. Haruharva Eestis, kuid tihti sõja-olukorras, rahuvalveoperatsioonidel või välismaal õppides esineb olukordi, kus kaplan peab osalema või isegi juhatama uskudevahelisi jumalateenistusi või palvusi, tseremooniaid, millel ei osale mitte ainult eri ristiusu kirikute liikmed, vaid ka eri uskude esindajad. Sellised palvused võivad osutada vajalikuks või vältimatuks näiteks suurte traagiliste õnnetuste või rahvusvaheliste konverentside puhul.

Sellisel juhul tuleb respektierida teiste uskude õpetusi ja tundeid. Ürituse heaks kordaminekuks on vaja põhjalik ettevalmistus, kus ausalt, kuid diplomaatiliselt tuleb leida üksmeel ürituse läbiviimiseks. Tuleb silmas pidada järgmist:

Kõik kaplanite poolt läbiviidud ametitalitused (ristimised, leeritamised, laulatused, matmised) tuleb registreerida nii peakaplani kui ka selle kiriku registris, kuhu ristitu jne kuulub. Samuti peab kaplan hoolitsema selle eest, et perekonnaseisuameti nõuded oleksid alati täidetud, ennetada tuleb probleeme mis võivad kerkida üles laulatuste ja matustega väljaspool Eesti vabariigi territooriumi. Kui matuse puhul surnu ei kuulunud ühtegi kirikusse, registreeritakse matus kaitsevää kaplaniteenistuses peetavas registris.

Aeg-ajalt peab kaplan läbi viima tseremoniaalseid üritusi või ametitalitusi: lippude, kalmistute, ausammaste ja muude mälestusmärkide pühitsemisi, osalema paraadidel⁵⁰, töotuste andmistel,

⁴⁹ Kogemused on näidanud, et mida pikemad on kaplani sõnavõttud pidulikel üritustel, seda vähem võimalusi antakse talle kaitsevääs kõnelemiseks! Erandiks on matusekõned.

⁵⁰ Näide paraadil peetud lühikesest vaimulikust kõnest on ära toodud kui lisa 27.

korraldama matuseid ning ümbermatmisi jne. Kordan veel, et siin on tähtis kaplani oskus väärikalt kõnelda, et iga tema sõna oleks kõigile kuuldav⁵¹.

- sissejuhatavad palved või *introitused* peavad olema üldsõnalised ning kõiki haaravad, eesmärgiks on ühendada kõikide mõtted Jumala poole. Tuleb vältida seda, mis on teistele solvav;
- iga usu esindajal peab olema vabadus palvetada või kõnelda oma traditsioonide kohaselt ning lugeda oma pühadest kirjadest;
- kõigil peab olema võimalus kõnelda positiivselt oma usust ja tõekspidamistest, samas mitte halvustades teiste omi;
- palvetada võib alati kõikide heaolu eest. Mälestuspalved on alati kohased. Ei tohi kunagi jätta muljet, et ühe usu või kiriku palved on „paremad” kui teise palved.

Kaplanid peavad ka puhkusel, lähetusel või kursustel olles oma väeosa eest hoolt kandma. Sellepärast on vajalik, et kaplanid oleksid alati valmis oma ametivenda/õde asendama või aitama ning olema vajaduse korral suutelised vähemalt üks päev nädalas mõnes teises väeosas sealset kaplanit asendamas.

Kaplan peab hoiduma sukeldumast nii sügavalt oma üksuse tegevusse, et ta „militariseerub” ning võõrdub kirikust, kes on teda kaitsevärke kaplaniks läkitanud. Aeg-ajalt on tema osavõtt oma kiriku üritustest ja jumalateenistustest vajalik ja igati teretulnud. Kolonel Viise on kirjutanud sõnad, mida ükski kaplan ei tohi unustada: „Kaplanid peavad jääma kirikuga seotud pastoriteks ja mitte muutuma mingi-sugusteks naljameesteks kaitseväes, kes mängivad ohvitseri ja ajavad muidu piibujuttu”. Kõige hullem on see, kui kaplan on laisk – sellise vaimuliku autoriteet kaitseväes langeb väga kiiresti!

Eriti kõrgelt hinnatud on kirikute poolt pakutavad edasiõppimise ja enesetäiendamise võimalused. Samas aga peab meeles pidama, et kaitseväeteenistuse seadus ei luba mõnigate eranditega kaitseväelastel tegevteenistuses olles töötada väljaspool kaitseväge. Ka siin on mõõdukus vajalik!

Iga uus kaplan kogeb varsti, et nii mõnegi tavaga, millega ta on eraelus ja oma endises koguduses harjunud, ei ole Eesti kaitseväes suurt midagi peale hakata. Meil puuduvad kaitseväge garnisonikirikud ja palju muud, millega ollakse harjutud. Aega napib nii kaadri- kui reakoosseisul. Kaplan peab vaatama, kus ta leiab aega ja võimalusi kaplanitundideks ja muuks vajalikuks. Väljumalateenistused toimuvad

⁵¹ Kurb tõik on, et eriti suurtüki- ja soomusväelasel on tihti kuulmine nõrgenenud. Sama lugu võib olla ka operatiivsete õhuväelastega.

sootuks teises olukorras kui kirikus: kaplan peab kiiresti õppima näiteks maastikul palvusi pidama, võttes arvesse tuult, päikest jne. Kaplan kogeb kiiresti, et eriti väliolukorras peab ta palju kõvema häälega kõnelema ja laulma kui siseruumides.

Õppida on kaplanil palju ning need vaimulikud, kes ei ole võimelised kaitseväge keerukates tingimustes kodunema, ei ole tavaliselt ka kaplanitena edukad ja peaksid tõsiselt kaaluma tsiviilkogudusse naasmise võimalust.

Kaplan peab olema väli- ja sõjaolukorras võimeline ka pimedas läbi viima palvusi ja selliseid ametitalitusi, nagu matuseid, sest valgus võib tuua ligi vaenlase tuld. Nõnda kogeb kaplan peatselt, et pimedas on näiteks otstarbekas kasutada läbipaistvast materjalist armulauakarikat.

Tihti puuduvad kaplanil väliolukorras ka kõige elementaarsemad vahendid, nagu valgustus, muusikariist või mikrofoni, või ei ole võimalik neid kasutada taktikalise olukorra tõttu. Tegutsemine pimedas on tihti taktikalistel põhjustel või vahendite puudumisel paratamatus. Sellepärast, mida paremini on kaplan treeninud oma mälu, seda võimelisem on ta tsiteerima Piiblit ning palvetada ja laulma peast, seda edukam on ta oma töös.

**SÕJAVÄELISED MATUSED KUULUVAD KAPLANITE KURVEMATE
ÜLESANNETE HULKA.**

Iraagis hukkunud n-srs ANDRES NUIAMÄE matusetalitus märtsis 2004.

Kõneleb kaitseväge juhataja v-adm Tarmo Kõuts.

Foto: Ardi Hallismaa.

Musikaalsus on anne, millega kahjuks mitte kõik kaplanid ei ole õnnistatud. Kui kaplan ise ei laula, siis on alati tark leida keegi, kes on suuteline ja tahteline kaplanit abistama ja laulu õigel toonil alustama. USA kaplanitel on tänapäeval kaasaskantavad seadeldised, mis mängivad ligi tuhat kirikulaulu. Meil sellist luksust veel ei ole ega ole lähedases tulevikus seda ka loota sest seadised on rahaliselt kallid. Laulude valikul on kasulik vältida vähemtuntud ning raskemaid viise.

Kaplan, eriti aga kõrgemal ametikohal teeniv kaplan, ei tohi unustada, et ta ei ole asendamatu. Seetõttu peab ta kolleege või alluvaid oma tööst ja tegemistest teavitama. Suurematel tseremooniatel (paraadid, pidulikud jumalateenistused, pühitsemised, matused jne) on kasulik kaasata ka noorem kaplan, kes oleks valmis tema haigestumise (või muu raskuse esilekerkimise) korral tseremoonia läbi või lõpule viima.

Mõne riigi kaplaniteenistusel on kirjapandud oma nn kaplanite eetilise kood. Eestis sellist veel ei ole, sest eeldame, et kui kaplanid jälgivad oma ordinatsioonil antud vaimuliku vannet, oma kiriku vaimulikele esitatud eetilisi nõudeid ja Eesti Kaitseväe eetika koodi ning kaitseväe kirjutatud ja kirjutamata seadusi ning traditsioone, ei peaks olema kaplaniteenistusel oma erilise eetilise koodi järele vajadust.

Uues kirikute ja koguduste seaduses on sätestatud vaimuliku õigus pihi-saladusele, mis kehtib ka kaitsejõududes teenivate kaplanite kohta.

Toonitan taas, et kaplan peab olema tuttav riigisaladusi käsitleva seadusandlusega – nii kaplanid kui arstid kuulevad aeg-ajalt, tahes või tahtmatult nii sõja- ja riigi- saladusi, mis on väljaspool nende kompetentsi. Ka siin peab kaplan rangelt oskama vaikida!

Mõnel kaplanil on väga hea koostöö oma ülemusega ja ta on muutunud nii öelda oma ülema „pailapseks”. Sellist olukorda on kindlasti soovitatav vältida: praktiliselt alati ei meeldi niisugune vahekord teistele ohvitseridele ning ülema vahetusel võib kaplani olukord muutuda ebameeldivaks. Ükski kaplan ei saa oma tegevust üksuses rajada ühe või paari ohvitseri heatahtlikkusele, kaplan peab saavutama enamuse ohvitseride usalduse ja respekti.

Kui kaplan tunneb end kaitseväes vaimulikuna kaitsetuna või abituna, siis tuletagu ta meelde, et Jumal on talle ju andnud kõik apostel Pauluse poolt kirjeldatud kristlase relvad: tõde, usukilp, vaimumõõk, päästekiiver, õiguse soomusrüü jne⁵², samuti ka Vanas Testamendis Moosesele antud Jumala töötus⁵³.

⁵² Vt Ef 6:10-18.

⁵³ Vt 1Ms 28:15.

1.7 KAPLAN ÜLEMUSENA

Seoses Eesti kaitseväe arengu ja suurenemisega on saabunud aeg, kus on vajalik luua ka õppekeskuste vanemkaplanite ning brigaadi- ja kaitseringkonna staabikaplanite ametikohti. Mobilisatsiooni puhul on kõrgemate kaplanite ametikohtade loomine vältimatu. Selleks peame juba nüüd hakkama kaplanite täiendõppes tegelema nende kaplanite ettevalmistamisega, kes vajadusel täidaksid nimetatud kõrgemaid ametikohti. Peab nentima, et enamus riikide kaplaniteenistused annavad erilist väljaõpet kaplanitele, keda on kavas edutada kõrgemale ametikohale või anda kõrgem sõjaväeline auaste⁵⁴.

Kui kaplanile antakse kõrgem ametikoht, näiteks, kui teda edutatakse brigaadi-, diviisi- või kaitseringkonna kaplani kohale, peab ta planeerima, juhendama ja kontrollima teiste kaplanite tööd⁵⁵. Asudes mõnele kõrgemale ametikohale, leiab kaplan, et ta ei ole enam nii palju nõustaja ja hingeekarjane, vaid rohkem ja rohkem lihtsalt staabiohvitser ning administraator. Kaplan märkab, et tema tegevus on palju vähem „vaimulik“ kui varem ning peale talle alluvate kaplanite ja ohvitseride nõustamise, on tema ülesanne vaimulikuna peamiselt tseremoniaalne (pühitsemissed jne). Siisi ta peab meeles pidama, et ta on ikkagi vaimulik.

Mida kõrgem ametikoha tase, seda enam vajab kaplan staabitöö- ja planeerimisoskust, tasakaalukust ning oma tegevusala seadusandluse kaitseväe määruste ja eeskirjade tundmist. Mitmesugused tseremoniaalsed üritused nõuavad temalt rohkem aega kui väeosa kaplanilt. Diplomaatiliselt tuleb tal tegelda teiste konfessioonide ja kirikute kõrgema juhtkonnaga ja mitmetel tasanditel välisriikide kaplanitega.

Kui on tegemist katoliiklikku või paralleelmudelit järgiva kaplaniteenistusega, toimub asjaajamine tavaliselt nii nagu kaplani oma kirikus. Kui aga on tegemist oikumeenilise kaplaniteenistusega, kus kõrgemal ametikohal teeniv kaplan peab juhendama, nõustama ja kontrollima mitmesse konfessiooni kuuluvaid vaimulikke, peab ta kindlalt hoiduma tegelemast dogmaatiliste ja muude selliste probleemidega, mis kuuluvad konfessioonide valdkonda ja millega peab vajaduse korral tegelema selle kiriku kõrgem vaimulik, kuhu kaplan kuulub⁵⁶.

Eesti kaitseväes on määratud eri konfessioonidesse kuuluvate kaplanite hulgast oma kiriku kaplanite seenior, kelle poole võib käsuliini segamata iga kaplan või kaitsevaelane pöörduda kirikusiseste

⁵⁴ Enamuses tsiviilkirikutes selline kõrgema vaimuliku ameti kandidaadi eriväljaõpe puudub. Paljudel kõrgematel vaimulikel on küll tihti kõrgem akadeemiline haridus, kuid erilist juhtimisalast väljaõpet on vähestel.

⁵⁵ Nagu teeb seda kirikus vanem (ülem) õpetaja, abipraost, praost või piiskop.

⁵⁶ Peakaplan on kõikide kaplanite professionaalseks ja sõjaväeliseks ülemuseks, lisaks sellele veel EELK kaplanite vaimulikuks ülemuseks. Peakaplan on EELKs samastatud praostiga ning täidab ka kaitseväes mitmeid praosti ülesandeid.

küsimustega. Samuti on naiskaplanitel võimalus pöörduda soovi korral vanema naiskaplani poole. Muidugi ei ole kellelgi keelatud ka otse vanem- või peakaplani poole pöörduda⁵⁷.

Selleks, et kaplan saaks ülaltoodud ülesannetega edukalt hakkama, on hea kui vanemad kaplanid mitte ainult ei oma kõrgemaid akadeemilisi kraade oma erialal, vaid tunnevad ka piisavalt hästi kaitsejõudude administratsiooni, eriti personali valdkonnas. Sõjaline kõrgem ettevalmistus on siinjuures suureks kasuks.

Kasulik on ka omada teadmisi nii oma kui teiste, eriti NATO riikide kaitsestruktuuride organisatsioonidest, tavadest ja ülesannetest. Seetõttu on suurimates NATO ja ka teistes riikides (Austraalia, Korea, Lõuna-Aafrika) tavaline, et kaplaneid lähetatakse kõrgtasemelistele sõjaväelistele kursustele. Ei ole haruldane, et need, keda on kavas edutada diviisi-, korpuse või kõrgema kaplani ametikohale, võivad isegi läbida kindralstaabi ohvitseride kursused.

Kõige selle juures ei tohi ka kõrgemal ametikohal teeniv kaplan unustada, et tema on vaatamata oma staabiohvitseri positsioonile, kaitsejõududes ikkagi kristliku kiriku esindaja. Kõrgemal ametikohal teeniv kaplan peab aeg-ajalt langetama otsuseid, mis võivad olla rasked ja ebameeldivad, nagu näiteks alluvate saatmine riskipiirkondadesse jne, kuid see on osa „ristist”, mis kaasneb kaisevâes alati kõrgema auastme ja ametikohaga.

Vältimatu on see, et varem või hiljem peame kõik minema reservi või erru. Erus olev endine kõrgemal ametikohal teeninud kaplan peab vältima oma järglase töösse „nina pistmist” või arvustamist – ning ainult siis oma arvamust avaldama, kui järglane on selleks soovi avaldanud.

1.8 KAPLAN SÕJAOLUKORRAS, LAHINGUS ja RAHUTAGAMISOPERATSIOONIDEL

Nagu mainitud, vastavalt rahvusvahelistele konventsioonidele ei kannu tänapäeval kaplan tavaliselt lahingus relva. Kuid konventsioonid ei keela kaplanitel puht enesekaitseks näiteks püstolit omada. Ajaloost on teada ka juhtumeid, kus kaplanid on olnud relvastatud (nt Korea sõja ajal), sest vastaspool ei tunnustanud Genfi konventsioone.

Samasugune olukord valitseb ka tänapäeval Iraagis. Kuigi enamuse NATO riike keelavad tänapäeval oma kaplanitel igas olukorras relva kandmise, on Eesti kaplanitel eriolukorras, nt Iraagis luba patrullidel jne, enesekaitseks relva kanda.

Paljude riikide kaplaniteenistuse eeskirjad või määrustikud näevad ette, et lahingutingimustes viibib kaplan üksuse meditsiini-

⁵⁷ Soovitan kõigil staabi- ja vanemkaplanitel tutvuda J. Oswald Sandersi teosega VAIMULIK JUHTIMINE. Tallinn, Logos, 2001.

teenistuse sidumissalga juures. Kindlasti peab kaplan olema valmis trööstima haavatuid ja toetama surijaid, kuid sama tähtis on kaplani viibimine lahinguliinil, külastades sõdureid kaevikutes.

Kui Vabadussõjas võisid diviisiõpetajad kokku kutsuda pataljone ja polke (rügemente) väljumalateenistuste pidamiseks, siis tänapäeval on see võimatu, sest iga suurem sõdurite kogumine võib muutuda vaenlase õhu- ja suurtükiväele märklauaks. Seetõttu kaplanid liiguvad tänapäeval ühe väikese sõdurigrupi juurest teise juurde, et anda sõjameestele võimalus vaimulikuga kõnelemiseks või palvuste jne pidamiseks.

Kogemuste kohaselt on tihti selleks kõige sobivam aeg pärast öhtusööki. Näiteks nii esimeses kui teises Lahesõjas liikusid nii Suurbritannia kui USA kaplanid koos oma väeosade peajõududega ning kasutasid igat võimalust vaenlase jõududega kontaktis olevate väeosade küllastamiseks.

Kui kaplanitel ei ole oma transpordivahendit, siis nad kasutavad kõiki võimalikke transpordivõimalusi ühe allüksuse juurest teise juurde liikumiseks. Hea tahtmise juures leiab leidlik kaplan alati mingi võimaluse sinna liikumiseks, kus tema arvab, et ta kohaolek soovitav on. Jumalateenistusest, palvetest ja armulauaosadusest soovivad paljud tänapäevalgi enne lahingut osa võtta.

Mereväekaplanite tegevust reguleerivad omad iidsed tavad ja traditsioonid, mida iga kaplan, kelle ülesandeks on mereväelasi teenida, peab tundma õppima. Mereväes võib tavaliselt leida kaplaneid koosseisuliselt vaid suurematel sõjalaevadel⁵⁸ (millised Eestil ühe erandiga veel puuduvad) ja mereväebaasides. Kaplanid, kes teenindavad väiksemaid üksusi, nagu näiteks saate- ja vahilaevu ning miinitraalereid, liiguvad vastavalt võimalustele ühelt laevalt teisele ning veedavad, vastavalt olukorrale, igal laeval mõned nädalad, päevad või tunnid. Eesti mereväe rahuaja koosseisus on kaks kaplanit, kellest üks on ettenähtud kaldal, teine laeval teenivaid mereväelasi teenima⁵⁹.

Õhuväekaplanid⁶⁰ puutuvad otsese lahingutegevusega palju vähem kokku ning lendavad tänapäeval lahinglendudel kaasa haru-harva⁶¹. Traagilisi, sageli surmaga lõppevaid õnnetusi, on õhuväes rohkem kui teistes põhiväeliikides. Tavaliselt asuvad kaplanid oma

⁵⁸ Nt on suurteil USA lennukiemalaevadel 2-4 kaplanit, kellele võivad lisanduda mõned laeval asuvad lennueskaadri kaplanid.

⁵⁹ Mõnedil on üks ametikohtadest täidetud.

⁶⁰ Eestis kasutati 1919-40 mõistet „lennuvägi“, alates 1991 aga „õhuvägi“.

⁶¹ II maailmasõja ajal lendasid kaplanid erandjuhtudel kaasa suurteil pommilennukitel, tänapäeval on lennukite meeskonnad enamjuhtudel 1-2 liikmelised ja lennuajad palju lühemad kui 50 aastat tagasi. Selle tõttu pole kaplanite kaasalend enam vajalik ega tavaliselt ka võimalik.

lennuüksuse ettenihutatud baasides või tagala lennuväljadel, kus neil on tööd ja tegevust piisavalt.

Tähtis on ka langenute korralik ja väärikas matmine. Aastasadade pikkune kogemus näitab, et kuigi sõjamehed on oma ülesannete täitmisel valmis kodumaa eest langema, ei taha ükski inimene, et teda looma kombel auku aetakse. Pühalik matusetalitus aitab ellujäänutel leina leevendada. Seetõttu on väga vajalik, et kaplan või tema puudumisel üksuse ülem, matusetalituse väärilt läbi viib.

Eestis on juba Vabadussõja päevil võimaluse korral saadetud langenud oma kodukohta matmiseks. Seda tehakse tänapäeval ka nendega, kes on saanud surma ÜRO ja NATO rahuvalve- ja rahu-tagamisoperatsioonidel.

Oleme kogenud, et omastel on kergem leina kanda, kui nende poeg, isa, abikaasa või kallim on maetud kodukoha kalmistule ning mitte tundmata hauda, kusagil võõra riigi pinnale⁶².

PALVUS ENNE LAHINGUT.

*KUJUTATUD ON SOOME JÄTKUSÕJAS III/JR47 (VALLILA PATALJONI)
EESTI VABATAHTLIKKE.*

*TUNDMATU KUNSTNIKU PLIIATSIJONISTUS.
Originaal Tori Püha Jüri sõjameeste mälestuskirikus.*

⁶² Soovitan kaplanitel tutvuda endise Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste kaplani Ago Lilleoru tööga: KIRIKLIK TÖÖ SOOME KAITSEJÕUDUDES, Tartu, Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 1998 ning Indrek Lõu lõputööga TEOREETILISED JA PRAKTILISED ASPEKTID LAHINGUS LANGENUTE TOIMIMISE KONTSEPTSIOONI VÄLJATÖÖTAMISEKS EESTIS, Tartu, KVÜÕA, 2004.

Tänapäeval saavad enamuses NATO riikides kaplanid oma baasväljaõppes algteadmisi oro- ja hüdrograafiast, teadmaks, kuhu oleks sobiv asutada ajutisi või permanentseid sõjaväekalmistuid.

Sõjalistel- ja rahutagamisoperatsioonidel peavad kaplanid olema teadlikud ka nende võõrriikide relvajõudude tavadest, kelle naabruses nad asuvad ja kellega on vajalik tihedam koostöö. Näiteks on ameeriklastel omad langenute mälestamise traditsioonid (täagistatud püss maa sisse torgatud, püssile asetatakse kiiver ning relva ette langenu saavad, au andmine jne) millega ka meie kaplanid peaksid tuttavad olema⁶³.

Sõjaolukorras ei ole tavaliselt rindel viibijatel võimalik kokku puutuda notarite või advokaatidega, selle tõttu on Kanada ja USA kaplanitele antud piiratud notariaalsed õigused: nad on volitatud tõendama allkirju ja muid vajalikke dokumente. Seda võimalust tuleks kaaluda ka Eesti kaitseväes, eriti siis, kui Riigikogu vaatab üle hiljuti vastuvõetud kirikute ja koguduste seaduse, millega anti vaimulikele taas perekonnaseisuametniku õigused ja kohustused.

Kaplanid jätkavad oma tegevust ka siis, kui nad peaksid langema sõjavangi. Sattumine sõjavangina vaenlase kätte on igale sõjamehele raske läbielamine ning veelgi raskem naiskaitseväelastele.

Sõjavangist kaplani kohus on jätkata oma kaasvõitlejate ja võimaluse korral ka interneeritud eraisikute usulist teenimist. Vangi-langenud kaplanite (samuti ka meditsiinipersonali) tegevus sõjavangide hulgas on lubatud ning reguleeritud Genfi ja Haagi rahvusvaheliste konventsioonidega⁶⁴.

Eelnimetatud konventsioonid kindlustavad küll kaplanitele õiguse oma kaasvangide usulisele teenimisele, kuid kogemused näitavad, et vangistavad võimud ei täida sageli neid kohustusi, mida nad konventsioonide allakirjutamisel endale võtsid. Nii mõnigi kaplan on sõjavangina saatnud korda kangelastegusid ning samuti on mitmed leidnud märtrisurma.

Sõjaolukorras on kaplanitel ka tagalas palju tegevust: väljaõppel või puhkusel viibivad üksused, sõjaväehaiglad ja laatsaretid, sõjavangilaagrid, põgenike ja kadunute või vanemad kaotanud laste laagrid ja kogunemiskohad vajavad kõik kaplanite hooldust. Nagu juba mainitud, on naiskaplanid osutunud selles valdkonnas väga oskuslikeks.

Eeltoodu käib suurel määral ka rahuvalve- ja rahutagamisoperatsioonide kohta. Peamine vahe seisneb ehk selles, et surmaoht ei ole tavaliselt rahutagamisoperatsioonidel sama reaalne kui sõjaajal ning

⁶³ Iraagis langenud Eesti kaitseväelased, kes tegutsesid koos USA sõjaväeüksustega, on saanud selliste auavalduste osaliseks.

⁶⁴ Vt lisa 30.

igavus ja tüdimus võivad hakata laastama rahuvalvajate moraali. Kaplan peab korraldama ka operatsioonidel viibijate perekonnaliikmete vaimse ja mõnel juhul ka sotsiaalse hooldamise.

NATO silmis on kaplanteenistus senini olnud iga riigi oma probleem ja riigid on vastutanud oma kaitseväelaste usulise teenimise eest, kuid see seisukoht on muutumas. Viimasel ajal on aga NATO raames asutatud mitmeid rahvusvahelisi väekoondisi nagu Saksa-Hollandi ja Saksa-Taani-Poola armeekorpused. Asutamisel on ka Euroopa Liidu uus kiirreageerimise väekoondis - *Eurocorps*. Diviisi ja korpuste vanemkaplanid peavad nüüd juhatama ja koordineerima nii oma kui teistest rahvustest kaplanite tegevust. NATO Käsiraamatu järgmises väljaandes on kava viia sisse vastavad muudatused.

Rahutagamisoperatsioonidel endises Jugoslaavias, Burundis jne teevad kaplanid olude sunnil koostööd üksteist toetades, aidates ja vajaduse korral ka üksteist ajutiselt asendades. Seetõttu on eriti NATOs päevakorral kaplanite koostöövõimelisus - *interoperability*. Kaplanite koostööd arutatakse peakaplanite konverentsidel ja see on uueks teemaks paljudel kaplanite kursustel. See nõuab kaplanitelt nii inglise kui ka teiste võõrkeelte oskust ning eri konfessioonide ja usundite lähemat tundmist.

Eesti kaplaniteenistus on teinud jõudsalt edusamme eriti inglise keele oskuse alal ning osaledes kursustel ja konverentsidel välisriikides on teiste riikide kaplaniteenistusi ning kaplaneid tundma õppinud.

Samadel eesmärkidel külastavad rahvusvahelise koostöö raames ka teiste riikide kaplanid Eestit ning meie kaplaniteenistuse arengut hinnatakse igal aastal mõne NATO riigi kaplaniteenistuse poolt. Meie kaplanid on Afganistanis, Bosnias, Iraagis ja Kosovos demonstreerinud, et oleme teiste riikide kaplanitega koostöövõimelised ning see koostöö-võime kasvab meil iga aastaga.

Interoperability ei tähenda aga seda, et kõik kaplanid suudaksid ka kõige parema tahtmise juures üksteist alati asendada. Kogemused Bosnias ja Kosovos näitavad, et kuigi kaplanid suudavad tihti jumalateenistustel ja näiteks ka matustel üksteise kohuseid täita, siis hingehoid ja nõustamine on asjad, mida iga kaplan teeb kõige paremini oma riigi kaitseväelastega.

Lõpuks - nii sõjategevuse ajal kui ka rahutagamisoperatsioonidel tuleb ette juhtumeid, kus Eesti kaplan avastab, et ta allub mõne liitlasriigi relvajõudude kõrgema väekoondise vanemkaplanile. Arusaadavalt tuleb temasse suhtuda niisamuti kui vanemasse Eesti kaplanisse (vaatamata vanemkaplani konfessioonile) või nagu Eesti ohvitseri.

Probleemide ilmnemisel pöörduv kaplan oma otsese ülemuse või kohalviibiva kõrgema Eesti ohvitseri poole. Alati saab nõu küsida ka

Eesti pea- või vanemkaplanilt, eeldusel, et vajalikud sidevahendid on kättesaadavad.

Samuti ei tohi unustada, et kaplanitele on antud ka lepituse amet. On palju räägitud ususõdadest, kuid unustatakse ära, kui palju kirikud ja vaimulikud on teinud rahu heaks. Iga sõda või muu vaenutegevus jõuab alati kunagi lõpule, kuid kaplan on paremini kui paljud teised ettevalmistatud selleks, et kuulutada lepitust ja andestust nii rahu kui sõja ajal.

Kokkuvõtteks - kui kaplan on vajalik üksuse liige rahuajal, siis on ta oma üksusele veel vajalikum sõjaajal, samuti rahuvalve- ning rahutagamisoperatsioonidel.

TÜÜPILINE PALVETUND SÕJATANDRIL.
USA KAPLAN KOL JOHN W. SCHUMACHER JA TEMA „KOGUDUS”
KOREAS KEVADEL 1953.
Foto: USA armee.

1.9 KAPLANITE AJALOOLISED TRADITSIOONID

Sõjaväekaplanitel on aastasade jooksul kujunenud välja omad traditsioonid, mõned neist on pärit juba varasest keskajast. On juba nimetatud üht kaplanite traditsioonilist eset – keepi. Kuna kaplanid on ajalooliselt seotud Püha Martini keebiga, siis on paljude riikide kaplaniteenistustel ka tänapäeval kasutusel keebid, kas liturgilise rõivana või üleriidena piduliku õhtuvormi juures.

Malta rist on teine enam levinud kaplanite sümbol. Ristisõdade ajastul (10.-13. saj) oli sõjaväekaplanite amet juba laialt levinud. Sel ajal võtsid kaplanid Püha Johannese Hospidali ordult üle Malta risti, mis on arenenud Kreeka ristist. Kaheksatipuline rist moodustub neljast odaotsast (teradest). Traditsiooni järgi sümboliseerivad neli odaotsa õiglust,

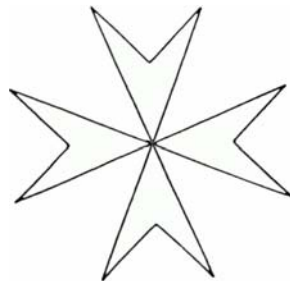
tagasihoidlikkust, visadust ja ettevaatlikkust, kuna Malta risti kaheksa tippu tuletavad meelde Jeesuse mäejutluse kaheksat õndsakskiitmist (Mt 5:3-12).

Kolmas rahvusvaheliselt tunnustatud välikaplanite sümbol - lilla või violett eraldusvärv - on palju hilisem. Seda värvi hakati kaplanite eritunnusena kasutama esmalt XIX sajandi keskpaigas Saksamaal, arvatavasti Preisi armees. Tänapäeval on selle värvi kasutus laialt levinud, seda kasutavad näiteks Argentiina, Belgia, Hispaania, Iiri, Kanada, Poola, Portugali, Rootsi, ja Rumeenia kaplanid. Inglismaal näiteks kasutati veel II maailmasõja ajal ainult musta eraldusvärvi ning seda kasutavad mitmed riigid (nt Kreeka) veel tänapäevalgi. Hollandis, Kanadas, Soomes ja Suurbritannias kasutatakse mõlemaid värve: Hollandis kasutavad katoliiklased lillat, protestandid musta, Soomes kasutatakse mustal põhjal violetseid ja kuldseid ornamente.

Siin võib ka nimetada, et Eestis kasutatakse lillat värvi kaplanite eraldusvärvina alates aastast 1995, peamiselt piduliku õhtuvormi juures. Sinakaslilla (potisinine) on Malta rist ka Eesti kaplanite rinnamärgil.

lisaks relvaliigi või teenistuse lõkmetele (trafaretile)⁶⁵ veel oma kaplani ametirist, kompetentsi tõendav erialamärk või isegi mõlemad, tavaliselt kas Ladina või Malta rist, tihti ümbritsetud pärjaga. Näiteks Saksamaal on sõjaväevaimulikel vähemalt sada viiskümnend aastat olnud tarvilusel Eesti luterliku kiriku õpetajate ametiristiga sarnane ketiga kaelaskantav hõbedane kaplanirist, mille kujundused on erinevad protestantidel ja katoliiklastel⁶⁶.

Riikides, kus kaplaniteenistusel on oma katedral ning garnisoni-kirikud ja -kabelid, on kaplanid tihti ühendanud nendega oma traditsioonilised tseremooniad, nagu kaplanite ametisse pühitsemine.

MALTA RIST.
*ÜKS VANEMAIST KAPLANITE SÜMBOLITEST.
KASUTUSELE VÕETUD HILJEMALT
RISTISÕDADE AJASTUL.*

⁶⁵ Tavaliselt kristlastel Malta, Ladina või Kreeka rist (Poolas isegi Slaavi rist), juutidel käsulauad või kuueharuline Taaveti täht, muhameedlastel poolkuu, budistidel palveratas, jne.

⁶⁶ Nt on Saksa välipastorite riietust ja eraldusmärki pikemalt käsitletud teoses: DAVIS, Brian L. *GERMAN ARMY UNIFORM and INSIGNA 1933-1945* [Saksa armee vormiriietus ja eraldusmärgid 1933-1945]. II täiendatud väljaanne, *London Arms and Armour Press*, 1992.

Maades, kus on mittekristlikke kaplaneid (nagu Korea ja USA), on eri uskudel omad eraldusmärgid: juudiusulistel kuueharuline Taaveti kilp, (Hollandis, Rumeenias, Ungaris, Suurbritannias, II maailmasõja ajal lisaks veel Austraalias, Kanadas ja Suurbritannias, Uus-Meremaal) või nn käsulauad (Prantsusmaal, USAs). Budistid kasutavad palveratast, muhameedlased poolkuud jne. (Koreas, Nepalis, USAs jm). Mormoonid ja mõnede teiste konfessioonide kaplanid kasutavad USA kaitsejõududes ristimärki, kuigi ristimärk nendes konfessionides tavaliselt kasutusel ei ole.

Kuigi erinevate maade ohvitseridel on omad aastasadade vanused kindlad suhtlemisreeglid, leiame siiski, et eri maade kaplanid saavad vaatamata rahvusele ja usulisele kuulumisele, omavahel suurepäraselt läbi.

Eeltoodud on tõestanud nii I kui II maailmasõda, kus lisaks liitlaste kaplanite omavahelisele heale koostööle ka vastaspoole kaplanid osutasid üksteisele vangilangemise puhul abivalmidust ja kristlikku armastust.

Samuti on see tulnud eriti ilmsiks rahvusvahelistel rahuoperatsioonidel Somaalias, Burundis (kus kodusõjas tapeti ligikaudu pool miljonit inimest), endises Jugoslaavias, Afganistanis ja mujal, kus mitmete eririikide kaplanite koostöö on pea alati olnud sujuv. On loomulik, et NATO ja NATO riikidega koos tegutsevate relvajõudude kaplanite koostöö on alati heal tasemel ning muutub iga aastaga paremaks.

Üldreeglina sinatavad kaplanid üksteist pea igas riigis vaatamata sõjalisele või kiriklikule auastmele ja kasutavad (v.a paraadil ja alluvate juuresolekul) sageli auastme asemel üksteise eesnime⁶⁷, kas koos mõne kirikliku aunimetusega (nt „isa Vello“, „vend Jüri“) või ilma. Kõrgemal ametikohal teenivat kaplanit (nt pea- või vanemkaplanit) sinatakse siis kui selleks on vanem kaplan andnud märku või luba.

Paljud kaplaniteenistused tähistavad tihti lisaks aastapäevadele mitmesuguseid (peamiselt kaitsepühakute⁶⁸) tähtpäevi. Mitmel pool toimuvad kaplanite aastapäevadel, introduktsioonidel ja muudel tähtpäevadel erilised traditsioonilised tänujumalateenistused. Näitena võib nimetada inglaste *Battle of Britan*¹, Trafalgari merelahingu aastapäeva ja *Atlantic Sunday* jumalateenistusi.

⁶⁷ Üldise erandina ei sinata madalamatel ametikohtadel teenivad kaplanid oma välipiiskoppe, välipraoste, kindralkaplaneid ja peakaplaneid, kuigi ka siin on erandeid. Inglise keelt kõnelevates riikides pöörduvad kaplanid oma kõrgemate juhtide poole tiitliga „Sir“, mida kasutavad ka ohvitserid suheldes oma ülemustega või kõrgemas auastmes ohvitseriga. Austraalias, Inglismaal, Kanadas ja Uus-Meremaal kõnetatakse kaplaneid tihti sõnaga „Padre“, USAs „chaplain“.

⁶⁸ Populaarsed kaplanaatide kaitsepühakud on Püha Martin Tours'ist, Püha Mikael ja Püha Jüri (Georg).

Samuti on mitmetel kaplanaatidel oma ammu väljakujunenud traditsioonilised laulu- ja kirikupalved. Laulupalve *Te Deum* on kaplanite tänapalvena laialt kasutusel peaaegu kõikides riikides.

Kaplanid alustavad tihti Pühakirja lugemist traditsiooniliselt sõnadega: „[Sõjamehed]! Kuulgem Jumala sõna!“. Eesti alal on see olnud traditsiooniks vähemalt alates Põhjasõjast.

Kuna jumalateenistused toimuvad alati kohaliku väeosa ülema loal või korraldusel, siis on paljudes riikides tavaks, et kohalviibiv kõrgemas auastmes ohvitser, väeosa ülem või mõni kuulus kohalviibiv eruohvitser loeb mõne leksioonidest (tavaliselt kas Vana Testamendi või epistli teksti).

Paljude riikide kaplaniteenistustel on oma hümn, koraal, rivilaul⁶⁹ või sarvesignaaliid⁷⁰, samuti on mitmete riikide kaplaniteenistusel oma marss⁷¹. Nii kirikus, ohvitseride kasiinos või vabas õhus lauldavat kaplanite hümnit või marssi kuulatakse alati valveseisangus ning kirikus või pidulauas tõustakse sel puhul püsti.

Leidub riike, kus kaplanitel on oma lipp või vimpel⁷². Lippe hoitakse peakaplani kabinetis või garnisonikabelis ning tuuakse välja pidulikel jumalateenistustel, tähtpäevadel ja pidulikel õhtusöökidel. Vimpli või lipukesega märgistatakse mitmel pool väliolukorras (v.a lahingus) kaplani telk või jumalateenistuse asukoht.

Mitme riigi, nagu Kanada, Suurbritannia jt mereväes on kasutusel kirikuvimpel, mis heisatakse jumalateenistuse ajal sõjalaevadel. USA-s on kirikuvimpel ainuke, mida tohib sõjalaevadel heisata üle riigilipu või riigilipust kõrgemale. Kanada mereväes heisatakse kirikuvimpeleid nagu signaallippe, see tähistab tavaliselt, et laeval toimub kas jumalateenistus, palvus või mõni kiriklik talitus⁷³.

Mõne riigi kaplanid ei kannu ohvitseri vöörihma⁷⁴. Toonitamaks, et kaplan ei ole relvakandja, kasutatakse selle asemel laia õlarihma, millel on tavaliselt ees rinnal kaplaniteenistuse rist või mõni muu sümbol ja seljal väike paun, milles hoitakse näiteks taskuformaadis Uut Testamenti.

⁶⁹ Kanada, Lõuna-Aafrika, Suurbritannia ja Uus-Meremaa kaplaniteenistustel nt koraal „*Onward, Christian Soldiers*“. Austraalia kaplanite laul „*Soldiers of Australia*“ on loodud populaarse rivilaulu „*Waltzing Mathilda*“ viisile. Rootsi välipastorid kasutasid varem selliseid kirikulaule nagu kuningas Gustav II Adolphi lemmiklaul „*Förfäras ej du lilla hop*“ [Ära karda, väike karjake] ja „*Fädernas kyrka i Sveriges land*“ [Vanemate kirik Rootsimaal]. Viimast laulu peetakse tänapäeval liiga šovinistlikuks ning seetõttu on laul paljude kurvastuseks kasutuselolevast uuest Rootsi kiriku lauluraamatust välja jäetud.

⁷⁰ Nt kutse palvusele või jumalateenistusele.

⁷¹ Suurbritannias Jeremiah Clarke „*Trumpet voluntary*“.

⁷² Eesti kaitseväes on samuti kavas kaplani vimpli kasutusele võtmine.

⁷³ Lipud ja vimplid on kasutusel Kanadas, Suurbritannias ja USA-s.

⁷⁴ Nn „*Sam Brown*“, kasutusel Eesti sõjaväes 1918-40.

Mõnes riigis erinevad mere- ja õhuväekaplanite traditsioonid oluliselt maaväekaplanite omadest. Näiteks juhul kui Suurbritannia ja Kanada mereväelasi või nende lapsi ristitakse mõne sõjalaeva pardal, siis kasutatakse ristimisanumana laeva kella.

Matuste puhul ei asetata kaplani kirstule mitte ohvitserimüts ja mõõk, vaid mõõga asemel ametirist või vastava riigi kaplaniteenistuse stoola. Teiseks tavaks on, et kaplani kirst asetatakse kirikus erandina altari ette nii, et surnu jalad on altari poole.

Paljude riikide kaplaniteenistustel on ka pidulike messi-, rügemendi- või *dining in* õhtusöökidel oma traditsioonid, mis võivad oluliselt erineda teistest sama riigi ohvitseride kasiinodes käibelolevatest tavadest.

Näiteks paljud kaplaniteenistused tarbivad aastasadu oma traditsioonilistel õhtusöökidel ainult veini või vett⁷⁵ ning mitte mingeid muid jooke⁷⁶. Õhtu tseremooniameister, (tavaliselt nn „president”) või eesistuja kasutab koosoleku haamri asemel lauakella või gongi.

Eesti kaplanite traditsioone on käsitletud käesoleva teose neljandas peatükis.

**VAIMULIKU SÄRK VORMIRIETUSE JUURDE ON KASUTUSEL
PALJUDES RIIKIDES.**

*EESTI, KANADA ja SAKSA KAPLANID KOGUNENUD PIDULIKUKS
ÕHTUSÖÖGIKS BORDENI ÕPPEKESKUSE OHVITSERIDE KASIINOS.*

DETSEMBER 1999.

⁷⁵ Austraalias, Kanadas, Suurbritannias ja Uus-Meremaal on täiskarsklasel lubatud kuninga või kuninganna ning väeüksuste terviseks juua vett.

⁷⁶ Piiblis ei ole mainitud, et Jeesus Kristus oleks tarbinud muid jooke peale vee (millest ta tegi veini) ja veini, vt Jh 2:1-10.

Meie **KARL**, Jumala armust Rootsi, Göta ja Vendeni kuningas, Soome suurvürst, Skåne, Eesti, Liivi, Karjala, Bremeni, Verdeni, Pommerni, Cassubeni ja Verdeni hertsog, Rügeni vürst, Ingerimaa ja Wismari maahärra, Pfaltzkrahv:

Teha teadmiseks, et meie truud teener ja kolonelleitnant, meie armas kõrgelt sündinud Wolmar Anton von Schlippenbach, täis alandlikku innustust Meie teenimiseks, on teinud ettepaneku, ilma Meile majanduslikke kohustusi tekitamast, värvata üks Traguni Rügement, mis koosneks 600 mehest jagatud kaheteistkümneks Kompaniiks.

Järjekult võtame Meie armulikult alandliku pakkumise vastu ning oleme temale andud järgmised Tingimused, nimelt:

1. Kolonelleitnant võtab omale isiklikuks kohustuseks värvata seda Rügementi, lubades esitada seda hea ja kõlbliku meeskonnaga ning nii heade ja tugevate hobustega kui riigis võimalik. Nõnda tahame Meie omalt poolt anda ülesandeks olla nimetatud Rügemendi Kolonelik ning iga Kompanii peaks koosnema viiekümnest mehest, kaasaarvatud neli Pioneeri ja neli Grenaderi, kes Meie poolt Instrumentidega, Materjalidega ja Laskemoonaga varustatud saavad.

2. Mis ohvitseridesse puutub, siis Me lubame armulikult, et Kolonel võib võtta ohvitseri, nimelt üks Kolonelleitnant, üks Major ja üheksa Kapteni ja igale Kompaniile üks Leitnant ja üks Lipnik ning vajalikud allohvitserid, kusjuures Kolonel andku siinjuures oma parim, et ohvitserid oleksid osalenud lahingutes ja [neil oleks] sõjaline kogemus, nõnda et Meie teenitusel oleks neist kasu. Soovime näha vastuvõetud ülemohvitseride nimekirja, et neid varustada Meie armuliku Patentiga.

3. Et leida need 600 tragunit, Meie lubame Koloneli vabalt värvata üle terve Meie Riigi, kuid eriti on tema värbamisalaks Pärnu koos Sancki, Willhofi ja Kasteni, samuti Karksi, Helme Sangizke, Ringeni ja Carveli mõisadega koos Randeni, Ober Pahleni [Põltsamaa], Tarwastu, Kirrumpah ja Adselliga, kusjuures tuleb meele pidada Kuninglikke Eeskirju väevõimuga värbamise kohta, eriti arvestades kohalikke talupoegi ja teisi Maksumaksjaid ning traguneid mitte kaasata, aga lahtist rahvast, kellel tööd ei ole, võib kohe võtta, vastavalt Kuninglikele Määrustele.

4. Nii kiiresti kui Meeskond on kokku saadud ja tuvastatud, saavad nad nautida sama toidumoonaga nagu Meie teisedki värvatud Rügemendid selles Asukohas ja seal koos *Prima Plana*, samuti Rügemendistaabiga, mis saab olema samaväärne Meie teiste värvatud Rügementidega, nagu ülem- ja alamohvitserid Kompaniide juures alates möödunud 12. Aprillist kui leping temaga ja Kindral Welliniga esmakordselt sõlmiti. Sealt alates saab Rügement igal kuul Sõjakassast oma Kuupalga ja mida Kolonel on üle selle kulutanud, tahame temale armulikult heaks teha.

5. Kui Rügement või Kompanii marsib *munsterduskohale*, varustame Meie Rügementi toiduga ja küüdigas vastavalt küüdikorraldustele.

6. Kolonel peab kuue kuu jooksul, alates 12. Aprillist *muntserdama* täis Rügemendi, Meeskond rietatud kuubedes, uute saabaste ja kannustega, igal lisaks päitsed ja kerge tragunisadul, kõik heas korras, nii et kui ülevaatus läbitud, siis kui Meile sobilik, varustada Rügementi tema esimese tavalise *munderinguga*. Kuid ülem- ja alamrelvadega samuti Grenaderikingadega, Tääkidega ja vajalike Instrumentidega, Laskemoonaga Pioneeridele ja Grenaderidele tahame Meie varsti varustada, samuti Lippudega ja vajalike Mänguriistadega nimelt Kateltrummidega, Trummidega ja Vilepillidega.

7. Lõpuks Meie anname sellele Rügemendile vaba tegusemise vastavalt Sõjaartiklitele, nii et ainult Meie oma või Kindraliteedi käskude järgi tehakse. Selle kinnituseks oleme enda käega alla kirjutanud ja Meie Kuningliku pitsatiga kinnitanud.

Carlshafenis, [Karlshamn], 22. Septembril 1700 A.D.

CAROLUS

KARL XII LUBA WOLMAR von SCHLIPPENBACHIL VÄRVATA SÕJAMEHI.

Tõlge rootsi keelest teosest „Stora Nordiska Kriget 1700-1721” II, lk 60-61.

II PEATÜKK

VÄLIVAIMULIKUD EESTI VARASEMAS AJALOOS

2.1 ROOTSI, POOLA ja TAANI VALITSUSE AEG

Ordu riigi lagunedes otsustasid Tallinna linn ja Põhja-Eesti rüütelkond paluda Rootsi kuningalt Erik XIV (1560-68) kaitset. Nõnda sai Tallinna linnast, Harju-, Järva-, Lääne- ja Virumaast Rootsi alluvuses olev Eesti provints, mis kandis küll hertsogiriigi nime. Lõuna-Eesti oli Poola valduses kuni 1629 ja Saaremaa Taani valduses kuni 1645, millal ka need said Rootsi riigi territooriumiks.

Mida rohkem läks aeg edasi, seda rohkem kaasati eestlasi Rootsi ja vähemal määral Poola ja Taani relvajõududesse. Massiliselt võeti eestlasi Rootsi sõjaväkke Põhjasõja ajal 1700-10. Aastast 1701 võib kõneleda Eesti kaplanaadist. Vormiliselt kuulus Eesti Rootsi riigi koosseisu aastani 1721.

2.1.1 ESIMESED ROOTSI VÄLIPASTORITE EESKIRJAD

Erik XIV isa, Gustav I Vasa (1521-60) oli esimene Rootsi kuningas, kes andis 1535. aastal välja Rootsi merejõude reguleerivaid seadusakte, oma nn „mereartiklid”, kus on ka ulatuslikud eeskirjad mereväekaplanite tegevuse kohta. Mereväevaimulike kohustuste hulka kuulus muuhulgas ka kohustus kaks-kolm korda nädalas või vastavalt erikorraldusele laeva meeskonnale jutlustada.

Kümme aastat hiljem andis sama kuningas välja maaväge käsitavad samalaadsed „sõjaartiklid”, mis olid ülesehituselt ja otstarbalt mereartiklitega kaunis sarnased ning reguleerisid muu hulgas välipastorite tegevust. Need on esimesed teadaolevad välipastorite ehk maaväekaplanite ametijuhised.

Esimene Rootsi kuningas, kes alates a-st 1561 ka Põhja-Eestit valitses - Erik XIV, tundis suurt huvi oma sõja- ja mereväelaste hingehoiu vastu.

Oma nn mere- ja sõjaartiklitega reorganiseeris kuningas Rootsi kaitsejõud, luues suuremad üksused ja väekoondised ning suurendas sõjalaevade arvu. Maa- ja mereväe koosseisuline kasv tõi kaasa ka sõjaväevaimulike arvulise kasvu ning välipastorite ja mereväepastorite arv suurenes Rootsi sõjajõududes paari aastaga neljalt üheksa-

kümnele⁷⁷.

Varsti pärast Eestimaa siirdumist Rootsi valitsuse alla (1561) saabus Tallinna Rootsi sõjalaevastik mitmetuhandemehelise sõjaväeüksusega. Kaasas oli ka paar välipastorit. Randumise järel sõjaväes puhkenud suure taudi tõttu suri lühikese ajaga paartuhat sõjameest. See andis sõjaväevaimulikele otsekohe väga palju tööd ja tegevust. Hukkunute hulgas oli ka esimene Rootsi väejuht ja kuberner Eesti pinnal, kindral Clas Kristenson Horn.

Erik XIV tõugati troonilt oma venna ja järglase Johan III (1568-92) poolt⁷⁸. Temagi pani maksma oma sõjaartiklid, eelmistega võrreldes oli neis vähe muudatusi. Uue kuninga peamine usuline harrastus oli rooma-katoliku kiriku liturgia ning tema huvi riigikaitse kaplaniteenistuse vastu ei olnud eriti suur.

Nagu Rootsi kuningas, nii olid ka Poola ja Venemaa valitsejad huvitatud ordu pärandi jagamisest. Puhkes Liivi sõda, mis vaheaegadega kestis aastatel 1558-83. Sellesse sõtta kaasati teiste hulgas nii eestlasi kui ka lätlasi. Balthasar Russowi kroonikast⁷⁹ loeme, et mõnes Rootsi üksuses teenis küllaltki arvukalt eestlasi. Nende usulise teenimise kohta võib aga ainult oletusi teha.

Aastal 1570 formeeriti Harju maakonnas eesti talupoegadest lipkond⁸⁰, mida juhtis Iwenn (Ivo) Schenkenberg. Seda väeosa on mõningad ajaloolased tinglikult pidanud esimeseks Eesti regulaarüksuseks⁸¹. Võimalik, et see üksus järgis organisatsioonilt ja väljaõppelt Saksa ja Rootsi lipkondi ning sellisel juhul võib eeldada, et ka seal oli ettenähtud välipastori ametikoht. Tänapäevani veel vastamata küsimus on aga see, kas ja kes seal vaimulikuna teenis.

Eeltoodu käib ka järgnevate Rootsi kuningate Johan III, Sigismundi I (1592-1600⁸²) ja Karl IX (1600-11) sõjakäikude kohta. Need sõjakäigud hõlmasid praeguse Põhja-Eesti kõrval ka tolleaegset Liivimaa põhja ala, st tänast Lõuna-Eestit.

Södermanlandi hertsog Karl (Gustav I Vasa kõige noorem poeg, Sigismund I onu ning hilisem kuningas Karl IX) külastas Tallinna aastal 1601 ja andis ulatuslikke korraldusi eestlaste värbamiseks Rootsi

⁷⁷ Långström, Carl Einar. *SOM DET VAR OCH SOM DET BLEV*. Stockholm, Högkvarteret, 1997, lk 7-8.

⁷⁸ Laidre, Margus. *LÕPU VÕIDUKAS ALGUS*. Tartu, Tartu Ülikooli kirjastus, 1995.

⁷⁹ *Chronica der Provintz Lyfflandt*, Rostock, 1578 ja 1584.

⁸⁰ Nii nimetati XVI sajandil Rootsi maaväes paarisajamehelist väeüksust.

⁸¹ Vt KURVITS, Oskar. *EESTI RAHVUSVÄEOSADE LOOMINE 1917-1918*. 1. EESTI POLK I. Tallinn: Seltsi „1. Eesti polk” kirjastus, 1930, lk 9.

⁸² Valitses ka Poolat Zygmunt III Vaza nime all 1587-1632. Rootsi kuningana oli Sigismund I, samuti kui tema isa Johan III, huvitatud rooma-katoliku usu taastamisest Rootsis riigiusuna ega tundnud eriti huvi Rootsi relvajõudude protestantliku kaplani-teenistuse vastu.

relvajõududesse. Kuninglikud sõjaväelaste hingehoidliku teenindamise korraldused laienesid arusaadavalt ka Rootsi relvajõududes teenivatele eestlastele. Ei ole andmeid, et Rootsi sõjaväes oleks sel ajal olnud eesti soost või eesti keelt valdavaid välipastoreid, küll oli välipastorite seas soomlasi.

Alates luterlikust usupuhastusest tegutsesid Tallinnas ja Narvas rootsikeelsed luteri usu kogudused ja nende pastorid hooldasid ka Rootsi sõjamehi. Sõjameeste jaoks ehitatud või kohandatud garnisonikirikud loodi veidi hiljem⁸³.

Rootsi väeosadega tulid Eestisse rootsi ja soome rahvusest välipastorid. Nad oli esialgselt kõrgemate väejuhtide saatjaskonnas, üksustes oli neid harvem. Selleaegsete välikaplanite tegevuse üksik- asjade kohta Eesti alal on senini teada väga vähe.

2.1.2 LÕUNA-EESTI POOLA VALDUSES 1561-1625

Aastatel 1561–1624⁸⁴ oli Lõuna-Eesti (Liivimaa) Poola-Leedu liitriigi valduses, maal viibisid Poola ja Leedu sõjaväeüksused. Selles sõjaväes teenisid ka rooma-katoliku välipreestrid.

Eesti pinnal anti paljud luterlikud kirikud taas rooma-katoliku kiriku käsutusse. Poola kuningate eesmärgiks oli rooma-katoliku kiriku vastureformatsiooni toetamine oma aladel. Kuigi Poolas ja Leedus jäi valdavaks rooma-katoliku kirik, ei kuulunud mitte kõik poola ja leedu rahvusest võimukandjad sellesse kirikusse.

Kui palju eestlasi ja lätlasi Poola-Leedu relvajõududes teenis, ei ole selgunud, kuid kindlasti ei pääsenud kohalik rahvas sellest ebameeldivast sundusest. Poola-Leedu liitriigi sõjameeste hingehoiu eest hoolitsesid katoliku kiriku välipreestrid, kes püüdsid teha kõik, et ka põlisrahvast sõjamehed kuuluksid valitseja poolt soovitud rooma-katoliku kirikusse.

2.1.3 SAAREMAA TAANI VALDUSES

Saaremaal, mille Lääne-Saare piiskop oli orduriigi lagunemisel müünud Taanile, asus alaliselt väiksearvuline Taani garnison Kuressaares. Kuna Taanil oli sellel ajal Läänemerele arvestatav sõjalaevastik, oli neil võimalik vajaduse korral mereteed kasutades Saaremaale täiendavaid väeüksusi saata nii nende valduses olevalt Gotlandilt (Ojamaalt) või teisest Taani valdustest.

⁸³ Vt Ivask, Merike, Sinjakova, Galina, „Narva religioonielu ajaloost” teoses Ivask, Merike, Jürjo, Villu, Mazur, Tanel ja Toode, Andres, NARVA MUUSEUMI TOIMETISED 2005, Narva 2005, lk 9-41.

⁸⁴ Juriidiliselt Altmargi vaherahu lepingu sõlmimiseni 1629.

Saaremaal oli taanlastel tavaliselt ametis üks välipastor. Kahjuks ei ole ma senini leidnud andmeid nende isikkoosseisu ja tegevuse kohta⁸⁵.

2.1.4 GUSTAV II ADOLFI REFORMID

Olukord Rootsi relvajõududes muutus kuningas Gustav II Adolfi (1611-32) valitsemise ajal. Tõsise kristlasena oli ta huvitatud oma sõjaväelaste tugevast usulisest ja moraalsest tasemest ning füüsilisest heaolust. Oma 1621. aastal väljaantud sõjaartiklitega kehtestas kuningas esimese tõelise sõjaväelise kirikukorralduse. Uued sõjaartiklid nägid kõikides väeosades ette hommiku- ja õhtupalvuste pidamise ning sisaldasid ka nende läbiviimise eeskirju.

Armulaua sakramenti jagati lisaks kirikupühadele alati enne sõjaretki, pikemaid marsse ja lahinguid. Ebausk, rääkimata haldjate ja ebajumalate teenimine jne, oli rangelt keelatud. Rangete karistuste ähvardusel oli keelatud Jumala nime kuritarvitamine ja vandumine. Alkoholi- ja seksuaalprobleemid olid peamised pahed, mida kuninglikud määrused ja välipastorid kaotada püüdsid.⁸⁶

Rasketes väliolukordades oli välipastoritel (kes põlvnesid maa-rahvast nagu enamasti Rootsi sõjameestest) palju tööd, et koos ohvitserkonnaga hoida ülal nii võitlus- kui üldist moraali. Välipastorid olid lisaks oma vaimulikule ametile tavaliselt ka sõjameeste nõustajaks, isegi niisugustes maistes küsimustes, nagu maamaksud, põllumajandus- ja teised sellised probleemid.

Välipastor Johannes Rudbeckius, hilisem Västeråsi piiskop, on kirjutanud paljudest raskustest, millega tal tuli võidelda kasutul Pihkva piiramisel a-l 1615, kui Rootsi sõjameeste tuju oli langemas⁸⁷.

Saksamaa oli Kolmekümneaastase sõja esimese kümne aasta jooksul korduvalt kannatanud nii katoliiklaste kui ka protestantlike vägede rüüstamise all. 1630. aastal otsustas Rootsi kuningas Gustav II Adolf Saksa protestantidele appi minna ning saabus oma armeega Pommerisse. Sakslased olid väga imestunud Rootsi välipastorite kompetentsusest, sõjaväes valitsevas distsipliinist, kõrgest moraalist, ja armee kõrgest usulisest tasemest⁸⁸. Palgasõdurid kurtsid, et Rootsi armees teenides võib saada pigem õndsaks kui rikkaks⁸⁹.

Gustav II Adolf oli ka üks esimestest Euroopa valitsejatest, kes korraldas oma sõjaväes välipastorite keskse juhtimissüsteemi. Uue

⁸⁵ Taani välipraost Ole Brehm Jenseni andmed.

⁸⁶ Vt Hildebrand, K.G. *STORMAKTSTIIDENS FÄLTPRÄSTER*. Stockholm, Försvarsstabens Upplysnings- och Pressavdelning, 1942.

⁸⁷ Hildebrand, *ibid*.

⁸⁸ Långström, *ibid*.

⁸⁹ Långström, *ibid*.

organisatsiooni nimeks sai „välikonsistorium” ja selle esimeheks määras kuningas oma vanema hoovijutlustaja.

Väljaspool Rootsi riigi territooriumi, samuti lahingutegevuses oli vanemaks välipastoriks tavaliselt kuninga või väejuhi isiklik välipastor. Rootsi riigi piires määras välipastorid ametisse kohalik piiskop⁹⁰. Eesti alal tegid seda Eesti- ja Liivimaa konsistoriumid.

Välipastorid olid tavaliselt nii kuninga kui piiskoppide poolt kõrgelt hinnatud. Gustav II Adolphi välipastorite hulgas oli palju neid, kes hiljem täitsid piiskopi, superintendendi⁹¹, praosti või mõnda muud kõrget kiriklikku⁹², riiklikku või kõrgemat akadeemilist ametit. Näitena võib tuua lisaks eelnimetatud piiskop Rudbeckiusele veel Johannes Botvidi, hilisemat Linköpingi piiskoppi ja saksa rahvusest Johannes Fabriciust, kes oli hiljem Rootsi valduses oleva Lääne-Pommerni provintsi superintendant.

Välipastorid suhtusid oma kohustustesse väga tõsiselt. Näitena võib tuua taas Rudbeckiuse⁹³. Kuningas Gustav Adolf oli noorena armunud kaunisse Rootsi aadlidaami Ebba Brahesse, kuid oli sunnitud poliitilistel põhjustel abielust loobuma. Kuningas lohutas (või lõbustas) ennast Pihkva sõjakäigu ajal ühe Rootsi ohvitseri abikaasaga, kes kuningale poja sünnitas (hilisem Gustav Gustavsson, Vasaborgi krahv). Paljudes tolaaegsetes hoovkondades poleks sellest mingit numbrit tehtud, sõjakäikudel veelgi vähem. Rudbeckius aga pidas vaevalt 20aastasele kuninglikule abielurikkujale väga tõsise manitsuskõne, kus ta muu hulgas sõnas: „Kuninglik nimi on saanud musta pleki” ja tuletas oma kuningale meelde, et abielurikkumise eest võis vastavalt kuninga enda seadustele isegi surmanuhtluse määrata⁹⁴. Vaatamata rängale noomitusele soosis kuningas siiski ka edaspidi Rudbeckiust piiskopi ja mitme teise kõrge ametiga⁹⁵.

Teised välipastorid olid vähemalt sama ranged oma hingekarjase töös. Jumalateenistused ja palvused toimusid alati kui lahingutegevus seda vähegi võimaldas.

Välipastor Johannes Botvidi jutlustest on säilinud osa, milles ta võitleb kõikide sõjaväes esinevate pahede, eriti aga õllejoomise vastu. Arvestades aga seda, kui soolast toitu sel ajal söödi, ei olnud tal selles küsimuses eriti palju pooldajaid. Botvidi käitus sõjameestega kui

⁹⁰ Långström, *ibid*.

⁹¹ Superintendandid valitsesid piiskoppidest väiksemaid maa-alasid provintsidest: Eestimaa, Liivimaa, Saaremaa, Ingerimaa, Pommernis ning Bremeni ja Verdeni piiskopkondades. Neil olid üldjoontes samasugused õigused nagu Rootsi ja Soome piiskoppidel. Eestis ja Ingerimaal (asukohaga Narvas) oli aeg-ajalt ametis ka piiskop.

⁹² Långström, *ibid*.

⁹³ Hildebrand, *ibid*.

⁹⁴ Junkelmann, Marcus. GUSTAV ADOLF. Tallinn, kirjastus Kunst, 1997.

⁹⁵ Anderberg, A. SJÄLVÅRDEN VID SVERIGES FÖRSVARSMÅKT. Uppsala, 1947.

leeripoistega, moraal oli aga tema poolt hallatud üksustes kuninga arvates esmaklassiline. Oma alluvaid välipastoreid õpetas ja manitses Botvidi samuti kui sõjamehi⁹⁶.

Ei ole teada, kui palju need kuninglikud määrused Rootsi-Poola sõdades otseselt eestlasi puudutasid. Talupoegi värvati aeg-ajalt Rootsi sõjaväkke. Mõisnikud seda ei pooldanud, sest sõjaväkke läinud talupoeg oli tavaliselt mõisnikule tööjõuna kadunud ka sellisel juhul, kui ta imekombel sõjakäigu üle elas.

Esimene Gustav II Adolfi aegne välipastor, kellest on Eesti alal teateid (a-st 1618), on Martin Aschaneus, kes tundis huvi ka vanade hauakivide vastu.

Teiseks on soome rahvusest välipastor Bartholdus Eriki, kes tegutses peamiselt Põhja-Eestis. Kuus aastat hiljem leiame tema nime Laiuse koguduse õpetajate nimekirjas. Selle vaimulikuga ei olnud Laiusel rahul, mees olnud oma ametipidamises hooletu ning ei osanud piisavalt eesti keelt. Alates aastast 1634 teenis ta Kodavere kogudust kuni konsistoorium teda 1642 ametist tagandas. Teadmata on, milliseid üksusi Eriki Rootsi sõjaväes teenindas ja mis oli tema sõjaväest lahkumise põhjus⁹⁷.

Kolmekümneaastasest sõjas osales Saksamaa pinnal värvatud Liivimaa ratsaväe lipkond, mille koosseisus oli ka kaplan. Selles üksuses teenisid ohvitseridena peaaesjalikult baltisakslased ja soomlased, rivikoosseisus oli nii eestlasi, liivlasi kui ka lätlasi. Üksuse välipastoriks oli tavaliselt mõni baltisakslane, selline oli sellel ajal suurema osa Eesti- ja Liivimaa luteri usu kirikuõpetajate rahvuslik päritolu. Eesti alalt värvati sõdureid teistessegi kohalikesse maakaitseüksustesse. Ei ole välistatud, et nende üksuste välipastoriks võis olla ka mõni soomlane või riigirootslane.

Saksamaal välilaagris viibides määras Gustav II Adolf oma päevakäsuga Tallinna Püha Mihkli kloostrikiriku (tänapäevase Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Issanda Muutmise peakiriku Suur-Kloostri tänaval) uueks Rootsi garnisonikirikuks ja andis selle Rootsi-Mihkli koguduse käsutusse alates 1. juunist 1631⁹⁸. Narvas tegutses Rootsi garnisonipastor endiselt Narva Jaani kirikus. Rootsi garnisonid olid pea alati ka Tartus, Pärnus ja Viljandis ning seal peeti regulaarseid jumalateenistusi mõnes kohalikus kirikus.

⁹⁶ Hildebrand, *op.cit.*, lk 8-13. Ka Aschneus, vt Sild, Olaf. "Mõningaid vanu hauakive meie maalt", USUTEADUSLIK AJAKIRI III nr 1, 1928, lk 33.

⁹⁷ Vt Köpp, Johan. LAIUSE KIHELKONNA AJALUGU. Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1937, lk 103-105. Bruno Ederma ja Asta Jaik'i andmetel oli Bartholdus Eriki Laiuse koguduse õpetaja aastal 1630, vt B. Ederma ja Asta Jaik, EESTI LUTERIUSU KIRIKUD, Tartu, Konstantin Jaik'i kirjastus, 1939, lk 91.

⁹⁸ Vt Lilienberg, Toomas. TALLINNA ROOTSI-MIHKLI KOGUDUS LÄBI AEGADE. Tallinn, 1995.

Lützeni lahingus (6.11.1632) oli ühel välipastoril otsene mõju lahingu võidukale kulgemisele. Väejuhatajana nägi Gustav Adolf lahingu käigus vaenlase ohtlikku liikumist, mis eriti ahistas Rootsi Rohelist brigaadi. Kuningas otsustas ohtliku olukorra ratsarünnakuga likvideerida. Ta asus Smålandi ratsarügemendi etteotsa, kuid sai rünnakul haavata ja oli sunnitud jalastuma, hiljem tabas teda surmav kuul.

Rootsi armee vanem välipastor Jakob Fabricius, kes oli enne lahingut rootslaste ja liitlaste armee rivi ees koos kuningaga palve pidanud, kuulis, et kuningas on haavatud. Nähes kahte põgenevat kuninga kantselei adjutanti, kes hüüdsid ladina keeles „*Fugendum est!*” (tuleb põgeneda), sundis Fabricius nad peatuma sõnades: „*Standum est, alioquin provocabimus omnes ad fugendum*” (peame seisma, muidu põgeneme kõik). Ta alustas Martin Lutheri kirikulaulu „*Erhalt' uns, Herr, bei deinem Wort*” („Meil oma sõna kinnita”⁹⁹). Välipastori rahulikkus mõjus kainestavalt algavale paanikale. Fabriciuse ümber kogunes põgenevaid sõdureid, ta kutsus neid korrale, korraldas uue vastupanu ning taastas olukorra. Selliseid juhuseid on Rootsi sõjaajaloos vähe, kuid see ei ole aga kaugeltki ainus taoline seik¹⁰⁰.

Gustav II Adolphi langemine Lützeni lahingus oli ränk löök. Rootsised koos oma liitlastega võitsid küll selle lahingu (vastaspoolel langes ka kuulus väejuht välimarssal Pappenheim) ja lahinguväli jäi rootslastele, kuid hiilgava väejuhi ja andeka kuninga surm oli protestantidele korvamatuks kaotuseks.

Rootsi kindralid, kes hiljem Kolmekümneaastases sõjas Rootsi sõjaväge juhatasid, ei olnud Gustav II Adolfiga ühesugusel eetilisel ja moraalsel tasemel, kuigi ka nende hulgas oli silmapaistvaid ja andekaid väejuhte nagu kindralid Banér, Horn ja Torstensson. Pärast Gustav II Adolphi surma langes Rootsi armee moraal ja võitlusvõime vaatamata sellele, et välipastorid jätkasid endiselt oma tegevust ja kuninga välipastoratuuri eeskirjad jäid jõusse ning kehtisid väheste muudatustega umbkaudselt järgmised 200 aastat¹⁰¹.

2.1.5 KRISTINA ja KARL X GUSTAV'i VALITSUSTE AASTAD

Gustav II Adolphi järglaseks Rootsi troonil oli tema alaealine tütar kuninganna Kristina (1632–54), kelle eestkostjate valitsuse aeg ei toonud sõja- ja mereväevaimulike ameti osas olulisi muutusi. Aastal 1644 sai noor kuninganna täisealiseks ja märkis oma mereartiklites esmakordselt nii mereväevalitsust, admiraliteeti kui ka mereväevaimulike tegevust koordineerivat admiraliteedi konsistooriumi. Kuninganna poolt

⁹⁹ Vt KIRIKU LAULU- JA PALVERAAMAT, nr 185.

¹⁰⁰ Hildebrand, *op.cit.*, lk 5-6.

¹⁰¹ Långström, *op.cit.*, lk 11-12.

ametisse määratud admiraliteedi konsistoorium tegutses küll rohkem vaimuliku kohtuna, kui mereväepastorite tööd korraldava ja juhtiva keskusena.

Rootsi mõju Eesti alal suurenes, sest Brömsebro rahulepinguga läks Saaremaa Taani käest Rootsi valdusesse. Rahuajal paiknesid Rootsi garnisonid peamiselt Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus, hiljem ka Kuressaares. Siia asusid peamiselt värvatud Rootsi ja Soome väeüksused. Eesti ja Läti talupoegi kaasati relvajõududesse üha rohkem, hoolimata kohalike mõisnike järjest kasvavast vastuseisust. Kuna Eesti-, Ingeri- ja Liivimaa olid Rootsi riigi provintsid, siis kehtisid muidugi kõik eelnimetatud kuninglikud sõjaväe hingedlikud määrused ka meie aladel. Eestisse määratud Rootsi väejuhid töid sõjakäikudele endiselt kaasa oma välivaimulikud.

Kuninganna Kristina loobus Rootsi troonist a-l 1654 ning võimule tuli tema tädipoeg, Pfalzi vürst Karl X Gustav (1654-60). Uus kuningas oli sunnitud sõdima nii Poola kui ka Taaniga. Taanlased tahtsid taasvallutada Brömsebro rahuga kaotatud Skåne, Hallandi, Blekinge ja Jämtlandi maakonad ning Saaremaad. Karl X Gustav pidi sõdima ka Poola kuningatega, kes Vasa suguvõsa liikmetena ja Sigismund I järglastena pidasid end juriidiliselt Rootsi kuningateks ja unistasid Rootsi troonist. Poola kuninga ja Karl X Gustavi ühine vanaisa Karl IX oli ju tõuganud Rootsi troonilt tema katoliku usu tõttu oma vennapoja Sigismund I (Poola ajaloos tuntud kui Zygmunt III Vaza).

Karl X Gustav, nagu paljud tema kaasaegsed, oli ise sügavalt usklik inimene, soosis oma välipastoreid ning armees ja sõjalaevastikus jätkusid traditsioonilised lahingueelsed jumalateenistused. Kuningas ei teinud oma sõja- ja mereväevaimulike teenistuse või organisatsiooni osas mingeid märkimisväärseid ümberkorraldusi.

Energilise kuninga varajane surm peatas igasuguse arengu kümnekonnaks aastaks nii riigis, kirikuelus kui sõjajõududes, sest tema alaealise poja eestkostjad ei näidanud riigi valitsemise alal erilist aktiivsust ning riigi sissetulekud vähenesid aja jooksul märkimisväärselt.

2.1.6 KARL XI RIIGIKAITSE KORRALDUSED

Karl X Gustavi järglaseks sai tema alaealine poeg Karl XI (1760-97), kes täisealiseks saades reformeeris nii Rootsi riigi majandust, maahaldust, maakaitset, haridust kui muidki haldusalasid.

Kuna tema eestkostjad olid läänistanud riigi maid aadlikele tasuks nende sõjaliste teenete eest, olid riigi sissetulekud oluliselt vähenenud. Maareform oli riigi tulude suurendamiseks majanduslikult vajalik, põhjustades aga mõisaomanike rahulolematust, mis andis endast Põhjasõja ajal Rootsi „kroonule” Eesti, Põhja-Läti ja Ingerimaa aladel valusalt tunda.

Väga mahukad riigikaitse reformid seadsid Rootsi ja Soome provintsid maavägede osas sisse maapaigalised sõdurid ja rügemendid (*indelningsverket*)¹⁰². Reform ei puudutanud, väljaarvatud ühe ratsarügemendi osas, Eesti-, Ingeri- ega Liivimaad, sest neis Rootsi riigi osades ei olnud praktiliselt vabu talupoegi ning Baltimaade mõisnikud ei olnud huvitatud selle süsteemi rakendamisest meie maal ei majanduslikel ega poliitilistel põhjustel.

Endiselt oli Eestis Soome rügemente ning Eestist ja mujalt värvatud üksusi, nn riigi-Rootsi rügemente viibis siin vähe¹⁰³. Välipastoratuuri korraldust need uuendused oluliselt ei mõjutanud, sest välipastorid tegutsesid rahuajal peamiselt väljaspool emamaa piire asuvates garnisonides.

Karl XI ajal ohustas tema riiki nn Taani sõda, mille peamised lahingud peeti Lõuna-Rootsis ja merel, vähesel määral ka Norra-Rootsi piiril. Sõda ei puudutanud otseselt ei Eesti-, Ingeri- ja Liivimaad ega Soomet, kuid osa Soome rügemente saadeti Lõuna-Rootsi ning Eesti-, Ingeri- ja Liivimaalt värvati taas sõdureid.

Kuigi Rootsi armee oli parajasti ümberorganiseerimise algfaasis, andis armee endast siiski head tunnistust. Peamiseks sõjatandriks oli Rootsi kõige lõunapoolsem provintsk Skåne, mis alles vähem kui 30 aastat tagasi oli kuulunud Taanile. Skåne põhjaosas puhkes partisaani-sõda, mille mahasurumine nõudis rootslastelt suuri pingutusi. Rootslased olid võidukad Lundi lahingus (1676), see kindlustas Lõuna-Rootsi provintside saatuse ning Saaremaa jäämise Rootsi valdusse. Lundi lahingus tuli välipastoril ja hoovijutlustajal Harpvin Spegelil (nagu tema eelkäijal Fabriciusel 45 aastat varem Lützeni lahingus) omakorda jumalasõna ja sõjamäärustiku meeldetuletamisega manitseda sõdureid oma kuninga ja isamaa eest võitlema¹⁰⁴.

¹⁰² Sõna-sõnalt: „sisse jagatud”, Kalle Kroon kasutab minu arvates igati sobivat väljendit „maapaigaline”. Selle süsteemi kohaselt moodustati 2-4 talupidajast ning riigitalude rentnikest nn *rota*, mis oli kohustatud värbama ühe sõduri, ratsaniku või madruse ning muretsema talle vajaliku varustuse, andma eluasemeks väikese maja koos aiamaaga (*soldattorp*) ning teda rahu ajal üleval pidama. Need maapaigalised sõdurid moodustasid kihelkondade kaupa territoriaalsed kompaniid. Kaheksa kompaniid moodustasid maakonna (*län*) territoriaalse jala- või ratsaväerügemendi. Rügemendid mobiliseeriti igal aastal ülevaatusteks ja õppusteks, sõja korral lahingutegevuseks ning vajadusel garnisoniteenistuseks ka väljaspool Rootsi ja Soome piire. Ka ohvitseridele ja allohvitseridele anti oma üksuse piires suuremad või väiksemad elamud, maal koos põllumaaga. Kui sõdur langes või lahkus vanaduse tõttu, pidid *rota* talumehed kolme kuu jooksul talle asemiku leidma. Vt Ericson, Lars. *SVENSKA KNEKTAR. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred*. Lund, Historiska Media, 1977 ning Kroon, Kalle, MAAPAIGALINE RATSURI- ja SÕDURIPIDAMINE EESTI- ja LIIVIMAAL KARL XI ja KARL XII AJAL. Internet <http://www.laidoner.ee/cms/eesti.info> 09.11.2004.

¹⁰³ Vt Laidre, Margus, *SCHWEDISCHE GARNISONEN IN EST- und LIVLAND 1654-1699*. Tallinn, Valgus 1990.

¹⁰⁴ Hildebrand, *op.cit.*, lk 14.

Maaväe välipastorite organisatsioonis ei võtnud kuningas märkimisväärseid muudatusi ette. Vaimulikkond nagu ohvitserkondki, oli riigi poolt varustatud eluasemetega (kiriklate ehk pastoraatidega). Kui mõni *indelat* rügement mobiliseeriti, siis määrati üks piirkonnas elavatest kirikuõpetajatest üksuse välipastoriks ja ta läks koos oma üksusega, kas sõtta või garnisoniteenistusse mõnes kaugemas Rootsi riigi valduses olevas provintsis.

Karl XI oli huvitatud oma alluvate haridustaseme tõstmisest. Välipastoritele ta tegi ülesandeks sõjameestele lugemise õpetamise. Suur oli kuninga üllatus, kui välipastor Jesper Svedberg palus tema majsteadilt raha 600 katekismuse ostmiseks, et premeerida oma rügemendi sõdureid, kes olid lugemise selgeks õppinud¹⁰⁵

Eesti-, Ingeri- ja Liivimaal asus tavaliselt neli Soome või Rootsi jalaväerügementi ja üks ratsarügement, nii värvatud kui maapaigalised (*indelta*) territoriaalüksused. Balti provintssides teenis Karl XI korraldusel värvatud üksustes suurel arvul hiljuti vallutatud Skånest pärit sõdureid, keda kuningas ei lugenud veel Rootsi riigile piisavalt ustavateks.

Mereväes oli suurimaks muudatuseks laevastiku peabaasi üleviimine Stockholmist vastasutatud Karlskrona linna aastal 1679. Seoses sellega muudeti senini Stockholmis Skeppsholmenil asunud Admiraliteedi kogudus mitteterritoriaalseks koguduseks¹⁰⁶, millele püstitati vastasutatud Karlskrona linnas uus Admiraliteedi kirik.

Kuningas määras 1685. aasta mereartiklitega kindlaks Admiraliteedi konsistooriumi ülesanded ja koosseisu. Tema majesteet nimetas esimesena ametisse mereväe hingehoiu juhina superintendandi ja liikmeteks tavaliselt viis admiraliteedi jutlustajad. Tulevasi mereväepastoreid ordineerisid endiselt piiskopid, kuid Admiraliteedi konsistoorium hoolitses nende edaspidise karjääri eest.

Igal iseseisval nn mererügemendil, st mereväe eskaadril või divisjonil, oli ettenähtud oma mereväepastor. Mereväevaimulike, admiraliteedi superintendandi ja jutlustajate palgad kaeti sõjalaevastiku eelarvest¹⁰⁷.

Karl XI suri 1697. a suhteliselt noorena vähihaigusse, tema ainus ellujäänud poeg ja troonipärija kroonprints Karl oli siis alles 15aastane. Eesti rahval on põhjust kuningas Karl XI tänus mälestada, sest ta soosis põlisrahva haridust, toetas Tartu Ülikooli arengut ning mõisate reduktsiooniga vähendas talupoegade koormust¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Hildebrand, *op.cit.*, lk 14-15.

¹⁰⁶ Skeppsholmi kirik leidis kasutust mereväekirikuna veel XX sajandil, kuni Stockholmis mereväebaas viidi Stockholmis skäärides Muskö saarele. Kirikuhoone sekulariseeriti 2002 ja on tänapäeval kasutusel kontsertsaalina.

¹⁰⁷ Långström, *op.cit.*, lk 11-12.

¹⁰⁸ Tallinnas jäädvustab tema nime Tallinna Toompea Kaarli kirik.

2.1.7 KARL XII VALITSUS ja SUUR PÕHJASÕDA

Karl XII (1697-1718) oli trooni pärides alaealine, nagu tema isagi, kuid Rootsi Riigipäev (parlament) kuulutas noore kuninga varsti täisealiseks.

Kuninga noorust kasutasid ära Vene tsaar Peeter I (Peeter Suur), Taani kuningas Frederik IV ja Poola kuningas ning Saksi kuurvürst August (hüüdnimega Tugev), kes kõik alustasid 1700. aastal Rootsiga sõda. Peamiseks sõja põhjuseks oli nende valitsejate soov varasemates sõdades Rootsile kaotatud territooriumid tagasi saada.

Sõda alustas esmalt 28aastane Taani kuningas Frederik IV kes oli alles eelmisel aastal asunud Taani troonile. Karl XII reageeris kiiresti ja viis mõne kuuga omad väed Taani territooriumile ning seadis sellega Taani pealinna Kopenhaageni suurde ohtu. Järgnes rahu sõlmimine, mille tulemusena võis noor kuningas tähelepanu pöörata oma riigi teistele ohustatud piirkondadele - Eesti-, Ingeri- ja Liivimaale ning Soomele.

Kasutades ära Karl XII hõivatust Taani sõjakäiguga, alustasid Saksi väeüksused Riia linna piiramist. Veidi hiljem ületasid venelased Ingerimaal Jaama (tänapäeva Kingissepp, end Jamburg) ligidal Rootsi-Vene riigipiiri, alustades sellega sõda. Vene väed asusid rüüstama Ingeri- ja Virumaad ning hakkasid piirama Narva linna. Sõda oli taas jõudnud eestlaste aladele.

Rootsi hoidis XVI ja XVII sajandil Eesti-, Ingeri- ja Liivimaal peaaegu alaliselt oma sõjajõude. Siin paiknesid nii riigirootsi, Soome kui ka tihti mujalt värvatud väeosad. Riigirootsi ja Soome rügementide koosseisus oli alati üks kuni kolm, värvatud üksustes tavaliselt vaid üks välipastor.

Kuna Eesti pinnal asuvatest väeosadest jäi sõja puhkemisel Eesti-, Ingeri- ja Liivimaa kaitsmiseks väheseks, tõi mereteel Karl XII Pärnu kaudu Rootsist abijõude ning siirdus ise üle Tallinna Narva alla. Narva lahingus (20.11.1700) saavutas ta piiravate Vene vägede üle hiilgava võidu¹⁰⁹.

Narva lahingu järel siirdus Rootsi armee Põhja-Eesti aladele talvekorterisse. Kuningas koos saatjaskonnaga asus Laiusele. Kuigi mitmed Eesti ajaloo raamatud pajatavad mõnuga kuningas „Raudpea” suure- joonelisest Laiuse lumekindlusest ja selle piiramise lumesõjast,

¹⁰⁹ Narva lahingu mälestuseks püstitati 1936. a Narva linna piirile suure pronkslõviga monument, mis hävitati kommunistide poolt 1944. a. Uus mälestusmärk püstitati Narva jõe kaldale lahingu 300nda aastapäeva tähistamiseks. Samal päeval toimus ka rootsikeelne väljumalateenistus (*korum*), mille viis läbi peakaplan kol-ltn Nõmmik. Osales umbes 300 rootslast ja 60 soomlast, enamus nende Rootsi ja Soome rügementide liikmed, kes võitlesid Narva lahingus kolmsada aastat tagasi. Osavõtjate hulgas oli ka tuntud rootsi, soome ja eesti sõjaajaloolasi.

karu-jahtidest, talurahva pulmades osalemisest ning muudest kuninglikest lõbustustest¹¹⁰, jätkas Karl XII ka siin suure hoolega oma sõjajõudude arvulist suurendamist ja relvastuse täiendamist, mõeldes nii eel-seisvatele Saksi ja Vene sõjakäikudele kui ka oma Eesti ja Liivimaa provintside kaitsele¹¹¹. Suurt rõhku pani kuningas oma sõjaväe varustamisele ja eriti väljaõppele. Välipastoritel jätkus nii hingehoiu- kui „koolmeistritööd”, kuna suur osa sõduritest ei osanud lugeda, tuli kirju neile ette lugeda ja nende eest kodustele ka kirjutada.

Külm talv ja kesine toit põhjustasid palju haigusjuhtumeid, sagedased olid surmajuhtumid. Suri ka Karl XII hoovijutlustaja ning kuningliku ihukaitse ratsarügemendi välipastor mag theol Eric Aronius ning mitmed kuninga lähedased, nagu kammerherra krahv Carl Casper Wrede, Zweibrückeni hertsog Adolf Johan (kuninga vanaisa Karl X Gustavi vennapoeg), ratsaväe kin-ltn parun Bleckert Wachtmeister, ihuarst dr Rothleben, sõjaväe apteeker ja rida teisi kuninga teenistuses olevaid isikuid. Välipastor Christian Kelch on märkinud, et ühelgi varasemal talvel ei olnud tal nii palju haigete külastusi kui aastal 1701 Laiusel¹¹².

Karl XII üheks mureks oli Poola ja Venemaa vastu kavatsatud sõjakäikude ja Balti provintside kaitseks vajamineva maaväe suurendamine. See puudutas oluliselt ka Eesti alasid. Lisaks senistele üksustele, alustati kuninga käsul 1701. a-l uute väeosade loomist. Eestimaal värvati neli jalaväerügementi, üks (hiljem lisaks teine) garnisonikindluse rügement ja kolm ratsarügementi¹¹³. Liivimaal värvati

¹¹⁰ Lumesõda ei olnud ainult lõbustus, vaid pigem taktiline sõjamäng. Vt Laidre, Margus. LÕPU VÕIDUKAS ALGUS. Tartu, Tartu Ülikooli kirjastus, 1995. lk 228-238.

¹¹¹ Köpp, Johan. *op. cit.*, lk 155-160 ning Höglund, Lars-Eric ja Sallnäs Åke, *STORA NORDISKA KRIGET 1700-1721 II*. [Suur Põhjasõda 1700-1721], Karlstad, Acedia Press, 2003, lk 60-1.

¹¹² Laidre, *l.c.*

¹¹³ Eesti alal moodustati või täiendati eestlastega alljärgnevad algselt maakaitse, hiljem värvatud väeüksused: **Narva garnisonirügement** (1400 meest, ülem kol Henning Rudolf Horn). Üksus oli asutatud Skånes a-l 1658 ning toodi Ingerimaale, kus ta moodustas Kexholmi ja Narva garnisonid, üksust täiendati eesti ja ingeri sõjameestega. Üksuse peaosad kapituleerusid Narvas 1704, Kexholmis asunud liitusid Rootsi jõududega Soomes. **Eesti jalaväerügement** (u 1000 meest, kol-ltn ülem Adam Carl de la Gardie). Asutatud kindralkuberner Axel Julius de la Gardie poolt a-l 1700 Tallinnas, tuumaks Narva garnisonirügemendi Freiburgi kompanii. Üks pataljon tegutses kin-mjr vabahärra Abraham Cronhjorti armee raames Ingeris, teine allus kin Wolmar Anton von Schlippenbachile ning kandis raskeid kaotusi Hummuli lahingus. Üksus reformeeriti a-l 1702, temaga liideti mjr Andreas Zöge pataljon. Osa üksusest kapituleerus Narvas 1704, teine osa liideti kin Adam Ludwig Lewenhaupti armeelega 1707. Rügement kandis raskeid kaotusi Lesnaja (Ljesna) lahingus, rivikõlblikud liitusid Västerbotteni rügemendiga, ning üksus lakkas olemast peale Poltava lahingut. **Järva maakaitse jalaväerügement** (1000 meest, ülem kol-ltn Otto vabahärra von Rehnbindler). Asutatud 1701 maakaitse üksusena, kuulus kin-mjr Schlippenbachi armeesse 1703-04. Enamus koosseisust läks kaduma Narva all 1704, ülejäänud liideti mjr Carl Johan von Hüene **Tallinna**

jalaväepataljone ja vähemalt üks kohalikust elanikkonnast värvatud ratsarügement, lisaks mitmeid maakaitseüksusi (millest mitmed muutusid hiljem värvatud väeosadeks). Värvatud üksused kuulusid regulaararmeesse, maakaitseüksused olid kohapeal mobiliseeritud ning nende relvastus ja riide- ning muu varustus oli tunduvalt kehvem¹¹⁴.

Linnamajori pataljoniga (asutatud 1707, 454 meest, fortifikatsiooni üksus, koosseisus palju linna käsitöölisi, üksust kasutati linna kindlustustöödel). **Viru maakaitse jalaväerügement** (1000 meest, ülem kol-ltn Wilhelm Heinrich von Hastfehr). Asutatud 1701, üksus liideti 1704 Järva rügemendiga. **Läänemaa maakaitse jalaväerügement** (1000 meest, ülemad kol-ltn Gustaf von Wrangel ja Herman von Fresen. Asutatud 1701, kapituleerus osaliselt Narvas 1704, osa liitus von Hüene pataljoniga, rügement oli taastatud 1707. **Harju maakaitse jalaväerügement** (1000 meest, ülem kol-ltn Bogislaw vabahärra von der Pahlen). Asutatud 1701-02, paar varem moodustatud kompaniid Narva kaitsel 1700, rügement osa Tallinna garnisonist ning kapituleerus seal 1710. **Eesti jalaväerügement** (II), (1000 meest, ülem kol, hiljem kin-mjr Berend Johann von Mellin). Asutatud 1702 Tallinna garnisoni üksusena ning kapituleerus Tallinnas 1710. **Liivimaa jalaväerügement** (1400 meest, ülemad mjr Erkki Pistolekors ja kol Karl Gustav Skytte). Rügement andis mehi Tartu, Pärnu ja mitme Ingeri asulate garnisonideks, kandis kaotust Erastvere lahingus (1701), riismed kapituleerusid Riias 1710. **Eesti maatragnieskadron** (200 meest, ülem mjr Andreas Ludwig von Rosen). Asutatud 1700 Eestimaa kodanike, vaimulike ja riigirentnike poolt. Kuulus kin-mjr Schlippenbachi armeesse, kandis Rápina all raskeid kaotusi, kus langes rügemendi ülem, liideti Saaremaa rügemendiga. **[Lesk] Kuninganna ihukaitse ratsarügement (Eesti ratsarügement)** (800 meest, ülemad kol-ltn vabahärra Hans Heinrich ja kol-ltn Johannes Heinrich von Tiesenhausenid). Moodustati 1679 Otto Welliki, kol-ltn Bernhard Wilhelm vabahärra von Taube, Eesti ratsarügemendi ja Skanzenstierna Ingeri tragunite liitmisel. Rügement võitles Ingeri sõjakäigus kol-ltn Ernst Carl von Glasenappi juhatusel 1708, kapituleerus Tallinnas 1710. **(Eesti-Ingeri Aadlilipkond (Adelsfanen in Estland och Ingermanland))** (600 meest, ülem kol Fritz Wachtmeister). Üksus kuulus nii Schlippebachi kui Lewenhaupti armeedesse, moodustas osa Tallinna ja Riia garnisonidest, alistus Tallinnas ja Riias 1710. **Liivi-Saaremaa Aadlilipkond** (300 meest, ülemad Edwold Johan Vietinghoff ja Otto Frederik Brakel 1700, Gabriel Horn 1702, O.J. von Rosen 1705, Ernst Carl von Glasenapp 1710) Lewenhauptiga Ukrainasse, langes vangi Poltava lahingus. **Saaremaa maatragniterügement** (200 meest, ülemad: kol-ltn Heinrich Johan von Brandt 1700, kol-ltn Arved Johan Kaulbars 1702, mjr Mathias Giezing 1705). Kandis kaotusi Volmari lahingus 1702, kuulus Schlippenbachi armeesse 1702-05, kin Lewenhaupti armeesse 1705, liideti pärast Lesnaja lahingut Schlippenbachi tragunitega, kapituleerus Poltavas 1709, **Liivimaa rügement**, moodustas osa Pärnu garnisonist, kapituleerus seal 1710, ülem kol-ltn Jakob Heinrich von Schwengeln. **Liivimaa tragunirügement**. (asutatud 1700, 600 meest, esimene ülem kol [hiljem Rootsi kin-mjr ja Vene kin-ltn] Wolmar Anton von Schippenbach, hiljem kol Gustav Reinhold Skogh). Rügement moodustati peamiselt Pärnumaal ja Viljandimaal värvatud meestest, kandis raskeid kaotusi Hummuli lahingus (1702), reorganiseeriti Tallinnas 1703. Lewenhaupti armee koosseisus Ukrainasse, langes vangi Poltava lahingus, kus osa mehi läks koos kin-mjr Schlippenbachiga venelaste poole üle. Vt Höglund, Lars-Eric ja Sallnäs Åke, *STORA NORDISKA KRIGET 1700-1721 I. Fanor och uniformer* [Suur Põhjasõda 1700-1721 I osa. Lipud ja vormiriietus], Karlstad, Acedia Press, 2000 ning *ESTLÄNDSKA FÖRBAND UNDER KARL XII*. [Eesti üksused Karl XII väes], 2000.

¹¹⁴ Nõnda eksisteerisid lühemat aega maakaitse üksused nagu: **Põltsamaa pataljon** (1703, 300 meest, ülem kol-ltn Bernhard [Berendt?]) vabahärra von Taube), **Pärnu pataljon** (1701, 300 meest ülem mjr Magnus Friedrich von Wolffelt), **Saaremaa pataljon** (1708, 580 meest, ülem kol-ltn Johann Gustav von Osten-Sacken. Hiljem värvatud

Vähemal määral loodi kohalikke, peamiselt ingerlastest, soomlastest ja (arvatavalt) vadjalastest koosnevaid üksusi ka Ingerimaal¹¹⁵. Need üksused taganesid sõja käigus Ingerist ning jätkasid võitlust Eesti ja Soome pinnal.

Vaatamata kohaliku aadli vastuseisule oli Karl XII kavas Eesti-, Liivi- ja Ingerimaal peale sõda viia sisse samasugune maapaigaline (*indelta*) sõjaväeline süsteem nagu Rootsis ja Soomes, mis oli seal juba paarkümmend aastat edukalt tegutsenud. Kuninga kava nägi ette, et neli maakondliku jalaväerügementi ja Leskkuninganna ihukaitse ratsarügement oleksid moodustanud Eesti alal *indelta* üksused. Samuti värvati eestlasi ka Liivimaa maakaitsepataljonidesse, riigi-Rootsi ja Soome väeosadesse. Põhjasõja ajal teenis Rootsi sõjaväes kokku umbes 20 000 eestlast, umbes 8 000 lätlast ning umbes tuhat meest Ingerist¹¹⁶.

Eesti alal loodud üksuste reakoosseisud koosnesid sõja esimestel aastatel peamiselt eestlastest, hiljem kui väeosad olid kandnud lahingutes kaotusi, liideti mitmed üksused ning piilt muutus mitmekesisemaks. Uute üksuste ohvitserkond koosnes peamiselt rootslastest, soomlastest ja baltisakslastest¹¹⁷. Ohvitseride ja eriti allohvitseride hulgas oli ka vähesel määral eestlasi, reakoosseisus olid eestlased, ingerlased ja lätlased enamuses¹¹⁸. Eestlastest ohvitseride ja allohvitseride väga tagasihoidlik arv oli osaliselt tingitud kirjaoskuse nõudest. Karl XI kooliseaduse rakendamisest oli aga möödunud liiga

üksus, liitus Lewenhaupti armeega, pärast Lesnaja lahingut liideti ülejäänud 75 meest Västerbotteni rügemendiga), **Tartu pataljoni** (1703, 300 meest, ülem mjr Heinrich von Hasstfehr), **Pärnu pataljoni**, (1701300 meest, maj Magnus Friedrich von Wolffelt), **Valga pataljoni** (1702, 300 meest, ülem mjr R. von Lünow), **Viljandi pataljoni** (1701, 300 meest, ülem kol-ltn Heinrich Johann von Buddenbrock). Eestlasi teenis ka mitmetes Liivimaa peamiselt lätlastega mehitatud üksustes ja Riia garnisoni nn kubernerri rügemendis. Vt Höglund ja Sallnäs, *op.cit.*, lk 135.

¹¹⁵ Lisaks eelnimetatud üksustele Ingeri Aadliipkond ja vähemalt üks maakaitsepataljon. Rootslased nimetasid kõiki Ingerimaa elanike „ingerlasteks”, nende hulgas oli kindlasti inger soomlasi, isurlasi, vadajalsi jt. Mis sai Rootsi armees teeninud „ingerlastest”, sellest vaikib ajalugu.

¹¹⁶ Vt Sepp, Hendrik. „Rootsi sõjaväe komplekteerimisest eestlaste ja soomlastega Karl XI valitsuse aja lõpul ja Põhjasõja ajal”. SÖDUR, vol 20, 21 ja 24 (1927), lk 448-493 ja 578-585 ning Laidre, Margus „Svenska armeen i Livland på 1690-talet” [Rootsi armee Liivimaal 1690-aastatel]. MEDDELANDE XXXXXI. Stockholm, Armémuseum, 1989, lk 79-102.

¹¹⁷ Baltisaksa ohvitseride leidus kõikjal Rootsi sõjaväe värvatud ja Baltimaadel maakaitserügementides, kuid neid teenis ka Soome *indelta* üksustes. Vt Laidre, *l. c.*

¹¹⁸ Erinevad ajaloolased on hinnanud Eesti ohvitseride arvu mõnest üksikust kuni paarikümneni. Allohvitseride oli kindlasti rohkem. Kuna paljudel eestlastel olid saksapärased nimed on tihti raske teha kindlaks isikute rahvust, kuid meest nagu lipnik Jacob Tönnis von Zweibergi ja *rotemästare* [jaoülem] Tönnis Findisson Salck'i võib tinglikult pidada eestlasteks. Vt Höglund ja Sallnäs, *op. cit.*, vol 2, lk 85, H. Sepp, *op. cit.* ning Laidre, *l. c.*

vähe aega, et tagada eestlaste üldist kirjaoskust¹¹⁹.

Rootsi toleaeagsete jalaväerügementide eeskujul koosnesid uued Eesti ja Liivimaa maakaitserügemendid tavaliselt staabist ning kahest, mõningatel juhtudel kolmest pataljonist ja voo-rist. Eesti jalaväerügementide koosseisudes olid ka tragunid, st hobustel ratsutavad jalaväelased¹²⁰. Väeosade staapide koosseisudes olid ette nähtud ametikohad audiitorile (tegeles distsiplinaar-, majandus- ja juriidiliste küsimustega), välipastorile ja velskrile¹²¹.

Noor kuningas, nagu ta isagi, oli sügavalt usklik inimene. Usul oli suur tähtsus nii sõjaväes kui ühiskonnas. Karl XII poolt väljaantud eeskirja järgi oli sõjaväevaimulike ülesandeks igal pühapäeval vähemalt üks ja kirikupühadel kaks jumalateenistust pidada. Nädala sees pidas välipastor palvetunde ning kuulas ära sõjameeste hingeprobleeme ja pihtimusi. Aeg-ajalt tuli temal lugeda sõduritele saabunud kirju, sest kaugeltki mitte kõik sõjamehed ei osanud lugeda. Lahingute ajal viibis välipastor oma väeosa läheduses, olles valmis haavatuid ja surijaid trööstima. Armulauateenistuste arv varieerus, kuid neid peeti alati suuremate pühade ajal, enne pikemate rännakute algust ja alati enne oletatavat lahingut¹²².

Olles sügavalt usklik inimene, oli Karl XII oma isikliku usueluga heaks eeskujuks oma sõjameestele. 1707. a külastas Saksamaal Rootsi sõjaväelaagris Karl XII oma ajastu üks veelgi kuulsamatest Euroopa väejuhtidest, Inglise välimarssal hertsog Marlborough. Ta pidi vastuvõttu aga kaua ootama, sest kuningas viibis parajasti jumalateenistusel. Oli ju Karl XII ise andnud oma maa- ja mereväelastele käsu, et ükski ohvitser ega sõdur ei tohtinud ilma mõjuva teenistusliku põhjuseta jumalateenistustelt puududa¹²³.

XVII ja XVIII sajandil oli sõjameditsiin, nagu selle aja arstiteadus üldiselt, veel suhteliselt abitu ning väga suur protsent lahingutes haavata saanutest surid haavadesse, mis tänapäeval ravitavad. Samuti oli palju igasuguseid surmavaid haigusjuhte, eriti nakkushaigusi. Tüüpiliseks näiteks on Rootsi armee tervislik seisukord Laiusel talvel 1701¹²⁴. Selle tõttu võttis hingehoid, eriti haavatute ja surijate trööstimine, suure osa sõjaväevaimulike ajast ka lahingute vaheajal. Rootsi kuningliku ihukaitse

¹¹⁹ Kroon, Kalle. „Eesti ja Läti jalavägi Rootsi armees”. AKADEEMIA, vol 8-10, Tartu 1998.

¹²⁰ Tragunid on tänapäeval ratsaväelased, mitte aga XVI sajandi esimesel poolel.

¹²¹ Velskrid täitsid väeosa arsti ülesandeid, kuna ihuarst oli ainult kuningal ja kõrgematel väejuhtidel. Arstide vähesust sõjaväes põhjustasid XVII sajandil nii akadeemilise haridusega inimeste (arstid kaasa arvatud) vähesus ühiskonnas kui ka majanduslikud tegurid.

¹²² Vt Laidre, Margus, LÕPU VÕIDUKAS ALGUS, lk 196-198.

¹²³ Hildebrand, *op.cit.*, lk 17.

¹²⁴ Laidre, *op.cit.*, lk 229-239; Ericson, *op.cit.*

kaardiväerügemendi välipastor Andreas Westerman on kirjeldanud, kuidas ta peale Holovzini lahingut (1708), praeguse Ukraina territooriumil, otsis mööda metsi, soid ja rabasid raskesti haavatuid ja surijaid, et neile armulauda jagada¹²⁵.

Kuigi kuninglike eeskirjade kohaselt pidi igas Rootsi armee rügemendi koosseisus olema kaks välipastorit, paistab et Eesti-, Ingeri- ja Liivimaal ei saadud seda määrust alati rakendada kohapeal värvatud üksuste osas. Eesti-, Liivi- ja Saaremaa konsistooriumitel oli niigi vähe vaimulikke¹²⁶, sest alati leidis vakantseid kogudusi, millele oli vaja leida hingekarjaseid. Nüüd pidid konsistooriumid leidma sõjaväele veel tosin või paar eesti või läti keelt valdavalt vaimuliku. Ei ole teada, kui paljudel maakaitseüksustes oli oma välipastori, kuid arvatavasti leidis vaimulikke enamikus rügementides ning osaliselt maakaitsepataljonides.

Ajaloost on teada mõningaid andmeid Eesti ja Liivi üksuste välipastorite kohta. Tuntuim neist on Johannes Deutenius, Türi sündinud kohaliku pastori Johann Georg Deuteniuse poeg. Kuigi Deuteniused olid rahvuselt rootslased, valdasid nii isa kui poeg eesti keelt. Noor Deutenius oli õppinud usuteadust Rostocki, Kieli ja Tartu-Pärnu ülikoolides ning ordineeriti aastal 1701 Järva maakaitse jalaväerügemendi välipastoriks. Ta teenis selles rügemendis kuni sõjavangi langemiseni venelaste kätte 1705. Kui vanem Deutenius, Türi õpetaja 1710. aastal suri ja kogudus jäi ilma hingekarjaseta, saatis kohalikust mõisnikust koguduse eestseisja tsaar Peeter Suurele alandliku palve kirja noorema Deuteniuse sõjavangist vabastamiseks, et poeg saaks asuda oma isa asemele. Tsaar rahuldab eestseisja palve, kuid laskis välipastorist sõjavangil enne vabastamist purustada pealae ja kõrvad maha lõigata! Purustatud pealaele pandi tammepuust plaat, mille järgi talumehed hakkasid oma koguduse õpetajat nimetama „Tammelapi Isandaks”, ning „Kõrvato Jaaniks”¹²⁷. Oma rasketele vigastustele vaatamata teenis teoloogia magister Johannes Deutenius Türi kogudust õpetajana aastatel 1710-22 ning Järva-Petri kogudust aastast 1722 kuni oma surmani 1735.

Nii Nõo kui ka Kambja maakaitsepataljonides oli välipastoriks Erich Petri Massalien, Kambja adjunkt-pastor, Põlva ja Rõuge koguduse vikaar. Ta oli usuteadust õppinud Tartu-Pärnu Ülikoolis. Peipsi

¹²⁵ Hildebrand, *I.c.* ja Laidre, *op. cit.*

¹²⁶ Sild, Olaf. „Kiriku ja usu elu protestantliku Taani ja Rootsi valitsuse aladel” teoses EESTI RAHVA AJALUGU, VI köide. Tartu, K/Ü Loodus 1932, lk 1100-1120.

¹²⁷ Kõlab uskumatult, kuid ajaloolased väidavad, et taolisi operatsioone olla tehtud juba hilisemal kiviajal! Näiteid on Stockholmis Rootsi ajaloo muuseumis. Huvitav oleks teada, kas patsiendid need kolju avamise operatsioonid ka üle elasid. Vt Nõmmik, Peet (toim). TÜRİ KOGUDUSE ALBUM 1630-1930. Türi koguduse juhatuse väljaanne, 1930 ning Aarma, Liivi, PÕHJA-EESTI KIRIKUD, KOGUDUSED JA VAIMULIKUD. MATRIKLID 1525-1885, lk 128.

sõjalaevastiku meeskonna suurendamise eesmärgil komandeeriti välipastor Massalien juulis 1703 koos Eestist värvatud maakaitseüksusega Rootsi Peipsi laevastiku laevadele. Järgmisel aastal (14.05.1704) hävis Rootsi sõjalaevastik Emajõel Kastre lahingus venelastega. Massalien pääses eluga ja teenis ühes Liivimaa jalaväepataljonidest moodustatud rügemendis kaplanina 1705. Tema hilisemast käekäigust ei ole rohkem teada, kui et ta oli Paide koguduse õpetajaks 1723, kus ta suri¹²⁸.

Üheks Põltsamaa maakaitse jalaväepataljoni välipastoriks oli 1647. aastal Rootsi valduses oleval Ingerimaal sündinud Erich Timmermann. Teoloogilise hariduse omandas ta Uppsala ja Tartu-Pärnu ülikoolide usuteaduskondades. Aastatel 1694-96 oli Pärnus ülikooli sekretär. Olude sunnil teenis pastor Timmermann välipastori ameti kõrvalt Kambja kogudust õpetajana aastatel 1702-09. Timmermanni rahvuslik kuuluvus¹²⁹ ja edaspidine saatus on meile teadmata.

EESTI SÕJAMEES PÕHJASÕJA PÄEVIL.

Kol BEREND JOHANN von MELLIN'i POOLT VÄRVATUD EESTI JALAVÄE-RÜGEMENDI SÕDUR 1702.

KUUB ja MÜTS SINISEST KALEVIST, SUKAD, PÜKSID, KRAE ja KÄISE-PÖÖRANGUD TULEKOLLASED, VÖÖ ja ÕLARIHM KOLLASEST NAHAST. RELVADEKS MUSKETT (FLINT-LUKUGA EESTLAETAV PÜSS) ning MÕÖK.

EESTI MAAKAITSE PATALJONID (SAMUTI NAGU MITMED SOOME RÜGEMENDID) EELISTASID KOLMNURKSE MÜTSI ASEMEL nn LÄKILÄKIT.

VÄLIPASTORID KANDSID SAMASUGUSE LÕIKEGA MUSTA VÄRVI VORMIRIETUST, KUID EI KANDNUD RELVA.

Illustratsioonid teosest „STORA NORDISKA KRIIGET 1700-21 I” lk 64.

¹²⁸ Ka Masalin, vt Aarma, *op.cit*, lk 133.

¹²⁹ Vt Kroon, Kalle, „Eesti ja Läti jalavägi Rootsi Armees 1701-1710, AKADEEMIA, X 9 (1998) lk 1988-9. Erich Timmermanni on peetud nii rootslaseks, soomlaseks kui sakslaseks.

Laiuse koguduse abiõpetaja Reinerus Broocmann (noorem) oli sündinud Laiusel 1677. Õppinud usuteadust Tartu ja Wittebergi ülikoolides. Ordineeritud Tartus 30.07.1699. Oli oma isa Reinerus Broocmanni (vanema) juures Laiuse koguduse abiõpetajaks. Broocmannid olid rahvuselt rootslased, kuid valdasid hästi eesti keelt. Sügisel 1701 astus noor vaimulik vabatahtlikult sõjaväeõpetajaks, olles valmis teenima vajaduse korral ilma tasuta. Ta teenis välipastorina Põltsamaal ja Pärnus. Noore Broocmanni teenistusaeg sõjaväes oli siiski lühike. Aasta hiljem palus isa oma poja sõjaväest vabastada, sest vajas teda hädasti koguduse töös¹³⁰.

Tallinnas tegutses samal ajal sõjaväepastor Johannes Paulini Wunderlich. Ta oli mõnda aega Rootsi-Mihkli koguduse abiõpetaja ja teenis hiljem Vigala kogudust 1721-13, Laiuse kogudust 1712-15 ning viimasena Äksi kogudust 1715–24¹³¹.

Välipastorid kandsid sama lõikega musta värvi vormiriietust ja vöörihma kui allohvitserid. Rootsi vormikuued olid peamiselt sinised ja püksid kollased), jumalateenistustel lisandus must keep, nn „*prästkappa*”. Välipastorid ei kandnud relvi¹³².

Ka Eesti üksuste välipastorite tegevus koosnes peamiselt hinge- hoidlikust tööst: moraaliõpetus, haigete ja haavatute külastamine ja nendega palvetamine. Sõduritele tuli alatasa meelde tuletada, Rootsi sõdurite meelespead: „Sõjamehe kohus on karta Jumalat ja olla kuningale aus ja truud”.

Vägagi tavalised olid matused, sest ka lahingute vaheaegadel oli küllalt haigus- ja õnnetusjuhtumeid, mis lõppesid surmaga. Reegli- päraselt peeti palvusi ja jumalateenistusi, armulauateenistustest osavõtt oli eriti arvukas enne oodatavaid lahinguid.

Põhjasõja lahingud keetsid Eesti praegusel territooriumil kuni aastani 1710. Sõjategevusele lisaks laastasid maad ka taudid ja nälg. Osa rahvast, eriti linnadest, küüditati Venemaale. Ellujäänud pääsesid tagasi alles viis kuni kümme või rohkem aastat hiljem.

Koos viimaste Rootsi vägede alistumisega või maalt lahkumisega katkes rohkem kui kaheks sajandiks Eesti, Läti ja Ingeri rahvuslike relvastatud sõjaväeüksuste järjepidevus.

Paljud Rootsi sõjaväes teeninud baltisakslastest ohvitserid, eriti mõisnikud ja nende lähedased, olid Rootsi valitsuse vastu vaenulikult

¹³⁰ Köpp, Johan, *op.cit.*, lk 109-113.

¹³¹ Vt nii Soom, Kaido (toim). VIGALA KOGUDUS ja KIRIK 1339-1999. Vigala, EELK Vigala Maarja kogudus, 1999, lk 15. (aastal 1719 oli Vigala koguduses juba uus õpetaja); samuti ka Ederma, Bruno ja Jaik, Asta. EESTI EVANGEELIUMI LUTERIUSU KIRIKUD, Tartu: Konstantin Jaik'i kirjastus, 1939, lk 91, 97 ja 137 ning Aarma, *op.cit.*, lk 174..

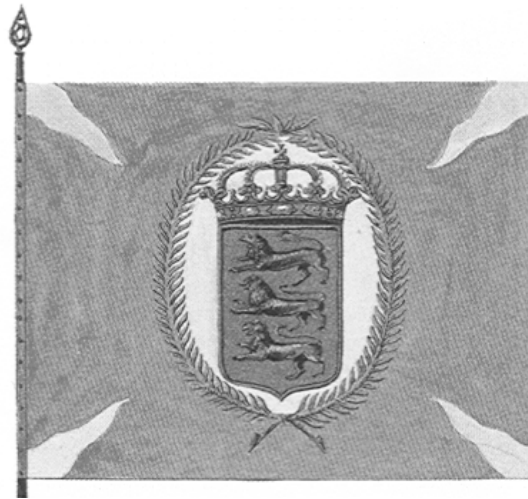
¹³² Vt Höglund ja Sallnäs, *op.cit.*, lk 17. Välipastorid kandsid allohvitseri lõikega vormi, et vältida toredust, eeskujuks oli Karl XII, kes ise kandis lihtsat vormiriietust.

häälestatud, sest kuningas Karl XI oli nende maavaldusi oma reduktsiooniga oluliselt kärpinud. Suurem osa aadlist ja mõisnikest andis peatselt Peeter Suurele truudusevande ja paljud läksid üle Vene tsaari-armee teenistusse¹³³.

Küllaltki suurel arvul eesti sõduritel tuli aga koos teiste Rootsi sõjaväes võidelnutega Venemaal kuni 20 aastat sõjavangi rasket elu maitsta. Vaimulikest vähemalt üks lätlastest koosneva maakaitseüksuse välipastor Zakarias Piel (Pihl) oli sunnitud aastad 1705-22 viibima vene sõjavangistuses¹³⁴.

Meie maalt lahkus 1710 ka suurem osa rootslastest vaimulikke, mõned Rootsi, Soome või Saksamaale, osa viidi sõjavangidena Venemaale.

Rootsi välipastorid jätkasid oma rootsi, soome ning eesti ja läti sõjameeste teenimist ka Venemaa sõjavangilaagrites. Sõjavange kasutati mitmesugustel ehitustöödel, nende elutingimused olid väga halvad ja toit kasin. Haigusi oli palju ning vangide suremus suur¹³⁵. Sõjavangid moodustasid Venemaal ja Siberis oma kogudusi. Tobolskisse ehitasid nad isegi oma kiriku, mis küll peatselt tules hävis. Sõjavangid ei lasknud endid heidutada, vaid ehitasid uue pühakoja, mida kasutati seni, kuni endised sõjavangid pärast Uusikaupunki rahu-

**ÜKS EESTI HARJUMAA
JALAVÄERÜGEMENDI
KOMPANII LIPPUDEST
AASTAST 1701.**

LIPP PÕHILISELT SININE,
NURKADES KOLLASED
LEEGID. KESKEL KULDNE
VAPP KOLLASEL PÕHJAL;
ÜMBRITSETUD
HÕBEDASTEST
PÄRGADEST. ENAMUS
LIPPUDEST OLID RIIDELE
MAALITUD, VÄHESED OLID
TIKITUD: *Illustratsioon teosest
„STORA NORDISKA KRIIGET
1700-21, I”, lk 61.*

¹³³ Näiteks kin-mjr Wolmar A. von Schlippenbach läks peale Poltava lahingut üle Vene teenistusse ja võttis kaasa osa eestlasi Liivimaa tragunite- rügemendist. Vt Höglund ja Sallnäs, *op.cit.*, lk 86. Baltisakslasi teenis kuni 1917. aasta revolutsioonini arvukalt tsaariarmees, valgete poolel Vene kodusõjas ning hiljem Eesti Vabadussõjas (peamiselt Balti pataljonis, ratsaüksustes ja Loodearmees).

¹³⁴ Vt Tering, Arvo, *ALBUM ACADEMICUM DER UNIVERSITÄT DORPAT 1632-1717*, Tallinn, Valgus, 1984, lk 382

¹³⁵ Ericson, *op.cit.*, lk 125.

lepingut kodumaale tagasi pöördusid¹³⁶.

Kui sõjavangidel oli surmajuhtumite ja haiguste tõttu välipastoritest nappus, siis Rootsi ja Soome välipastorid moodustasid Moskvas oma välikonsistooriumi, mida juhatas autoriteetne välipastor Jöran Nordberg. Kirikuõpetaja kandidaate leiti ülikoolis õppinute, peamiselt ohvitseride seast, neid eksamineeriti kreeka ja heebrea keeles, kirikuloos ning dogmaatikas. Kaasaegsed kinnitasid, et sõjavangidel oli aega ja tahtmist õppida, kuigi eksamid olid rasked. Eksamid edukalt läbinud kandidaadid ordineeris kohapeal pastor Nordberg, teda assisteerisid vastavalt Rootsi kiriku tavadele vanemad kohapealsed vaimulikud. Pärast sõja lõppu kinnitati Rootsi piiskoppide poolt kõik sellised hädaabi ordinatsioonid¹³⁷. Kas nende hulgas oli ka Eestist pärit vaimulikke, seda ei ole seni õnnestunud selgitada.

Sõjavangidest välipastorid hoolitsesid kõikidest rahvustest sõjavangide hariduse eest: Tobolskis asutas ühe Rootsi jalaväerügemendi pastor Laureus 1715. a sõjavangidele kooli, kus usuõpetus oli tähtis õppeaine. Siberis tehtud välipastorite töö kandis head vilja ning pani aluse pietistlikule liikumisele, mis ei raugenud Rootsis ka pärast Põhjasõja lõppu¹³⁸.

Rootsi välipastorite üheks kangelaseks on Västmanlandi rügemendi välipastor Georg Notmann, kel enne Poltava lahingus vangi langemist õnnestus peita oma rügemendi armulauariistad. Pärast Rootsi-Vene rahulepingu sõlmimist alustas ta vaevalist koduteed üle Lõuna-Venemaa ja Ukraina. Poltavas leidis ta suure otsimise peale karika koos teiste peidetud esemetega ning 20 aastat pärast kaotatud lahingut andis Notmann oma rügemendi paraadil „rügemendi karika“ pidulikult üle ja pühitses sellega taas Issanda püha armulauda. Georg Notmann on tänaseni Rootsi välipastoritele üheks eeskujuks. Seda sündmust on jäävustanud tuntud rootsi kunstnik Gustaf Cederström.

Uusikaupunki rahulepingu järel tuli Eesti sõjamehi väga vähe Venemaalt sõjavangist tagasi. Vangistuses olles surid paljud neist peamiselt haigustesse, kuna olukord Vene vangilaagrites oli ka Põhjasõja ajal üldiselt halb. Väike osa ellujäänutest läks ka Soome või Rootsi. Nende hulgas võis olla rannarootslasi ja mõned eestlased, kes

¹³⁶ Kuigi Uusikaupunki (Nystadi) rahu sõlmiti 30. augustil 1721, algas sõjavangide tegelik vabastamine alles jaanuaris 1722, mil enamus rootslastest ja soomlastest alustasid teed tagasi kodumaale. Tee tagasi oli alatoidetutele ja vintsutatutele pikk ning raske, nii mõnedki surid teekonnal. Umbes iga neljas vang elas sõja ja vangistuse üle ning naasis Rootsi või Soome. Rootsi sõjakolleegium teatas oma ettekandes Rootsi Riigipäevale, et a-tel 1726-27 on 1205 ohvitseri, 3497 allohvitseri ja sõdurit vangistusest vabanenud ning taas arvele võetud. Kuna Eesti-, Ingeri- ja Liivimaa ei kuulunud a-st 1721. Rootsi riigi piiridesse, siis ei ole teada Balti aladele tagasipöördunute arv. Vt Ericson, *l.c.*

¹³⁷ Hildebrand, *op.cit.*, lk 21.

¹³⁸ Hildebrand, *op.cit.*, lk 22.

olid leidnud endale sõpru Rootsi või Soome relvavendade seast¹³⁹.

Nii mõndagi kojunaasnut ootas ees uus tragöödia: kas olid hooned sõjas hävinud, omaksed surnud vmt. Oli ka juhtumeid, kus sõjamehe naine oli uuesti abiellunud arvates, et mees on sõjas surma saanud.

Välipastorite olukord ei olnud parem, elu oli kõikidel sõjas raske. Mõned sõja üleelanud Eestist pärit endised välipastorid leidsid õnneks uusi kogudusi, mida teenida, sest Põhjasõda ja taudid olid laastanud ka Eesti- ja Liivimaa vaimulike ridu. Paljud kirikud olid laastatud või hävitatud, koguduste liikmete arv oli kõikjal tohutult langenud. Lõikust oli ikkagi palju, kuid vähe töötegijaid¹⁴⁰.

Kes olid siis need vaimulikud, kes astusid Rootsi relvajõududesse välipastoritena ja miks? Seiklushimulisi või militariste oli nende hulgas üksikuid. Vaatamata oma sõjaväe edukusele ei olnud rootslased sõjakad. Sõjaväeteenistust sõdurina või välipastorina võeti kui vältimatut kohustust.

Enamus tavalistest välipastoritest teenis sõjaväes oma piiskopi korraldusel, sest kõikidel piiskoppidel ja superintendentidel¹⁴¹ oli Rootsi riigis kohustus kindlustada oma piiskopkonnas asuvaid väeosi välipastoritega. Need vaimulikud olid sageli pärit oma rügemendiga samast kandist ning side sõjameeste ja vaimulike vahel oli tugev. Ilmselt oli see nii ka Eesti aladel.

Ratsaväerügementide välipastorite hulgas leidus vähesel määral aadlikke, teistes üksustes ja mereväes ainult mõned üksikud. Nende elu polnud tavaliste sõjameeste elust kergem, mida tõendab lahingutes langenud ja haavadesse või haigustesse surnud aadlike küllaltki suur arv.

Karl XII määras vana tava kohaselt iga uue sõjakäigu alguses armee vanemaks välipastoriks oma hoovijutlustaja, erandjuhul mõne teise väljapaistvalt tubli vaimuliku. Teised iseseisvate väekoondiste väejuhid värbasid oma vaimulikust seisusest sõpru või muidu tuntud vaimulikke.

Peamiselt välismaalaste hulgast värvatud rügementide välipastoritest olid suurem osa sakslased või baltisakslased. Eesti ja Läti maakaitserügementide välipastorid määrati ametisse samadel alustel kui Rootis ja Soomes, mitmed nooremad mehed otse ülikoolist, Eesti-, Ingeri- ja Liivimaa konsistooriumite poolt¹⁴².

¹³⁹ On põhjust arvata, et mõni üksik eestlasest sõjavang oli vangilaagris mõne ohvitseri tentsikuks ning jäi tema teenistusse ka vangist vabanemise järel, siirdudes koos oma tööandjaga Rootsi või Soome. Selliseid näiteid on teada soomlaste ja ingerlaste kohta.

¹⁴⁰ Vt Lk ev 10:2.

¹⁴¹ Vt lk 53.

¹⁴² Arvatavasti nimetas Saaremaa konsistoorium samuti ametisse Saaremaal värvatud

Arvukatest allikatest loeme, et kuningas Karl XII hindas eelkäijatega sarnaselt oma välivaimulikke kõrgelt, eriti neid kes olid sõjaväljal näidanud üles vapprust.

Teenistus välipastorina oli paljudele vaimulikele kasuks ka hiljem mõne koguduses saamiseks hea töökoha, nii mõnigi sai selle tõttu piiskopi või mõne muu kirikliku, akadeemilise ehk hoovkonna kõrge ameti¹⁴³.

„RÜGEMENDI KARIKAS”.

ARMULAUAGA JUMALATEENISTUS VESTMANLANDI RÜGEMENDIS.

TEENIB VÄLIPASTOR GEORG NOTMANN (lähemalt lk 73).

Gustaf Cedeströmi õlimaal aastast 1900

või maakaitseüksuste välipastoreid, kuid see oletus ei ole veel kinnitust leidnud.

¹⁴³ Hildebrand, *op.cit.*

2.2. EESTI VENE VALITSEMISE ALL 1710-1918

2.2.1 1710-1804

Põhjasõda lõppes ametlikult Uusikaupunki (Nystadi) rahuga pärast Karl XII surma 1721, ent lahingud Eesti- ja Liivimaa pinnal lõppesid 1710. aastal Vene võiduga Tallinna, Pärnu ja Riia langemise järel. Põhjasõda tekitas eestlastele suuri inim- ja ainelisi kaotusi, kosumine kestis aastakümneid.

Nii eesti kui läti rahvale oli õnnistuseks see, et XVIII sajandi lõpuni ei olnud Vene valitsus huvitatud hiljuti alistatud rahvaste liikmete oma armeesse võtmisest.

Sõjaväeline hingehoid oli sel ajal siiski olemas, sest õigeusu kirik hoolitses oma sõjameeste hingede eest. Vahetult pärast Tallinna vallutamist (1710) hakkasid venelased kasutama garnisonikirikuna Uue Johannese (Jaani) seeki. Aga see ei rahuldanud Vene garnisonkoguduse nõudeid ja Eestimaa kuberner krahv Menšikov sundis 1716. a-l Rootsi-Mihkli koguduse oma senisest kirikust, endisest Mihkli kloostrist lahkuma. Alles aastal 1726 leidis rootsikeelne kogudus uue ulualuse oma praeguses asukohas Rütli tänaval. See kirikuks kohandatud seegihoone pühitseti 1733¹⁴⁴. Samuti võtsid venelased Narva rootslaste Toomkiriku oma valdusse.

Ajaloolase ja kaitseväekaplani n-ltn Andrei Sõtšovi andmetel pidi 1716. a Venemaa sõjamäärustiku kohaselt iga polgu juurde kuuluma ka sõjaväevaimulik — välipreester.

Tsaari-Venemaa mereväes oli olukord sama ning 1720. aastal mereväemäärustiku kohaselt pidid igasse suuremasse sõjalaeva kuuluma ka munkpreestri seisusest mereväepreestrid.

1800. a asutati nn sõjaväevaimulikkonna kuratoorium, kelle juhiks pidi olema vaimuliku seisusest välipraost. Eeltoodud kaplani-teenistuse töövorm oli maksev peaaegu sada aastat ning 1890. aastal antud eriseadusega kooskõlastati selle organisatsiooni eksistents pühima sinodi tööga. Sõjaväe ülemvaimulik kelle määras sinod ja kinnitas keiser, pidi kandma esipreestri (ehk protopresbüteri) nimetust.

Peakaplani ehk esipreestri koht tsaariaegsel Venemaal hoiti suure au sees ning seisuste tabeli kohaselt võrdus see amet ülempiiskopi ametiga kiriklikus süsteemis ja kindralleitnandi auastmega tsaari sõjaväes. 1891. aastal teenis tsaariaarmees 569liikmeline vaimulikkond, kuhu tollal kuulus peale õigeusklike ka teiste konfessioonide vaimulikke (katoliku, luteri usu ja reformkiriku liikmed

¹⁴⁴ Lilienberg, *ibid.*

ning islami mullad). Seega Venemaa kaplaniteenistus ei olnud XIX sajandi lõpuks enam monokonfessionaalne, vaid oikumeeniline¹⁴⁵.

XVIII sajandi viimasel kümnendil hakati ka Eesti- ja Liivimaa kubermangust nekruteid võtma. Luterlikul kirikul ei olnud nendel aastatel võimalust neid eesti ja läti soost sõjamehi kuidagi usuliselt teenida. Eesti aladelt Vene väkke võetud mehed kadusid peaaegu kõik Venemaa avarustesse, pärast 25aastast teenistust tulid väga vähesed kodumaale tagasi. Veelgi vähem oli neid, kes tagasi tulles olid füüsiliselt või hingeliselt terved ning kodumaal taas kohaneda suutsid.

Muidugi hooldasid apostlik-õigeusu vaimulikud ka Balti provintssidest pärit sõdureid, nii nagu kõiki teisi Vene väes teenivaid sõjamehi, õigeusu kiriku usuliste tavade kohaselt.

Alates XVIII sajandi teisest veerandist kuni I maailmasõja alguseni ehitas vene õigeusu kirik ka Eesti alal mitmeid garnisoni-, väeosade ja sõjaväehaiglate kirikuid ja kabeleid. Nende hulgas oli ajutisi ehitisi, kuid ehitati ka kapitaalsemaid. Mitmed Eestimaa kubermangu pühakojad olid algselt ka õigeusu sõjaväekirikud, nagu Tallinna Siimeoni mereväekirik (ehitatud 1752), Tallinna Kaasani (1721) ja Paldiski (1784-87) garnisonikirikud. Ka Tallinna Issandamuutmise ja Tallinna Sitsi kirikuid kasutati nende ajaloo jooksul mõnda aega sõjaväekirikutena.

1917. aastaks oli Venemaal 24 sõjaväe peakirikut ja sadu sõjaväekirikuid (437 polgukirikut, 32 haiglakirikut, 17 vanglakirikut, 33 mereväekirikut jne). Tänapäeval on neist pühakodadest säilinud vaid mõni üksik¹⁴⁶, mõned üksikud seisavad varemetes¹⁴⁷. Neid kirikuid ja kabeleid teenindasid peamiselt vene rahvusest preestrid ja diakonid, kellest mitmed said hiljem piiskoppideks¹⁴⁸.

Õigeusu kirik hoolitses kuni XIX saj alguseni tsaari-Venemaal kõikide Vene väes teenivate sõjameeste eest ühte moodi. Nii Vene sõjakuu merevägi, nagu ka kogu Vene ühiskond, ei tunnustanud üldiselt sellel perioodil teisi kirikuid ega uske. Kuigi õigeusu vaimulikud tegutsesid tsaari relvajõududes ning said oma palga armeelt ja mereväelt, ei kuulunud Venemaal sõjaväge teenivad vaimulikud keiserlike relvajõudude otsesesse koosseisu, kuna vene-õigeusu kiriku piiskopid nõudsid sajaprotsendilist kontrolli oma vaimulike üle¹⁴⁹.

¹⁴⁵ N-ltn Andrei Sõtšovi kiri autorile 05.05.2003 ja tema artikkel „Eesti apostlik-õigeusu kaplaniteenistus – 85”

¹⁴⁶ Nt Tallinnas Püha Siimeoni ja Püha Anna kirik ning Tallinna kaitseväekalmistul asuv kabel, mille taastamine on aastaid pooleli.

¹⁴⁷ Nt end garnisonikirik endisel Tartu Üksik-jalaväepataljoni (nüüd KVÜÕA) territooriumil.

¹⁴⁸ Teadaolevad vene-õigeusu sõjaväekirikud Eestis ja neid teenindanud vaimulikud on ära toodud lisas 19.

¹⁴⁹ Vastandina paljudele teistele riikidele.

2.2.2 XIX SAJAND

Eestlasi hakkas sõjaväeteenistus Vene väes puudutama alles XVIII sajandi lõpul. Napoleoni sõdade ajal 1804-15 vajas tsaar varasemast palju rohkem sõjamehi. Eestlasi ja lätlasi võeti teenima lisaks tegevväele ka maakaitse üksustesse nii maa- kui mereväes.

Tsaari relvajõududes teenis 1812-14 Eestimaa rüütelkonna andmetel umbes 725 baltisakslasest ohvitseri, umbes pooled neist olid pärit Eesti alalt ning pea kõik olid usutunnistuselt luterlased¹⁵⁰. Maakaitseüksustes ning rannikul teenivad eestlased ja lätlased ei olnud oma kirikust eraldatud. Ametlikud andmed mitte-õigeusu sõjaväelaste hingehoiust selle aja kohta on väga puudulikud, kuid mõne mälestuse põhjal võib oletada, et mõned kõrgremad baltisaksa ohvitserid olid oma üksustesse või sõjalaevale omal kulul isikliku kaplani palganud.

Vene-Rootsi nn Soome sõja (1808-09) tulemusena kaotas Rootsi oma valdused Soomes Vene impeeriumile ja tsaar Aleksander I (1801-25) võttis endale Soome suurvürsti tiitli. Soomest sai Vene impeeriumisse kuuluv autonoomne suurvürstiriik. Aastal 1812 sai Soome suurvürstiriik endale kolmest jalaväerügemendist koosneva rahvusliku armee. Seda iseseisvat Soome sõjaväestruktuuri muudeti mitmel korral kuni üksuste laialisaatamiseni venestamise aja lõpul 1901-05. Tsaar Aleksandri ukaasiga (18.09.1812) loodi Soome rügementide juurde luteri välipastorite ametikohad, nende kohustused olid üldjoontes samad kui varem Rootsi valitsuse ajal¹⁵¹.

Kui tsaari valdusse langenud Poola sai Napoleoni sõja järel Vene impeeriumi raames kuningriigi staatuse, siis ei olnud tsaaril enam võimalik oma teistesse kirikutesse kuuluvaid alamaid ignoreerida. Tsaarivalitsus oli sunnitud lahendama vahekorrad rooma-katoliku kirikuga; poola, leedu jt rahvustest rooma-katoliku kirikusse kuuluvate sõjaväelaste usulise teenimise ja katoliku välipreestritega seotud probleemid.

Soome ja Poola liitmine Vene impeeriumiga tõi kaasa Vene võimude tolerantsema suhtumise teistesse uskudesse. Erilise tõuke selleks andis Krimmi sõda (1854-56), mis tõi suuremal arvul luterlasi ja rooma-katoliiklasi nii tsaari armeesse kui mereväkke. Asutati mitmeid sõjaväelastest koosnevaid luteri ja rooma-katoliku kogudusi, mida rahastasid tsaari relvajõud. Näiteks tegutses Helsingis umbes 40 aastat eestlaste ja lätlaste luterlik militaarkogudus¹⁵². See uus olukord

¹⁵⁰ Vt ka 1812-14 Napoleoni sõdades langenud Eestimaa rüütelkonda kuulunud baltisaksa ohvitseride mälestustahvliit Tallinna Toomkiriku Ferseni kabelis.

¹⁵¹ Soome välipiiskop brig-kin Hannu Niskaneni andmed.

¹⁵² Nn *Estnisk-lättisk militärförsamling*, likvideeritud sõjaministri käskkirjaga 21. juunil 1896. Vt Saard, Riho, „Helsingi Eesti Püha Pauluse kogudus ja selle pastor August Nigol” USUTEADUSLIK AJAKIRI. 1/2001 (48), lk 75-102.

võimaldas luterlastele ja katoliiklastele oma usukaaslaste usulise teenimise tsaariarmees. Venemaa vastasutatud Piibliselts tõstis üles nekrutitele emakeelse Uue Testamendi kinkimise idee.

Järgmine suurem eestlasi puudutanud sõjaline konflikt oli Krimmi sõda (1853-56). Mitu tuhat eestlast osales selles sõjas Krimmis, Ukrainas ja Lõuna-Venemaal. Eestlasi ja lätlasi mobiliseeriti keiserlikku mereväkke ja kohalikesse maakaitseüksustesse. Andmed eesti soost kaitseväevaimulike või eestlastest sõjaväelaste hingehoiu kohta sel ajal puuduvad. Tänu nendele sündmustele sai võimalikuks luteri usu ja rooma-katoliku kiriku liikmete teenimine tsaari relvajõududes.

XIX sajandi teisel poolel teenis nii tsaariarmees kui keiserlikus mereväes lisaks seal ligi sada aastat teeninud baltisakslastele juba kaunis suur arv soomlastest ohvitseri. Sajandi viimasel veerandil lisandusid neile ka suuremal arvul eesti ja läti rahvusest ohvitserid, allohvitserid ja sõdurid¹⁵³. Mitte apostlik-õigeusklikke ohvitseri oli tsaariarmees XX sajandi alguses umbes 15-20%¹⁵⁴.

Krimmi sõja ajal ja vahetult peale seda määras Venemaa Ev. Luteri Usu Kiriku kindralkonsistorium koostöös sõjaväevõimudega ametisse sõjaväe-vaimulikud, kelleks olid tavaliselt kohalike koguduste vaimulikud. Samuti algas ka rooma-katoliiklaste usuline teenimine. Vaimulikud tegid garnisonivaimuliku tööd oma igapäevase kogudusetöö kõrvalt, sõjaväelastele peeti peamiselt jumalateenistusi, suhteliselt tavalised olid ka sõjaväelised matused. Vaimulikud said ka abi 1806. aastal asutatud, kuid vahepeal keelatud, ja hiljem taasasutatud, Venemaa Piibliseltsist, kes alustas uuesti kõikidele nekrutitele emakeelse Uue Testamendi kinkimisega, varustades nendega sõjaväevaimulikke.

Eestlastest apostlik-õigeusku astunud sõdureid teeniti samal alusel vene ja teistest rahvustest sõjameestega. Eestlastest apostlik-õigeusulistele ajateenijatele ilmus juba XIX sajandil ka mitmesugust harduskirjandust – näiteks 1868. a. Riias ilmunud raamat „Ristiussu õpetusse esimesed alustused ehk lühhikene püha sõnnum ja lühhikene katekismus”, mille lisa „Kristlikud õppetused sõjameeste seisuslele” näitab, et toleaegne Riia apostlik-õigeusu piiskopkond tegi üpris korralikku hingehoidlikku ja usuõpetuslikku tööd kohalike apostlik-õigeuslikeeestlastest sõjaväelaste seas.

¹⁵³ Peamiselt küll soomerootslased.

¹⁵⁴ Kindralitest oli 81% õigeusklikke, rooma-katoliiklasi 2,3% ja protestante 16%. Kindralleitnantide suhtes olid arvud vastavalt 83, 4,4 ja 12%, lisaks veel 0,2 % mosleme. Kindalmajoritest oli õigeusklikke 87, rooma-katoliiklasi 3,1, protestante 8,9 ja mosleme 0,7%. Polkovnikutest oli õigeusklikke 84,4, katoliiklasi 6,1 protestante 8 ja mosleme 1 %. Kaptenite osas olid arvud vastavalt 80,9, 12,9, 4,2 ja 0,9%, ja 12%. Vt Mati Kröönström, EESTI RAHVUSEST OHVITSERID VENE ARMEES 1870-1917. Magistritöö, Tartu Ülikool, 1999, lk 20.

Teadupärast olid esimesteks eestlastest luterlikeks sõjaväeõpetajateks tsaaririigi pealinnas Peterburi Eesti Jaani koguduse pastorid Johan Friedrich Cornelius Laaland ning Konrad Raymond Freifeldt¹⁵⁵, kellest sai hiljem (a-st 1896) Peterburi luteri piiskop ja revolutsiooni-aegse Venemaa luterlike piiskoppide konverentsi juhataja¹⁵⁶, jäi kadunuks Vene kodusõja keerises. Kolmas teadaolev eestlasest sõjaväevaimulik oli ülemöödunud sajandi lõpul Novgorodi garnisoni õpetaja Aleksander Mohrfeldt, hilisem praost Mäevälja.

Tsaari „kroonus” teenivatele eesti sõjameestele mõtlesid nii nende kodusviibivad omaksed kui kodumaa kirikud. Paljud sõjaväeõpetajad, kodumaa ja asunduste vaimulikud kogusid koostöös Piibliseltisiga raha sõjaväelastele Uue Testamendi muretsemiseks.

Peterburis, kus XIX sajandi lõpus elas umbes 50 000 eestlast, oli eestlastel oma kirik, seltsid, kool ja üliõpilasorganisatsioonid. Eesti sõdurid olid alati teretulnud sealsete eestlaste üritustele ning kirikus käimise võimalusi kasutasid sõjamehed suhteliselt ohtralt¹⁵⁷. Leerituste, laulatuste ja teiste kiriklike ametitalituste osas andmed puuduvad.

2.2.3 VENE-JAAPANI SÕDA, ESIMENE MAAILMASÕDA ja REVOLUTSIOONIAEG

XIX saj lõpul teenis nii tsaari sõja- kui mereväes lisaks protestantlikele baltisakslastele juba kaunis suur arv eesti, läti ja soome soost ohvitseri, allohvitseri ja aega teenivaid sõdureid. Sellest ajast elavnes ka luterlaste usuline teenimine Vene relvajõududes¹⁵⁸. Ametisse võeti suuremates linnades garnisonipastoreid ja -preestreid, kes teenisid luterlasi ja katoliiklasi oma põhikoguduse töö kõrvalt.

Vene-Jaapani sõjas teenisid 1905. aastal luteri usu õpetajad nii lahinguväljal kui ka tagalas. Eestlastest viibis sõjaväljal välipastorina vähemalt üks luterilik õpetaja Ernst Gottlieb Jaesche, hilisem Häädemeeste ja Tahkuranna koguduste õpetaja¹⁵⁹.

Paljud eesti soost ohvitserid said XX saj alguses väljaõppe Vilno sõjakoolis (vähemal määral ka teistes Vene sõjakoolides). Mitmed neist olid Vabadussõjas vastutusrikastel ametikohtadel¹⁶⁰. Sõjakooli eesti, läti

¹⁵⁵ Vt Veem, Konrad. VABA EESTI RAHVAKIRIK. Stockholm, Eesti Vaimulik Raamat, 1988, lk 148-49 ja 154-155.

¹⁵⁶ Vt Veem, *l.c.*

¹⁵⁷ Vt Grünthal, Timoteus, „Peterburi eestlaskond ja selle osa rahvuslikus töös”, koguteos MINEVIKUST TULEVIKKU, Stockholm: EÜS Põhjala, 1954.

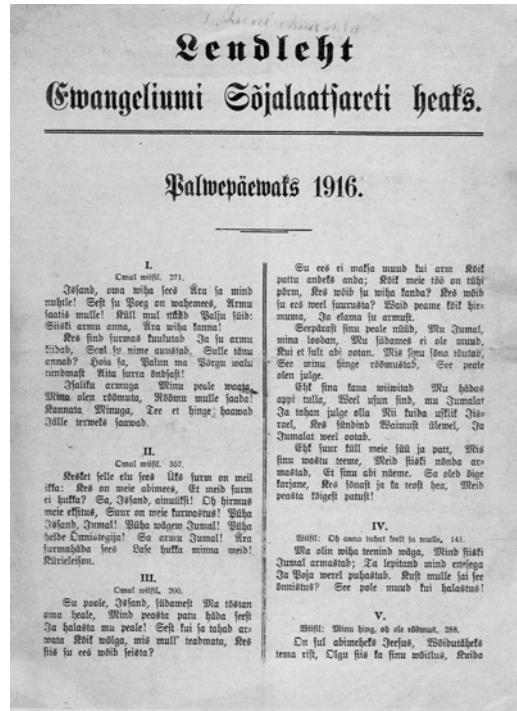
¹⁵⁸ Soomest olid tugevalt esindatud soomerootslased.

¹⁵⁹ Vt Veem, Konrad. EESTI VABA RAHVAKIRIK. Stockholm, Eesti Vaimulik Raamat, 1988, lk 404 ja Neander, Wilhelm. *LEXICON DEUTSCH-BALTISCHEN THEOLOGEN SEIT 1920*. Hannover, Fritz Eberkein GmbH, II väljaanne, 1988.

¹⁶⁰ Teiste hulgas kin Johan Laidoner, kin-ltn Paul Lill, kin-mjr-id Andres Larka, Ernst Pödder, Rudolf Reimann, Jaan Soots, Tõnis Rotberg, Aleksander Tõnisson, Juhan Unt,

ja saksa rahvusest kadetidel anti kiriklikel tähtpäevadel võimalus rivikorras marssida kohalikku luteri usu või rooma-katoliku kirikusse, jaanipäeval ka luterlastel kalmistule¹⁶¹.

Vene keiserlike sõjakoolide¹⁶² osas jäi olukord Venemaal samaks ka I maailmasõja ajal. Vabadussõjaaegne Soomusautode kolonni ülem ning hilisem tuntud muusikamees kpt August Nieländer kirjutab oma

„LENDLEHT EVANGELIUMI SÕJALAATSARETI HEAKS” esikülg. Originaal Kindral Laidoneri muuseumis

kol-id Eduard Kubbo, Viktor Puskar, Jaan Rink, kol-ltn Hans-Karl Ainson jt. Vilno sõjakooli kasvandik oli ka kin-mjr Juhan Tõrvand (samuti tema vend, kes hukkus Vene kodusõja keerises), kes ei osalenud küll Vabadussõjas, kuid teenis kindralstaabi ja sõjaväestaabi ülemana 1925-35. Terve rida eesti rahvusest ohvitseri Vene sõjaväes langes I maailmasõja keerises. Punaarmee ja Baltimere Punalipulises Sõjalaevastikus teenis samuti eesti rahvusest ohvitseri, kellest mitmed (nt August Kork, Aleksander Kukk, August Lillakas, Andrei Põld, jt) kes saavutasid armee-, korpuse-, diviisi- või brigadikomandöri auastme, mis oli võrdne kindrali või admiraliga. Mereväes Juhan Ludri jt saavutasid flagman (admirali) auastme. Mitmed eestlased olid kindralitega võrdsed politrukid. Vt Kröönström, Mati, *op.cit.* Jõgi, Harri, EESTI SOOST KINDRALID, Tallinn, Sisekaitseakadeemia, 1999. ning EESTI A ja O. Tallinn, Eesti Entsüklopeedia kirjastus, 1992. Enamus neist ohvitseridest hukati Stalini käsul a-tel 1937-39.

¹⁶¹ Vt koguteos JOHAN LAIDONER. Mälestusi kaasaegsetelt. Tallinn, VOK, 1934. lk 39 ja lk 43-44.

¹⁶² I maailmasõja alguses katkes tsaari-Venemaa sõjakoolides normaalne õppetöö ning sõjakoolid hakkasid kolme-neljakuulistel kursustel ette valmistama sõjaaegseid ohvitseri, kellele anti lipniku auaste. Vabadussõjas teenis Eesti sõjaväes ligi paar tuhat ohvitseri, kes olid saanud oma sõjalise ettevalmistuse I maailmasõja ajal Vene sõjakoolides junkrutena.

mälestustes, et 1915. aastel kuulus Petrogradis Pauli sõjakoolis junkurportupeeveeltveebliina tema kohustuste hulka pühapäeviti luterlastest kasvandike komandokorras kohaliku luteri kirikusse viimine¹⁶³.

Vilnos oli kohaliku garnisoni ja saksa koguduse õpetajaks eestlane Johann Golwer¹⁶⁴, kes ilmselt valdas ka läti keelt, ning kes täitis ka Vilno sõjakooli luterlastest kadettide usuõpetaja ametikohta¹⁶⁵.

Soomes korraldas XX saj alguses äratusliikumine *Luterilainen Evankeliumiyhdistys* ühes Sörnäisteni kogudusele kuuluvas palvemajas eeskätt eesti sõjameestele eestikeelseid jumalateenistusi. Teenistusi pidasid uut eestikeelset luteriusu kogudust asutav õpetaja August Nigol¹⁶⁶ ja Sörnäiniste koguduse õpetaja Kaarlo Viktor Humerinta, sama vaimulik, kes hiljem oli Tartu Soome vabatahtlike staabi välipastor Eesti Vabadussõjas¹⁶⁷.

Esimese maailmasõja ajast on säilinud mõningat luteriusulistele sõjameestele mõeldud vaimulikku kirjandust. Nõnda on säilinud eestilastest sõjameestele mõeldud „Sõja palweraamat”, trükitud Pärnus 1914 ning neljaleheküljeline „Lendleht Ewangeliumi Sõjalaatsareti heaks. Palwepäewaks 1916”, trükitud Aug. Mikwitzi trükikojas Tallinnas. Kes oli nende trükiste väljaandja ei ole veel selgunud, ilmselt ei olnud selleks tsaarivalitsus.

Esimeses maailmasõjas teenis suur arv õigeusu preestrid Vene sõjaväelasi. Tuntumad neist olid kaks Saaremalt pärit sõjaväevaimulikku – Savva Sepp ja Joann (Johannes) Teiss, kes hoolitsesid sõjameeste hingede eest Vene sõjaväes I maailmasõja ajal.

Savva Sepp teenis alates 1915. aastast sõjaväevaimulikuna 430. Valga jalaväepolgus, algul Pärnus, Riias, Ükskülas, hiljem Galiitsia rindel, seejärel 1918. aastast 515. hospitalivaimulikuna Kamenets-Podolskis, Stavropoli kubermangus ja Novorossiiski linnas ning 1919. aastast ohvitseride polgus. 1915. aastal ülendati ta „diviisivalvaja” ehk välipraosti seisusesse ning 1917. aastal ülempreestriks.

Tulevane EAÕK Sinodi liige ja Tallinna Aleksandri kalmistukiriku ülempreester Joann Teiss teenis alates 1914. aastast sõjaväevaimulikuna Soome kütipolgus, kust ta naasis märtsis 1918 Eestisse.

¹⁶³ Nieländer, A. TAKTIKEPIGA ja RELVAGA. Mälestusi. Stockholm, Välis-Eesti ja EMP, 1982, lk 97. Alamkapten August Nieländer teenis Vabadussõjas soomusautode kolonnis, hiljem oli II diviisi autoroodu ülem.

¹⁶⁴ Vt Amburger, Erik, DIE PASTOREN DER EVANGELISCHEN KIRCHEN RUSSELANDS. Lüneburg & Erlangen, Institut Nordostdeutsches Kultur-werk/Martin Luther Verlag, 1998, lk 325.

¹⁶⁵ Koguteos JOHAN LAIDONER. Mälestusi kaasaegsetelt, *l.c.*

¹⁶⁶ Vt Saard, Riho, *l.c.*

¹⁶⁷ Vt Humerinta, Kaarlo Viktor. *NELJAJÄNNES VOUSISATA HELSINGIN SÖRNÄINSTEN SOUMALAISEN SEURAKUNNAN HISTORIASSA*. Helisinki, 1932.

Lisaks nimetab ajaloolane Anu Raudsepp oma teoses veel eestlastest õigeusu vaimulikke, kes teenisid sõjaväelasi: Andrei Luha, Nikolai Makedonski ja Joann Skromnov¹⁶⁸.

Nagu varasematel aastatel, ei kuulunud ka nüüd õigeusu vaimulikud relvajõudude koosseisu, vaid allusid ainult oma vaimulikele ülemustele. Palka maksti neile siiski peamiselt sõjaministeeriumi summadest.

Kõikidel Vene sõjatandritel tsaariarmees sõdivaid protestante ning rooma-katoliiklasi teenisid, lisaks õigeusu preestritele, suuremates garnisonides ka mõningad luteri usu õpetajaid ning rooma-katoliku preestreid. Luterlastest sõjaväevaimulikke hulgas teenisid ka mõned eesti soost sõjaväevaimulikud, näiteks Kroonlinnas mereväe-õpetaja Mattias Johann Eisen, kes hiljem sai tuntuks Tartu Ülikooli rahvaluule professorina.

Veel võib nimetada Jaan Treumani, kes teenis Vene edelarindel. Ta oli hiljem Tartu Peetri koguduse II pihtkonna õpetaja. Õpetaja Treuman teenis ka Vabadussõjas ja oli siis ning hiljem rahuajal Tartus II diviisi ja garnisoniõpetaja.

**ÕIGEUSU VÄLITEENISTUS I MAAILMASÕJA AJAL EESTIMAA
KUBERMANGUS.**

Huvipakkuv on välipreestrite välivarustus.

Foto: n-ltn Andrei Sõtšovi kogust.

¹⁶⁸ Vt Raudsepp, Anu, Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1998, lk 117-18 ja 137.

Gustav Beermann, hilisem Viru praost ja Kadrina ja Ilumäe koguduse õpetaja, oli garnisoniõpetajaks Tsarskoje Selos aastatel 1903-18¹⁶⁹.

Tallinnas tegutses lisaks vähemalt üks rooma-katoliku sõjaväekaplan, preester Eduard Stephany¹⁷⁰.

Bolševike riigipööre¹⁷¹ pühkis vaimulikud tsaariarmeest, ametlik käsk vaimulikke eemaldamisest sõjajõududest anti arvatavasti jaanuaris 1918. Revolutsiooni käigus ja järgnevatel aastatel hukati suurel arvul nii sõjaväepreestrid ning välipastoreid kui ka muid vaimulikke.

Mõningad õigeusu preestrid ja vähesed luterlastest sõjaväeõpetajad püsisid oma ametikohtadel siiski kuni veebruarini 1918¹⁷², st nende väeosade likvideerimiseni või Punaarmee loomiseni. Rooma-katoliku ja võimalike islami vaimulike suhtes vastavad andmed puuduvad.

Meie maa ajalugu tunneb ka üht vastkanoniseeritud märtrist Vene sõjaväepreestrit – endist 29. reservhospidali vaimulikku Sergius Florinski (1873-1918). Pärast Oktoobrirevolutsiooni jättis välilaatsareti revolutsiooniline komitee „kogu koosseisu nõusolekul“ kõrgelt hinnatud välipreestri ametisse edasi kuni laatsareti sulgemiseni Saksa okupatsioonivõimude käsul 22. märtsil 1918¹⁷³.

Sergius Florinski jäi pärast laatsareti likvideerimist Rakverre elama. Detsembris 1918 vallutas Punaarmee Rakvere ning pani seal toime suuremad hukkamised¹⁷⁴. Paljude teiste hulgas mõrvatsid punakaartlased 26. detsembril 1918ka välipreester Florinski.

Isa Sergius Florinski pühakustati Moskva patriarh Aleksius II otsusega 19. juulil 2002 ning tema maised jäänused maeti ümber suure pidulikkusega Rakvere Moskva patriarhaadi apostlik-õigeusu kirikusse.

Pühaku mälestuspäevaks Vene õigeusu kirikus on märterpreestri surma aastapäev, 26. detsember¹⁷⁵.

¹⁶⁹ Vt Veem, *op. cit.*, lk 390.

¹⁷⁰ Vt Wrembek, Christoph SJ, JESUIIDID EESTIS 1923-1961. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2003, lk 35-36.

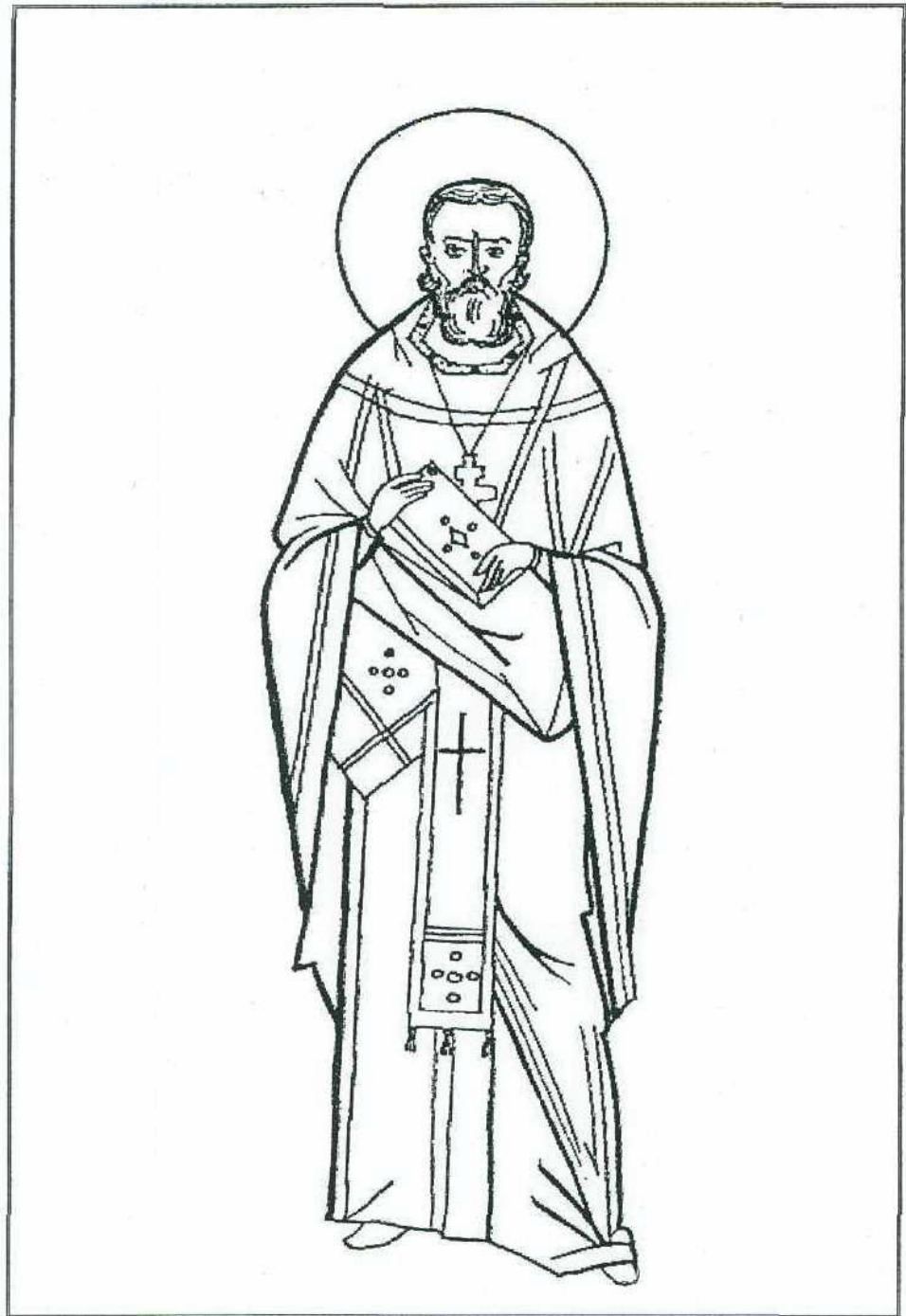
¹⁷¹ 1917. a oktoobrirevolutsioon.

¹⁷² Nende hulgas vähemalt üks eestlane, õpetaja Gustav Johannes Beermann Tsarskoje Selos.

¹⁷³ Veidi varem, 19. veebruaril 1918, saadeti kommunistide poolt laiali ka Eesti Diviisi juhatus, mis sai ainult mõned kuud tegutseda. Vt EESTI VABADUSSÕDA I, (kolmas trükk). Tallinn: MATS, 1996, lk 88.

¹⁷⁴ Vt EESTI VABADUSSÕDA I, *op. cit.* lk 457.

¹⁷⁵ Vt СОБОР СВЯТЫХ ЗЕМЛИ ЭСТОНСКОЙ [umbes: Kogumik Eestimaa pühakutest], Tallinn, OÜ Tarbeinfo, 2003, lk 53-62.

PÜHA SERGIUS FLORINSKI IKOON.

Illustratsioon venekeelsest brošüürist
СОБОР СВЯТЫХ ЗЕМЛИ ЭСТОНСКОЙ.

III PEATÜKK

KAPLANITEENISTUS VABADUSSÕJAST KUNI ISESEISVUSE TAASTAMISENI

3.1 EESTI VABADUSSÕDA

3.1.1 EELLUGU: EESTI RAHVUSLIKUD VÄEOSAD VENE ARMEES

Mõte luua Vene vägede koosseisus eestlastest koosnevaid rahvuslikke väeosi kerkis päevakorrale I maailmasõja ajal soomlaste, lätlaste, ukrainlaste ja teiste rahvaste eeskujul. Eesti rahvusväeosade asutamise küsimuse tõstatas Jaan Tõnisson kevadel 1915, varsti pärast seda, kui lätlased olid saanud Vene võimudelt loa oma kütipataljonide asutamiseks. Kuna Läti kütipataljonid olid Riia kaitsel vapralt võideldes kandnud väga raskeid kaotusi, oli eestlaste hulgas palju neid, kes ei pooldanud rahvuslike üksuste loomist. Vaidlused eesti rahvusväeosade loomise ümber kestsid eesti haritlaskonnas umbes kaks aastat¹⁷⁶.

Rahvuslike väeosade loomiseni jõuti alles Veebruarirevolutsiooni järel. Sel ajal ei olnud sõjaväes sõjaväevaimulike tegevus enam soositud.

1917. aprillis asutati 1. Eesti polk, selle koosseisus oli ettenähtud muu hulgas 10 sõjaväeametniku ja -vaimuliku ametikohta. Vaimulike arv ei olnud määratletud, kuid arvatavasti oli neid ettenähtud kaks: apostlik õigeusu preester ja luterlik õpetaja. Kas mõni ametikohtadest sai täidetud vaimulikuga, ei ole selgunud, igatahes ohvitseride ja ametnike nimistus vaimulikud puuduvad¹⁷⁷. Teiseks selgub polgu komitee protokollidest, et komitee tegi pogu ülemale ülesandeks sõjaväelaste matuste puhul leida matusetalituste läbiviiateks mõned kohalikud tsiviilvaimulikud¹⁷⁸.

¹⁷⁶ Vt Koguteos EESTI VABADUSSÕDA 1918-1920. Vol I. Tallinn, Vabadus-sõja Ajaloo Komitee, 1937, lk 55-92, samuti JAAN TÕNISSON, Koguteos, Stockholm Vaba Eesti 1960, lk 45 ning Eerme, Karl (toim), JAAN TÕNISSON, New York, Kultuur, 1965, lk 23.

¹⁷⁷ Vt Kurvits Oskar. EESTI RAHVUSVÄEOSADE LOOMINE 1917-1918. 1. EESTI POLK I. Tallinn: Seltsi „1. Eesti polk” kirjastus, 1930, lk 132-44.

¹⁷⁸ Vt Pajur, Ago ja Tannberg, Tõnu, !. EESTI POLGU KOMITEE PROTOKOLLID 1917-1918. Tartu, Eestis Ajalooarhiiv, 2001, lk 63 ja 114.

91

Sõjavägede Ülemjuhataja

Pärnusse

Tallinnas, 22. veebruaril 1919 a.

N° 76.

§ 1.

Suurendan iga Diviisi Staabi koosseisu siie Luteruse
kajaga, kelle alla kõik Diviisis olevad väeosad ja asu-
ked vaimulikus asjus käivad, ja siie Luteruse õpetaja
Tallinna kaitsemajade ja kõigi sõjavägede väeosade ja
asutuste jaoks. Siie selle siie õlgeuse preestri koha kõigi
sõjaväe vade ja asutustele. Väeosad kaks Tallinna
Lühkentali sõjaväe kaitsemaja koosseisu siie mätta.
Õpetajate palga määrata 750 marka kuus ja sõja-
väelaste jaoks.

§ 2.

Eesti Ajutise Valitsuse 19. veebruaril ja korralduse pro-
tookoli 1829 põhjal, vabastatakse väeosade mehed Tall-
inna 1-sis Kaitse järelevalve kooliõpetajate roodus
kõigi kaitsealaste Aleksander Põõskpuu.

NB! ÜKS: Ajutise Valitsuse kiri 20. veebruarist s/a
1829.

Sõjavägede Ülemjuhataja
Kõnnuvaltskantsi Kõnnuvaltskantsi Laidonu.

**SÕJAVÄE ÜLEMJUHATAJA KÄSKKIRJAGA nr 76, 22.02.1919 PANDI
ALUS EESTI SÕJAVÄELASTE USULISELE TEENIMISELE.
SELLE KÄSKKIRJAGA LOODI KOLM SÕJAVÄEÕPETAJA JA ÜKS
SÕJAVÄEPREESTRI AMETIKOHT.
HILJEM LISANDUSID VEEL VÄHEMALT KAKS SÕJAVÄEÕPETAJA JA
ARVATAVASTI KA PAAR SÕJAVÄEPREESTRI AMETIKOHTA.
Originaal Riigiarhiivis, fond 495.**

Võib eeldada, et vaimulike ametikohad olid ettenähtud ka teiste Eesti polkude koosseisutabelites.

1917. a suvel ja sügisel korraldati siiski Rakvere, Tallinna ja Haapsalu kirikutes, aga võib olla ka teistes garnisonilinnades, eesti sõjameestele jumalateenistusi. Nõnda nagu Venemaal, oli ka Eestis garnisonide õpetajate ja preestrite tegevus ilmselt raskendatud.

3.1.2 VABADUSSÕDA 1918-1920

Vabadussõja alguskuudel olid peamiseks kontaktiks sõjaväe ja kirikute vahel matusetalitused. Nõnda viis Paju lahingus surmavalt haavata saanud ltn Julius Kuperjanovi matusetalituse läbi Tartu Peetri koguduse II pihtkonna ja hilisem II diviisi õpetaja Arnold Laur¹⁷⁹.

Detsembris 1919 Tallinna Toompea Kaarli koguduse abiõpetaja Friedrich Wilhelm Konstantin Stockholm (hilisem Eesti pagulaskiriku E.E.L.K.¹⁸⁰ usuelu korraldaja Austraalias ja praosti kt) astus kontakti sõjaväe peastaabiga ning pakkus end Tallinnas sõjaväelasi matma ja haavatud ja haigeid sõjamehi haiglates külastama¹⁸¹.

Eesti kaitseväe vaimulik teenistus loodi Vabadussõja päevil, kuna oli ilmnenud, et sõjamehed vajasisid rindel vaimulikku hooldust. Ülemjuhataja kindral-major Johan Laidoner andis oma käskkirjaga nr 76, 22. veebruaril 1919 korralduse luua iga diviisi staabi ning Tallinna I sõjaväehaigla (Juhkentalis) juurde sõjaväepastori ja sõjaväepreestrite ametikohad, palgaks 750 marka kuus. See kuupäev on kinnitatud Eesti kaitseväe kaplanaadi aastapäevaks.

Algas sobivate vaimulike otsing ja 19. märtsist 1919 nimetati ülemjuhataja käskkirjaga ametisse Eesti sõjaväe kaks esimest EELK¹⁸² vaimulikku. Sõjaväe esimesed vaimulikud olid Keila koguduse õpetaja Jakob Kukk (hilisem EELK piiskop) ja õpetaja Friedrich Stockholm.

Õpetaja Stockholm jäi Tallinna ja ta nimetati 1. märtsil 1919 sõjaväeõpetajate juhatajaks, (tänapäeval – peakaplaniks) tiitliga „sõjaväeõpetaja Sõjaministeeriumi juures”. Kunagi hiljem nimetus muutus see „sõjaväeõpetajate seenioriks”.

Õpetaja Friedrich Wilhelm Konstantin Stockholm sündis 1. oktoobril 1884 Tartus. Alg- ja keskhariduse omandas ta sünnilinnas. Astus 1905. a sügisel Tartu Ülikooli usuteaduskonda, mille lõpetas a-l

¹⁷⁹ Vt Palamets, Hillar, LUGUSID TOONASEST TARTUST, lk 199-200, kus on ära toodud ltn Kuperjanovi ärasaatmise ja matuse kirjeldus.

¹⁸⁰ E.E.L.K. - Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik (1944-91 paguluses ja nüüd välismaal).

¹⁸¹ Õp Stockholmi kirjalik ülevaade oma senisest tegevusest kaitseväes ja Kaitseliidus piiskop Rahamäele 26.03.1936. Originaal EELK Konsistooriumi arhiivis. (Edaspidi: Stockholm, kirjalik ülevaade). EELK Konsistoorium kinnitas Stockholmi ametitunnuseks kullatud õpetaja ametiristi *ibid*.

¹⁸² EELK - Eesti Evangeelne Luterlik Kirik (Eestis).

PRAOST

FRIEDRICH WILHELM KONSTANTIN STOCKHOLM

1884-1968.

EESTI VABARIIGI SÕJAVÄEÕPETAJATE SEENIOR

1919-1923 & 1936-1940,

KAITSELIIDU ÕPETAJATE SEENIOR 1927-1940.

Foto: Tallinna Kaarli koguduse arhiiv.

1911. Sooritas oma prooviaasta Tarvastu ja Tallinna Toompea Kaarli koguduses ning ordineeriti 22. jaanuaril 1912. Oli Tallinna Kaarli koguduse abiõpetaja 1912-14 ja St. Peterburi Eesti Jaani koguduse abiõpetaja 1914-18. Naasis sügisel 1918 Eestisse ja valiti Tallinna Kaarli koguduse II pihtkonna õpetajaks.

Alustas, nagu nimetatud, sõjavaimulikuna märtsis 1919 ning ei katkestanud sidemeid Eesti riigikaitsega kuni Nõukogude Liit okupeeris Eesti Vabariigi 1940. a. Oli EELK Konsistooriumi assessor 1943-44. Saksa II okupatsiooni ajal (1941-44) ta tegeles lisaks muudele ülesannetele Venemaa eestlastest ja ingerlastest sõjapõgenike usulise teenimistega aastatel 1942-44.

Lisaks tegevusele kaitseväes ja Kaitseliidus, oli õpetaja Stockholm tegev ka Eesti Punases Ristis ja oli vaegkuuljate poolt hinnatud vaimulik. Teenete eest Eesti kaitseväes ja Kaitseliidus oli Stockholmil mitmeid aumärke: Vabadussõja mälestusmedal, Kaitseliidu Kotkaristi III klass, Eesti Punase Risti I järgu I ja II aste ning II järgu I ja II aste; Belgia ja Läti Punase Risti teeneteristid, Poola ja Portugali Punase Risti aumärgid ning mitmete Eesti kaitseväe ja Kaitseliidu üksuste rinnamärgid.

Põgenes koos perekonnaga septembris 1944 Saksamaale, kus teenis eestlasi Göttingenis ja Oldenburgis 1944-48. Siirdus Austraaliasse 1948, teenis E.E.L.K. Sydney Jaani kogudust õpetajana 1948-60, ning läks emerituuri 1960¹⁸³.

Praost Stockholm suri Sydneys II jõulupühal 1968 ning on maetud Rookwoodi kalmistu eestlaste matusepaika oma abikaasa Helena ja poja Uno¹⁸⁴ kõrvale.

Õpetaja Stockholmi tegevusväli oli lai: esiteks jäi tema hoolde sõjaväeõpetajate tegevuse koordineerimine, teiseks nn „Seljatagune piirkond“¹⁸⁵, mis hõlmas Harju, Järva, Lääne ja Saaremaa maakonnad, Tallinnas asuvad sõjaväeosad, millest Tallinna Kooliõpilaste Pataljon pälvis lähemat tähelepanu, Tallinna sõjaväekalmistu ja selle laiendamise küsimus, sõjavangilaagrid jne.

Üheks Stockholmi esimeseks suuremaks ülasandeks oli langenud Soome vabatahtlike kodumaale teelesaatmise leinateenistus

¹⁸³ KEEL, Külli, „Kristus üksi annab jõudu meie tööle ja elule...“. Vt SULANE. Tallinna Kaarli Koguduse infoleht nr 4, jõulukuu 2000, lk 14-15.

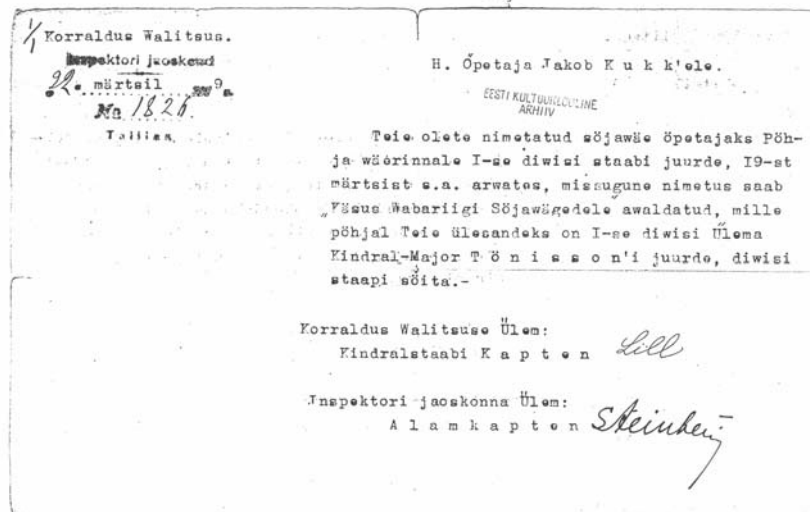
¹⁸⁴ Õp Uno Stockholm (1912-53), E.E.L.K. Melbourne koguduse hingekarjane 1948-53. Sinna on maetud ka teisi perekonnaliikmeid.

¹⁸⁵ 1919 a maiks oli Eesti jagatud neljaks diviisi- ja üheks seljataguseks sõjaväepiirkonnaks, kusjuures Soomusrongide diviisi piirkond oli kõige väiksem (koosnes Valga linnast ümbruskonnast. Diviiside piirkonnas asusid diviiside tagala- ja sanitaarasutised ka siis kui väekoondis tegutses operatiivselt eemal oma piirkonnast. Vt EESTI VABADUSÕDA II, kl 70-73 ja 97-98.

Tallinna sadamas 2. märtsil 1919¹⁸⁶.

Tallinnas hooldas Stockholm alguses kõiki haiglaid, hiljem peamiselt Tallinna I sõjaväehaiglat Juhkentalis¹⁸⁷. Mõne aja pärast määrati talle Tallinna haiglate teenimistel abiks kunagine Novgorodi garnisonipetaja Aleksander Mohrfeldt (eestistatult Mäevälja), kelle hoolde jäid II sõjaväehaigla (Narva maantee 46), Soome sõjaväehaigla (Lai tänav 1, seal asub tänapäeval Nukuteater), Greiffenhageni kliinik (Suur-Roosikrantsi 4, praegune Santa Barbara hotell) ning Kopli sõjaväehaigla¹⁸⁸. Haiglates korraldati jumalateenistusi ning jagati soovijatele eriti raskelt haigetele ja surijatele armulauda. Haavatute poolt olid eriti hinnatud jõuluteenistused säravate kuuskede ümber¹⁸⁹.

Alguses oli õpetaja Stockholm poolteist kuud vastutav ka apostlik-õigeusklike teenimise eest. Nii tuli tal leida preestreid Pääskülas, Laagris ja Tondil asuvate sõjavangilaagrites kinnipeetavate sõjavangide teenimiseks¹⁹⁰.

**SÕJAVÄGEDE STAABI KORRALDUSVALITSUSE KORRALDUS
ÕPETAJA JAKOB KUKK'ELE TEMA MÄÄRAMISEST I DIVIISI SÕJAVÄE
ÕPETAJA AMETIKOHALE.**

Originaal Riigiarhiivis, fond 495.

¹⁸⁶ Vt Stockholm, kirjalik ülevaade.

¹⁸⁷ Samas asukohas, kuid mitte samas hoones, kus tänapäeval asub Kaitsejõudude Peastaap, kaasaarvatud kaplaniteenistus. Praegune peastaabi hoone ehitati aastatel 1924-25

¹⁸⁸ Vt Stockholm, kirjalik ülevaade.

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Vt Stockholm, kirjalik ülevaade.

Esimeseks ja vähemalt esialgselt ainsaks sõjaväepreestriks määrati 22. märtsil 1919 Leesi koguduse preester Matvei Tõnisberg, kes teenis põhiliselt nn seljatagust piirkonda. Ilmselt suurenes hiljem sõja- ja mereväes teenivate preestrite arv. Küsitav on, kas teised apostlik-õigeusu vaimulikud teenisid sõjamehi ja sõjavange oma põhitöö kõrvalt või olid nad tegevteenistuses, sest andmed on taas puudulikud. Nimeliselt on teada sõjaväge teeninud preestrid Anton Laar, Nikolai Päts ja Johannes Tamm.

Õpetaja Kukk sõitis kohe Viru rindele ja asus teenima I diviisi sõjaväeõpetajana¹⁹¹. Millal II ja III diviisi sõjaväeõpetajad oma ametikohtadele asusid, ei ole selgunud.

Ametlikult võeti kasutusele nimetused „sõjaväeõpetaja” ja „sõjaväepreester”, kuid käibel olid ja väljendid „välipastor” ja „välipreester”. Luterlastest sõjaväeõpetajad ja apostlik-õigeusu välipreestrid olid kõik vabatahtlikud ja neid värvati otse tsiviililust. Mingit sõjaväevaimuliku või sõjaväelist väljaõpet neile ei antud, selleks ei olnud ka sõjaajal aega ning ei leitud selleks otsest vajadust. Ainult ühel sõjaväeõpetajal oli I maailmasõjast välipastori kogemus ja vähemalt ühel vaimulikul oli tsaariarmees omandatud reservohvitseri väljaõpe ning lipniku auaste. Sõjaväevaimulikkude palgaks oli määratud 750 marka kuus¹⁹².

Haiglatesse asutasid sõjaväeõpetajad paranejatele raamatukogud, kus leidis ajalehti, ajakirju ja raamatuid. Allesjäänud raamatud annetati pärast Vabadussõda sõdurikodudele¹⁹³. Koos õpetaja Jakob Kukega koostati brošüür „Evangeeliumi kiriku terwtus Eesti sõjameestele” millest oli leida Piiblitstaate, usulisi artikleid ja vaimulikke laule, mida sõjaväevaimulikud soovijatele jagasid¹⁹⁴.

Tartus, kus asusid mitmed sõjaväe-, ülikooli- ja erahaiglad, määrati hiljem II diviisi vaimulikule abiks Jaan Treuman.

Vabadussõja lõpul olid diviiside koosseisus järgmised sõjaväeõpetajad: I diviisis Jakob Kukk (kui õp Kukk valiti septembris 1919 piiskopiks, asendas teda Narva Peetri koguduse vaimulik Georg Steinfeldt, eestistatult Kiviste), II diviisi õpetajaks oli Arnold Laur ja III diviisis Paul Voldemar Kuusik¹⁹⁵.

Soomusrongide divisjoni (hilisem diviisi) staap ja tagalaasutused asusid Valgas. Õpetaja Stockholm külastas seda linna kevadel ja suvel

¹⁹¹ Eesti relvajõududes on olnud kasutusel mitmesuguseid nimetusi: Vabadussõja ajal ametlikuks nimeks „rahvavägi”. Kuid kasutusel oli ka väljend „sõjavägi”. 1920 a põhiseadusega võeti kasutusele „kaitsevägi”, kuid aastal 1936 muudeti see „sõjaväeks”. 1940. a 21. juuli riigipöörde järel oli kuni Eesti sõjaväe likvideerimiseni sügisel 1940 „rahvavägi”. Tänapäeval on kasutusel väljendid „Eesti kaitsevägi” ja „Eesti kaitsejõud”.

¹⁹² Vt Sõjavägede ülemjuhataja käskkirja nr 76 22.02.1919, äratoodud lk 89.

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ Vaata isikutoimikuid EELK Konsistooriumi arhiivis.

1919, pidas seal jumalateenistusi ning külastas haiglaid. Põhjuseks oli arvatavasti asjaolu, et divisjonil ei olnud sõjaväeõpetajat¹⁹⁶, sest sõjaväevaimulike nimed puuduvad Soomusrongide diviisi ohvitseride, arstide ja sõjaväeametnike nimekirjast¹⁹⁷.

Ka trükis avaldatud soomusronglaste mälestusteostes (kol Karl Parts, kol-ltn Arnold Hinnom, kpt Einar Lundborg, Eduard Laaman, Jüri Remmelgas, jt) ei ole diviisi vaimulikke nimetatud. Eeldatavasti teenis vajadusel lisaks õpetaja Stockholmile soomusronglasi ka selle diviisi vaimulik, kellele soomusrong või muu väeosa parajasti operatiivselt allus

Uurides Eesti Riigiarhiivis säilitatud dokumente, tuleb eeldada, et ka mereväes puudus oma vaimulik. Arvatavasti oli põhjuseks see, et tolleaegsete sõjalaevade meeskonnad olid suhteliselt väikesed (kõige suurematel alustel, hävitajatel Lennuk ja Vambola oli 170-180 meest, teistel tunduvalt vähem) ja laevad viibisid merel ainult mõned päevad korraga. Vajadusel teenisid ilmselt mereväelasi õpetaja Stockholm ja preester Tõnisberg.

Esimese sõjaväelise jumalateenistuse korraldas õpetaja Stockholm Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus. Kõik hilisemad teenistused toimusid Tallinna Toompea Kaarli kirikus¹⁹⁸.

Arvesse võttes asjaolu, et ka Vene valgete Põhjakorpus, hilisem Loodearmee, tegutses kuni 1919. a juunini Eesti ülemjuhatusel ning hiljem eestlastega koostöös nii Eesti territooriumil kui väljaspool seda ja arvestades Loodearmees laialdaselt valitsenud monarhistlikku maailmavaadet, võib eeldada, et Loodearmees toimus nende sõjameeste usuline teenimine analoogselt endise tsaariarmeeaga. Taas on andmed kasinad, kuid on teada, et Narvas tegutses aastatel 1919, Kuremäe kloostris 1919-20 ja Tallinnas 1919-20 (Koplis) Loodearmee

**VABADUSSÕJAAEGSE SÕJAVÄEPREESTRI
TEMPLI JÄLJEND.**

*Originaal kolleksionäär ja autor Aleks Kivinuki
valduses.*

¹⁹⁶ Vt Stockholm, kirjalik ülevaade.

¹⁹⁷ Vt ERA, fond 529, nr 1, säilik 8.

¹⁹⁸ Vt Stockholm, kirjalik ülevaade.

laatsaretid. Kuremäe kloostri asunud välilaatsaretis oli tegev üks vene õigeusu sõjaväevaimulik, kelle nimi on seni selgumata. Samuti on välja selgitamata, kas ja kuidas lahendati kümnete tuhandete vene laatsaretid. Vähemalt Kuremäe kloostri asunud välilaatsaretis oli tegev üks vene õigeusu sõjaväevaimulik, kelle nimi on seni selgumata. Samuti on välja selgitamata, kas ja kuidas lahendati kümnete tuhandete vene sõjameeste ja tsiviilpõgenike hingehoiuprobleemid 1919-20 Ida-Virumaal rajatud suurtes laagrites. Autor eeldab, et see töö langes kohalike ja sõjapõgenikest vene õigeusu preestrite õlgadele.

On säilinud üks foto Vene valgete Põhjakorpuse (hilisema Loodearmee) ohvitseride Partisansalga paraadist¹⁹⁹ Tallinna toleaegsel Peetri platsil kevadtalvel 1919, kus toimus õigeusu palvus.

Lisaks diviisistaapide koosseisudes olnud vaimulikele, olid mitmel muust rahvusest vabatahtlike üksustel oma välivaimulikud. Nii oli Rootsi vabatahtlike kompaniis (*Svenska Kåren*) välipastoriks keegi Axel Lord, kelle nimi puudub selleaegsetes Rootsi vaimulike nimistutes²⁰⁰.

VE NE VALGETE PÕHJAKORPUSE OHVITSERIDE PARTISANSALGA PARAAD TALLINNAS PEETRI PLATSIL (TÄNAPÄEVAL VABADUSE VÄLJAKUL) ENNE RINDELE MINEKUT KEVADTALVEL 1919.

Foto: Eerik-Niiles Krossi arhiivist.

¹⁹⁹ Foto äratoodud siin leheküljel. Vt Eerik-Niiles Krossi artiklit "*The Identity of Russian-Estonians through History and Culture*" [Eesti venelaste identiteet ajaloos ja kultuuris] ajakirjas IN TIME, Tallinn, Estonian Air, Talv 2002, lk 22. Paraadi võttis vastu Eesti ülemjuhataja kin-mjr Johan Laidoneer, vt EESTI VABADUSSÕDA 1918-1920, II, lk 82.

²⁰⁰ Axel Lordi nimi puudub nii Rootsi kui Soome luteri kirikute vaimulike matriklites. Vajab selgitamist, kas ta kuulus mõnda vabakirikusse, oli usuteaduse üliõpilane või nagu mõnelt poolt arvatud, seikleja või vaimulikust seisusest tagandatud. Võimalik on ka *nom de guerre* variant. Vt Ericson, Lars, *SVENSKA FRIVILLIGA* [Rootsi vabatahtlikud], Lund, Historiska Media, 1996, lk 81, 278.

Peamiselt baltisakslastest koosnenud Balti pataljonis (üksus ise nimetas end Balti rügemendiks) oli välipastoriks õpetaja Gunnar Rudolf Knüpffer²⁰¹.

Taani vabatahtlike kompaniis ei olnud küll välipastorit, kuid üks „vabatahtlikest oli usuteaduse üliõpilane leitnant Larsen“²⁰².

Ingeri polgu ja Põhja-Läti brigaadi sõjameeste vaimuliku teenimise kohta ei ole senini leitud andmed.

Vabadussõjas osales välismaalastest kõige rohkem vabatahtlikke Soomest. Nendest oli moodustatud kaks väeüksust ja Soome vabatahtlike staap, mille ülemaks oli kin-mjr Martin Wetzler kes lühikest aega oli ka Eesti Lõunarinde ülemaks.²⁰³

Esimene üksus oli üksik-jalaväepataljon mis kandis nime I Soome vabatahtlike salk, (üksuse käskkirjades nimetatud „Ekströmi rügement“), mis koosnes viiest kompaniist ja suurtükiväepatareist, ülemaks oli riigirootslane kol Martin Ekström. Teiseks üksuseks oli Põhja Poegade rügement, mis koosnes kahest pataljonist ja ühest kolmepatareilisest suurtükiväegrupist. Rügemendi ülem oli eestlane kol Hans Kalm.

Põhja Poegade rügemendi vabatahtlike lepingu lõppemisel ning Soome tagasi pöördumisel, jäi osa soomlasi Eestisse edasi teenima, mõned uued vabatahtlikud tulid Soomest lisaks ja väike arv endisi võitlejad pöördus tagasi Eestisse, et võitlust jätkata. Nendest moodustati Soomusrongide divisjoni koosseisus nn soomlaste pataljon, mida sõdurid ise kutsusid „Soome Soomuspataljoniks“²⁰⁴. Üksus tegutses peamiselt Valga ja ümbruskonna kaitsel. Uues üksuses oli nimekirjas ainult veidi üle saja vabatahtliku ja üksuse iga ei olnud kuigi pikk. Ei ole teada, kas sel „pataljonil“ oli välipastor²⁰⁵.

Välipastoreid oli Soome vabatahtlikes väeüksustes esmalt kaks: Ekströmi pataljonis hilisem Helsingi Ülikooli eetika ja usufilosoofia professor Yrjö Jaakko Edvin Alanen²⁰⁶ ning Põhja Poegade rügemendis

²⁰¹ Vt Veem, *op.cit*, lk 413.

²⁰² Arvatavasti ltn Hans Christian Larsen VR II/3 või ltn Alfred Lauritz Larsen VR II/3, kes saavutas küll *cand theol* teadusliku kraadi, kuid tegutses hiljem Taanis ajakirjanikuna. Vt Borgelin, Richard Gustav. DANNEBROGI LIPU ALL, II redigeeritud väljaanne, Stockholm, Välis-Eesti ja EMP, lk 63 ja 223 ning välipraost Ole Brehm Jenseni andmed.

²⁰³ Vt EESTI VABADUSSÕDA I, lk 422.

²⁰⁴ Kuna Soome võimud olid arvamusel, et Eesti territooriumi vabastamisega on soomlased Eestis oma ülesanded täitnud, siis ei pooldatud seda uut ettevõtet. Vt Eronen, Leo, „Relvavelled“, VABADUSMONUMENT II, *op. cit*, lk 32. Samas on veel juttu soomlaste poolt asutatud sõdurikodudest.

²⁰⁵ Väheamal määral jäi soomlasi teenima kai teistesse Eesti väeosadesse nagu 2. jalaväepolku, Ingeri polku ning mõned üksikud teistesse üksustesse.

²⁰⁶ Yrjö Alanen teenis välipastorina nii Talvesõjas kui ka Jätkusõjas. Vt *Soumen Evankelis-luterilaisen Kirkon seurakuntien ja Papiston MATRIKKELI*. Helsingi, Soumen pappisliito, 1995.

õpetaja Thure Alfred af Björksten²⁰⁷, kel oli Soome lipniku auaste. Välipastor Alfred af Björksten asutas Soome vabatahtlikele Tallinnas ja Valgas hubased sõdurikodud. Hiljem lahkudes jätsid soomlased need eesti sõjameestele kasutamiseks.

Tallinnas kasutasid Soome vabatahtlikud oma jumalteenistusteks Tallinna Rootsi-Mihkli kirikut. 9. veebruaril 1919 pidas välispastor Alanen Rakvere Kolmainu kirikus nii soome- kui rootsikeelsed jumalateenistused²⁰⁸. Põhja Poegade rügement kasutas Valgas oma jumalateenistusteks Jaani kirikut²⁰⁹.

Tartus asus kevadtalvel 1919 eelnimetatud Soome vabatahtlike väeosade staap. Selles staabis teenisid mitmed Soome vaimulikud, nendest pikemat aega hilisem praost Karlo Viktor Humerinta.

Kõik kolm eelnimetatud Soome välipastorit pälvisid Vabadusristi ja Vabadussõja mälestusmedali²¹⁰. Teistele sõjaväevaimulikele, nii eestlastele kui välismaalastele, annetati ainult Vabadussõja mälestusmedaleid.

Vale oleks siiski järeldada, et soomlastest välipastorid olid kohusetruumad või vapramad kui eestlased: Eesti valitsus oli lihtsalt Vabadusristide annetamisel välismaalaste suhtes palju heldem kui eestlaste osas. Kui Vabadussõjast osa võtnud Eesti sõjameestest sai Vabadusristi vaid üks viiekümnest, siis soomlaste osas oli vastav suhe üks seitsmele²¹¹.

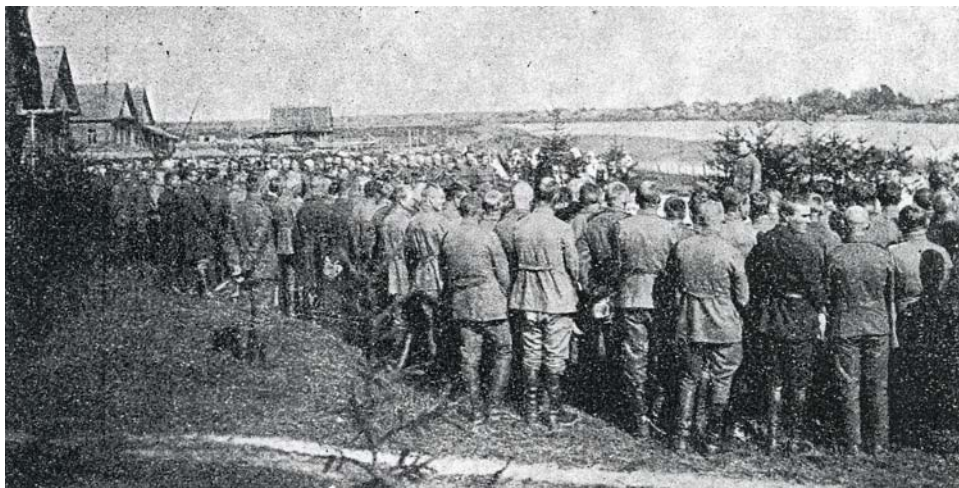
²⁰⁷ Välipastor ja hilisem praost Alfred af Björksten on kirjeldanud lühidalt oma tegevust teoses: Kurvits, Oskar (toimetaja). VABADUSMONUMENT II, Soome abiväed Eesti Vabadussõjas. Tallinn, Vabadussõja Mälestamise Komitee, 1936, lk 24-27. Samas on ka juttu soomlaste poolt asutatud sõdurikodudest. Jätkusõjas teenis af Björksten Soome 19. soome diviisi välipastorina. Oli hiljem Helsingi lähedal asuva Espoo rootsikeelse koguduse vanemõpetaja ning suri seal 1981.

²⁰⁸ Vt Helanen, Vilho, *SOMALAISET VIRON VABADUSODASSA*, Helsinki, Kirja, 1921, lk 332, 419 ja 515.

²⁰⁹ Vt *MATRIKKEL* lk 219-220.

²¹⁰ Soomlastele annetati „sotarovasti” [välipraost] August Reinhold Hedbergile VR I/2 (1862-1922) ja Alfred af Björksten VR I/3 s.t sõjaliste teenete eest. Praost Humerinta sai VR I/3 millele lisandus 1938 Eesti Punase Risti III klasse teenetemärk. Kas Hedberg viibis pikemalt Eestis ja rindel käis, ei ole teada. Hedberg võis kuuluda lühemat aega kindral Wetzleri staapi ning tegeleda peamiselt Soome vaimulike ja teiste vabatahtlike värbamisega ja Eestisse saatmisega. Vt EESTI TÄNAB, 1919-2001, Tallinn, Riigikantselei, 2001, lk 21 ja 233 ning EESTI VABADUSRISTI KAVALERID. Tallinn, Vabadusristi vendade ühendus, 1935.

²¹¹ Walter, Hannes. EESTI TEENETEMÄRGID. *Estonian Orders and Decorations*. Tallinn, Miniplast Pluss, 1998, lk 44. Isegi sõjaväeõpetajate senior Stockholm ega välipreestrite senior Tõnisberg ei väärinud VR I/3, mis oleks olnud loogiline. I diviisi õpetajale Jakob Kukele kui EELK piiskopile, annetati 1929 Eesti Punase Risti I järgi II astme mälestusmärk. Vt EESTI TÄNAB 1919-2001, lk 233. Friedrich Stockholmile, kui Kaitseliidu Tallinna maleva vaimulikule, annetati 1934 III järgu Kotka rist ning teenete eest Eesti Punases Ristis neli Eesti Punase Risti mälestusmärki: 1927 II järgu II aste, 1929 II järgu I aste, 1934 I järgu II aste ning 1936 I järgu II astme mälestusmärk. Vt

**JUMALATEENISTUS 1. JALAVÄEPOLGU OSADELE MAIS 1919
LUUGA JÕE KALDAL ISOVI KÜLAS INGERMAAL.**

TEENIB I DIVIISI ÕPETAJA JAKOB KUKK.

Foto: ajakiri SÕDUR.

**JUMALATEENISTUS ARMULAUAGA 1. JALAVÄEPOLGU
(RÜGEMENDI) SÕJAVÄELASTELE MANNOVKA KÜLAS
AUGUSTIS 1919.**

TEENIB I DIVIISI SÕJAVÄEÕPETAJA JAKOB KUKK.

Foto: EESTI VABADUSSÕDA II.

Nõnda nagu mitmed Vabadussõjas osalenud Eesti noormehed, nõnda õppis hiljem usuteadust vähemalt üks Soome vabatahtlik, Reino Ala-Kuljo, ning ordineeriti Soome evangeelse luterliku kiriku õpetajaks 1929.

Nagu nimetatud, valiti septembris 1919 I diviisi õpetaja Jakob Kukk EELK piiskopiks ja lahkus reservi, tema asemele asus Georg Steinfeldt²¹².

Veel Vabadussõja ajal, 5. oktoobril 1919, pühitseti Narvas põhjapiiril uus sõjaväekalmistu, vaimulikult talitusel teenisid EELK piiskop Jakob Kukk ja I diviisi uus õpetaja Georg Steinfeldt

Vabadussõjas teenis Eesti relvajõududes vähemalt 178 juudi-soost isikut²¹³ ning oletatavalt võis neid teenida sama palju Vene valgete Loodearmees. Eesti sõjaväes hukkus Vabadussõja ajal vähemalt 5 juudiusulist, nendest kaks arsti. Kitsarööpalise soomusrong nr 3 arst Julius Kahn uppus õnnestuse tagajärjel ning maeti Tartu juudi kalmistule. Tõenäoliselt korraldas tema matuse juudi usu kombe kohaselt mõni kas rabi või mõne juudi koguduse vanem²¹⁴.

Kuna juute teenis vähe ei olnud juutidel Vabadussõjas oma rahvuslikku väeosa nagu näiteks oli Eesti sakslastel (Balti pataljon), lätlastel (Põhja-Läti brigaadi kaks polku) või ingerlastel (Ingeri polk).

EESTI I LIIGI 2. JÄRGU VABADUSRIST.

LINDI VÄRVID: ÄÄRES SININE, SIIS VALGE; KESKMINE LAI TRIIP ON MUST.

EESTI VABADUSRISTIL ON KOLM LIIKI: ESIMEST LIIKI ANNETATI SÕJALISTE TEENETE EEST, TEIST LIIKI SÕJAS ÜLESNÄIDATUD VAPRUSE JA KOLMANDAT LIIKI KODANLIKE TEENETE EEST.

Illustratsioon teosest EESTI VABADUSRISTI KAVALERID.

²¹² Eestistatult Kiviste. Endine I diviisi õpetaja Kiviste määrati Narva garnisoni sõjaväeõpetajaks 1936 ning jäi ka sellese ametisse pärast Narva Peetri koguduse-õpetaja ametist pensionile asumist kuni juulini 1940.

²¹³ 60 vabatahtlikku ja 110 mobiliseeritud, lisaks vähemalt üks naisarst, dr Bessia Abshaus. Vt S. Gurin, JUUDI VÄHEMUSRAHVUSE STATISTIKA EESTIS. Tallinn: Juudi kultuuriromavalitsus, 1936, lk 116.

²¹⁴ Vt Walter, Hannes ja Tojak, Tiina. NAD ANDSID KÕIK. Vabadussõjas langenud ohvitserid, Tallinn, Eesti Kaitseministeerium, Eesti Akadeemiline Sõjaajaloo Selts, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 2000, lk 76.

Juudiusulised teenisid väikeste gruppidena või üksikult paljudes väeosades. Suuremal arvul teenis juudiusulisi sõdureid ainult Tallinna kooliõpilaste pataljonis. Arvestades juutide arvlisest vähesust ning laialipaisatust, ei ole ime teadete puudumine juudi usu vaimulike tegevusest Eesti sõjaväes, ilmselt neid ei leidunud, ka mitte osalise töökoormusega²¹⁵.

Rindel ja selle lähemas tagalas hoolitsesid sõjaväevaimulikud haavatute eest ning tehti vähemal määral muud hingehoiutööd. Lahingute vaheaegadel peeti jumalateenistusi, eriti enne eelseisvaid lahinguid võtsid sõjamehed arvukalt osa armulauaga jumalateenistustest.

Surijate trööstimine ja hingehoidlikud kõnelused, eriti haavatutega, kuulusid sõjaväeõpetajate tavalisema tegevuse juurde. Kuna kokku oli Vabadussõjas sõjaväevaimulikke korruga tegevuses umbes pool tosinat luterlast, ei saanud ilmselt mitte paljud haavatutest ja surijatest vajaliku hingeabi, vaatamata õpetaja Stockholmi ja teiste vaimulike püüdlustele.

Väljaspool Tallinna ja Tartut hoolitsesid enamuses kohalike koguduste vaimulikud tagavaraüksustes teenivate ja haavatud kaitseväelaste eest. Kui palju suutsid seda teha tsiviilvaimulikud, ei ole teada. Õpetaja Stockholm on ise kirjutanud, et ohtlikum kui rindel oli tüüfuse ja teistele raskelt haigetele armulaua, talvel 1919-20 jagamine²¹⁶.

Kuna enamused Vabadussõjas langenud või muudel põhjustel surnud sõjaväelasi maeti oma kodukalmistutele, siis kohalikud luterlikud ja apostlik-õigeusu vaimulikud viisid läbi ka enamiku sõjameeste matustest, nagu selgub mitmete koguduste kalmistute külastamisel, koguduste õpetajatelt andmete hankimisel ja mõningate koguduste kirikuraamatutega tutvumisel²¹⁷.

Vastavalt sõjaministri²¹⁸ ettepanekule ja Vabariigi Valitsuse 23.

²¹⁵ Vt Nõmmik, Tõnis. „Juudid Vabadussõjas”, LAIDONERI MUUSEUMI AASTARAAMAT, Tallinn: Laidoneri muuseum, 2003, lk 102-105.

²¹⁶ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

²¹⁷ Näiteks Narvas 196, Nissis arvatavasti 11, Põltsamaa Niguliste koguduses umbes 20, Simunas alla kümne. Kõige suurem arv Vabadussõjas langenuid on maetud Valka, umbes 300-400, nendest 152 hauda on nimeta (koguduse õpetaja Peep Audova andmed).

²¹⁸ Sõjaministriks oli siis Ajutise Valitsuse peaminister Konstantin Päts. Vt EESTI VABADUSSÕDA II, kl 471, kus on ära toodud teiste Vabadussõja-aegsete väeosade ja erialade tunnusmärkide seas sõjaväeõpetaja kreeka ristiga varrukakilp (nr 59). Kuna siin puudub eriline sõjaväe preestri tunnus, siis tuleb eeldada, et sama tunnusmärgi kandsid kõik sõjaväevaimulikud. Vabadus-sõjaaegsetel fotodel pole autori teada ühtegi, kus mõni apostlik-õigeusu sõjaväepreester oleks kandnud midagi muud kui oma ornaati. Kas sõjaväepreestrid kandsid vormiriietust (sõjaväevaimuliku eraldusmärgiga või ilma), ei ole senini selgunud.

märtsil 1919 kehtestatud sõjaväe vormiriietuse määrusele²¹⁹ kandsid sõjaväeõpetajad (samuti nagu arstid, farmatseudid ja sõjaväeametnikud) Vabadussõjas ja kuni 1923. aastani õlakuteta ohvitserivormi, nagu näha ka eespool äratoodud fotol²²⁰. Auastmetunnuste asemel oli vormikirjelduses sõjaväevaimulikele ette nähtud vormikuuel valge äärega mustale ohvitserikraele asetatud sinine Kreeka rist ning kuue käisel musta äärega sinisel kilbil valge Kreeka rist²²¹.

Sõjaväe ametnikud kandsid krael samal kombel sirgeid hõbe ja kuldseid ning arstid ja farmatseudid sakilisi triipe).

Kahel säilinud Vabadussõjaaegsetel fotol on näha I diviisi õpetajat Jakob Kukke üidamas armulauaga jumalateenistust 1. jalaväepolgu (rügementi) sõduritele mais ja augustis 1919. Vaimulik kannab mõlemal fotol eelpool kirjeldatud vormiriietust ilma talaarita²²²

Kolmandal fotol, kus sama I diviisi hilisem vaimulik õp Georg Steinfeldt (Kiviste) on külastamas Vabadussõja lõpul Narva rindel 4. jalaväepolku (rügementi), kannab välivaimulik ilmselt madala õhuperatuuri tõttu mustal talaaril valget lambanahkset kasukat EELK õpetaja ametiristiga ning sõjaväe talimütsi²²³.

**1919-23 KASUTUSEL
OLNUD SÕJAVÄE-
VAIMULIKU
VARRUKAKILP ja
VORMIKUUE KRAE.
VALGE KREEKA RIST
MUSTA ÄAREGA SINISEL
KILBIL JA SININE KREEKA
RIST OHVITSERIKUUE
MUSTAST SAMETIST
PÜSTKRAEL.
Joonis teosest: EESTI
VABADUSSÕDA II.**

²¹⁹ Vabadussõjaaegne vormiriietus jäi väheste muudatustega kehtima kuni a-l 1923 pandi maksma Prantsuse sugemetega nn „Anderkopi vorm”, nimetatud sõjainister Ado Anderkopi järgi (oli sõjainister Konstantin Pätsi teises valitsuses 02.07.1922-06.03.1924). Selle vormiriietuse eluiga oli lühikene, sest juba 1925. aastal hakkas kehtima uus ning väga tagasihoidlik vormiriietus. See oli kasutusel kuni 01.04.1936. Siis võeti kasutusse uus vormiriietus, mis on üldjoontes sarnane tänapäeva Eesti maaväe vormiriietusele. Vt Limberg, Fred ja Koppel, Ted, ESTONIAN ARMY UNIFORMS AND INSIGNIA 1936-1944 [Eesti armee vormiriietus ja eraldusmärgid 1936-1944]. Bennington Vt, World War II Historical Society, 1955 lk 1-2.

²²⁰ Vt Sõjaväeõpetajat Jakob Kukke lk 96, 100 ja 232.

²²¹ Vt EESTI VABADUSSÕDA 1918-20. II köide, Tallinn, 1939, lk 60 ning järgmisel leheküljel äratoodud fotol.

²²² VAK, *op.cit.*, lk 295, äratoodud lk 96.

²²³ Vt Walter, Hannes ja Tojak, Tiina, *op.cit.*, lk 45. Foto äratoodud lk 100.

I DIVIISI JUHATUS VAIVARA RAUDTEEJAAMA EES SUVEL 1919.
 Istuvad (vasakul): al-polk VIKTOR LIIVAK, polk JUHAN UNT, diviisi ülem kin-
 mjr ALEKSANDER TÕNISSON, diviisi õpetaja JAKOB KUKK ja adjutant ltn
 NIKOLAI VIITAK (teedeminister 1937-40).
 Foto: Leo Tõnissoni erakogu.

**I DIVIISI ÕPETAJA GEORG STEINFELDT (KIVISTE) KÜLASTAMAS
 VAHERAHU AJAL JAANUARIS 1920 VIRU RINDEL ASUVA
 4. JALAVÄEPOLGU VÕITLEJAD.**
 Foto: Hannes Walteri kogust.

Õpetaja Stockholm kirjutab, et enamus meie sõjaväeõpetajad eelistasid Soome ametivendade eeskujul ning praktilistel põhjustel väliteenistustel ja palvustel kanda vormi. Talaari kanti muidugi siis kui jumalateenistused toimusid kirikutes²²⁴.

Sõjaväevaimulikele lõppes Vabadussõda õnnelikult, sest teadupärast keegi neist ei saanud surma, haavata ega jäänud ka mitte tõsiselt haigeks²²⁵. Langenuid ega raskelt vigastatuid ei ole teada ka Vabadussõjas osalenud usuteaduse üliõpilaste hulgas, kellest mitmed olid vabatahtlikud reavõitlejad²²⁶ ning vähemalt paar teenisid rindel sanitaridena²²⁷.

Sõjamuljete mõjul astusid mitmed sõjaveteranid hiljem Tartu Ülikooli usuteadust õppima ning teenisid hiljem EELK kogudusi²²⁸. Mitmed nendest olid samal ajal tegevad Kaitseliidus. Kui palju teiste konfessioonide liikmetest valisid samadel põhjustel vaimuliku elukutse, ei ole teada²²⁹.

Kokkuvõttes võib järeldada, et Vabadussõjas sõjaväevaimulikud, osaliselt tänu kohalike tsiviilis olevate ametivendade abile, suurel määral täitsid oma ettenähtud kohustusi. On põhjust arvata, et nii mõnelgi sõjamehel, eriti ohvitseridel, jäid head muljed oma diviisi vaimulikest ning rindepäevadel sõlmitud tutvustest arenesid sõprus-sidemed, mis jäid püsi, a ja järgnevatel rahuaastatel²³⁰.

Sellega tõestasid Vabadussõjaaegsed sõjaväevaimulikud Eesti kaitsejõududele, et sõjaväevaimulikud täidavad eriti sõjaolukorras mitmeid nii võitlejatele kui riigikaitsele vajalikke funktsioone, tõstes ja hoides üksikvõitlejate ja üksuste võitlusmoraali. See oli peamiseks

²²⁴ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

²²⁵ II diviisi sõjaväe- ja Tartu Peetri II pihtkonna õpetaja Arnold Laur suri varsti peale Vabadussõda 1(22.12.1922) infarkti. Ei ole andmeid, kas tema surm oli tingitud sõjavintsutustest.

²²⁶ Teiste hulgas Manivald Heinam, hilisem Võru praost ning Kanepi ja E.E.L.K. Vancouveri Peetri koguduste õpetaja; Oskar Juul, hilisem Laiuse ja Austraalias E.E.L.K. Adelaide koguduse õpetaja; Arnold Aleksander Kerem, hilisem Palamuse koguduse õpetaja; arreteeritud 1941 ja hukkunud Venemaal jaanuaris 1942; Nõo koguduse õpetaja Aleksander Kruus; Walter von Holst, Rakvere Saksa koguduse õpetaja jt. Vt. Veem, Konrad, EESTI VABA RAHVAKIRIK, Stockholm, Eesti Vaimulik Raamat, 1988, lk 401 & 410.

²²⁷ Teiste hulgas hilisem praost Jakob Aunver (siis stud teol Albrecht), vt Veem, *op.cit.* lk 389.

²²⁸ Nt hilisem EELK Vastseliina ja E.E.L.K. Baltimore ning Washingtoni Markuse kog õp Uno Plank, abipraost Boris Aareandi (end Villmann), arreteeritud 1941, tema hilisem saatust on teadmata ja Arnold Andreas Graf, kes I maailmasõtta mobiliseerituna lõpetas Ust-Ižora inseneriväe lipnike kooli ning teenis Vabadussõjas merekindlustes nooremleitnandina.

²²⁹ Vt Kaitseliidu õpetajate seenior Stockholmi 24.07.1937 kirjutatud ettekannet EELK Konsistooriumile. Originaal EELK arhiivis.

²³⁰ Leo Tõnissonilt ja kin-mjr Lossmannilt saadud andmed.

põhjuseks, mille tõttu taastati sõjaväeõpetajate ja sõjaväepreestrite institutsioonid (1936) ning loodi uus, oikumeeniline kaplaniteenistus taasiseseisvunud Eestis (1995).

3.2 SÕJAVÄEVAIMULIKUD 1920-1923

3.2.1 ESIMESED RAHUAASTAD

Sõjategevus lõppes vaherahuga, mis jõustus 3. jaanuaril 1920 kell 10.30. Üksused jäid esialgselt oma positsioonidele, ootamaks rahuleppe sõlmimist. Paljudes üksustes toimusid tänu- ja mälestusjumalateenistused, lisaks korraldati neid ka Tallinnas, Tartus jm tsiviilvaimulikkude poolt.

Tartu rahuleping Eesti ja Venemaa vahel allkirjastati 2. veebruaril 1920 ning peatselt algas sõjaväes demobilisatsioon: esimesed sõjamehed vabanesid sõjaväest juba 26. veebruaril ning viimased 21. mail 1920²³¹.

Demobilisatsiooniga lahkus sõjaväest enamus sõjaväeõpetajaid ning siirdus tagasi oma endistesse kogudustesse, teenides sõjaväelasi edasi kõrvalametina. Ainsana jäi apostlik-õigeusu preestritest edasi tegevteenistusse preester Matvei Tõnisberg.

Nagu nimetatud, Jakob Kukk valiti juba sõja ajal, septembris 1919 Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kiriku piiskopiks ning vabastati peatselt tegevteenistusest. Ka kiriku kõrgema ametikandjana ei kaotanud Jakob Kukk huvi ei Eesti sõjaväe ega oma endise diviisi sõjameeste vastu. Ta külastas ka piiskopina peale vaherahu sõlmimist jaanuaris 1920 üksusi väerindel.

Nagu nimetatud, novembris 1919 astus I diviisi õpetaja ametikohale piiskop Kuke järglasena õpetaja Georg Steinfeldt (eestistatult Kiviste), kes jäi sellele ametikohale kuni sõjaväevaimulike ametikohad kaotati sõjaväe rahuaegsetest koosseisudest 1923. Tegelikult jätkas ta diviisi ja kohaliku garnisoni teenimist kuni aastal 1936 Narva garnisoni õpetaja ametikoht taastati²³².

Õpetajad Stockholm, Kiviste ja Laur ning preester Tõnisberg teenisid vaimulikena koguduse töö kõrvalt sõjaväe edasi. Õpetaja Stockholm ametinimetus muudeti 1. augustil 1920 „Sõjaväeringkonna ja Tallinna garnisoni õpetajaks“²³³. Peale õp Lauri surma sai uueks II õpetajaks Jaan Treuman. III diviisi staap kaotati 1920 aasta lõpul ja enamus diviisi väeosadest liideti teistega, sellega kadus ka diviisi

²³¹ Teenistusse jäeti umbes 27 000 meest aastakäikudest 1897-1907, lisaks vajalik arv ohvitseri ja allohvitseri.

Vt EESTI VABADUSSÕDA 1918-1920 II, lk 445.

²³² Vt Veem, Konrad, *op.cit.*, lk 205.

²³³ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

õpetaja ametikoht. Kui 1. juulil 1921 diviis asukohaga Pärnus taastati, määrati diviisi õpetajaks Pärnu Eliisabeti koguduse I pihtkonna õpetaja Ferdinand Alexander Hasselblatt.

Sõjaministri päevakäsuga nr 745, 31. juulist 1920 määrati sõjaväevaimulike põhipalgaks 1365 marka kuus. Nende peamisteks ülesanneteks oli rahuajal leina- ja mälestusteenistused, matused ja Vabadussõja monumentide pühitsemine. Vabadussõja mälestusmärkide pühitsemistel abistasid neid nii endised sõjaväevaimulikud kui tsiviilvaimulikud.

Kohe pärast Vabadussõja lõppu alustati Vabadussõja ja selles langenute mälestuste jäädvustamist. Peamiselt aastatel 1921-35, vähemal määral ka hiljem, rajati Eestis arvukalt Vabadussõja monumente. Neid pühitseti tavaliselt nii luteri usu kui apostlik-õigeusu kommete kohaselt, paljudel juhtudel osalesid mõlema kiriku vaimulikud. Vaimulikke talitusi viisid läbi nii endised sõjaväe- kui Kaitseliidu ja tsiviilvaimulikud.

Paljud mälestusmärkidest²³⁴ pühitses aastatel 1920-33 endine sõjaväevaimulik EELK piiskop Kukk, tihti koos oma EAÕK ametivenna metropoliit Aleksandriga²³⁵.

Esimese Vabadussõjas langenutele pühendatud monumendi pühitses 16. mail 1921 Kuusalu õpetaja Ralf Luther ja sama aasta jaanipäeval Helme kalmistul kohaliku koguduse vaimulik Johannes Uustal²³⁶. Sama aasta 25. septembril pühitses I diviisi õpetaja koos Narva Aleksandri koguduse õpetaja Jakob Jalasega Narva garnisonikalmistul Vabadussõja mälestussamba.

Aasta hiljem võttis Vabadussõja mälestusmärkide püstitamine hoogu. Nõnda pühitsesid KL toetajaliige abipraost Jaan Nuudi ja preester A. Ruus Vändra kihelkonna Vabadussõja mälestussamba. Pärnus avasid Amandus Adamsoni kavandi järgi valmistatud Vabadussõja ausamba 19. juulil metropoliit Aleksander ja EELK Saarde koguduse, hilisem LK Saarde malevkonna õpetaja Martin Helmut Torrim.

Eesti Demobiliseeritud Sõdurite Liidu poolt püstitati Maarja-Magdaleena kalmistule Vabadussõja mälestussammas, mille 20. augustil 1922 pühitses kohaliku koguduse ja hilisem KL Lihula malevkonna õpetaja Otto Luberg. Sama aasta 24. septembril pühitseti

²³⁴ Hea ülevaate annab teos Strauss, Mati (koostaja), VABADUSSÕJA MÄLESTUSMÄRGID I. Keila 2002. Teose suurimaks puuduseks on arvukad eksimused isikute nimedega.

²³⁵ Vt Strauss, *op.cit.* Teiste hulgas lisaks erilisel väljatoodutele: Antslas, Haljalas, Järva-Peetris, Keilas, Kuressaares (koos metropoliit Aleksandriga), Kuusalus, Laiusel, Pärnus, Raplas, Otepääl (koos preester K. Koklaga), Suure-Jaanis, Tallinnas (õpetajate ja õpilaste mälestusmärk Otsa tänaval Reaalkooli juures), Toris, ja Valgas.

²³⁶ Hilisem EELK assessor ja Viljandi praost. Küüditatud 1949 ja surnud 1954 Siberis.

Pärnu-Jaagupi kalmistul Vabadussõja mälestussammas Vändra koguduse õpetaja Jaan Nuudi ja kohaliku koguduse hingekarjase Otto Schultzi poolt²³⁷.

1923. aastal püstitati juba üle Eesti mitmeid Vabadussõja mälestusmärke. Kuna sõjaväeõpetajate organisatsioon oli sulgemisel, siis pühitseti need enamuses tsiviilvaimulike poolt.

Nõnda pühitses endine sõjaväeõpetaja piiskop Kukk, Võidupühal²³⁸ 1923 Türi kalmistul Vabadussõja mälestussamba ja päev hiljem Toris. Paistab, et piiskop Kukke sooviti meelsasti näha pühitsejana, ta oli hinnatud nii piiskopina, kui endise sõjaväeõpetajana²³⁹.

Kolm nädalat hiljem, 15. juulil avati Kunda kalmistul mälestusmärk Vabadussõja lõpukuudel III diviisi sanitaarlendsalga laatsaretis surnud Eesti, Balti Pataljoni ja Loodearmee²⁴⁰ sõjameestele, vaimuliku talituse viis läbi õpetaja Aleksander Alver. Avamisel osalesid Balti Pataljoni ja Loodearmee endised võitlejad.

Rahuaja tingimustes alustasid sõjaväeõpetajad tavapäraselt kaitseväelaste teenimist. Kuna sõja tõttu olid paljudel sõjaväelastel jäänud leeris käimata, toimus teadaolevalt ajateenijate leeriõnnistamisi Pärnus, Narvas, Nõmmel ja Viljandis ning arvatavasti ka teistes garnisonides. Populaarsed olid ka ohvitseride sõjaväeliste auavaldustega laulatused²⁴¹.

3.2.2 VABADUSSÕJAAEGSE ORGANISATSIOONI LÕPP

Sõjaväevaimulike seeniorid Stockholm ja Tõnisberg ning mitmed garnisonivaimulikud, oma koguduse töö kõrvalt, teenisid edasi kuni Riigikogu otsustas sõjaväevaimulike organisatsiooni kaotada kaitseväe rahuaegsetest koosseisudest alates 1. aprillist 1923.

Ametlikuks põhjuseks oli riigi majanduslik olukord, kuid tegelikuks põhjuseks oli ilmselt vasakpoolsete antiklerikaalsete Riigikogu liikmete ja mõnede ministrite ilmavaated, nagu selgub selleaegsest Riigikogu kaitseväe eelarve arutluse protokollist. Vaidlus Riigikogus oli ajuti kaunis äge ning majanduslik kokkuvõtte mitte eriti märkimisväärne. Otsus tehti vaatamata siseministri sõjaministri kohustes kin-mjr Jaan

²³⁷ Jaan Nuudi (end Nuth) oli KL toetaja liige.

²³⁸ Käsu Võnnu lahingu võidu tähistamiseks andis III diviisi ülem kin-mjr Ernst Põdder oma diviisile ja diviisi piirkonna maavalitsustele peale võidukaid lahinguid 23.05.1919 kell 10.00. Võidupüha tähistamine muutus üha populaarsemaks kaitseväelaste, kaitseleitlaste ja tavakodanike seas, kuni see 1934 sai ametliku riigipüha staatuse, Vt EESTI VABADUSSÕDA II lk186 ja 188.

²³⁹ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 38.

²⁴⁰ Vabadussõjaaegne kirjaviis.

²⁴¹ Mjr August Nõmmiku andmed.

Soots'i vastuseisule²⁴².

Sõjaväevaimulikud säilisid sõjaaegsetes koosseisudes, selle vastu ei olnud ilmselt keegi. Senistele seenioridele Stockholmile ja Tõnisbergile anti ülesandeks olla valmis mobilisatsiooni korral taastama kaitseväelaste usuline teenimine Vabadussõja ajal kehtestatud määruste ja tavade kohaselt.

Aasta hiljem tõsteti II Riigikogus sõjaväevaimulikkude institutsiooni taastamise küsimus uuesti üles. Arutades 1924. a sõjaministeeriumi eelarvet, tegi Riigikogu liige Aleksander Jõeäär (sotsiaaldemokraat) ettepaneku sõjaministeeriumi eelarve kärpimiseks 398 474 700 marga ulatuses.

Hääletamisele pandi tema 17 ettepanekut sõjaministeeriumi kulude vähendamiseks palgafondi, ametisõitude, relvahangete, tehnilise varustuse ostu, kantseleikulude, samuti majapidamis-, toitlustus-, kultuuriväärtuste kogumis- remondi- ja segakulude ning veel mitmete, kulupostide vähendamine, nagu mereväe topo- ja hüdrograafilised tööd. Mitte ükski nendest eelarve parandusettepanekutest ei leidnud Riigikogus poolehoidu ning hääletati ükshaaval maha.

Järgmiseks tegi Riigikogu liige Woldemar Linnamägi (kristlik rahvaerakond) ettepaneku suurendada sõjaväe palgafondi 565 500 marga võrra, eesmärgiga seada ametisse viis täis töökoormusega sõjaväevaimulikku, iga kuupalgaks 8 700 marka kuus. Ettepanekut toetas Riigikogu liige Theodor Tallmeister (rahvusvabameelsete rühm), kaudset toetust ilmnis ka Riigikogu liikmete Juhan Luuri (kristlik rahvaerakond) ja kin-ltn Johan Laidoneri (põllumeestekogud) sõnavõttudes²⁴³. Arutlusel puudutati muu hulgas ka sõjaväevaimulike usulise kuuluvuse küsimust.

Ettepanekuid kritiseerisid ning isegi naeruvääristasid peamiselt sotsiaaldemokraatliku rühma liikmed.

Otsustav oli see, et ettepanekut ei toetanud kristlikku rahvaerakonda kuuluv sõjaminister Oskar Amberg, mis ilmselt mõjutas ka hääletustulemust. Minister oli ilmselt huvitatud oma eelarve säilitamisest ettekantud kujul ning avaldas arvamust, et sõjaväelaste usulised vajadused on niigi rahuldatud.

Hääletusel toetas sõjaväevaimulike institutsiooni taastamist 19 Riigikogu liiget, vastu hääletas 22. Sellega oli küsimus oma kümmeks aastaks otsustatud²⁴⁴.

²⁴² Vt I Riigikogu. IX istungjärk. Protokoll 202 (18), lk 1118. Kokkuhoid ei olnud eriti hiilgav: 500 000 Eesti marka.

²⁴³ EELK Tallinna Püha Vaimu koguduse õpetaja 1919-44.

²⁴⁴ Vt II Riigikogu, III istungjärk, protokoll nr 80, lk 1012-42.

SISE-
Ranna- ja Õhukaitse
ÜLEM
-II jaeakond
14. veebruaril 1928 a.
Nõ. 90.
Tallinn.

Töö- ja hoolekande ministeeriumi hoolekande
osakonnale.

Siin juures saadan endise Eesti sõjaväe preestri
Matteus Tõnisberg'i pensioni nõudmise palve ühes
vastavate dokumentidega kust selgub, et k. Tõnisberg sai
25 aprillil 1927 a. 60 aastat vanaks ja on pensioni õigusli-
kus ametis teeninud järgmiselt:

- 1) Köster-kooliõpetajana Väike-Lähtu
koguduses 17. nov. 1889 a. kuni 26. juul. 1893 a. = 3 a. 8 k. 9 p.
- 2) Köster-kooliõpetajana Laiuse kogu-
duses 26. juul. 1893 a. kuni 16. aug. 1896 a. = 3 " - 20 "
- 3) Preester-koolijuhatajana ja usu-
õpetajana Leesi koguduses 16. aug. 1896 a.
kuni 15. nov. 1917 a. = 21 " 2" 29 "
- 4) Eesti sõjaväe preestrina 22. märts.
1919 a. kuni 1. apr. 1923 a. = 4 " - 9 "

K o k k u : 32 a. - k. 7 pv.

Teie saite tema viimasel ametkohal, kus tema 4 a. 9 päeva
teenis, järgmiselt:

Palk	8.700 x 12 =	104.400,-
"	Kevade ja jõulupühiks	8.700,-
Korteri... raha	350.- x 12	4.200,-
Sõõgi keedu	" 350.- x 12	4.200,-
Kütte.....	" 650.- x 7	4.550,-
Valgustuse	" 120.- x 7	840,-

Kokku aastane palgamäär mk: 126.890,- ehk
Kr. 1268.90.

Riigi omavalitsuste teenijate pensioni seaduse § 7 põh-
jal on M. Tõnisberg'i aastane pensioni määr 70% aastasest
palgamäärast, s. o. Kr. 888: 23, mille maksmiseks alates 20. det.
1927 a. Teie korraldust palun.

A l u s: Riigi ja Omavalitsuste teenijate pensioni
seadus.

L i s a: 8 lehel.

allk. *J. Unt*
Kindral-majoor.

allk. *A. Vernik*
Kapten,
Staabiülema k. t.

Õige: *J. Sullentrop*

**SISE-, RANNA ja ÕHUKAITSE ÜLEMA KIN-MJR JOHAN UNT'I
VÄLIPREESTER MATVEI TÕNISBERGI PENSIONI TAOTLUS.**

Originaal ROMIL TÕNISBERGI ERAARHIIVIS.

Hilisematel aastatel Riigikogu uuesti sõjaväevaimulike küsimust ei arutanud ning ligemale 12 aastat ei olnud rahuajal Eesti kaitseväes ametlikult sõjaväevaimulikke.

Ehki sõjaväevaimulike organisatsioon lakkas tegutsemast, püsis side kaitseväe ja luteri usu ning apostlik-õigeusu kirikute vahel, eriti aga kaitseväe ja endiste sõjaväevaimulike vahel. Väeosade ülemad kutsusid vaimulikke vajadusel rivistustele ja muudele üritutele kuhu sooviti vaimuliku talistust.

Samuti olid endised sõjaväevaimulikud alati valmis sõjaväeosades leerikursusi korraldama ning muid kiriklike ametitalitusi, esmajoones matuseid, vajaduse korral toimetama.

Enamus kõrgemaid ohvitseri oleks soovinud sõjaväevaimulike institutsiooni säilimist ka rahuajal. Osalt soovite seda Vabadussoja kogemuste põhjal. Arvatavasti oli ka neid kes tegid seda rohkem traditsioonilistel kui usulistel kaalutlustel²⁴⁵. Lisaks võib arvata, et mõnelt poolt ilmselt oli ka soov, et sõjaväevaimulik oleks olnud vajadusel kergesti käepärast.

3.3 VAIMULIKUD EESTI KAITSEVÄES ja KAITSELIIDUS 1923-1940

3.3.1 KAITSEJÕUD ja VAIMULIKUD 1923-1935

Sõjaväeõpetajate institutsiooni kaotamisega ei katkenud kaitseväe kontaktid kirikute ja nende vaimulikega. Kuigi sõjaväeõpetajad ametlikult puudusid, tunti nendest mõnikord tõsist puudust nagu ühel 1. detsembril 1924 ülestõusust osalenu hukkamise puhul, kui hukkamisele määratu soovis vaimuliku kohalolekut. Raske ülesanne langes ka seekord õpetaja Stockholmile²⁴⁶

Ranna-, Öhu ja Sisekaitse ning Tallinna garnisoni ülem kin-mjr Johan Unt koostas 1928, kava mille kohaselt Sõjaväe ringkonna ja Tallinna garnisoni õpetaja oleks Sõjaväe praost ning diviisi õpetajad tema alluvuses. Kin-mjr Unt oli esimene kes soovitas sõjaväevaimulike osas kahekordset alluvust (väeosa ülemale ja kõrgemale kaitseväevaimulikule). Kahjuks ei leidnud ka see ettepanek rakendust²⁴⁷.

Luterlikud ja apostlik-õigeusu vaimulikud osalesid endiselt kaitseväe ja Kaitseliidu aastapäevadel, töötuseandmise pidulikel rivistustel ja muude tähtpäevade tähistamisel.

Soovijatele korraldati leerikursusi pea kõikides garnisonides, neid

²⁴⁵ Mjr August Nõmmiku arvamus.

²⁴⁶ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

²⁴⁷ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

on osa Kaitseliidu vaimulikke nimetanud oma aasta-aruanetes²⁴⁸ ning sõjaväelistest leeriteenistustest on säilinud arvukat fotomaterjali.

Arvukalt oli kaitseväe väeosade lippude pühitsemisi, eriti aastatel 1926-28, mil paljud väeosad ja õppeasutused muretsesid endale uuele Väeosa lippude seadlusele²⁴⁹ vastavad lipud.

Näitena võib mainida 1927. aastal toimunud 6. ja 9. jalaväerügemendi lippude pühitsemist Pärnus Vabaduse väljakul²⁵⁰. Teenisid õpetaja August Grünberg (hilisem Arumäe) ja preester Jaak (Jakob) Ümarik ning pühitsemisel osalesid riigivanem Jaan Teemant ning kaitseminister kin-mjr Nikolai Reek²⁵¹.

Tähtpäevadel või üksuste aastapäevadel korraldati kohalikes kirikutes kaitseväe luterlastele ja apostlik-õigeusulistele eraldi jumalateenistusi. Nõnda toimus 1. detsembril 1932 Tallinnas, Kaarli kirikus, 1. detsembri 1924. aasta ülestõusu ohvrite mälestusteenistus, kus teenisid õpetajad Stockholm ja Arumäe ning osalesid Vabariigi Valitsuse liikmed, kindral Laidoner ja paljud kõrgemad sõjaväelased.

Juudiusulised olid nendest teenistustest vabastatud, vastavalt kaitseministri ja pearabi kokkuleppele²⁵² anti juutidele nende usupühade puhul igakordse kaitseministri korraldusega erakorralised linnalood. Juudi- ja taarausulised, üksikud muhameedlased (peaasjalikult Eesti tatarlased), ateistid, muud usueitajad ning kommunistid ja nendega sümpatiseerijad jt pakkusid end vabatahtlikult jumalateenistuse aegadeks toim- ja vahtkondadesse²⁵³.

Lugedes väeosade ajaloo raamatuid ning Seitsmendas jalaväerügemendis (Võrus ja Petseris) teeninud kaadriohvitseri leitnant Peeter Lindsaare mälestustele põhinevaid romaane („Ja sõdurid laulavad” I-II, „Paelamehed”, „Õrn armastus”, „Härrad ohvitserid” ja „Värskä”) näeme, et vähemalt väeosade juubelite ja Vabariigi aastapäeva puhul korraldati väeüksustele lähemates kirikutes jumalateenistusi. Vaatamata vabatahtlikkusele oli osavõtt tavaliselt rohkearvuline.

Näiteks Nõmme linnas²⁵⁴ Hiul asunud Pioneerpataljon²⁵⁵ korraldas oma 15. aastapäeva tähistamise raames jumalateenistuse

²⁴⁸ Vt Kaitseliidu õpetajate aruandeid õp Stockholmile EELK Konsistooriumi arhiivis.

²⁴⁹ Vt Rebane, Ivo Manfred. EESTI LIPP. Tallinn, Eesti Vabariigi Riigikantselei, 1999, lk 29.

²⁵⁰ Asus toonase Kaubanduskooli ja Aleksandri, nüüdse Vanapargi tänava vahel.

²⁵¹ Kalle Arumäe andmed.

²⁵² Vt lisa nr 20.

²⁵³ Olen kuulnud kpt Eduard-Ferdinand Hints'ult (1901-74) kes elas Montrealis, Kanadas, et kui Johannes Lauristin oli ajateenija, siis oli tema üks nendest, kes end meelsasti „sokutas” toimkonda kui tegu usu või palvusega.

²⁵⁴ Nõmme oli iseseisev linn aastatel 1926-40.

²⁵⁵ Pioneerpataljon moodustas enamuse Nõmme garnisonist. Garnisoniülemaks oli sama kol Johann Grünberg (Haljaste).

Nõmme Rahu kirikus kus teenis koguduse ja Kaitseliidu malevkonna õpetaja Anton Eilart. Jumalateenistusel osalejate arv ei ole teada, kuid armulauast võtsid osa pataljoniülem kol-ltn Johann Grünberg (eestistatult Haljaste), paljud ohvitserid ja üle saja ajateenija²⁵⁶.

Samuti peeti Nõmme Rahu koguduses enamvähem igal aastal Pioneerpataljoni ajateenijatele üks või kaks leerikursust, mis lõpesid sõdurite õnnistamisega koguduse pühakojas.

Samas kirikus toimus ka 20. juunil 1936 Suure-Männiku laskemoonaladude plahvatuse ohvrite mälestusteenistus: õnnetuse 61st surmaohvril olid 31 Nõmme Rahu koguduse liikmed²⁵⁷.

Neil aastail korraldati garnisonides ja koguduste kalmistutel arvukalt oikumeenilisi jumalateenistusi, kus tavaliselt teenisid üheskoos luteri ning apostlik-õigeusu vaimulikud. Sirvides kohalikke ajalehti, Kaitseväe Staabi väljaannet Sõdur ja Kaitseliidu ajakirja Kaitse Kodu numbreid, leiame arvukalt artikleid kaitseväelistest jumalateenistustest.

6. ja 9. JALAVÄERÜGEMENDI LIPPUDE PÜHITSEMINE PÄRNUS 1927.
*Keskel talaaris õpetaja AUGUST GRÜNBERG, (hilisem ARUMÄE), laua taga preester JAAK (Jakob) ÜMARIK. Teiste osalejate hulgas on fotol näha veel riigivanem JAAN TEEMANT ja kaitseminister kin-mjr NIKOLAI REEK.
Foto: Kaitsejõudude Peastaabi ja praost Arumäe arhiividest.*

²⁵⁶ Vt Pikner, Marge. „Nõmme Rahu koguduse ajaloo”. Nõmme Rahu koguduse ajaleht RAHUHÄÄL, 13. veebruar 1999, lk 8-11.

²⁵⁷ Plahvatus Suure-Männiku laskemoonaladudes toimus 15. juunil 1936. Enamus ohvreid maeti ühishauda Tallinna kaitseväekalmistule ühise monumendi lähedale, *op.cit.*, nr 15.

Näitena nimetame mõningaid Vabadussõja monumentide pühitsemistest, kus teenisid kaitseväega seotud vaimulikud:

Tallinna Kaitseväekalmistu taastatud kabeli pühitsemist toimetasid õp Stockholm ja preester Päts 21. juunil 1931. Rakvere garnisonikalmistu õnnistamise jumalateenistusel 10. septembril 1933²⁵⁸, teenisid EELK Rakvere Kolmainu koguduse ja KL Rakvere malevkonna õpetaja ltn Bruno Karl Immanuel Ederma²⁵⁹ ja EAÕK ülempreester Tamm²⁶⁰.

Tartusse on maetud ka Vabadussõja kangelane, Paju lahingus surmavalt haavata saanud ltn Julius Kuperjanov. Tema haua Raadi kalmistul avati 11. oktoobril 1925 mälestussammas, mille pühitsemisel osalesid praostid Jaan Lattik (kõne), Gustav Rutopõld ning endine II diviisi õpetaja Jaan Treuman.

Suurenevas hoos jätkusid Vabadussõja mälestussammaste püstitamised, paljud neist pühitseti riigikaitsega seotud vaimulike poolt. Järgnevalt kirjeldame nendest mõningaid, peamiselt neid, mida viisid läbi endised sõjaväe vaimulikud.

20. juulil 1924 avati veel Vabadussõja mälestussammas Türil, pühitses endine III diviisi õpetaja Paul Voldemar Kuusik²⁶¹

Sama aasta 28. septembril pühitseti Vabadussõja monument Lüganusel, kus teenisid EELK Narva-Alutaguse praost ja Narva Aleksandri koguduse õpetaja Jakob Jalajas, Vabadussõjaaegne Balti pataljoni välipastor Gunnar Rudolf Knüpffer ning kohaliku koguduse õpetaja Bruno Hörschelmann²⁶².

Vabadussõja monumentide hulka tuleb lugeda ka EELK Nõmme Rahu kirik, mis pühitseti Tartu rahu tänuks 30. märtsil 1924 koguduse vaimuliku Anton Eilarti poolt, kellest hiljem sai Nõmme garnisoni ja Kaitseliidu õpetaja ning tulevane EELK assessor ning piiskopi kt²⁶³.

Üks suurematest eelmise iseseisvuse ajal püstitatud Vabadussõja mälestusmärkidest avati Laiusel 30. augustil 1925. Mälestussamba pühitses piiskop Jakob Kukk „teiste vaimulikkude osavõtul“²⁶⁴. Mälestus-

²⁵⁸ Vt „Pidulik õnnistamise-jumalateenistus Rakvere garnisoni kalmistul“. SÕDUR 39, 1933, lk 1099-1101.

²⁵⁹ Hilisem I diviisi ja Rakvere garnisoni sõjaväeõpetaja.

²⁶⁰ Laululehel puuduvad tihti vaimulike eesnimed. Arvatavasti on tegemist preester Johannes Tammega (1893-1972), kes võttis osa I või preester Aleksander Tamm (1858-1939).

²⁶¹ Vt: Strauss, *op. cit.*, lk 44.

²⁶² Vt: Strauss, *op. cit.*, lk 49.

²⁶³ Vt. Fotod Nõmme Rahu koguduse arhiivis.

²⁶⁴ Need „teised“ olid prof Johan Köpp (hilisem EELK piiskop ja E.E.L.K. peapiiskop), praost Gustav Rutopõld ja õpetajad A. Kerem ja A. Kuusik. Tervituse ütles kohaliku EAÕK koguduse preester Teodor Männiksaar (end Männikson). Vt Pärn, Ülo, *op.cit.*, lk 322-27 ja koguduse tolaeaegse õpetaja Margit Nirgi suusõnalised andmed.

sammast hävitati nagu paljud teised, okupatsioonivõimude poolt. Taastatud mälestusmärgi, tagasihoidliku kivist valmistatud risti, pühitsesid 22. veebruaril 1998 baltisakslasest EELK titulaarpraost Burchard Lieberg ning tolaeagne Laiuse koguduse õpetaja Margit Nirgi²⁶⁵.

Tartu linna Lembitu kasarmute territooriumile püstitati 1926. aastal rügemendiülema, tollaegse major Paul Bassen-Spilleri²⁶⁶ algatusel, mälestussammast Ratsarügemendi langenutele. Mälestusmärgi pühitses endine (ja hilisem) II diviisi sõjaväeõpetaja Jaan Treuman.

Kaks aastat hiljem lisati monumendile malmtahvlid rügemendi langenute nimedega. Siis mainiti ajakirjas „Sõdur”, et pühitsesid „õpetaja ja preester”²⁶⁷.

Samale territooriumile istutati hilissügisel 1933 2. jalaväerügemendi poolt Aidu lahingu mälestuseks tammepuu, mille annetas oma talu metsast autori onu, Vabadussõja veteran, kohaliku Kaitseliidu kompanii pealik Johannes Nõmmik. Tamm hävis või hävitati okupatsiooni aastatel, kuid taastati uue puuga sama talu metsast sügisel 1998. Uue puu annetas talu praegune perenaine, Johannes Nõmmiku tütar Linda Mägi. Vaimuliku talituse viisid nüüd läbi peakaplan Nõmmik ja Tartu ÜJP kaplan n-ltn Ago Lilleorg²⁶⁸.

Tartu Lõuna-Eesti Vabastajate monument Tartu garnisonikalmistul pühitseti „garnisoni õpetaja J[aan] Treumani ja EAÕK ülempreester K[onstantin] Kokla poolt”²⁶⁹.

Viljandimaal avati Kärstna lahingute mälestussammast 16. augustil 1928. Vaimuliku talituse viisid läbi Kaitseliidu Paistu malevkonna ja koguduse õpetaja Max Vaher ning EAÕK Tuhalaane koguduse preester Johan Kümmel. Monument taastati ning avati võidupühal 1989, taaspühitses Helme koguduse õpetaja, EV erulipnik Valter Vaasa²⁷⁰.

Üks huvitav Vabadussõja mälestusmärk on tuntud arhitekt Alar Kotli kavandatud Vigala kiriku torn, mille püstitas kogudus oma kihelkonna Vabadussõjas langenute mälestuseks. Kiriku peaukse kõrval asuvad tänapäeval mälestustahvlid 1905, I maailmasõjas, Vabadussõjas hukkunutele. Kaunis ja omapärane kiriku kellatorn avati 30. juulil 1933, pühitsesid Kaitseliidu Tallinna Põhja malevkonna õpetaja ja EELK Tallinna praost Aleksander Kapp ning EAÕK preester Andreas Pärtel,

²⁶⁵ Õpetaja Nirgi andmed.

²⁶⁶ Hilisem kolonel, reservi 1936. Saksamaale 1941, oli II maailmasõjas Saksa armee kasakatest moodustatud ratsarügemendi ülem.

²⁶⁷ Vt SÕDUR, 1926 nr 17/18, lk 378-379. Õpetaja oli ilmselt Jaan Treuman.

²⁶⁸ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 206-07.

²⁶⁹ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 100-01.

²⁷⁰ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 118.

assisteeris kohaliku koguduse vaimulik Ferdinand Jakob Jürgenson²⁷¹. Sügisel 1944 kaeti tahvlid mõrdiga 1988-90 puhastati tahvlid ja lisati tahvild 1941-57 hukatud poliitilise terrori ohvrite nimedega.

Kõpu kihelkonna Vabadussõja mälestussammas avati 17. septembril 1933. Samba pühitsesid Kaitseliidu Türi malevkonna õpetaja Peet Nõmmik ja EAÕK Suure-Jaani koguduse preester M. Pihlak²⁷².

Detsembris 1918 ja jaanuaris 1919 peeti Järvamaa maakonna keskuse Paide linna kaitseks mitu rasket lahingut. Nende mälestuseks püstitati Müüsleri lahingu mälestussammas, mis pühitseti 15. juulil 1934 EELK piiskop Hugo Bernhard Rahamägi poolt, assisteerisid EELK Järva praost Christoph Beermann, Kaitseliidu Järva ratsadivisjoni ja Ambla koguduse õpetaja Hugo Annast, Kolga-Jaani malevkonna ja Järva-Peetri koguduse õpetaja August Kobla ning õpetajad Gerhard Perli (Paide) ja August Pähn (Koeru)²⁷³.

Orava Vabadussõja mälestussamba pühitsesid 15. juulil 1934 Kaitseliidu Vastseliina malevkonna ja EELK koguduse õpetaja Eduard Ermits ja EAÕK Võru Jüri „koguduse preester J. Randvere“²⁷⁴.

Riigiküla lahingu mälestussamba pühitses 10. juunil 1935 Vabadussõjaaegne I diviisi, Kaitseliidu Narva malevkonna ja Narva Peetri koguduse õpetaja Georg Kiviste ning ülempreester Andersson.²⁷⁵

Tallinna kaitseväekalmistule püstitati aastatel 1921-40 terve hulk mälestusmärke²⁷⁶, Nendest pühitsesid õpetaja Stockholm ja ülempreester Päts Vabadussõja mälestisehitise 21. oktoobril 1928, see ootab veel taastamist²⁷⁷.

Samad vaimulikud pühitsesid ka Vabadussõja juhtide monumendi 10. septembril 1933, Suure-Männiku plahvatusse ohvrite monumendi 13. juunil 1937 ning viimasena Üksik-sidepataljoni territooriumile avanema peavärava 20. novembril 1938²⁷⁸.

Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu jäi Tallinna kaitseväekalmistul pühitsemata vastpüstitatud Vabadusristi kavalерide mälestusmärk, mida pühitses pärast taaspüstitamist 29. novembril 1998 peakaplan Tõnis Nõmmik²⁷⁹.

²⁷¹ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 186-88 ning Ederma Bruno ja Jaik, Asta, *op.cit.*, lk 137.

²⁷² Vt Strauss, *op.cit.*, lk 202-03.

²⁷³ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 210-12.

²⁷⁴ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 212-13.

²⁷⁵ Ülempreester Georg Anderson, vt Strauss, *op.cit.*, lk 230-31.

²⁷⁶ Taaspühitsetud peakaplan kol Michael Viise poolt 22. veebruaril 1998.

²⁷⁷ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 124-28.

²⁷⁸ Vt Pihlak, Jaak. VABADUSSÕJA JUHTIDE MÄLESTUSSAMBA TAASAVAMINE. Pärnu, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 1998.

²⁷⁹ Vt Pihlak, Jaak, VABADUSRISTI KAVALERIDE MATMISPAIGA MÄLESTUSSAMBA AVAMINE, Pärnu, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 1998.

**NÕMME RAHU KOGUDUSE PIONEERPATALJONI AJATEENIJATE
LEERIRÜHM.**

*Vasakul Nõmme Rahu koguduse vaimulik ANTON EILART.
Foto: Nõmme Rahu koguduse arhiivist.*

**ALLOHVITSERIDE KOOLI LIPU PÜHITSEMINE KAITSEVÄE
ÜHENDATUD ÕPPEASUTUSTE TERRITOORIUMIL TONDIL 1928.**

*Ees vasakult: kaitseminister MIHKEL JUHKAM, riigivanem AUGUST REI,
Kaitseliidu õpetajate seenior FRIEDRICH STOCKHOLM, lipu annetajad
Eesti Nais Liidu esindajad, tundmatu.*

Foto: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste muuseumi kogust.

Ajakirjas Sõdur on pea igas aastakäigus suur arv artikleid mitmesuguste mälestusmärkide ja ausammaste avamistest, kus alati vaimulik teenistus peeti. Nõnda loeme 1934. ja 1935. aasta Sõduri köidetud väljaannetest Tartu²⁸⁰ („palvesõnad ütles õpetaja Jaan Treuman”) ning Kõrve lahingu mälestussamba avamisest („vaimulik talitus õpetaja Jaan Muru”).

Eesti Vabadussõja mälestusmärkide püstitamisi, pühitsemisi, hävitamisi ja taaspüstitamisi on üksikasjalikult kirjeldatud Eduard Ahase oma teoses „Vabadussõja Kangelaste Mälestussambad I”²⁸¹, Mati Straussi jt poolt koostatud raamatus „Vabadussõja mälestusmärgid I”²⁸² ning Kaitseliidu Jõgeva maleva ajaloopealiku Ülo Pärna Jõgevamaa Vabadussõjaaegseid sündmusi käsitlevas teoses²⁸³

Mälestusmärkide püstitamise ja lahinguplatside tähistamise algatajad olid enamuses kaitseväge väeosad, kohalike omavalitsuste tegelased, Vabadussõja veteranid, Kaitseliidu üksused, EELK ja EAÕK kogudused ja vaimulikud ning mõnikord mõned ühiskondlikud organisatsioonid. Alati ei nimetatud ajalehtedes täpseid pühitsemise kuupäevi, nõnda kirjutati, et „Palamusel avati Vabadussõja mälestussammas Taevaminemise pühal. Önnistasid Tartu maleva ja Viljandi malevkonna vaimulik”²⁸⁴.

Pea kõik need monumendid hävitati Nõukogude okupatsioonivõimude käsul, kuid enamus nendest on nüüd taastatud ning pühitsetud tänapäeval teenivate EELK ja EAÕK vaimulikkude poolt²⁸⁵. Mõningad monumentidest, nagu mälestustammik Jaanilinnas Narva jõe idakaldal ning mitmed monumendid Petserimaal asusid territooriumil, mis on tänapäeval Vene föderatsiooni valduses ning mille taastamine ei ole antud ajal eriti tõenäoline.

Pühitseti ka mitmesugused muid hooneid, kasarmuid ja rajatisi, näitena võib nimetada Tartus Ratsarügemendi üleajateenijate kogu uut hoonet, mida pühitses õpetaja Jaan Treuman²⁸⁶.

Ülaltoodu käib ka piirivalve kohta, mida EELK ja EAÕK vaimulikud teenisid, kui neid vajati. Piirivalve oli küll osa riigi relvajõududest, kuid allus rahuajal siseministeeriumile²⁸⁷ ning selle koosseisus ei olnud ajateenijaid.

²⁸⁰ See oli Amandus Adamsoni kuulus „Kalevipoeg mõõgaga”, hävitatud Nõukogude okupatsiooni ajal ning taastatud 2003.

²⁸¹ Ahas, Eduard, *op.cit.*

²⁸² Vt: Strauss, *op. cit.*

²⁸³ Pärn, Ülo, *op.cit.*

²⁸⁴ Ilmselt leidis see aset 29. mail 1924.

²⁸⁵ Erandite hulka kuuluvad Tallinna kaitseväekalmistu peavärav ning säilinud on Suure-Männiku ohvrite mälestusmärk, kuid mitte palju hauatähistest.

²⁸⁶ Mälestusmärk, kuid mitte hauatähised. Vt SÕDUR 1934 lk 121-22.

²⁸⁷ Kirjavahetus EELK Konsistooriumi arhiivis.

Kokkuvõttes peab nentima, et ajavahemikus 1923-35 oli endiste sõjaväevaimulike ja Kaitseliidu õpetajate peamiselt tseremoniaalne tegevus kaitseväes küllaltki aktiivne ning toimus alati vastavate väeosade ülemate soovil. Vaimulikud olid sellel perioodil küll täiesti väljaspool kaitseväge seisvad isikud, selle tõttu ei olnud nendel ei õigusi ega kohustusi²⁸⁸. Nende tegevus kaitseväes ja piirivalves, samuti nagu Kaitseliidus, oli täiesti vabatahtlik. Ei ole ilmunud andmeid, nagu oleksid EELK ja EAÕK vaimulikud keeldunud kutsetest kaitseväelasi teenida, kui muud kohustused seda lubasid.

Vaimulike peamine tegevus kaitseväes olid osalt nagu varematal aastatel tseremoniaalne (pühitsemised, mälestusteenistused ja noor-sõdurite ja kaitseliitlaste vannutamised²⁸⁹).

Teisel kohal oli leeriõpetus ajateenijatele, vähemal määral ka laulatused, sõjaväelised matused ja muud vaimulikud talitused. Ei ole märkmeid, et vaimulikud oleksid tegelenud sõjaväelaste hingeliste probleemidega, väljaarvatud seoses matustega.

Kõige eeltoodu tõttu tuleb kirikute mõju kaitseväes ja piirivalves siin käsitletud ajavahemikus üldjoontes lugeda tagasihoidlikuks. Kõik olenes vaimuliku isiksusest ja tema suhetest kohaliku ülemusega ning viimase suhtumisest kristlikku kirikusse. Üheks puuduseks oli asjaolu, et vaimulikke nähti kasarmutes üliharva, maastikul pea mitte kunagi.²⁹⁰ Kaitseliidus oli olukord mõnevõrra lähedasem, eriti kui vaimulik ise kohalikus malevas või malevkonnas aktiivselt tegutses²⁹¹.

**VABADUSRISTI KAVALERIDE
MONUMENT TALLINNA
KAITSEVÄEKALMISTUL**

Foto: Kalju Jõgi

²⁸⁸ Väljaarvatud need, kes olid reserv- või eruohvitserid, kuid sõjaväelised ülemused ka neid ei saanud ilma kaitseministri nõusolekuta käsutada. Vaimulikest kaitseliitlased olid mingis määramata juriidilises olukorras, midagi reservväelase ja eraisiku vahepealset.

²⁸⁹ Truuduse töötuse andmisel.

²⁹⁰ Siin on suur erinevus toleaege ja tänapäeva kaitseväevaimulike vahel: praegused kaplanid kasutavad igat võimalust, et võtta osa maastikul toimuvatest õppustest, sest just väliolukorras saavutavad kaplanid sideme nii reakoosseisuga kui ohvitserkonnaga.

²⁹¹ Vt Stockholm, kirjalik aruanne.

VÄLIJUMALATEENISTUS PÄRNU 6. ÜKSIK-JALAVÄEPATALJONIS 1932.

Teenib praost AUGUST GRÜNBERG (hilisem ARUMÄE).

Praost GRÜNBERG VARJAB EAÕK PREESTRIT.

Foto: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste muuseumi kogust.

NOORSÕDURITE ÕNNISTAMINE 6. ÜKSIK-JALAVÄE PATALJONIS.

Vasakult: praost AUGUST GRÜNBERG, preester JÜRI VÄLBE, adjutant kpt JOHANN JAKO, pataljoni ülem kol-ltn AUGUST KIVI²⁹² ja pataljoni veebel.

Foto: Mati Õuna teosest EESTI SÕJAVÄGI 1920-40.

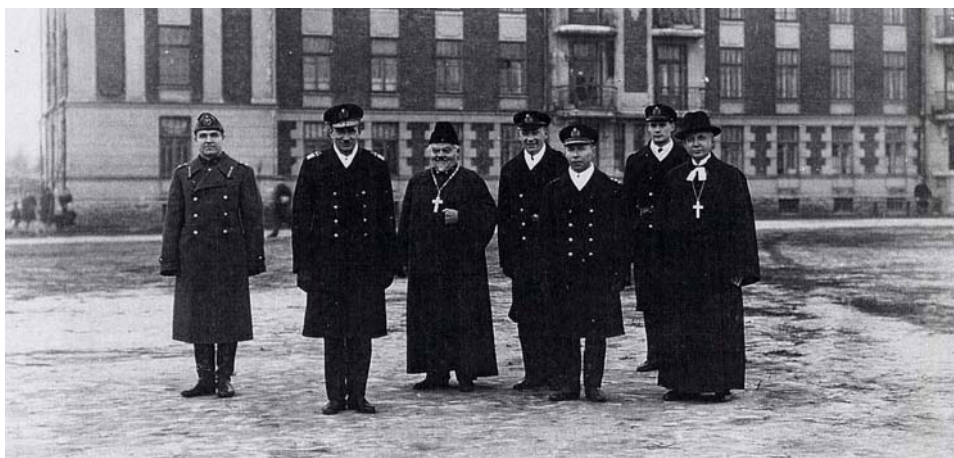
²⁹² Nt Mati Õuna teoses *EESTI SÕJAVÄGI 1920-40* (Tallinn: Tammiskilp, 2001), lk 25 on ära toodud kaks fotot: neist esimene, ülal, on tehtud enne 1936. aastat, sest kaitseväelased kannavad vormi, mis oli kasutusel enne 01.05.1936. Teisel fotol on rivistatud vähemalt neli rühma väeosa lipuga. Kaitseväelased on paljastatud peadega – ilmselt palvust kuulamas.

**10. ÜKSIK-JALAVÄEPATALJONI LIPU PÜHITSEMINE
TALLINNAS RAEKOJA PLATSIL.**

Vasakult: pühitsejad, vaimulikud õpetaja FRIEDRICH STOCKHOLM ja preester NIKOLAI PÄTS, nendest paremal kaitseminister MIHKEL JUHKAM, tundmatu, riigivanem AUGUST REI ning pataljoni ülem kol-ltn EDUARD RÜÜTEL. Tagaplaanil 1944. a hävinud vaekoda.

Foto: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste muuseumi kogust.

**LÕPETANUTE PARAAD TALLINNAS EERIKA TÄNAVAL
„PUNASTE KASARMUTE” EES KEVADEL 1929.**

Paraadi võtsid vastu (vasakult): mjr Oskar LUPPE, k-adm Herman von SALZA, ülempreester Nikolai PÄTS, v-ltn Jüri. LAGUS, v-ltn Martin-Valetin GRENZ, tundmatu, õpetaja Friedrich STOCKHOLM.

Foto: Mereväe arhiivist.

3.3.2 VAIMULIKUD KAITSELIIDUS 1925-40

Eesti Kaitseliit taastati pärast kommunistide mässukatset 1. detsembril 1924. Peaaegu kõigis Kaitseliidu malevkondades tegutsesid luteri usu kirikuõpetajad ning mitmetes malevates preestrid, nende hulgas kõik elusolevad sõjaaegsed sõjaväevaimulikud, välja arvatud piiskop Kukk.

Endine sõjaväeõpetajate senior Stockholm, kes nüüd teenis Tallinna Toompea Kaarli koguduse II pihtkonda ja oli Kaitseliidu Tallinna maleva õpetaja, nimetati EELK Konsistooriumi ja Kaitseliidu ülema kinmjr Johannes Roska (eestistatult Orasmaa) ühisel kokkuleppel 1927. aastal ametlikult Kaitseliidu õpetajate senioriks²⁹³.

Kaitseliidu õpetajate esimeste ülesannete hulka a-tel 1925-26 kuulus Kaitseliidu malevate, hiljem malevkondade²⁹⁴ ja eriüksuste lippude pühitsemine. Vabariigi valitsus kinnitas 29. mail 1925 Kaitseliidu üldlipu ja malevalippude kavandid. Aja jooksul pühitseti suurem osa malevkondade ning Noorte Kotkaste ja Kodutütarde lippe²⁹⁵, pühitsemata jäid ainult paar 1940. aastal valmistatud lippu.

Samuti jätkus, Vabadussõja mälestusmärkide püstitamised ning pühitsemised, millest nimetame mõningaid, mida viisid läbi peamiselt Kaitseliidu vaimulikud.

Samal aastal toimus ka viienda Vabadusristi Vendade Päevade raames Viljandi sõjaväekalmistu pühitsemine, mida toimetasid Viljandi Jaani koguduse ja Kaitseliidu Sakala maleva vaimulik dr theol August Osvald Westrén-Doll ja kohaliku EAÕK koguduse preester Andrei Ristkok²⁹⁶.

Viljandisse püstitati Amandus Adamsoni loodud Vabadussõja mälestussammas, mille avamine toimus 19. septembril 1926. Vaimuliku talituse viisid läbi EAÕK metropoliit Aleksander ja Saarde Koguduse ja Kaitseliidu malevkonna õpetaja Helmut Torrim²⁹⁷.

Tallinna lähistel, Harjumaal Jüri kiriku lähedal, avati 26. septembril 1926 Jüri kihelkonna Vabadussõjas langenud sõdurite mälestussammas. Pühitsemistalituse viisid läbi tulevane piiskoplik vikaar, Tallinna Toompea Kaari koguduse III pihtkonna õpetaja Artur Sommer (Soomre) ja kohaliku koguduse ning Kaitseliidu malevkonna vaimulik Jakob Aunver²⁹⁸.

²⁹³ Vabadussõjaaegsetest sõjaväeõpetajatest olid surnud II diviisi esimene õpetaja Arnold Laur (22.12.1922) ja piiskop Jakob Kukk (25.07.1933).

²⁹⁴ Kaitseliit koosnes a-tel 1925-40, nagu tänapäevalgi, malevatest, mis omakorda koosnevad malevkondadest ja nende allüksustest.

²⁹⁵ Rebane, *op. cit.*, lk 30.

²⁹⁶ Vt SÕDUR nr 31/32 1933, lk 900.

²⁹⁷ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 118.

²⁹⁸ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 95.

Tartumaal, Torma ligidal avati 27. juulil 1930 Kõnnu lahingu mälestussammas, pühitses Torma malevkonna ja kohaliku EELK koguduse õpetaja Aleksander Kuusik²⁹⁹.

Vahastu Vabadussõja mälestussamba Järvemaal pühitses 13. septembril 1931 Kaitseliidu Türi malevkonna ja EELK Türi koguduse õpetaja Peet Nõmmik³⁰⁰.

Kalevlaste Maleva Kohtla-Järve lahingu mälestusmärgi pühitsesid 11. septembril 1932 Kaitseliidu Rakvere malevkonna ja Kolmainu koguduse õpetaja, reservlipnik Bruno Ederberg (eestistatult Ederma) ning EAÕK Jõhvi koguduse ülempreester Aleksei Männik³⁰¹.

Kilingi-Nõmmel avati 5. juunil 1933 üks selle ajastu uhkemaid Saarde kihelkonna Vabadussõja mälestusmärke. Vaimuliku talituse viisid läbi Kaitseliidu Saarde malevkonna ja koguduse õpetaja Martin Helmut Torrim ja „EAÕK preester S. Samon³⁰²“.

Kambjas pühitses 27. oktoobril 1929 Vabadussõja monumendi Kaitseliidu Maarja malevkonna ja Kambja koguduse õpetaja Aksel Vöhrmann³⁰³.

Viljandimaal, Härjanurme/Saduküla Vabadussõja mälestussamba pühitsesid 6. juunil 1930 Kaitseliidu Voldi malevkonna ja Kursi koguduse õpetaja Jaan Muru ning „EAÕK ülempreester U. Laar³⁰⁴“.

Kaks nädalat hiljem, 20. juulil 1930 avati Harjumaal Jägala jõe kaldal Voose lahingu mälestussammas. Vaimuliku talituse viis läbi Kaitseliidu Kose malevkonna ja Kose koguduse õpetaja Richard Jõgis³⁰⁵.

Voltveti/Punapargi lahingus langenute mälestuskivi pühitsesid 12. augustil 1934 Kaitseliidu Saarde malevkonna ja koguduse õpetaja Martin Torrim ja EAÕK piiskop Nikolai Leisman³⁰⁶.

Valgamaa Taagapere Ala Vabadussõja mälestussamba pühitsesid 2. septembril 1934 Kaitseliidu Helme malevkonna ja koguduse õpetaja Johannes Uustal ja „EAÕK Karksi-Nuia koguduse

²⁹⁹ Hilisem Tartu praost. Vt Pärn, *op. cit.*, lk 315 ja 335 ning Strauss, *op. cit.* lk 148-50.

³⁰⁰ Strauss, *op. cit.*, lk 162-63.

³⁰¹ Strauss, *op. cit.*, lk 175-77 ja ülempreester Emmanuel Kirsi andmed.

³⁰² Strauss, *op. cit.*, lk 181-82. Sergei Samon oli EÕAK Pärnumaa abipraost ja Pärnu EAÕK Johannese koguduse preester.

³⁰³ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 141-42. Eestistatult Vooremaa. Taaspühitses 1989 a-l Tartu praost Harald Tammur.

³⁰⁴ Tänapäeva Jõgevamaal. Preester U. Laari nimi puudub EAÕK vaimulike nimekirjas, ülempreester Emmanuel Kirsi arvates peaks olema arvatavasti tegu preestri ja poliitiku Anton Laariga.

³⁰⁵ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 147-48.

³⁰⁶ Vt Strauss, *op. cit.*, lk 217-18. Nikolai Leisman oli 1934 piiskop (pühitsetud 1933), mitte enam preester nagu Strauss väidab .

preester Allik³⁰⁷. Arvatavasti oli tegu preester Johann Allikuga, kes 1938 teenis EAÕK Pärnu praostkonnas Uruste kogudust.

Rakveres Palermo pargis hukatute mälestussamba pühitses 12. jaanuaril 1935 Kaitseliidu Rakvere malevkonna ja Kolmainu koguduse õpetaja reservlipnik Bruno Ederma.

Jõhvis pühitses Vabadussõja mälestussamba Kaitseliidu Alutaguse maleva ja kohaliku koguduse õpetaja Jaan Varik³⁰⁸.

Harju-Jaani Vabadussõja mälestusmärgi pühitses 6. oktoobril 1935 Kaitseliidu Tallinna linnaümbruse malevkonna ja kohaliku koguduse õpetaja Jakob Aunver, „assisteerisid õpetajad [Kaitseliidu Kuusalu malevkonna ja Jõelähtme koguduse õpetaja] Peterson³⁰⁹ ja Tooming³¹⁰”.

Kui palju eelmises ning käesolevas peatükis nimetatud EAÕK vaimulikest, kui üldse, kuulus Kaitseliidu ridadesse, ei ole kahjuks teada.

Nagu kõik kaitseliitlased, teenisid ka vaimulikud vabatahtlikult ja tasuta. Kaitseliidu kaplanitele ei antud mingit erialast väljaõpet. Peamiselt võeti osa oma maleva või malevkonna üritustest, ja kaitseliitlaste tavalistest õppustest.

Luterlastest vaimulike hulgas sai Kaitseliidus teenimine varsti populaarseks ja suur arv vaimulikke liitus Kaitseliiduga. Nii loeme Kaitseliidu õpetajate seeniori aruandest, et 24. juulil 1937 teenisid Kaitseliidu üksusi järgnevad EELK vaimulikud³¹¹:

KL seenior Friedrich Wilhelm
Konstantin Stockholm

Kaitseliidu peastaap
Tallinna malev
Toompea malevkond
Naiskodukaitse Tallinna
ringkond
Pärnu malev
Tallinna Põhja malevkond

Torma malevkond
Otepää malevkond
Järva malev ja Paide
malevkond

praost August Grünberg³¹²
praost Aleksander Leon
Richard Kapp

praost Aleksander Kuusik
praost Johannes Oskar Lauri³¹³
praost Gerhard Pärli

³⁰⁷ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 219-20. Arvatavasti on tegu preester Johann Allikuga, kes 1938 teenis EAÕK Pärnu praostkonnas Uruste kogudust.

³⁰⁸ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 223-25 ja 227-229.

³⁰⁹ Eestistatult Elmar Petersoo, E.E.L.K. peapiiskopi Udo Petersoo isa.

³¹⁰ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 233-34. Õpetaja Tooming on Alfred Tooming, EELK peapiiskop aastatel 1968-77.

³¹¹ Originaal EELK, koopia kaplaniteenistuse arhiivis.

³¹² Eestistatult August Arumäe.

³¹³ Hilisem piiskoplik vikaar ja E.E.L.K. vikaarpiiskop, piiskop ja peapiiskop.

praost Ado Kõogardal
praost August Osvald
Westrén-Doll
abipraost Jaak Varik
õp Hugo Annast
õp Jakob Aunver

õp Christfried Brasche
õp Felix-Johannes Buschmann
õp Bruno K.I. Ederma
õp Anton Eilart
õp Oskar Erits
õp Eduard Ermits
õp Erik Julius Hugo Frey
õp Jaan Gnadenteich
õp Arnold Andreas Werner Graf
õp Harri Haamer
õp Manivald Heinam³¹⁴

õp Aleksander Hinno
õp Rihard Jõgis

õp Jaan Järve
õp Aleksander Jürgenson
õp Ferdinand Jakob Jürgenson
õp August Kivisikk³¹⁵
õp emer Georg Kiviste³¹⁶
õp August Kobla
õp Heinrich-Rudolf Laas
õp Joosep Liiv
õp Jaan Maior³¹⁷
õp Jaan Muru
õp Peet Nõmmik
õp Alfred Oebius
õp Oskar Pastik

õp Elmar Petersoo
õp Oskar Puhm

Keila malevkond
Sakala malev,
Viljandi malevkond
Jõhvi malevkonna staap
Järva maleva ratsadivisjon
Harju maleva Tallinna
linnaümbruse
malevkond (Jüris)
Juuru malevkond
Laura malevkond
Rakvere malevkond
Nõmme malevkond
Kambja malevkond
Vastseliina malevkond
Põltsamaa malevkond
Tapa malevkond
Võru linna malevkond
Tartu sisevete malevkond
Võru malev, Kanepi
malevkond
Petseri malev
Kose malevkond
(Harjumaal)
Jõgeva malevkond
Suure-Jaani malevkond
Märjamaa malevkond
Põlva malevkond
Narva malevkond
Kolga-Jaani malevkond
Tarvastu malevkond
Lihula malevkond
Varstu malevkond
Voldi malevkond
Türi malevkond
Audru malevkond
Narva-Jõesuu üksik-
kompanii
Kuusalu malevkond
Suurupi suurtükiväe divisjon

³¹⁴ End Friedrich Manivald Heimann.

³¹⁵ Õp August Kivisikk põgenes II maailmasõja ajal Saksamaale ning suri 1976 E.E.L.K. Hamiltoni Esimese koguduse õpetajana Kanadas.

³¹⁶ End Steinfeldt. Tema järeltulijaks Narva mk vaimulikuna oli tema poeg Einar Kiviste.

³¹⁷ Õp emer Jaan Maior sai 20. mail 1999 100aastaseks ning suri sama aasta lõpul, olles siis viimane Eestis elunev ennesõjaaegne Kaitseliidu õpetaja.

õp Karl Puusemp	Võru linnaümbruse malevkond,
õp Andres Põldmets ³¹⁸	Kõpu üksik-kompanii
õp Elmar Pähn	Antsla malevkond
õp Karl Raudsepp ³¹⁹	Vändra malevkond
õp Johan Reidak ³²⁰	Tori malevkond
õp Rudolf Reinart ³²¹	Saaremaa malev
õp Heinrich Arved Rosenstein	Järva-Jaani malevkond
õp Rudolf H. Sauerbrei	Tallinna maleva Kopli malevkond
õp Johannes Selliov	Halliste malevkond
õp Bernhard Steinberg	Pilistvere malevkond
õp Kurt Steinberg ³²²	KL Noorte Kotkaste Tallinna malev
õp Arnold-Ferdinand Tammik	Valga malev
õp Philip Aleksander Tammaru ³²³	Pärnu-Jaagupi malevkond
õp Jaak Taul ³²⁴	Tartu malev
õp Johann Tischler	Kõpu malevkond
õp Martin Helmut Torrim	Saarde malevkond
õp Juhan Truu ³²⁵	Audru malevkonna 4. kompanii
õp Leo Gustav Treumann	Vaivara malevkond
õp Johannes Uustal	Helme malevkond
õp Henn Unt ³²⁶	Kullamaa malevkond
õp Max Vaher	Paistu malevkond
õp Kristjan Valdma ³²⁷	Kloostri malevkond Padisel
õp Julius Voolaid ³²⁸	Nissi malevkond
õp Jaan Varik	Jõhvi (Alutaguse) maleva staap
õp Aksel Erich Vooremaa ³²⁹	Tartu Maarja malevkond

³¹⁸ End Palkai.

³¹⁹ Hilisem E.E.L.K. Kanada praost ja E.E.L.K. piiskop.

³²⁰ End Reitag.

³²¹ Eestistatult Reinaru, hilisem E.E.L.K. USA I praostkonna praost ning Port Arthuri (Thunder Bay), Winnipegi ja Lakewood N.J. koguduste õpetaja.

³²² Eestistatult Kurt Saarse, Tallinna Toomkoguduse diakonõpetaja.

³²³ End Tammann.

³²⁴ Viimane elus olev endine Kaitseliidu õpetaja. Saja-aastane vaimulik on oma pikal eluajal teeninud EELK Tartu Peetri ja E.E.L.K. Londoni kogudusi, olnud E.E.L.K. Inglismaa praostiks ning Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõuks. Veedab tänapäeval oma vanaduspõlve Londonis, Inglismaal. Kaitseliidu II järgu Valgeristi kavaler (2005).

³²⁵ End Johannes Treu.

³²⁶ End Hermann Hunt.

³²⁷ End Waldmann.

³²⁸ End Vollmann.

³²⁹ End Wöhrmann.

Samast aruandest selgub, et osa vaimulikke olid ametisse määratud EELK Konsistooriumi poolt või vastava Kaitseliidu üksuse ülema käskkirjaga, kuid väga paljude nimede kõrval oli märges, et vaimulik teenis „kombekohaselt”, mis tähendab, et vastav käskkiri või määramisdokument kas puudus või ei olnud seda kunagi maleva või malevkonna poolt vormistatud.

Kaitseliidu populaarsus vaimulike seas kasvas. 1939. a oli Kaitseliidu nimekirjas juba 74 EELK õpetajat ning teadmata arv apostlik-õigeusu preestreid.

Lisaks ordineeritud vaimulikele teenis Kaitseliidus ka nimetamisväärt arv usuteaduse üliõpilasi ja õpetajaameti kandidaate, teiste hulgas hilisem E.E.L.K. Ottawa Pauluse ja Toronto Kolmainu koguduse õpetaja Oskar Gnadenteich ning hilisem Helme koguduse õpetaja ja EELK Valga praost Valter Vaasa.

Eriti eakamate EELK vaimulike seas oli ka terve rida Kaitseliidu toetajaliikmeid, kellest näiteks abipraost Jaan Nuudi, kes omas V klassi Kotkaristi.

Kaitseliidu õpetajate seniorile saadetud aruannetest võib nende tegevuse kohta palju huvitavat lugeda, kuid kahjuks käsitletakse nendes aruannetes peamiselt ajavahemiku 1935-40. Ilmselt ei olnud aruanded varematal aastatel sunduslikud. Kaitseliidu õpetajate aruanded on paljud sisukad ja enamasti olid need õigeaegselt esitatud, kuid aeg-ajalt pidi senior Stockholm mõne malevkonna vaimulikule aasta aruande esitamise tähtaega meelde tuletama³³⁰.

Peab siiski nentima, et Kaitseliidu õpetajate tegevus ei olnud ühtlane: oli neid, kes võtsid regulaarselt osa oma maleva või malevkonna tegevusest ja tundsid oma maleva liikmete vastu huvi (enamik kaitseliitlastest olid ju nende koguduse liikmed), kuid oli ka üksikuid, kelle aastane tegevus piirdus näiteks ainult malevkonna pealiku hõbe-pulmast osa võtmisega³³¹.

Senini ei ole avalikuks tulnud apostlik-õigeusu preestrite tegevust Kaitseliidus puudutavaid aruandeid ega muud arhiivimaterjale. On mõnelt poolt avaldatud arvamust, et Eesti apostlik-õigeusu kiriku preestreid tegutses Kaitseliidus „päris palju”. Selline oli ka preester Vambola Hiiesalu arvamus.

Peale Hiiesalu on Kaitseliidu preestritest nimeliselt teada vaid Ilmjärve kogudust teeninud preester Berg kelle eesnime ei ole senini olnud võimalik kindlaks teha³³².

³³⁰ Originaalid EELK Konsistooriumi, fotokoopiaid kaitseväge kaplaniteenistuse arhiivides.

³³¹ *Ibid.*

³³² Vambola Hiiesalu arvamus.

(Kiri) (Pä)

Jaan Maiori
(Omaniku allkirja)

E. V. KAITSELIIT № 49992

604 malev
Varsta malevkond

Liikmekaart № 6819

Pere- ja eesnimi: *Maiori, Jaan Peeter*

Sündimise aeg: *24. mai 1899.*

Elukoht: *Rangla*

kaitsealiiklus: *malevkonna vaimulik*

Amet: *kirikõpetaja*

Maleva päälis: *Helegreid*
Sekretär: *Skharde*

10

Teenistuskäik kaitsealiidus.

Võrre võrdne ja määratud *Varsta* malevkonna *staapi*

arvates *26. 05. 36.*

Rik. Nr. *11 5 15*

Kinnitatakse Varsta malevkonna vaimulikku
av. 01. 06. 36.
Kat. N. 11 5 15.

Jaan Maiori
(ees- ja perekonnanimi)

on lubatud hoida ja kanda *11. 07. 36.* dinstpüssi

Maleva päälis: *Helegreid*

lubatud hoida ja kanda

19. a.

Maleva päälis: *Helegreid*

on

lubatud hoida ja kanda

19. a. (Jaat)

Maleva päälis: *Helegreid*

**VÄLJAVÕTTEID KAITSELIIDU VALGA MALEVA VARSTU
MALEVKONNA
VAIMULIKU, ÕPETAJA JAAN MAIORI (1899-1999)
KAITSELIITLASE TUNNISTUSEST.**

Originaal TÛTRE MILVI ERNITSA VALDUSES.

Aeg-ajalt tõstatasid mõned EELK vaimulikud üles küsimuse, kas Kaitseliidu õpetajatel on õigus pidada kaitseliitlastele jumalateenistusi nende koguduste piires. Nimelt sätestas EELK põhimäärus, et ühe koguduse piires võib teine EELK vaimulik tegutseda ainult kohaliku õpetaja loal ning mõned vaimulikud leidsid, et Kaitseliidu õpetajad „trügivad nende territooriumile”.

Küsimus põhjustas kirjavahetust Kaitseliidu ülema kin-mjr Johannes Orasmaa ja EELK piiskop Rahamäe vahel. Küsimust peeti tõsiseks ning see tuli arutamisele jaanuaris 1936 Tartus peetud usuteadlaste konverentsil, kus otsustati muu hulgas, et „Tuleb lubada kaitseliidu õpetajatel toimetada vaimulikke talitusi, nagu jumalateenistused laagrites, lippude ja majade pühitsemisi ka võõraste koguduste juures, kui sellest kohalikule õpetajale aegsasti on teatatud. Jumalateenistusi kirikus ja surnuaial ning teisi vaimulikke ametitalitusi võivad Kaitseliidu õpetajad pidada ainult kohaliku õpetaja loaga”³³³.

Ilmselt ei olnud siiski õigeusu preestrite osavõtt nõnda massiline, sest näiteks mõned aastad tagasi Kanadas surnud ülempreester Emmanuel Lepik, endine EAÕK Saaremaa, hilisem Kanada ja USA praost, ei mäletanud ühtegi preestrit, kes tema praostkonnast või tema tuttavate hulgast oleks olnud tegev Kaitseliidus. Kanadas surnud preester Vambola Hiiesalu väitis aga hoopis vastupidist.³³⁴

Ühest ajakirja Kaitse Kodu numbrist selgub, et oli aegu, kus ka Kaitseliidu Peastaabil puudus täpsem ülevaade õigeusu preestrite arvust ja tegevusest.

Vabakirikute jutlustajad võtsid Kaitseliidu tööst osa minimaalselt, osalt oli see tingitud nende tollasest patsifistlikust hoiakust. Erandiks olid mõned vabakirikutesse kuuluvad kaitseväelased, kes püüdsid kaasteenijate hulgast teha kristlikku kuulutustööd. Osaliselt oli põhjuseks paljude luterlaste ja õigeusklike seas laialdaselt levinud vabakirikute jutlustajate vastane umbusk, mis ei olnud alati ühehülgne

Kaitseliidu õpetajatel ja preestritel ei olnud sel perioodil oma vormiriietust ega sümbolikat. Õppustel kasutasid nad tavaliselt (kes oli selle oma kulul muretsenud) kaitseliitlase harilikku vormiriietust³³⁵. Pidulikel teenistustel kandsid luteri vaimulikud harilikku vaimuliku riietust³³⁶, mille all mõned EELK vaimulikud kandsid oma Kaitseliidu vormiriietust³³⁷.

³³³ Vt EELK Konsistooriumi ja Usuteadlaste Konverentsi kirjavahetust ja 23.01.1936, protokoll EELK Konsistooriumi arhiivis.

³³⁴ Vambola Hiiesalu arvamus.

³³⁵ Kaitseliitlased muretsesid vormiriietuse omal kulul. Selle tõttu kaugeltki mitte kõik kaitseliitlased ei omanud täielikku vormiriietust, paljudel olid ainult käesidemed, vormimüts või mõlemad.

³³⁶ Suuline informatsioon abipraosti ja Kaitseliidu Valga maleva Varstu malevkonna

On teada juhtumeid, kus Kaitseliidu õpetajad kandsid vaimulikel talitustel musta põlvini ulatuvat pikka kuube, nn luterkuube, koos kaitseliitlase käesidemega.

Tolleaegsetelt fotodelt selgub, et Kaitseliitu kuulunud apostlik-õigeusu preestrid kandsid samuti ornaate, vastavalt oma kiriku eeskirjadele ja traditsioonidele.

Kokkuvõttes tuleb nentida, et osa kaitseliidu vaimulikest olid oma malevas või malevkonnas vägagi aktiivsed, kuid leidus küllalt ka neid, kes tulid välja ainult siis, kui neid kutsuti. Viimaste tegevus piirdus peamiselt tseremooniatel osalemisega.

Aktiivsemad vaimulikud suhtlesid oma üksuse kaitseliitlastega, see tõstis nende populaarsust ka koguduse liikmete hulgas³³⁸.

**KAITSELIIDU TALLINNA MALEVA PÕHJA MALEVKONNA LIPU
PÜHITSEMINE TALLINNA RAEKOJA PLATSIL 1928.**

Pühitseb Kaitseliidu maleva õpetaja FRIEDRICH STOCKHOLM, tema selja taga kaitseminister MIHKEL JUHKAM ja Kaitseliidu ülem kin-mjr JOHANNES ORASMAA.

Äärmine paremal: kin-mjr ERNST PÖDDER.

Foto: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste arhiivist.

õpetaja Jaan Maiori tütrelt, pr Milvi Ernitsalt.

³³⁷ E.E.L.K. peapiiskop Udo Petersoo mälestused oma isast, KL Jõelähtme malevkonna ja EELK Jõelähtme koguduse õpetajast Elmar Petersoost.

³³⁸ *Ibid.*

3.3.3 VÄLIPASTORATUURI TAASTAMINE EESTI SÕJAVÄES 1935-1940

Riigikaitse juhtkond tuli peatselt selgusele, et õpetajate ja preestrite ametikohtade kaotamine kaitseväest ei olnud õige samm. Näiteks aaitseväe staabiülem kin-mjr Nikolai Reek oli juba II diviisi ülemana huvitatud „usuliskõlblikest loengute korraldamisest” oma diviisi väeosades ning soovis selliste loengute korraldamist kõikides kaitseväe üksustes ja asutustes³³⁹.

Detsembris 1934 tõstatas värskelt ametisse valitud piiskop Hugo Bernhard Rahamägi kaitseminister kin-mjr Paul Lillega üles uue sõjaväe-õpetajate institutsiooni taasloomise³⁴⁰. Märtsis 1935 soovitas piiskop Rahamägi kaitseväe staabiülemale kin-mjr Nikolai Reegile, võtta Läti eeskujul tegevteenistusse üks kaitseväe vaimulik³⁴¹.

Sama vajadust tajusid ka mitmed väeosade ja kaitseväe asutuste ülemad üle Eesti. Alates 1935. aastast värbasid mitmed üksused peamiselt Kaitseliidu õpetajate hulgast endale garnisoniõpetajaid.

Näiteks võeti Rakeveres I diviis ülema poolt 1. juunist 1935. ametisse reservlipnik Bruno Ederma, kohaliku EELK Kolmainu koguduse õpetaja. Tema tehti kohustuseks lisaks tema senistele kohustustele Kaitseliidus³⁴², teenida ka I diviisi staapi, Sidepataljoni Rakveres asuvat ühte kompaniid, 5. Üksik-jalaväepataljoni, 2. Suurtükiväe gruppi ja I Üksik-lennueskadrilli³⁴³. Sellised kohustused oleksid tänapäeval nõudnud täiskoormusega kaplani ametikohta, kuid siis eeldati, vaimulik saab selle tööga hakkama oma igapäevase koguduse teenimise kõrvalt. Diviisi õpetajana oli tema tasu 20 krooni kuus, teiste sõnadega, ta oli sisuliselt vabatahtlik töötaja.

Olukorra reguleeris kaitseminister kin-mjr Paul-Adolf Lill oma käskkirjaga, milles ta „fikseeris selle korra, mille järgi on seni toimetatud”³⁴⁴. Sõjaministri käskkiri nr 61, 12. aprillil 1937 sätestab, et sõjaväkke võib ajutise töötajana võtta evangeeliumi luteri usu kiriku õpetajaid ja apostlik-õigeusu preestreid, kellele oma kiriku poolt on seaduslikus korras antud õigus pidada kirikuõpetaja või preestri ametit. Sellega oli sätestatud kõrghariduse ja ordinatsiooni nõuded.

³³⁹ Vt. Stockholm, kirjalik ettekanne.

³⁴⁰ Hugo Bernhard Rahamägi (1886-1941, oli EEK piiskop 1934-39. Vt piiskop Rahamäe kiri kaitseminister kin-mjr Paul Lillega 07.12.1934, ärakiri EELK Konsistooriumi arhiivis.

³⁴¹ Piiskopi kiri kin-mjr Reegile 19.03.1935. Ärakiri EELK Konsistooriumi arhiivis. Lätis oli ametisse võetud luteri usu vaimulik Võnnu koguduse õpetaja P. Ainkalns, kes oli olnud I maailmasõjas Läti kütipolkude õpetajaks.

³⁴² Tema kohustused linnakoguduses olid kaunis mahukad.

³⁴³ Õp Ederma 20.02.1936 ettekanne sõjaväeõpetajate seenior Stockholmile. Originaal EELK Konsistooriumi arhiivis.

³⁴⁴ Kaitseministri 15.04.37 kiri nr 1338 piiskop Rahamäele. Ärakirjad EELK Konsistooriumi ja kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides.

Sõjaväeõpetajate ja -preestrite ülesanded on eelnimetatud kaitseministri käskkirjas loetletud järgmiselt:

1. toimetada vaimulikke talitusi ajateenijatelt sõjaväelise truudusetootuse võtmisel, sõjaväelaste matustel ja muudel sõjaväelistel sündmustel ning tseremooniatel, kus on ette nähtud vaimulik talitus;
2. pidada jumalateenistusi sõjaväehaiglates või vangistus-asutustes;
3. võtta sõjaväelasi soovi korral armulauale;
4. toimetada sõjaväelaste laulatusi;
5. korraldada ja anda sõjaväelastele soovi korral leeriõpetust, kui see ei takista nende sõjaväelaste teenistuskohustuste täitmist;
6. esitada vastavalt alluvusele garnisoni- või väekoondise ülemale igal aastal 1. veebruariks tegevusaruanne möödunud aasta tegevuse kohta.

Edasi määras kaitseministri käskkiri, et sõjaväevaimulikke võis väeosa ülem teenistusse võtta ja nendega teenistuslepingut sõlmida (kuni jooksva eelarveaasta lõpuni) ainult vastava diviisiülema ettepanekul ja kaitseministri igakordsel loal. Lepinguid võidi pikendada järgnevak eelarveaastaks ilma kaitseministri eriloata, kui riigieelarves vastavad summad olid lubatud.

Kaitseministri sama käskkirjaga sätestati, et vaimulik allub ülemale, kes temaga teenistuslepingu sõlmis, ning täidab üksuses ainult väeosa ülemate ja nendele vastavate ülemuste nõudmisi. Eeltähendatud ülesannete täitmise sõjaväe alal üleskerkivates küsimustes tuleb sõjaväevaimulikel pöörduda oma sõjaväeliste ülemuste poole³⁴⁵.

Kaitseministri käskkirjast ei selgu, kas sõjaväevaimulikud loeti rahuajal kaitseväelaseks või mitte. Ühest küljest sõnastus „ajutine töjõud” välistab sõjaväelase staatuse, teisest küljest aga oli enamusjuhtudel tegemist kas endiste Vabadussõjaaegsete sõjaväevaimulikega või reservohvitseridega, kelle oli sõjaväelase staatus. Mobilisatsiooni korral oleksid sõjaväevaimulikud igal juhul muutunud sõjaväelasteks³⁴⁶.

Ka nüüd ei olnud sõjaväeõpetajatele ja -preestritele erialast väljaõpet ette nähtud. Üksuste ülemused eelistasid ametisse võtmisel esmajärgus neid vaimulikke, kes olid osalenud Vabadussõjas sõjaväevaimulikena, nõnda astusid kohe teenistusse Georg Kiviste Narva garnisoniõpetajana ning Jaan Treuman II diviisi ja Tartu garnisoni vaimulikuna. Võru garnisoniõpetajaks määrati Arnold Graf, kes oli üks neid vaimulikke, kes samuti nagu Rakvere garnisoni õpetaja Ederma,

³⁴⁵ Ärakirjad EELK Konsistooriumi ja kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides.

³⁴⁶ Vt kirjavahetus EELK Konsistooriumi arhiivis.

olid ajateenistust läbides sõjakoolis reservohvitseri kursuse lõpetanud ning omasid reservlipniku auastet. Eelistati ametisse määramisel samuti Vabadussõjast osavõtnud või Kaitseliitu kuuluvad vaimulikud.

Sõjaväeõpetajate seenioriks määras EELK piiskop Rahamägi kaitseministri nõusolekul taas õpetaja Friedrich Stockholmi, kellele säilis ka Kaitseliidu õpetajate seeniori amet³⁴⁷.

Loodi kolm diviisi- ja üheksa garnisoniõpetaja ametikohta³⁴⁸. Kui 1940. a veebruaris loodi juurde neljas diviisi juhatus asukohaga Viljandis, muudeti sealne garnisoniõpetaja ametikoht diviisiõpetaja ametikohaks, mida ajutiselt pidi täitma Kaitseliidu Sakala maleva õpetaja. Kuna eelmine maleva õpetaja August Osvald Westrén-Doll oli oktoobris 1939 asunud ümber Saksamaale, on ebaselge, kes tegelikult täitis neid kahte ametikohta.

Taas valitseb teadmatus apostlik-õigeusu sõjaväepreestrite ametikohtade osas. Õigeusu välipreestrite seenioriks sai ülempreester Nikolai Päts³⁴⁹. EAÕK sõjaväepreestrite ametikohtade arvu suhtes valdab veel ebaselgus. Teadmata on ka, kui palju nendest ametikohtadest täideti ning, kes EAÕK preestritest kaitseväs teenisid³⁵⁰.

Lisaks EELK sõjaväeõpetajate seenior Friedrich Stockholmile, kellel jäid alles tema senised kohustused nii Tallinna Toompea Kaarli koguduses, Eesti Punases Ristis, sõjaväes kui Kaitseliidus, tegutsesid 1. juulil 1937 Eesti sõjaväes järgmised luteri usu kirikuõpetajad³⁵¹:

õp F.V.C. Stockholm	Sõjaväe ja Kaitseliidu õpetajate seenior, samal ajal III diviisi, mere- ja õhukaitse ning Tallinn garnisoniõpetaja ning mitmete Kaitseliidu üksuste vaimulik
õp Bruno Ederma	I diviisi õpetaja kt ja Rakvere garnisoni õpetaja
õp Arnold Graf	Võru garnisoni õpetaja
õp Jaan Gnadenteich	Tapa garnisoni õpetaja

³⁴⁷ *Ibid.*

³⁴⁸ Diviisiõpetajad Tallinnas, Tartus ja Rakveres, garnisoniõpetajad Haapsalus, Narvas, Nõmmel, Petseris, Pärnus, Valgas, Viljandis ja Võrus. Seenior täits III diviisi õpetaja kohuseid.

³⁴⁹ President Konstantin Pätsi vend, EAÕK Sinodi liige ja hilisem esimees ning Tallinna Püha Siimeoni ja Anna koguduse hingekarjane. Tema sõjaväe-preestrite seenioriks määramise dokumenti ei ole leitud, kui selles, et Nikolai Päts toimus EAÕK sõjaväepreestrite juhina, ei kahtle mitte ükski vanem EAÕK vaimulik. Seda kinnitab ka rikkalik fotomaterjal.

³⁵⁰ APOSTLIK-ÕIGEUSU KALENDER 1937 ei nimeta küll ühtegi sõjaväe- või väli--preestrit.

³⁵¹ Ärakirjad EELK Konsistooriumi ja kaplaniteenistuse arhiivides.

õp Aleksander Hinno
õp em Georg Kiviste
õp Arnold Tammik
õp Jaan Treuman

abipraost Jaak Varik

Petseri garnisoni õpetaja
Narva garnisoni õpetaja
Valga garnisoni õpetaja
II diviisi ja Tartu garnisoni
õpetaja
Jõhvi garnisoni õpetaja

Veidi hiljem lisandus nimekirja Pärnu garnisoni õpetaja August Arumäe (endine Grünberg). Haapsalus ja Viljandis meie luteri usu sõjaväevaimulikke nimekirjast ei leia. Iseseisvas Nõmme linnas asunud väeosad kuulusid algul Nõmme, hiljem Tallinna garnisoni. Nõmme Rahu koguduse õpetaja Anton Eilart jätkas, nii enne kui pärast sõjaväe pastoraatuuri taastamist, Nõmmel Pioneerpataljoni teenimist.

Mere- ja lennuväel ei olnud oma õpetajaid. Need põhiväeliigid olid küll samastatud diviisidega kuid nende staape ning üksusi teenis Tallinnas õpetaja Stockholm, väljaspool pealinna aga kohalik garnisoni vaimulik. Viljandis täitis garnisoniõpetaja kohustusi pikemat aega kohalik Kaitseliidu Sakala maleva õpetaja. Need garnisonid, kus sõjaväeõpetajat ei olnud, pöördusid vajaduse korral esmajoones kohaliku Kaitseliidu vaimuliku poole.

Vastavalt kirikute põhimäärustele kuulusid kõik vaimulike ametisemääramised, ka sõjavägi kaasaarvatud, kas EELK piiskop Bernhard Rahamägi ja arvatavasti samuti õigeusu vaimulike puhul, EAÕK kirikupea metropoliit Aleksandri kinnitamisele³⁵².

Teiste kirikute ja usulahkude vaimulikel ei olnud kaitseministri käskkirja alusel õigust ametlikult sõjaväelasi teenida. Seda aga tehti siiski mõnes linnas eraviisiliselt. Nõnda oli Tapal kohaliku baptisti koguduse jutlustajaks üks I soomusrongide rügemendi ohvitser - kapten Hillar Palias, kes tundis suurt huvi oma rügemendi ajateenijate hingede heaolu vastu.

Mittekristlastest vaimulikke Eesti sõjaväes ametlikult ei olnud. On teada aga, et vanemate ohvitseride hulgas oli väike, kuid mõjukas kogu taarausulisi, kuid sõjaväes puudus ametlikult taara usu vaimulik.

Teine mittekristlik kogukond, kellel aga oli väljakujunenud ametlik kontakt Eesti sõjaväega, oli Eesti juudi ühiskond. Iga aasta alguses saatis Eesti ülempiiri dr Aba Gomer kaitseministrile kirjaliku teate kõikidest juudi usu pühadest ning palus pühade puhul juudiusulisi õppustest ja tööst vabastada. Kaitseministri käskkirjaga püüti juudi-usulistele ajateenijatele anda võimaluste piires vabu päevi vastavalt tolleaegse *SISEMÄÄRUSTIKU* §759³⁵³.

³⁵² Vt EELK vaimulike osas kirjavahetust EELK Konsistooriumi arhiivis. Fotokoopiad kaitseväge kaplaniteenistuse arhiivis.

³⁵³ Ärakirjad kaitseväge kaplaniteenistuse arhiivis. Ka tänapäeval saab kaitseväge

Lugedes sõjaväeõpetajate 1936. ja 1937. aasta aruandeid ilmneb, et enamus neist täitis oma üksuses peamiselt tseremoniaalsel rolli. Peale truudusevande andmise, mitmesuguste pühitsemiste läbiviimise ja mõningate sõjaväeliste jumalateenistuste pidamise, märgitakse harvadel juhtudel haigla- ja kartserikülastusi. Mitmed sõjaväevaimulikud korraldasid endiselt soovijatele üksustes aeg-ajalt leeriõpetust. Muidugi tuli ette ka sõjaväelisi matuseid ja harvem laulatusi ning kaitseväelaste laste ristseid. Hingehoidlike kõnelusi või nõustamiset mainib ainult üks õpetaja³⁵⁴.

Ametitalitusi (nt ristimisi ja laulatusi) on raske eristada, kuna sõjaväelased olid tihti ka sõjaväevaimuliku tsiviilkoguduse liikmed. Teisest küljest leidis väeosa ülemaid, kes leidsid, et nende garnisoni vaimulku kohus on laulatada ja ristida, vaatamata kas kaitseväelane üldse on mõne koguduse liige või mitte³⁵⁵.

Samas aga Kaitseliidu Sakala maleva õpetaja ja Viljandi garnisoni õpetaja kohusetäitja raporteeris, et selles linnas on nii vaikne, et temal polnud sõjaväeõpetajana peale jõulupuu korraldamise mitte kui midagi teha³⁵⁶. 30. aastatel sõjaväes teeninutega kõneldes selgub, et kaitseväevaimulikke oli üksustes suhteliselt vähe näha. Leidub küllaltki neid endisi Eesti sõjamehi, kellel ei ole mingeid mälestusi sõjaväeõpetajate olemasolust kaitsejõududes eelmise iseseisvuse perioodil.

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (EELK) Konsistooriumi arhiivis talletatud dokumentidest ilmneb, et läbisaamine kiriku ja sõjaväe vahel oli üldiselt heatahtlik ja suhteliselt pingeteta.

Erandiks oli vaadete lahkuminek enesetapjate matuste osas. EELK tava nägi ette (ja näeb veel tänapäevalgi), et suitsiidiohvrid maetakse tagasihoidlikumalt³⁵⁷ kui tavalised surnud. Kaitseväe Garnisoni määrustik ei teinud siis ega tee ka tänapäeval mingit vahet surnute ja suitsiidiohvrite vahel³⁵⁸. Arvese tuli võtta ka perekonnaliikmete tunded ja soovid. Sõjaväeõpetajad olid nii mõnigi kord raskes olukorras leidmaks sünteesi eeltoodud vaadete vahel³⁵⁹. EAÕK seisukohad olid eeltoodud küsimuses vähemalt sama ranged.

Pea ainukeseks lahkarvamuseks sõjaväe ja tsiviilkoguduste õpetajate vahel oli kaitseväelaste leeritamise küsimus: mõned tsiviilkoguduste õpetajad leidsid, et leeriõpetus ei ole sõjaväevaimuliku, vaid sõjaväelase kodukoguduse mure ja kohustus.

samasugused teated Eesti Juudi kogukonna esinaiselt Cilja Laudilt või rabi S'muel Kot'ilt.

³⁵⁴ Ärakirjad EELK Konsistooriumi ja KJPS kaplaniteenistuse arhiivides.

³⁵⁵ Vaata kirjavahetust EELK Konsistooriumi arhiivis.

³⁵⁶ *Ibid.*

³⁵⁷ Ei maetud kirikust, laulukoor välistatud jne. Vt Eesti Evangeeliumi Luteriusu kiriku Agenda, Stockholm, Eesti Vaimulik Raamat, 1979, lk 279-80.

³⁵⁸ Vt Garnisoni määrustik. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, 2004, §§ 531-568.

³⁵⁹ Vt kirjavahetust EELK Konsistooriumi arhiivis

Tavaliselt olid garnisonidel oma kalmistud või kohalikul kalmistul kaitsevæele eraldatud ala (nagu Pärnus, Rakveres, Valgas, Viljandis ja Võrus), enamus neist pärines juba tsaariajast. Sageli olid kaitsevæekalmistutele püstitatud Vabadussõja mälestussambad, tihti ka mõne væeüksuse mälestusmärk. Nagu eespool nimetatud, leidus neid eriti palju Tallinna kaitsevæekalmistul. Tartu kaitsevæekalmistule (Raadil) püstitati Lõuna-Eesti vabastajate mälestussammas³⁶⁰. Kaitsevæe- ja garnisonikalmistud allusid kohaliku garnisoni komandantidele.

Vaatamata sellele, et nii Vabadussõja ajal kui hiljem maeti kaitsevæelased tavaliselt oma kodukalmistule, leidsid kaitsevæekalmistud küllaltki tihti kasutamist, peamiselt surma läbi lahkunud ohvitseride ja Vabadusristi kavaleride perekondade soovil. Nõnda on ainuüksi Tallinna kaitsevæekalmistule maetud 47 Vabadusristi kavaleri³⁶¹. Mõningates enne I maailmasõda ehitatud kasarmutes olid ka tsaariaegsed, (peamiselt õigeusu) garnisoni kirikud või -kabelid. Aja jooksul suurem osa neist likvideeriti (nt Kalamaja sõjavæe kirik Tallinnas), allesjäänuid kasutati üliharva. Vastandina Leedule ja Lätile puudusid ennesõjaaegses Eestis garnisonikirikud. Ainult pealinnas kujunes Kaarli kirik selleks pühakojaks, kus peeti suuremal arvul sõjavæe ja Kaitseliidu pidulikke jumalateenistusi. Põhjus oli lihtne: sõjavæe- ja Kaitseliidu õpetajate seenior Friedrich W. K. Stockholm oli Kaarli koguduse ühe pihtkonna õpetaja³⁶².

EELK sõjavæevaimulike sümboliks oli Vabadusristi kujuga musta äärega valge nn Ladina rist, nagu seda on näha sõjavæeõpetajate seeniori pitsatil. Sõjavæeõpetajatel ja -preestritel vaatluse all oleval ajal eraldi rahuaegset vormiriietust ei olnud. Välvormiks oli mobilisatsiooni puhul ette nähtud tavaline sõduririietus ohvitseri rakmetega, lahtiseks jäi ka sõjavæevaimulike tunnus.

Eraldusvärviks oli ettenähtud lilla, mida aastatel 1926-36 oli kasutatud soomusrongide väeliigi eraldusvärvina. Arvukatest säilinud fotodest selgub, et jumalateenistustel ja pühitsemistel kasutasid nii luteri usu kui õigeusu vaimulikud oma tavalist ametiriietust, mõnedel piltidel on näha vaimulikke kandmas talaaridel või põlvini ulatuvatel nn luterkuubedel riiklikke aumärke ning medaleid. EÕAK vaimulikest omasid mitmed EAÕK Platoni ordenit.

Õppustel ja manöövritel osalesid sõjavæevaimulikud harva, välja arvatud siis, kui oli vajalik pidada mõni vaimulik teenistus, pühitsemine või ametitalitus. Sellistel juhtudel kandsid enamus reservohvitseri auastet omavad vaimulikud kas talaari või tavalist kaitsevæe või Kaitseliidu vormiriietust.

³⁶⁰ Vt Strauss, *op.cit.*

³⁶¹ *Ibid-*

³⁶² Vt EELK Konsistooriumi arhiivis kausta „Sõjavæe ja Kaitseliidu õpetajad”.

Ka nüüd jätkusid Vabadussõja monumentide pühitsemised, kuigi vähenevas tempos. Nõnda pühitses Narva garnisoni ja Peetri koguduse õpetaja Georg Kiviste koos EAÕK Kriüša koguduse ülempreester V. Preobraženskiga. Balti pataljoni langenute mälestuskivi Mäetaguse kalmistul pühitses 27. septembril 1936 üksuse endine välipastor Gunnar Knüpffer³⁶³.

Jõelähtme Vabadussõja obelisk avati Võidupühal, 23. juunil 1939. Pühitsesid kolm Kaitseliidu õpetajat: Ida-Harju praost Jakob Aunver ning õpetajad Elmar Petersoo Jõelähtmelt ja Jaan Järve Laiuselt.³⁶⁴

Mitmed hiljem valminud mälestussambad jäid Nõukogude Liidu okupatsiooni tõttu avamata, näiteks Tallinna kaitsevääkalmistul taastatud Vabadusristi kavaleride mälestusmärk pühitseti peakaplan Nõmmiku poolt alles 29. novembril 1998³⁶⁵.

Sõjaväevaimulike tegevus mobilisatsiooni- või sõjaolukorras oli kavandatud analoogselt Vabadussõjaaegsele organisatsioonile. Puuduseks tuleb lugeda seda, et kaitseväel puudus sõjaväevaimulike erialane väljaõpe. Sellega ei tegelnud ka kirikuvalitsused ega Tartu Ülikooli usuteaduskond. Valitses arvamus, et küll need vaimulikud teavad, kuidas sõjaolukorras tegutseda. Eeldati, et sõjaolukorras on kõigil mobiliseeritud vaimulikel reservohvitseri väljaõpe. See arvamus oli teatud mõttes reaalne, sest 1939. aastal oli Eestis üle 5 000 reservohvitseri, nende hulgas vähemalt 50 luteri usu vaimulikku³⁶⁶ ning kümnekond õigeusu preestrit.

Paljud teoloogid olid (nagu suur osa meessoost üliõpilastest üldse) tavaliselt enne ülikooli astumist läbinud ajateenistuse raames EV Sõjakoolis Tondil aspirantide kursused ning olid kaitseväes arvel kui reservlipnikud. 1939 aastal asutati Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnika-ülikooli riigikaitseline õpetus, mille raames loeti usuteaduskonna tudengitele muuhulgas ka sõjapsühholoogiat³⁶⁷ ning sise- ja välispropagandat. Praost Toomas Jeremias Põld, kes oli 1938/40 Tartu Ülikoolis usuteaduse üliõpilane, on arvamusel et need vähesed loengud endast kasuliku reservkaplanite väljaõpet ei kujutanud³⁶⁸

Mingisugusest sõjaväeõpetajate ja välipreestrite erivarustusest

³⁶³ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 234-35 ja 241.

³⁶⁴ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 251-52.

³⁶⁵ Vt Strauss, *op.cit.*, lk 263-66.

³⁶⁶ Piiskop Karl Raudsepa arvamus. Teiste hulgas: Bruno Karl Immanuel Ederma, Oskar Gnadenteich, Arnold Andreas Werner Graf, Edgar Hark, Julius Juhkentaal, August Kivisikk, Walter Julius Kopperman, Mihkel Laid (end Ostrov), Karl Lipping, Oskar Puhm, Elmar Pähn, August Raidur, Hans Rebane, Evald Saag, Juhan Suurkivi (end Steinberg), Lembit Tedder, Valter Vaasa ja prof dr Arthur Võõbus.

³⁶⁷ Dr Ago Pajuri andmed.

³⁶⁸ Autori telefonikõne praost Põlluga 05.07.2005.

ei ole andmeid, ilmselt ei olnud seda soetanud ei sõjavägi ega kirikuvalitsused. Arvatavasti eeldati, et iga vaimulik on suuteline end ise varustama kõigega, mida sõjaolukorras ühel vaimulikul lahinguväljal või tagalas vaja võiks minna, kuna ka Vabadussõjas piirdus vaimulike varustus armulariistade ja mõningate raamatutega. Apostlik-õigeusu preestril oli arvatavasti lisaks veel oranaat, käsirist ja ikoonid³⁶⁹.

Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku vaimulike tegevus kaitseväes oli korraldatud luterlastega samasuguste määruste ja eeskirjade järgi³⁷⁰. Kahjuks on nende tegevuse kohta tänaseni väga vähe ajaloolisi andmeid. Nagu nimetatud, ei ole isegi kinnitust Nikolai Pätsu määramise kohta preestrite seenioriks, kuid EAOK vanemad vaimulikud on kindlad, et sellisena ta toimis³⁷¹.

Otsustades säilinud fotomaterjalide järgi paistab, et õigeusu preestrid osalesid pea kõikjal, kus luterlasedki. Jumalateenistused toimusid muidugi eraldi. Õigeusu vaimulike andmetel oli Eesti arvatavasti esimene riik, kus õigeusu ja luteri usu vaimulikud teenisid üheskoos pühitsemistel, palvustel ja muudel usulistel talitustel³⁷².

1. juunil 1940, kaks ja pool nädalat enne, kui Nõukogude Liit okupeeris Eesti Vabariigi, toimus viimane teadaolev ennesõjaaegne Eesti sõjaväeosa lipu pühitsemistalitus: sõjaväeõpetajate seenior õp Stockholm ja ülempreester Päts pühitsesid Eesti Ajakirjanike Liidu poolt annetatud Eesti Lennuväe üldlipu³⁷³. Lasnamäe lennukooli³⁷⁴. Lipu

**„E.E.L.K. SÕJAVÄE JA KAITSELIIDU
ÕPETAJATE SENIORI” PITSAT.**
KASUTATUD ÕPETAJA FRIEDRICH
STOCKHOLMI POOLT AASTATEL 1936–40.
Originaal EELK arhiivis³⁷⁵.

³⁶⁹ Praost Oskar Puhmi andmed.

³⁷⁰ Vt eelnimetatud kaitseministri 1937. a käskkirja nr 61.

³⁷¹ Ülempreester Emmanuel Kirssi andmed.

³⁷² N-ltn Andrei Sõtšovi andmed.

³⁷³ Eesti Ajakirjanike Liidu ridades olid mitmed tuntud sportlendid ja purilennu harrastajad. Vt Veidenbaum, Sigfried. TUNDMATA TULEVIKKU. Toronto: Oma Press, 1985.

³⁷⁴ Eesti lennukooli tolaegne suurim õhuväekompleks, kus asusid III Üksik-lennu-
eskadrill, Lennukool ja Lennubaas.

³⁷⁵ Vt ka Vabadussõjaaegset „sõjaväe preestri” templit lk 92.

pühitsemisel osesid teise seas ülemjuhataja kin Johan Laidoner ja õhukaitse ülem kin-mjr Rihard Tomberg.

Kokkuvõttes tuleb nentida, et sõjaväevaimulike tegevus Eesti sõjaväes 1935-40 oli üldiselt tagasihoidlik. Põhjuseid oli ilmselt kaks: esiteks ei peetud rahuajal vajalikuks suuremat vaimulike aktiivsust ning teiseks ei võimaldanud sõjaväeõpetajatel nende põhitöö palju rohkem aega oma sõjaväeliste kohustustele pöörata. Nagu nimetatud, ka oli rahaline tasu minimaalne: seenioridel 40, diviisivaimulikel 20 ja garnisonivaimulikel 10 krooni kuus, mis kindlasti eriti ei innustanud vaimulikke rohkem oma ajast riigikaitsele pühendama.

3.3.4 SIC TRANSIT...

Juulis 1940, pärast Nõukogude Liidu poolt läbiviidud riigipööret, vallandati sõjaväest (mis selleks ajaks oli ümbernimetatud Eesti Rahva-väeks) kõik vaimulikud ja Kaitseliit likvideeriti.

Mis sai Eesti sõjaväevaimulikest? Nagu varem mainitud, endine I diviisi õpetaja Jakob Kukk valiti septembris 1919 Eesti Evangeeliumi Luteri Usu Kiriku³⁷⁶ esimeseks piiskopiks. Ta suri ametis olles 25. juulil 1933 ning on maetud Tallinna Siselinna³⁷⁷ kalmistule, Tema 130. sünni-aastapäeval, 11. septembril 2000 toimus seal kaitseväe kaplani-teenistuse ja Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu korraldusel piiskop Kuke, kui esimese Eesti sõjaväeõpetaja mälestusteenistus. Teenistusel osalesid kaplanid Nõmmik, Kütt ja Martinson. Oma eelkäija kalmule asetas pärja EELK ametisolev peapiiskop Jaan Kiivit (jr).

Kaitseväeõpetajate seenior Stockholm elas üle esimese nõukogude okupatsiooni. Ta lahkus Eestist septembris 1944 Saksamaale, kus hooldas eestlastest sõjapõgenikke laagrites Jenas, Heilgenstadtis, Göttingenis ja Oldenburgis. Oma viimased elupäevad veetis Austraalias teenides Sydney eesti luteri usu Jaani koguduse õpetajana. Oli esmalt E.E.L.K. usuelu korraldaja Austraalias ja hiljem samas praosti kohusetäitja. Taastatud Eesti kaitseväe kaplani-teenistuse nimel asetas pärja tema kalmule E.E.L.K. peapiiskop Udo Petersoo, kui ta külastas Austraalias asuvaid väliseesti kogudusi 2001.

Teistest Vabadussõjaaegsetest sõjaväevaimulikest suri I diviisi ja hilisem Narva garnisoni õpetaja Georg Kiviste kodumaal septembris 1941. II diviisi õpetaja Arnold Laur suri Tartus vähem kui kaks aastat peale Vabadussõja lõppu, kaks päeva enne jõululaupäeva 1922 infarkti.

III diviisi sõjaväeõpetaja Paul Voldemar Kuusik opterus (asus ümber) Saksamaale oktoobris 1939 ning suri Gadebuschis 1963. Balti Pataljoni välipastor Gunnar Rudolf Knüpffer opterus samuti

³⁷⁶ Tolleaegne nimetus. Tänapäeval: Eesti Evangeelne Luterlik Kirik.

³⁷⁷ End Kaarli (või Juhkentali) koguduse kalmistu.

Saksamaale ning suri Klädenis 1963.

EAÕK kiriku vaimulikest Jaak (Jakob) Ümarik veetis küüditanuna aastad 1949-56 Novosibirski oblastis, tema surma aasta on teadmata. Teistest õigeusu vaimulikest suri Asutava Kogu saadik preester Anton Laar veebruaris 1933, arvatavasti Tallinnas. Ülempreester Matvei Tõnisberg suri märtsis 1954 ning viimasena suri ülempreester Johannes Tamm Pärnus 5. mail 1972³⁷⁸.

Ülempreester Nikolai Päts, EAÕK Sinodi esimees ja EAÕK sõjaväepreestrite viimane seenior, suri Tallinnas 29. novembril 1940.

Hilisematest EELK sõjaväevaimulikest endine Valga garnisoni õpetaja assessor Arnold Tammik jäi kodumaale, arreteeriti 1945. a ja saadeti Siberisse sunnitööle. Pärast kodumaale naasmist teenis Tammik Mustvee ja Torma kogudusi, läks erru 1968. a ning suri kaks aastat hiljem.

Pärnu garnisoni ja Kaitseliidu õpetaja praost August Arumäe (endine Grünberg) küüditati Venemaale juba 1941, naasis kodumaale 1956, teenis hiljem Pindi ja Häädemeeste kogudusi ning suri Pärnus 1976.

Õpetaja Ferdinand Alexander Johannes Hasselblatt, kes 1922-23 täitis lühemat aega Pärnus asunud III diviisi õpetaja ametikohta, suri Pärnus 1934³⁷⁹.

Õpetaja Ederma, kes oli 1936-38 nii I diviisi, Rakvere garnisoni ja kohaliku Kaitseliidu malevkonna kui Rakvere Pauluse koguduse hingekarjane, opteerus Saksamaale 1941. a ja emigreerus sealt Ameerika Ühendriikidesse 1949 a-l, kus asutas kaks uut ingliskeelset luteri usu kogudust. Asus ümber Kanadasse 1961. Ta asutas Torontos inglise-saksakeelse Ehiphany luteri usu koguduse, oli E.E.L.K. Toronto Peetri koguduse abiõpetaja ja Eesti Abistamise Komitee Kanadas kauaaegne esimees. Tema algatusel ja juhtimisel asutati sealne eestlaste vanadekodu „Ehatare” ja pensionäride ühiselamu „Eesti Kodu”. Oli kauaaegne Eesti Abistamise Komitee Kanadas esimees. Suri Wiartoni koguduse õpetajana 1976.

Tapa garnisoni õpetaja Jaan Gnadenteich põgenes Rootsi 1944 ning suri seal E.E.L.K. Göteborgi koguduse õpetajana 1968.

Õpetaja Arnold Graf opteerus Saksamaale 1941. a, teenis seal sõjaajal saksakeelseid kogudusi ja suri Gadebuschis 15. jaanuaril 1960.

II diviisi viimane sõjaväevaimulik, Jaan Treuman suri Tartus märtsis 1941. Jõhvi garnisoni õpetaja Jaak Varik lasti hävituspataljoni laste poolt maha 9. juulil 1941.

³⁷⁸ Vt Raudsepp, Anu. RIIA VAIMULIK SEMINAR 1846-1916. Tartu, EKM, 1993.

³⁷⁹ Diviisiülemaks oli siis kin-mjr Aleksander Tõnisson. III diviisi staap toodi peatselt üle Tallinna.

Petseri garnisoni omaaegne vaimulik abipraost Aleksander Hinno teenis Võru kogudust 1941-44, põgenes Saksamaale 1944. a, kus ta oli E.E.L.K. usuelu korraldajaks USA tsoonis 1946-49. Seejärel asus elama USAsse. Teenis pagulasi E.E.L.K. New Yorgi Pauluse koguduse õpetajana ning Schenectady-Albany ja Syracuse pihtkondade hooldajana 1949-81. Oli USA E.E.L.K. Esimese praostkonna praost (1964-76) ja Eesti eksiikirikiku assessor, suri New Yorgis a-l 1985.

Suur osa Kaitseliidu vaimulikest põgenes 1944 kodumaalt, mõned hukkusid merel või õhurünnakute ohvritena Saksamaal. Paljud kohalejäänutest küüditati Siberisse, kus lõppes nii mõnegi elutee³⁸⁰. Mitme endise Kaitseliidu vaimulike saatus vajab veel selgitamist.

Oktoobrist 1939 kuni maini 1941 opteerus üle 12.000-e baltisakslase ja nendega abielus oleva eestlase Saksamaale, nende seas üle 70 vaimuliku. Vaimulikest olid enamuses endised kaitseliitlased. Nende hulgas olid mitmed endised Eesti reservohvitserid³⁸¹, keda sakslased 1941. a oma relvajõududesse mobiliseerisid. Enamus neist suunati baltisakslastest moodustatud politseipataljoniga Kiievisse.

Kunagine Paldiski ja Ranna koguduse hingekarjane, kaitseliitlane reservlipnik Oskar Puhm siirdus 1943. a Soome, kus temast sai Eesti vabatahtlike jalaväerügemendi JR 200 välipastor. Eestisse tagasi tuli ta koos oma rügemendiga 1944. a augustis. Kui Eestis rinne septembris 1944 kokku varises, õnnestus tal põgeneda Rootsi. Suvel 1947 saabus koos perekonnaga USA kaudu Kanadasse, kus ta asutas ühe suurima väliseesti koguduse Torontos – Peetri koguduse ja ehitas kogudusele ilusa moodsa kiriku. Oli E.E.L.K. assessor, Kanada praostkonna abipraosti kt ja E.E.L.K. Usuteadusliku Instituudi lektor ning suri E.E.L.K. Kanada praostina ja E.E.L.K. Toronto Peetri koguduse õpetaja emeeritusena.

Kui Nõukogude Liit okupeeris Eesti vabariigi juulis 1940 muudeti Eesti sõjavägi „rahvaväeks”, vallandati kõik sõjaväeõpetajad ja välipreestrid. Kui veidi hiljem Eesti sõjaväe koosseis lülitati pärast Eesti

³⁸⁰ Nt praostid August Arumäe (end Grünberg) ja Henn Unt (end Hermann Hunt), vt Altnurme, Riho. EESTI EVANGELIUMI LUTERIUSU KIRIKU JA NÕUKOGUDE RIIK 1944-1949. Tartu, Tartu Ülikooli kirjastus, 2001, lk 256-258. Samuti represseeriti KL õpetajad Haamer, Eilart, Muru, Torrim, Uustal jt. Põgenikena lahkusid teiste hulgas KL vaimulikud vikaarpiiskop Lauri ja õpetajad Aunver, Kivisikk, Pastik, Elmar Petersoo, Puhm, Raidur, Raudsepp, Rebane, Reinaru, Tammaru ja Vahe. Saksamaal hukkusid õhurünnakute tagajärjel KL õpetajad Aleksander Jürgenson ja Jaan Järve. Huvitav on ka KL Audru malevkonna õp Juhan Truu elulugu: ta teenis paguluses lühemat aega Rootsis E.E.L.K. Uppsala kogudust ning siirdus siis misjonärina Lõuna-Aafrikasse, kus ta suri 1963.

³⁸¹ Optantidest on teada järgmised Kaitseliidu õpetajad: Christfried Brasche, Erik Julius Hugo Frey, Arnold Andreas Werner Graf, Alfred Oebius, Gerhard Perli, Heinrich Rosenstein, Kurt Saarse (end Steinberg), Rudolf Harald Sauerbrei, Bernhard Steinberg, Johann Tischler, Leo Treumann, Valter Karl Viks ja August Osvold Westrén-Doll.

Vabariigi hävitamist augustus/septembris 1940 Punaarmeesse, ei olnud seal arusaadavalt enam ei poliitilistel ega ideoloogilistel põhjustel kohta sõjaväevaimuliku ametil.

Tagantjärele hinnates võib tollase kaitseväevaimulike rahuaegse organisatsiooni tegevuse suuremaks puuduseks pidada asjaolu, et sõjaväevaimulikud ei saanud ennast küllaldaselt pühendada sõjaväelaste teenimisele. Eriti ajateenijate teenimiseks ei pühendatud autori hinnangul küllaldaselt aega.

PRAOST STOCKHOLMI HAUD SYDNEYS, AUSTRALIAS.
PÄRG ASETATUD EESTI KAPLANITEENISTUSE NIMEL E.E.L.K.
PEAPIISKOP UDO PETERSOO POOLT.
Foto: Allan Taruste.

3.4 II MAAILMASÕDA ja PAGULUSAASTAD

3.4.1 II MAAILMASÕDA ja OKUPATSIOONID

II maailmasõda puhkes septembris 1939. Järgnesid pealesurutud Nõukogude Liidu sõjaväelised baasid Eesti territooriumil ja vähem kui aasta hiljem Eesti Vabariigi annekteerimine Nõukogude Liidu poolt. Juba enne sõja algust olid Eesti mehed arvukalt põgenenud võõra võimu terrori eest metsadesse, kus sai alguse metsavendade relvastatud vastupanuliikumine. Metsavendadega ühinesid mitmed vaimulikud, tegutsedes oma salga välikaplanina. Langenud metsavennad ja omakaitse liikmed maeti sõjaväelise kombe kohaselt³⁸².

Kui Soomes formeeritud luureüksus Erna ja selle põhjal moodustatud pataljonid Erna I ja Erna II Saksa võimude käsul 1941. a septembris likvideeriti, siis korraldasid ernalased Tallinna Kaarli kirikus südamliku mälestusteenistuse³⁸³, teenis endine sõjaväeõpetajate seenior õpetaja Stockholm.

JR200 VÄLIPASTOR OSKAR PUHM JUTLUSTAMAS EESTI VABATAHTLIKELE SOOME SANGARITEPÄEVA PARAADIL 21.05.1944.

Foto: Soomepoiste Klubi Torontos arhiivist.

³⁸² Näitena võib nimetada kol Viktor Koerni, end 1. jalaväerügemendi ja Narva sõjaväeringkonna ülemat, kes langes juulis 1941 metsavendade (Pärnu Omakaitse) juhina Audru lahingus ja kes on maetud Pärnu garnisonikalmistule. Omas III klassi Kotkaristi teenetemärki.

³⁸³ Jõgi, Ülo. ERNA LEGENDID ja TEGELIKKUS. Tallinn, a/s JMR, 1996, lk 128-129.

Teise maailmasõja ajal olid ainult ühes Eesti üksuses ametlikult välipastorid, nimelt Soome armees. Eesti vabatahtlikest moodustatud jalaväerügemendi JR 200 ridades teenis *sotilaspappi*na hilisem E.E.L.K. assessor ja Kanada praost Oskar Puhm.

Eesti vabatahtlike teenis Soomes Vallila pataljonis ja hiljem JR 200 I pataljonis lisaks veel teine liivi rahvusest välipastor Ernst Vaalgamaa, kes suri Soomes jaanuaris 2004. Ta on jaganud autorile oma rikkalikke mälestusi.

Õpetaja Puhm tuli koos oma rügemendiga Eestisse tagasi ning osales siin lahingutes augustis ja septembris 1944³⁸⁴, teenides jätkuvalt oma rügemendi sõjamehi. Põgenes septembris 1944 Rootsi ning pidas elu lõpuni soomepoistega kontakti. Oma ehitatud Toronto Peetri kirikusse lasi ta asetada JR 200 mälestustahvli.

Sõja ajal korraldati paljudes EELK, kuid ka EAÕK kirikutes Eesti sõjaväelastele jumalateenistusi. Eriti pidulikult sisustati sõjameestele jõulupühi ja Suurt Reedet.

Igal pool Eestis taastati ning taaspühitseti suurel arvul kommunistide poolt hävitatud Vabadussõja, teisi mälestusmärke ja sõjameeste hauatähiseid. Nii nagu enne sõda, pühitseti taas luteri ja apostlik-õigeusu vaimulikud üheskoos uusi sõjaväekalmistuid.

Nii EELK kui EAÕK vaimulikud aitasid hoolitseda haavatute ja eriti invaliidistunud sõjameeste eest. Sõjaväelised matused olid sagedased, kuigi langenuid väljaspool Eestit maeti enamuses seal, kus nad langesid.

Endine Kaitseliidu vaimulik ja Tartu Pauluse koguduse õpetaja Harri Haamer³⁸⁵, teenis EELK Konsistooriumi nõusolekul 1941. ja 1942. a jõuluajal Eesti Ida- ja politseipataljonide võitlejaid Peipsi taga Venemaal Gatšinas, Novgorodis, Rozdestvennos, Siverskajas ja Suidas jm. Toomas Jeremias Põld jätkas seda tegevust,³⁸⁶ pidades 1943. a jõuluajal jõuluteenistusi Eesti sõjameestele Novgorodis jm³⁸⁷. Eelnimetatud ei olnud ainukesed EELK vaimulikud, kes sõja vältel külastasid rindel eestlastest koosnevaid Ida- ja politseipataljone ja teisi üksusi ning viisid läbi väljumalateenistusi. Õpetaja Haamer pidi selle ja vennastekoguste töös osalemise tõttu uue nõukogude okupatsiooni

³⁸⁴ Vt Uustalu, Evald ja Moora, Rein, SOOMEPOISID, Toronto Soomepoiste klubi, 1973, lk 133-34 ja 149.

³⁸⁵ Vt Jürisaar. „Teised sõjajõulud koos pastor Harri Haameriga”, Emil Alesma, Jaanika Kressa ja Ilmar Parmas (toimetajad), ESSÜ X 10 aastat tegutsemist 1991-2001. Viljandi: Eesti Sõjameeste Sakala Ühing, 2001.

³⁸⁶ Vt Jürisaar, Valdur. KAHE RINDE VAHEL. Göteborg: Kirjastus ORTO, 1951, lk 666-69 ja 356. (Teine trükk: Tartu, Greif, 1997).

³⁸⁷ Vt Eemil Alesma ja Oskar Kukke kirjutisi teoses: EESTI IDAPATALJONID IDARINDEL 1941-44, Tallinn, Eesti Idapataljonide Võitlejate Klubi ajalootoimikond, 2003, lk 43 ja 185 ning praost Toomas Jeremias Põllu andmed.

saabudes lunastama oma „patud” Siberi teekonnaga³⁸⁸.

Kuna Saksa okupatsioonivõimud ei tegelnud nende poolt ellukutsutud Eesti vabatahtlike üksuste usulise teenimisega, siis EELK Konsistoorium püüdis leida selleks võimalusi lisaks kohalike vaimulike algatustele.

Esmalt tegi EELK piiskop Johan Kõpp Tartu Peetri koguduse õpetaja abipraost Jaak Taulile üleandeks asuda Eesti sõjameeste usulisele teenimisele Tartus, kus olid mitmed haiglad. Piiskop soovitas lisaks jumalateenistustele ja hingehoidlike kõnelustele korraldada süstemaatilist haigete ja paranejate külastamist, kaasates selleks kogudusi, naiskomiteed ja noorterlinge.

Samuti soovitas piiskop, et kogudused kaasaks sõjameeste vaimulikule teenimisele ka nooremaid ametivendi ning parema koostöö loomiseks võttaksid kontakte haiglate juhatajatega³⁸⁹.

Eesti sõjameeste usulise teenimise võimalusi arutati ka EELK Konsistooriumis, nagu selgub vähemalt ühest Konsistooriumi protokollist³⁹⁰.

Saksa relvajõudude Eesti väeosades tegutsesid mitteametlike kaplanitena³⁹¹ veel mitmed EELK vaimulikud ja usuteaduse üliõpilased, kes Eesti reservohvitseridena või üldise mobilisatsiooni alusel, olid mobiliseeritud Saksa relvajõududesse.

Samuti mobiliseeriti Saksa sõjajõududesse mitmed Saksamaale ümberasunud endised EELK vaimulikud. Kas nendest keegi kuulus Saksa väli- või mereväevaimulike hulka, ei ole selgunud. Teada on, et mõned baltisaksa vaimulikud, kes olid endised Eesti Vabariigi reservohvitserid, pidid Saksa relvajõududes teenima tavaliste rivi-ohvitseridena³⁹².

Nii nagu Vabadussõda, nõnda ka II maailmasõda mõjutas mitmeid Eesti ohvitseri ja allohvitseri ning teisi endisi sõjamehi õppima

³⁸⁸ Vt Altnurme Riho. Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirik ja Nõukogude riik 1944-1949, Tartu, Tartu Ülikooli kirjastus 2001 lk 255-57.

³⁸⁹ Vt piiskop Kõpu 29.03.1943 kirja teisendit Tartu abipraost Taulile EELK Konsistooriumi arhiivis.

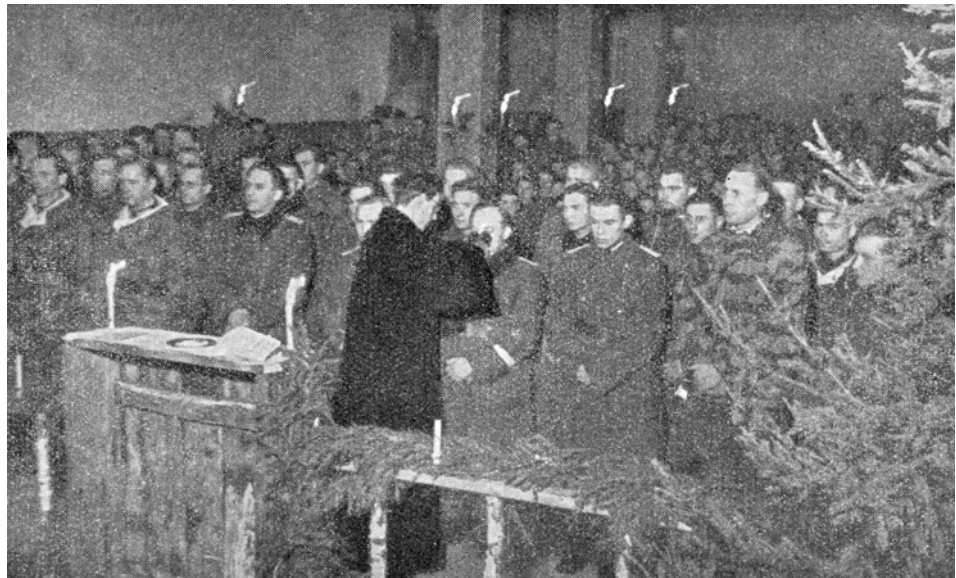
³⁹⁰ E.E.L.K. Konsistooriumi täiskogu 202.04.1943 (prot 8 p7). Ärakiri EELK konsistooriumi ja kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivis.

³⁹¹ Teiste hulgas õp Walter Kopperman, viimati E.E.L.K. New Yorgi Pauluse koguduse hingekarjane. Õp Mihkel Laid (end Ostrov) arreteeriti ning süüdistati, et ta teenides ohvitserina Saksa sõjaväes, pidas oma pataljoni julgusi, mõisteti surma ja lasti maha. Samuti süüdistati õp Valter Rõudet Saksa sõjaväes teenimises. Vt Altnurme, *op.cit.*, lk 253-54.

³⁹² Teada on järgmised EELK vaimulikud: eelpool nimetatud reservleitnant Mihkel Laid (Ostrov), end Viljandi Jaani kog õp, allohvitserid Aleksander Mägis (Mäggis), end Väike-Maarja kog õp, Aleksander Jürgenson, end Suure-Jaani kog õp ja Vabadussõjas vabatahtlikuna võidelnud, end Rõuge ning Tallinna Peetruse kog õp Valter Viks.

(või jätkama poolelijäänud õpinguid) usuteadust ja valima vaimuliku elukutse. Nende hulgas kaptenid Oskar Puusepp ja Roman Rimmel, ltn Helmut Rüdmiik, allohviterid ja reamehed Ilmar Ainsaar, Heino Altosaar, Helmut Anniko, Väino Kaldma, Heino Laaneots, Helmut Saabas, Konrad Veem ja endine Eesti Noor³⁹³ Karl Laantee – võibolla veel teisigi) õppisid usuteadust ning ordineeriti hiljem E.E.L.K. vaimulikeks. Egon Vellesoo pühitseti EAÖK preestriks. Kõik teenisid oma surmani väliseesti kogudusi.

Soomepoisist Vello Salost sai rooma-katoliku preester ja teoloogia professor. Reamees Kuno Pajulast sai EELK õpetaja ja hiljem peapiiskop. Soome sõjaväes JR 200 teeninud Paul Saar, kes oli Helsingis usuteadust õppinud, arreteeriti Soomes 1947 ja anti koos mitme teise Soomes elava eestlasega Nõukogude Liidule välja. Paul Saarest sai pärast nõukogude vanglates veedetud aastaid EELK Vändra, Varbla, Hanila, Hageri ja Petroskoi koguste õpetaja, Lääne-Harju ja Ingeri praostkonna praost. Vaatamata oma kõrgele eale, tegutseb ta ikkagi kui soomepoiste kaplan.

**ÕPETAJA TOOMAS JEREMIAS PÕLD JÕULUTEENISTUSEL EESTI
SÕJAMEESTELE ARMULAUDA JAGAMAS NOVGORODIS.
JÕULUD 1943.**

*Esimeses reas vasakult: ltn RAID, mjr (hilisem kol) A. REBANE, ül-ltn (hiljem
kpt) V. JÜRISSEAR, ltn M. PÄRN, kpt T. LIHT, ltn E. LANDBERG,
ltn A. KALMONURM.*

Foto: Valdur Jürissaare arhiivist.

³⁹³ Saksa okupatsiooni ajal tegutsenud skautlik noorteorganisatsioon.

Ka Punaarmeesse oli mobiliseeritud Eesti luteriusu vaimulikke, õigeusu vaimulikke ja vabakirikute jutlustajaid. Nende hulgas Alfred Tooming ja Edgar Hark, kellest mõlemast said hiljem EELK peapiiskopid³⁹⁴. Politrukkide valvsatest silmadest hoolimata püüdsid ka need vaimulikud võimaluste piires kaasvõitlejate hulgas hingehoiutööd teha.

Mitmed endised Eesti Laskurkorpuse liikmed on kõnelnud salajastest palvustest kraavikallastel või veelgi salajasemast armulauateenistusest kuskil sügaval tihnikus. Samade mälestuste kohaselt tähistati jõuluõhtuid mõnes allüksuses isegi poolavalikult.

Punaarmees teeninud vaimulikel oli küll kodumaal eraelus hiljem mõningaid soodustusi, kuid puutumatu okupatsioonivõimudelt see neile ei garanteerinud³⁹⁵.

3.4.2 PAGULUS- ja OKUPATSIOONIAASTAD

Kapitulatsiooni järel 1945. aastal olid tuhanded Eesti sõjamehed Saksamaal ja Belgias ameeriklaste, inglaste ja prantslaste sõjavangid³⁹⁶.

Tänu USA kirikute ja sõjaväevaimulikke vastutulelikkusele, võisid mitmed EELK ja EAÕK vaimulikud teenida eestlastest sõjavange, nende hulgas ka endine Kaitseliidu Vändra malevkonna õpetaja ja tulevane E.E.L.K. Kanada praost, väliseesti luteri usu kiriku Usuteadliku Instituudi juhtaja ning piiskop Karl Raudsepp³⁹⁷.

Kui USA ja Inglismaa sõjaväevõimud organiseerisid Saksamaal endistest Eesti ja teiste rahvuste sõjavangidest ja põgenikest vahi-, transpordi- ja töökompaniisid, siis oli vähemalt paaril kompaniil oma kaplanid.

³⁹⁴ Alfred Tooming oli enne II maailmasõda EELK Harju-Jaani kog õp, hiljem Viljandi praost ning EELK assessor ja EELK peapiiskop 1968-77. Edgar Hark oli Mustvee kog õp (1936-54), hiljem Tallinna praost ja assessor ning EELK peapiiskop 1978-86. Huvitav on ka EV reservlipniku ja Tallinna Toompea Kaarli kog õp Julius Juhkentaali elukäik: ta mobiliseeriti reservohvitserina Punaväkke 1941, põgenes sealt läbi Nõukogude Liidu ja üle Himaalaja mägede Indiasse, kus töötas mõned aastad misjonärina. Saabus üle Inglismaa USAsse, kus teenis L.C.A. kogudusi pastorina ning pensionärina E.E.L.K. Seattle kogudust.

³⁹⁵ Seda on käsitletud dr Riho Altnurme oma teoses EESTI EVANGEELIUMI LUTERIUSU KIRIK JA NÕUKOGUDE LIIT 1944-1949.

³⁹⁶ Prantslased andsid osa eestlasi Nõukogude Liidule välja, mitmed eestlased päätsid end Prantsuse võõrleegioni astumisega – enamus neist osales sõjategevuses Prantsuse Indo-Hiinas (tänapäeva Vietnamis), kus vähemalt üks eestlane langes võitluses Vietkongi kommunistlike partisanide vastu. Tema nimi on jäädvustatud USAs Lakewoodi Eesti skautide laagripitsil asuval mälestusmärgil.

³⁹⁷ Vt Raudsepp, Karl, „Eesti sõjameeste hooldamisest vangilaagris Saksamaal Ameerika tsoonis“, EESTI KIRIK VABADUSES, New York, EELK USA mõlema praostkonna väljaanne, 1957, lk 102-03.

USA armee eestlastest koosnevate töökompaniide kaplaniteks olid EELK õpetajad endine Narva Aleksandri koguduse õpetaja ja hilisem E.E.L.K. Chicago praostkonna praost, kpt Juhan Suurkivi ning kpt Hans Rebane, endine EELK Jõhvi ning hilisem E.E.L.K. Seabrooki koguduse õpetaja. Teisi üksusi teenisid põgenikelaagrites elunevad eesti vaimulikud³⁹⁸.

Eesti vahi- ja töökompaniid likvideeriti seoses eestlaste ja teiste DP-de³⁹⁹ siirdumisega Ameerika Ühendriikidesse, Austraaliasse, Kanadasse või mujale, enamuses aastatel 1948-50. Sellega lõppes ka neljakümne viieks aastaks Eesti sõjaväevaimulike tegevus.

Mitmed Nõukogude Liidu vangilaagrites olnud sõjamehed väidavad, et Eesti, Läti ja Saksa luteri usu ja vabakirikute vaimulikest vangid teenisid usuliselt pärast sõda oma kaasvange ka vangilaagrites⁴⁰⁰. Suuremaid kirikupühi tähistasid sõja- ja poliitvangid ka nendes vangilaagrites, kus ei olnud vaimulikke⁴⁰¹.

Paguluses õppis üle nelja tosina eestlase usuteadust Argentiinas, Austraalias, Hollandis, Inglismaal, Kanadas, Lõuna-Aafrikas, Rootsis, Saksamaal, Soomes ja USAs⁴⁰². Suurem osa nendest noortest teoloogidest⁴⁰³ leidisid rakendust luteri usu, apostlik-õigeusu või vabakirikute vaimulikena, kes suuremas osas teenisid välis-eestlaste kogudusi.

Kõik eelnimetatust ei olnud nii väga noored. Mitmetel oli seljataga sõjatee ja sõjavangipõli. Osalt jätkati kodumaal alustatud teoloogilisi õpinguid,⁴⁰⁴ enamus nooremad kui ka elukogenumad alustasid nullist. Näiteks Oskar Puusepp (hilisem E.E.L.K. Portlandi ja Seattle koguduste õpetaja) oli Eesti kutseline ohvitser kapteni auastmes, oli osalenud Vabadussõjas ning lõpetanud EV Sõjakooli.

Teised vastlõpetanud vaimulikud astusid kohalike kirikute teenistusse koguduste vaimulikena või õppejõududena peamiselt luterlikes teoloogilistes õppeasutustes⁴⁰⁵,

Mõned üksikud väliseestlased omandasid pärast II maailmasõda

³⁹⁸ Vt Kanadas ilmunud ajaleht VABA EESTLANE XLIX nr 27, lk 17 ning Veem, *op.cit.*, lk 441-442.

³⁹⁹ *Displaced person* „äranihutatud isik”, teiste sõnadega põgenik.

⁴⁰⁰ Mjr August Nõmmiku andmed

⁴⁰¹ Vt Kannik, Valter. „Jõuluöö vasepõrgus”, ESSÜ X, lk 93-94.

⁴⁰² Nende seas E.E.L.K. Adelaide koguduse õpetaja Andres Palm, kes oli varem teeninud allohvitserina Austraalia mereväes. Luterlaste osas vt Veem, *op.cit.*, lk 387-467.

⁴⁰³ Vt Veem *loc.cit.*

⁴⁰⁴ Teiste hulgas Oskar Gnadenteich, Walter Koppermann ja Konrad Veem. Vt Veem, *loc.cit.*

⁴⁰⁵ Näiteks oli USAs dr Heino Kadai Concordia Seminary, Fort Wayne, Indiana, kirikuloo professor, pastor Jaan Bruus Saksamaal ja Toronto Ülikooli ühinenud usuteaduskondade prof dr Vello Salo (kes oli muidu tegev Kanada eesti ühiskonnas).

Kanadas või USAs relvajõudude kaplani või reservkaplani ettevalmistuse⁴⁰⁶. Nendest oli Michael Viisel kõige pikem teenistusaeg, tema jõudis ainsana koloneli auastmeni.

Kokkuvõttes: EELK kirikuna ning luterlikud vaimulikud püüdsid sõja- ja okupatsiooniaastatel Eesti sõjamehi ning sõjavange teenida nii palju kui olukord võimaldas. Hinnata tuleb ka neid vaimulikke, kes 1945-46 julgesid teenida Saksamaal sõjavange. Seda ei soosinud alati liitlaste okupatsioonivõimud, kuid tänu USA kaplanite abile osutus see tihti võimalikuks⁴⁰⁷.

Eriti tuleb hinnata eestlastest kaplanite tegevust USA töö- ja vahikompaniides. Koos soomepoiste välipastoritega tuleb neid kindalt lugeda eesti sõjaväelastest kaplanite ridadesse. Teiste kirikute sellelaadse tegevuse kohta on võimatu anda hinnangut, sest vajalik informatsioon puudub täielikult.

**USA ARMEE EESTI VAHIKOMPANII 4221 REAMEHE MIHKEL
RABASSAARE MATUS NÜRNBERGIS 1948.**

TEENIB ÜKSUSE KAPLAN KAPTEN JUHAN SUURKIVI.

Foto: Tommi Tomson.

⁴⁰⁶ Nende hulgas ka tulevased Eesti kaitseväge peakaplanid Michael Viise ja Tõnis Nõmmik. Lisaks olla paar väliseestlast praost Gustav Piiri andmetel teeninud reservkaplanitena USA rahvuskaardis. Eesti kaplaniteenistusel ei ole olnud nendega kontakte.

⁴⁰⁷ Piiskop Karl Raudsepa andmed.

KOLONEL

MICHAEL GUSTAV VIISE

DR PHIL.

EESTI KAITSEJÕUDUDE PEAKAPLAN 1995-1998.

EESTI KAITSEVÄE KAPLANITEENISTUSE TAASTAJA.

Foto: Tiiu Pikkur.

KAPLANITEENISTUS TAASISEISESVUNUD EESTI KAITSEVÄES

4.1 TAASTATUD KAPLANITEENISTUS

4.1.1 VÄLIPASTORATUURI TAASTAMINE

Eesti taastas oma iseseisvuse 20. augustil 1991, algas riigi ülesehitamine. Taastada tuli riigiparaat ja riigikaitse. Algas ka Eesti kaitsejõudude taastamine ning 1992. aasta sügisel tõusis kaitseministeeriumis päevakorradele kaitseväelaste vaimuliku teenimise ja kaitsevävaimulike organisatsiooni taasloomise küsimus. Kõik ennesõjaaegse Eesti kaitseväe ja Kaitseliidu teenimisega seotud vaimulikud olid selleks ajaks kas surnud või väga kõrges eas, kellest enamus elas välismaal⁴⁰⁸. Tuli pöörduda välismaal elavate nooremate eesti soost vaimulike poole, kes olid saanud sõjavävaimuliku väljaõppe ja kogemused teenides mõnes välisriigi relvajõus. Kaitseminister dr Hain Rebas tegi 1993. a märtsis E.E.L.K. Kanada abipraostile, Kanada kaitsejõudude reservkaplan kapten Tõnis Nõmmikule ülesandeks koostada Eesti kaitseväelaste usulise teenimise kontseptsioon.

Seoses kaitseväe taastamisega tuli nii kaitseväe juhtkonnal kui kaitseministeeriumil ühel ajal lahendada palju kiireloomulisi probleeme, mis surusid kaitseväelaste usulise teenimise küsimused tagaplaanile. Kaitseväe juhataja kindral Aleksander Einseln kinnitas kaplaniteenistuse kontseptsiooni mõningate muudatustega alles detsembris 1994.

Eesti kaitseväe kaplanaadi kavandamine ja asutamine võttis küll mitu aastat aega, kuid see ei tähendanud, et kaitsejõududel ja kirikutel ei olnud omavahelist sidet. Kaitsevägi, piirivalve ja Kodukaitse üksused kutsusid vaimulikke aeg-ajalt oma üritustele. Peamiselt EELK vaimulikud pidasid palveid üksikutel paraadidel, pühitsesid mitmeid lippe ja mälestusmärke, peeti ka üksikuid jumalateenistusi. Tolleaegne EELK peapiiskop Kuno Pajula, õpetaja Eenok Haamer (õp Harri Haameri poeg) ja hilisem EELK piiskop Einar Soone olid esimesed vaimulikud, kes hakkasid tegelema kaitsejõudude usuliste vajadustega. Peapiiskop Kuno Pajula pidas paraadidel palvusi. Mustvee koguduse õpetaja Eenok

⁴⁰⁸ Tänapäeval kõik, välja arvatud saja-aastane praost Jaak Taul Inglismaal, surma läbi lahkunud.

Haamer pidas oma esimese väljumalateenistuse Kodukaitse ja piirivalve liikmetele Interrinde Toompea ründamise esimesel aastapäeval Toompea lossi aias, 15. mail 1992. Õpetaja Haamer oli oma muu tegevuse kõrvalt⁴⁰⁹ kolm aastat piirivalve Remniku õppekeskuse tegelik kaplan.

Tolleaegne Vastseliina õp Ove Sander katsetas kaplanitööga Kuperjanovi Üksik-jalaväepataljonis. Tulevane reserv- ja Kaitseliidu kaplan diakon Lauri Kurvits oli esimene vaimulik, kes külastas Üksikvahipataljoni Tallinnas ning tegeles kaitseväelaste hingehoiu probleemidega. Kahjuks sellisel peaasjalikult enesealgatuslikul tegevusel ei olnud enamuses ametlikku toetust ja see soikus peatselt.

Kaitseväe kaplaniteenistuse uueks mudeliks otsustati võtta NATO riikides kasutusel olev oikumeeniline mudel⁴¹⁰. Kaitseväevaimulike nimetusena võeti nüüd endise „sõjaväeõpetaja” asemel kasutusele kaasaegsem, aga ka ajaloolisem väljend „kaplan”⁴¹¹

Tegevteenistusse otsustati võtta ainult põhikohaga kaitseväes teenivaid vaimulikke. Ennesõjaaegsed kogemused näitasid, et osalise tööajaga sõjaväeõpetajad ei teinud oma tööd kuigi tõhusalt. Samuti tuldi arvamusele, et kommunismi ikkest vabanenud ühiskonnas tuleb panna suurt rõhku kaitseväe eetilisele ja moraalsele arengule.

President Lennart Meri andis 12. jaanuaril 1995 abipraost Nõmmikule kui kaitseväe esimesele kaplanile Eesti Vabariigi ohvitseri auastme. Vanemkaplan Nõmmik läkitati peatselt Varssavisse Euroopa ja Põhja-Ameerika peakaplanite rahvusvahelisele konverentsile. Koos Leedu peakaplaniga informeerisid nad teiste välisriikide kõrgemaid kaplaneid, et Balti riikides hakatakse taastama kaitseväelaste usulist teenimist.

Kuna õpetaja Nõmmik oli siis veel seotud E.E.L.K. Kanada praostkonna tööga ja kahe väliseesti koguduse teenimisega Kanadas, siis oli tal aastatel 1993-96 võimalik Eesti kaplanaadi organiseerimistööga tegelda ainult pisteliselt. Nt a-l 1995 tegi ta viis edasi-tagasi lendu Eesti ja Kanada vahel.

4.1.2 ESIMESED SAMMUD

Kaitseväele oli vaja inimest, kes oleks kohe olnud valmis uuele tööpõllule asuma. Leiti igati sobiv kandidaat ja peakaplaniks kutsuti 30aastase kogemusega USA õhuväe kaplan kolonel Michael G. Viise, kes võttis kutse vastu. USA reservohvitserina oli kol Viisel vaja Ameerika

⁴⁰⁹ Mag theol Eenok Haamer oli sellel ajal EELK Mustvee ja Maarja-Magdaleena koguduse õpetaja ja EELK Usuteaduse Instituudi asedekaan. Tänapäeval Tartu Teoloogia Akadeemia rektor.

⁴¹⁰ Lähemalt peatükis „Kaplaniteenistusest mujal maailmas”.

⁴¹¹ Vt Kaitseväe juhataja käskkiri nr 94, 5. juuli 1995. Sellest päevast on saanud Eesti kaitseväe taastatud kaplaniteenistuse aastapäev.

lennuväelt muretseda Eestis teenimiseks ametlik luba. Peale mitu kuud kestnud asjaajamist asus ta 5. juulil 1995. aastal peakaplani ametisse⁴¹².

Michael Gustav Viise on sündinud 23. novembril 1926. aastal Tartus. Kooliõpingud Rakveres ja Mustvees katkestas sõda. Evakueerus 1944 koos emaga Eesti lennugrupiga Saksamaale, kus lõpetas Augsburgi Eesti Gümnaasiumi 1947. Kaks aastat hiljem emigreerus USAsse, lõpetas Wagneri Ülikooli 1952 ja Philadelphia Luterliku Teoloogia Seminari 1955. Sama aasta juunis ordineeriti Ameerika Luteri Kiriku õpetajaks ning asus teenima USA õhuväes kaplanina leitnandi auastmes kuni vanusepiiri ületamise tõttu 1985. a-l arvati kolonelina reservi. USA õhuväes teenides lõpetas tulevane kolonel Õhuväe Kaplanitekooli alg-, kesk- ja kõrgtasemed, Õhuväe Eskadroni Ohvitseride kursuse ning mitmeid teisi kursusi.

Kolonel Viise teenis 30aastase tegevteenistuse jooksul mitmetes USA Õhuväe baasides nii USAs (kaasaarvatud Hawaii), kui ka Kanadas, Saksamaal ning Tais ja osales Vietnami sõjas. Autasustatud järgmiste USA ja Vietnami vabariigi sõjaväeliste aumärkidega: *Bronze Cluster, National Defence Service Medal, Commendation Medal, Star, Meritorious Service Medal with 3 Oak Leaf Clusters, Air Force Air Force*

EESTI VABARIIGI KAITSEMINISTER

24. mai 1993 nr 01/734

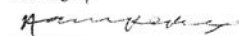
Lugupeetud kolonel Mihkel Viise,

Nagu teate, praegu vajavad Eesti Vabariigi Kaitsejõud kõikide eesti ohvitseride abi. Pöördun Teie poole palvega meile appi tulla.

Palun saatke, kui see Teile sobib, oma isiklikud andmed, soovitused, nägemus jne. meie Kaitseväe juhatajale, kolonel Aleksander Einselnile.

Loodan peatselt kohtumisele Tallinnas.

Austusega

Hain Rebas
Kaitseminister

**KAITSEMINISTER HAIN
REBASE KUTSE
KOLONEL MICHAEL
VIISELE EESTISSE
ASUMISEKS.**

*Originaal kaitseväe
kaplaniteenistuse
arhiivis.*

⁴¹² Vt eelinimetatud kaitseväe juhataja 1995. a käskkirja nr 94.

Outstanding Unit Award with 1 Oak Leaf, Vietnam Service Medal, Republic of Vietnam Campaign Medal, Air Force Longevity Service Ribon with 6 Oak Leaf Clusters. Eestis teenides on nendele lisandunud veel mitmed aumärgid.

Ülendati leitnandiks 13. juunil 1955, kapteniks jüripäeval 23. aprillil 1959, majoriks 15. juulil 1963, kolonelleitnandiks 18. veebruaril 1968 ja koloneliks 17. aprillil 1972. Reservi arvatud peale kolmekümneaastast teenistust 1. augustil 1985.

Aastatel 1985-95 õppis Virginia ülikoolis ajalugu ja saavutas magistri- ning doktorikraadi, teenides samal ajal E.E.L.K. Baltimore ja Washingtoni kogudusi⁴¹³.

Peakaplanina tööle asudes ootasid kolonel Viiset ees mitmed raskused: Kõigepealt oli taasiseseisvunud Eestis pea kõikides kirikutes vähe vaimulikku kaadrit ja olemasolevad vaimulikud ei teadnud, mida kaitseväekaplani töö endast kujutab. Teiseks koges uus peakaplan varsti Piibli tõde, et „Lõikust on palju, aga pisut töötajaid“⁴¹⁴, sest ühegi Eestis tegutseva kiriku vaimulikud ei tormanud suure vaimustusega kaitsevärke kaplaniteks.

Mõned vähesed, kes tulid ennast pakkuma, ei olnud sobivad: kas puudus vajalik kõrgharidus või ei olnud neil sidet ühegi kirikuga. Isegi paar ilmalikku matjat, kes nimetasid end ateistideks arvasid, et nemad on sobivad kaplaniteks.

Ka ei olnud kirikupead – piiskopid, superintendandid, presidendid või esimehed – valmis saatma oma paremaid vaimulikke kaitsevärke teenima. Esmalt pakkusid kirikute juhid kol Viisele oma probleemseid vaimulikke: saamatuid, joodikuid ja naistekütte, enamuses omapoolsete soovitustega, et „tehke neist mehed“. Tänu oma kaua-aegsetele kogemustele suutis kol Viise lühikese ajaga suurema osa neist raskustest ületada. Ta oli kannatlik ja ootas, kuni leidis selliseid kandidaate, kes tema arvates sobisid kaitseväekaplaniks. Aeg näitas, et peakaplan Viise oli teinud õiged valikud.

Juba 1995. aasta septembris võeti esimese kaplanina tegevteenistusse Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku pastor Ago Lilleorg, kes oli läbimas ajateenistust Õhutõrjedivisjonis. Ta määrati Tartu Üksikjalaväekompanii (hiljem pataljoni) kaplani kohusetäitjaks⁴¹⁵. Noor vaimulik ülendati kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursuse KOK-1 lõpetamise järel lipniku auastmesse ja kinnitati oma väeosa

⁴¹³ Vt kol Viise isikutoimikud Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonnas ja kaplani-teenistuses ning PENNER, Jaan, PARMING, Tõnu, REBANE, P. Peter, *The ESTONIANS in AMERICA 1627-1975* [Eestlased Ameerikas 1627-1975]. Dobbs Ferry, New York, Oceana Publications, Inc, 1975, lk 42.

⁴¹⁴ Mt 9:37-38.

⁴¹⁵ Vt kaitseväge juhataja käskkiri nr 115, 8. september 1995.

kaplaniks⁴¹⁶. Kaitseväe stipendiaadina jätkas kaplan Lilleorg oma teoloogilise hariduse täiendamist Kõrgemas Usuteaduslikus Seminaris Tartus ning hiljem Tartu Ülikooli usuteaduskonnas⁴¹⁷.

Alles aasta lõpul astus teise kaplanina tegevteenistusse Tallinna Õhutõrjediivisjoni n-ltn Taavi Laanepere, Tartu Ülikooli usuteaduskonna ja EELK Usuteaduse Instituudi pastoraalseminari lõpetanud EELK vaimulik⁴¹⁸.

EELK peapiiskop Jaan Kiivit pühis kolm Viise pidulikult Eesti kaitsejõudude peakaplani ametisse Tallinna Piiskoplikus Toomkirikus 30. novembril 1995. Teda assisteeris Eesti Kirikute Nõukogu president piiskop Einar Soone. Peapiiskop pani peakaplanile kaela praosti kuldse ametiristi, mis on igati õigustatud, sest peakaplanid on EELK⁴¹⁹ Konsistooriumi otsusega EELKs samastatud praostiga (ja vanemkaplan abipraostiga) kuna peakaplanile allub umbes sama palju, või rohkem vaimulikke, kui tavalistele praostidele eraelus Peakaplani ja kaplanite suhted on analoogilised praosti ja praostkonna vaimulike suhetega, kuigi kaitseväes peakaplanil on suurem distsiplinaarvõim kui peapiiskopil.

Pidulikult teenistusel osalesid peaminister Tiit Vähi, kaitseminister Andrus Öövel, kaitseväe juhataja kin-ltn Aleksander Einseln, sise- minister Märt Rask, Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimees Peeter Lorents ja Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) liikmeskirikute esindajad.

Tänu asjaolule, et kaplaniteenistust hakkasid organiseerima vilunud kaplanid, välditi mitmeid vigu. Teistes endistes idabloki riikides, kus enamuses kaplaniteenistuste organiseerimine oli olude sunnil usaldatud tsiviilelust värvatud sõjaväelise ettevalmistuseta vaimulikele, on tulnud seetõttu palju raskusi ületada.

Koos EKNiga otsustati, et kaitseväekaplaniteks võivad saada ainult Eesti Kirikute Nõukogusse kuuluvate kirikute ordineeritud vaimulikud. Kaplanid peavad olema Eesti Vabariigi kodanikud ja lõpetanud haridusministeeriumi poolt tunnustatud vähemalt 4aastase kõrgema usuteadusliku õppeasutuse.

Esimestel aastatel võeti tegevteenistusse kaplaniteks ka diakone ja diakonõpetajaid. Neile tehti korraldus viia oma õpingud tegev- teenistuses olles kiirelt lõpuni⁴²⁰. Kõigilt tegevteenistuses olevatelt kaplanitelt nõutakse nüüd oma kiriku atestatsiooni ja 2-aastast koguduse

⁴¹⁶ Lpn Ago Lilleorg oli Eesti kaitseväe stipendiaat ajavahemikus 1995-99.

⁴¹⁷ Vt personalitoimikud kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivis.

⁴¹⁸ Samuti KOK-1 vilistlane, kes oli läbinud ajateenistuse nõukogude armees.

⁴¹⁹ EELK Konsistooriumi otsus 6. novembrist 1995, nr 100. Vt KIRIKU TEATAJA nr 5, 1995.

⁴²⁰ Nendest, kes alustasid teenistust kõrghariduseta, on ltn Ago Lilleorg saavutanud Tartu Ülikoolis magistrikraadi ning n-ltn Raino Kubjas ja n-ltn Alo Martinson EMK Teoloogilises Seminaris diplomid.

teenimise praktikat. Kaplaniteenistuse taastamise algaastail ei olnud alati võimalik sellest kogudusepraktika nõudest kinni pidada, mida on paaril korral olnud põhjust ka kahetseda.

Hiljem lisandus nõue, et juhul kui vaimulik vahetab oma konfessiooni (kiriklikku kuuluvust), peab ta olema läbinud kaheaastase kogudusepraktika ka oma uues kirikus, enne kui võib kandideerida kaplani ametikohale.

Võrreldes tänapäeva kaplanite ülesandeid ja tegevust omal ajal kaitseminister kin-ltn Lille poolt antud juhenditega, näeme, et need on üldjoontes samad. Kuna Eesti põhiseadus kindlustab oma kodanikele usuvabaduse, siis on kaplanid kohustatud hoolitsema selle eest, et eriti ajateenijail oleks võimalik kaitseväes täita oma usulisi vajadusi. Samal ajal ei tohi kedagi vastu tema tahtmist sundida jumalateenistustest osa võtma jne.

Eestis on kujunenud traditsiooniks, et jumalateenistusest osavõtt on vabatahtlik, kuid traditsioonilistest mälestusteenistustest võtavad osa ka need, kes tavaliselt kirikus ei käi.

**KOLONEL MICHAEL VIISE ÕNNISTAMINE TALLINNA PÜHA NEITSI
MAARJA PIISKOPLIKUS TOOMKIRIKUS.**

Vasakult: kaitseminister ANDRUS ÖÖVEL, vanemkaplan kpt TÕNIS NÕMMIK, kaitseväe juhataja kin-ltn ALEKSANDER EINSELN, peakaplan kol MICHAEL G. VIISE, peapiiskop JAAN KIIVIT, piiskop EINAR SOONE, peaminister TIIT VÄHI, siseminister MÄRT RASK, Riigikogu riigikaitse komisjoni esimees PEETER LORENTS.

Foto: Tiiu Pikkur.

Ka tänapäeval on kaitseväekaplanite peamiseks tööülesandeks hoolitseda oma väeosa kõrge moraali ja kaitsevalmiduse eest, tegelda kaitseväelaste hingehoiu küsimustega. Kaplanid aitavad neil kaitseväelastel, kes selleks soovi avaldavad, osa võtta jumalateenistustest ning tähistada usupühi vastavalt nende veendumustele.

Kaplanid viivad oma üksustes (väeosades ja laevadel) kaitseväelaste palvel vastavalt vajadusele läbi ristimisi, leeritamisi, laulatusi, matuseid ja aitavad lahendada perekondlikke probleeme. Reeglipäraselt külastavad väeosakaplanid haigeid ja arreteeritud.

Võrreldes eelmise iseseisvuse ajaga, on kaplanid oma üksuse täisõiguslikud liikmed ja osalevad palju rohkem üksuste õppustel nii maastikul kui garnisonis. Kaplanitel on üksustes oma vastuvõtujad, millal nad on kättesaadavad kõikidele kaitseväelastele. Kui vaja, siis kaasavad kaplanid mitmesuguste probleemide lahendamisse ka meditsiinitöötajaid, psühholooge ja juriste, pöörduvad oma üksuse ülema või kaitseväe peainspektori poole.

Kuna algaastatel puudusid veel kaplanitegevuse juhtnöörid, andis esimesena Tartu ÜJK ülem kpt Mikkelsaar välja oma üksuses alljärgneva kaplani ajutise tööjuhise⁴²¹:

Kaplani tööjuhised

Kaplani põhiliseks tööülesandeks on aidata tagada väeosas kõrget moraali ning tegeleda kaitseväelaste hingelise hoolekandega. Selle saavutamiseks peab ta lähtuma järgnevast:

- 1) Aitab korraldada kõigile usklikule ja ka teistele huvilistele külastada jumalateenistusi;
- 2) Aitab leida võimalusi, et usklikud kaitseväelased saaksid tähistada vaimulikke tähtpäevi ja usupühi vastavalt nende usulistele veendumustele;
- 3) Olema võimeline läbi viima elementaarseid talitusi enamlevinud usutunnistuste kohaselt (ristimine, armulaud, matused, pihtimine jne.);
- 4) Külastab regulaarselt allüksusi ja korraldab individuaalseid ning grupiviisilisi vestlusi kaitseväelastega nii nende algatusel, ülemate soovitusel või ka oma äranägemisel – vajadusel ööbib allüksusega väljas;
- 5) Aitab lahendada kaitseväelaste hingelisi ja perekondlikke muresid, vajadusel kaasates meditsiinitöötajaid ja juristi;

⁴²¹ Ärakiri kaplaniteenistuse arhiivis.

- 6) On kohustatud hoidma eravestluse konfidentsiaalsust samuti kui pihisaladust;
- 7) Aitab korraldada rahvuslike tähtpäevade ja riigipühade tähistamist (vajadusel ise organiseerides);
- 8) Aitab korraldada kaitseväelaste vaba aega;
- 9) On tolerantne kõikide usutunnistuste ja ka ateistide suhtes;
- 10) Eriolukorras:
 - a) kui kaplan ei ole pidamas teenistust või külastamas mõnda allüksust, viibib ta meditsiinipunkti juures;
 - b) viib läbi teenistusi vastaspoole vangide, haavatute ja langenutega samal alusel nagu oma kaitseväelastega;
 - c) tuletab kaitseväelastele pidevalt meelde rahvusvahelisi sõjapidamise reegleid ja jälgib nendest kinnipidamist

Kaplanid peavad ajateenijatele (eriti noorsõduritele) loenguid meie moraalsest pärandist, külastavad regulaarselt allüksusi ja osalevad väliõppustel, pidades seal soovi korral väliteenistusi. Nad aitavad väeosas korraldada rahvuslike tähtpäevade tähistamist ja ajateenijate vaba aja sisustamist.

Kaplanid on ordineeritud vaimulikena kohustatud hoidma ka kaitseväes erakõneluste konfidentsiaalsust, pihisaladust nagu tsiviilelus, olema tolerantset kõikide usutunnistuste ja uskude suhtes.

Eesti kaitseväe *SISEMÄÄRUSTIK*⁴²² sätestab, et kaplan on oma üksuse juhi nõuandja usu ja moraali küsimustes. Ka tänapäeval (nt Lahesõjas) on esinenud juhtumeid, kus usuliste töökspidamiste ja kommete mittetundmise tõttu on sõjaväelised juhid teinud otsuseid, mis on rängalt riivanud kohalike elanike usulisi tundeid. Sellega on raskendatud sõjalist, poliitilist või diplomaatilist olukorda.

Rahutagamise- ja muudel taolistel missioonidel peavad kaplanid olema kursis kohaliku elanikkonna usuliste ja kultuuriliste traditsioonidega ning oma üksusi nendest teavitama.

Rahvusvahelised sõjaseadused nõuavad kõikidelt kombatantidelt (sõjategevuses osalejad) neist kinnipidamist. Selleks on vajalik, et kõikide riikide kaitseväelased tunneksid rahvusvahelisi sõdurireegleid (vt lisa 32). Tänapäeval vastutavad enamus riikides kaplanid selle eest, et need reeglid oleksid teada kõikidele kaitseväelastele. Rahvusvahelised reeglid nõuavad, et kaplanid jälgiks sõjajõududes nendest

⁴²² Eesti Vabariik. Kaitseministeerium. *KAITSEVÄE SISEMÄÄRUSTIK*. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, 1999.

sõdurireeglitest kinni pidamist.

Eesti kaitseväge *GARNISONIMÄÄRUSTIKUS*⁴²³ ja selle lisas on juhised tseremooniastest ning nendega seotud kaplanite kohustustest. Kaitseväge *DITSIPLINAARSEADUSES*⁴²⁴ (§ 23) on sätestatud arreteeritute õigused kaplani või tsiviilvaimulikuga kohtumiseks.

Sõjaolukorras viibivad kaplan ja väeosa arst alati koos oma üksusega lahinguväljal. Vastavalt määrustikule asub kaplan sellisel juhul meditsiiniteenistuse juures, kui ta ei külasta sõjamehi eesrindel või selle lähemas tagalas ega ole teisel viisil hõivatud.

Kaplan ei tegele mitte ainult oma riigi ja oma liitlaste sõjaväelastega, vaid käitub ka vastase vangide, haavatute ja langenutega nii kui omadega.

Nii nagu eelmise iseseisvuse perioodil, on ka tänapäeva kaplanitel vaja aeg-ajalt kaitsejõudude ja vabatahtlike organisatsioonide lippe ja hooneid pühitseda. Sagedased on taastatud monumentide, mälestustahvlite ja hauatähiste pühitsemised. Aeg-ajalt toimub ka palvusi pidulikkudel rivistustel väeosade aastapäevade puhul.

Traditsiooniks on saanud peakaplani lühike palvus Vabariigi aastapäeva (iseseisvuspäeva) kaitsejõudude paraadidel. Palvusi ja jumalateenistusi on peetud veel piirivalve, gaidide, kodutütarde, noorkotkaste ja skautide laagrites ja muudel üritustel. Palvusi on peetud ka Võidupüha (maakaitse päeva) paraadil.

Kaplaniteenistuse tegevus reguleeriti 20. märtsil 1997 kaitseväge juhataja käskkirjaga nr 102, mis kinnitas senini jõusoleva kaplanite rakendamise juhendi⁴²⁵. Kaplaniteenistuse asutamise päevaks kinnitati 22. veebruar, 1919. Taastamise aastapäevaks on kinnitatud 5. juuli 1995⁴²⁶.

*EESTI KAITSEVÄE VORMIKANDMISE KORD*⁴²⁷ sätestab kaplanite riietuse küsimuse. *KAITSEVÄE VORMIRIETUSE KIRJELDUSEGA* (1999) ja *KAITSEVÄE ERALDUSMÄRKIDE KIRJELDUSEGA*⁴²⁸. Kaitseväge juhataja käskkirjadega on kinnitatud kaplanite rinnamärk, rinnarist⁴²⁹ ning Kaitseliidu mitteohvitseridest vaimulikkude pagunikatted. Kasutusele on võetud kaplanite väli- ja tavastoolad ja keebid.

⁴²³ Vt *KAITSEVÄE GARNISONIMÄÄRUSTIK*. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, 1999.

⁴²⁴ Vt *KAITSEVÄE DITSIPLINAARSEADUS*. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, 1998.

⁴²⁵ Vt lisa 4, lk 290.

⁴²⁶ Vt kindral Laidoneri käskkirja nr. 76 ja peakaplani 05.07.2000 proklamatsiooni.

⁴²⁷ Vt *EESTI KAITSEVÄE VORMIKANDMISE KORD*. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, 2000.

⁴²⁸ Vt Vabariigi Valitsuse määrus nr 299, antud 17. septembril 2002.

⁴²⁹ Metallist tavavormil ja tikitud must välivormil,

4.1.3 KAPLANITE VÄLJAÕPE KÄIVITUB

Nagu teisedki kaitseväge spetsialistid, vajavad ka kaplanid oma erialal väljaõpet. Tavaliselt ülikoolide usuteaduskonnad või pastorite seminarid kaitsevääkaplanitele nende erialal väljaõpet ei anna.

Suurriikide kaitsejõududel on selleks eraldi kaplanitekoolid. Mõnel riigil (USA) on igal põhiväeliigil (maa- mere- ja õhuväel) oma kaplanitekool. Levinumad on aga ühised koolid, kus valmistatakse ette kaplaneid kõikide põhiväeliikide vajadusteks⁴³⁰. Eestis otsustati peamiselt ajalistel ja majanduslikel põhjustel alustada kõigepealt kaplanite ja reservkaplanite kolmenädalaste orientatsioonikursustega, mis peavad andma tulevastele kaplanitele hädavajaliku ettevalmistuse enne tööleasumist oma esimeses väeosas. Hiljem on noored kaplanid suunatud vabatahtlik reservohvitseride lühendatud kursustele (VROK) Kaitseväge Lahingukooli Meegomäel (Võrumaal) või samaväärsetele kursustele välismaal.

Kolonel Viise poolt koostatud kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus oli vaatamata lühidusele (19 õppepäeva) tiheda ja mitmekülgse õppekavaga täitnud oma otstarbe. Aeg on näidanud, et esialgne plaan oli hea, ning seda pole olnud põhjust palju muuta. Suurimaks muudatuseks on välilaagri lisamine õppekavva ning kursus kestab nüüd neli nädalat. Loengute sisu on viidud kooskõlla meie kaitseväge tänase arenguga. Lisaks mitmesugustele loengutele ja praktilistele õppustele osalevad teoloogid oma korraldatud jumalateenistustel ja palvustel, tutvuvad kaitsevääkalmistutega jne. Kaplani- meditsiini- ja psühholoogilise teenistuste koostöö on hea.

Kaitsestrateegia alal peab iga tulevane kaplan omama arusaama Eesti kaitsestrateegiast, teadma Eesti kaitseväge, maa-, õhu- ja mereväe ülesandeid ning struktuuri; peab oskama kasutada kaitseväge seadusandlust; tundma väljaõppe korraldust. Kaitseväelise kasvatuse alal peab kaplan teadma kaitseväelase määrustikupäraseid omadusi, kohustusi ja õigusi; teadma, mida tähendab distsipliin, käsk ja käsu täitmine ning millised peavad olema ülemate ja alluvate vahelised suhted; oskama pöörduda auastmes või ametikohal kõrgema ülemuse poole ja tervitada, samuti tundma ja oskama kasutada kaitseväge distsiplinaarseadust.

Riviõppe alal peab kaplan tundma rivivõtteid relvata ning oskama tegutseda koondrivis.

Tagalaõppe alal peab ta tundma tagalateenistuse ülesandeid, oskama hooldada ja pakkida sõdurivarustust ning teadma kuidas

⁴³⁰ Kuigi Suurbritannias on alates 1998 kolme väeliigi ühine kaplanitekool, toimub seal siiski iga väeliigi kaplanite väljaõpe eraldi. Kanadas, kus samuti on väeliikidel ühine kaplanitekool, on baasväljaõpe kõikide põhiväeliikide kaplanitele ühine. Samuti toimub see ka Eestis.

märgistatakse, transporditakse ja maetakse surnuid nii lahinguväljal kui ka tagalas.

Laskeväljaõppe alal peab kaplan teadma kaitseväge laskeväljaõppe eesmärke, oskama ohutult käsitseda automaati Galil ning tabama sellest 150 m kaugusel olevat sihtmärki; samuti olema võimeline eristama peamisi kaitseväge relvastusse kuuluvaid käsitulirelvi.

Jalaväetaktika alal peab kaplanil olema ettekujutus tänapäeva lahingust ja ta peab oskama koos lahingupaariga varjatult maastikul liikuda, kasutades käemärke ja teadma jalaväejao koosseisu.

Pioneeriõppes on kaplanil vaja tunda pioneeriteenistuse ülesandeid, osata maskeerida ennast ja oma varustust ning sõidukit.

Sideõppes peab kaplan tundma erinevaid sidepidamise viise ning oskama raadioside eeskirjadele vastavalt luua ja pidada sidet käsi-raadiojaamaga.

Topograafia on tarvilik kõikidele kaitseväelastele, ka kaplan peab tundma kompassi ja oskama lugeda topograafilist kaarti ning orienteeruda selle abil maastikul.

Eesti esimene kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus (KOK-1) toimus 1996. aasta juulis Paldiskis. Kursuse avas Kaitsejõudude Peastaabi ülema kt, kol Vello Loemaa.

KOK-1 õppekava oli koostanud kol Viise ning see osutus nii sobivaks, et ka kõik järgmised kursused on väheste muudatustega seda kava järginud, kuigi kurused pikenesid hiljem neljale nädalale⁴³¹. Esindatud oli kolm kirikut: viis luterlast, üks baptist ja üks nelipühilane.

Kursuse ülem oli peakaplan kol Michael G. Viise, tema abiks vanemkaplan kpt Nõmmik. Külalislektoriteks olid kutsutud USAst Marylandi osariigi rahvuskaardi peakaplan kol Paul Grant ja Kanadast kaitsejõudude Kaplanitekooli komandant kol-ltn William McLellan.

Sõjaväeliste ainete instruktorid olid kaitsejõudude Ohvitseride kursuse⁴³² instruktorid, Põhja Üksik- jalaväekompanii ning piirivalve ohvitserid ja allohvitserid. Kaks kursuse lõpetajatest astusid peatselt kaplanitena tegevteenistusse⁴³³.

Esimesel kursusel oli seitse osavõtjat, kellest kuus lõpetas edukalt ning nad said esimestena õiguse kanda Eesti kaplanite rinnamärki.

⁴³¹ Vt kursuste tunniplaane kaplaniteenistuse arhiivis

⁴³² Ohvitseride Kursused, mis toimusid 1992-96, olid Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste Kõrgema Sõjakooli eelkäijad.

⁴³³ Tänapäeval on KOK-1 lõpetanud kaplanitest tegevteenistuses veel ainult kaitseväge vanemkaplan mjr Taavi Laanepere. Teistest KOK-1 lõpetanutest teenis kpt Ago Lilleorg kaitseväes kaplanina kuni oma kiriku piiskopiks valimiseni 1995-2004, ltn Veljo Kaptein 1997-2002 ning n-ltn Raino Kubjas 1996-2002.

Kaplaniteenistuse esimese tegeliku tegevusaasta lõpul, 31. detsembril 1996 olid kaitseväe tegevteenistuses peakaplan, kaks kaplanit ja üks reservkaplan.

Järgmisel aastal kasvas kaitseväe kaplaniteenistus (kaplanaat) jõudsalt. Jaanuaris 1997 asus Kanadast Eestisse elama ning astus tegevteenistusse kpt Tõnis Nõmmik. Esialgu määrati ta Rahuoperatsioonide Keskuse kaplaniks, kuid toodi peatselt üle Kaitsejõudude peastaabi peakaplani abiliseks.

Juunis 1997 toimus Eesti Riigikaitse Akadeemias ja Naissaarel teine kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus (KOK-2). Kursuse avas Kaitsejõudude Peastaabi ülem kin-mjr Ants Laaneots. Osa võttis 13 kandidaati samadest kirikutest nagu eelmiselgi aastal.

Kursuse juhtkonna koosseis ei olnud muutunud, kursuse ülemaks oli kol Viise ja tema abiliseks kpt Nõmmik. Külalislektorid olid kaplan kol Paul Grant, *Maryland National Guard*’i peakaplan ning kol-ltn Tom Devany, Briti kuningliku õhuväe rooma-katoliku vanemkaplan.

**ESIMENE KAPLANITE ja RESERVKAPLANITE
ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-1 PALDISKIS JUULIS 1996.**

Istuvad (vasakult): vbl RAINO KUBJAS, kpt TÕNIS NÕMMIK, kursuse ülem kol MICHAEL G. VIISE, rms AGO LILLEORG. Seisavad: VELJO KAPTEIN, ILMAR KIVILOO, JAAN NUGA, rms TAAVI LAANEPERE ja rms LAURI KURVITS.

Foto: Tiiu Pikkur.

**KAPLANITE ja RESERVKAPLANITE ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-2
RIIGIKAITSE AKADEEMIAS JUULIS 1997.**

Esireas vasakult: õppurid ROLAND TÕNISSON ja ANTS LEEDJÄRV, kpt TÕNIS NÕMMIK, kursuse ülem kol MICHEAL G. VIISE, instruktor kadett MIKK PUKK ning õppurid RAIVO ASUKÜLA ja AARNE LÄTTE.

**KAPLANITE ja RESERVKAPLANITE ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-3
ÜRSIK-SIDEPATALJONIS JUULIS 1998.**

Istuvad: (vasakult) kpt Chad KLINE (USA), lpn AGO LILLEORG, mjr TÕNIS NÕMMIK, kol PAUL GRANT (USA), Kursuse ülem kol MICHAEL G VIISE, ltn JANEK TAMMISTO ja ltn LEO OJA.

Foto: Tiiu Pikkur.

Sõjaväelisi ained õpetasid Riigikaitse Akadeemia Sõjakooli viimase kursuse kadetid. Kõik aspirandid lõpetasid kursuse edukalt ning kaitseväge juhataja kin-mjr Johannes Kert andis pidulikul rivistusel üle lõputunnistused.

Pärast sõjaväeliste auastmete saamist astus ka sellest kursusest kolm värsket kaplanit kohe tegevteenistusse, kahest said Kaitseliidu kaplanid ning ülejäänud arvati reservi⁴³⁴.

11. septembril 1997 tabas Eesti kaitseväge raske õnnetusjuhtum, kus ühel õppusel hukkus 14 Rahuoperatsioonide Keskuse kaitseväelast. Kaplanid ja reservkaplanid tegutsesid nii kriisikeskuses kui ka hukkunute omaste abistamisel ja matuste läbiviimisel.

Esimese Eesti kaitseväge kaplanina sai 1998. a veebruaris auastmes ülendust vanemkaplan Tõnis Nõmmik, kellele Eesti Vabariigi president Lennart Meri andis majori auastme.

Kolmas kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus - KOK-3 toimus 1998. a juulis, seekord Tallinna Üksik-sidepataljonis. Väeosa andis lisaks ruumidele ka vajalikud sõjaliste ainete instruktorid. Kursuse ülem oli taas kolm Viise ja tema abilisteks lisaks mjr Nõmmikule n-ltn Taavi Laanepere ja n-ltn Veljo Kaptein ning ltn Ago Lilleorg. Külalislektorid olid USA Marylandi rahvuskaardi ohvitserid kaplan kolm Paul Grant ja kpt Chad Kline. Esmakordselt olid kursusel esindatud Eesti Apostlik-õigeusu ja Eesti Metodisti Kiriku liikmed, samuti oli esmakordselt kursuslaste hulgas ka naiskandidaat.

Viieteistkümnest kandidaadist lõpetas kursuse kolmteist, kellest viis on astunud tegevteenistusse. Lõpudiplomid andsid pidulikult üle ametist lahkuv peakaplan kolm Viise, Üksik-sidepataljoni ülema kolm ltn Leo Oja ja pataljoni väljaõppeohvitser n-ltn Janek Tammisto.

Kõik kaplanid ja kandidaadid osalesid rahvusvahelisel õppusel „*Baltic Challenge '97*”, kus oli üle kolme tuhande osavõtja kaheksast riigist. Kohalesaabunute hulgas oli ka kolm USA mereväekaplanit ja üks Briti õhujõudude rooma-katoliku kaplan. Suurõppus oli meie kaplanikandidaatidele heaks kogemuseks: oli võimalus osaleda võõrriikides korraldatud jumalateenistustel ning jälgida õppustel Ameerika ja Briti kaplanite tegevust. Saadi hea ettekujutus sellest, kuidas tegutsevad kaplanid väliolukorras, ning omandati väliühingehoiu alal praktilisi kogemusi.

4.1.4 ESIMENE PEAKAPLANITE VAHETUS

Tavaliselt siirduvad kaitsejõudude ohvitserid, kaplanid kaasaarvatud, reservi või erru 50-60aastaselt. Nii oli see ka ennesõjaaegses Eestis. Kaplanid Viise ja Nõmmik tulid olude sunnil Eesti kaitseväkke

⁴³⁴ Neljas, n-ltn Urmas Roosimaa astus tegevteenistusse kevadel 2000.

teenima alles oma pensionipõlves. Nii ei ole imestada, et peakaplan Viise palus pärast kolmeaastast teenistust kaplaniteenistuse juhina luba lahkuda tegevteenistusest, tuues põhjuseks oma kõrge vanuse. Nõnda arvati kol Viise peakaplani ametikohalt reservi 31. juulil 1998.

Reservi arvamise puhul autasustas kaitseväge juhataja kin-ltn Johannes Kert teda Eesti Kaitseväge Teenetemärgiga, erilise päevakäsuga ja eriotstarbelise noaga, mis on üks tõeline sepa meistritöö. USA Marylandi rahvuskaart omalpoolt hindas kol Viise teeneid Eesti ja Marylandi kaplaniteenistuste vaheliste sidemete loomisel *Maryland National Guard* teenetemedaliga.

Lahkumispeole Tallinna vanalinnas Park Consul hotellis oli kogunenud palju kaasohvitseri, vaimulikest ametivendi ja sõpru. Lahkuvale peakaplanile ütlesid palju tunnustavaid sõnu nii Eesti kaitseväge kui kirikuringkondade esindajad, kaplanid, akadeemilised kaasvõitlejad, mitmed sõbrad ja tuttavad.

Kolonel Viise võib rahuldusega vaadata tagasi tehtud tööle, alustanud nullist oli Eestil kolm aastat hiljem rahvusvahelisel tasemel

**PEAKAPLAN KOL MICHAEL VIISE KOOS ABIKAASA ja
ÕNNITLEJATEGA RESERVI ARVAMISE PUHUL PARK CONSUL
HOTELLI EES TALLINNAS.**

Esireas vasakult: kpt AHTI PÕLDMAA, kol ARVO SIREL, ltn TIIA SÕMER, kol VIISE, dr NEVA VIISE, kaitseminister ANDRUS ÖÖVEL, kin-mjr ANTS LAANEOTS, peapiiskop JAAN KIIVIT, mjr TÖNIS NÕMMIK, ltn TAAVI LAANEPERE, n-ltn ROLAND TÕNISSON. Tagareas: kpt REIN HELME (†), kpt EINAR LAIGNA, kol RAUL LUKS, kol VALERI SAAR, kol VELLO KRONK, mjr HARRI RENT, mjr REIN PUUSEPP, kpt ARNO KODU, kol-ltn SVEN ISE, kol-ltn JAAK HAUD, n-ltn AARNE LÄTTE, kpt LEMBIT-OLEV UIBOPUU, mjr PEARO NÕMMIK, ltn VELJO KAPTEIN ja kpt MARTIN AVAMERI.

Foto: Tiiu Pikkur.

kaplaniteenistus, mis oli juba siis suurel määral võimeline koos töötama NATO kaplaniteenistustega ja relvajõududega.

Kui kol Viise tööle asudes suhtuti vaimulikesse Eesti kaitseväes veel teatud võõrustusega, siis tema lahkudes olid kaplanid kaitseväes juba tunnustatud erialaohvitserid. Selle väite parimaks kinnituseks on tõik, et kui sügisel 1997 arutati Kaitsejõudude Peastaabis kaplanite arvu vähendamist, siis nende väeosade ülemad, kellel olid juba isiklikud kogemused kaplanitega, lükkasid selle idee otsekohe tagasi: neist keegi ei soovinud oma kaplanit kaotada⁴³⁵.

Ääremärkusena võib lisada, et Eestis toimus peakaplanite vahetus normaalselt ja korrakohaselt, nagu sellised vahetused toimuvad reeglipäraselt demokraatlike riikide relvajõududes. Mitmes endise idabloki riikides on seni tihti oldud sunnitud peakaplaneid vahetama, kuna vaimulikkudel puudusid sõjaväekaplani tööks vajalikud kogemused ning kaplaniteenistusi ei ole veel mitmes riigis õnnestunud edukalt käivitada.

Kokkuvõtteks: kõikide meie kaitseväekaplanite ühine arvamine on, et kui keegi Eesti kaitseväe vaimulikest, endistest või praegustest, on teeninud ära Piiblis kirjutatud kiidusõnad: „Tubli, sa hea ja ustav sulane” (Mt 25:21), siis väärrib seda kolonel Michael Gustav Viise kindlasti.

4.2. EESTI KAITSEVÄE KAPLANITEENISTUS TÄNAPÄEVAL

4.2.1 UUS PEAKAPLAN KANADAST

Kaitseväe juhataja kin-ltn Johannes Kert nimetas peakaplan kol Michael Viise ja EKN president piiskop Einar Soone soovitusel ning EELK peapiiskop Jaan Kiiviti nõusolekul 1. augustil 1998 uueks peakaplaniks senise vanemkaplani mjr Tõnis Nõmmiku.

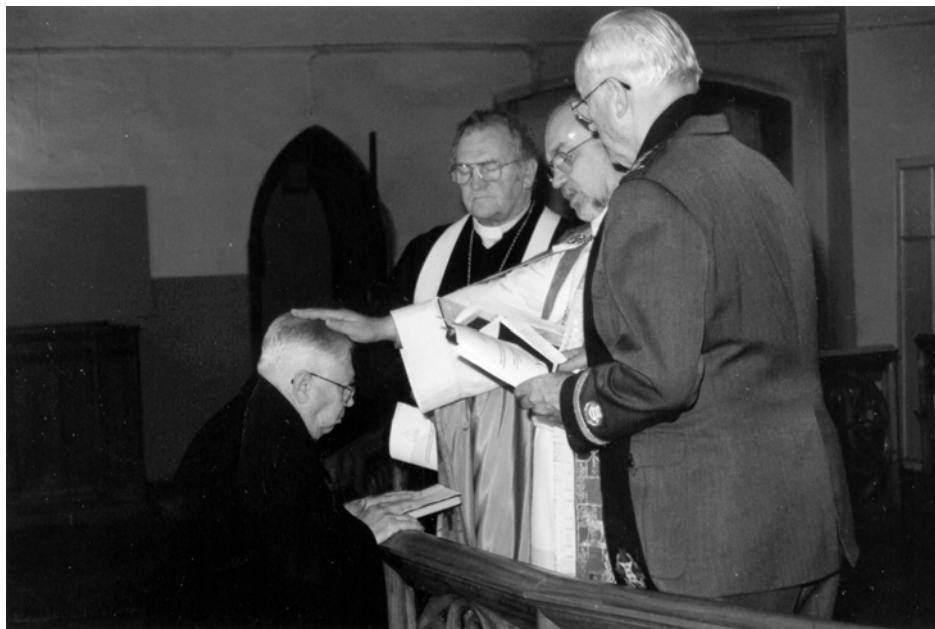
Tõnis Nõmmik on sündinud 29. aprillil 1933 Tallinnas Eesti kindralstaabi ohvitseri perekonnas. Alg- ja keskkhariduse omandas Eestis, Rootsis, Argentiinas ja Kanadas, kõrghariduse Kanadas. Ta on lõpetanud Waterloo Luterliku Ülikooli filosoofia teaduskonna ajaloo B.A. kraadiga ja sama ülikooli usuteaduskonna praktilise usuteaduse alal B.D. kraadiga, täiendanud ennast misjoniteoloogia alal Concordia Teoloogilises Seminaris St. Louis, Missouri (USA) ning omandanud teoloogia magistrikraadi Wilfrid Laurieri Ülikoolis ajaloolise teoloogia alal. Alustatud doktoritöö Fort Wayne Concordia Seminaris jäi pooleli kodumaale naasmise tõttu kuid kaitses edukalt Tartu ülikoolis doktori väitekirja oktoobris 2005. Ordineeritud Eesti Evangeeliumi Luteriusu

⁴³⁵ Kol Viise andmed.

Kiriku ja Ameerika Luterliku Kiriku vaimulikuks E.E.L.K. Montreali Eesti Jaani kirikus 6. augustil 1967 toleaeegse Ida-Kanada piiskopi dr Albert Lotz'i poolt. Ordinatsiooni assisteerisid E.E.L.K. Kanada praost Karl Raudsepp ja õpetaja Otmar Pello.

Vaimulikuna on Tõnis Nõmmik teeninud koguduseõpetajana peamiselt väliseesti kogudusi. On olnud Argentiinas E.E.L.K. Buenos Airese Reformatsiooni, Brasiilias São Paulo Eesti ning Kanadas Põhja-Ontario (Sault Ste. Marie, Sudbury ja Thunder Bay), Hamiltoni Esimese ja London Ontario koguduse hingekarjane. Olnud kahel korral E.E.L.K. Kanada praostkonna abipraost, kolm aastat praosti kohusetäitja ning neli aastat E.E.L.K. assessor⁴³⁶.

Tegutsenud 16 aastat E.E.L.K. Usuteadusliku Instituudi (Torontos) praktilise usuteaduse lektorina ja administraatorina, täites kolm aastat ka juhataja kohuseid. Oli E.E.L.K. Laulu ja Palveraamatu komisjoni sekretär. Valdab inglise, hispaania, rootsi ja saksa keelt.

PEAKAPLAN NÕMMIKU INSTALLATSIOON TALLINNA OLEVISTE KIRIKUS.

Vasakult: Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) asepresident superintendent OLAV PÄRNAMETS, EKN president piiskop EINAR SOONE ja peakaplan emeeritus kol MICHAEL G. VIISE.

Foto: Tiiu Pikkur.

⁴³⁶ Teiste sõnadega kirikuvalitsuse liige.

Tõnis Nõmmik astus vabatahtlikult Kanada relvajõududesse *Canadian Officers' Training Corps* kadetina a-l 1960. On lõpetanud Kuningliku Kanada Soomusväe Kooli (*Royal Canadian Armoured Corps School*) soomusväehvitserina. Kanada kaplanitekoolis on ta lõpetanud mitmed kaplanite põhi- ja erialakursused⁴³⁷. Läbinud kõrgema kaplanite kursuse Suurbritannia armee kaplanitekoolis Upavonis, Inglismaal.

Teeninud riviohvitserina ja kaplanina nii Kanada relvajõudude tegevväes kui aktiivreservis. On *Royal Canadian Military Institute* liige ning Eesti Üliõpilaste Seltsi vilistlane. Omab Kanada sõjaväelisi, skautlikke ja ühiskondlikke aumärke⁴³⁸.

Toonitamaks Eesti kaitseväge kaplanaadi oikumeenilist omapära, pühitses Eesti Kirikute Nõukogu president piiskop Einar Soone uue peakaplani ametisse Tallinna Oleviste kirikus. Piiskop Soonet assisteerisid EKNi asepresident, Eesti Metodisti Kiriku superintendent Olav Pärnamets ja peakaplan emeeritus kol Michael Viise.

Pidulikul jumalateenistusel osalesid apostlik-õigeusu, baptisti, luteri, metodisti, nelipühi ja teiste kirikute esindajad ning Eesti kaitsejõudude kõrgemad ohvitserid. Teenistusel osalesid pea kõik Eesti kaitseväge ja Kaitseliidu kaplanid, mitmed reservkaplanid ning kõrgemal seisvad Kaitsejõudude Peastaabi ohvitserid. Tervitussõnad ütles EELK peapiiskop Jaan Kiivit, kirjalikud tervitused olid saabunud Kanada, Läti, Norra ja Soome peakaplaniilt.

4.2.2 EESTI KAPLANITEENISTUSE 80. AASTAPÄEV

22. veebruaril 1999 möödus 80 aastat päevast, millal kindral Laidoner andis välja oma päevakäsu nr 76 sõjaväeõpetajate ametikohtade loomiseks. See kuupäev on kaitseväge juhataja poolt kinnitatud kaplanaadi aastapäevaks. Kaplanid tähistasid juubelit vespriga Tallinna Püha Vaimu kirikus. Teenis peakaplan Nõmmik koos Tallinnas asuvate kaplanitega. Kirikupalvena oli kasutusel *TE DEUM*, pidulik laulupalve⁴³⁹, mida sõjamehed on aastasadu kasutanud võidukate lahingute tänujumalateenistustel. Kaplaniteenistuse asutamise juubelit peavad kaplanid sama tähtsaks kui mõnda võidukat lahingut.

Juubeli puhul andis peakaplan tänukirjad kaheteistkümnele isikule, kahele organisatsioonile ja kolmele kogudusele, kellel on eriti suuri teeneid Eesti kaitsejõudude kaplaniteenistuse taastamisel. Samuti asutati peakaplani preemia. Esimesena sai selle preemia (piduliku õhtuvormi) kaplan Taavi Laanepere.

⁴³⁷ *Canadian Forces Chaplain School and Center, Canadian Forces Base Borden, Ontario.*

⁴³⁸ Vt isikutoimik Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonna arhiivis.

⁴³⁹ „Sind, Jumal kiidame” (Te Deum) KLPR, nr 478.

4.2.3 KAPLANITE VÄLJAÕPE JÄTKUB

Neljas kaplanite ja reservkaplanite kursus KOK-4 toimus taas Paldiskis, 1999. a juulis Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste välibaasis. Kursuslasi oli 20, neist kuus naist. Esmakordselt oli ka õppureid välismaalt: kaks Läti kaitsejõudude kaplanit. Esindatud oli taas viis eespool nimetatud kirikut. Kahjuks pidi üks kursuslane juba teisel päeval raske haiguse tõttu lahkuma. Kursuse ülemaks oli peakaplan kol-ltn Nõmmik, vaneminstruktoriks aasta varem omal soovil reservi arvatud endine peakaplan kol Viise, kes kursuse ajaks oli uuesti tegevteenistusse kutsutud. Instruktoriteks olid kaplanid n-ltn Veljo Kaptein (rühmaülem) ja n-ltn Arne Lätte ning veebel Alar Abe. Külalislektorid olid USA mereväekaplanid mereväekapten Gary Pollitt *CHC USN* ja reservmereväekapten George E. Dobes *CHC USN* ning Rootsi välipastor kapten Christian Braw, Soomes asuva Åbo Akadeemia usuteaduskonna dotsent. Lektoritena olid rakendatud Õhutõrjedivisjoni kaplan ltn Taavi Laanepere ja mitmed Kaitsejõudude Peastaabi ja Rahuoperatsioonide Keskuse ohvitserid ja allohvitserid. Kursuse avas Eesti kaitseväe väljaõppe ülem kol Arvo Sirel, kes pidas ka avaloengud Eesti riigikaitse kontseptsioonist.

Kursuse pidulikul lõpetamisel andis Kaitsejõudude Peastaabi ülem Ants Laaneots lõpetajatele diplomid ja kol Viisele Eesti Vabariigi presidendi nimel Kotkaristi III järgu ordeni kaelaskantava aumärgi. Kuna kursuslaste hulgas oli kaks Läti kaplanit, siis oli kursuse lõpetamisele kutsutud ka Läti peakaplan Raimonds Locs. Lõpupidustustel viibisid ka nende kaplanikandidaatide konfessioonide juhtivad isikud ja teoloogiliste õppeasutuste esindajad, kelle üliõpilased olid lõpetajate rivis. Konfessioonide ja teoloogiliste õppeasutuste nimel võttis sõna EELK peapiiskop Jaan Kiivit. Kursuse edukalt lõpetajaid oli 19, neist 17 eestlast ja kaks lätlast.

Lõpetajatest said Eesti Vabariigi president Lennart Meri käskkirjaga kolm nooremleitnandi ja üheksa lipniku auastme, ülejäänud (kõik üliõpilased) peavad auastme saamiseks lõpetama oma teoloogilised studiumid või saada oma kirikult vaimuliku staatuse.

Lõpetajatest on senini astunud tegevteenistusse kolm kaplanit, kuid siiski jäid mitmed ametikohad vakantseks. Teised lõpetajad astusid kaplanitena Kaitseleitu või arvati reservi. Üliõpilastest, kes on kaplanikandidaadid, saab loodetavasti tulevikus täiendust kaitseväe reservkaplanite ridadesse.

Septembris 1999 süvenes kaplaniteenistuse koostöö EELK Usuteaduse Instituudi pastoraalseminariga. Senini võtsid kaplanikandidaatidest õpetajaameti kandidaadid seminari õppetööst osa tavalises korras Edaspidi on saatetud kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursuse läbinud EELK õpetajakandidaate Pastoraal-

seminari kaitsevæ kaplaniteenistuse tellimusel. Esimesena kasutas sellist võimalust kaplan-praktikant lipnik Merike Kütt, kes hiljem siirdus esimese naiskaplanina Üksik-sidepataljoni kaplaniks⁴⁴⁰. Viimstel aastatel on mitmed kaplanid ja reservkaplanid astunud EELK UI magistriõppesse.

Selle uue koostöö tulemusena loodab kaplaniteenistus saada oma ridadesse paremini kvalifitseeritud noori kaplaneid. Õppetöö pastoraalseminaris koosneb nii akadeemilistest õpingutest kui praktikast kogudustes, kaplanitel lisaks ka kaitsevæüksustes.

Viies kolmenädalane kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus KOK-5 toimus juulis ja augustis 2000 ning taas Paldiskis Rahuoperatsioonide Keskuses. Kursuse ülemaks oli nagu varasematel aastatel peakaplan, kursuse tegelikuks läbiviijaks ja rühmaülemaks aga Lahingukooli kaplan n-ltn Veljo Kaptein. Teda abistasid kaplanid nooremeitnandid Peeter Parts, Kaido Petermann, Aivar Sarapik ja Roland Tõnisson ning lipnikud Ralf Alasoo ja Merike Kütt. Strateegiat, määrustikke, sõjameditsiini ja -psühholoogiat õpetasid oma ala asjatundjad kol Arvo Sirel, kpt Ants Noormägi, kpt Hillar Tint ja ltn Väino Mannermaa. Külalislektoriteks olid peakaplan emeeritus kol Michael G. Viise, mereväekapten Gary R. Pollitt *CHC USN*, mereväekapten George Dobes *CHC USN Ret*, Kanada kaplanitekooli peainstruktor mjr Karl McLean *CD* ja kpt David Kettle *CD*. Laskeasjandust ja taktikat õpetasid veeblid Ivo Kask, Aleksei Vistunov ja Siim Värk, nooremveeblid Algis Sepp ja Rainer Sõsojev, srs Raivo Martins ning n-srs Janek Bergmann. Õppureid oli rekordiline arv – 28, nende hulgas kaheksa naist ja üks Läti kaitsejõudude esindaja. Kursusest osavõtjad olid peamiselt üliõpilased, kogudusetöö kogemustega vaimulikke oli kahjuks ainult pool tosinat. Esindatud olid kõik seni kursustel osalenud kirikud, tulemata jäi aga oodatud esimene rooma-katoliiklane. Uudsenä toimus esmakordselt metsalaager, kus õpiti jalaväetaktikat ja kus õppuritel tuli elada lahingutingimustes kaitsekraavides. Esmakordselt läbisid kõik õppurid edukalt kursuse ning kaitsevæ juhataja kt kol-ltn Aarne Ermus andis lõpetajatele välja lõpudiplomid.

Külaliste hulgas viibisid Läti kaitsejõudude tollaegne peakaplan Raimonds Locs, erupeakaplan kol Michael G. Viise, Eesti Kirikute Nõukogu asepresident superintendent Olev Pärnamets, erukol-ltn Harri Rent, Rahuoperatsioonide Keskuse ülem kpt Aivar Jaeski jt. Kursuse lõpetajatest on senini astunud kaplanina tegevteenistusse üks⁴⁴¹.

Suvel 2001 toimus juba kuues kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus KOK-6. Kursus viidi läbi taas Rahuoperatsioonide

⁴⁴⁰ Üksik-sidepataljoni kaplan, tollaegne EELK diakon Roland Tõnisson sooritas oma praktika kaitsevæes.

⁴⁴¹ Kuid kahjuks tuli ta peatselt reservi arvata. Lisaks on reservist kaplan-praktikant Hannes Heinsar asendanud Tartu ÜJP kaplanit tema Kanadas keeleõppel viibimise ajal.

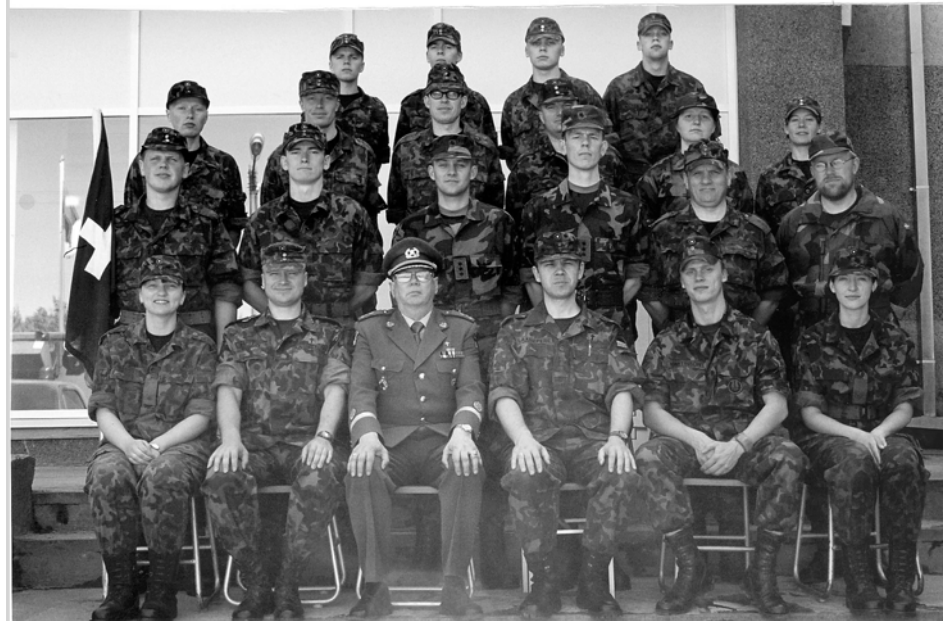
**KAPLANITE JA RESERVKAPLANITE KURSUS KOK-4
PALDISKIS JUULIS 2000.**

Esireas vasakult: rühmaülem ltn VELJO KAPTEIN, n-vbl ÜLLE PERNSON, kol MICHAEL G. VIISE, kursuse ülem kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, n-ltn AARNE LÄTTE ja v-vbl ALAR ABE.

**SENI SUURIM KAPLANITE JA RESERVKAPLANITE
ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-5 PALDISKIS JUULIS 2000.**

Istuvad vasakult: vbl MERLE LEMBER, n-vbl RAINER SÕSOJEV, rühmaülem ltn VELJO KAPTEIN, kursuse ülem kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, lpn MERIKE KÜTT, n-srs JANEK BERGMANN ja kpr LAIMENIS PAULINŠ (Läti kaitsejõud).

**KAPLANITE JA RESERVKAPLANITE ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-6
PALDISKIS JUULIS 2001.**

*Esireas vasakult: lpn JANA LAANESER (Einla), ltn VELJO KAPTEIN,
kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, kpt TAAVI LAANEPERE, lpn ALO MARTINSON
ja lpn SIRJE VAHTRAMÄE.*

**KAPLANITE ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-7 RAHUOPERATSIOONIDE
KESKUSES PALDISKIS JUULIS 2002.**

*Vasakult äärmine kursuse ülem kpt TAAVI LAANEPERE, äärmine paremal
peakaplan kol-ltn TÕNIS NÕMMIK.*

Keskuses Paldiskis ajavahemikus 25. juunist 13. juulini.

Kuna meie kaplaniteenistus oli kuue aastaga jõudsalt arenenud, siis oli kursuse korraldamine pea täielikult peale taastamist teenistusse astunud noorte kaplanite käes, kuigi veel peakaplani valvsa silma all. Kaitseväe juhataja käskkirjaga oli kursuse ülemaks määratud värskest ülendatud vanemkaplan kpt Taavi Laanepere, temale abideks ltn Veljo Kaptein ja ltn Alo Martinson. Lektoriteks olid peamiselt Kaitsejõudude Peastaabi ohvitserid⁴⁴² ja kogenud Eesti kaplanid n-ltn Merike Kütt ja n-ltn Raivo Nikiforov, tõlgina toimis ltn Sirje Vahtramäe ning asjaajajaks ltn Jana Einla (Laaneser), neid juhendas ltn Kristjan Piir. Välilaagris oli abiks n-ltn Raivo Nikiforov. Külalislektoriteks olid kol Michael G. Viise ja USA kaitseatašee kaptenleitnant Eric Olson. Sõjaväealased instruktorid olid taas Rahuoperatsioonide Keskusest. Õppureid oli 15, kellest 13 lõpetasid kursuse edukalt.

Üheks põhjuseks, miks kursuslaste arv oli võrreldes eelmiste aastatega väiksem, oli asjaolu, et erakordselt suur oli arstlikul läbi-vaatusel mittesobivaks tunnistatute arv. Ka oli kursuse aeg paljudele ebasobiv, kuna kursus pidi olude sunnil algama jaanipäeva õhtul.

Esmakordselt osalesid Eesti kaplaniteenistuse kursustel Leedu ja Rootsi kaplanid. Seekord ei olnud külalislektoreid välismaalt, kui mitte arvestada kohalikku USA sidemeeskonda (*Military Liason Team*) kuuluvat USA lennuväemajorit Kimberley Scott'i. Kursuse lõpetamisel andis diplomid seekord üle peakaplan Nõmmik. Kursuse lõpetamisel pidulikult rivistusel viibisid külalistena teiste seas Leedu suursaadik Eestis, Leedu peakaplan kol-ltn Jouzas Gražulis ja Rahuoperatsioonide Keskuse ülem mjr Aivar Jaeski.

Seitsmes 3,5nädalane kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursus KOK-7 toimus 25. juunist 17. juulini 2002. Asukohaks oli taas Rahuoperatsioonide Keskus Paldiskis, kes andis ka sõjaliste õppeainete instruktorid. Kursuse ülem oli kpt Taavi Laanepere, teda abistasid ltn Veljo Kaptein, ltn Roland Tõnisson ja ltn Kristjan Piir. Õppureid oli 17, nende hulgas kolm juristi ja üks keeleõpetaja, välismaalased sellel aastal puudusid. Esimesel kahel nädalal liitus kursusega veel kuus meedikut, kes peale välilaagrit siirdusid USA hospitaallaevale COMFORT oma väljaõpet jätkama.

Õppurite tase oli erakordselt hea, erineva tagapõhjaga inimeste koostöö laabus suurepäraselt ning kõik 17 lõpetasid kursuse. Lõpudiplomid andis üle Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonna ülem kol-ltn Ants Kiviselg⁴⁴³.

Kuigi kaitsevälgi oli kavas alustada uue ühise erialaohvitseride

⁴⁴² Nende seas kol Arvo Sirel ja kol-ltn Riho Breivel.

⁴⁴³ Vt kaplaniteenistuse väljaõppe toimikud Kaitsejõudude Peastaabi arhiivis.

väljaõppega, siis suveks 2003 veel nii kaugele ei jõutud.

Kuna kaplanite, meedikute ja juristide ühine väljaõpe oli aasta varem andnud soovitud tagajärgi, siis toimus juunis-juulis 2003 Rahuoperatsioonide Keskuses Paldiskis juba kaheksas kursus, mis kandis nime kaplanite ja meedikute orientatsioonikursus KOK-8. Kursuse ülemaks oli ltn Roland Tõnisson, abiks n-ltn Alo Martinson, rühmavanemaks oli meditsiiniteenistusest v-srs Ahti Saarma ning instruktorid andis taas Rahuoperatsioonidekeskuse. Viimasel kahel nädalal toimus erialaainete õpetamine kaplanikandidaatidele ja meedikutele eraldi, kusjuures psühholoog ühines kaplanitega. Nõnda nagu aasta varem, osutus meedikute, teoloogide ja teiste omavaheline läbisaamine heaks.

Kursuse lõpetasid 25 õppurist 9 meedikut, 14 kaplanikandidaati ja 1 psühholoog. Lõputunnistused andis üle Kaitsejõudude Peastaabi ülem kolonel Alar Laneman. Lõpuparaadil osalesid sõnavõttudega USEUCOM peakaplan kol Vincent I. Inghilterra ja Eesti Kirikute Nõukogu esindajana pastor Ruudi Leinus.

Aastate jooksul on mitmed kaplanite orientatsioonikursuse lõpetanutest astunud tegevteenistusse erialaohvitseridena ning enamus nendest on osutunud tublideks ohvitserideks. Siiski on praktika näidanud, et KOK-1 teiste taoliste kursute lõpetamine ei anna noortele erialaohvitseridele piisavat ettevalmistust. Selle tõttu hakkasid sügisest

KAPLANITE ja MEEDIKUTE ORIENTATSIOONIKURSUS KOK-8.

Esireas vasakult: õppurvanem vbl KRISTI GRIHHINA, kursuse vanem v-vbl IVO KASK, kursuse ülem ltn ROLAND TÕNISSON, meditsiiniteenistuse ravi- ja väljaõppe jaoskonna ülem mjr KERSTI LEA, peakaplan kol TÕNIS NÕMMIK, vanemkaplan kpt TAAVI LAANEPERE, instruktor n-ltn ALO MARTINSON, v-vbl GEORG LOOGA.

2004 toimuma Tartus Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes erialaohvitseride kursused, kuhu tulevikus suunatakse kõik noored tegevteenistuses olevad kaplanid. Esimesel kursusel osalesid kaplanitest n-ltn Endel Apsalon ning lipnikud Silvester Jürjo ja Jana Laaneser. Kursuse parim lõpetaja oli üks kaplanitest: Silvester Jürjo. Septembris 2005 suundus samale kursusele uus Üksik-sidepataljoni kaplan ltn Ott Aro.

Kuid kaitsevägi vajab ka tulevikus reserverialaohvitseri, lisaks kaplanitele ja meedikutele ka psühholooge, juriste, majandusteadlasi jt. Selle pärast otsustati jätkata orientatsioonikursustega, mille esmane eesmärk on tulevikus kaitseväele reserverialaohvitseride kontingendi soetamine. Samas annab orientatsioonikursuse läbimine hea ettekujutuse läbinute võimetest ning nende sobivusest, kui on vajadus neid tegevteenistusse värvata.

Kuna orientatsioonikursus ei ole enam ainult kaplanite koolitamiseks, siis võeti uueks nimeks reserverialaohvitseride kursus REOK-1. Uueks asukohaks tuli valida Tapa väljaõppekeskus, kuna Rahuoperatsioonide Keskuse õppehoones toimus kapitaalremont ning üksuses valitses ruumipuudus.

Uue asukoha leidmine võttis aega, olukord oli mõnda aega ebaselge, mitmed kursusest huvitatud ei olnud võimelised oma suveplaanide tegema ning olid sunnitud sellel aastal orientatsioonikursusest loobuma. Kursusele oli siiski registreeritud 11 kursust: seitse teoloog (neist üks Läti naisvaimulik), kaks meedikut, üks psühholoog ja üks haldusjuht.

Kursuse läbiviimise eest oli vastutav peakaplan Nõmmik, ülemaks peapsühholoog kol-ltn Harri Ints, abiks ltn Silvester Jürjo ja kursuse veeblik vbl Aivar Laanemägi. Lektoriteks olid kol Ants Kiviselg (personaliküsimused), n-ltn Anneli Liister (juriidilised küsimused) ja kol-ltn Harri Rent (sõjalised kogemused). Relva-, topograafia muu sõjalise väljaõppe eest vastutasid Tapa väljaõppekeskuse ohvitserid ja allohvitserid. Kaplaniteenistuse osas olid lektoriteks kol Nõmmik, mjr Laanepere, leitnandid Ago Lilleorg, Raivo Nikiforov, Roland Tõnisson ja n-ltn Merike Kütt. Kõik õppurid peale ühe läbisid kursuse edukalt ning pidulikult rivistusel andis lõpetajatele diplomid üle Tapa väljaõppekeskuse ülem kol Urmas Roosimägi.

Juunis-juulis 2005 toimus Tapa väljaõppekeskuses reserv-erialaohvitseride orientatsioonikursus REOK-2, õppureid sedakorda 13. Arvatavasti oli see viimane selline kursus, sest alates 2006. aastast toimub kaitseväes ühine reserverialaohvitseride baaskursus kõikidele erialaohvitseridele. Sõjaväeline väljaõpe toimub siis ühiselt, millele lisanduvad erialade õppeblokid.

Kursuse eest oli taas vastutav kol Tõnis Nõmmik, ülemaks Tapa väljaõppekeskuse vanemkaplan ltn Raivo Nikiforov, abiks Kuperjanovi

RESERVERIALAOHVITSERIDE ORIENTATSIOONIKURSUS REOK-1.

Istuvad (vasakul) instruktor ltn JANEK ZÖBIN, lektor n-ltn ANNELI LIISTER, kursuse ülema abi lpn SILVESTER JÜRJO, kursuse ülem peapsühholoog kol-ltn HARRI INTS, peakaplan kol TÖNIS NÖMMIK, Kaitseväe vanemkaplan mjr TAAVI LAANEPERE, ja Tapa VÕK vanemkaplan ltn RAIVO NIKIFOROV. Puudub vbl AIVAR LAANEMÄGI.

Foto: Tanel Tomband.

RESERVERIALAOHVITSERIDE ORIENTATSIOONIKURSUS REOK-2.

TAPA VÄLJAÖPPEKESKUS, 22 JUULI 2005

Esireas vasakult n-srs KULDAR-VALDO KARULA, RAINE PILLI, LAURI PIHKVA, kursuse ülem ltn RAIVO NIKIFOROV, kursuse ülema abi n-ltn MOONIKA TALI ja kursuse veebel vbl DEIVIL ÖUN.

ÜJP kaplan n-ltn Moonika Tali ning kursuse veebliks vbl Devil Öun. Lektoriteks olid n-ltn Anneli Liister (juriidilised ja personali-küsimused) ja kol-ltn Harri Rent (sõjalised kogemused). Relvaõppe, topograafia ja muu sõjalise väljaõppe eest vastutasid Tapa väljaõppe-keskuse ohvitserid ning allohvitserid. Kaplaniteenistuse osas olid lektoriteks kol Nõmmik, mjr Laanepere, leitnandid Raivo Nikiforov, Roland Tõnisson ja nooremleitnandid Silvester Jürjo ning Merike Kütt. Sõjalise erialade instruktorid andis Tapa väljaõppekeskus.

Meedikute ja psühholoogide erialane väljaõpe viidi osaliselt läbi Kaitseväe Tervisekeskuse Meditsiini õppekeskuses Tallinnas, korraldas keskuse ülem mjr Merike Johanson.

Kui varasematel aastatel tutvusid kursused sõjaväekalmistutega Tallinna piirkonnas, siis seekord külastati Eesti ja Saksa sõjaväekalmistuid Jõhvis, Vaivaras, Narvas ja Toilas ning Sinimägede lahingute mälestusmärki. Teoloogid viisid igal kalmistul läbi mälestuspalvused.

Kursusest soovisid osa võtta ka kolm Ukraina kaplanikandidaati, kelle osalemise kulud oli valmis tasuma USA kristlik heategevusorganisatsioon *Olive Branch International*. Kahjuks ei õnnestunud neil ajanappuse tõttu hankida Eesti viisad ja nende osavõtt on lükkunud tulevikku.

Kursuse lõpurivistusel andsid diplomid ja tänukirjad üle kolonelid Roosimägi ja Nõmmik. Ka seda kursust võib pidada igati õnnestunuks.

Kokku kümnel orientatsioonikursusel on senini vabatahtlikult osalenud 139 õppurit: teolooge 89 (neist 8 välismaalt), meedikuid 20, juriste 3, psühholooge 5, teisi 12, kellest 129 (sh 7 välisõppurit) on kursused edukalt lõpetanud⁴⁴⁴. Siit võime oodata lisaks senistele, veel umbes 35-45 tulevast tegev-, Kaitsealiidu ja reservkaplanit ning teiste valdkondade erialaohvitseri.

Üle poole senistest õppuritest on olnud usuteaduse üliõpilased, kes mõned aastad tagasi olid ajateenistusest vabastatud, sest sel ajal kõrgkoolide üliõpilasi ajateenistusse ei võetud. Tänu nendele kursustele on vähemalt osa üliõpilastest kaitseväega tutvunud. Peab nentima, et kursuselased on üldiselt võtnud väljaõpet täie tõsidusega ja kõikidel kursustel on täheldatud head koostöövaimu. Seda kinnitavad ka kursuste rivilaulud, millest oleme käesolevas teoses ära toonud kaks⁴⁴⁵. Kutsealused üliõpilased, kes on edukalt läbinud reservkaplanite kursused, võisid kandideerida paari aasta jooksul suvistele reservohvitseride kursustele. Nüüd, kus kõik üliõpilased peaksid läbima kohustusliku ajateenistuse, sellist võimalust enam ei ole⁴⁴⁶.

⁴⁴⁴ Lisaks on kuus meedikut lõpetanud KOK-7 esimese, st sõjaväelise osa.

⁴⁴⁵ Vt lisa 23 lk 337-38.

⁴⁴⁶ Kogemused on näidanud, et teoloogidest 10-20% ei lõpeta oma teoloogilisi õpinguid, ei ole oma kirikule vastuvõetavad või ei vasta kaitsejõudude nõuetele.

Peaaegu kõik Eesti usuteaduslikud õppeasutused hindavad kaplanite väljaõpet kui praktilise usuteaduse lisakursust 2-3 ainepunktiga. On loota, et kõrgkoolid teevad varsti seda sama meedikutega.

Usuteaduse üliõpilased, kes on läbinud reservkaplani kursuse ning kuuluvad mõnda Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikusse, võivad saada sooviavalduse esitamisel reservkaplaniks pärast usulise kõrghariduse omandamist ja oma kiriku ordinatsiooni. Nõnda on 40 Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute vaimulikku senini samuti edukalt läbinud eelnimetatud kursused. Nende näol on Eesti kaitsejõud saanud oma ridadesse kokku 23 tegevkaplanit⁴⁴⁷, 11 Kaitseliidu kaplanit ja 24 reservkaplanit. Mobilisatsiooni korral vajame vähemalt 40 reservkaplanit, kuna lisaks väeosade kaplanitele peame varuma kaplaneid haiglatele ja laatsarettidesse, põgenike- ja sõjavangilaagritesse ning kaotuste korvamiseks.

4.2.4 TAASTATUD KAPLANITEENISTUS VIIEAASTANE

Eesti kaitseväge kaplaniteenistuse taastamisest möödus 2000. a 5. juulil viis aastat. Seda tähtpäeva tähistati esimesel augustikuu pühapäeval piduliku jumalateenistusega Paldiski Nikolai kirikus. Jutlustas kolonel Viise, liturgias teenisid peakaplan ning kaplanid Tõnisson, Kubjas ja Kütt. Nagu kaplanitel kombeks, oli ka sellel teenistusel kirikupalvena kasutusel laulupalve *Te Deum*. Kaitseväge esindajana kõneles kol Arvo Sirel, tervitusi töid Kanada kaplanitekooli peainstruktor mjr Karl McLean ja Euroopa Sõduritekodude Keskliidu ECHOS'e peasekretär reservkol-ltn Peter Koorneef. Tervitusi oli saanud ka endiselt kaitseministrilt Hain Rebaselt ja kindral Aleksander Einselnilt, kes mõlemad olid seotud kaplaniteenistuse taastamisega.

On olnud arutusel asendada tulevikus iga-aastane peakaplani preemia hinnalise kingitusega. On arutatud ja loobutud kaplanite oma teenetemärgi „*Pro Deo et Patria*” loomisest. Aastapäeva puhuks saatis helilooja Roman Toi Torontost kaplaniteenistusele pühendatud sarvesignaaliid „Tapto” ja „Äratus”.

Samal õhtul toimus sõbralikus vaimus pidulik õhtusöök. Osalesid kõik Eestis viibivad kaplanid, KOK-5 õppurid ja külalislektorid. Päevakohase kõnega esines kolonel Viise. Tervitusi ja kinke andsid üle väliskülalised mereväekaplan Gary Pollitt (USA), mjr McLean (Kanada), kol-ltn Koorneef (Holland) ja Läti kaplaniteenistuse esindaja kaplan Viesturs Gerhards.

Aastapäeval oli kaplaniteenistuses tegevteenistuses 16 kaplanit. Samal ajal oli kaplaneid Kaitseliidus 10, reservis 12 ning 19 kaplani-

⁴⁴⁷ Nendest on läinud kolm tagasi kirikuteenistusse ja arvatud reservi, üks on määratud vanusepiiri ületamise tõttu reservi, kaks on tänapäeval riviohviterid.

kandidaati. Need arvud suurenesid peatselt, kui kõik KOK-5 lõpetanud olid saanud auastmed ning leidnud omale koha, kas tegev-teenistuses, Kaitseliidus või reservis.

4.2.5 KRISTLIK JA MORAALNE KASVATUS EESTI KAITSEJÕUDDES

Eesti põhiseaduses on sätestatud, et Eestis ei ole riigikirikut. Kõikidele inimestele on kindlustatud usuvabadus. Kaitseväes tähendab see ühest küljest, et kaitsevälase usulisi õigusi ei tohi piirata, veelgi-vähem naeruvääristada, kuid samas ei saa ka kedagi sundida jumala-teenistustest ega leeritundidest osa võtma. See aga ei keela kaplanil kui kristlasel kristlikku moraali õpetada või soovijatele usuõpetust anda.

Eesti kaitseväl on suur vastutus valmistada kaitsevälasi ette riigikaitse ülesanneteks ja samuti tõsta nende kui Eesti Vabariigi kodanike moraalset ja eetilist taset. Eelmainitud eesmärkide saavutamiseks on kolm Viise 1997. a juulis koostanud programmi „Meie moraalne pärand“, mida õpetavad kaitsejõudude kaplanid. Programm baseerub Piibli kümnele käsule ja on mõeldud kodanikuõpetuse eetilismoraalse külje rõhutamiseks kaitseväes⁴⁴⁸. Kava, mis oli kavandatud 12-nädalasele noorte väljaõppe perioodile, on ühenduses ajateenistuse lühendamisega kaheksale kuule, lühendatud kaheksale nädalale⁴⁴⁹.

Paljudele noormeestele on see elus esimene kokkupuutumine kristliku moraaliga. Õpetus toimub noorsõduri baaskursuse ajal, st ajateenistuse esimese kolme kuu jooksul kaks tundi nädalas, kokku 24 tundi. Programmis on: lühike sissejuhatus – Eesti eetilismoraalsete väärtuste ajalooline ülevaade; kaplaniteenistus Eesti kaitsejõududes; miks olla moraalne; Piibli kümne käsu sissejuhatus - käsud kui elu alalhoiu reeglid; teeni Jumalat; ära kuritarvita Jumala nime; pühitse pühapäeva; austa vanemaid; ära mõrva (tapa); ära riku abielu; ära varasta; ära valeta; ära himusta; ja käskude kokkuvõte.

Järgnevad loengud, kuidas rakendada kümmet käsku igapäevases elus: perekonna tähtsus; mis tähendab olla lapsevanem; alkoholi ja uimastite kuritarvitamine; auto juhtimine ja liikluseetika, seksuaalne eetika, suhtumine teistesse etnilistesse gruppidesse ja uskudesse, eetilismoraalsete probleemide lahendamine elus; ning lõpuks (kui aeg lubab) lühike sissejuhatus võrdlevasse usuteadusse ja teadmiste kontroll⁴⁵⁰. Ühenduses ajateenistuse lühenemisega tuli ka seda kursust lühendada ning selle kestvus on tänapäeval 8-10

⁴⁴⁸ Vt 2Ms 20:2-14.

⁴⁴⁹ Kaitseväe juhataja käskkirjaga moodustati töögrupp, kes töötas välja kaitseväe eetilised normid, mis nüüd kaitseväe juhataja poolt kinnitatud. Töögrupi esimeheks on peakaplan.

⁴⁵⁰ Vt lisa nr 8 lk 301.

topelttundi ja selleks tuleb kaplanil leida aega reservtundide arvelt.

Ohvitseridele ja allohvitseridele on koostatud samasugune kuue-tunniline kava, mida iga kaplan peaks kord aastas oma väeosas läbi viima. Kaplanid osalesid ka „Kaitseväe eetiliste väärtuste ja normide” õppekava väljatöötamise töögrupis.

Kaplanite aastaaruannetest selgub, et enamuses väeosades hindavad üksuste ülemad seda programmi ning teevad kõik, et sellele leitaks pingerikkas noorsõduriõppes aega. Kahjuks ei toimi see veel igal pool⁴⁵¹.

Kaplanid on alati valmis kõikidele kaitseväelastele, kes on vastavat soovi avaldanud, tutvustama kristlikke põhiõpetusi. Kui keegi soovib nendesse põhjalikumalt süveneda, siis teeb kaplan seda vastavalt tema oma kiriku õpetustele. Praktiliselt igal kaplanil on pea iga sissekutsega vaja korraldada leeri, ristimise või laulatuse ettevalmistuskursusi⁴⁵².

Seni arvuliselt suurim ristimisteenistus toimus kolmekuninga pühal 2003 Narva Aleksandri kirikus, kus Piirivalve Narva-Jõesuu õppe-

PIIRIVALVE AJATEENIJATE RISTIMISTEENISTUS NARVA ALEKSANDRI KIRIKUS KOLMEKUNINGA PÜHAL 2003.

Esireas keskel vasakult: EELK Viru praost AVO KIIR, peakaplan kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuse ülem mjr TOIVO SANDER, kohaliku koguduse ja Kaitseliidu Alutaguse maleva õpetaja n-ltn VILLU JÜRJO ja Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuse kaplan n-ltn GUSTAV KUTSAR.

Foto: Tõnis Kärkinen.

⁴⁵¹ Originaalid kaplaniteenistuse arhiivis

⁴⁵² Näiteks toimus 2004 kolm laulatuse ettevalmistuskursust KJPS ohvitseridele.

keskuse kaplan n-ltn Gustav Kutsar oli ettevalmistanud ristimiseks 49 piirivalve ajateenijat. Teenistusel osalesid veel peakaplan Nõmmik, EELK Viru praost Avo Kiir ja kohaliku koguduse ja Kaitseliidu Alutaguse maleva vaimulik n-ltn Villu Jürjo.

Sellistest kursustest osavõtt on viimastel aastatel suurenenud. Näitena võib nimetada, et Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuses järgnes ülalnimetatud kursusele kohe uus ja sama arvukas ning leeri-kursused jätkusid kuni õppekeskuse sulgemiiseni. Teistes üksustes on huvi leeriõpetuse vastu olnud tagasihoidlikum.

Samuti korraldatakse aeg-ajalt samasuguseid kirikuliikmeks saamise ettevalmistuse ristimise ja leeritamise kursusi kaadrikaitseväelastele. Siin on tihti üheks soovi põhjuseks abielu kristlikult laulatada.

Haruldasemad on ettevalmistused kristlikuks laulatuseks. Osavõtt eelnimetatud kristlikust õpetusest on senini olnud üldiselt kaunis tagasihoidlik, kuid näitab pidevat kasvu, sest kaitseväelased, eriti ohvitserid on hakkanud abielu rohkem väärtustama ning üha rohkem pruute soovivad kirikliku laulatust.

Kuna tänapäeval analoogselt eelmise iseseisvusperioodiga veel puuduvad kaitseväel oma garnisonikirikud⁴⁵³, siis toimuvad tavaliselt ristimised mõnes kohalikus kirikus. Samuti toimitakse teiste vaimulikkude talitustega, nagu laulatused ja matused.

Teistesse kirikutesse või uskudesse kuuluda soovijad viiakse nende palvel ühendusse mõne soovitud kiriku või konfessiooni lähima kogudusega.

4.2.6 ARENG JÄTKUB ehk EDASI TÄHTEDE POOLE

Eesti Vabariigi 81. aastapäeval autasustas president Lennart Meri kol Viiset Kotkaristi III klassi kaelaskantava teenetemärgiga, mille üleandmine toimus küll alles pool aastat hiljem KOK-4 kursuse lõpuparaadil. Samal päeval ülendas president Meri peakaplan Tõnis Nõmmiku kolonelleitnandiks ja kaplan Ago Lilleoru nooremleitnandiks.

Neli kuud hiljem – Võidupühal 1999, sai esimesena kaplanitest leitnandi auastme Taavi Laanepere ja sama käskkirjaga sai nooremleitnandiks Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan Arne Lätte. Pärast EELK Usuteaduse Instituudi Pastoraalseminari lõpetamist ning õpetaja ordinatsiooni ülendati sama aasta augustis nooremleitnandiks Roland Tõnisson ning septembris reservkaplan Lauri Kurvits samuti nooremleitnandiks.

⁴⁵³ Tapal asetati esimese Eesti kaitseväkabeli nurgakivi usupuhastuspühal 2005. Arutlusel on kavad püstitada garnisonikabeleid tulevikus Pärnu ja Võru väljaõppekeskustes ning Rahuoperatsioonide Keskuses Paldiskis.

Suurenenud on kaplanite ametikohtade arv, mis saavutas sügisel 2003 oma maksimumi. Lisaks kaitseväele teenivad kaitseväekaplanid rotatsioonikorras ka Piirivalves ja kuni sügiseni 2005 Päästeteenistuse sõjaväestatud üksustes.

Pikemat aega oli Kaitseliidu Peastaabis kavas kaplani täisajalise ametikoha loomine, kelle ülesandeks on Kaitseliidu kaplanite tegevuse juhendamine. Alles märtsis 2003 asus seal tööle leitnant Aivar Sarapik, kes täidab ka noorkotkaste peavanema ülesandeid.

Seisuga 1. oktoober 1999 oli Eesti kaitsejõudude tegevteenistuses 12 kaplanit ja üks kaplanikandidaat ning Kaitseliidu ridades kuus reservkaplanit, reservis 10 kaplanit ja lisanimekirjas 17 kaplanikandidaati, st kaplanite orientatsioonikursuse läbinud üliõpilast. Vakantseid ametikohti oli samal ajal kuus, neist kolm Päästemeti sõjaväestatud päästekompaniides.

Võidupühal 2000 ülendati nooremleitnandiks Raino Kubjas (Tartu Üksik-päästekompanii) ja augustis Raivo Nikiforov (Suurtükiväegrupp).

Vabariigi aastapäeval 2001 sai leitnandi auastme Veljo Kaptein (Pärnu ÜJP) ning nooremleitnantideks ülendati Ralf Alasoo (Kalevi ÜJP) ja Urmas Roosimaa (Tallinna Üksik-päästekompanii).

Sama aasta Võidupühal jõudis esimese kaplanina kapteni auastmesse vanemkaplan Taavi Laanepere, kolmanda kaplanina sai leitnandi auastme Peeter Parts (Viru ÜJP) ja nooremleitnandiks ülendati Merike Kütt (Üksik-sidepataljon).

4.2.7 TÄIENDÕPE

Igal aastal toimuvad tegevteenistuses olevate kaplanite õppepäevad või täienduskursused. Esimene õppepäev oli novembris 1997 Paldiskis, teine juunis 1998 Põltsamaal, kolmas juulis 1999 Paldiskis, neljas novembris 1999 Tallinnas Eesti Piibliseltsi ruumes ja viies Tallinnas Üksik-sidepataljonis 2001 (koos peainspektori ametkonnaga). Õppepäevadel, kuhu on mõnikord kutsutud ka kaplanite perekonnaliikmeid, antakse erialast täiendõpet ning arutatakse kaplanitööga seonduvaid probleeme. Alates sügisest 1999 on toimunud õppepäevad üldiste kaitseväge õppepäevade korra kohaselt.

Täiendõppe raamesse kuulub ka kaplanite osavõtt reservohvitseride lühendatud kursustest. Seitse kaplanit on lõpetanud Meegomäel asuvas Lahingukoolis reservohvitseride lühendatud kursused (ROK ja VROK). Kaplan Sarapik läbis erialaohvitseride kursuse⁴⁵⁴ Inglise kuulsas *Royal Military College*'is Sandhurstis. Järgnevatel aastatel on kavas suunata kõik tegevväekaplanid (v.a need,

⁴⁵⁴ Ametlik ingliskeelne nimetus: *Professionally Qualified Officers Course*.

kes on saanud põhjalikuma baasväljaõppe mõne välisriigi eriala ohvitseride või kaplanite õppeasutuses) Tartusse Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustesse või Tapale väljaõppekeskuse erialaohvitseride kursustele.

Esimene kaplanite paaripäevane ametialane täiendõpe toimus 1999. a juulis Paldiskis. Õppekava koostamisele kaasati kolonel Viise, USA mereväe endine peakaplan kontradmiral White, USA mereväe kaplan Gary Pollitt ja Rootsi välipastor kapten Christian Braw. Lektorites olid palutud lisaks Eesti peakaplanitele veel USA mereväekaplanid Gary R. Pollitt ja George E. Dobes, kasutades ära nende kohalviibimist külalislektoritena kaplanite orientatsioonikursusel KOK-4. Esmakordselt olid õppepäevale kutsutud ka reservkaplanid, esmajoones just need, kellel on huvi astuda tulevikus tegevteenistusse või Kaitseliitu. Ka osales esmakordselt Eesti kaplanite õppepäevadel üks Läti kaitsejõudude kaplan, veebel Ojars Freimanis.

Analoogsed kaplanite õppepäevad toimusid augustis 2000. Ka nüüd kasutati KOK-5 külalislektorite abi. Üks peateema oli taas eetika ja kaitseväelaste perekondlikud suhted. Meie lõunanaabrite kaplaneid esindas seekord kaplan Viesturs Gerhards. Õppepäevadel räägiti suitsiidi ennetamisest, oikumeenilisest koostööst ja kaitseväelaste hingehoiuprobleemidest.

Augustis 2001 oli meie kaplaniteenistus jõudnud nii kaugele, et Paldiski Rahuoperatsioonide Keskuses võidi korraldada esimene esimese tasandi täiendkursus KTK-1. Kursuse ülemaks oli määratud peakaplan, abiks vanemkaplan, neid abistas ltn Veljo Kaptein. Osales 12 tegevteenistuses olevat kaplanit ja üks kaplanikandidaat, nendest kaks Lätist⁴⁵⁵. Peale peakaplani olid kõik instruktorigid välisriikidest: Kanada kaplanitekooli õppejõud kol-ltn Lawrence D. MacIsaac ja kaptenid John M. Organ ning Eric S. Reynolds, Suurbritannia kaplanitekooli maaväe osakonna ülem, II järgu kaplan⁴⁵⁶ Steven Perselle. Lisaks oli kohal Suurbritannia sõjajõudude pearabi Malcolm Weisman, kes tutvustas kursuslastele Suurbritannia kaitsejõudude juudi välirabide (välikaplanite) tegevust ja juudiusuliste sõjaväelaste usulist teenimist. Selleks, et kontrollida meie kaplanite inglise keele oskust, toimusid nii loengud kui ka arutlused inglise keeles. Kogesime, et enamusele osalejatele ei teinud see raskusi. Kõik instruktorigid olid oma ala spetsialistid, selle tõttu oli tase kõrge ning õppurid jäid kursusega rahule. Külalislektorid olid samuti rahul ja helded kiitusega.

Teine samalaadne kursus, KTK-2 toimus 26.-29. augustil 2002 Paldiskis. Pearõhk oli seekord pandud nõustamisele: arutati raevu-,

⁴⁵⁵ Varem KOK-5 osalenud Lätist vanempootsman Laimensis Paulinš ja v-srs Ilmars Mardelis.

⁴⁵⁶ Vastab kolonelleitnandi auastmele.

**ESIMENE RAHVUSVAHELINE KAPLANITE TÄIENDUSKURSUS KTK-1
RAHUOPERATSIOONIDE KESKUSES, JUULIS 2001.**

Istuvad vasakult: kpt ERIC REYNOLDS (Kanada), kol-ltn LAWRENCE MacISAAC (Kanada), kpt JOHN M. ORGAN (Kanada), kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, pearabi MALCOM WEISMAN (Suurbritannia), kol-ltn STEVEN PERSELLE (Suurbritannia) ja ltn VELJO KAPTEIN.

**RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ: KAPLANITE TÄIENDUSKURSUS KTK-2
PALDISKI, AUGUST 2002.**

Istuvad vasakult: kol-ltn ANTS KIVISELG, kol-ltn STANLEY JOHNSTONE (Kanada), kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, mjr SYLVAIN MAURAI (Kanada), kpt JOHN ORGAN (Kanada), kpt TAAVI LAANEPERE. Puudub: kol-ltn ARNE SILVIOSEN (Norra).

KTK-3 PALDISKIS, JUULIS 2003.

Esireas (vasakult): n-ltn MERIKE KÜTT pisipoeg UKU'ga, kol KONRAD HEILMANN (Saksamaa), kol TÕNIS NÕMMIK, mjr JOHN ORGAN (Kanada), kpt SUZANNE BAILEY (Kanada) ja kpt TAAVI LAANEPERE. Puuduvad kaitseväe peapsühholoog mjr HARRI INTS ja ltn ROLAND TÕNISSON.

KTK-4 TALLINNAS MEREVÄEBAASIS, SEPTEMBRIS 2004.

Istuvad (vasakult): vanemkaplan mjr TAAVI LAANEPERE (kursuse ülema abi), Rootsi peakaplan brig-kin STEN ELMBERG, peakaplan kol TÕNIS NÕMMIK (kursuse ülem), külalisinstruktorid Kanada kaplaniteenistusest majorid GARY A. MARCHE ja GERHARD F. VARDY ning Rootsi kaplani-teenistuse staabikaplan MATS NORMANN. Puudub välipastor KARL-ANDRES HJORTSKULL.

Foto: Merle Lember.

alkoholi- ja uimastiprobleeme, administratsiooni, pluralismi ning tutvuti Norra kaplaniteenistusega. Kursus toimus taas inglise keeles. Kursust juhtis kpt Taavi Laanepere, kuna kursuse ülemaks määratud peakaplan oli hõivatud muude ülesannetega.

Külalislektoriteks olid Kanada kaplanitekooli endine ülem kol-ltn Stanley Johnstone, Norra maaväe vanemkaplan kol-ltn Arne Silviolen, Kanada kaplanitekooli peainstruktor mjr Sylvain Maurais ja kpt John Organ. Välisriikidest osalesid kaptenid Saulius Kasmauskas ja Antanas Stumbra Leedust, v-srs Laimnesis Pauliņš Lätist, ning välipastorid Patrik Göransson Rootsist ja Tuomas Palola Soomest. Kursus lõppes traditsioonilise piduliku õhtusöögiga, kus tunnistused lõpetajatele andis üle Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonna ülem kol-ltn Ants Kiviselg.

Kolmas täienduskursus KTK-3 toimus taas Paldiskis 21.–25. juulil 2003. Peateemaks oli sellel aastal suitsiidipreventsioon. See teema on Eesti kaitseväes aktuaalne, sest kuigi suitsiidide arv kaitseväelaste seas on viimastel aastatel ligi poole võrra vähenenud, juhtub neid siiski. Kaplanid peavad oskama tähele panna suitsiidi kalduvustega kaitseväelasi ning võtta tarvitusele meetmeid suitsiidide ära hoidmiseks. Aset leidnud suitsiidi puhul on vajalik, et kaplanid, meedikud ja psühholoogid oleksid võimelised traagikat leevendama ning abistama kaasteenijaid, perekonna liikmeid jt.

Külalislektoriteks olid kpt John Organ ja kpt Suzanne Bailey Kanadast, erumereväekaptenid George Dobes ja Gary Pollitt USA'st ja kol Konrad Heilmann Saksamaalt. Lisaks kaplanitele osales kursusel kaks kaitseväe arsti, üks medõde ja kaks psühholoogi. Kursuse lõpudiplomid andis pidulikul vastuvõtul üle Kaitsejõudude Peastaabi ülem kol Alar Laneman.

Neljas kaplanite täienduskursus KTK-4 toimus septembris 2004 Tallinnas Mereväebaasis. Peateemaks oli kaitseväelaste pastoraalne nõustamine eriolukordades. Instruktorid olid Kanada kaplanid majorid Gary A. Marche ja Gerhard F. Vardy. Rootsi peakaplan brig-kin Sten Elmberg tutvustas Rootsi välipastoratuuri struktuuri ja tegevust ning Lõuna-Rootsi kaitseringkonna välipraost Karl-Anders Hjortskull tutvustas Rootsi ja rahvusvahelise kristlike ohvitseride organisatsiooni Nagu varemgi, oli kursuse instruktorite osalemine rahastatud Kanada *Military Training Assistance* programmi poolt.

Viies kaplanite täienduskursus KTK-5 toimus Tallinnas, Meditsiini väljaõppekeskuses, väga heades tingimustes. Teemaks oli kaplanid, meedikud ja psühholoogid rahutagamisoperatsioonidel. Õppejõududeks olid Kanadast kaplanid kaptenmajor Robert C. Humble, mereväeleitnant Gaëtan Fortin ja kpt Barbara Putnam, Suurbritannia relvajõudude pearabi mjr Malcolm Weiseman ning USA's mereväekapten Gary Pollitt.

Eesti poolt olid instruktoriteks Meditsiini väljaõppekesksuse ülem mjr Merike Johanson, Rahuoperatsioonide keskusest maj Aare Tuvike ja ltn Gustav Kutsar mereväe kaplan Ralf Alasoo ning psühholoog n-ltn Merle Tihaste. Nagu varematal aastatel oli kursuse ülemaks ja tema abiks peaja vanemkaplanid. Kursusel osalesid 13 kaplanit, kaks Kaitseliidu kaplanit, üks reservkaplan, viis meedikut ja üks psühholoog. Kursust rahastas, nagu varemgi, Kanada *Military Training Assistance Plan*.

Kanada kaplaniteenistus *Military Training Assistance Plan* raames viib Eestis sügisel 2006 läbi veel ühe tasuta kaplanite täienduskursuse kus teemaks kaplanite väljaõpe. Tulevikus peame ise olema võimalised kaplanite väljaõpet igal tasemel läbi viima.

EAÕK metropoliit Stefanos koos kpt Sarapikuga on korraldanud ühe õppepäeva EAÕK kaplanitele ja reservkaplanitele Pärnu ÜJPs. Loodame, et see ei jää ainsaks taoliseks ettevõtteks.

Täiendõppe eesmärgil on alates a-st 1996 igal aastal lähetatud kaplaneid mitmesugustele kursustele ja seminaridele välismaale. Siinjuures on üheks eeltingimuseks vajaliku võõrkeele oskus.

Täiendõppe alla kuulub selle tõttu keeleõpe algtasemel (põhiliselt inglise keel), mis toimub peamiselt kodumaal. Inglise keele valdamine on vajalik koostööks NATO ja teiste riikide kaitsejõududega ning täiendõppeks välisriikides. Senini on Eesti pinnal lõpetanud inglise keele kursuse kaks kaplanit 1998, kaks 1999. aastal, 2000. aastal veel kaks

KTK-5 TALLINNAS SEPTEMBRIS 2005.

Istuvad (vasakult): kpt BARBARA L. PUTNAM, (Kanada), mjr MERIKE JOHANSON, kol TÖNIS NÕMMIK, kaptenmajor ROBERT C. HUMBLE (Kanada) ja mereväeleitnant GAËTAN FORTIN (Kanada). Seisab (vasakult esimene) mjr TAAVI LAANEPERE. Puuduvad mereväekapten GARY R. POLLITT (USA) ja Suurbritannia kaitseväge pearabi MALCOM WISEMAN.

Foto: Endel Apsalon.

kaplanit, kes mõlemad õppisid juba kõrgemal tasemel. Samuti on ka viimasel paaril aastal olnud igal aastal vähemalt üks kaplan kodumaistel inglise keele kursustel. Saksa keele õppijaid on seni olnud üks — kaplaniteenistuse endine referent Anneli Viil.

Juulis 1999 siirdus esimese kaplanina Kanada kaitsejõudude keeltekooli CFB Bordeni väljaõppekeskusesse n-ltn Roland Tõnisson, talle järgnes kolm kuud hiljem n-ltn Peeter Parts. Detsembris 2000 lõpetas heade tulemustega sama kursuse vanemkaplan ltn Taavi Laanepere. Jaanuaris 2001 järgnes n-ltn Ago Lilleorg.

Augustis-septembris 2004 õppis Kanadas prantsuse keelt n-ltn Andrei Sõtšov. Peab nentima, et kaplanid, nii nagu teised Eesti ohvitserid, on olnud Kanadas head õpilased ning tänu nende edukusele on Eesti saanud lisaks õppekohti.

Neli kaplanit, toleaeagsed nooremleitnandid Veljo Kaptein, Taavi Laanepere ja Kaido Petermann ning lipnikud Ralf Alasoo ja Alo Martinson, on Tallinnas USA saatkonnas sooritanud edukalt Ameerika kaitsejõudude inglise keele eksamid, mis neile on võimaldanud asuda õppima välismaal toimuvatel ametialastel kursustel.

Aeg-ajalt avaneb kaplanitel võimalus end välisriikides teistes keeltes täiendada. Lisaks inglise keele õppele on kaplanitel nüüd esmakordselt avanenud võimalus ka saksa keele omandamiseks Saksamaal ning prantsuse keele õppimiseks Kanadas.

Eesti kaplaniteenistus soosib igati akadeemiliste kraadide poole pürgivaid kaplaneid. Senini on ltn Ago Lilleorg saavutanud bakalaureuse kraadi Tartu Ülikoolis (2000) ning samas esimese kaplanina magistrikraadi 2003. Üksik-vahipataljoni kaplan ltn Aivar Sarapik on saavutanud usuteaduse magistri kraadi USA's Bostoni *Helenic College's* USAs. Ltn Roland Tõnisson alustas magistriõpet 2000. a septembris Minneapolises USAs, teenides samal ajal kohalikku väliseesti kogudust ning olles praktikal ühes Minnesota osariigi *Air National Guard*i üksuses. Ta saavutas *Master of Divinity* teadusliku kraadi mais 2001. Juunis 2004 kaitsesid Tartu Ülikooli usuteaduskonnas oma magistrikraadi vanemkaplan mjr Taavi Laanepere ja n-ltn Andrei Sõtšov⁴⁵⁷. Jaanuaris 2004 alustasid magistriõpet EELK Usuteaduse Instituudis ltn Silvester Jürjo ning septembris 2005 n-ltn Arvo Orav. Tartu Ülikoolis asus sügisel 2004 usuteaduskonna religiooniantropoloogia magistrantuuris õppima leitnant Urmas Roosimaa ning septembris 2005 ltn Raivo Nikiforov ja ltn Ott Aro. Reservkaplanitest on magistrikraad n-ltn Heiki Reilal.

Oktoobris 2005 kaitses edukalt Tartu Ülikooli usuteaduskonnas doktori väitekirja kol Tõnis Nõmmik. Mjr Taavi Laanepere ja n-ltn Andrei

⁴⁵⁷ Reservkaplan ltn Andrei Sõtšov astus tegevteenistusse Pärnu ÜJP kaplanina jaanuaris 2002.

Sõtšov on vastu võetud Tartu Ülikooli usuteaduskonda doktoriõppesse, arvatavasti lisandub neile tulevikus veel teisiigi.

Ka reservkaplanitele on ette nähtud iga paari aasta tagant talle lähemas tegevvaie üksuses paar õppepäeva, mille eesmärgiks on jälgida üksuse kaplani tegevust. Peale selle võtab reservkaplan osa oma reservüksuse perioodilistest õppekogunemistest. Esimene täiendõppusel käinud reservkaplan on n-ltn Ants Leedjärv. Ta viibis 1999. a märtsis üks nädal Üksik-sidepataljonis. Järgnesid ltn Lauri Kurvits (ülendati peatselt nooremleitnandiks) Üksik-vahipataljonis, n-ltn Allan Lilleorg Tartu Üksik-jalaväepataljonis ja ltn Veljo Kaptein Kalevi reservpataljonis.

Õppusele „Kevadtorm 2003” oli kaasatud reservkaplan ltn Veljo Kaptein ja „Kevadtorm 2004” Kaitseleidu Lääne maleva kaplan n-ltn Ants Leedjärv ja Pärnu maleva kaplan n-ltn Raino Kubjas. 2005 osalesid „Kevadtormil 2005” reservkaplanid kpt. Ago Lilleorg, n-ltn Ants Leedjärv ja ltn Meelis Maikal.

Esimese kaitseväekaplanina omandas õiguse kanda pärast vastavat väljaõpet Eesti langevarjuri märki n-ltn Arne Lätte. Tänapäeval kannavad sama märki veel kpt Kaido Petermann, kpt Aivar Sarapik ja n-ltn Moonika Tali.

Vanades NATO riikides osalevad kaplanid, keda tulevikus on kavatsus edutada kõrgetele ametikohtadele, kindralstaabiohvitseride kursustel⁴⁵⁸. Esimese Eesti kaplanina osales Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Kõrgemas Sõjakoolis jalaväepataljoni taktika ja nooremstaabiohvitseride kursusel vanemkaplan mjr Taavi Laanepere. Peale selle kursuse edukat sooritamist on tõenäoline, et ta jätkab õpinguid Balti Kaitsekolledži kõrgemetel riigikaitse kursustel⁴⁵⁹.

Kõikidele tegevteenistuses olevatele kaplanitele kasutamiseks ja tõhusama väljaõppe võimaldamiseks on rajatud kaplaniteenistuse ametkondlik raamatukogu, kus leidub eesti-, inglise-, prantsuse-, rootsi- ja saksakeelseid erialalisi raamatuid ja teaduslikke ajakirju. Samas on ka seni veel tagasihoidlik videolintide ja nootide kogu.

4.2.8 VANEMKAPLANI AMETIKOHA TAASTAMINE

Kaplaniteenistuse areng ja viimasel ajal lisandunud töö sõdurikodude organiseerimisel on tõstnud peakaplani töökoormust. Osalt selle tõttu, kuid veel rohkem vajadusest hakata mõtlema juhtivate kaplanite järelkasvule ja väljaõppele, otsustati Kaitsejõudude Peastaabis

⁴⁵⁸ Samuti nagu mitmed teised kõrgemas erialaohvitserid.

⁴⁵⁹ Vt Väljaõppe- ja isikutoimikud kaplaniteenistuse arhiivis. Kuna hoiuruum kaplaniteenistuses kabinetis on piiratud, siis on vanemad toimikud antud üle Kaitsejõudude Peastaabi arhiivi.

taastada kaplaniteenistuse vanemkaplani ametikoht. Kaitseväe juhataja käskkirjaga nr 322 (mis kannab kuupäeva 9. juuni 2000) määrati kaitseväe teiseks vanemkaplaniks senine Õhutõrjedisjoni kaplan ltn Taavi Laanepere.

Esiolgselt see määramine peakaplani töökoormust ei vähendanud, sest ltn Laanepere siirdus kohe pärast vanemkaplani ametikohale asumist viieks kuuks inglise keele kursustele Kanadasse. Naastes Kanadast elas ta kiiresti sisse oma uude ametisse ning tänu sellele on kaplaniteenistuse töö muutunud palju tõhusamaks.

4.2.9. OLMETINGIMUSED

Taasiseseisvud Eesti kaitsevägi on teinud suuri edusamme relvastuses, väljaõppes, eetilises arengus ja elutingimustes. Paranenud on ka kaplaniteenistuse olmetingimused. Kaplaniteenistuse asutamisel pidi kolm Viise oma pisitillukest tuba jagama kolme ohvitseriga ja tihti majandama kaplanitele vajalikke asju omast taskust. Õnneks on see minevik.

Kuna ruumikitsikus peastaabi hoones Narva maantee 8 oli suur ning uue hoone remont oli aeglane, tuli leida ajutisi lahendusi, kuhu majutada suurenevaid peastaabi osakondi. Nõnda paiknes detsembris 2001 kaplaniteenistus kaks ja pool nädalat Kaitseliidu hoones ning siis ligi aasta üüritud pinnal Jõe tänavas.

Alates detsembrist 2001 on aga kaplanitel korralik tööruum peastaabi uues hoones, kus on ruumi nii peakaplanile, vanemkaplanile, projektiohvitserile⁴⁶⁰ ning kaplaniteenistuse referendile ning kus asub ka raamatu-, videolintide ning CD ja DVD plaatide kogu. Puudub veel ainult

**KAPLANITEENISTUSE
REFERENT KVA ANNELI
VIIL OMA TÖÖPOSTIL
KAPLANITEENISTUSE
AJAKOHASES RUUMIS
KAITSEJÕUDUDE
PEASTAABI
UUES HOONES.
VEEBRUAR 2003.**

⁴⁶⁰ Jaanuaris 2004 teatati, et projektiohvitseri asendab tulevikus sotsiaalametnik. Kahjuks see ei olnud veel oktoobris 2005 toiminud.

üks ruum kus oleks võimalik abivajajatega segamatult ja konfidentsiaalselt kõnelda. Ka ei ole enam tõsiseid raskusi kaplanite kursuste jm finantseerimisega ega vajalike lähetussummade leidmisega.

Oma tunnustuse kaplaniteenistusele on andnud ka Eesti Kirikute Nõukogu: üks EKNi 2000. aasta preemiatest anti peakaplan Nõmmikule „silmapaistva tegevuse eest Eesti kaitseväe kaplanaadi arendamisel”. Samas anti nõukogu tänukiri endisele peakaplanile kol Mihkel Viisele tema silmapaistva tegevuse eest Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse ülesehitamisel ja kaplanite koolitamisel”. Oma tänukõnes nentis kol Viise, et need autasud on tunnustused tervele kaplaniteenistusele.

Kaitseväe tunnustusest kaplaniteenistusele kõneleb ka see, et Vabariigi aastapäeval 2001 annetas Vabariigi President Lennart Meri peakaplan Tõnis Nõmmikule Kotkaristi IV klassi aumärgi ja kaitseväe juhataja Kaitseväe Teenetemärgi ning aasta hiljem mälestusmedali „Kümme aastat taastatud kaitseväge”.

Kolonel Viise ei ole ka erus olles katkestanud kontakte Eesti kaplaniteenistusega. Ta osaleb aeg ajalt kaplanite kursustel instruktorina ja külalislektorina Eesti kaitseväe õppeasutustes ning nõustab vajaduse korral pea- ja vanemkaplanit. Väga hinnatud oli ka tema panus XIV Rahvusvahelisel peakaplanite konverentsil Tallinnas, kus ta täitis väga vajalikke esinduslikke ülesandeid

**SAGEDANE TEGEVUS KAPLANITEL ON MÄLESTUSMÄRKIDE ja
HAUKIVIDE PÜHITSEMINE.**

**KIN-MJR ALEKSANDER TÕNISSONI MÄLESTUSKIVI PÜHITSEMINE
TEMA SÜNNIKOHAS SADUKÜLAS, AUGUSTIS 2002.**

Ühiskonna hinnagust annab tunnistust ka see, et kodanikupäeval 2002 andis peaminister peakaplan Nõmmikule Kodanikupäeva aumärgi. Novembris 2003 pälvis sama aumärgi n-ltn Raivo Nikiforov (Tapa Väljaõppekeskus).

Vabariigi aastapäeval 2002 ülendas president Arnold Rüütel leitnantideks kaplanid Ago Lilleoru (KVÜÕA), Kaido Petermanni (Lennubaas), Aivar Sarapiku (Üksik-vahipataljon) ja Roland Tõnissoni (Merevägi).

Veidi enne Vabariigi aastapäeva veebruaris 2003 ülendati koloneliks peakaplan Tõnis Nõmmik, leitnandiks Aarne Lätte (Rahuoperatsioonide Keskus) ning nooremleitnandiks Alo Martinson. (Õhutõrjediivisjon). Võidupühal 2003 ülendati leitnandiks Kaitseliidu Nõmme malevkonna kaplan Lauri Kurvits ja nooremleitnandiks Andrei Sõtšov (Pärnu ÜJP). Kaks nädalat hiljem, juuli alguses, andis president Arnold Rüütel lipniku auastme ajateenijate reservohvitseride kursuse lõpetanud kaplanikandidaadile Silvester Jürjole.

Vabariigi aastapäeval 2004 ülendas president Arnold Rüütel leitnantideks Raivo Nikiforovi (Tapa VÕK) ning Urmas Roosimaa (Tallinn Üksik-päästekompanii).

Sama aasta Võidupühal sai Vabariigi Presidendilt majori auastme vanemkaplan Taavi Laanepere, kapteniks ülendati Peeter Parts (ÜVP), leitnandiks Ralf Alasoo (Miinilaevade divisjon) ning nooremleitnantideks Raivo Asuküla (KL Sakala malev) ja Moonika Tali (Kuperjanovi ÜJP). Võidupüha paraadil oli peakaplan Kaitseliidu Jõgeva maleva võidutule toojaks ning pälvis Kaitseliidu Tuletooja Medalit. 9. novembril 2004 said lipniku auastme Narva-Jõesuu väljaõppekeskuse kaplan Ott Aro ja reservkaplan Igor Miller.

Vabariigi aastapäeval 2005 ülendas Vabariigi president kapteniteks Ago Lilleoru (reservis), Kaido Petermanni (Õhuvägi) ja Aivar Sarapiku (Kaitseliit), leitnandiks Merike Küti (ÜSP) ning nooremleitnantideks Silvester Jürjo (Tapa Väljaõppekeskus), Jana Laaneseri (Tartu ÜPK) ja Kaitseliidu Pärnu maleva Pärnu-Jaagupi malevkonna kaplani Eduard Kakko. Kaitseväe juhataja autasustas samas Kaitseväe eeskujuliku teenistuse ristiga leitnante Ralf Alasood (Merevägi) ja Raivo Nikiforovit (Tapa Väljaõppekeskus). Võidupühal 2005 ülendas president Rüütel Gustav Kutsari (ROK) leitnandiks.

4.2.10 KAPLANID RAHUTAGAMISOPERATSIOONIDEL

NATO riikide kaitsejõud võtavad oma üksuste lähetamisel rahuvalve- või rahutagamisoperatsioonile peaaegu alati kaasa ka kaplanid. Eesti võttis selle tava omaks kevadel 2000. Sellistest rahuvalve- ja rahutagamismissioonidest osavõtt on igale kaplanile hea ametialane kogemus ning suureks kasuks tema arengul ja edaspidisel

tegevusel ning karjääril kaitseväes.

Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan n-ltn Aarne Lätte alustas 2000. aasta jaanuaris rahuvalvealast väljaõpet Taanis ning siirdus märtsis Eesti kompanii koosseisus missioonile Bosniasse. Kuna üksuses oli ohvitseri ametikohti vähe pidi ta täitma lisaks ka personaliohvitseri ülesandeid. Missiooni vältel leidis kaplan Lätte aega ka leeriõppeks, ta ristis ja leeritas 16 rahuvalvajad.

Rõõmustav on asjaolu, et tänu kaplan Lätte tegevusele Bosnias on kaplanitele koht, kui kaitseväelaste arv seda õigustab, ka järgmistel rahuvalve- ja rahutagamisoperatsioonidel olemas. Kaplan Lätte sai mõlema tööga korralikult hakkama ning on esimene Eesti kaplan, kellele anti kaplanina Eesti ja NATO Bosnia rahuvalveoperatsioonide medalid. Varem oli sama medali saanud hilisem kaplan Alo Martinson, kui ta teenis allohvitserina rahuvalveoperatsioonil Bosnias.

Teine Eesti kaplan rahutagamisoperatsioonil oli kerge luurekompanii BALTSQN-4 koosseisus n-ltn Kaido Petermann, kes siirdus missioonile 2001. a juunis. Lisaks kaplanitööle tuli temal aeg-ajalt täita ka personali- ja teabeohvitseri kohustusi. Ka tema ristis ja leeritas Bosnias 16 kaitseväelast.

Kolmanda kaplanina siirdus rahutagamisoperatsioonile Kosovos n-ltn Raivo Nikiforov, kes alustas väljaõpet Taanis septembris 2002. Ta oli missioonipiirkonnas BALTSQUAD-7 koosseisus veebruarist augustini

**EESTI RAHUVALVAJAD PÄRAST LEERIÖNNISTAMIST BOSNIAS
PLEHHAANI FRANSISKAANLASTE KLOOSTRIS.**

Vasakult seitsmes üksuse kaplan n-ltn AARNE LÄTTE.

2003. Rahuvalvajate huvi usutõdede vastu näis püsivat, sest 11 rahuvalvajad võeti sellel missioonil ristimise läbi kristliku kiriku liikmeks.

Päästeteenistuse demineerijatega viibis kaks kuud Afganistanis 2003 Tallinna ÜPK kaplan n-ltn Urmas Roosimaa. Järgmine kaplan, n-ltn Gustav Kutsar alustas oma väljaõpet märtsis 2004 ja siirdus kuueks kuuks Kosovosse sama aasta 3. juulil. Ka tema missiooni ajal toimus leerikursus kümnekonna osalejaga. Kaplanid Nikiforov ja Kutsar täitsid lisaks kaplani tavalistele ülesannetele ka üksuse personaliohvitseri kohustusi.

Seoses Eesti rahuvalvajate hukkamisega Iraagis, vajas üksus kaplani toetust. Miinitõrjediivisjoni kaplan ltn Ralf Alasoo on kahel korral kahe nädala jooksul külastanud ESTPLA-8 ja ESTPLA-9 Bagdadis.

Detsembris 2004 viibis kümme päeva töövisiidil Iraagis ltn Raivo Nikiforov, kes pidas sealsetele Eesti sõjameestele jõulujumalateenistuse.

Järgmisena siirdub kavakohaselt rahutagamisoperatsioonile n-ltn Arvo Orav ning töövisiidile Iraaki olukorraga tutvumise eesmärgil kaitseväe vanemkaplan mjr Taavi Laanepere ja Kaitseliidu vanemkaplan kpt ivar Sarapik

4.2.11 OIKUMEENILINE KOOSTÖÖ

Eesti kaitseväe kaplaniteenistus on oikumeeniline, s.t kaplaniteenistus ei ole mitte ühe kiriku, vaid kõigi Eesti Kirikute Nõukogusse kuuluvate kirikute ühine koostöö. Praktilises elus tähendab see, et kuigi kaitseväes iga kaplan esindab oma kirikut, peab ta teenima ühtmoodi kõiki kaitsevälasi, vaatamata nende kiriklikule kuuluvusele või mittekuuluvusele. Teenistusse astunud kaplanid kodunevad tavaliselt selle nõudega kiiresti. Nagu eelpool tähendatud, kasutatakse tavalistel jumalateenistusel „Kaitseväe laulu- ja palveraamatus” äratoodud jumalateenistuse korda, mis on vastuvõetav kõikidele kaplanitele ning samuti suurele enamusele Eesti kaitsevälastest.

Armulaua ja ristimise sakramenti jagatakse vastavalt iga kaplani konfessiooni tavadele. Soovijatele võib kaplan anda usu-, ristimisevalmistust ja leeriõpetust vastavalt oma traditsioonile. Kuigi usutõdede tutvustamine on osa kaplani kohustustest, siis on teistest konfessioonidest „tallekete varastamine” nii Eesti kaplaniteenistuses kui ka rahvusvaheliselt ülimalt ebaeetiline.

Kaplanite värbamisel püütakse silmas pidada eesti rahvastiku usulist kuuluvust. Nii kuulus tegevteenistuses 1. mail 2004 19st kaplanist 12 Eesti Evangeelsesesse Luterlikku Kirikusse, Eesti Apostlik-Õigeusu, Metodisti ja Nelipühi kirikusse igasse kaks kaplanit ning

baptistidel oli üks (alates sügisest 2004 kaks) esindaja⁴⁶¹. Tegevteenistuses olevatest kaplanitest on kolm naiskaplanit. Üks Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku kaplanitest on vene rahvusest.

Õigeusu kirikutel puudusid kaua aega oma esindajad, sest need kirikud ei olnud senini vaimulike vähesuse tõttu suutelised tegevväkke kaplaneid saatma. Vajadus nende järele oli aga juba kaplaniteenistuse taastamisel.

Eeltoodu ei kehti reservkaplanite ega ka kaplanikandidaatide kohta, kuhu võetakse vastu kõik Eesti Kirikute Nõukogusse kuuluvate kirikute liikmed. Eelduseks on, et kandidaadid vastavad kaitsejõudude tervislikele ja akadeemilistele nõuetele, eelistatud on ajateenistuse läbinud. Protsendipiirangud Kaitseliidu ja reservkaplanite osas ei kehti.

KOK-7 ÕPPURID TUTVUMAS HOLOKAUSTI MÄESTUSMÄRGIGA KLOOGAL.

Foto: Ants Torim.

⁴⁶¹ Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku (EAÕK) esimese liikmena astus tegevteenistusse alles novembris 2000 n-ltn Aivar Sarapik, kes määrati esmalt Üksik-vahipataljoni kaplaniks. Jaanuaris 2002 astus tegevteenistusse teine EAÕK vaimulik lpn Andrei Sõtšov ning määrati Pärnu ÜJP kaplaniks. Jaanuaris 2004 alustas tööd teise metodistina Tartu ÜPKs lpn Jana Laaneser. Alates jaanuarist 2005 puudub tegevteenistuses Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku esindaja.

Kaplanite omavahelised suhted ja koostöö on selles oikumeenilises õhkkonnas olnud senini väga head, nagu see on ka peaaegu igal pool mujal maailmas. Rahvusvahelised kogemused näitavad, et kui kaplanite omavaheline koostöö ei „klapi”, siis on 90%-l tegemist puhtisiklike vastuoludega ja ainult 10%-l on põhjuseks dogmaatilised küsimused. Samasugune on olukord ka Eestis. Oleme õnnelikud, et meie kaplanitel omavahelisi märkimisväärseid lahk- arvamusi ega „ususõdu” ei ole senini puhkenud ning Issanda abiga väldime neid ka tulevikus. Rahvusvaheline koostöö toimub samuti oikumeenilisel tasapinnal.

4.2.12 KIRJASTUSTEGEVUS

Eesti kaitseväe kaplaniteenistus tegeleb ka kirjastamisega. Kolonel Viise toimetamisel ja Saksa evangeelse välipiiskopi dr Hartmut Löwe rahastamisel ilmus „Kaitseväe laulu- ja palveraamat”, mille nii kaplanid kui kaitsevälased on hästi vastu võtnud.

Teiseks nägi Rootsi suursaatkonna toetusel trükivalgust rootsi keelest tõlgitud käsiraamat „Rootsi ohvitseri eetika”, mis on kaitseväes õpperaamatuna kasutusele võetud seniks, kuni näeb trükivalgust Eesti kaitseväe oma eetika õpik. Lisaks kinkis Rootsi kaitseväge meile uue väikese, peamiselt allohvitseridele mõeldud eetikavihiku „Ülema eetika”, mille on eesti keelde tõlkinud reservis olev mjr Aho Rebas.

Igal aastal on välja antud kaitseväe kaplaniteenistust tutvustavad eesti- ja ingliskeelsed voldikud „Kaplanid Eesti kaitseväes” ja „*Estonian Defence Forces Chaplain Service*”. Seoses Venemaa tolleaegse õigeusu välipiiskopi Savva külaskäiguga tõlgiti sama materjal ka vene keelde.

Mais 1999 ilmus kaitseväe juhataja poolt kinnitatud vihik peakaplani eessõnaga „Lipu pühitsemine. Lühendatud kord” ja 2002 „Sõjalaevade pühitsemine”. Igal aastal on antud välja tegevteenistuses olevate kaplanite, samuti ka Kaitseliidu-, Piirivalve-, Päästeameti sõja- väestatud üksuste kaplanite, reservkaplanite, erukaplanite ja kaplani- kandidaatide koondnimekirju.

Seoses kaplanite orientatsioonikursuste ja õppepäevadega või muude vajadustega paljundatakse tegevteenistuses olevatele kaplanitele ja õppuritele pidevalt mitmesuguseid (peamiselt ingliskeelseid) õppematerjale. Vähemal määral on avaldatud eesti keelde tõlgitud õppematerjale, näitena võib nimetada brošüüre „Kaplan ja rahvusvaheline õigus”, mis ilmus juunis 2000 ja „Kaplanite traditsioonid”, mis ilmus mais 2001. Kol Viise loeng „Eesti kaplaniteenistuse tulevik” ilmus kevadel 2002.

Seoses XIV rahvusvahelise peakaplanite konverentsiga ilmus kol Nõmmiku sulest ingliskeelne lühiülevaade Eesti kaplaniteenistusest „A

Short History of the Military Chaplaincy in Estonia” (Lühike Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse ajalugu) ning lühike brošüür „Kaplanite pidulikud õhtusöögid”. Mitmed teised teosed on kirjastamisel ning peaksid ilmuma lähiajal, kui selleks leitakse rahalisi vahendeid.

Kirjastustegevuse plaanis on lähemas tulevikus anda välja kaplanite käsiraamat. Valmimas on ka peamiselt ajateenijatele mõeldud kaplanitööd tutvustav vihik „Kes on kaplan?”, millele otsime uut toimetajat, kuna senisest toimetajast Ago Lilleorust on saanud Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku piiskop.

„Kaitseväe laulu- ja palveraamatu” hõlpsamaks kasutamiseks oleks vaja koostada ja trükkida sellele lisaks noodivihik. Nüüd, kui kaitseväe eetilised normid on kaitseväe juhataja poolt kinnitatud, on koostatud brošüür „Eesti kaitseväe väärtused ja normid”. Tegevteenistuses olevad kaplanid on avaldanud soovi ka mitmesuguste eriküsimuste käsiraamatute ja täiendava õppematerjali järele.

Mitmed muud vajalikud teosed, nende hulgas kaplanite hingehoiu käsiraamat, ootavad veel kirjastamist. Seni paljundatud materjalide hulgas on tõlkeid nii inglise, rootsi kui saksa keelest, aga ka Eesti kaplanite kirjutatud teoseid. Peamiseks kirjastustegevust takistavaks asjaoluks on, nagu mitmel teisel alal, mitte tegijate vaid rahaliste vahendite nappus.

Paljudel kaplanitel on oma kabinetis väike vaimuliku kirjanduse kogu, nad on selle kirjanduse hankimisel abiks ka oma üksuse või sõdurikodu raamatukogul. Kaplaniteenistus tänab eriti Eesti Piibliseltsi, Rahvusvahelist Gideoni Seltsi ja Eesti Evangeelset Luterlikku Kirikut, kes on annetanud kaitseväele nii eesti- kui venekeelset taskuformaadis Uut Testamenti, täisformaadis Piibleid, katekismusi kui ka muud usulist kirjandust.

4.2.13 MUUDATUSED KAPLANITE KOOSSEISUS

Nagu varem nimetatud, arvati esimesena vanusepiiri ületamise tõttu kaplaniteenistusest reservi peakaplan kol Michael Viise.

Paar aastat hiljem lahkus meie ridadest n-ltn Ants Kivilo, kes asus hiljem ametisse Pärnu vangla kaplanina. Veidi hiljem tuli ametist kõrvaldada noor praktikant, kelle käitumine osutus kaplani ametile mittevääriliseks. Juunis 2002 siirdus vanusepiiri ületamise tõttu reservi n-ltn Raino Kubjas, asudes Tori Püha Jüri sõjameeste mälestuskiriku diakoniks. N-ltn Kubjas jätkas tegevust Kaitseliidu Pärnu maleva kaplanina.

Kuu aega hiljem kaotasime tegevteenistusest Kaitseväe Lahingukooli kaplani ltn Veljo Kapteini, kes järgis oma kiriku kutset

asuda Tallinna Oleviste kiriku noortepastori ametikohale. Ta on nüüd reservis ja mobilisatsiooni korral asub ta teenima Kalevi reservpataljoni.

Ltn Arne Lätte asus Rahuoperatsioonide Keskuse tagala ülema ametikohale ning on vajadusel täitnud kohusetäitjana vältimatuid kaplani kohuseid, esiteks kuni uue kaplani n-ltn Alo Martinsoni ametisse asumiseni ning taas pärast tema lahkumist riviohvitseri ametikohale.

Lahkujate asemel on ametisse võetud kolm KOK-7 lõpetanud vaimulikku: n-ltn Gustav Kutsar (EELK), kes asus esimesena tööle Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskusesse, n-ltn Arvo Orav (EELK), kelle tööväljaks on Meegomäel asuv Lahingukool ning n-ltn Endel Apsalon (EELK), kes määrati Jõhvis asuva jalaväe väljaõppekeskus Viru ÜJP kaplaniks. Senine Viru ÜJP kaplan ltn Parts viidi esiteks üle Suurtükiväegrupi kaplaniks Tapal ning peale ltn Sarapiku asumist Noorte Kotkaste peavanema ja Kaitseliidu vanemkaplani ametikohtadele, Tallinna Üksik-vahipataljoni kaplaniks. Jaanuaris 2004 astus teenistusse Tartu Üksik-päästekompanii kaplanina ltn Jana Laaneser (EMK) ning sama aasta veebruaris Tapa Väljaõppekeskuse teise kaplanina ltn Silvester Jürjo (EELK).

Seoses n-ltn Gustav Kutsari suundumisega missioonieelsele väljaõppele Paldiskis, asus märtsis 2004 Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuse kaplani kohusetäitjaks Kaitseliidu Jõgeva maleva kaplan ltn Sulev Sova (EELK), kuid juba 1. mail võttis tema kohustused üle n-ltn Villu Jürjo. Septembris 2004 asus sellele ametikohale REOK-1 viilistlane ltn Ott Aro (EELK).

Pärnu ÜJP kaplan n-ltn Sõtsovi asendas tema Kanadas prantsuse keele kursusel viibimise ajal reservlipnik Eduard Kakko.

Ltn Roland Tõnisson lahkus oma palvel reservi augustis 2004. Seoses oma kirikus piiskopi kõrgele ametikohale asumisega läks oktoobris 2004 reservi Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste kaplan ltn Ago Lilleorg. Veebruaris 2005 asus tema asemele ltn Urmas Roosimaa.

Jaanuaris 2005 lahkus kaplanite ridadest n-ltn Alo Martinson ning jätkas teenistust kaitseväes riviohvitserina. Uueks rahuoperatsioonide kaplaniks on n-ltn Gustav Kutsar.

Ette on näha veel järgmisi muudatusi: seoses Päästeameti sõjaväestatud üksuste demilitariseerimisega kaovad üksik-päästekompaniidest kaplani ametikohad. Sama olukord saab olema ka piirivalves, kus peale ajateenijatest loobumisest, kaplanite ametikohtade arv langeb ühele. Uus ametikoht on loodud Tagalapataljonis ning kavas on luua uus kaplani ametikoht, mida hakkab tulevikus täitma kaplan, kes valmistub missioonile minekuks või on missioonil⁴⁶².

⁴⁶² Vt EESTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANID, Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, Kaplani-teenistus, 2004.

Seoses muudatustega Kaitsejõudude Peastaabis loodi kaplani-teenistuses juurde varem mainitud sotsiaalametniku ametikoht. Uue ametniku ülesannete hulka saab kuuluma muu hulgas kaitseväelaste sotsiaalprobleemid, sõdurikodud ja mitmesugused muud kaitseväelaste mured.

4.2.14 SÕDURIKODUD

Euroopa Rahvusvaheline Sõdurikodude ühendus - *European Christian Homes for the Services* (ECHOS) – on pakkunud meie kaplani-teenistusele majanduslikku abi, personali koolitust ja muud vajalikku nõu väeosades uute sõdurikodude püstitamiseks. Ühenduse peasekretär reservkolonelleitnant Peter Koorneef ja teised organisatsiooni liikmed on mitmel korral külastanud Eestit, et selgitada siinset olukorda ning tutvuda meie vajadustega.

Esimesena annetas Hollandi Sõdurikodude liit *Pro Rege* oma 125. aastapäeva puhul Ämari lennubaasile teisaldatava baraki koos sisustusega, väärtuses umbes 1,4 miljonit Eesti krooni. Hoone toodi Hollandist Ämarisse Hollandi kaitseväge kulu ja kirjadega, selle püstitasid Hollandi sõdurid ja hoone valmistanud tehase neli töolist reservkapten Hermann Baumanni juhatusel.

Eesti esimese kristliku sõdurikodu avas Eesti Vabariigi president Lennart Meri ja pühitses peakaplan Tõnis Nõmmik 21. detsembril 1999. Majas on hubane saal, kus on televiisor, arvutid harjutamiseks, saab lugeda ajalehti jne. Samas on ka väeosa kaplani ja sõdurikodu juhataja tööruumid. Asutamisel on raamatukogu. *Pro Rege* saatis Ämarisse oma ametnikud, soomlannad Saara Kiira ja Marjo Riitta Tervoneni, kes õpetasid välja sõdurikodu personali. Sõdurikodus said nii ajateenijad kui teised õhuväelased vaba aega veeta ning (eriti ajateenijad) nädalalõppudel oma külalisi vastu võtta. Sõdurikodu leidis pidevat kasutamist, kuni seoses ajateenijate väljaõppe lõpetamisega tuli sõdurikodu novembris 2003 sulgeda. Märtsist 2000 kuni oktoobrini 2003 oli Ämari sõdurikodu juhatajaks pr Anne Kanketer. Ämari sõdurikodu on saanud mitme aasta vältel ECHOSelt tõhusat majanduslikku toetust. Euroopa sõdurikodude ühenduse peasekretär Peter Koorneef on külastanud Eestit kaheksa korda ning jäi meie sõdurikodude tegevusega rahule.

Sihtasutusel Eesti Kristlikud Sõdurikodud on tihe koostöö samuti mittetulundusühingutena tegutsevate Kalevi ÜJP, mereväe, Naiskodukaitse ja Rahuoperatsioonide Keskuse sõdurikodudega. Esimese kahe juhatuse liige pr Önnela Jürgenson kuulub ka kristlike sõdurikodude juhatusse. Kuna ECHOS eeldab, et igas riigis on ainult üks sõdurikodude organisatsioon, on ka meil alustatud ühtse katusorganisatsiooni loomisega, mis ühendaks mittetulundusühingud ja kristlikud sõdurikodud.

Septembris 2001 toimus Soomes, Espoo linnas Piiri- ja Rannavalve koolis järjekordne ECHOS'e konverents. Esmakordselt osalesid Eesti ja Läti esindajad. Eesti delegatsiooni kuulusid pekaplan Nõmmik, kol-ltn Harri Rent (erus) ja Kalevi ÜJP sõdurikodu juhataja pr Önnela Jürgenson. Konverentsil õpiti tundma Euroopa sõdurikodude tegevust ja saadi palju muud kasulikku teavet. Selgusid ka tingimused, millised on vaja täita, kui Balti riigid soovivad tulevikus Euroopa sõdurikodude liiduga ühineda.

Tänu ECHOS'e, on senini kaheksa eestlast, nende hulgas üks reservkaplani kandidaat, võinud töötada ECHOS'e sõdurikodudes endises Jugoslaavias. Seal töötavad eestlased on saanud häid töö- ja ärikogemusi ning lisaks soliidset palka. Väljaarvatud üks kahetsusväärne juhus, on kõik eestlased oma tööga hästi hakkama saanud ning omandatud kogemusi kodumaal mitmeti rakendanud⁴⁶³.

Kol-ltn Koorneef ja Soome Roheliste Õdede organisatsiooni esindaja pr Marjetta Veitonmäki-Staf on külastanud perioodiliselt Eestit, et vaadata, kuidas sõdurikodude tegevus Eestis areneb ning toetada seda tööd nii nõustamisega kui ka majanduslikult.

**PRESIDENT LENNART MERI AVAMAS ÄMARI KRISTLIKKU
SÕDURIKODU, DETSEMBER 1999.**

*Ees (vasakult): kol-ltn HARRI RENT, Eesti Vabariigi President LENNART
MERI, kol VALERI SAAR.*

Foto: Tiiu Pikkur

⁴⁶³ N-ltn Marge Sillaste on astunud ohvitserina tegevteenistusse, kaks noort on Bosnias kogutud ja säästetud rahaga astunud kõrgkoolidesse.

Sõdurikodud on tegevusväli, kus on veel palju teha. Majanduslikel põhjustel on veel vähe kaitseväeüksusi, kus oleksid kaadriohvitseridele, all-ohvitseridele ja ajateenijatele rahvusvahelistele standarditele vastavad vaba aja veetmise kohad. Sõdurikodu on hoone, mille ehitamiseni jõutakse kaitseväelinnakute arendamisel tavaliselt kõige viimasena, kuigi kaitseväe juhtkond on teadlik nende vajalikkusest. Kaplaniteenistus koos sihtasutusega Eesti Kristlikud Sõdurikodud, loodava Eesti sõdurikodude katusorganisatsiooni ja teiste samasuguste eesmärkidega organisatsioonidega on valmis vajadusel jätkama uut sõdurikodude rajamist ning olemasolevate täiendamist.

Mõned sõdurikodu juhatajad hoolitsevad ennatsalgavalt ajateenijate vaba aja sisustamise eest, korraldades kontserte, ekskursioone jne. Need tegevusprogrammid vajaksid veel laiendamist ja rahastamist.

Kuna sõdurikodud Eestis on seni tegutsenud mitmetel erisugustel alustel⁴⁶⁴ ning mitmed nendest on ajateenijate vähese arvu tõttu⁴⁶⁵ majanduslikes raskustes, siis kaitseväe juhataja moodustas oma käskkirjaga augustis 2002 töögrupi sõdurikodude strateegia ja tegevuse planeerimiseks.

Töögrupi esimeheks oli määratud peakaplan, sekretäriks ltn Vahtramäe. Kaasatud oli peastaabi ülema asetäitja kol Valeri Saar, KJPS personaliosakonna ülem kol Ants Kiviselg, kol-ltn Harri Rent, peainspektor kol-ltn Einar Laigna, Kaitseväe ülem mjr Benno Leesik, KJPS logistikaosakonna ja Naiskodukaitse esindajad, ning mereväe sõdurikodu juhataja pr Önnela Jürgenson ning sihtasutused Eesti Kristlikud Sõdurikodud ja Eesti sõdurikodude katusorganisatsioon Sõdurikoduliit. Ekspertidena võtsid töögrupi tööst osa mitmed otseselt sõdurikodudega seotud isikud.

Kaks aastat hiljem on selgunud, et sõdurikodude probleemid vajavad ikka veel lahendamist. Loodetavasti aitab tulevikus uus sotsiaalametnik lahendada neid raskusi.

4.2.15 KRISTLIKE OHVITSERIDE LIIKUMINE

Kristlike ohvitseride organisatsioon on maailmas kõikjal ning nende rahvusvahelisel keskoorganisatsioonil on üle 80ne liikmesorganisatsiooni. Paistab, et eriti tugev on liikumine nendes Ida-Euroopa ja Aasia riikides, kus sõjaväeline kaplaniteenistus puudub või on veel algstaadiumis. Peamiseks tegevusalaks on ohvitseride enesearendamine, eriti ohvitserkonna eetilise taseme tõstmine. Korraldatakse

⁴⁶⁴ Osa sõdurikodudest on üksuste majandada, osa on sihtasutused, üks kuulus varem Naiskodukaitsele, paari majandavad eraettevõtjad.

⁴⁶⁵ Peale seda, kui ajateenistus lühendati 12 kuult 8 kuule.

mitmesuguseid kursusi, õppepäevi ja rahvusvahelisi ohvitseride sõpruspäevi.

Eestis alustati kristlike ohvitseride organiseerimisega 1995. aastal. Kahjuks küll esialgu tulemusteta, sest enamus asjast huvitatud ohvitseride on lahkunud uutele teenistuskohadele väljaspool Tallinna. Eesti ohvitserid on osalenud mitmel kristlike ohvitseride kokkutulekul Hollandis, Norras, Rootsis, Ukrainas, Ungaris ja USA-s. Otsesed kontaktid on paljude riikide, nagu Hollandi, Norra, Poola, Rootsi, Suurbritannia, Taani, Ukraina, Ungari, USA ja Valgevene kristlike ohvitseride organisatsioonidega. Neid kontakte on arendanud meie mõlemad peakaplanid ja kaplanid Veljo Kaptein, Ago Lilleorg ja Urmas Roosimaa ning riviohvitserid kol-ltn Harri Rent, n-ltn Viktor Lillepruun, n-ltn Elvira Baranova, lipnik Andres Välli, lipnik Sirje Vahtramäe jt. Kavas on tegevuse taaselustamine Eesti kaitsejõududes ning hiljem liitumine rahvusvahelise kristlike ohvitseride ülemaailmse liiduga.

Mais 2001 ning aprillis 2004 külastasid Eestit Euroopa Kristlike Ohvitseride Liidu juhatuse liikmed Suurbritanniast mjr Homphray Vines ja Norrast kpt Inge Wold, tutvumaks olukorraga ning jagamaks uusi ideid liikumise elustamiseks. Esimese sammuna korraldasid eelnimetatud organisatsiooni liikmed Tallinnas EELK Usuteaduse Instituudis 2001. a septembris tutvumisseminari, mille tulemused olid kahjuks siiski kasinad.

Eesti kaplaniteenistus toetab jätkuvalt meie ohvitseride osalemist kristlike ohvitseride kokkutulekul välisriikides ning vahendab kontakte rahvusvaheliste kristlike ohvitseride organisatsioonidega. Järgmiseks suurimaks ürituseks oli Rootsi Kristlike Ohvitseride Liidu 75. aastapäeva teaduslik konverents, kus osalesid peakaplan Nõmmik ja kol-ltn Harri Rent. Septembris 2004 Koreas toimunud ülemaailmsel konverentsil olid Eesti esindajateks vanemkaplan mjr Taavi Laanepere ja ltn Viktor Lillepruun.

Peamiseks takistuseks ei ole mitte niipalju kaitseväelaste huvi puudus, kui tõik, et meie ohvitserid on eriti pärast NATOga liitumist, veelgi rohkem erinevate töödega koormatud.

4.2.16 KOOSTÖÖ TEISTE ORGANISATSIOONIDEGA

Kaplaniteenistus teeb koostööd ka mitmete teiste riigikaitsega seotud organisatsioonidega. Kaplanid on pidanud palvusi noorkotkaste ja kodutütarde laagrites ning pühitsenud nende lippe. Vaatamata sellele, et käesoleval ajal on Noorte Kotkaste peavanemaks kaplan Sarapik, väärksid siiski nii noorkotkad kui kodutütred rohkem kaplanite kui kaitseväelaste tähelepanu.

Kaplanid on lisaks kodumaal surma läbi lahkunud endiste sõjameeste matustele, olnud kaastegevad ka mitmete välismaal surnud

sõjaveteranide matmistel või ümbermatmistel. Eriti pidulikud on olnud Vabadussõja veteranide muldasängitamised.

Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit on samuti organisatsioon, millega kaplaniteenistusel on pidevalt kokkupuuteid: kaplanid on taaspühitsenud kaitseväe- ning erakalmistuid, pühitsenud haudu ümbermatmistel puhul ning taastatud mälestusmärke ja hauatähiseid. Alates maist 2001 kuulub peakaplan Eesti Sõjahaudade Liidu juhatusse, esindades seal nii Kaitsejõudude Peastaapi kui ka Eesti Evangeelset Luterlikku Kirikut. Samuti on kaplanid alati valmis osalema sõjaveteranide üritustel, nii Sinimägedel, Tallinna Maarjamäe kalmistul, kui mujal⁴⁶⁶.

Tihti võetakse osa üritustest Tori Püha Jüri sõjameeste mälestuskirikus, mis on kerkinud varemetest ning on tänapäeval muutunud üheks kauniks pühakojaks. Peakaplanid on seal tihti läbiviinud jumalateenistusi ja pühitsemistalitusi ning enamus kaitseväekaplanitest ja mitmed Kaitseliidu- ja reservkaplanid on seal tihti osalenud jumalateenistustel. Koguduse vaimulikuks oli paar aastat Kaitseliidu Pärnu maleva kaplan n-ltn Raino Kubjas.

Skautide ja gaididega on kaplanitel samuti mitmel pool tihe koostöö, kuna paljud kristlikud kogudused on selle noortetöövormi omaks võtnud. Skautide ja gaidide liikmeskonnas on mitmeid Eesti vabariigi ohvitseri. Peakaplan on osalenud mitmetes skautide-gaidide laagrites ning teistel üritustel ja pühitsenud skautüksuste lippe.

TORI PÜHA JÜRI SÕJAMEESTE MÄLESTUSKIRIK.
SEINTEL REPRESSEERITUD VABADUSRISTI KAVALERIDE
MÄLESTUSTAHVLID.

Foto: Ülo Soomets.

⁴⁶⁶ Soomepoistel on oma kaplan, praost emeeritus Paul Saar.

Kaplanid on lisaks rohkemal või vähemal määral seotud Johan Laidoneri Seltsiga, sõjavigastatutega, represeeritutega, sõja- ja kiriku-ajaloolastega jne.

4.2.17 KAPLANITEENISTUSE 85. AASTAPÄEV

22. veebruaril 2004 möödus 85 aastat kindral Laidoneri käskkirjast nr 76, millega pandi alus Eesti sõjameeste usulisele teenimisele. Seda päeva tähistasid kaplanid suurejooneliselt: esiteks toimus EELK Konsistoriumi saalis teaduslik konverents, kus esinesid ettekannetega peakaplan, peapsühholoog mjr Harri Ints, meditsiini-teenistuse ravi ja väljaõppe ülem mjr Kersti Lea, Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste kaplan ltn Ago Lilleorg, Pärnu Üksik-jalaväepataljoni kaplan n-ltn Andrei Sõtšov, Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi kantsler Marika Priske, kaitseväe juhataja nõunik Maire Kurvits ning kaitseväe siseauditi juhataja Urmas Peterson.

Järgnes pidulik tänujumalateenistus Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus, kus teenisid pea- ja vanemkaplan (EELK), ltn Raivo Nikiforov (EMK), ltn Ago Lilleorg (EKNK), ltn Aivar Sarapik (EAÕK) ning ltn Urmas Roosimaa (EEKBKL). Sellega olid kaasatud kaplanid kõikidest esindatud kirikutest.

Jumalateenistusel osalesid veel Eesti kaitseväe orkester mjr Peeter Saani juhatusel, solist bariton Väino Puura ning oreil teenis kohaliku koguduse organist Maris Oiderkivi-Kaufmann. Kasutusel olid päevakohased laululehed. Kahjuks ei olnud sellel tähtpäeval kauge vahemaa tõttu kohal kolonel Viise, kellelt oli saabunud kirjalik tervitus.

Peale teenistust anti üle EELK au- ja tänukirjad nendele, kes olid seisnud kaplaniteenistuse taasisutamise juures: endisele kaitseministrile mjr Hain Rebasele, erukindral Aleksander Einselnile, v-adm Tarmo Kõutsile, peakaplan kol Nõmmikule, vanemkaplan kpt Taavi Laaneperele ja kaplan ltn Roland Tõnissonile. Kolonel Viise sai EELK aukirja ametist lahkumisel 1998.

Samas õnnitleti ka Kaitseväe Teenetemärgi saanud kpt Taavi Laanepere ja Eeskujuliku Teenistuse Risti saanud ltn Ago Lilleorgu ning samuti värskeid leitnante Raivo Nikiforovit ja Urmas Roosimaad, kellele president Rützel oli Vabariigi 86. aastapäeva puhul ülendust andnud.

Päev lõppes traditsioonilise piduliku õhtusöögiga Tallinna Eesti Maja restoranis, kuhu olid kutsutud tegevteenistuses olevad kaplanid abikaasadega ja reservkaplanite ning kaplanikandidaatide esindajad. Külalistena olid kohal Kaitsejõudude Peastaabi ülem kol Alar Laneman⁴⁶⁷, personaliosakonna ülem kol Ants Kiviselg, kolonelleitnandid Rein Puusepp, Harri Rent jt.

⁴⁶⁷ Ülendatud brigaadikindraliks veebruaris 2005.

4.2.18 TAASTATUD KAPLANITEENISTUSE 10-AASTANE

5. juulil 2005 täitus kümme aastat kaplaniteenistuse taastamisest. Kuna aasta varem oli erilise pidulikkusega tähistatud kaplaniteenistuse 85. aastapäeva, siis seekordset aastapäeva peeti tagasihoidlikumalt. Kõikide rõõmuks oli USAst kohale tulnud ka kaplaniteenistuse taastaja kolonel Viise abikaasaga.

Alustati õppepäevaga, kus kol Michael Viise meenutas oma ametiaega peakaplanina, dr Maarja Taal rääkis psüühilistest häiretest, Sotsiaalministeeriumi finantsjuht, reservlipnik Marelle Erlenheim majanduslikust planeerimisest ja Kaitseväe Tervisekeskuse ülem mjr Merike Johanson oma värsketest Afganistani kogemustest.

Järgnes tänujumalateenistus Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus, kus jutlustas kol Viise, kaasa teenisid kol Tõnis Nõmmik, mjr Taavi Laanepere, ltn Raivo Nikiforov, n-ltn Andrei Sõtšov ja n-ltn Moonika Tali.

Päev lõppes traditsioonilise piduliku õhtusöögiga Tallinna Eesti Majas, kus kutsutud külalised olid meditsiini-ja psühholoogiateenistuse esindajad.

Vaadates tagasi möödunud kümnele aastale võime nentida, et meie kaitsevälased on kaplanite olemasoluga harjuma hakanud. Üksuste ülemad on üldjoontes kaplanite hariduse, ettevalmistuse ja tegevusega rahul⁴⁶⁴

**KAITSEVÄE 85. AASTAPÄEVA
JUMALATEENISTUS ROOTSI-
MIHKLI KIRIKUS.**

*Kantslis peakaplan kol TÕNIS NÕMMIK,
ees kaplanid ltn ROLAND TÕNISSON ja
n-ltn ALO MARTINSON, paremal
vanemkaplan kpt TAAVI LAANEPERE.*

Foto: Ardi Hallismaa.

⁴⁶⁴ Erandiks on senini üks pataljoni ülem, kes leidis, et kaplanite sõjaline ettevalmistus on „allapoole igasugust arvestust” ning saatis oma kaplani ajateenija-allohvitseride kursusele. Kaplan läbis kursuse ilma raskusteta.

Sagedamini kui mõned aastad tagasi pöörduvad kaitsevälased igasuguste küsimuste ja probleemidega kaplanite poole. Suurenenud on kaplanite poolt ristitute ja leeritatute arv, kristlikud laulatused ei ole enam haruldased. Matuste puhul pöörduakse peaaegu alati väeosa kaplani poole. Märkimisväärne on seegi, et vabatahtlik reservohvitseride kursus ROK-16 tähistas kursuse lõpetamist kontsert-jumalateenistusega Tallinna Kaarli kirikus.

Ajateenijad on hakanud aktiivsemalt osa võtma kaplanite korraldatud vabatahtlikest palvustest, jumalateenistustest ja teistest üritustest. Näiteks võtsid kahe väeosa kaplanid koos 13ne ajateenijaga 2000 aasta juulis osa Prangli saarel toimunud EELK XI kiriku noortepäevadest. Kuna kaitsevälased esinesid üritusel hästi ja tutvustasid Eesti kaitseväge positiivselt, siis avaldas kaitseväge juhataja kt kol (nüüd brigaadikindral) Märt Tiru asjaosalistele käskkirjaga kiitust. Kahjuks ei saanud sõdurid a-tel 2001-04 kiriku noortepäevadest osa võtta, sest need langesid ajaliselt kokku tegevkaplanite täiendkursustega.

Kaplaniteenistusele on tunnustuseks ka asjaolu, et kaplanid on oma eluga kaitsejõududes üldiselt rahul ja ei lahku teenistusest kergekäeliselt. Kümne aasta jooksul on ainult üks kord tulnud kaplanipraktikant vallandada ja ühel korral ei uuendatud kaplaniga tegevteenistuse lepingut, sest tema tegevuses ilmsid puudused. Pea kõikide teiste töö on pärvinud väeosade ülemuste rahulolu, nagu selgub nende kommentaaridest kaplanite aastaaruannetes

4.2.19 EESTI KAPLANITE TRADITSIOONID

Esimesed Eesti kaplanid, keda sel ajal nimetati välipastoriteks, teenisid nagu varem kirjeldatud, Põhjasõja ajal Karl XII armees Eesti-, Ingeri- ja Liivimaa maakaitseüksustes. Põhjasõjaaegsete kaplanite eritraditsioonide kohta, kui neid eksiteerisid, puuduvad meil andmed.

Eesti kaplanite traditsioonid said alguse Vabadussõja päevil. Nagu nimetatud, pandi Eesti sõjameeste vaimulikule teenimisele alus ülemjuhataja kin-mjr Johan Laidoneri käskkirjaga nr 76, 22. veebruarist 1919. Nii on sellest päevast saanud Eesti kaitseväge kaplaniteenistuse (kaplanaadi) aastapäev. Samuti tähistatakse ka kaplaniteenistuse taastamise aastapäeva 5. juulit (1995). Hindame kõrgelt ka sõjaväeõpetajate seniori Stockholmi ja kaplaniteenistuse taastajat kol Viiset.

Vabadussõjas asusid kaplanid diviiside staapide juures ning külastasid kõiki diviisi üksusi⁴⁶⁸. Traditsioonilised olid armulauaga jumalateenistused, mida peeti eriti enne lahingusse minekut, ja neist

⁴⁶⁸ Väljaarvatud vabatahtlike väeosade välipastorid, kes kuulusid mõne üksuse koosseisu, nagu Balti pataljoni ning Rootsi ja Soome vabatahtlike välipastorid.

osavõtt oli alati arvukas – vaenlase õhujõud ei moodustanud mingit erilist ohtu. Käesoleval ajal on sõjaolukorras suuremate jumalateenistuste korraldamine taktilistel kaalutlustel riskantne ja ebapraktiline.

Vabadussõjaaegsest sõjaväeõpetajate sümbollikast ei ole meil suurt midagi üle võtta juba selle tõttu, et tänapäeva Eesti kaitseväge vormirietus erineb Vabadussõjaaegsest, seda sümbollikat ei kasutatud Eesti sõjaväes ka aastatel 1936-40.

Ajavahemikul 1923–36 oli Eesti kaitseväes kaplanite teenistus katkestatud, küll aga olid sel ajal vaimulikud suurel arvul tegevad Kaitseliidus. Ka see ajastu oli traditsioonivaene ja siit ei ole meil suurt midagi ammutada peale kaitseväge seeniori pitsatil kujutatud risti. Nõnda peame tõdema, vaatamata sellele, et Eesti kaitsejõudude usuline teenimine sai alguse 1919. aastal, on taastatud Eesti kaitseväge kaplaniteenistuse, nagu ka paljudes üksikasjades meie kaitsejõudude, traditsioonid alles väljakujunemisel.

Osa rahvusvahelisi sõjaväekaplanite traditsioone on võetud ka meil kasutusele: Malta rist, violetne eraldusvärv, rinnaristid, keep ja erilised kaplanistoolad. Eesti kaplaniteenistuse märgil, mis on kasutusel ka kaplanite orientatsioonikursuse märgina, on violetne Malta rist, väike Eesti riigivapp, kaks mõõka ja kuldne tammepärg. Samuti on omaks võetud traditsiooniline kaplani keep. Kujundamisel on jumalateenistusvimpel ja muud.

Ametlik kaplanite hümn veel puudub, kuid misjoniteemaline kirikulaul „Su töö on see, oh Jeesus Krist”⁴⁶⁹ on aastapäevadel ja kaplanite koosviibimistel tihti kasutusel.

Kaplanite marsi „Pro Deo et Patria” on loonud Kanadas Torontos elav helilooja erulipnik *dr mus* Roman Toi, orkestreerinud kaitseväge peadirigent mjr Peeter Saan ning sõnade autor on Ivar Rammo. See pidulik marss on kiiresti omaks võetud. Roman Toi loodud on ka Eesti kaplanite sarvesignaali⁴⁷⁰.

Juba iidsetest aegadest on kaplanid sõjaväes kasutanud kasvatusvahendina juhtlauseid või loosungeid. Kuna rootsiaegne sõjamehe juhtlause on aegunud, oleme võtnud kasutuse tänapäeval sobivama: „Üks sõjamees austab Jumalat ja on Eestile surmani truu”.

Kuna taasiseseseisvunud Eesti esimeseks peakaplaniks oli endine USA lennukaplan, siis kannavad tänapäeval Eesti õhuväekaplanid USA kaplanite eeskujul hõbedast sinise emailiga kaplani rinnaristi.

Samal põhjusel kannavad Eesti tegevteenistuses olevad maa- ja mereväekaplanid Kanada päritoluga kuldseid kaplani rinnariste, kuna teine peakaplan on endine Kanada kaitsejõudude kaplan ja tõi need

⁴⁶⁹ KLPR, nr 247.

⁴⁷⁰ Vt lisa 21 lk 332 ja lisa 23 lk 339.

rinnaristid Eestisse naastes kaasa. Teiseks põhjuseks on asjaolu, et pea kõik meie kaplanid on saanud suure osa oma väljaõppest Kanadas.

Diakonid ja osa meie reservkaplaneid kasutavad USA armee hõbetatud rinnariste, need annetas esimesena Eesti kaplaniteenistust külastanud USA reservohvitser, Marylandi osariigi rahvuskaardi⁴⁷¹ toleaegne pekaplan kol Paul Grant.

Teise maailmasõja ajal osalesid Eesti sõdurid taas jumalateenistustel ning ootasid vaimulike külaskäike rindele. Eriti hindasid oma välivaimulikke eestlastest soomepoisid. Olen veendunud, et sama kordub ka meie ja tulevaste generatsioonidega, kui peaks taas puhkema sõda või kui osalemine rahutagamisoperatsioonidel muutub praegusest ohtlikumaks.

Kaplan on alati olnud sõjas sõduritele pihisaks, abiks ja toeks ning on seda ka tänapäeval. Ainuüksi oma kohalolekuga sisendab ta tihti sõduritele teatud kindlustunnet. Ka siis, kui sõdur ei pea usku ega jumalateenistusi oluliseks, on tal tavaliselt hea meel, et kaplaniga võib ta alati igasugustel teemadel vabalt kõnelda⁴⁷².

Kaplanite ühine ametirist senini puudub. Kaplanid, kellel on õigus kanda oma kiriku poolt antud ametiristi, nagu apostlik-õigeusu preestritel

**MÄLESTUSTEENISTUSED ON OSA KAPLANITE
TRADITSIOONIDEST .**

KOK-7 SAKSA SÕVAVANGIDE KALMISTUL PIRITAL.

Foto: Ants Torim.

⁴⁷¹ Rahvuskaart koosneb reservväelastest, seda organisatsiooni võib võrrelda meie Kaitseliiduga.

⁴⁷² Vt Schumacher, John W. (kolonel). *A SOLDIER of GOD REMEMBERS*, Winona Lake, Indiana, Grace Brethren North America Missions, 2000.

ja luterlastest õpetajatel, võivad seda vormi juures kanda. Peakaplani ametitunnuseks on EELK praosti ametiristiga sarnane kullatud rist Kristuse monogrammi ja kreeka tähtedega alfa ja oomega [Α ja Ω].

Kaplanite traditsioonidest, millel on puht praktilised põhjused, võib nimetada seda, et kui väeosale antakse käsklus „mütsid peast“, siis kaplanid ei hoia mütsi mitte rivimäärustiku kohaselt nokast kinni vaid asetavad selle oma vasaku küünarnuki alla. Kaplani vaba käsi on vajalik palvustel ja teenistustel raamatu(te) hoidmiseks ning õnnistamiseks. See on ka sätestatud Eesti kaitseväge *VORMIKANDMISE EESKIRJAS*⁴⁷³.

Pidulikel õhtusöökidel järgivad Eesti kaplanid mitmeid vanu rahvusvahelisi kaplanite traditsioone. Pidulikul õhtusöögil määratakse ametisse president, abipresident, kaplan, korrapidajaohvitser ning vajaduse korral kantor⁴⁷⁴, kusjuures president on tseremooniameister, annab soovijatele sõna, valvab, et õhtu kulgeks traditsiooniliste tavade kohaselt ning et kõik tegutsevad vastavalt ettenähtud korrale⁴⁷⁵. Abipresidendi ülesannete juurde kuuluvad toostid. Korrapidaja ohvitseri hoolitseb muu hulgas ka muusika eest. Kasutusel on lauakell ja eriline

**KAPLANID KOGUNENUD TRADITSIOONILISEKS PIDULIKUKS
ÕHTUSÖÖGIKS.**

*KOK-7 KURSUSE LÕPETAMINE PALDISKIS. KURSUSLASED
KANNAVAD VÄLIVORMI, TEISED PIDULIKKU ÕHTUVORMI või PIDULIKKU
TAVAVORMI.*

Foto: Ants Torim.

⁴⁷³ Vt *VORMIKANDMISE EESKIRI*, Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap, 2002.

⁴⁷⁴ Laulujuhataja.

⁴⁷⁵ Vt Kaplaniteenistuse väljaannet *KAPLANITE PIDULIKUD ÕHTUSÖÖGID. MEELES-
PEA*. Tallinn, Kaitsejõudude Peastaap, kaplaniteenistus, 2005.

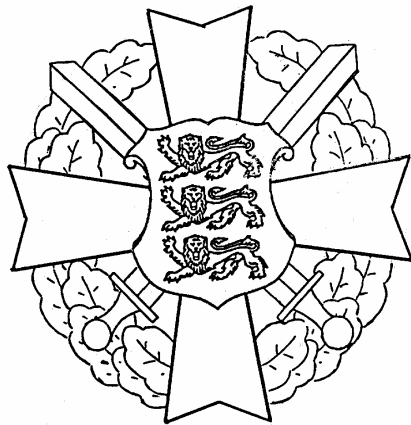
eriline küünlajalg. Jookidest tarbitakse ainult veini ja vett⁴⁷⁶, tervisejoogiks kasutatakse alati kodumaist puuviljaveini.

Lisaks Eesti hümnile seistakse püsti kaitseväge kaplaniteenistuse (ja vajaduse korral välisriikide hümnide ja kaplaniteenistuste marsside ajal). Kõnedele ja toostidele on ettenähtud kindel koht ja vorm. Alati tänatakse teenindavat personali. Öhtusöögid lõpevad alati palve, õnnistamise ja „Õnnista ja hoia” laulmisega.

Lennart Meri andis presidendina loa Eesti Vabariigi, Vabariigi Presidendi, välisriikide riigipeade jt terviseks juua ka vett. President Arnold Rüütel on seda luba kinnitanud.

Kaugeltki mitte kõike rahvusvaheliselt kasutusel olevatest kaplanite kommetest ja traditsioonidest ei ole meil kasutusele võetud. Otsime seda, mis meile sobilik, ja väldime seda, mis kindlasti ei ole eestipärane. Mitte kõik ei ole meile sobiv, mitte kõik ei ole meile taskukohane. Väldime ka liigset toredust, sest nagu teada, meie majanduslikud võimalused on piiratud.

Kuid kuuludes rahvusvahelisse kaplanite perre, austame ja kasutame võimaluste piires rahvusvahelisi kaplanite kombeid, tundes end teistest rahvustest kaplanite seas ühise perena. Kaplanid, kes teavad meie lauakombeid, tunnevad end kodus NATO ja paljude teiste kaplaniteenistuste pidulikel öhtusöökidel.

**EESTI KAPLANITEENISTUSE
MÄRK.**

VIOLETT MALTA RIST, MILLEL
EESTI VÄIKE RIIGIVAPP, KULDSED
MÕÖGAD ja ROHELINE
TAMMEPÄRG.

METALLMÄRK ON KASUTUSEL
KAPLANITE RINNAMÄRGINA ja
KAPLANITE STOOLAL.

KINNITATUD KAITSEVÄE
JUHATAJA KT KOLONEL VELLO
LOEMAA POOLT 18. JUULIL 1996.
KAVANDANUD VEIKO OLLUK.

⁴⁷⁶ Vt: Jh 2:1-10: Uues Testamendis tarbis Jeesus ainult vett ja veini.

V PEATÜKK

RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ ja TULEVIKUKAVAD

5.1 RAHVUSVAHELINE KOOSTÖÖ 1918-40

Ennesõjaaegses Eestis ei olnud sõjaväeõpetajatel suuremaid kontakte teiste riikide välipastoritega. Piiratud kontaktid olid Vabadussõja vältel ning varsti pärast seda meie selleaegsete liitlaste, st Ingeri, Loodearmee, Läti, Rootsi, Soome ja Suurbritannia Eestis viibivate vabatahtlike või relvajõudude vaimulikega⁴⁷⁷.

Hilisematest aastatest on ainsast ametlikust kokkupuutest EELK arhiivis andmeid Kaitseliidu õpetajate seeniori, õpetaja Stockholmi ühest kohtumisest Lätis Riia garnisonikiriku õpetaja Arnolds Liepinsiga. Samuti on võimalik, et õpetaja Stockholm kohtus ka Läti kaitseväeõpetaja Ainkalnsiga⁴⁷⁸.

5.2 RAHVUSVAHELISE KOOSTÖÖ ARENG

Tänapäeval on aga meie kaplanitel vägagi tihedad kontaktid ja ulatuslik koostöö eeskätt NATO riikidega. Kõige rohkem on kontakte Kanada, Rootsi, Soome, Suurbritannia ja USA kaplanitega. Aastal 1993 leidis USA president, et Nõukogude Liidu mõju alt lahkunud Ida-Euroopa riigid vajavad nii poliitilist kui moraalselt tuge. USA kõrgem sõjaväeline juhtkond (*Joint Chiefs of Staff*) lähetas USA Euroopa vägede peakorterisse Stuttgarti (*Joint Contact Team's. Joint Chiefs of Staff'i*) kaplan mereväekapten George E. Dobes'i *CHC USN*. Tema algatusel liideti programmiga ka kaplaniteenistused ning Stuttgarti lähetati USA kaplanite esindajad uute ja taastatud Ida-Euroopa kaplaniteenistustega kontakte looma.

Juba esimesel Eesti kaplanaadi tegevusaastal võtsid peakaplan Viisega kontakti USA *Joint Contact Team'i* kaplanid mereväekapten Gary Pollitt ja kolonel Joseph Supa, kes asusid sel ajal USA kaitsejõudude Euroopa peakorteris Stuttgartis ning külastasid mitmel korral nii Eestit kui teisi Ida-Euroopa riike.

⁴⁷⁷ Vähemalt matuste ja monumentide pühitsemise tasandil. Vt. Strauss, *op.cit.*

⁴⁷⁸ Vt koopiad EELK Konsistoriumi ja kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides.

Joint Contact Team'i esindas Eestis Marylandi Rahvuskardi poolt juhitud *Military Liason Team*, mis hoolitses kohapeal selle eest, et Eesti kaplanid ei jääks USA koostööplaanidest kõrvale. Need kontaktid kestavad tänaseni ning Marylandi rahvuskardi peakaplanid kolonelid Grant ja Lee ning USA mereväekaplanid Dobes ja Pollitt on olnud külalislektoriteks meie kaplanite esimestel kursustel ja võimaldanud meie kaplaneil külastada USA ametivendi.

Peakaplanid on osalenud Euroopa ja Põhja-Ameerika peakaplanite iga-aastastel konverentsidel, kus tutvutakse teiste riikide kaplanite organisatsioonides aasta jooksul toimunud muudatustega. Samuti toimuvad igal aastal Saksa protestantliku militaardekaani kutsel Bonnisis kahepäevased protestantlike peakaplanite nõupidamised, kus Eesti kaplaniteenistus on alati esindatud olnud. Peakaplan Viise võttis osa kahest Saksa protestantliku välipiiskopi korraldatud nõupidamisest Bosseys Šveitsis. Nendel konverentsidel luuakse peakaplanite vahel uusi tutvusi ning uuendatakse vanu. Pea- ja vanemkaplanid on osalenud mitmetel rahvusvahelistel kaplanite konverentsidel ja õppepäevadel. On loodud palju kasulikke kontakte teiste riikide juhtivate kaplanitega.

5.3 VÄLJAÕPE VÄLISRIIKIDES

Tänu kaplanaadi rahvusvahelistele kontaktidele, on mitmel kaplanil olnud võimalus end välismaal nii ametialaselt kui ka sõjaväeliselt täiendada. Eesti kaplanid on tänulikud Belgia, Hollandi, Kanada, Norra, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia, Ameerika Ühendriikide ja teiste sõbralike riikide kaplanitele.

Seitsmel noorel kaplanil ja ühel reservkaplanil on olnud võimalus tutvuda Marylandi osariigi rahvuskardi kaplaniteenistusega USAs. Kolm kaplanit on saanud USA armee kaplanitekoolis ameerika kaplanite väljaõppe. Kaplan Veljo Kaptein oli kutsutud külastama USA NASA Oceana mereväebaasi ning võttis osa mereväekaplanite korpuse juubelipidustustest Norfolkis, Virginias. Noorte kaplanite konverentsil 1998. a Belgias viibis Õhutõrjedisjoni kaplan, siis veel n-ltn Taavi Laanepere ning aasta hiljem, juunis 1999 oli samanimelisel kursusel Rootsis Üksik-sidepataljoni kaplan, toleaeagne lpn Roland Tõnisson.

Kaks kaplanit on osalenud Soome kaitseväge ajateenijate kaplanikandidaatide kursustel. Üks kaplan on saanud kaplanitöö kogemusi ja inglise keele täiendõpet Saksamaal paiknevas Briti inseneriväerügemendis.

Norra kaitsejõudude peakaplan organiseeris Norras tõhusa kaplanitöö seminari, kuhu olid kutsutud kolm kaplanit ja kaks staabiohvitseri kolmest Balti riigist ning mitmeid Norra kaplaneid ja riviohvitsere.

Juunis 1999 siirdus esimese Eesti kaplanina Suurbritannia

kaplanite baaskursusele Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan n-ltn Aarne Lätte ja teisele samasugusele kursusele Norras Viru ÜJP kaplan n-ltn Peeter Parts. Kaplanitele on olnud taolistest kursustest osavõtt kasulik, sest need on andnud võimaluse meie väljaõpet välisriikide omaga võrrelda.

Kanada kaitsejõudude kaplanitekool avas meie kaplanitele ukseid juulis 1999, kui kaplanid Kaptein ja Parts kutsuti osa võtma Kanada tegevväekaplanite 13 nädalat kestvast baaskursusest Bordenis. Kuigi mõlemad kaplanid olid juba osalenud mitmel kaplanite baaskursusel nii kodumaal kui võõrsil, pakub Eesti kaplanitele võimalus end Kanadas täiendada alati huvi. Kanada kaplanitekooli kursused vastavad hästi meie vajadustele, sest Kanada kursused on kavandatud kõikidele põhiväelikele⁴⁷⁹ ning annavad meie kaplanitele hea võimaluse oma inglise keele oskuse täiendamiseks.

Septembris 2000 alustasid samal kursusel õpinguid nooreleitnandid Kaido Petermann ja Raivo Nikiforov ning ltn Ralf Alasoo. Kõik lõpetasid kursuse väga heade tulemustega detsembris 2000.

**KANADA KINDRALKAPLAN MAINDONALD ANNAB KURSUSE
DIPLOMI PARIMALE LÕPETAJALE KAPLAN LTN AIVAR
SARAPIKULE.**

*KANADA KAPLANITE KOOL, CFB BORDEN, ONTARIO.
DETSEMBER 2002.*

⁴⁷⁹ Maa-, mere- ja õhuväe.

Septembris 2001 saabus samale kursusele Kuperjanovi ÜJP kaplan Ipn Moonika Tali. Aasta hiljem avanes sama võimalus ltn Aivar Sarapikul (kes osutus kursuse parimaks lõpetajaks) ja Ipn Andrei Sõtšovil.

Sügisel 2003 osales samal kursusel Piirivalve kaplan n-ltn Gustav Kutsar. Aasta hiljem osales baaskursusel n-ltn Arvo Orav ja rahuvalvekursusel ltn Urmas Roosimaa.

Kevadtalvel 2005 läbis kaplanite kõrgema kursuse vanemkaplan mjr Taavi Laanepere ja kesktaseme kursuse Kaitseliidu vanemkaplan kpt Aivar Sarapik. Septembris 2005 alustas õpinguid baaskursusel Tapa väljaõppekeskuse kaplan n-ltn Silvester Jürjo.

Kõik välisriikide kaplanitekoolides õppinud kaplanid on saanud sealt häid ja kasulikke kogemusi, mida on ka kolleegidega alati jagatud. Välismaal saadud kogemustest ning tutvustest on eriti kasu rahutagamisoperatsioonidel või rahvusvahelistel õppustel viibides. Samuti on välisriikides väljaõpet saanud kaplanid tegutsenud heade instruktoritena meie orientatsiooni- ja täienduskursustel kodumaal.

5.4 RAHVUSVAHELISED KONVERENTSID

LÄÄMEMERE KAPLANITE KONVERENTSID: Saksa evangeelne kindraldekaan dr. Erhard Knauer, välissuhete *militärdekan* (välidekaan) dr Peter Blaschke ning dekaan dr Heinz Zimmarmann-Stock korraldasid koostöös Saksa mereväe ja Põhja-Elbe protestantliku kirikuga 1999. a juunis Kielis Läänemere riikide kaplanite konverentsi. Teemaks oli Läänemerd ümbritsevate riikide protestantlike kaplani-teenistuste koostöö edaspidine süvendamine.

Konverentsi muutis eriti huvitavaks samal ajal toimunud traditsiooniline Kieli nädal, mil sajad purjekad kogunevad sellesse Põhja-Saksamaa ajaloolisse hansalinna purjetamisvõistlustele. Osalesid kolm meie kaplanit (Kubjas, Laanepere ja Nõmmik), EELK piiskop Einar Soone ja EELK välissekretär Roman Levin. Kõigil oli võimalus külastada ka Kieli sõjasadamas viibivaid Eesti ja teiste riikide sõjalaevu ning osaleda jumalateenistusel ürituse lipulaeval Saksa mereväe fregatil Bremen.

Aasta hiljem kordus sama õppereis Kieli konverentsile, sellel korral osalesid kaplanid Kütt, Nõmmik, Parts ja Petermann. Ka nüüd oli võimalus viibida kolmel Saksamaad külastaval Eesti sõjalaeval ning osaleda pidulikul jumalateenistusel Saksa lipulaeval fregatt Meklenburg-Vorpommeril.

Kolmas Läänemere kaplanite konverents, mille teemaks oli „Balti meri – rahumeri”, toimus 2.-5. augustil 2001 Tallinnas Viru hotellis. Konverents sai teoks Saksa Põhja-Elbe Evangeelse Luterliku Kiriku,

Saksa kaitsejõudude I Kaitseringkonna mereväedekaan dr Zimmermann Stocki koostöös meie kaplaniteenistusega. Osavõtjaid oli 105 üheteistkümnest riigist. Suurim delegatsioon tuli Saksamaalt Saksa protestantliku välipiiskopi dr Löwe ja sõjalaevastiku ülema viitseadmiral Lutz Feldti juhatusel. Eestlastest osalesid EELK peapiiskop Jaan Kiivit, kõik Eestis viibivad kaitsejõudude kaplanid, mõned reservkaplanid ja kaplanikandidaadid ning mitmed usuteaduse üliõpilased.

Konverentsi avasid Põhja-Elbe Kiriku asepresident dr Henning Kramer ja mereväedekaan dr Heinz Zimmermann-Stock, avapalvuse pidas peakaplan Nõmmik. Konverentsi ingliskeelse avaloengu pidas kaitseväe juhataja k-adm Tarmo Kõuts teemal: „*The Challenges facing a career Officer and the role of the Chaplain Corps*” (Ohvitseri elukutse väljakutsed ja kaplaniteenistuse roll)⁴⁸⁰.

Ülejäänud loengud olid tuntud saksa teoloogidelt. Konverentsi raames toimus pidulik vastuvõtt Tallinna sadamas viibival Saksa sõjalaevastiku trosslaeval *Werra*, kus oli lisaks väliskülalistele arvukalt meie kaitseväe kõrgemaid ohvitseri.

Konverents lõppes piduliku jumalateenistusega Tallinna Piiskoplikus Toomkirikus. Jutlustas välipraost dr Zimmermann-Stock, kaasa teenisid peapiiskop Kiivit, Poola protestantlik välipiiskop kol Ryszard Borski, peakaplan Nõmmik ning mitmed Eesti, Skandinaavia ja Saksa kaplanid.

Konverentsi tehniline korraldus lasus peakaplan Nõmmiku, vanemkaplan Laanepere ning lipnike Sirje Vahtramäe ja Jana Einla (Laaneseri) õlgadel, neid abistas enamus meie kaplanitest. Konverentsi

**III LÄÄNEMEREÄÄRSETE RIIKIDE KAPLANITEENISTUSTE
KONVERENTSIST OSAVÕTJAD AUGUSTIS 2001 TALLINNAS
VIRU HOTELLI EES.**

Foto: Boris Mäemets.

⁴⁸⁰ Ettekande eestikeelne algtekst on lisas 25, lk 346-48.

jälgisid nii Eesti ja Saksa ajakirjanikud kui ka mitme õppeasutuse usuteaduse üliõpilased.

IV Läänemere kaplanite konverents leidis aset 22.-26. augustil 2002 taas Kielis. Seekord osalesid Eestist kolonelleitnandid Nõmmik ja Rent, ltn Roland Tõnisson, n-ltn Lauri Kurvits, lpn Vahtramäe, ning v-vbl Merle Lember. EELK-d esindasid peasekretär õp Tiit Pädam ja pressisekretär Tiiu Pikkur. Pidulikule lõpujumalateenistusele oli palutud kaasa teenima teiste hulgas ka Eesti peakaplan. Konverentsi kava oli sisult sama, mis eelmistel aastatel, rõhutati Läänemere kui rahumere võimalusi.

V Läänemere kaplanite konverents toimus 21.–23. augustil 2003 Rootsis, Karlskrona mereväebaasis. Eestlastest osalesid peakaplan Nõmmik, kaplanid Kutsar ja Alasoo, kol-ltn Rent, v-vbl Lember ja Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku esindajana Konsistooriumi sekretariaadi juhataja Ülle Keel.

VI Läänemere kaplanite konverents toimus 19.-22. augustil 2004 Rostockis, endisel Ida-Saksamaal. Osalesid peapiiskop Jaan Kiivit ning kaplanid kol Nõmmik, n-ltn Orav ja n-ltn Tali, kol-ltn Rent, s-vbl Lember ja kaplaniteenistuse referent Anneli Viil.

VII Läänemere kaplanite konverents toimus 11.–14. augustil 2005 Oulu linnas, Soomes, Põhja-Elbe kiriku ja Soome kaplaniteenistuse koostöös. Eestit esindasid seekord vanemkaplan Laanepere, kaplanid Apsalon, Laaneser, ja Nikiforov, reservkaplan n-ltn Ants Leedjärv ning EKN esindaja Eva-Liisa Jaanus.

NOORTE KAPLANITE KONVERENTS: Hea hinnang Eesti kaitseväge kaplaniteenistusele oli ka see, et Saksa kaplaniteenistus korraldas koostöös meie kaplaniteenistusega 2002. a suvel Eestis igaaastase noorte kaplanite konverentsi. Konverentsi asukohaks oli Sisekaitseakadeemia Tallinnas, teemaks Eesti kaplaniteenistusega tutvumine. Küllastati ka mitmeid Tallinnas paiknevaid väeosi ning tutvuti Tallinna vaatamisväärsustega.

Konverentsil osales 18 hiljuti ametisse astunud kaplanit Eestist, Hollandist, Leedust, Norrast, Rootsist, Saksamaalt, Soomest, Suurbritanniast ja Taanist. Konverentsi Eestipoolseks korraldajaks oli Mereväebaasi kaplan ltn Tõnisson ja Saksapoolseks välidekaan dr Peter Blaschke, neid abistas kaplaniteenistuse projektiohvitser lpn Vahtramäe. Eesti kaplaneid esindasid konverentsil n-ltn Merike Kütt ja lpn Andrei Sõtšov.

Pidulikul lõpubanketil Eesti Maja restoranis olid aukülastamiseks Maaväe ülem kin-ltn Johannes Kert ning Saksa protestantliku kaplaniteenistuse välissuhete büroo juhataja dr Peter Blaschke. Nii osalejad kui korraldajad lugesid Eestis toimunud noorte kaplanite konverentsi igati õnnestunuks.

**NOORTE KAPLANITE KONVERENTSIST OSAVÕTJAD
SISEKAITSE AKADEEMIAS.**

Eesreas vasakult kolmas konverentsi projektiohvitser ltn ROLAND TÕNISSON, neljas Saksa Liiduvabariigi protestantliku kaplaniteenistuse välissuhete direktor militaardekaan dr PETER BLASCHKE.

Foto: Ardi Hallismaa.

**RAHVUSVAHELISE KRISTLIKE OHVITSERIDE ÜLEMAAILMSE
KONVERENTSI AVAMINE „PALVEMÄEL” KOREAS.**

Eesplaanil: Eesti lipp.

Foto: Korean Military Christian Fellowship.

ÜLEMAAILMNE KRISTLIKE OHVITSERIDE KONVERENTS: Iga kümne aasta tagant toimuvad suured ülemaailmsed kristlike ohvitseride kokkutulekud. Viimane toimus oktoobris 2004 nn „Palvemäel” Lõuna-Koreas. Konverentsi teemaks oli „Lootused ja ootused”. Osales üle 2000 ohvitseri umbes 80 riigist.

Nagu eelpool mainitud, esindasid Eesti kristlike ohvitseride konverentsil vanemkaplan mjr Taavi Laanepere ning ltn Viktor Lillepruun. Kuna osalejaid oli väga palju ning jumalateenistusi ja üritusi rohkelt, siis oli vähe aega teiste riikide delegaatidega suhtlemiseks. Kogeti, et liiga suured konverentsid ei ole alati otstarbekohased.

5.5 XIV RAHVUSVAHELINE PEAKAPLANITE KONVERENTS

Samuti on hea hinnang Eestile, et USA *European Command* (USEUCOM) pöördus Eesti poole sooviga korraldada 2003. a veebruaris Tallinnas XIV Rahvusvaheline Sõjaväe Peakaplanite konverents. Projektjuhiks oli määratud lpn Sirje Vahtramäe, teda abistasid nii kaplanid ning peastaabi ja Kaitseministeeriumi töötajad.

Konverentsi ettevalmistustöödega tehti algust juba jaanuaris 2002, kui peakaplan koos n-ltn Küti ja lpn Vahtramäega siirdusid Suur-

XIV RAHVUSVAHELISE PEAKAPLANITE KONVERENTSI OIKUMEEENILINE VESPER TALLINNA ROOTSI-MIHKLI KIRIKUS.

Istuvad vasakult: kol Tõnis NÕMMIK, ltn Roland TÕNISSON, kol Michael G. VIISE ja brig-kin PETER O'KEEFE (Austraalia).

Foto: Ardi Hallismaa.

britanniasse eesmärgiga osaleda seal XIII IMCCC konverentsi ettevalmistustöödel.

Konverents toimus Tallinnas, hotell Olümpia konverentsikeskuses, osa võttis 97 delegaati 37 riigist, nendest paljud koos abikaasadega. Konverents avasid EUCOM' peakaplan kol John W. Stefero ning peakaplan Nõmmik, avaloengu pidas kaitseväe juhataja v-adm Tarmo Kõuts.

Konverentsi teemaks oli „Kaplanite väljaõpe terrorismiajastul”. Sellel teemal kõnelesid USA reservadmiral dr Douglas Johnston ja Kanada õhuväekaplan mjr Steven Moore ning hiljem oli samal teemal arvukaid sõnavõtte.

Konverentsi raames toimus kaitseminister Sven Mikseri vastuvõtt kaitseministeeriumis, vesper ja vaimulik kontsert Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus, Tallinna Linnavalitsuse vastuvõtt Raekojas ja tutvumine Tallinna linna vaatamisväärsustega.

Delegaatidel oli ka võimalus külastada rahvusoperit Estonia ning nautida Verdi „Nabuccot”. Konverents lõppes piduliku lõpu-banquetiga, mille andis väliskülaliste auks kaitseväe juhataja v-adm Tarmo Kõuts. Külaliste seas viibis ka Suurbritannia ja USA suursaadik.

Delegaatide abikaasadele, keda oli arvult 16, oli korraldatud eriprogramm, mida juhatas n-ltn Merike Kütt. Daamid tutvusid Tallinna ja Põhja-Eesti vaatamisväärsustega ning daamid rõõmustasid, et neil jäi aega ka pealinna kaupluste külastamiseks.

Kuigi tuli ette mõningaid viperusi, võib konverentsi pidada igati õnnestunuks. Seda tõestab ka kaitseväe juhataja käskkiri, milles avaldati tänu konverentsi korraldamisega seotud 26le kaitseväelasele ja eraisikule.

**XIV RAHVUSVAHELISEST PEAKAPLANITE KONVERENTSIST
OSAVÕTJAD HOTELLIS OLÜMPIA, VEEBRUARIS 2003.**

Foto: Ardi Hallismaa.

5.6 RAHVUSVAHELISED KÜLASTUSED ja INSPEKTSIOONID

Meie kaplaniteenistusega tutvumise eesmärgil on senini külastanud Eestit Poola, Saksa, Soome ja Vene välipiiskopid, Belgia, Kanada ja Suurbritannia kindralkaplanid, Suurbritannia mereväe peakaplan, Leedu ja Läti peakaplan ja Rootsi välipraost.

Sõjalaevadel on Eestit külastanud Hollandi, Itaalia, Kanada, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia, Taani ja USA mereväepastorid. Neid on alati meie kaplanite poolt vastu võetud, kes on nendele tutvustanud nii Eesti kaplaniteenistust kui Tallinna vaatamisväärsusi.

Esimesena tegi detsembris 1999 nädalase visiidi Eestisse Kanada *Chaplain-General* (kindral- või peakaplan) brig-kin Murray C. Farwell. Külastuse eesmärgiks oli tutvuda Eesti kaitseväe kaplaniteenistusega ning anda sellele NATO standardi hinnang. Rooma-katoliku preestrina külastas kindralkaplan kohaliku Vatikani esindajat peavikaar Philippe Jourdan⁴⁸¹ ning soovitas, et rooma-katoliku kirik Eestis leiaks oma vaimulike hulgast vähemalt ühe reservkaplani kandidaadi. Kanada kindral külastas ka mitmeid väeosi, kõneles kõikide meie tegevteenistuses olevate kaplanitega ning esines ettekandega ühel kaplanite õppepäeval.

Kindral Farwelli hinnang meie kaplaniteenistusele oli positiivne. Kanadasse tagasijõudnud saatis ta Eesti peakaplanile järgmise kirja, mille originaal on kaplaniteenistuse arhiivis:

Armas kaplan Nõmmik,

Täna Teid külalislahkuse eest, mille osaks ma sain Eesti kaitseväe kaplaneid külastades. Me hindame kõikide eestlaste sõprust ja külalislahkust. Tundsin end hästi teie ilusas riigis.

Tahan kasutada võimalust ja jagada oma muljeid Eesti kaitseväe kaplaniteenistusest. Kuna mul oli võimalus külastada mitmeid baase ja väeüksusi Tallinnas, Pärnus ja Tartus ning kohtuda kõigi teie kaplanitega, sain ma hea ülevaate teie kaplanitest ja kaplaniteenistusest. Nagu ma ütlesin juba enne Kanadasse tagasipöördumist, olen ma imponeeritud. Esialgelt oli mul kavas kirjutada põhjalik ettekanne, kuid asja kaaludes otsustasin, et see ei ole vajalik.

Minu 23aastase kaplanipraktika kogemuste kohaselt arvan, et olete loonud kaplaniteenistuse, millel on tugev aluspõhi ja mis teenib teid praegu ning arengus tulevikus. Vajalikud elemendid, nagu operatiivne valmisolek, auastmete süsteem, mis võimaldab koostööd kaitseväe juhtkonnaga ja annab võimaluse kontaktideks kõikide kaitseväelastega ning arusaam kaplanitööst

⁴⁸¹ Pühitsetud septembris 2005 Eesti rooma katoliku-piiskopiks.

on teil olemas. Kaplaniteenistus on näidanud oikumeenilist arusaama ning valmisolekut teenida kaitsevaelasi vaatamata nende usulisele kuuluvusele.

Te olete aru saanud kontaktide ja koostöö vajadusest teiste Lääne kaplaniteenistustega ning olete valmis neid sidemeid arendama. Oskus vahetada ideid ja kogemusi välisriikide kaplaniteenistustega toob palju kasu. On näha, et õpetate seda ka oma noortele kaplanitele.

Teie nägemus selgub kaplanite väljaõppe, hariduse ja professionaalse arengu rõhuasetustest. See selge nägemus suunab Teid ja kaplaneid, mille tulemuseks on kompetentne ja haritud kaplaniteenistus, mis hakkab hästi teenindama Eesti kaitseväge. Professionaalsus tõstab kaitsevaelaste ja nende perekonnakiikmete usaldust kaplaniteenistuse vastu.

Nagu enamuses riikides, olete teiegi sõltuvad majanduslikest piirangutest. Kuid ma näen, et olete osanud muretseda endale, mida vajate heaks pastoraalseks teenindamiseks. Sain teada, et olete arendanud ka positiivseid sidemeid teiste kirikute ja kiriklike ametivõimudega. See on tähtis, sest tihti sõltume just nende abist ja toetustest, et saada hea kvaliteediga kaplanikandidaate. Head suhted tsiviilvaimulikega on kasulikud, sest aeg-ajalt on vaja tegutseda koos ning võtta osa üksteise õppeprogrammidest ja teha muudki koostööd.

Lõpetuseks - õnnitlen Teid ja Teie eelkäijat hea töö eest, mida olete teinud ja teete luues Eesti kaitseväge kaplaniteenistust. Õnnitleda tuleb ka Teie kaplaneid nende hoole ja kvaliteetse pastoraalteenuse eest, mis on kättesaadavad kõikidele kaitsevaelastele.

Jumal juhatagu Teid ja Teie kaplaneid ka tulevikus.

Teie sõber ja vend Issandas

M.C. Farwell
Brigaadikindral
Kindralkaplan

NATO kaplaniteenistuse ühe selleaegse juhi selline hinnang andis meile indu jätkata senisel kursil, sest ilmselt oli juba siis Eesti kaitseväge kaplaniteenistus sammunud õigel teel.

Samasugused Eesti kaplaniteenistusega tutvumise visiidid tegid sügisel 2000 Suurbritannia kindralkaplan kin-mjr John Blackburn ja Soome välipiiskop brig-kin Hannu Niskanen koos välipraostide Seppo Ahoneni ja Leo Huurinaineniga. Juunis 2001 külastasid Eestit Soome lennu- ja mereväe praostid Sauli Keskinen ja Lauri Salminen ning lennuväe ajateenija diakon Sami Mäntyla. Ka need külalised jäid meie arenguga rahule.

Detsembris 2001 viibis Eestis visiidil Vatikani Katoliikliku Kaplaniteenistuste koordineerimiskeskuse esindaja kol Joseph Supa, kes siin

kohtus kohaliku rooma-katoliku kiriku esindajatega, kellega arutati selle kiriku koostöö võimalusi Eesti kaplaniteenistusega. Ka sellel pole senini mingeid tulemusi.

Belgia kindralkaplan kontradmiral Alfons Laureys inspekteeris meie kaplaniteenistust aprillis 2001. Aasta hiljem viisid inspeksiooni läbi Norra kaplaniteenistuse esindajad. 2003 hindas meid USA Euroopa peakaplan kolonel Vincent I. Inghilterra. Kõigi kolme inspeksiooni ametlikud hinnangud olid positiivsed, kuid juhtisid tähelepanu aladele, kus meie kaplaniteenistusel on veel arenguruumi. 2004 inspeksioon lükkus edasi septembrini 2005, siis hindasid meie kaplaniteenistuse väljaõpet kanadalased. 2006 hindab meid Soome ning 2007 Austria kaplaniteenistused.

Juulis 2003 avati Tallinna Püha Vaimu kirikus Vabadussõja ajal Eesti vetes hukkunud inglise mere- ja õhuväelaste mälestustahvel. Mälestustahvli avas Suurbritannia mereväe ülem admiral Sir Allan West.

Sellel puhul külastasid Eestit ning teenisid kaasa jumalateenistusel Suurbritannia mereväe peakaplan Barry Hammett ja staabikaplan John Hill. Jumalateenistusel osalesid veel Tallinna praost ja Püha

**KANADA KINDRALKAPLAN BRIG-KIN MURRAY FARWELL
OSALEMAS KAPLANITE ÕPPEPÄEVAL.**

Istuvad vasakult: n-ltn AARNE LÄTTE, n-ltn AGO LILLEORG, brig-kin MURRAY FARWELL, kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, ltn TAAVI LAANEPERE, lpn RAINO KUBJAS. Seisavad: n-ltn MERIKE KÜTT (kindrali adjutant), n-ltn ANTS KIVILO, n-ltn KAIDO PETERMANN, ltn VELJO KAPTEIN, lpn RAIVO NIKIFOROV ja Peainspeksiooni vaneminspektor NELLY RANDVEER.

Foto: Tiiu Pikkur.

Vaimu koguduse õpetaja Gustav Piir ning peakaplan Nõmmik. Külastati ka inglise meremeeste sõjahaudu Tallinna kaitseväekalmistul, kus lühikesel mälestusteenistusel teenisid Briti ja Eesti peakaplanid. Visiit lõppes vastuvõtuga Tallinna raekojas, mille korraldasid Suurbritannia suursaatkond ja Lord Carisle.

Teenete eest Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse arendamisel on pälvinud Eesti kaitseväe teenetemärgi Kanada *Military Training Assistance Plan* direktor Andrew P. Rasiulis. Kaitseväe eriteeneteristi on saanud sama organisatsiooni abijuhataja mjr Fernando G. Montelpare, USA mereväe endine peakaplan ning *Military Chaplains Association* of the United States of America esimees ja kauaegne tegevdirektor k-adm David E. White ning Saksa protestantliku kaplaniteenistuse dekaanid Erhard Knauer ja Peter Blaschke.

5.7 HUMANITAARABI JA JÄTKUV KOOSTÖÖ

Humanitaarabina kinkis Saksa evangeelne välipiiskop peakaplanile 1997. a liiklusvahendiks minibussi ja 2001. aastal uue ning parema.

Šveitsi ja Saksamaa kaplaniteenistused on annetanud kokku 35 välialtarit, millest jätkub ka meie mobilisatsioonivarudeks.

**SUURBRITANNIA MEREVÄE ÜLEM ADMIRAL Sir ALLAN WEST
KOOS VAIMULIKEGA PÄRAST INGLISE MEREVÄELASTE
MÄLESTUSTAHVLI PÜHITSEMIST PÜHA VAIMU KIRIKUS.**

Vasakult: staabikaplan JOHN HILL, praost GUSTAV PIIR, admiral Sir ALLAN WEST, Suurbritannia mereväe peakaplan k-adm BARRY HAMMETT ja peakaplan kol TÕNIS NÕMMIK.

Foto: D. Coombs.

Belgia peakaplan annetas meile väärtuslikud armulauariistad. Rootsist ja Soomest on nii kaplanitele kui kaplaniteenistuse kaudu Eesti kaitsevägele annetatud suuremal arvul arvuteid ja kontoritarbeid, millest omal ajal tunti suurt puudust. Kaplaniteenistuse vahendusel on mitmed Eesti kirikute kogudused, lastekodud ja heategevusorganisatsioonid saanud välisriikidest mitmesugust ainelist abi.

Üks meie noorematest kaplanitest osales manöövritel Norras, kus tal oli võimalus jälgida Norra ja teiste NATO kaplanite tegevust väliolukorras. Norra võimaldab vajaduse korral ka tulevikus Balti riikide kaplanitel oma kaplanite kursustel osalemist. Saksamaa võimaldab meie kaplanitel lisaks võimalusele saksa keelt õppida, lähemalt tutvuda ka kahe iseseisva kaplanaadi - protestantliku ja rooma-katoliku - tegevusega.

Vaatamata Eesti ühinemisele NATO-ga, kus iga riik peab oma kulud ise kandma, on lähemas tulevikus ette näha kaplanite välisriikides täiendõppe jätkumist, kusjuures näiteks Kanada võimaldab meie kaplanitel tasuta väljaõpet veel mitu aastat. Kaugemas perspektiivis on meie staažikamatel kaplanitel võimalus osaleda kaplanite kõrgematel, nn kesk- ja kõrgtaseme kursustel NATO koolis Oberammergaus, Inglismaal⁴⁸², Kanadas või USAs.

Soome kutsub peale paariaastast vaheaega taas meie kaplani-kandidaate ja noori kaplaneid oma ajateenijakaplanite orientatsioonikursustele. Meie õigeusu kaplanid ja reservkaplanid saavad samuti osaleda Soome kaitseväge ortodokskaplanite õppekogunemistel.

Suurbritannia on lubanud oma kaplanitekooli kursustel Balti riikide kaplanitele õppekohti ka tulevikus, samuti on meil võimalus osaleda *Royal Military Academy's Sandhurstis* läbiviidavatel erialaohvitseride kursustel⁴⁸³. Senini on sellised kursused meile olnud tasuta, ent NATO liikmesriigina tuleb meil tulevikus oma õppekulud ise kanda.

USA annab võimaluse ühel meie reservkaplanil osaleda mereväe reservkaplanite kursusel ning on loota, et ka nende armee kaplanitekool on meile tulevikus avatud. Aastal 2000 taastusid üheks aastaks kaplanite tutvusreisid Marylandi rahvuskaardi üksustesse.

Kanada kaitsejõudude kaplanitekoolis on eelolevatel aastatel eestlastel võimalus õppida mitmetel kursustel. Kanada on saatnud oma instruktoreid ka kuuele Eestis toimunud kaplanite orientatsiooni- ja täienduskursustele.

Lisaks välisriikide kaplaniteenistustele on Eesti peakaplanitel suhteid ka USA kaitsejõudude kaplanite organisatsioonidega. Nii osales

⁴⁸² Kursus Suurbritannias on mõeldud tulevastele brigaadi- ja diviisikaplanitele ning eeldab Inglismaal kandidaadilt vähemalt majori auastet.

⁴⁸³ Ametlik nimetus *Professional Qualified Officers' Course*.

peakaplan kol Viise *Military Chaplains' Association of the United States of America* peakoosolekul 1995 Syracuse's, New Yorgi osariigis ja peakaplan kol Nõmmik 1999. a Atlantas, Georgia osariigis. Peakaplan Nõmmikul paluti võtta osa ning esineda ettekandega rahvusvahelisel *International Association of Evangelical Chaplains* konverentsil Pennsylvanias, USAs 2001. Samuti on ta esinenud ettekandega 2004 toimunud *Military Chaplains Association of the United States of America* konverentsil St. Louis, Missouriis ning 2005 USA pealinnas Washingtonis.

Kaplan Lilleorg osales sama organisatsiooni poolt korraldatud konverentsil Lwovis, Poolas. Mõlemad eelnimetatud organisatsioonid on to etanud majanduslikult meie kaplanite tegevust.

Majanduslikult on meie kaplaniteenistust toetanud eelpool nimetatud *Military Chaplains' Association in the United States of America* ja samuti ka peamiselt kaitsejõudude liikmeid toetav USA heategev organisatsioon *Olive Branch International*⁴⁸⁴, külaliskelektorite reisikulude tasumise näol.

Canadian Forces Chaplains pray daily for Chaplains, members of the military and their families.

Les aumôniers des Forces canadiennes prient quotidiennement pour leurs homologues, les militaires et leurs familles.

Today our Chaplains prayed for your chaplains, the members of your military community and their families.

Aujourd'hui, nos aumôniers ont prié pour vos aumôniers ainsi que votre collectivité militaire et ses familles.

Blessings on your ministry.

Que Dieu bénisse votre ministère.

Please remember us in your prayers.

Souvenez-vous de nous dans vos prières.

Le brigadier-général R.P. Bourque
Aumônier général des
Forces canadiennes

Brigadier-General R.P. Bourque
Chaplain General
Canadian Forces

**KAPLANITE
OMAVAHELINE
KOOSTÖÖ ON
ÜLDISELT HEA
JA HOOLITSEV.
KANADA KAPLANID
PALVETAVAD
REGULAARSELT TEISTE
RIIKIDE
KAPLANITEENISTUSTE
EEST.**

Originaal kaplaniteenistuse arhiivis.

⁴⁸⁴ Organisatsiooni peamiseks tegevusväljaks on kaplaniteenistuste ning kristlike ohvitseride ja sõdurite organisatsioonide toetamine, eriti Ida-Euroopas, Aafrikas ja Ladina-Ameerikas.

Organisatsiooni esimees Bruce Kittelson koos eestlasest USA reservkaptenmajor Eric Arumäega külastas Eestit juulis-augustis 1999 ja kevadel 2001 eesmärgiga siinset kaplaniteenistust lähemalt tundma õppida. See organisatsioon on huvitatud abistama ja rahastama uut programmi, et Eestis keskkooli pooleli jätnud noortel oleks võimalus koolitööle naasta ning nõnda ennetada nende sattumist kuritegevusse ja narkosõltuvusse. Programm eeldab Eesti haridus-, sotsiaal- ja kaitseministeeriumi ning kaitseväge kaplanaadi koostööd.

Kuna USA riigikaitse on viimastel aastatel seotud võitluses terrorismiga ning Iraagi konfliktiga, on kahjuks programmi käivitamine mitu korda edasi nihkunud, kuigi Eesti on ammu koostööks valmis. Eeltööd programmi käivitamiseks Eestis on käigus ja projektohviteriks on nimetatud reservkolonel Arvo Sirel⁴⁸⁵.

Leedul puudus veel mõned aastad tagasi oma kaplanite väljaõppe programm⁴⁸⁶. Eestis ja Kanadas õppinud kaplanid suunavad nüüd Leedu kaplanite väljaõpet nende kodumaal.

**SUURBRITANNIA MAAVÄGEDE KINDRALKAPLAN KÜLASTAMAS
BRITI SÕJAHAUDU TALLINNA KAITSEVÄEKALMISTUL.**

*Vasakult: kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, ÜSP kaplan lpn MERIKE KÜTT ja kin-mjr
JOHN BLACKBURN.*

Foto: Tiiu Pikkur.

⁴⁸⁵ Dokumendid kaplaniteenistuse arhiivis.

⁴⁸⁶ Esimene Leedu kaplan sai oma väljaõppe Kanada kaplanitekoolis sügisel 2000.

Samuti on Leedu, Läti, Rootsi ja Soome kaplanid osalenud Eestis meie poolt korraldatud kaplanite täienduskursustel KTK-1, KTK-2 ja KTK-3 ning samade riikide kaplanid on oodatud meie täienduskursustele ka tulevikus. Kokkuvõttes võib öelda, et meie koostöö välisriikide kaplaniteenistustega on senini olnud sõbralik, tõhus hea. Ning suurel jaolt kahepoolne

Eesti ei ole aga rahvusvahelises koostöös mitte ainult saaja pool. Oleme suutnud kaplanite väljaõppe alal abistada oma naabreid: meie kaplanite orientatsiooni- ja täienduskursustest on seni võtnud osa kaplanikandidaadid ja kaplanid Leedust, Lätist⁴⁸⁷, Rootsist⁴⁸⁸ ja Soomest. Sloveenia ja Ukraina on avaldanud soovi koostöö võimalustet kaplanite väljaõppe alal.

Leedu ja Läti peakaplanid on külastanud Eesti kaplaniteenistust. Kuna Eesti kaplaniteenistus on lääneriikide silmis jõudsalt arenenud, siis on meie kaplaneid kutsutud mitmele rahvusvahelisele konverentsile esinema.

5.8 TULEVIKUKAVAD

Eesti kaitsejõud on veel arenemisjärgus, muudatused organisatsioonis, väljaõppes, dislokatsioonis jm on enesestmõistetavad. Kaplaniteenistus peab selle arenguga kaasas käima. Kaitseväe juhatus, nagu ka kaitseväe juhataja suhtuvad kaplaniteenistusse toetavalt.

Kui Eesti kaitsevägi läheb üle ühisele erialaohvitseride väljaõppesüsteemile, tuleb praegused orientatsioonikursused ümber kujundada vastavalt uuele olukorrale, sest nii juriidiline-, kaplani-meditšiini-, psühholoogiateenistus vajavad ka tulevikus reservkaplaneid ja reservmeedikuid ning teisi reserverialaohvitseride. Selle tõttu on orientatsioonikursused kindlasti vajalikud ka tulevikus. Seniseid kaplanite orientatsioonikursusi asendas augustis 2004 ajutise õppekavaga reserverialaohvitseride orientatsioonikursus REOK-1 ning juunis-juulis 2005 üldjoontes samalaadne kursus REOK-2. Kuigi kursusi võib pidada õnnestunuks, vajavad REOK kursuste õppekavad kindlasti veel viimistlemist.

Tegevteenistuses olevad kaplanid läbivad nüüd erialaohvitseride kursused Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustes⁴⁸⁹, vabastatud on ainult need kes on läbinud 14nädalase kaplan-ohvitseride baaskursuse Kanadas. Nagu nimetatud, kolm kaplanit (n-ltn Endel Apsalon, lipnikud Silvester Jürjo ja Jana Laaneser) läbisid 2004. a sügisel Tartus uue

⁴⁸⁷ Lätis toimus kaplanite esimene viiepäevane seminar sügisel 1999, teine augustis 2000.

⁴⁸⁸ Rootsit esindas õpetaja ja reservkaplan Patrik Göransson.

⁴⁸⁹ 2005 kursus viiakse läbi Tapa väljaõppekeskuses, sest KVÜÕA ei oma Tartus piisavalt ruumi.

erialaohvitseride kursuse. Nendele järgnes kavakohaselt sügisel 2005 ÜSP kaplan IpnOtt Aro.

Tulevikus on kavas jätkuvalt tegelda kaplanite täiendõppega ning valmistada ette kaplaneid nii kõrgematele ametkohtadale kui rahu-tagamisoperatsioonidel osalemiseks. Peame olema valmis pea kõiki neid kursusi, mida senini oleme saanud välismaalt, tulevikus kodumaal läbi viima. See nõuab meie oma instruktorite kaadri välja arendamist. Algus on juba tehtud - kava suunata tulevikus kõrgematel ametikohtadel või instruktoritena töötavaid kaplaneid mitmesugustele kursustele, on käivitatud. Selle raames suunati esimesena vanemkaplan mjr Laanepere mais 2005 Tartus Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste nooremstaabiohvitseride kursusele ning tulevikus peaksid kõik pea- ja vanemkaplanid saama kindralstaabiohvitseri väljaõppe või läbima kõrgemad riigikaitse kursused. Siinjuures tuleks eeskätt kasutada kodumaa riigikaitse õppeasutusi.

Tegevteenistuses olevate kaplanite inglise keele õppele tuleb ka tulevikus rõhku panna, vaatamata sellele, et protsentuaalselt valdavad kaplanid inglise keelt paremini kui paljud rivi- ja teised erialaohvitserid.

Samuti loodame, et jätkub ka kaplanite ja reservkaplanite ametialane täiendõpe nii Eestis kui välisriikides, esmajoones Saksamaal Oberammergaus asuvas NATO koolis⁴⁹⁰.

Senisest rohkem tuleb tegelda suitsiidi ennetamise ja kaitseväelaste hingehoiuga. Kuna kaitseväes on vähesel määral esinenud satanismi ja teiste selliste liikumiste ilminguid, tuleb kaplanitel pöörata sellele erilist tähelepanu.

Kaplanid muretsevad rahutagamissioonil olevate kaitseväelaste perekondade heaolu eest. Koostöös psühholoogiateenistusega ja Naiskodukaitsega on kavas asutada üle Eesti tugigruppe, kes võtaks kontakte missioonidel viibivate kaitseväelaste perekondadega ning kui vaja siis pakuks nendele mitmesugust abi.

Kavas on ka arendada ja suurendada kaplanaadi õpperaamatute ja videolintide kogu ning muretseda rohkem ametialalist perioodikat. Kõikidelt kaplanitelt oodatakse sellesse kogusse nende lõpu-, magistri- ja doktoritöid.

Kaplanitelt, nagu teistelki erialaohvitseridelt, ootab Eesti kaitseväge erialast kõrgharidust. Arusaadavalt peavad kaplanid, kes teenivad kõrgematel ametikohtadel, omama vähemalt magistrikraadi oma erialal ning doktorikraad on soovitatav. Alanud on akadeemilise kvalifikatsiooniga kaplanite ettevalmistamine, kes vajadusel oleksid võimelised kaitseväge õppeasutustes õpetama akadeemilisi õppeaineid,

⁴⁹⁰ Esimesena siirdus mais 2005 Oberammergausse Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan n-ltn Gustav Kutsar.

nagu eetika ja filosoofia.

Kuna kaitseministeeriumil on tulevikus kavas ehitada väe-
osadesse kabelihooneid, siis on kaplaniteenistus kaasatud ka nende
projekteerimisse. Esimesena tuleb ehitusele Tapa väljaõppekeskuse
kabel, mille nurgakivi aetas õppekeskuse ülem kol Urmas Roosimägi
31. oktoobril 2005 kivi põhitseid peakaplan Nõmmik ja väljaõppe-
keskuse vanemkaplan Raivo Nikiforov. Kabeli kavandas arhitekt Harri
Kivilo. Majanduslikku abi on kabeli ehituseks laekunud nii kodumaalt kui
Kanada eestlastelt.

Nagu eespool mainitud on kaitseväe kabelite püstitamine kavas
lähematel aastatel kaitseväe väljaõppekeskustes Võrus, Paldiskis ja
Pärnus.

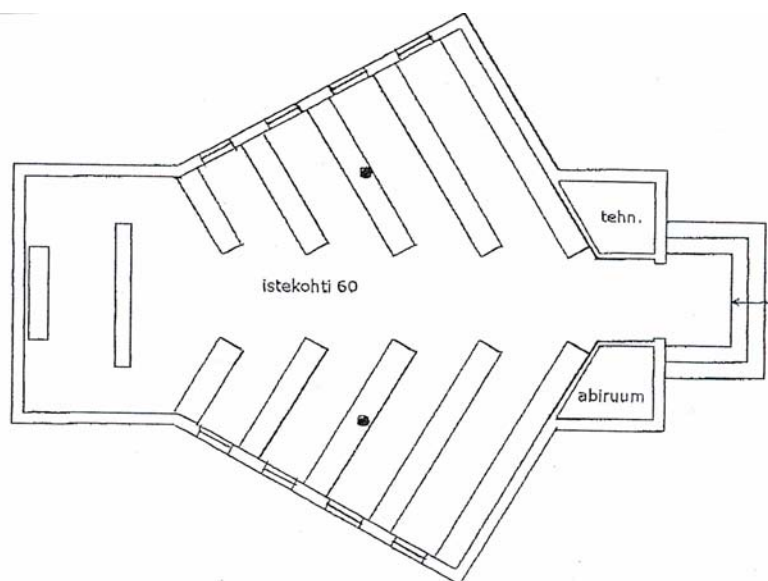

**KES MINEVIKKU EI AUSTA, SELLEL POLE TIHTI KA MITTE
TULEVIKKU.**

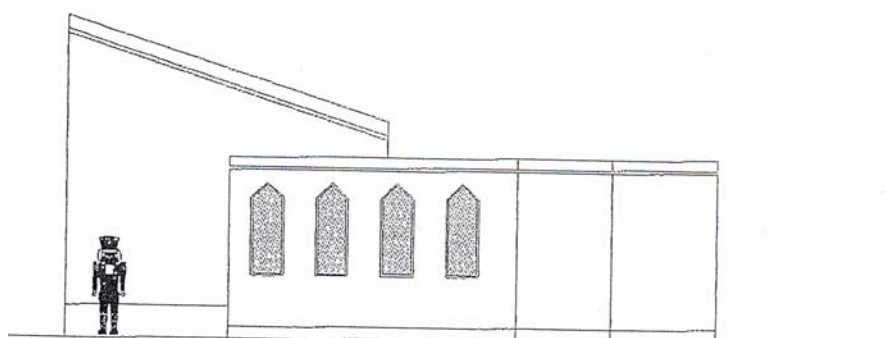
PEAPIISKOP JAAN KIIVIT ASETAMAS LILLI OMA EELKÄIJA PIISKOPI JA
VABADUSSÕJAAEGSE SÕJAVÄEÕPETAJA JAKOB KUKE HAUALE.

Tagaplaanil kaplanid MARTINSON, KÜTT ja NÕMMIK

Foto: Valdek Raiend.

PLAAN 1:100

VAADE KÕLJELT 1:100

TAPA VÄLJAÕPPEKESKUSE KABELI KAVAND.
NURGAKIVI ASETATUD 31. OKTOOBRIIL 2005.
 Arhitekt HARRI KIVILO.

VI PEATÜKK

6. EESTI ja EESTLASTEST KAITSEVÄEVAIMULIKUD LÄBI AEGADE

Nimistus on eesti rahvusest ja Eesti üksustes teeninud ja Vabadussõjas osalenud vabatahtlike teistest rahvustest üksuste vaimulikud⁴⁹¹.

6.1 ROOTSIAEGSED VÄLIPASTORID

ASCHANEUS, Martin (sünni ja surma aasta teadmata), Rootsi välipastor Eestimaal 1618. Kas ta eesti sõjamehi teenis on küsitav. Tundis huvi vanade hauakivide vastu⁴⁹².

BROOCMANN, Reinerus jun (1677-1738), stud theol Tartus (matrikel 1370) ja Wittenbergis (Saksamaal). Ordineeritud 1699. Isa juures Laiuse koguduse abiõpetaja 1699-1701 ja 1702-04. Laiuse koguduse õpetaja 1704-10⁴⁹³. Rootsi 1711. *Kyrkoherde* [ülemõpetaja] Norrköpingis 1711-35, praost alates 1723-35, erus 1735. *Põhjasõjas välipastor Põltsamaal, Pärnus ja Riias 1701-02*⁴⁹⁴.

DEUTENIUS, Johann (1676-1735), mag theol, Eestis sündinud rootslane, õppis teoloogiat Tartus (mat 1322) ja Pärnus. Ordineeritud välipastoriks 1701, Türi koguduse õpetaja 1710-22, Järva-Peetri koguduse õpetaja 1722-35⁴⁹⁵. *Põhjasõjas Rootsi armees peamiselt eestlastest koosneva Järva maakaitserügemendi välipastor 1701-05, Vene sõjavangis 1707-10*⁴⁹⁶.

ENRICI, Bartholdus (sünni- ja surma-aasta teadmata), Rootsi välipastor Gustav II Adolphi armees, tegev Eesti- ja Liivimaal alates 1618. Valdab ilmselt mingil määral eesti keelt, selle tõttu on võimalik, et teenis ka

⁴⁹¹ Isikutoimikud ja kogutud andmed kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivis.

⁴⁹² Vt Sild, *op.cit.*

⁴⁹³ Vt Ederma ja Jaik, *op.cit.*, lk 91.

⁴⁹⁴ Vt. Köpp, Johan, LAIUSE KIHELKONNA AJALUGU, Tartu, Eesti Kirjanduse Selts, 1937, lk 109-113. ja Tering, Arvo, *op.cit.*, lk 382

⁴⁹⁵ Vt Ederma ja Jaik, *op.cit.*, lk 59 ja 61.

⁴⁹⁶ Vt Nõmmik, Peet (toim), TÜRİ KOGUDUSE ALBUM 1630-1930, Türi, Türi kogudus, 1930. ning Aarmaa, Liivi PÕHJA-EESTI KIRIKUD, KOGUDUSED JA VAIMULIKUD. MATRIKLID 1525-1885, Tallinn 2005, lk 128 ja 135, ning Tering, *op.cit.*, lk 340.

eestlasi. Hiljem Laiuse koguduse õpetaja 1630 ja Kodavere koguduse õpetaja 1034 -42⁴⁹⁷

MASSALIEN, Erich (ka MASALINUS, Ericus, 16??-1726), sündinud Ingerimaal, rahvus teadmata. Hea eesti keele valdaja. Stud theol Tartus ja Pärnus (mat 1275). Ordinatsiooni aasta teadmata [1703?]. Hiljem adjunkt-pastor Kambjas ning vikaar Põlvas ja Rõuges. Paide koguduse õp 1723. *Põhjasõjas Rootsi relvajõududes Tartu jalaväepataljonide välipastor ja Peipsi laevastiku mereväepastor 1703-05*⁴⁹⁸.

TIMMERMANN, Erich ka Ericus, 1672-1726), rahvus teadmata, Rootsi kirjade järgi ingerlane (Ingerimaal sündinud ?). Õppinud usuteadust Uppsalas, Tartus ja Pärnus (mat 1263). Pärnu Ülikooli sekretär 1694-96. Ordinatsiooniaasta teadmata. Kambja koguduse õpetaja 1702-09⁴⁹⁹ Högby koguduse õpetaja Rootsisis 1710. Vastseliina kog õpetaja 1722-26. *Põhjasõjas Rootsi armee Põltsamaa maakaitsepataljoni välipastor 1703*⁵⁰⁰.

WUNDERLICH, Johannes Paulini, eluaastad, rahvus, hariduse ja ordinatsiooni andmed teadmata. Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse abiõpetaja enne Tallinna linna alistumist 1710. Vigala koguduse õp 1712⁵⁰¹, Laiuse koguduse õpetaja 1712-15, Äksi koguduse õpetaja 1715(?) -1724⁵⁰². *Põhjasõja ajal Rootsi garnisonipastor Tallinnas*.

Ainukesed teadaolevad eestlasi teeninud Gustaf II Adolphi ja Põhjasõjaaegsed välipastorid, kusjuures kahe XVII sajandi välipastori suhtes ei ole kindel, millises ulatuses, kui üldse, nemad eestlastest sõjamehi teenisid. Kõik kuulusid Rootsi kirikusse, st evangeelsesesse luterlikku kirikusse, mis oli riigikirik.

Teadaolevatest vähemalt neli, lisaks veel üks läti rahvusest sõdureid teeninud välipastor⁵⁰³, olid Tartu/Pärnu Ülikooli vilistlased⁵⁰⁴.

Kindlasti väärivad vähemalt need viis Põhjasõjaaegset väli-vaimulikku kohta Eesti kaplanite autahvilil, sest nemad vastavad Eesti kaplani normidele: nad teenisid eesti keeles eestlastest sõjamehi.

⁴⁹⁷ Vt Edarmaa ja Jaik, *op.cit.*, lk 90-1.

⁴⁹⁸ Vt Kroon, Kalle, „Eesti ja Läti jalavägi Rootsi Armees 1701-1710, AKADEEMIA, X 9 (1998) lk 1988-9, Aarma, *op.cit.*, lk 133. Massalienit on peetud nii soomlaseks kui sakslaseks, samuti Tering, *op.cit.*, lk

⁴⁹⁹ Vt Ederma, ja Jaik, *op.cit.*, lk 101.

⁵⁰⁰ Vt Kroon, Kalle, *loc.cit.* ning Tering, *op.cit.*, lk 321-22.

⁵⁰¹ Vt Soom, Kaido VIGALA KOGUDUS ja KIRIK 1339-1999, Vigala, EELK Vigala kogudus, 1999, lk 15 ning Ederma ja Jaik, *op.cit.*, lk 91, 16 ja 137.

⁵⁰² Vt Ederma ja Jaik, *op.cit.*, lk 91 ja 96 ning Aarma, *op.cit.*, lk 174.

⁵⁰³ Zakarias Piel (ka Pihl, 1678-1733), Seßwegeni (Cešvaine) ja Tirseni (Tirza) Liivimaa koguduste õpetaja, vt Tering, *loc.cit.*

⁵⁰⁴ Vt Tering, *op.cit.*

6.2 TSAARIAEGSED SÕJAVÄEVAIMULIKUD

BEERMANN, Gustav Johannes (1870-1945), stud theol Tartu Ülikool 1890-96. Prooviaasta ja adjunkt Tifflises 1897-1903. Ordineeritud 1899. Tsarskoje Selo ja Pavlovski koguduse õpetaja 1903-18, Niskovitsa koguduse õpetaja 1916-18, EELK Kadrina koguduse õp 1919-41 ning Ilumäe koguduse õpetaja 1939-41. Viru praostkonna abipraost 1932-33, praost 1933-41. *Tsarskoje Selo garnisoni luteri usu õpetaja 1903-18.*⁵⁰⁵

EISEN, Madis (Matthias Johann) (1857-1934), stud theol Tartu Ülikool 1879-85. Prooviaasta Lempaalas, Ingerimaal. Ordineeritud 1886. Annuse ja Kattila vikaarõpetaja 1886-88. Tartu keskkoolide usuõpetaja 1912-?. Tartu Ülikooli isiklik rahvaluule professor 1920-27. *Kroonlinna Eesti-Soome-Rootsi koguduse ja mereväeõpetaja 1886-1912*⁵⁰⁶.

FREIFELDT, Konrad Raymund (1847-192?), Tartu Ülikooli usu-teaduskonna 1866-70, *cand theol* 1870, ordineeritud 1871. Peterburi Eesti Jaani koguduse õpetaja 1877-80, Peterburi Püha Anna koguduse õpetaja 1880-1910. Venemaa kindralkonsistooriumi ülemnõunik 1887-91, kindralsuperintendent 1891-92, abipresident 1892-1917. Peterburi luterlik piiskop 1896-192?. Venemaa luterlike piiskoppide konverentsi juhataja 1920-. Hilisem saatus teadmata, arvatavast hukkunud kas vene kodusõja päevil või hiljem kommunistide poolt represseeritud. *Luterlik sõjaväevaimulik Peterburis 1877-80*⁵⁰⁷.

GOLWER, (Klahw) Johann (1858-1905), Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane 1880-84, sooritanud prooviaasta Bessaraabias. Ordineeritud 1886. Bessaraabias Postal-Benkendorfi koguduse õpetaja 1886-95. Valdas arvatavasti ka läti keelt. *Vilno garnisoni ja Vilno sõjakooli luteri usu õpetaja 1897-1904.*⁵⁰⁸

JAESCHE, Ernst Gottlieb (1867-1945), stud theol Tartu Ülikool 1888-95, Prooviaasta sooritatud Põlvas. Ordineeritud 1899. Pärnu praostkonna vikaarõpetaja 1901-04, Hanila ja Varbla koguduse õpetaja 1906-09. Häädemeeste ja Tahkuranna koguduse õpetaja 1909-32. Õpetaja emeeritus 1932. Saksamaale 1939. *Sõjaväeõpetaja Vene armees Vene-Jaapani sõjas 1905*⁵⁰⁹.

LAALAND, Johann Friedrich Cornelius (1824-91), stud theol Tartu Ülikool 1843-48, ordineeritud 1849. Peterburi Eesti Jaani koguduse õpetaja 1850-77, Venemaa Evangeeliumi Luteriusu Kiriku Peterburi

⁵⁰⁵ Vt Veem, *op.cit.*, lk 390.

⁵⁰⁶ Vt Lender, Hugo (koostaja), EESTI ÜLIÕPILASTE SELTS 1870-1905. Biograafilisi andmeid. New York, Eesti Üliõpilaste Seltsi Vanematekogu, 1965. lk 16.

⁵⁰⁷ Vt Veem, *op.cit.*, lk 154-5.

⁵⁰⁸ Vt Amburger, Erik, *DIE PASTOREN DER EVANGELISCHEN KIRCHE RUSSLANDS*, Lüneburg & Erlangen, Institut Nordostdeuches Kulturwerk/Martin Luther Verlag, 1998, lk 425.

⁵⁰⁹ Vt Veem, *op.cit.*, lk 404.

konsistooriumi assessor ja kindralsuperintendent 1877-91. *Sõjaväepastor Peterburis 18??-77*⁵¹⁰.

LUHA, Andrei (1868-1919), Riia vaimulikus seminaris 1880-90. Preester 1892. *I maailmasõjas sõjaväevaimulik, aastad ja üksused teadmata*⁵¹¹.

MAKEDOVSKI, Nikolai (1865-1954), Riia vaimulikus seminaris 1887. Preester 1806, hiljem ülempreester. *I maailmasõjas sõjaväevaimulik, aastad ja üksused teadmata*⁵¹²

MÄEVÄLJA (Mohrfeldt), **Aleksander** (1859-1938), stud med 1879, stud theol Tartu Ülikool 1879-85. Sooritas prooviaasta Peterburi Eesti Jaani koguses. Ordineeritud 1886. Peterburi Eesti Jaani koguduse abiõpetaja 1886-87, Novgorodi luteri usu koguduse õp 1887-1908, Tallinna Pauluse koguduse õpetaja 1908-27. Tallinna praost 1920-27, praost emeeritus 1927. Omas Eesti Punase Risti III klassi teenetemärki. *Novgorodi kubermangu Vene armee sõjaväeõpetaja 1887-1908. Vabadussõjas Tallinna sõhaväehaiglale sõjaväeõpetaja 1919-20. Hilisem Kaitseliidu toetajaliige*⁵¹³.

PALSA, Friedrich (1871-1913), Usuteaduse üliõpilane Tartu Ülikoolis 1889-95. Prooviaasta sooritatud Gatšina Nikolai koguduses 1895-97. Ordineeritud 1897. *Sõjaväeõpetaja Varssavis 1897 -?*⁵¹⁴.

SEPP, Savva (1858-1938), Riia vaimuliku seminari õpilane 1869-79. Preester 1884, ülempreester 1917. *I maailmasõjas sõjaväevaimulik Valga jalaväepolgus ja 515 välihaiglas Riia ja Galiitsia rinnetel, hiljem Kamenets-Podolskis 1915-18. Ülendatud „diviisivalvajaks” (väli-praostiks) 1915*⁵¹⁵.

SKROMNOV Joann (1848-1915), Riia vaimulikus seminaris 1873. Preester 1876. *I maailmasõjas sõjaväevaimulik 1914-15, üksused teadmata*⁵¹⁶.

⁵¹⁰ Vt Veem, *op.cit.*, lk 153.

⁵¹¹ Vt Raudsepp, *op.cit.*, lk 117.

⁵¹² Vt Raudsepp, *op.cit.*, lk 118.

⁵¹³ Vt Veem, *op.cit.*, lk 428.

⁵¹⁴ Vt Lender, *op.cit.*, lk 52.

⁵¹⁵ Vt Raudsepp, *op.cit.*, lk 136.

⁵¹⁶ Vt Raudsepp, *op.cit.*, lk 137.

TEISS, Joann (Johannes) (1867-1941), õppis Riia vaimulikus seminaris 1878-88. Preester 1894, ülempreester 1921, EAÕK sinodi liige. *I maailmasõjas Soome laskurpolgu sõjaväepreester 1914-18.*

Sia juurde võiks lisada ka õpetaja Jaan Treumani nime, kes oli sõjaväeõpetajaks Vene Edelarindel 1914-18. Lähemalt lk 225.

Rahuajal teenisid kõik vaimulikud ilmselt nii sõja- kui mereväge oma igapäevase kogudusetöö kõrvalt. Vene-Jaapani ja I maailmasõja ajal teenis enamus apostlik-õigeusu preestrid sõja- ja mereväelasi täisajaga⁵¹⁷. Luteri usu vaimulike osas, vähemalt tagalas, tuleb eeldada, et nad teenisid sõjaväelasi ka nüüd oma põhitöö kõrvalt. Andmete nappusel on raske anda hinnanguid Vene vägedes tegutsenud õigeusu ja protestantlike sõjaväevaimulike tegevusele.

6.3 SÕJAVÄEVAIMULIKUD 1919-1923

ALANEN, Yriö Jaakko Edvin (1890-1960). Soome luterlik vaimulik, Helsingi Ülikooli eetika ja usufilosoofia professor. Soome välipastor 1918, 1939-40 ja 1941-44. *Osales Eesti Vabadussõjas 1919*⁵¹⁸.

af BJÖRKSTEN, Thure Gustav Alfred (1894-1981). Soome-rootsi luterlik vaimulik, koguduse- ja vanglapastor, praost. Noorte Meeste Kristliku Ühingu tegelane. Välipastor Soome armees 1918 ja 1941 (19 diviis). Soome lipnik. *Eesti Vabadussõjas Põhja Poegade rügemendi välipastor. Omas Vabadusristi I/3*⁵¹⁹.

HASSELBLATT, Ferdinand Alexander Johannes (1861-1934). Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1906-19, cand theol. Sooritas proovi-aasta Võnnus, Kambjas ja Rõuges, ordineeritud 1888. Kambja ja Rõuge koguduse abiõpetaja ning Tartu praostkonna vikaarõpetaja, 1888-90. EELK Pärnu Eliisabeti koguduse ja Pärnu vangla õpetaja 1890-1934. Pärnu praost 1920-30. *III diviisi õpetaja 1922-23*⁵²⁰, *teenis ka Kaitseliitu.*

⁵¹⁷ N-ltn Sõtšovi arvamus.

⁵¹⁸ Vt *Soumen Evankelis-luterilaisen Kirkon seurakuntien ja Papiston MATRIKKELI*. Helsinki, Suomen pappisliito, 1965

⁵¹⁹ *Ibid.*

⁵²⁰ Veem, *op.cit.*, lk 4000.

HEDBERG, August Reinhold (1862-1922), Soome luterlik vaimulik, välipraost. Vabadussõja ajal Soome Eesti Abistamise komitee liige, tegeles Soome välipastorite värbamisega Eestisse. Lühemat aega tegev Soome vabatahtlike staabis. Pälvis Vabadusristi 1/2⁵²¹.

HUMERINTA, Karlo Viktor (endine Henriksson, 1870-19??). Soome praost. Tegev Soome vabatahtlike saatmisega Eesti Vabadussõtta, omas Vabadusristi 1/3, Eesti Punase Risti III klassi teenetemärki⁵²².

KIVISTE (Steinfeldt), **Georg** (1866-1941), Tartu Ülikooli stud theol 1891-96, prooviaasta Viru-Jaagupis. Ordineeritud 1898. Teškovo Eesti koguduse õpetaja (Ingerimaal) 1898-1905, Harju-Jaani koguduse õpetaja 1905-10. Narva Peetri koguduse õpetaja 1910-37. Õpetaja emeeritus 1937. Omas Kotkaristi V klassi teenetemärki, Eesti Punase Risti III klassi mälestusmärki ja Vabadussõja mälestusmedalit. I diviisi õpetaja 1919-23, Narva KL õpetaja 1924-40 ning Narva garnisoni õpetaja 1935-40⁵²³.

KNÜPFER, Gunnar Rudolf (1888-1963), stud theol Tartu Ülikoolis 1915-18, prooviaasta Viljandi kogudustes. Tartu Pauluse koguduse abiõpetaja 1920-31, Tartu Ülikooli Saksa koguduse õpetaja 1931-39. Saksamaale 1939. Omas Vabadussõja mälestusmedalit. Vabadussõjas Balti pataljoni õpetaja 1918-20⁵²⁴.

KUKK, Jakob, (1870-1933), stud theol Tartu Ülikoolis 1891-95, kand theol. Sooritas prooviaasta Rõuges. Ordineeritud 1899. Võru praostkonna vikaarõpetaja 1899, Rõuge õpetaja ja Peterburi Eesti Jaani koguduse abiõpetaja 1900-04, Tartu Maarja koguduse abiõpetaja 1904-05. Teškovo koguduse õp 1905-06, Keila koguduse õpetaja 1906-21. Omas Eesti Punase Risti I järgu II klassi mälestusmärki ja Vabadussõja mälestusmedalit. EELK piiskop 1919-33. Vabadussõjas I diviisi sõjaväeõpetaja 1919⁵²⁵.

⁵²¹ Hedbergi kohta vt lk 88.

⁵²² Vt EESTI TÄNAB 1919-2001, lk 21, 273.

⁵²³ Vt Veem, *op.cit.*, lk 413.

⁵²⁴ Vt Veem, *loc.cit.*

⁵²⁵ Vt Veem, *op.cit.*, lk 416.

KUUSIK, Paul Voldemar (1890-1963), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1909-14, kand theol, Prooviaasta sooritatud Tarvastu ja Valga kogudustes. Ordineeritud 1916. Koguduse õpetaja Maarja-Magdaleenas 1917-22, Türil 1922-27, Tallinna Pauluse koguduses 1927-31. Öhtukogudus Emmause aseõpetaja ja õpetaja 1934-39. Tallinna praosti kt 1939, EELK assessor 1935-39. Omas Eesti Punase

Risti III klassi teenetemärki ja Vabadussõja mälestusmedalit. Saksa-
maale 1939. *III diviisi sõjaväeõpetaja 1919-20*⁵²⁶.

LAAR, Anton (1885-1933), Lõpetanud Riia vaimuliku seminari 1903, stud phil Tartu Ülikool 1918, 1923-30. Karula (1905-08) ja Ilmjärve koguduste köster-kooliõpetaja 1908-09. Ordineeritud preestriks 1909, ülempreester 1921. Laimjala koguduse preester 1909-13, Võnnu-Kärsa koguduse preester 1913-15, Tartu Aleksandri koguduse preester 1915-20. Tallinna Issanda Muutmise koguduse preester 1920-27. Üks iseseisva Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku asutajatest. Asutava Kogu liige (1919). Omas Vabadussõja mälestusmedalit. *Vabadussõja ajal väli-preester Tartus 1919-20, kontrollimata andmetel II diviisi sõjaväe-preester 1920-23*⁵²⁷.

LAUR, Arnold (1880-1922), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1902-10. Ordineeritud 1911. EELK Tartu Peetri II pihtkonna õpetaja 1912-22. Omas Vabadussõja mälestusmedalit. *II diviisi sõjaväeõpetaja 1919-22*⁵²⁸.

LORD, Axel (sünni- ja surmaaeg teadmata), Rootsi vaimulik või usuteaduse üliõpilane, kiriklik kuuluvus teadmata. Nimi puudub nii Rootsi kui Soome luterlike kirikute matriklites, samuti pole teda leida mulle kättesaadavatest vabakiriklike pastorite nimistutest. Omas Vabadussõja mälestusmedalit. *Vabadussõjas Rootsi vabatahtliku kompanii välipastor 1919*⁵²⁹.

STOCKHOLM, Friedrich Wilhelm Konstantin (1884-1968), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1905-11, prooviaasta Tarvastu ja Tallinna Toompea Kaarli kogudustes. Ordineeritud 1912. Tallinna Toompea Kaarli koguduse abiõpetaja, St Peterburi Eesti Jaani koguduse õpetaja 1914-18. Tallinna Kaarli koguduse II pihtkonna õpetaja 1919-44. EELK Konsistooriumi assessor 1939-44. Teenis Venemaa eestlasi 1942-43 ja hooldas Eestis eestlastest ja ingerlastest sõjapõgenike 1943-44.

⁵²⁶ Vt Veem, *op.cit.*, lk 417.

⁵²⁷ Vt Raudsepp, *op.cit.*, lk 114.

⁵²⁸ Vt Veem, *op.cit.*, lk 420.

⁵²⁹ Vt Ericson, Lars, *SVENSKA FRIVILLIGA*, Lund, Historista Media, 1996, lk 81, 278.

Põgenes Saksamaale 1944, kus hooldas Eesti põgenikke Jenas, Heiligenstadtis, Göttingenis ja Oldenburgis 1944-48. Asus Austraaliasse 1948, E.E.L.K usuelu korraldaja Austraalias 1948-1958. E.E.L.K. Sydney koguduse õpetaja, 1948-60, E.E.L.K. Austraalia praosti kt 1958-60. Õpetaja emeeritus 1960. Austraalia Eesti Võitlejate Liidu mitteametlik kaplan. Suri 26.12.1968, maetud Sydney linnakalmistule eestlaste matusepaika. Omas Kotkaristi III klassi, Eesti Punase Risti I järgu I ja II astme, II järgu I ja II astme teenetemärke ning Vabadussõja mälestusmedalit. Kaitseväge ja Kaitseliidu rinnamärkidest omas Stockholm Ratsarügemendi, KL Tallinna maleva Toompea malevkonna, Tallinna Ida malevkonna ja KL

Raudtee üksikpataljoni rinnamärke ning Eesti Tuletõrje Liidu I liigi kuldristi. *Vabadussõjas ja rahuajal sõjaväeõpetajate seenior 1919-23. Kaitseliidu Tallinna maleva õpetaja ja KL õpetajate seenior 1925 (1927)-40. Eesti Vabariigi sõjaväeõpetajate seenior, III diviisi, Mere- ja Lennuväe ning Tallinna garnisoni õpetaja 1936-40*⁵³⁰.

TREUMAN, Jaan (1881-1941), stud theol Tartu Ülikoolis 1903-1909. Prooviaasta Valga Peetri koguduses Ordineeritud 1910. Jamburgi, Gubinitza ja Teškovo eesti koguduste õpetaja 1911-14, Võnnu koguduse õpetaja 1914-23 Tartu Peetri koguduse II pihtkonna õpetaja 1923-41. Omas Eesti Punase Risti II järgu I astme teenetemärki, Piiskop Platoni III klassi ordenit ja Vabadussõja mälestusmedalit. *I maailmasõjas sõjaväeõpetaja Vene Edelarindel*

*1914-18. Tartu garnisoni, õp 1919-23, II diviisi õpetaja 1923 ja 1935-40 ning Kaitseliidu Tartu maleva õpetaja 1925-40*⁵³¹.

TÕNISBERG, Matvei (algelt Matteus, ka Madis, 1867-1954), lõpetas Riia vaimuliku seminari 1889. Köster-kooliõpetaja Väike-Lähtrus 1889-93 ja Laiusel 1893-96. Ordineeritud diakoniks ja preestriks 1896, ülempreester 1924. EAÕK Leesi koguduse preester 1896-1926, erru 1926. Omas Vabadussõja

⁵³⁰ Vt Veem, *op.cit.*, lk 452 ning Keel, Külli, *op.cit.*

⁵³¹ Vt Veem, *op.cit.*, lk 452.

mälestusmedalit. *Vabadussõjas apostlik-õigeusu preester Tallinnas ning tegutses välipreestrite seeniorina ja hiljem ainsa EAÕK välipreestrina 1919-23*⁵³².

Vabadussõjaaegse sõjaväevaimulike organisatsiooni eeskujuks olid ilmselt endise Vene relvajõudude sõjaväevaimulikud ja nende tsaariaegne organisatsioon, mis oli tuttav sõjaväelastele ning vastu võetav vaimulikele.

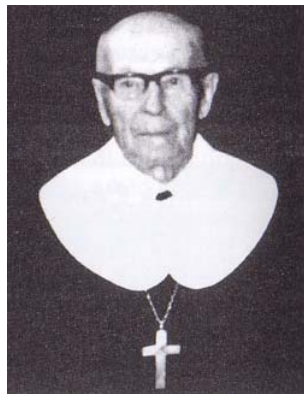
Eestis oli kasutusel, (va veebruaris ja märtsis 1919, millal ei olnud õigeusu vaimulikku), kaplaniteenistuse paralleel mudel. Ilmselt kõik sõjaväevaimulikud täitsid siis käibelolevad hariduslikke ja kiriklike nõudeid. Peamised sõjameeste teenimise vormid olid jumalateenistused ja üksuste külastused ning vähemal määral ametitalistused.

Erinevalt Vene sõjaväe tavast, eelistasid eesti luterlikud sõjaväeõpetajad mõningate eranditega Soome ametivendade eeskujul esineda väljaspool kirikus taalari asemel vormis.

Kokkuvõtteks: ilmselt oli tänapäeva standardite kohaselt vaimulikke rindel liiga vähe. Arvesse võttes, et tagala oli suhteliselt lähedal, ning et tsiviilvaimulikud hoolitsesid haiglas viibivate sõjameeste eest ja viisid läbi enamuse matustest, oli olukord arvatavasti rahuldav. Kaebusi Vabadussõjaaegsete sõjaväevaimulike tegevuse kohta ei ole käesoleva teose uuringute ajal esile kerkinud.

6.4 SÕJAVÄE- ja KAITSELIIDU VAIMULIKUD 1924-1940

Nimekirjast puuduvad vaimulikud, kes aastatel 1918-1940 olid tegevad ainult Kaitseliidus.

ARUMÄE, August, (endine Grünberg) (1895-1976). Lõpetanud Tartu Ülikooli usuteaduskonna 1934, mag theol. Prooviaasta sooritatud Tartu Peetri koguduses. Ordineeritud 1925. Pärnu Eliisabeti II pihk õp 1925-40. Pärnu Niguliste koguduse õpetaja 1940-41. Küüditatuna Venemaal 1941-1958. Pindi koguduse õpetaja 1958-64 hiljem Häädemeeste koguduse õpetaja 1964-69. EELK Pärnu praost 1930-41. Omas Eesti Punase Risti III klassi teenetemärki. *III diviisi õpetaja 1923, KL Pärnu maleva õp 1926-40, Pärnu garnisoni õp 1937-40*⁵³³.

⁵³² Vt Raudsepp, *op. cit.*, lk 114.

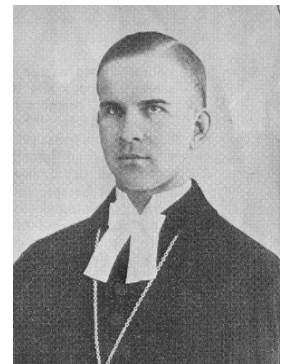
⁵³³ Vt Veem, *op.cit.*, lk 388-9.

EDERMA (end Ederberg), **Bruno Karl Immanuel** (1900-76), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1918-24, prooviaasta Viljandi Pauluse koguduses. Ordineeritud 1925. Lääne-Nigula koguduse õpetaja 1925-29, Rakvere Kolmainu koguduse õpetaja 1929-37. EELK kirikliku sotsiaaltöö sekretär 1937-41. Saksamaale 1941, USAsse 1949. L.C.A. teenistuses USAs ja Kanadas 1949-64. E.E.L.K. Toronto Peetri koguduse abiõpetaja 1968-73. ELCIC teenistuses 1973-76 *EV reservlipnik. I diviisi ja Rakvere garnisoni õpetaja 1936-38.*⁵³⁴.

EILART, Anton (1892-1972), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1913-20, prooviaasta sooritatud Laiusel. Ordineeritud 1922. EELK Nõmme Rahu koguduse organiseerija ja õpetaja 1923-44, Tallinna abipraost 1941. Konsistooriumi assessor 1939-44, piiskopi kt 1944. Vangis Taga-Kaukaasias 1947-56, surnud Rannamõisas 1972. *Nõmme garnisoni ja KL Nõmme malevkonna õpetaja 1925-40*⁵³⁵.

GNADENTEICH, Jaan (1904-68), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1924-29, prooviaasta sooritatud Otepääl. Ordineeritud 1930. Tapa koguduse õpetaja 1930-44. Rootsi 1944, E.E.L.K. Lääne-Rootsi koguduse õpetaja 1951-68. *Soomusrongide rügemendi ja KL Tapa malevkonna õpetaja 1935-40*⁵³⁶.

GRAF, Arnold Andreas Werner (1887-1960), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1909-26, prooviaasta sooritatud Vastseliinas. Ohvitser Vene sõjaväes 1915-17, Vabadussõjas 1918-20. Ordineeritud 1927. Võru õpetaja 1927-41. Saksamaale 1941. *Võru garnisoni õpetaja 1936-40. EV reservleitnant*⁵³⁷.

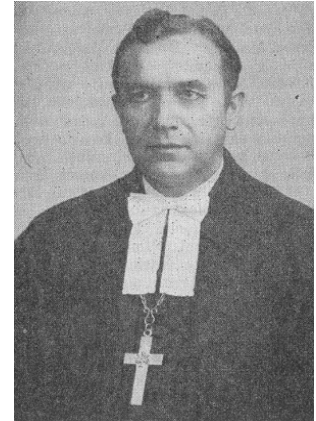
⁵³⁴ Vt Veem, *op.cit.*, lk 393-4.

⁵³⁵ Vt Veem, *op.cit.*, lk 394.

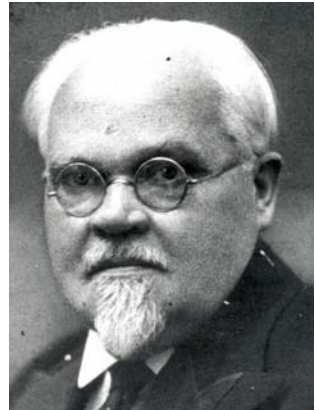
⁵³⁶ Vt Veem, *op.cit.*, lk 397.

⁵³⁷ Vt Veem, *op.cit.*, lk 397.

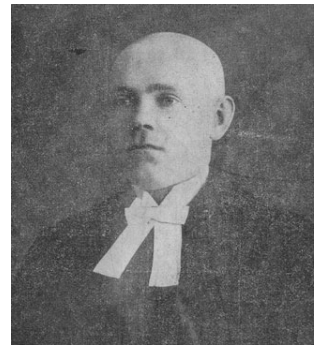
HINNO, Aleksander (1904-85), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1926-31, sooritanud prooviaasta Tartu Ülikooli koguduses. Ordineeritud 1932. Prof B. Rahamäe isiklik adjunkt 1931. Kaarma koguduse õpetaja 1932-33; Petseri koguduse õpetaja 1934-41. Võru koguduse õpetaja 1941-44, Võru abipraost 1940-44. Saksamaale 1944. E.E.L.K. usuelu korraldaja USA tsoonis 1946-49. USAsse 1949, New Yorgi Pauluse koguduse õpetaja 1949-81. USA Esimese praostkonna praost 1952-81. E.E.L.K. Konsistooriumi assessor 1964-76. Praost emeeritus 1981. *Petseri garnisoni ja Kaitseliidu õpetaja 1935-40*⁵³⁸

PÄTS, Nikolai (1871-1940), ülempreester, Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku Sinodi esimees. President Konstantin Pätsi vanem vend. Lõpetanud Riia vaimuliku seminari 1894, ordineeritud preestriks 1899, ülendatud ülempreestriks 1920. Täna silma koguduse preester 1899-1904, Räpina koguduse preester 1904-18, Tallinna Püha Siimeoni koguduse preester 1918-40. Võru praost 1914-17. Tallinna piiskopkonna nõukogu ja EAÕK sinodi esimees 1935-40. Omas Eesti Punase Risti II järgu I astme ja III klassi teenetemärke, Vabadussõja mälestusmärki ja Piiskop Platoni I järgu ordenit. *Kaitseliidu preestrite seenior 1926-40 ja kaitseväge preestrite seenior 1936-40.*

TAMMIK, Arnold-Ferdinand (1893-1970), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1913-16 & 1922-23. Osales ohvitserina (lipnik) ja sõjaväeametnikuna I maailmasõjas ja Vene kodusõjas 1916-20. Sooritanud prooviaasta Tartu Peetri koguduses. Ordineeritud 1924. Valga Peetri ja Luke koguduste õpetaja 1925-46 ning Valga Jaani koguduse õpetaja 1941-50. EELK konsistooriumi assessor 1935-39. Viis aastat küüditatuna Venemaal. Mustvee koguduse hooldaja õpetaja 1960-63, Torma-Mustvee koguduse õpetaja 1962-68, emerituuri 1968. *Valga garnisoni ja KL õpetaja 1936-39. EV reservleitnant*⁵³⁹.

Valga garnisoni ja KL

⁵³⁸ Vt Veem, *op.cit.*, lk 402.

TREUMANN, Leo Gustav.1963). (1890-1963). Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1910-18 Ohvitser Tsaari-Venemaa sõjaväes 1916-17 ning Balti pataljonis 1918-19. Sooritanud prooviaasta Kuusalu koguduses 1920. Ordineeritud 1920. Kuusalu koguduse adjunkt 1929, Vaivara koguduse õpetaja 1921-39. Omas Vabadussõja mälestusmedalit. *KL Vaivara malevkonna õpetaja ja sõjaväeõpetaja kt 1925-39, EV reservleitnant*⁵⁴⁰.

VARIK, Jaak (1882-1941), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1903-16, mag theol, prooviaasta sooritanud Vigalas. Ordineeritud 1916. Treffneri gümnaasiumi usuõpetaja Tartus 1917-18, Tartu Noorsoo Kasvatuse Seltsi gümnaasiumi juhataja 1919-23. EELK Jõhvi koguduse õpetaja 1923-41. Narva-Alutaguse praostkonna abipraost 1936-40, praost 1940-41. EELK Konsistooriumi assessor 1931-34, EELK hooldaja (piiskopi asetäitja) oktoober-detsember 1939. EELK poolt annetatud õpetaja kuldne teeneterist. NSVL võimude (hävituspataljoni liikmete?) poolt Jõhvis hukatud 09.07.1941. Omas Eesti Punase Risti III järgu teenetemärki. *ja Kaitseliidu Jõhvi malevkonna õpetaja 1926-40 ja Kaitseväe Jõhvi garnisoni õpetaja 1935-40*⁵⁴¹.

WESTRÉN-DOLL, August Osvald (1882-1961), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1901-06. Täiendanud end Berliini Ülikoolis 1906-07, dr theol 1907. Sooritas prooviaasta Laiuse koguduses 1907-08. Ordineeritud 23.08.1908. Tartu praostkonna vikaar 1908-09. Palamuse koguduse adjunkt 1909, õpetaja 1909-14, Viljandi Jaani koguduse õpetaja 1924-39, Tartu praost 1920-24. Saksamaale 1939. *KL Sakala maleva õpetaja 1925-39 ning Viljandi garnisoni õpetaja kt 1936-39*⁵⁴².

Kokkuvõtteks: sõjaväevaimulikud teenisid täielikult vabatahtlikult ning mitteametlikult kaitsevaelasi 1923-35 ja kohakaasluse põhimõttel 1935-40. Lisaks teenisid paljud EELK ja EAÖK vaimulikud kaitsevaelasi ja kaitseliitlasi vabatahtlikkuse alusel ajavahemikus 1935-40.

Kuna hüvitused olid minimaalsed, siis sõjaväevaimulikud ei pühendanud eriti palju aega kaitsevaelaste teenimisele. Peamine tegevus oli tseremoniaalne, kuid enamus EELK õpetajatest korraldasd oma garnisoniüksustes pidevalt leerikursusi. Kontakt vaimulike ja sõjaväelaste vahel üldiselt oli juhuslik. Tuleb hinnata paljude luterlike vaimulike tahet teenida kaitsevaelasi sellel ajal valitsenud mitte kõige sobilikumas süsteemis.

Kuna vajalik materjal seni puudub, on raske anda hinnagut apostlik-õigeusu vaimulike tegevuse kohta.

⁵³⁹ Vt Veem, *op.cit.*, lk 455.

⁵⁴⁰ Vt Veem, *op.cit.*, lk 458.

⁵⁴¹ Vt Veem, *op.cit.*, lk 463

⁵⁴² Vt Veem, *op.cit.*, lk 464.

6.6 EESTI SÕJAVÄEVAIMULIKUD 1941-1994

PUHM, Oskar (1912-1990), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1922-33, prooviaasta Keila, Tallinna Jaani ja Petseri Peetri kogudustes. Ordineeritud 1934. EELK Paldiski koguduse vikaarõpetaja 1933-34. Tallinna Jaani koguduse I pihtkonna abiõpetaja 1934-35, Tallinna Peetruse koguduse õpetaja 1935-36, Rannamõisa koguduse õpetaja 1937-44. Soome 1944, naasis koos JR200-ga Eestisse augustis 1944 ning võttis oma üksusega osa kaitselahingutest Eestis. Rootsi septembris 1944, USAsse ja sealt Kanadasse 1948. Toronto Peetri koguduse asutaja ja õpetaja 1948-82. E.E.L.K. Kanada abipraosti kt (1958-97) ja praost 1977-82, E.E.L.K. Konsistooriumi assessor 1976-82. Praost emeeritus 1982. Omas mitmeid Soome ja väliseesti teenetemärke *Kaitseliidu Suurupi suurtükiväe divisjoni õpetaja. II maailmasõjas Soomes Eesti vabatahtliku jalaväerügemendi JR200 välipastor 1944. EV reservlipnik*⁵⁴³.

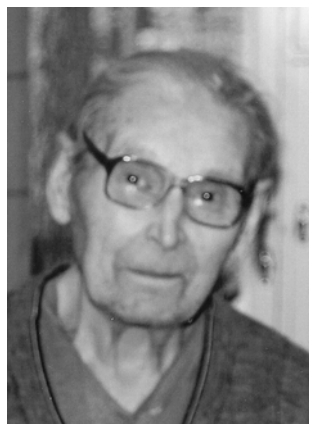
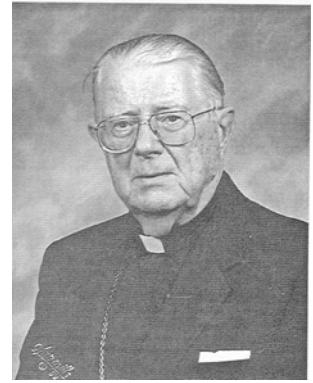
REBANE, Hans (1905-1983) kapten. Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1923-30, prooviaasta sooritas oma isa juures Pilstveres. Ordineeritud 1931. EELK Viljandi praostkonna vikaarõpetaja 1931-32, Kirbla koguduse õp 1932-39, Narva-Alutaguse praostkonna vikaarõpetaja 1940-41, Jõhvi koguduse õpetaja 1941-44. Põgenes Saksamaale septembris 1944. Põgenike õpetaja Geislingeni, Memmingeni, Stuttgarti ja Frankfurdi laagrites 1944-50. USAsse 1950, *Lutheran Church in America* poolt väljaõppel Floridas 1950-52. Heltoni kihelkonna õpetaja Virginias 1952, Burks Gardeni koguduse õpetaja Virginias 1954-73. E.E.L.K. Seabrooki koguduse õpetaja 1966-73, õpetaja emeeritus 1973. Emeerit-õpetajana teenis usuliselt Kesk-Florida eestlasi. *Tegev Kaitseliidus (toetajaliige). Saksamaal USA armee Eesti Schwetzingeni töökompanii (US Army Labour Company 4229) kaplan 1946-50. EV reservlipnik, USA vanemseersant 1945 (?), kapten 1946*⁵⁴⁴.

⁵⁴³ Vt Veem, *op.cit.*, lk 437.

⁵⁴⁴ Vt Veem, *op.cit.*, lk 441-2 ning dokumentide koopiad EELK Konsistooriumi ja kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivides.

SUURKIVI (Steinberg), Juhan, (1915-2004), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1936-40, tunnistatud ülikooli lõpetanuks 1942. Proovi-aasta sooritas oma isa juures Pilstvere koguduses 1943, ordineeritud 16.05.1943. Narva Aleksandri koguduse õpetaja 1943-44. Saksamaale 1944. Teenis eestlasi põgenike-laagrites 1946-50. Ameerika luterliku kiriku LCA teenistuses 1950-82. E.E.L.K. Philadelphia koguduse õpetaja 1980-82 ja E.E.L.K. Kesk-Florida koguduse õpetaja 1985-2004. E.E.L.K. USA Chicago praostkonna praost 1992-2001. *EV reservlipnik. Saksamaal USA armee eesti vahikompaniide 4221 ja 4223 kaplan 194-50. EV reservlipnik. USA kapten 1946*⁵⁴⁵.

VAALGAMAA (end Volganski), **Edgar Ernest** (1912-2003), rahvuselt liivlane, sünd Košrasis, Kuramaal, Lätis. Stud theol, Helsingi Ülikooli usuteaduskond 1933-39, ordineeritud 1940. Teeninud välipastorina, kirikuõpetaja ja praostina Soome Evangeelses Luterlikus Kirikus. Kirjutanud soomekeelseid teoseid Liivi rahva ajaloo ja tõlkinud liivi keelde Martin Lutheri „Väikese katekismuse“. Omas mitmeid Soome sõjalisi ja tsiviilteenetemärke. *Soome jätkusõja ajal Soome välipastor, teenis teiste üksuste hulgas Eesti vabatahtlike hingehoidjana Vallila rügemendi 3. pataljonis (1943) ja Eesti vabatahtliku rügemendi JR200 1. pataljoni välipastor 1944*⁵⁴⁶.

Kokkuvõtteks: kõik neli eelnimetatud välipastorit ja kaplanit olid täistöökohaga sõjaväevaimulikud ja omasid ohvitseri staatust. Selle tõttu oli nende panus oma väeosas ka palju suurem kui Eesti sõjaväevaimulikel aastatel 1920-40. Nendest välipastorid Puhm ja Vaalgamaa teenisid Eesti vabatahtlike rügemendis JR 200 Soomes, mille allüksused olid tihti otseses lahingutegevuses. Selle tõttu oli suur vajadus hingehoiutööks, mida ka mõlemad välipastorid innukalt tegid. Olen kõnelnud paljude endiste soomepoistega, kellest mitmed said lahingutes haavata, ning kes annavad kõrge hinnangu oma välipastoritele. Samuti tuleb hinnata 1945-50 Saksamaal Eesti töö- ja vahikompaniides töötanud kaplaneid ja sõjavangide hulgas tegutsenud tsiviilpastoreid.

⁵⁴⁵ Vt Veem, *op.cit.*, lk 453.

⁵⁴⁶ Praost Vaalgamaa andmed. Külastasin koos Ipn Raigo Liimaniga erupraost Vaalgamaad Lõuna-Soomes, litis, kuus kuud enne tema surma.

6.7 TAASISESEISVUNUD EESTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANID

Alapeatükk koostatud Kaitseväe juhataja käskkirjade ning Kaitsejõudude Peastaabi personaliosakonnas ja kaplaniteenistuses olevate isikutoimikute põhjal⁵⁴⁷

ALASOO, Ralf (*1963). õppinud usuteadust Tartu Ülikoolis ja EELK Usuteaduse Instituudis alates 1990-. EELK diakon 1992. Ajateenistus läbitud Nõukogude armees. Läbinud ROK-1 (1995), KOK-4 (1999), KTK-2 (2002,) KTK 4 (2004) ja KTK-5 (2005) ning Kanada kaplanite baaskursuse (2000), USA armeekaplanite baaskursuse (2001). Kalevi ÜJP kaplan 2000-02, Miinitõrjedisjoni ja Mereväe kaplan 2004-. Küllastanud Eesti sõjamehi kahel töövisiidil Iraagis 2004. Lipnik (1995), nooremleitnant (2001), leitnant (2004).

APSALON, Endel (*1961). Üliõpilane EELK Usuteaduse Instituudis 1980-87. Ordineeritud EELK aseõpetajaks 1984, õpetajaks 1987. Lihula koguduse õpetaja 1984-94, Räpina koguduse õpetaja 1994-99. Läbinud KOK-7 (2002), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004) ja KTK-5 (2005) ning KVÜÕA erialaohvitseride kursuse (2004). Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Viru ÜJP kaplan (2003-). Nooremleitnant (2002).

ARO, Ott (*1979), diplom EMK Teoloogiline Seminar, 2004, EEKBKL diakon 2004. Ajateenistus Pärnu ÜJP 1999-2000. Läbinud REOK-1 (2004), KTK-4 (2004) ja KTK-5 (2005)). Piirivalve Narva-Jõesuu Õppekeskuse kaplan 2004-05, Üksik-sidepataljoni kaplan 2005-. Seersant (2000), lipnik (2004).

ASUKÜLA, Raivo (*1948), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane, ordineeritud 1990. EELK Paistu koguduse õpetaja 1990. Ajateenistus Nõukogude armees 1967-69. Läbinud KOK-2 (1997). Reservkaplan 1997-98, KL Sakala maleva kaplan 1998 -. Lipnik (1997), nooremleitnant (2004).

⁵⁴⁷ Lisaks vt EESTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANID, Tallinn, Kaplaniteenistus, 2005.

HEINSAR, Hannes (*1981), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane alates 1999. *Läbis KOK-5 (2000), Kaplan-praktikant Tartu ÜJP 2000-01.*

JANTS-YLÖNEN, Lea. (*1969). Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane 1995–2000. EELK UI Pastoraalseminar 2000-01. Praktikant EELK Pärnu Elisabeti koguduses 2000-01. Ordineeritud õpetajaks 2001. Nissi koguduse õpetaja 2002-. *Läbinud KOK-8 (2003). Reservkaplan 2003-. Nooremleitnant (2003).*

JÜRJO, Silvester (*1979), EELK Usuteaduse Instituudi usuteaduse üliõpilane 1997-2003. EELK Pastoraalseminar 2003-04. EELK UI magistrant 2004-. EELK Kõpu koguduse praktikant 2000-02. Ordineeritud diakoniks 2003, õpetajaks 2004. *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004) ja Lahingukooli nooremallohvitseride ja reservohvitseride kursused (2003), KVÜÖA erialaohvitseride kursus (2004), Kanada kaplanohvitseride baaskursus 2005. Ajateenistus (ÜVP) 2002-03. Reservkaplan 2003-04. Tapa Väljaõppekeskuse kaplan 2004-. Nooremseersant (2002), lipnik (2003), nooremleitnant (2005).*

JÜRJO, Villu (*1950), stud theol Usuteaduse Instituut 1971-75. Ordineeritud õp 1975. EELK Urvaste ja Petseri koguduse õpetaja, Võru praost. Tartu Maarja koguduse õpetaja, abipraost, Narva Aleksandri koguduse õp 2000-. Omab Riigivapi IV klassi teenetemärki. *Läbinud KOK-4 (1999). Tartu KL maleva ja Akadeemilise malevkonna kaplan 1999-2000, Alutaguse maleva kaplan 2000-, Piirivalve Narva-Jõesuu Õppekeskuse kaplani kt 2004. Nooremleitnant (1999).*

KAKKO, Eduard (*1953), EEKBL Kõrgem Usuteaduslik Seminar 1989-93. Ordineeritud pastoriks 1999. EEKBL Suigu koguduse pastor. *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-4 (2004), reservkaplan 1999-2000, KL Pärnu-Jaagupi mk kaplan 2000-, Pärnu ÜJP kaplani kt 2004. Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Lipnik (1998), nooremleitnant (2005).*

KAPTEIN, Veljo (*1974), EEKBL Kõrgema Usuteadusliku Seminari üliõpilane Tartus 1991-96. Ordineeritud EEKBKL kiriku diakoniks 1994, pastoriks 1997. Tallinna Oleviste koguduse noortepastor 2002-. *Läbinud KOK-1 (1996), KTK-1 (2001), KTK-4 (2004), USA armee kaplanohvitseride kooli (1998), Kanada kaplanohvitseride baaskursuse ja Kanada kaplanite rahuoperatsioonide kursuse (mõlemad 1999), Pärnu ÜJP kaplan 1996-2000, Kaitseväe Võru Lahingukooli kaplan 2000-02. Kaplanite*

orientatsioonikursuste KOK-4, KOK-5, KOK-6 ja KOK-7 instruktor. Kaitseväge baptisti kaplanite seenior 1998-2002, reservi 2002, reservkaplan 2002, Kalevi reservpataljoni kaplan 2003- (osales õppusel „Kevadtorm 2003“). Nooremleitnant (1996), leitnant (2001).

KASK, Üllar (*1960), Õppis usuteadust EELK Usuteaduse Instituudis 1981-93. Ordineeritud aseõpetajaks 1985, EELK õpetajaks 1995. *Läbinud KOK-5 (2000) ja KTK-5 (2005). KL Põlva maleva kaplan 2000-. Nooremleitnant (2000).*

KIVILO, Ants (*1953), stud theol EELK UI 1990-. Ordineeritud diakoniks 1994. Pärnu vangla kaplan 2002-, Varbla koguduse diakon 2004-. *Läbinud KOK-2 (1997). Kalevi ÜJP kaplan 1997-2000, Pärnu ÜJP kaplan 2000, reservkaplan 2000-. Lipnik (1997), nooremleitnant (1998).*

KUBJAS, Raino (*1946), Üliõpilane EELK Usuteaduse Instituudis 1996-98, EMK Teoloogilises Seminaris 2000-2005. Ordineeritud EELK diakoniks 1998. Tori koguduse diakon 2002-05. *Läbinud KOK-1 (1996) ja KTK-1 (2001). Kuperjanovi ÜJP kaplan 1996-99, Tartu Üksik-päästekompanii kaplan 1999-2002, reservi 2002. KL Pärnu maleva kaplan 2002-. Lipnik (1997), nooremleitnant (2000).*

KURVITS, Lauri (*1967). EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane alates 1992-. Ordineeritud 1994, EELK Tallinna Toompea Kaarli koguduse diakon 1994-. *Läbinud KOK-2 (1997), ja KTK-1 (2001). Reservkaplan (1997-99), osalenud kordusõppustel 1997-2000, KL Tallinna maleva Nõmme mk kaplan 2000-, Amari Lennubaasi kaplani kt 2001. KL vanemkaplani kt 2000-01. Omab Eesti Reservohvitseride Kogu ja Rootsi Templiordu aumärke. Lipnik (1996), nooremleitnant (1999), leitnant (2003).*

KUTSAR, Gustav (*1965), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1989-9. EELK9 Diakon 1989, diakonõpetaja 1991, õpetaja 2000. Koguduse õpetaja Saaremaal (Valjala, Saaremaa Jaani, Muhu, Orissaare ja Põide) ning Tartu Maarja koguduses. Omab NATO Kosovo ja Eesti Rahuvalve medalit (mõlemad 2005). *Läbinud KOK-7 (2002), KTK-3 (2003), KTK-5 (2005) Kanada kaplanohvitseride baaskursuse (2003) ja NATO rahvusvahelise koostöö kursuse (2005). Piirivalve Narva-Jõesuu Õppekeskuse kaplan 2002-4. Rahutagamisoperatsioonil Kosovos 2004-05, Külasthanud töövisiitidel mitmeid missioonide piirkondi (2005). Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan 2005-. Nooremleitnant (2002), leitnant (2005).*

KÜTT, Merike (sünd METSA, *1968), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1992-99. UI Pastoraalseminar 1999-2000. Ordineeritud EELK diakon 1999, õpetaja 2000. Omab Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu III klassi teeneteteristi (2004). *Läbinud KOK-4 (1999) ning kõik viis KTK'd (2001-05). Praktikant KJPS, 1999. Üksik-sidepataljoni kaplan 1999-2005, Tagalapataljoni kaplan 2005-. Instruktor KOK-5 (2000), KOK-6 (2001), KOK-7 (2002) ning REOK-2 (2005). Naiskaplanite seenior. Esimene naiskaplan Eestis. Lipnik (1999), nooremleitnant (2001), leitnant (2005).*

LAANEPERE, Taavi, mag theol(*1969), Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane 1991-95, B.A. (*baccalaureus artium* teoloogias), mag theol 2004, doktorant 2004. Prooviaasta EELK Loksa koguduses. Lõpetanud EELK UI Pastoraalseminari 1997. Ordineeritud EELK õpetaja 1996. *Läbinud KOK-1 (1996), KTK-1 (2001), KTK-2 (2003) ja noorte kaplanite kursuse Belgias (1998). Lõpetanud USA armee kaplanite baaskursuse Fort Jackson, North Carolina (1999), Kanada kaitsejõudude keelte- kooli inglise keele kursused (2000), Kanada kaplanitekooli kaplanite rahuvalve kursused (2001), Kanada kaplanite kesktaseme- ja eetika kursused (mõlemad 2002), Kanada kõrgem kaplanite kursus (2005) ning KVÜÕA jalaväepataljoni taktika ja nooremstaabiohvitseride kursus (2005). KOK-6 ja KOK-7 kursuste ülem, KOK-8 ning REOK-1 ja REOK 2 kursuste instruktor (2001-05). KTK-1. KTK-2, KTK-3, KTK-4 ja KTK-5 kursuste ülema abi (2001-05). Õhutõrjedisvisjoni kaplan (1996-2000). Eesti kaitseväge vanemkaplan 2000-. Omab kaitseväge teenetemärki ja mälestusmedalit „10 aastat taastatud kaitseväge” (mõlemad 2004). Nooremleitnant (1996), leitnant (1999), kapten (2001), major (2004).*

LAANESER (end EINLA), **Jana** (*1965), EMK Teoloogilise Seminari üliõpilane 1999-2004. Ordineeritud EKNK diakoniks 2000, EKNK Tilsi koguduse pastor 2000-01. Eesti Metodisti kiriku diakoni kandidaat 2001, tunnustatud EMK diakoniks 2004. *Läbinud KOK-5 (2000) ning KTK-4 (2004), KTK-5 (2005) ja KVÜÕA erialaohvitseride kursused (2004). KOK-6 kantselei ülem (2001). Reservkaplan 2000-01 ja 2003-04, konfessiooni vahetuse tõttu taas*

kaplanikandidaat 2001–03. Tartu ÜPK kaplan 2003-5, Õhuväe kaplan 2005-. Lipnik (2000), nooremleitnant (2005).

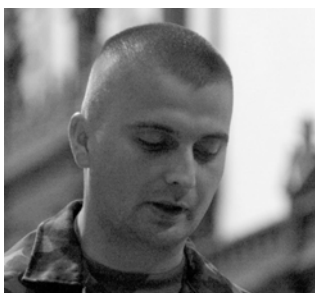
LEEDJÄRV, Ants (*1948), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1974-99. Ordineeritud diakonõpetajaks 1977, õpetaja 1999. EELK Kullamaa, Kirbla ja Piirsalu koguduste õpetaja. *Läbinud KOK-2 (1997) ja KTK-5 (2005). Osalenud reservkaplanite täiendõppel ja õppustel Kevadtorm 2004 ja Kevadtorm 2005. Reservkaplan 1997, KL Lääne maleva kaplan (1998). Nooremleitnant (1997).*

LILLEORG, Ago mag theol (*1969), Usuteaduse üliõpilane EEKBL Kõrgemas Usuteaduslikus Seminaris Tartus 1995-99, B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond 2000, mag theol 2003. Ordineeritud Eesti Kristliku Nelipühi Kiriku pastoriks 1993, valitud ja pühitsetud piiskopiks 2005. *Esimene noor kaplan taasiseseisvunud Eestis. Omab Kaitseväge Eeskujuliku Teenistuse Risti ja mälestusmedalit „10 aastat taastatud kaitseväge” (mõlemad 2004). Läbinud ajateenistuse Õhutõrjedivisjonis 1994-95, KOK-1 (1996), KTK-1 (2001), KTK-2 (2002) ja KTK-3 (2003). Täiendõppel Soomes 1998. Inglise keele õppel Kanadas 2001. Läbinud Kanada kaplanite rahuoperatsioonide kursuse (2003). Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Tartu ÜJP kaplan 1995-2001, KVÜÕA kaplan 2001-04. Eesti kaitseväge EKNK kaplanite seenior 1996-. Reservi oktoobris 2004. Sõjaaegses koosseisus 1. Jalaväebrigaadi kaplan 2003-. Lipnik. (1996), noorem-leitnant (1998), leitnant (2002), kapten (2005).*

LILLEORG, Allan (*1968), EEKBL Kõrgem Usuteaduslik Seminar 1989-93. Ordineeritud 1993. Kiviõli Vabakoguduse pastor 1991-. *Läbinud KOK-3 (1998), reservkaplan (1998), KL Viru maleva kaplan 1999-. Nooremleitnant (1998).*

LUST, Valdo (*1973), stud theol Tartu Teoloogia Akadeemia 1993-94, EELK UI 1995-. Ordineeritud diakoniks, EELK Rõngu koguduses 1997-2005. E.E.L.K. teenistuses Inglismaal 2005-. *Ajateenistus piirivalves 1992-93 (kapral), Läbinud KOK-6 (2001), reservkaplan ja lipnik (2001).*

LÄTTE, Aarne (*1966), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane alates 1990-. Ordineeritud diakonõpetajaks 1993. EELK Lüganuse koguduse vaimulik 1993-97. *Läbinud KOK-2 (1997) ja Suurbritannia kaplanite baaskursuse (1999). Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan 1997-2002, tagalaülem 2002-, täites aeg-ajalt kaplani kohuseid. Osales esimese Eesti*

kaplanina rahuvalveoperatsioonidel Bosnias 2000 ning omandas esimese kaplanina Eesti kaitseväge langevarjuri märgi. Viibinud lühiajalistel töövisiitidel Iraagis (2004) ja Afganistanis (2005). Omab Eesti rahuvalve, NATO ja Taani rahuvalve medaleid (2000 ja 2002). Lipnik (1997), nooremleitnant (1998), leitnant (2003).

MAIKALU, Meelis (*1969). EMK Teoloogilise Seminari üliõpilane alates 2002-. Pühitsetud EKNK Põltsamaa Jordani koguduse pastoriks 2002. Ajateenistus NL mereväes 1987-89. Läbinud KOK-7 (2003). Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Reservkaplan ja lipnik (2003).

MARTINSON, Alo (*1972), Diplom, EMK Teoloogiline Seminar 2004, EELK Ui magistrant 2005. EKNK pastor 2000-04 Teeninud ajateenijana ning allohvitserina Eesti Piirivalves ja kaitseväes rahuoperatsioonidel Bosnias ning töötanud samas eraisikuna kristliku sõdurikodu juhataja abilisena. Läbinud KOK-4 (1999), KTK-1 (2001), KTK-2 (2002), (KTK-3 (2003) ja ning USA armee kaplanite baaskursuse (2000). Õhutõrjedisjoni kaplan 2000-03, Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan 2003-04, Üksik-sidepataljoni kaplani kt 2005. Konfessiooni muutuse tõttu riviohvitseriks (ÜSP) 2005. KOK-6 instrktor (2001), KOK-8 rühmaülema abi. Omab Eesti rahuvalve ning NATO ja Norra kaitsejõudude Bosnia medaleid (1997). Taas kaplani kandidaat 2005-. Lipnik (2000), nooremleitnant (2003).

MILLER, (endine Vassiljev) Igor (*1976), EMK Teoloogiline Seminar 1996-2001. EELK UI Pastoraalseminar 2001-02. Ordineeritud EELK diakoniks 2001, õpetajaks (2002). Vanglate peakaplan (2001-). Läbis KOK-2 (1997). Reservkaplan 2001-. Lipnik (2004).

MUHHAMEDŠIN, Ildar (*1971). Lõpetanud Saudi-Araabias Al-Madinah Ülikooli. Eesti Islami koguduse imaam. Ajateenistus Nõukogude Liidu armees. Läbinud REOK-2 (2005). Esimene islamiusuline vaimulik Eesti kaitsejõududes. Reservkaplan 2005-. Lipnik (2005).

NIKIFOROV, Raivo (*1972), stud theol EMK Teoloogilises Seminaris 1992-98, diplom (1998). Ordineeritud EMK diakon 1997, pastor 1999, metodisti kaplanite seenior. Omab Eesti ja Taani rahuvalvemedaleid ja Kodanikupäeva aumärki (2003) ning mälestusmedalit „10. aastat taastatud kaitseväge” (2004). *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-1 (2001), KTK-4 (2004), KTK-5 (2005) ja Kanada kaplanitekooli kaplan-ohvitseride baaskursuse (2000). KOK-6, KOK-7 ja REOK-1 instruktore (2001-02 & 2004), REOK-2 kursuse ülem (2005). Suurtükiväegrupi kaplan 1998–2003. Rahuvalves Kosovos 2003, töövisiidil (jõuluteenistus) Iraagis 2004. Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Tapa Väljaõppekeskuse vanemkaplan 2004-. Lipnik (1998), nooremleitnant (2000), leitnant (2004).*

NUGA, Jaan (*1974), Tartu Ülikooli usuteaduse üliõpilane 1992-97. EELK UI Pastoraalseminar 1998-99. Ordineeritud 1998. E.E.L.K. Toronto Peetri koguduse abiõpetaja 1999-2000, Palamuse ja Torma koguduste õpetaja 2000-, 2000-. *Läbinud KOK-1 (1996), reservkaplan 1998. Lipnik (1996).*

NÕLV, Üllar (*1961), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1982-99. Ordineeritud EELK aseõpetajaks 1985, õpetaja 1999. End EELK Tapa, Kodavere, Jõhvi, Kunda, ja Viru-Nigula koguduse õpetaja. Harku vangla kaplan, 1998-2005. Harjumaa ohvriabi juhtiv spetsialist 2005-. *Läbis KOK-5 (2000), reservkaplan 2000 -, lipnik (2000).*

NÕMMIK, Tõnis, dr theol (*1933). Kõrgharidus Kanadas: *Waterloo Lutheran University* (ajalugu) B.A. 1964, (usuteadus) B.D. 1967 *Wilfried Laurier University*, (kirikuajalugu). MDiv. Wilfrid Laurier University 1974. Dr theol Tartu Ülikool 2005. Ordineeritud 1967. Kadett ja ohvitser Kanada soomusväes, Kanada kaitsejõudude tegevväes ja *Primary* reservis 1960-88. Lõpetanud Kuningliku Kanada Soomusvägede kooli 1962 ja Kanada kaplanite kursused 1963 ja 1994-95. Kadett 1960, nooremleitnant 1962, leitnant 1964, kapten 1971. Lõpetanud Briti armee kaplanitekooli kõrgema taseme kursuse 1998. E.E.L.K. õpetaja Lõuna-Ameerikas 1967-70, Kanadas 1967-96. E.E.L.K. Kanada abipraost 1977-82 (praost 1979-82) & 1992-97, E.E.L.K. UI õppejõud, administraator ja juhataja 1983-95. E.E.L.K. Konsistooriumi assessor 1987-90. *KOK-1, KOK-2 ja KOK-3 kursuse ülema abi, KOK-4, KOK-5, KTK-1, KTK-2, KTK-3 ja*

KTK-4 (2001-04) kursuste ülem. Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan 1996-97. Eesti kaitseväge vanemkaplan 1995-98, peakaplan 1998-. Omab Kotkaristi IV klassi aumärki, Kaitseväge teenetemärki (2001), mälestusmedalit „10 aastat taastatud kaitseväge” (2002), Kodaniku-päeva aumärki (2002). Ning mitmeid muid Eeeti, Kanada, väliseesti, kiriklikke ja skautlikke aumärke. EV kapten (1995), major (1998), kolonelleitnant (1999), kolonel (2003).

ORAV, Arvo (*1966). EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1993-2000, EELK UI Pastoraalseminar 2002-03. EELK diakon 1992, õpetaja (2003). End Noarootsi koguduse diakon. Läbinud ajateenistuse Nõukogude relvajõududes. *Osalenud: KOK-7 (2002), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004) ja KTK-5 (2005). Läbis Kanada kaplanohvitseride baaskursuse (2004). Lahingukooli kaplan 2002-. Seersant (1994), lipnik (2002), nooremleitnant (2003).*

PAENURM, Peeter (*1967), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1989-95. Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistrant. Ordineeritud EELK aseõpetajaks 1991, õpetajaks 1995. Ridala ja Martna koguduste õpetaja 1991-2000, Tartu Maarja koguduse õpetaja 2000-. Tartu praostkonna abipraost 2002-. *Läbinud KOK-2 (1997). Reservkaplan, lipnik (1997).*

PAHAPILL, Enri (*1962). Kehalise kasvatuse üliõpilane Tartu Ülikoolis 1980-1985, treeneri diplom (1985). 1988-94 Öppis Tartu Kujutava Kunsti Koolis. EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1992-98. Ordineeritud EELK diakoniks 1994, õpetajaks 1998. Endine Saarde Katariina koguduse diakon ning Tahkuranna, Häädemeeste, Treimani ja Halliste koguduse õpetaja, reservvaimulik (2004). *Läbinud KOK-8 (2003). Reservkaplan 2003-. Nooremleitnant (2003).*

PARTS, Peeter (*1960), stud theol EELK Usuteaduse Instituut 1984-95. Ordineeritud aseõpetajaks 1986, õpetajaks 1995. Järva-Peetri koguduse õpetaja 1986-97. *Läbinud KOK-2 (1997), KTK-1 (2001), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004), KTK-5 (2005). Samiti läbinud Soome ajateenijakaplanite kursuse (1998). Kanada kaplanohvitseride ja Norra ajateenijakaplanite baaskursused (mõlemad 1999). Viru ÜJP kaplan 1997-2003. Suurtükiväegrupi kaplan 2003, Üksik-vahipataljoni kaplan 2003-. Nooremleitnant (1997), leitnant (2001), kapten (2004).*

PETERMANN, Kaido (*1965), stud theol EELK Usuteaduse Instituut 1991-97. Ordineeritud diakonõpetajaks 1994, õpetaja 1997. EELK Ida-Harju praostkonna vikaarõpetaja 1994-98. *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004), KTK-5 (2005), Kanada kaplanitekooli kaplanohvitseride baaskursuse (2000) ja USA mereväekaplanite baaskursuse (2003). Üksikvahipataljoni kaplan 1998-99, Lennubaasi staabikaplan 1999-2001 ja 2002-5. Piirivalve kaplan 2005-. Rahuvalve väljaõppel ja misjoonil 2001-02. Omab Eesti langevarjuri märki ning Eesti ja Taani rahuvalve medaleid. Nooremleitnant (1998), leitnant (2002), kapten (2005).*

REILA, Heiki, mag theol (*1963), stud phil Tartu Ülikool 1982-84, stud theol EELK Usuteaduse Instituut 1985-96, diplom 1996. Mag theol Tartu Ülikooli usuteaduskond 1977. Ordineeritud õpetajaks 1990. EELK Ridala ja Martna koguduste õp 1990-92, Vändra ja Tori koguduste õpetaja 1991-98 ning Loksa ja Leesi koguduse õpetaja 1998-2000. *Läbinud KOK-6 (2001), reservkaplan 2001-. Nooremleitnant (2001).*

ROOSIMAA, Urmas (*1976), stud theol EEKBL Kõrgem Usuteaduslik Seminar 1995-99. Ordineeritud diakoniks 1997, pastoriks 2001. EEKBL Jõgeva koguduse pastori kt 1999-2000. Nõmme koguduse abipastor 2000-05. EEKBL kaplanite seenior (2002-). *Läbis KOK-2 (1997), KTK-1 (2001), KTK-4 (2004) ja KTK-5 (2005). Läbinud Kanada kaplanite rahuvalve kursuse (2004). Oli Päästeameti demineerijatega rahu-tagamisoperatsioonil Afganistanis (2003). Reservkaplan (1997). Tallinna Üksik-päästekompanii kaplan 2000-05, KVÜÕA kaplan 2005-. Osales õppusel „Kevadtorm 2005”. Omab Päästeameti välismissiooni medalit (2003). Lipnik 1997), nooremleitnant (2001), leitnant (2004).*

ROSMA, Meelis, (*1979). B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond 2005. EELK UI Pastoraal-seminari üliõpilane 2005-. Ordineeritud EELK diakon 2005, Piiskopliku Toomkiriku diakon 2005-. *Ajateenistus Piirivalves (1998). Läbinud KOK-6 (2001). Kaplani kandidaat (2001) Reservkaplan (2005-). Kapral (1998), lipnik (2001).*

SAAK, Kaido (*1965), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1990-2003. EELK UI Pastoraalseminar 2003-04. Ordineeritud diakoniks 1992, õpetaja 2004. EELK Lihula, Hanila ja Karuse koguduse diakon 1992-2004, õpetaja alates 2004-. *Läbinud KOK-2 1997, reservkaplan, lipnik (1997).*

SARAPIK, Aivar, mag theol (*1965), *stud. rer. soc.*, Tallinna Pedagoogikaülikool, 1992-97, stud theol EELK Usuteaduslik Instituut 1988-93, Tartu Teoloogia Akadeemia 1992-96, magister *Holy Cross School of Theology*, Boston (Mass, USA) 1998. Ordineeritud diakoniks 1989, preestriks 1996. Esimene EAÕK kaplan. Omab Muinsuskaitse medalit. *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-1 (2001), KTK-4 (2005), KTK-5 (2005), USA mereväe reservkaplanite kursuse (1999), Suurbritannia erialaohvitseride baaskursuse (2001), Kanada kaplanite baaskursuse (2002). Reservkaplan 1998-2000, Üksik-vahipataljoni kaplan 2000-3, Noorkotkaste peavanem ja Kaitseliidu vanemkaplan 2003-. Apostlik-õigeusu kaplanite seenior (1998) ja EAÕK välipraost (2004). Nooremleitnant (1998), leitnant (2002), kapten (2005).*

SOVA, Sulev (*1960), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1985-. Ordineeritud EELK diakonõpetaja 1989. *Läbis KOK-4 (1999). KL Jõgevamaa maleva kaplan 1999-, Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuse kaplani kt 2004. Lipnik (1999).*

SÕTŠOV, Andrei, mah theol (*1977), Dipl theol Tartu Teoloogia Akadeemia (1999), B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond (2001), Tartu Ülikooli mag theol (2004). Tartu Ülikooli usuteaduskonna doktorant (2004). EAÕK alamdiakon 1999, preestriameti kandidaat 2005. *Läbinud KOK-3 (1998), KTK-3 (2003) ja Kanada kaplanitekooli baaskursuse (2002) ja rahuvalve kursuse (2003). Läbinud Kanada kaitsejõudude prantsuse keele kesktaseme kursuse (2004). Osales õppusel „Kevadtorm 2004”, ja „Kevadtorm 2005”. Reservkaplan 1998-2002, Pärnu ÜJP kaplan 2002-. Lipnik (1997), nooremleitnant (2003).*

TALI, Moonika (*1976), Tartu Teoloogia Akadeemia üliõpilane 1994-. Praktika sooritanud Vastseliina koguduses 1997- Ordineeritud EELK diakoniks 2001. *Läbinud KOK-4 (1999), KTK-3 (2003), KTK-4 (2004), KTK-5 (2005) ja Kanada kaplanite baaskursuse (2001). REOK-2*

kursuse ülema abi (2005). Kuperjanovi ÜJP kaplan-praktikant 1999-2001, kaplan 2001-. Omab Eesti langevarjuri IV klassi märki (2002). Lipnik (1999), nooremleitnant (2004).

TIIRMAA, Marko, (*1974) Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane. Läbinud KOK-5 (2000). Pärnu ÜJP kaplani-praktikant 2000-2001, reservi 2001. Lipnik (2000).

TOOMING, Ants (*1965), Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane 1994-1999. EELK Usuteaduse Instituudi Pastoraalseminar 1999-2000. Ordineeritud EELK õpetajaks 2000. EELK Kolga-Jaani õp 2000-04 ja 2005-. E.E.L.K. Kanada praostkonna vikaarõpetaja 2004-05. Reakaitseliitlane KL Tartu Akadeemilises malevkonnas. *Läbinud KOK-5 (2000), KL Sakala maleva Suure-Jaani mk kaplan 2000. Nooremleitnant (2000).*

TÖNISSON, Roland, mag theol (*1965), EELK Usuteaduse Instituudi üliõpilane 1993-98, dipl theol 1998. Prooviaasta sooritatud Piliistvere koguduses, Võhmas ja Üksik-sidepataljonis. Ordineeritud EELK diakoniks 1997, EELK UI Pastoraalseminar 1998-99. *M.Div. Lutheran Free Seminary, Minneapolis, USA (2002). M.A. Audentese Ülikool (2004), doktorant (2004). Ord EELK õp 1999. Lahkus EELKst, ühines EAÖKga (2004). Läbinud KOK-2 (1997) ning KTK-2 (2002). Üksik-sidepataljoni kaplan 1997-99, Üksik-vahipataljoni kaplan 1999-2002, KJPS protokolliohvitser 2004. Mereväebaasi kaplan 2002-04. Taas kaplani-kandidaat 2005-. Reservi 2004. KOK-7 kursuse ülema abi (2002), KOK-8 ülem (2003). REOK-2 instruktor (2005). Kaplani praktikal USA Minnesota Air National Guard'i juures, 2000-02. Lipnik (1997), nooremleitnant (1999), leitnant (2002).*

VAHTRAMÄE, Sirje (*1976), Tartu Ülikooli usuteaduskonna üliõpilane alates aastast 1996. Kogudusepraktika Tallinna Rootsi-Mihkli kirikus 2002. EELK diakonikandidaat. Läbinud KOK-5 (2000) ja KTK-1 (2001). III Läänemere kaplanite konverentsi (2001) ja XIV Rahvusvahelise peakaplanite konverentsi projekti-ohvitser (2002-3). Noorte Kaplanite konverentsi projekti-ohvitseri abi 2002. KJPS protokolliohvitser (2003). Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste personaliohvitser (2003-05). *Reservkaplanikandidaat ja lipnik (2000)*.

VIISE, Michael (Mihkel) Gustav dr phil, (*1927), EELK õpetaja. USA *Wagner College*, Staten Island, NY, B.A. (ajalugu ja politoloogia) 1952. *Lutheran Theological Seminary*, Philadelphia B.D. 1955, *University of Virginia*, (M.A. ajalugu), 1988, Ph.D. (1995 kirikuajalugu) väitekirj „*Estonian Evangelical Lutheran Church During the Soviet Period 1940-1991*”. Ordineeritud 1955. Kaplan USA õhuväes 1955-85, (leitnant 1955, kapten 1959, major 1963, kolonelleitnant 1968, kolonel 1972). E.E.L.K. Baltimore ja Washingtoni koguduse õpetaja 1985-95. Välipraost emeeritus 1998. *Eesti kaitseväe kaplaniteenistuse taastaja 1995. Eesti kaitsejõudude peakaplan 1995-98. KOK-1, KOK-2 ja KOK-3 kursuste ülem (1996-98). KOK-4 ja KOK-5 instrktor (1999-2000). Esinenud külalislektorina mitmetel hilisematel kaplanite orientatsiooni- ja täienduskursustel. Külalislektor BALTDEFCOLis 1999. Üks XIV Rahvusvahelise Peakaplanite konverentsi korraldajatest Tallinnas 2003. Üle viidud reservi 1998. Peakaplan emeeritus 1998. Omab Kotkaristi III klassi teenetemärki (1999), Kaitseväe teeneteristi (1998), mälestusmedalit „10 aastat taastatud kaitseväge” (2001) ning arvukalt USA ja Vietnami aumärke. Eesti Vabariigi kolonel 1995.*

KAPLANITEENISTUSTEST MUJAL MAAILMAS

7.1 KAPLANITÖÖ MUDELID

Sõjaväevaimuliku teenindamise peamisi liike on neli: katoliiklik, oikumeeniline, pluralistlik ja tsiviilkaplanaat. Mõne riigi kaplaniteenistustes on sugemeid kõikidest mudelitest. Tavaliselt on kaplaniteenistus ühine, s.t kaplanid teenivad kõiki relvaliike. Suurte riikide relvajõududes on tihti üksteisest sõltumatud kaplaniteenistused, kus igal teenistusel võib (kuid ei pruugi) olla koordineeriv kiriklik või ka militaarne juht või komisjon (näitena võib nimetada Argentiinat, Hollandit, Prantsusmaad, Rootsit, Suurbritanniat ja USA-d). Varem oli riike, kus igal põhiväeliigil oli oma iseseisev kaplaniteenistus, palju rohkem kui tänapäeval, kuid organisatoorse ja majanduslikel põhjustel on enamus riike sellest moodusest loobunud.

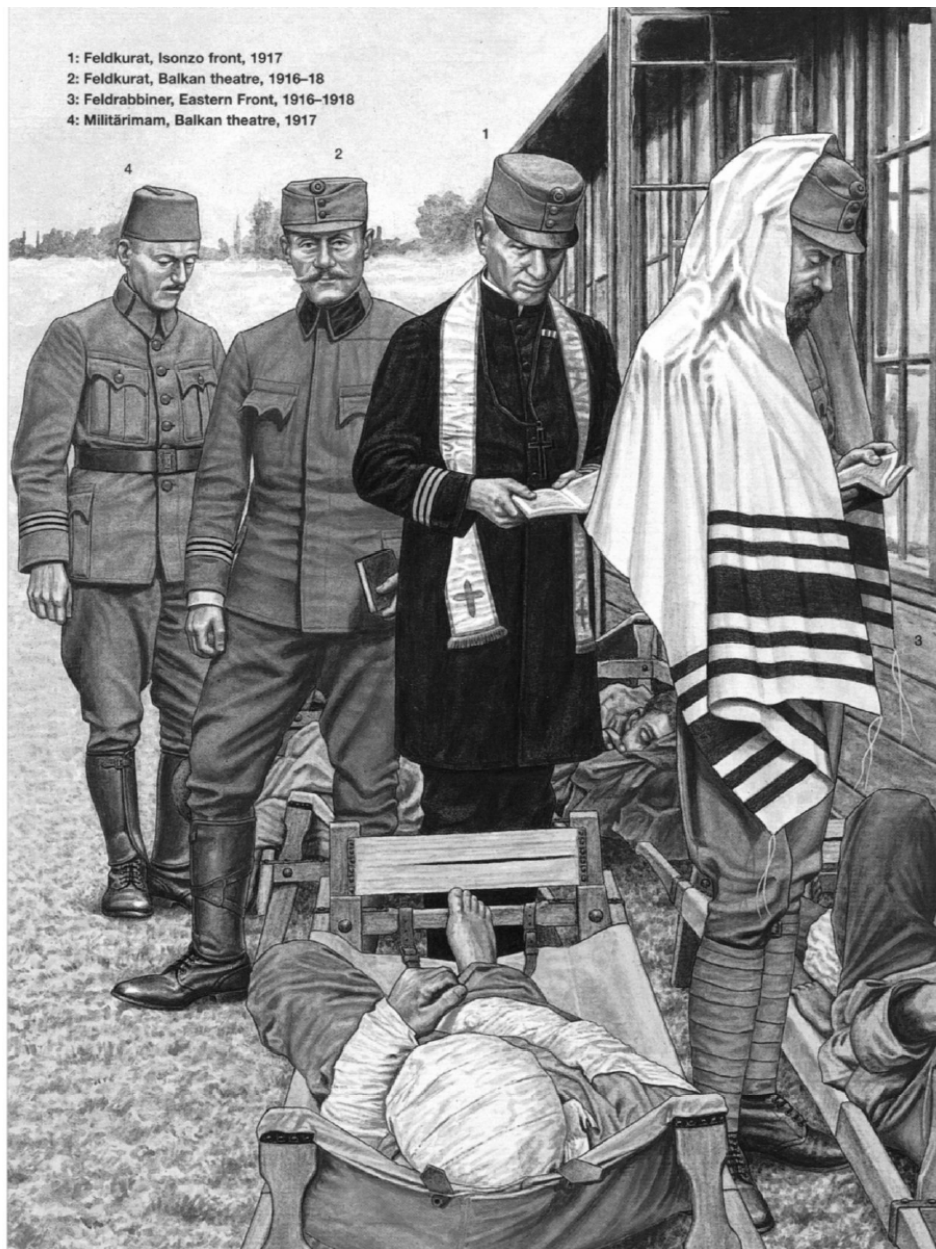
Kaplanite eraldusmärke (Malta või Ladina, harvemini Kreeka või Slaavi rist, juutide Taaveti täht, Islami poolkuu ning budistide ratas) on käsitletud seoses kaplanite traditsioonidega⁵⁴⁸.

Paljudes riikides on kaplanite eraldusmärgiks violett, lilla või purpur, harvem must värv. Kuigi violett/lilla/purpur värvile on omistatud tuhande aasta pikkust ühendust kaplanitega, on selle kasutamine tegelikult dokumenteeritud alles Saksamaal (esmakordselt arvatavasti Preisi sõjaväes) alates möödunud sajandist. Eestis kasutasid lillat eraldusvärvi aastatel 1926-36 soomusronglased⁵⁴⁹ ja aastast 1995 on see Eesti kaplanite eraldusvärviks.

Tavaliselt teenivad kaplanid erialaohvitseridena kaitsejõudude koosseisus, omavad sõjaväelisi auastmeid ning kannavad vormiriietust ja vastavas riigis kasutusel olevaid auastmetähiseid, nt Austrias, Austraalias (maa- ja lennuväes), Belgias, Hispaanias, Hollandis, Kanadas, Koreas, Luksemburgis, Leedus, Lõuna-Aafrikas, Lätis, Šveitsis, Ungaris, Uus-Meremaal (maa- ja õhuväes) ja USA-s. Mõnes riigis on kaplanitel oma auastmetunnused, mis erinevad riviohvitseride omadest, nt Irimaal, Prantsusmaal, Rumeenias, Soomes ja Taanis.

⁵⁴⁸ Vt lk 46.

⁵⁴⁹ Soomusrongid olid omaette relvaliik Eesti kaitseväes 1918-1940. Vabadussõjas tegutsesid kuus laiarööpmelist ja viis kitsarööpmelist soomusrongi.

NÄIDE MITMEUSULISEST KAPLANITEENISTUSEST.

*I MAAILMASÕJAAEGNE AUSTRIA-UNGARI VÄLIIMAAM, PROTESTANTLIK
 VÄLIPASTOR, ROOMA-KATOLIKU VÄLIPREESTER
 ja JUUDI USU VÄLIRABI.*

*ILLUSTRATSIOONIL PUUDUB ÕIGEUSU VÄLIPREESTER.
 Fotomontaaž teosest MILITÄRSEELSORGRE IN ÖSTERREICH.*

Austraalia, ja Suurbritannia mereväe kannavad kõik kaplanit ühesugust kaplanitunnust. ning Rootsis (tavavormil)⁵⁵⁰. Sloveenias kasutavad kaplanid kaitseväeametnike auastme tähiseid.

Riikides, kus kaplanitöös käibib tsiviilmudel, kannavad kaplanid tavaliselt musta ülikonda pastorisärgiga või ilma, tavalisi erariideid või väliolukorras oma riigi välivormi⁵⁵¹ ristimärgiga õlakutel või erilisel käesidemel ning auastmetunnuseid ei kasutata (Saksamaal).

Mõnes riigis (Argentiinas, Austraalias, Brasiilias, Eestis, Iirimaa, Itaalias, Jamaical, Kanadas, Lõuna-Aafrikas, Lätis, Poolas, Rootsis, Rumeenias, Sloveenias, Suurbritannias, Sambias, Uus-Meremaal jm) on vormikandmise eeskirjadega lubatud kristlikel kaplanitel sõjaväevormi juures kanda pastorisärki (pastori/preestri seisuses kaplanid musta, piiskopiseisuses violetti). Mõnes riigis kannavad praostid sinist, diakonid vastavalt kohalikule kombele rohelist või halli sama lõikega särki. Kuid sama paljudes riikides ei ole pastori särgi kohalikes vormikandmise määrustikes või eeskirjades ette nähtud (Holland, Saksamaa, Soome, USA).

KATOLIILIKLIK (unikonfessionaalne) mudel on tavaline riikides, kus domineerib peamiselt üks kirik või on seadusega kinnitatud riigiusk. Vastav konfessioon vastutab ka sõjaväelaste usulise teenimise eest. Tavaliselt on üks asukohamaade piiskoppidest välipiiskop, kes vastutab kaplaniteenistuse eest oma riigis: Argentiina ja Hispaania (roomakatoliiklased), Bulgaaria ja Kreeka (ortodoksid), Nepal (budistid), Norra ja Rootsi (luterlased) ning ilmselt tulevikus ka Venemaa. Siia kuuluvad ka enamuses muhamediusulised riigid. Mõnes katoliiklikku mudelit kasutavas riigis võib siiski domineeriva kaplanaadi kõrval olla ka vähemuskirikute kaplaniteenistusi, kas päris autonoomseid või domineeriva kiriku peakaplanile (välipiiskopile) alluvaid. Näitena toome siin Argentiina, kus Falklandi (Malviinide) sõja ajal võeti ametisse üks protestantlik kaplan. Soomes ja Suurbritannias on domineeriva kiriku (luteri või anglikaani) kaplanite kõrval tegutsevad ka teiste kirikute (ortodoksi, katoliku, presbüteri ja vabakirikute) kaplanid, kelle praostid või seeniorid alluvad Soomes välipiiskopile ja Suurbritannias kindralkaplanile.

PARALLEELMUDEL (pluralistlik) on kasutusel riikides, kus tegutseb mitu tugevat usurühmitust või kirikut. Sellistes riikides on paralleelselt mitu iseseisvat kaplaniteenistust. Hea näitena võib nimetada Austriat, Belgiat ja Prantsusmaad, kus eksisteerivad paralleelselt nii katoliiklik kui ka protestantlik kaplaniteenistus oma

⁵⁵⁰ Alates a-st 2000.

⁵⁵¹ Saksamaal kasutavad sõjaväevaimulikud väliolukorras oma riigi välivormi (ristiga õlakutel), kuid ei nimeta oma riietust vormiriietuseks vaid kaitseriietuseks.

välipiiskopi või peakaplanitega, ning Poolat, kus on paralleelselt katoliiklik, ortodoksne ja luterlik iseseisev kaplaniteenistus. Ungaris on kolm iseseisvat organisatsiooni (katoliiklik, protestantlik ja juudi usu), katoliiklastel ja protestantidel on välipiiskopid, juutidel välrabi.

OIKUMEENILINE (multikonfessionaalne) mudel on neis riikides, kus tegutsevad mitmed kirikud ja usundid. Tüüpiliselt on neis üks kaplaniteenistus, kuhu kuuluvad kõik kaplanid, vaatamata nende kirikule kuuluvusele. See süsteem nõuab kaplanitelt suurt tolerantsust ning teenistuse peakaplani ametikoht roteerib kõikide kirikute esindajate vahel. Sellise süsteemi puhul on tavaline, et peakaplani (või kindralkaplani ja isegi välipiiskopi) ametikohta täidavad eri konfessioonide või isegi uskude esindajad kordamööda⁵⁵². Mõnes riigis on sellisel juhul peakaplanil nii mitu abi kui kaplanaadis esinevaid konfessioone: Hollandis on neid isegi neli ning endises Austria-Ungari relvajõududes viis⁵⁵³. Tavaliselt on neis riikides mingi oikumeeniline foorum (Eestis - Eesti Kirikute Nõukogu, Kanadas - *Canadian Council of Churches, Military Chaplaincy Committee*), mis koordineerib või nõustab, harva juhib kaplanaatide tegevust. Üldiselt on kasutusel sõjaväelised aastmed ja vorm.

TSIVIILMUDELI puhul on kaplanid tsiviilisikud ning ei kuulu otseselt riigikaitse teenistusse. Tavaliselt on sõlmitud mingi kokkulepe riigi (kaitseministeeriumi) ja kiriku(te) vahel, mille alusel vaimulikud tohivad teenida sõjaväepersonali. Mõnel juhul kannab kulud sõjaministeerium või kaitsejõud, teistel juhtudel kirik või kirikud. Vaimulikud võivad olla riigiametnikud (nt Saksamaa) või ainult kirikuteenrid (nt Venemaal). See mudel käibib vähestes riikides, sest eraisikutest vaimulike kasutamine sõjaolukorras on juriidiliselt keerukas ja osutunud ebapraktiliseks. Tsiviilmudelit kasutatakse peamiselt riikides, kus domineeriv kirik ei luba oma vaimulikel alluda sõjaväelisele juhtkonnale (nt teevad seda mitmed õigeusu kirikud), või on mõnest ülalnimetatud mudelist loobunud poliitilistel või ajaloolistel põhjustel (Saksamaal).

Mõnes riigis on aastate jooksul katsetatud tsiviilmudelit, kuid on sellest hiljem loobunud (USAs 19. saj keskel, Mehhiko sõja ajal). Mudeli peamine miinus on asjaolu, et sõjaväelased, eriti väeosa ülemused ei salli eraisikuid oma väeosas, kellele nad ei saa anda käsklusi, ja vaatavad eraisikutest vaimulikele kui võõrkehadele. Vaimulikud

⁵⁵² Kanadas on seadustatud, et kindralkaplani kohta täidavad järgemööda protestant ja rooma-katoliiklane, kusjuures kindralkaplani ametiajaks oli ainult kaks aastat. Ilmselt oli see aeg liiga lühike ning ametiaeg on pikendatud kolmele või neljale aastale. Alates 2006 ei vaheldu enam automaatselt protestant ja rooma-katoliiklane, vaid kindralkaplaniks saab kõige sobivam kandidaat, vaatamata konfessioonile.

⁵⁵³ Hollandis protestantlik, rooma-katoliiklik, juudiusuline ja humanitaarne ning endises tegusesid Austria-Ungaris rooma-katoliiklik, protestantlik, kreeka-katoliku (apostlik-õigeusu), islami ja juudi usu kaplanid.

omakorda tunnetavad tihti, et nad ei ole osa sellest ühiskonnast, mida püüavad teenida.

SEGA- või ERIMUDEL – mõnes üksikus riigis esineb kaplaniteenistus, kus kasutakse mitme eeltoodud mudeli elemente. Näiteks Slooveenias on kasutusel katoliiklik mudel, kui teenistusse on võetud ka üks luterlasest naiskaplan. Saksamaal on kasutusel nii paraleel kui tsiviilmudelid

7.2 SÕJAVÄEKAPLANID MITMEL MANDRIL

Alljärgnevad andmed pärinevad 2005. a veebruarist ja peaksid andma päris hea ettekujutuse sellest, kuidas erinevates maades on sõjaväelaste usuline teenimine korraldatud või, kus see on asutamisel, nagu paljudes endise idabloki riikides.

Kõik NATO riigid omavad kaplaniteenistusi, erandiks on Island, kellel ei ole oma relvajõude (riiki kaitsevad saareriigis viibivad USA relvajõud), rannakaitse hingehoiu eest hoolitseb luterlik riigikirik. Väljaspool NATOt puudub nii mõneski riigis kaplaniteenistus: mõnel pool hoolitseb sõjaväelaste eest riigikirik, mõnes riigis ei peeta kaplaniteenistust relvajõududes vajalikuks.

Kommunistlikes riikides ei ole usuline kaplaniteenistus ideoloogiliselt vastuvõetav. Enamus nendes on tegevad poliitilised ohvitserid (komissarid), kelle ülesandeks on poliitiline selgitustöö ja propaganda, kuid kes mõningal määral tegelevad ka oma relvajõudude liikmete ühiskondlike ja isiklike probleemidega.

Aasia ja Aafrika riikide osas on kahjuks informatsioon katkendlik kuna oma andmed esitavad peamiselt need riigid, kes osalevad rahvusvahelistel peakaplanite konverentsidel. Kuna enamus riikides vahetuvad välipiiskopid ja peakaplanid iga 3–5 aasta tagant, on alltoodud kaplaniteenistuste juhtide nimekiri selle teose ilmumisel kindlasti juba aegunud. See ülevaade annab siiski aimu, millised on eri riikide kaplaniteenistused ja nende juhid.

ALBAANIA – valdav usk on islam, kaplaniteenistus puudub. Kaplaniteenistuse loomise küsimus on olnud aeg-ajalt arutlusel. Kuigi kristlased on suures vähemuses (leidub ortodokse ja rooma-katoliiklasi), on just kristlikel ohvitseridel oma organisatsioon, mis teeb agaralt koostööd eriti USA kristlike ohvitseride liiduga. Seetõttu soovib just ohvitserkond kaplanaadi loomist nii muhameedlaste kui kristlaste jaoks.

ALŽEERIA – nagu tavaliselt riikides, kus suur enamus kuulub muhamedi usku, kaplaniteenistust ei ole, sest islami teoloogia ei vaja vahemeest jumala ja inimese vahel.

AMEERIKA ÜHENDRIIGID (USA) – kasutusel on tänapäeval oikumeeniline mudel. Kolm iseseisvat kaplaniteenistust igale

põhiväeliigile, neist vanem armee kaplani-teenistus, asutatud 29. juulil 1775. Mereväekaplanid teenivad ka merejalaväge⁵⁵⁴ (*Marine Corps*) ja rannavalvet (*Coast Guard*). *Civil Air Patrol*i kaplanid alluvad õhuväele ning kannavad oma eraldusmärkidega õhuväe vormiriietust. USA veteranide administratsiooni kaplanid on eraisikud, kuid tegutsevad tihti koos relvastatud jõudude kaplaniteenistustega. USA peakaplanid 2005. aastal on: mereväes k-adm Harold Robinson (protestant), kes tänavu asendas k-adm Barry Blacki (seitsmenda päeva adventist), kes sügisel 2000 omakorda asendas k-adm Byron Holderby'd (luterlane). Maaväes on kindralkaplaniks kin-mjr David H. Hicks, (presbüterlane) kes hiljuti asendas kin-mjr Gaylord T. Gunhusi (luterlane). Õhuväe peakaplan on kin-mjr Charles Baldwin (prot), kes 2004 asendas kin-mjr Lorraine Potterit (baptist), kes 2001 omakorda asendas kin-mjr William J. Dendingeri (r-k). Kolm peakaplanit ja nende kolm abi moodustavad USA kaitsejõudude kaplaniteenistuste nõukogu, kus esimehe koht roteerib peakaplanite vahel. Nii tegevväes kui ka reservkaplanite hulgas on

esindatud üle 200 kiriku ja usulahu. Igal kaplaniteenistusel on oma kaplanitekool, mis annab hea väljaõppe nii tegevväe-, rahvuskaardi- kui ka reservkaplanitele. Mitmed eestlased on õppinud USA maa- ja mereväekaplanite koolides. Kõikide relvaliikide ja *Civil Air Patrol*i kaplanid kannavad auastmetunnusega ohvitserivormi. USA kaplanid austavad eriti nelja maaväekaplanit, kes kõik hukkusid koos 668 sõjaväelasega 3. veebruaril 1943 transportlaeva *Dorchester* pardal, olles loovutanud oma päästevestid teistele laevasolijatele. Nende nelja kaplani – leitnantide A.D. Goode'i (juut), G.L. Fox'i (protestant), C.V. Poling'i (protestant) ja J.P. Washington'i (rooma-katoliiklane) mälestuseks on paigaldatud kaitseministeeriumi Pentagoni kabelisse vitraaž. Kaks mereväekaplanit hukkusid ametikohustusi täites detsembris 1941 Pearl Harboris ning kuuluvad samuti USA kuulsamate kaplanite hulka. USA *European Command* toetab kaplaniteenistuste

⁵⁵⁴ Kui mereväekaplanid on lähetatud mõne merejalaväeüksuse juurde või teenivad Rannavalves (*US Coast Guard* – sõjaväestatud organisatsioon, mis tegeleb merepiiride valveta, päästeteenistusega, meremärkide panekuga jne), siis kannavad nad lähetuse vältel vastavalt merejalaväelaste või rannavalve tava- ja välivorme. Pidulik õhtuvorm on USA mereväekaplanitel alati mereväe õhtuvorm, ka siis kui nad teenivad rotatsioonikorras eelnimetatud organisatsioone.

loomist ja arengut kõikides Ida-Euroopa, Kaukaasia riikides ja Aafrika mandril pakkudes nõu, väljaõpet ja piiratud majanduslikku toetust. Eelmisel lehel on illustreeritud USA maa- ja mere- ja õhuväekaplanite embleemid.

ANDORRA – ei oma kaitsejõude ega kaplaniteenistust.

ANGOLA - kaplaniteenistus asutamisel. Ajutine peakaplan mjr Leio Sungo, kes kannab endise lendurina lennುವಾe vormi. Kaplaniteenistuse arengut toetab Brasiilia (osale selle tõttu, et mõlemas riigis on riigikeeleks portugali keel.

ARGENTIINA – vanim kaitseväe kaplaniteenistus Lõuna-Ameerikas, asutatud 1736, siis kui Argentiina oli Hispaania asumaa. Sõjavikariaat asutatud 1813 (ei tegutsenud 1822-1858). Katoliiklik mudel, mis varsti võib muutuda oikumeeniliseks. Kõigil kolmel põhiväeliigil on oma vikaarpiiskopiga (kindralmajor või kontradmiral) organisatsioon, ühine välipiiskop (kindralleitnant). Välipeapiiskopile alluvad ka rannavalve (*Prefectura Maritima*) ja piirivalve (*Gendarmeria*) vanemkaplanid (mereväekapteni ja koloneli auastmes). Rahuajal on senini kõik kaplanid olnud rooma-katoliiklased, Falklandi sõja ajal oli tegevteenistuses üks protestant. Välipiiskop: kin-ltn *monseñor* Antonio Baseotto, kes asendab hiljuti surnud kin-ltn Noberto Eugenio Martina, dr theol. Kaplanid kannavad auastmetähistega vormi, pidulikuks õhtuvormiks on väli-preestri tunnusmärkidega ja auastmetunnustega sutaan. Kaplaniteenistus võttis „röpase sõja” ajal ilma kohtuta riigivaenlaste hukkamist pooldava seisukoha. Tänapäeval on valitsus, parlament ja isegi sõjavägi tollaegse tegevuse hukka mõistnud. Kaplanaadi maine on tugevasti langenud. Parlamendis (*Congreso's*) on menetluses eelnõu muuta kõik riigi poolt ülalpeetavad (sõjaväe, vanglate ja haiglate) kaplaniteenistused oikumeenilisteks. Momendil teenindab protestantlikke sõjaväelasi ja siseministeeriumile alluvaid relvajõude⁵⁵⁵ mitteametlik protestantlik kaplaniteenistus, mida juhatab pastor Luis Leal. Argentinas tegutseb tugev kristlike ohvitseride organisatsioon.

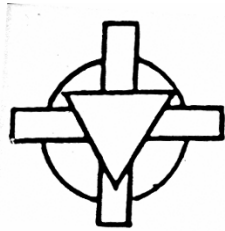
ARMEENIA – riik, kus asutati maailma esimene sõjaväeline kaplaniteenistus, taastas oma kaplaniteenistuse alles hiljuti. Kõik kaplanid on Armeenia kiriku preestrid. Kaplanid kannavad tavalist preestri riietust. Peakaplan on isa Arshen, tema esimene abi on diakon Mamikon, kes on üks taastatud kaplaniteenistuse esimestest kaplanitest. *USEURCOM* andmetel areneb kaplaniteenistus väga vaevaliselt, USA *United States European Command* püüab Armeenia kaplaniteenistuse arengut majanduslikult ja nõuandmisega toetada.

ASERBAIDŽAAN – kaplaniteenistus puudub.

⁵⁵⁵ Gendarmeria National (piirivalve), Prefectura Maritima (rannavalve) ja politsei.

AUSTRALIA - kolm oikumeenilist kaplani-teenistust (maa-, õhu- ja mereväe) Suurbritannia eeskujul. Maa- ja õhuväekaplanid kannavad ohvitserivormi koos aastmetunnustega, merevâes ohvitserivormi kaplani eraldusmärgiga. Põhivâeliikide kaplaniteenistuste märgid on tuletatud Suurbritanniast ja eraldusvärviks on violett. Armees peakaplaniks on brig-kin Len Eacott, kes 2003 asendas brig-kin Peter Woodwardi, kes omakorda asendas brig-kin J.R. Butlerit'it, merevâes *principal chaplain* Eric Burton kes asendas Simeon T. Hubbardit ja lennuvâes asendas 2003 brig-kin Peter O'Keefe brig-kin Royce D. Thompsonit. Joonisel Austraalia armees kaplaniteenistuse embleem.

AUSTRIA - paralleelmuudel, kaks teenistust: rooma-katoliku prelaat kin-mjr Franz Fahrner, ta asendas augustis 2004 kin-mjr Rudolf Scholtzi ning protestantlik peakaplan kin-mjr Oskar Sakrausky'it, kes asendas novembris 2000 kin-mjr dr theol Alfred Stipantisi, kes omakorda oli asendanud 1998 Austria kaplaniteenistuse „*grand old man'i*” kin-mjr dr theol Julius Hanakit. Rahuajal on kaplaneid ainult tegevteenistuses, reserv puudub, kuid endisi kaplaneid on võimalik kutsuda vajadusel tegevteenistusse. Kaplanid kannavad aastme-tunnustega ohvitserivormi, erialatunnuseks on Ladina rist ja eraldusvärviks violett. Joonisel Austria kaplani-teenistuse logo.

BELGIA - oikumeeniline muudel aastast 1914, kolmel põhivâeliigil ühiselt kolm kaplanaati: rooma-katoliku (peakaplan kin-mjr Roger J. van den Berge), protestandi (ajutine kt kol Jean-Louis Cornez, kes asendab k-adm Alfonse Laureys) ja juudi (kol Albert Guigui). Kaplaneid leidub tänapäeval ainult tegevteenistuses. Kaplanid on erialaohvitserid ja kannavad aastmetunnustega põhivâeliigi ohvitserivormi. Kaplanitel puudub komando-õigus. Joonisel on protestantlike kaplanite logo.

BOLIIVIA – katoliiklik muudel, kõik kaplanid rooma-katoliiklased. Tugev kristlike ohvitseride liikumine, kelle kaplaniks on pastor Victor Velasquez.

BOSNIA ja HERTSEGOVIINA - kaplanaat formeerimisel. Ettevalmistavasse komisjoni kuuluvad rooma-katoliiklased, ortodoksides, juutides ja muhameedlaste esindajad. Kaplanaadi loomise tööga tegeleb informatsiooni-, kultuuri- ja spordiministerium. Välipeiskop (r-k) on Tomo

Knezevic. Teistest komisjoni liikmetest juhivad islamiusuliste kaplaniteenistuse asutamist Duan Antelj ja imaam Ismail Smadlovic. Ortodoksi kirik ei ole veel valitsusega kaplaniteenistuse lepingut sõlminud, kuid see peaks toimuma lähiajal.

BOTSWANA – oikumeeniline mudel, eeskujuks on Suurbritannia armee kaplaniteenistus. Kaplaniteenistus on asutatud Lõuna-Aafrika abiga, kes seda jätkuvalt toetab.

BRASIILIA – kuigi kasutusel on katoliiklik mudel, mis sarnaneb Argentinale, on hiljuti lisaks rooma-katoliiklastele võetud igas sõja-ringkonnas ametisse 1-2 protestantlikku kaplanit⁵⁵⁶. Protestantlik vanemkaplan on kapten Ivan Xavier. Väga tugev (arvatavasti maailma arvukaim) kristlike ohvitseride liikumine, mida juhivad peamiselt nelipühi kiriku liikmed, esimees mjr Luedy Silvieira de Oliveira.

BULGAARIA – kaplaniteenistus on asutamisel, areng on aeglane. Ortodokskirik hoolitseb kaitsejõudude usulise teenimise eest (rahvastikust on 85% ortodoksid ja 15% muhameedlased). Kaplaniteenistusega tegelevad metropoliit Jorgo Stefanov ja kol Sebastian Dobrev.

EGIPTUS – kaplaniteenistus puudub vaatamata, et selles valdavalt islami riigis elab küllalt suur kristlik vähemus (koptid, ortodoksid. jt).

GRUUSIA – kaplanaat hiljuti taasasutatud, katoliiklik mudel ortodokskiriku alluvuses. Piiskop Grigori (Guram) Berbichashvihili on vastutav relvajõudude ja korralduse koosseisude usulise teenimise eest. Tema nõustajaks on Gruusia sõjakooli ülem kindral Omar Lekveishvili, kes teenis nõukogude armees kolm aastat Eestis, oskab vähesel määral eesti keelt. USA püüab ka siin

kaplaniteenistuse arengule kaasa aidata.

GUATEMALA – kaplaniteenistus on rooma-katoliku kiriku juhtimisel asutamisel, protestantlikke kaplaneid ei ole esialgselt ette nähtud. Kristlikke ohvitseri juhivad kol kindral Odber Argueta.

HISPAANIA – katoliiklik mudel, ühine kaplanaat kõigile kolmele väeliigile. Sõjajõudude ja katoliku kiriku vahel on aastasadade jooksul olnud muutlik. Praegune organisatsioon on pärit kodusõjaajast 1936-39. Välipiiskop on diviisikindral Francisco Perez Consalez, kes asendas detsembris 2003 José Manuel Estepad. Kõik kaplanid, nii tegevvaes kui ka reservis, kuuluvad rooma-katoliku kirikusse. Kaplanid kannavad

⁵⁵⁶ Ka II maailmasõja ajal oli Brasiilia armee koosseisus üks protestantlik kaplan.

preestrirüüd või oma põhiväeliigi auastme-tunnustega vormi. Eelmisel lehel on Hispaania kaplaniteenistuse embleem, mis on kasutatatakse lõkmena.

IN HOC SIGNO VINCES

HOLLAND (Madalmaad) – oikumeeniline mudel, protestandi ja katoliku kaplaniteenistused eri väeliikidele, juutidel ja ainult Hollandis eksisteerivatel humanistidel on kolme põhiväeliiki haarav kaplanaat. Peakaplanid on kolonelid Martien Agterberg (asendas Ben Heutincki (r-k), kol Gijs Bikker (reformeeritud kirik) kes asendas kol Leo Born'i (prot), kol Jochanan Boosman (juut) ja kol-ltn Joost De Vries (humanist). Kõik kaplanid on tegevteenistuses, reservkaplaneid rahuaja koosseisudes ei leidu. Kaplanid kannavad auastmetunnustega vorme. Pildil: Hollandi maaväe kaplaniteenistuse embleem.

HORVAATIA – kaplaniteenistused on taastatud 1997. a, katoliiklik mudel, kõik üheksa kaplanit katoliiklased, kuid tulevikus on ettenähtud ka protestandi kaplani ametikoht. Välipiiskop Juraj Jezerinac, tööd juhatab preester Nicola Mate Rocsic. Kaplaneid on senini ainult tegevteenistuses. Kaplanid kannavad vormi, eraldusmärgiks on rist.

IIRIMAA - oikumeeniline mudel, ühine kaplaniteenistus kõigile kolmele väeliigile. Peakaplan rooma-katoliku paater John Crowley, kes on samastatud koloneliga. Tegevteenistuses on 17 katoliiklast ja üks protestant, reserviste tänapäeval ei ole. Kaplanid kannavad ohvitserivormi, kus vaimulike eraldusmärgiks on Kelti rist, mille kujund näitab, millisel ametikohal kaplan teenib.

IISRAEL - riigikaitse on sunduslik, sõjaväeteenistus juutidele (nii mehed kui naised) ja druusidele kohustuslik, teistele vabatahtlik. Juudi usu kaplaniteenistus (nimetatud: välirabinaat) järgib katoliiklikku mudelit. Erandiks on Druusi rahvusbrigaad, kus on druusiusulised kaplanid. Välirabid kannavad tavalist vormi rabinaadi trafarettidega (Taaveti kuueharuline täht või vapp, näidis vasakul) koos sõjaväeliste auastmetunnustega. Sõjaolukorras ajavad välirabid oma muidu traditsioonilise täishabeme maha, sest habe takistab gaasimaski kasutamist. Välirabinaati (kaplaniteenistust) juhib pearabi brig-kin Israel Weiss, kes asendas brig-kin Gad Navoni.

INDIA – sekulaarne riik. Väljaõppekesuste ja väeosade territooriumitel asuvad kabeleid, mošeesid ja templeid ning nende vaimulikke peetakse

ülal kaitseväelaste vabatahtlikest annetustest.

INDONEESIA – enamik elanikkonnast muhameedlased, kaplani-teenistuse kohta andmed puuduvad. Riigis tegutseb aktiivne kristlike ohvitseride ühing.

IRAAK – islamiusuline maa, kaplaniteenistus puudub.

IRAAN – islamiusuline maa, kaplaniteenistus puudub.

ISLAND - kaitsejõud puuduvad, ainukese relvastatud jõuna eksisteerib rannavalve, mida teenindavad riigikiriku (lut) tsiviilvaimulikud.

ITAALIA - katoliiklik mudel, ühine kaplaniteenistus kõigile kolmele väeliigile ja karabinjeeridele (sõjaväestatud politseiüksused). Välipiiskop kin-ltn Guiseppe Mani (r-k). Kõik kaplanid nii tegevteenistuses (250) kui reservis on rooma-katoliiklased. Kannavad põhiväeliigi auastmetunnustega ohvitserivormi.

JAMAICA - väike, oikumeeniline kaplanaat, jälgib Briti eeskujul.

JUGOSLAAVIA vt Serbia ja Montenegro.

KAMERUN – oikumeeniline kaplaniteenistus Suurbritannia eeskujul, enamus kaplanitest on rooma-katoliiklased. Protestantlik peakaplan Agbor Enow Aaron. Kaplaniteenistuse arengud toetavad Lõuna-Aafrika ja USA.

KANADA - oikumeeniline mudel, ühine kaplani-teenistus kõigile väeliikidele. Kaplan kannab selle väeliigi vormi, kus ta esmalt teenis. Rahuajal teenivad kaitsejõududes katoliiklased, protestandid ja üks moslem, sõjaajal lisanduvad juudi usu ning arvatavasti ka teiste uskude kaplanid. Kindralkaplani (*Chaplain-General*), s.t peakaplani ametikohta täidavad vaheldumisi protestant ja rooma-katoliiklane. Peakaplani ametiaeg oli kaua ainult kaks aastat, kuid on nüüd pikendatud

kolmele aastale. Peakaplan oli a-tel 1997-99 brig-kin Gerry E. Peddle (prot). 1999-2001 oli ametis brig-kin M.C. Farwell (r-k) kes külastas Eestit detsembris 1999. 2001-03 oli kindralkaplaniks kommodoor⁵⁵⁷ Timothy Maindonald (anglikaan). Alates 1. septembrist 2003 on kindralkaplaniks brig-kin Roland P. Bourque (r-k). Sügisel 2003 võeti ametisse esimene islamiusuline kaplan. Kaplanid teenivad nii tegevteenistuses (140) kui reservis (250). Heatasemeline kaplanitekool ja väljaõpe. Eeskujuks on olnud Suurbritannia põhiväeliikide kaplaniteenistused. Kaplanid kannavad auastmetunnustega põhiväeliigi vormi. Ei kann

⁵⁵⁷ Mereväe aukraad, vastab brigaadikindralile.

relvi, kuigi õpivad relvade ohutustehnikat. Kaplanid kui ohvitserid, on vastutavad distsipliini eest, kuid ei oma komandoõigust. Üldine eraldusvärv on violett, vahe on stoolades: katoliiklastel violett, tiktud kaplaniteenistuse märgiga, protestantidel sama märgiga must stoola. Kanada kaplaniteenistus on tõhusalt toetanud Eesti kaplaniteenistuse arengut, võimaldades Eesti kaplanitel saada Kanada kaplanitekoolis väljaõpet, õppida inglise keelt ning instruktoreid meie kaplanite kursustele saates. II maailmasõjas autasustati Briti impeeriumis ainult üht kaplanit Briti kõrgema vapruste autasuga – Victoria ristiga – selleks oli Kanada kaplan mjr (hiljem kol-ltn) John Weir Foote. Illustreeritud on Kanada kaplaniteenistuse embleem.

KASAHSTAN - kaplaniteenistus puudub.

KEENIA – nagu paljudes endistes Suurbritannia asumaades, on kaplaniteenistus nagu kaitseväge tervikuna, üles ehitatud inglise eeskujul. Oikumeeniline mudel, kaplaniteenistust abistab Lõuna-Aafrika vabariik, USA ja Kanada.

KREEKA – katoliiklik mudel, kõik kaplanid kuuluvad kreeka-katoliku kirikusse (ortodoksid). Peakaplani ametikohta täitis aastaid arhimandriit kol Nicolaus Rigas, siis preester koloneli auastmes Nifton Alexiou. Alates 2002 on peakaplaniks preester kol George Apostolakides. Rahuajal kaplanid ei kannu vormi, vaid preestrirüüd. Kriisiaegadel kantakse vormi peal preestrirüüd, lahingutegevuse puhkemisel see eemaldatakse.

Kaplanite tunnusmärgiks on Kreeka rist. Tegevteenistuses on 38-40 ortodokskirikku kaplanit, reservkaplaneid puuduvad.

KUUBA - kaplaniteenistus puudub, nagu kõikides kommunistlikes riikides.

KÖRGÖZSTAN – kaplaniteenistus puudub.

KÜPROS - kaplaniteenistus puudub, relvajõudude liikmeid teenivad selleks määratud tsiviilkoguduste õigeusu preestrid.

LEEDU – ametlikult oikumeeniline, praktiliselt siiski katoliiklik mudel, kolmel väeliigil ühine kaplaniteenistus. Kaplaniteenistus loodi 1764, aastal 1783 teenis armees 83 kaplanit. Kaplaniteenistus kaotati 1863, kuigi leedu rahvusest preestrid teenisid ka tsaariarmees. Aastal 1919 taastati Leedus kaplaniteenistus, mis tegutses aastani 1940. Teistkordselt taastati Leedus kaplanite ametikohad 1994, ametlikult loodi kaplaniteenistus a-

2000. Esmalt hakkas tööd juhtima üks üle 25 aasta Nõukogude Liidu vanglates viibinud preester, kellele anti koloneli auaste, kuid kes osutus pekaplanina mitesobivaks. Tema järglaseks sai mjr Alfonsas Bulotas. Alates aastast 2000 on uueks pekaplaniks ja välipiiskopi peavikaariks kol Jouzas Gražulis (r-k). Välipiiskop on eraisik. Kaplanid (19 katoliiklast, ning osalise ajaga üks luterlane ja üks ortodoks⁵⁵⁸) on senini ainult tegevteenistuses. Kaplanite väljaõpe toimus esialgselt Kanadas ja Eestis, nüüd toimub väljaõpe peamiselt Leedus. Esimesed kaks Leedu kaplanit osalesid Eestis orientatsioonikursusel KOK-6 suvel 2001. Samuti on Leedu kaplanid osalenud ka Eestis kaplanite täienduskursustel. Leedu kaplanid kannavad aastmetunnustega ohvitserivormi, tihti koos pastorisärgiga. Eelmisel leheküljel on joonisel Leedu kaplaniteenistuse embleem.

LESOTHO - kaplaniteenistus on Lõuna-Aafrika toetusel asutamisel. Eeskujuks on Briti armee oikumeeniline süsteem.

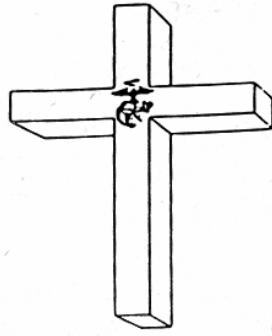
LIECHTENSTEIN - kuna riik on väike ja kaitsejõud minimaalsed, siis kaplanaat puudub, vürsti ihukaitseväge hooldab rooma-katoliku kirik.

LUKSEMBURG - katoliiklik mudel. Ühine kaplanaat kaitseväele, sandarmitele ja politseile. Kindralkaplan on mjr Nicholas Wenner (katoliiklane). Kaplanid leidub ainult tegevteenistuses. Kaplanid kannavad aastmetunnustega ohvitserivormi.

LÕUNA-AAFRIKA VABARIIK – alates I maailmasõjast tegutseb oikumeeniline kaplaniteenistus, mis on välja kasvanud Suurbritannia, kui endise koloniaalväimu kaplaniteenistustest. Varem domineeris kaplaniteenistuses Hollandi Reformeeritud kirik, tänapäeval on esindatud kõik suuremad riigis tegustsevad kirikud, lisaks veel hindud, juudid ja islam. Kindralkaplaniks on alates 2004 kin-mjr Marius Cornelissen (Lõuna-Aafrika Reformeeritud kirik) kes hiljuti asendas esimest mustanahalist anglikaani kiriku preestrit kin-mjr Fumie S. Sqibat, kellest sai 2004 Lõuna-Aafrika suursaadik Iisraelis. Kindralkaplani abiks on kol-ltn Zolani A: Makalime (anglikaan). Lõuna-Aafrika kaplaniteenistus on abistanud uute kaplaniteenistuste asutamist teistes Aafrika riikides ning on jätkuvalt juhtiv Aafrika riikide relvajõudude kaplaniteenistuste liidus, kuhu kuulub momendil 14 kaplaniteenistust. Eraldusvärviks on violett ja kaplanid kannavad kaplanitunnustega ohvitserivormi. Äratoodud on Lõuna-Aafrika kaplaniteenistuse embleem.

⁵⁵⁸ Luteri ja õigeusu kaplaneid on reservis, neid kutsutakse tegevteenistusse vastavalt vajadustele.

LÕUNA-KOREA – igal põhiväeliigil on oma paralleelne (protestantidel oikumeeniline) kaplaniteenistus USA eeskujul, asutatud esmalt mereväes 1948. Esimesed maaväe ja „mariinide“ (merejalaväelaste) kaplaniteenistus loodi 1951 ja aasta hiljem said kaplaniteenistuse ka õhujõud. Kõik kolm põhiväeliikide kaplaniteenistust on jagatud kolmeks: protestandi, katoliku ja budisti. Kaplaniteenistusi kooskõlastab alates 1999. a märtsist kol Wook Byong Park, maaväe peakaplan on kol Song Chil Parker, mereväe peakaplan mereväekapten Hyo Kun Ryoo ning õhuväe peakaplan kol Jae Sung Kim. Koreas tegutseb väga tugev kristlike ohvitseride liit, kes 2004 korraldas suurejoonelise kristlike ohvitseride ülemaailmse konverentsi. Joonisel Korea merejalaväe kaplanite embleem.

LÄTI - oikumeeniline mudel. Ühine kaplaniteenistus kõigile kolmele väeliigile. Ainsa riigina olid Lätis kaplanid kaua aega allohvitserid. Peakaplaniks on pastor Attis Vaickovskis (lut), kes asendas n-ltn Raimonds Locs'i (bapt). Peakaplani abiks on teoloogilise kõrgharidusega riviohvitser kpt Voldemars Laucins. Tegevteenistuses on kaheksa kaplanit (4 baptisti, 4 luterlast), üks osalise tööajaga rooma-katoliku kaplan. Õigeusu kaplani koht on veel vakantne, reservkaplaneid veel ei ole. Algaastatel olid kõik kaplanid allohvitseri auastmes, esimesed kolm kaplanit said nooremleitnandi auastme 2002. Alustatud on oma kaplanite väljaõppega, lisaks on varem osaletud Eesti ja Kanada kaplanite kursustel. Kaplanid kannavad auastmetunnustega põhi-väeliigi vormi.

MADALMAAD - vt Holland.

MAKEDOONIA (end Jugoslaavia Vabariik) - kaplaniteenistus puudub, kuid välipiiskop Stefan Veljanovski (ort) korraldab kaitseväelaste usulist teenimist tsiviilortodoksi preestritega. Muhamediusuliste esindajaks kaitseministeeriumi juures on Sadudin Celebri.

MALAWI - oikumeeniline kaplaniteenistus Briti eeskujul, asutatud Lõuna-Aafrika abiga.

MALTA - kaplaniteenistus puudub.

MOLDOVA - kaplaniteenistus asutamisel. Metropoliit (ort) on asutanud kirikliku riigikaitseküsimuste büroo. 17 Moldova õigeusu kiriku preestrit on peapiiskopi korraldusel kohustatud külastama neile määratud väeüksusi. USA kaplaniteenistused ning USA ja Suurbritannia kristlike ohvitseride organisatsioonid püüavad kaplaniteenistuse loomisele ja arengule kaasa aidata.

MONACO - kaplaniteenistus puudub, kuna kaitsejõud koosnevad ainult vürsti auvahtkonnast, mida teenindab kohalik rooma-katoliku kirik.

NEPAL - budistlik kaplaniteenistus, katoliiklik mudel. Budistidest kaplanid kannavad „püha mehe” nimetust, ametisümboliks vihma-(päikese) vari. Kaplaniteenistus, nagu budisti kaplanid USAs ja mujal kasutab vasakul olevat eraldusmärki või selle variatsioone. Budisti „püha mehi” teenib ka Suurbritannia nn *gurkha*

rügementides.

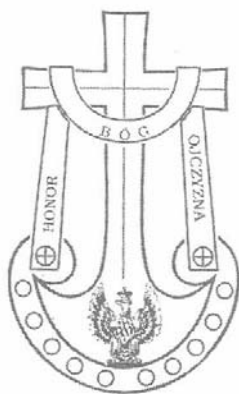
NIGEERIA – segasüsteem, kusjuures kristlastel esineb oikumeeniline mudel, eeskujuks Briti kaplaniteenistus. Teenistuses on ka islamiusulised kaplanid. Protestantlikuks peakaplaniks on kol-ltn Lionel Bulus, kes hiljuti asendas kol-ltn Matthew Keripe't.

NORRA - katoliiklik mudel. Kolme väeliigi ühine kaplaniteenistus. Kindralkaplan ja välipraost on kol Arne Silviosen, kes asendas ootamatult surnud kol Jan Otto Kvalheimi, kes oli ise just asendanud Oslo toompraostiks määratud kol Olav Hauget. Staabikaplan on kol-ltn Odd Andres Bergfald. Maaväe peakaplan on kol-ltn

Alf Peter Haegesaeter, mereväe komandörkapten Terje Lövstad ja õhuväe kol-ltn Kjell Christoffersen. Tegevteenistuses on rahuajal ainult luteri kiriku kaplanid. Reservis on ka baptisti, metodisti ja katoliku kaplaneid, keda võib ainult sõjaolukorras kasutada. Kaplanid kannavad auastmetunnustega ohvitserivormi. Maaväes on kaplanite eraldusvärv paraadvormil kirsipunane.

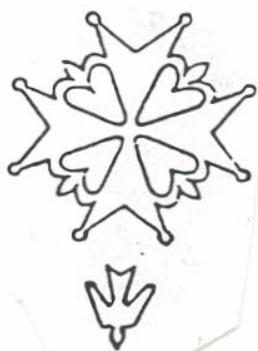
PARAGUAY – katoliiklik mudel, kõik kaplanid kuuluvad rahuajal rooma-katoliku kirikusse. Tugev kristlike, peamiselt protestantlike ohvitseride liikumine, esimees erukolonel Jorge Cáceres.

POOLA – enne II maailmasõda oli Poolas tugev katoliiklik kaplaniteenistus, asutatud samaaegselt Leeduga 1764. a-l. 1990 taastati kaplaniteenistus paralleelsel alusel. Kolm kaplaniteenistust (rooma-katoliku, ortodoksi ja ametlikult protestantlik (praktiliselt luterilik), teenivad kolme väeliiki. Rooma-katoliku peakaplaniks on brig-kin Taudeusz Ploski, kes 2004 asendas kauaaegset välipiiskop kin-ltn Slavoj Leszek Glodz. Esimeseks protestantlikuks peakaplaniks oli pastor Jan Hause, kellele vanuse tõttu ei antud sõjaväelist auastet. Uueks protestantlikuks välipiiskopiks nimetati 1999.

aaastal luteri kiriku pastor Ryzard Borski, kes ülendati sel puhul kaptenist koloneli auastmesse⁵⁵⁹. Õigeusu välipiiskopiks on brig-kin Miron Mirosław Chodakowski. Katoliku kaplaneid on tegevteenistuses 129, reservis (kes ka osaliselt teenivad sõjaväelasi) 62; ortodokse on kaplanite tegevteenistuses 16 ja protestante 10 luterlast. Kaplanid kannavad auastmetunnusega ohvitserivormi, eraldusmärgiks rist, igal konfessioonil detailides erinev. Joonis vasakul kujutab Poola rooma-katoliku kaplanite logot.

PORTUGAL – katoliiklik mudel, ühine kaplaniteenistus kolmele väeliigile, mida juhendab üks piiskoppidest välipiiskopi kt-na. Lähemas tulevikus on oodata välipiiskopkonna asutamist. Peakaplan: mereväekapten Antonio Gomes Beltrão, asendas kol Antonio Simonest. Abi: mjr Rui Carlos Almeida Lopes. Tegevteenistuses on umbes 40 r-k kaplanit. Kaplanid kannavad auastmetunnustega ohvitserivormi.

ehk Taaveti vapp. Kõigil kolmel kaplaniteenistusel on kaplaneid nii tegevteenistuses kui reservis. Vasakul protestantliku kaplaniteenistuse logo.

PÕHJA-KOREA – kaplaniteenistus puudub. Endiselt tegutsevad poliitohvitserid.

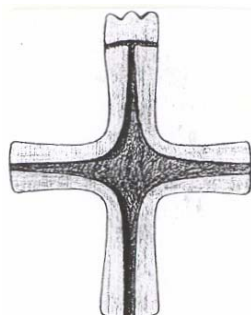

ROOTSI - teoreetiliselt oikumeeniline mudel, ühine kaplaniteenistus kolmele väeliigile, kuid rahuajal on kõik tegevteenistuses olevad kaplanid luterlased. Rahu- ja sõjaaegsed organisatsioonid on erinevad. Välipraostiks on brig-kin Sten Elmberg (lut). Momendil on teenistuses viis täis- ja 40 osalise tööajaga välipastorit, enamuses luterlased. Kuna sõjajõudude koosseisud on vähendamisel, siis lähemas tulevikus see arv on langemas. Sõjaolukorras kutsutakse tegevteenistusse ka suuremal arvul teiste kirikute esindajaid. Rahuajal ei

⁵⁵⁹ Ülendati brigaadikindraliks suvel 2005.

kanta tavavormi ja auastmetunnuseid (v.a välipraostid), maastikul kantakse välivormi. Välipastorid, kes omavad sõjaaegses organisatsioonis või varem omandatud auastet, kannavad auastmetunnuseid välivormil, teised risti. Sõjaajal kannavad kaplanid relva. Seoses Rootsi kaitsejõudude arvulise vähendamisega on kavas ühendada rahu- ja sõjaaegne organisatsioon ning viia sisse mitmeastmeline kaplanite väljaõpe, mis senini on puudunud, kuna enamus välipastoritest olid ajateenistuse ajal saanud reservohvitseri väljaõppe. Uues organisatsioonis on välipraost brigaadikindrali auastmes ja kaitseringkonna välipastorid koloneli auastmes, teised välipastorid vastavalt nende vastutusele ja ametikohale. Alates 2000. a maist kantakse tavavormidel auastmetunnuste asemel riste, mille kujundus oleneb välipastori ametikohast. Eelmisel leheküljel on joonisel: kaplanite tavavormi lõkmed.

RUMEENIA – teoreetiliselt on kasutusel oikumeeniline mudel, enamus kaplaneid ortodoksid (37 ortodoksi, üks rooma-katoliiklane ja üks protestant). Üks kaplaniteenistus teenindab kõike kolme põhiväeliiki. Peakaplaniks on brig-kin Ionel Barbărasă (ort) kes asendas Nicolae Constantini (ort). Rahuajal kandsid senini ortodoksse kiriku kaplanid rohelist auastmetunnusteta preestrikuube, sõjaajal välivormi, teised ilma auastme tunnusteta ohvitserivormi pastorisärgiga. Hiljuti anti küll kaplanitele sõjaväelised auastmed ning kõik kaplanid kannavad nüüd ohvitserivormi, kuid auastmetunnuste asemel riste, mille kujundus sõltub kaplani teenistuskohast. Peakaplan kannab kuldset risti kindrali pagunitel. Protestantlik kaplan baptisti kiriku pastor Emil Constantin suri hiljuti. Uut pole veel teada.

SAKSAMAA – enne II maailmasõda olid armeel ja mereväel oma protestandi ja rooma-katoliku kaplaniteenistused. Maaväes kandsid välipastorid õlakuteta ohvitserivormi, eraldusvärviks oli lilla, auastme asemel kanti ametikohatunnuseid. Mereväevaimulikud kandsid ohvitserivormi, varrukal Suurbritannia eeskujul auastmetunnuste asemel kaplanimärki. II maailmasõjas puudus kaplaniteenistus nii õhuväes kui Waffen-SS'is. Tänapäeval on kasutusel paralleel- ja tsiivilmudelid, kaks kaplaniteenistust (protestandi ja katoliku) teenivad kõiki kolme väeliiki. Piirivalvel, (mida nüüd loetakse politseiks) on oma kaplaniteenistused. Välipiiskopi amet on auamet, tegevjuhid on kindraldekaanid: pastor dr Ehrard Knauer (prot) ja *monsignor* Joachim Simon, kes jaanuaris 2005 asendas *monsignor* Walter Theiss'i (kes omakorda asendas mõned aastad

tagasi *monsignor* Jürgen Naberfeldi). Protestantlikuks sidepidajaks välisriikide kaplaniteenistustega on *militärdekan* dr Dirck Ackermann, kes veebruaris 2005 asendas *militärdekan* Peter Blaschket. Tegevteenistuses on 100 protestantlikku ja 100 rooma-katoliku kaplanit, pluss reserv. Kaplanid ei kanna tavaliselt vormi, välitingimustes, kantakse siiski välivorme, mida nimetatakse „kaitseriietuseks”, eraldusmärgiks on õlakukattel ristid. Kaplanid on momendil tsiviilistid-riigiametnikud (varem idas kirikuteenistujad), kuid on võimalik, et see staatus muutub tulevikus endises Jugoslaavias saadud kogemuste tõttu. Erasisikutena ei oma kaplanid sõjaväelisi auastmeid ega allu sõjaväelisele käsuliinile. Saksamaa evangeelne kaplaniteenistus on lähiminevikus aineliselt toetanud Eesti kaplaniteenistuse arengut. Illustreeritud on Saksa protestantliku ja rooma-katoliku kaplaniteenistuse sümbolikaad.

SAMBIA – kaplaniteenistus on Lõuna-Aafrika toetusel hiljuti asutatud. Eeskujuks Briti armee oikumeeniline mudel. Kaplanid kannavad auastmetunnustega ohvitserivormi. Peakaplan on kol-ltn Edwin Njamba.

SAN MARINO - nagu enamikus kääbusriikides, puudub siin sõjaväeline kaplaniteenistus.

SAUDI-ARAABIA - islamiusuline riik, seetõttu puudub relvajõududes kaplaniteenistus.

SENEGAL – rooma-katoliku kirik teenindab usuliselt kaitsejõude.

SERBIA ja MONTENEGRO (end JUGOSLAAVIA) – loomisel on endise Austria-Ungari keisririigi eeskujul neli paralleelset kaplaniteenistust: (katoliku, protestandi, juudi ja islami). Kavakohaselt hakkavad kaplanid kaitsejõude ning teisi jõustruktuure teenima, kuid alluvad kavakohaselt informatsiooni- ja kultuuriministeeriumile. Teadmata on, milline oli kaplanite tegevus mõned aasta tagasi lõppenud sõjas, mis tõi kaasa endise Jugoslaavia lõhenemise.

SIERRA-LEONE – Suurbritannia kaplanid organiseerivad koostöös Lõuna-Aafrikaga pärast mitmeaastast kodusõda taastatud kaitsejõududes asutamisel uus kaplaniteenistus, mis järgib Suurbritannia oikumeenilist mudelit.

SLOVAKKIA - oikumeeniline mudel, ühine kaplanaat teenindab kaht väeliiki (merekõrgi puudub, kuna riigil ei ole merepiire). Peakaplan on kol Ingac Jurus (r-k), tema abi on kol Tomas Semko (lut). Tegevteenistuses kaplanid on peamiselt katoliiklased, välja arvatud paar luterlast. Aastal 1998 värvati ning õpetati välja 12 katoliku kaplanit. Slovakkia kaplanite tegevust rahutagamisoperatsioonidel on saanud kõrge hinngu osaliseks. Kaplanite reserv on loomisel. Slovakkia kaplanid kannavad auastmetunnustega ohvitserivormi.

SLOVEENIA – loeb oma kaplaniteenistuse asutamisaastaks aastat 745, kui kohalik vürst laskis ennast ja oma rahvast ristida. Pärast seda on sloveenlased kuulunud Austria, Ungari, Türgi, Itaalia ja Jugoslaavia valitsuse alla. Pärast iseseisvuse saavutamist 1992, on Vatikani abiga loodud kõigile põhiväelikele ühine katoliikliku mudeli kaplaniteenistus, kus siiski on ruumi ühele protestandile ning tulevikus isegi ühele islami esindajale. Esimesed kaplanid said oma põhilise väljaõppe Suurbritannias ja Kanadas. Kaplanaadi asutamist organiseeris Sloveenia kaitseministeeriumi nõunik Drago Cepar. Jaanuaris 2001 nimetati ametisse rooma-katoliiklasest peakaplan *monsignor* Joze Plut, kes sai koloneli auastme, ja luterlasest peakaplani abi Leon Novak, kellele anti kolonelleitnandi auaste. Kuna kaplan Novak sai raskelt vigastada, siis asendab teda nüüd Sloveenia esimene naiskaplan, kol-ltn Vladimira Mesarič (samuti luterlane), kes on saanud oma väljaõppe Kanada kaplanitekoolis. Kaplanid kannavad sõjaväeametnike auastmetunnustega vormiriietust, samuti nagu arstid, juristid jne. Sloveenia kaplaniteenistuse küpsust tõendab veebruaris 2005 Ljubljanas eeskujulikult läbiviidud XVI rahvusvaheline peakaplanite konverents.

SOOME – oikumeeniline mudel, ühine kaplaniteenistus kõigile kolmele väeliigile. Välipiiskop on brig-kin Hannu Niskanen (lut). Tegevteenistuses on 25 täis- ning 20 osalise töökoormusega kaplanit, kes on peamiselt luterlased. Osalise tööajaga kaplanitest on umbes tosin ortodoksid, nende tööd juhib välipraost. Lisaks tegevteenistuses olevatele tegev- ja reservkaplanitele on teenistuses ka ajateenijatest kaplaneid (diakonid). Kokku on reservis umbes 500 meessoost kaplanit. Soomel on Põhjamaade parim kaplanite väljaõppeprogramm. Kaplanid kannavad eriliste, kaplanite auastmetunnustega ohvitserivormi. Eesti kaplanitel, eriti apostlik-õigeusklikel, on Soome kaplanitega hea koostöö. Joonisel on Soome kaplaniteenistuse embleem.

SUURBRITANNIA – paralleelmudeli erivariant. Kolm kaplaniteenistust igale põhiväeliigile. Igas neist teenib katoliku, anglikaani (*Church of England*), presbüteri ja vabakirikute kaplaneid. Rahuajal teenindab üks juudi kaplan kõiki kolme põhiväeliiki. Mereväe peakaplan on dr Barry Hammett, kes asendas Charles Stewarti (anglikaan). Tema abiks Terry A. Maze. Maaväes on kindralkaplaniks (*Chaplain-General*) kin-mjr John Blackburn (anglikaan), kes asendas kin-mjr Victor Dobbinit (presbüterlane). Õhujõududes kin-mjr Ronald D. Hesketh, kes asendab kin-mjr

Robin Turner'it (anglikaan), abiks kol Roger Bayliss. Neil kolmel on katoliiklastest abid: maa- väes kol Phelim C. Rowland, mereväes Thomas M. Burns ja õhuväes kol Thomas Devany. Juudiusuliste pearabi on õhuväe maj Malcolm Wiseman. Armees ja õhuväes on tegevväes ja territoriaalväes (meie Kaitseliidu taolised üksused) nii tegevväe- kui reservkaplanid. Mereväes on rahuajal ainult tegevteenistuses olevad kaplanid. Endised kolm kaplanitekooli on nüüdseks ühendatud, väljaõpe on väga heal tasemel. Armee- ja õhuväekaplanid kannavad ohvitserivormi ja auastmetunnuseid, mereväe kaplanid ohvitserivormi kaplanitunnusega. Briti armee Nepalist värvatud budausulised palgasõdurid teenivad Gurkha rügementides, kus on lisaks kristlikule kaplanile alati olnud veel budisti kaplan, nn „püha mees”, kellele palga maksab vastav pataljon. Hiljuti on võetud Suurbritannia kaplaniteenistusse eraisikutest buda-, islami-, hindu ja siikiusulised nõustajad, kelle ülesanneteks on kõigi kolme relvaliigi kaplaniteenistuste nõostamine ning vajadusel ka abistamine. Suurbritannia kaplaniteenistused on

toetanud Eesti kaplaniteenistuse arengut: meie kaplanid on osalenud Inglismaal erinevatel kursustel ning kaks Briti kaplanit on olnud instruktoriteks Eesti kaplanite kursustel. Kuigi Briti kaitseväes on viimasel kahel sajandil kaplanitele annetatud palju sõjaväelisi aumärke, on kuningriigi kõrgema autasu, Victoria risti - vapruste eest, pälvinud vaid üks kaplan: I maailmasõjas annetati see kõrge aumärk kpt Theodore Bayley Hardy'le⁵⁶⁰. II maailmasõjas pälvis ainsana Briti impeeriumis Victoria risti üks Kanada kaplan⁵⁶¹. Eelmisel leheküljel on äratoodud on Suurbritannia maa-, mere- ja õhuväe sümboolika.

ŠVEITS – paralleelmudel, riigis on eksisteerinud iidsetest aegadest kaks iseseisvat kaplaniteenistust: katoliiklik ja protestantlik. Praegune organisatsioon on aastast 1815. Peakaplaniteks on kpt Antoine Reymond (prot), asendas kpt Christoph Stucki ja kpt Arno Stadelmann (r-k),

⁵⁶⁰ Kaplan Hardy suri haavadesse kaks kuud hiljem, s.o mõned nädalad enne sõja lõppu.

⁵⁶¹ Major (hiljem kol-ltn) John Weir Foote Dieppe ebaõnnestunud maabumises 1942.

kes asendas kpt Hans Brüggerit. Kaplanite tegevust koordineerib kaitsejõudude personali ülem kin-mjr Aebi Urs, kes osaleb tihti rahvusvahelistel kaplanite konverentsidel. Kaitsejõududes on 450 reservkaplanit. Vaatamata oma ametikohale, on kõik kaplanid, kapteni auastmes ja kannavad auastmetunnustega vormi. Illustratsioonil on Šveitsi kaplanite trafarett (lõkmed).

ZIMBABWE – oikumeeniline mudel, eeskujuks on taas Suurbritannia kaplaniteenistus. Arengut toetab Lõuna-Aafrika kaplaniteenistus. Peakaplan on kolonel Val Rajah.

TAANI - oikumeeniline mudel, igal väeliigil oma kaplani-teenistus, rahuajal on kõik kaplanid luterlased. Peakaplanid on maaväes välipraost Ole Brehm Jensen (asendas Jens Rodet), mereväes praost Ejgil Bank Olesen (asendas Claus Harmsi), õhuväes välipraost Vilhelm Vaerge. Kõik vaimulikud on reservkaplanid, keda kutsutakse aeg ajalt rotatsiooni korras või

kaplanite omal soovil tegevteenistusse. Mereväes on kaplan reeglina mõnel sõjalaeval siis, kui ees seisab pikem missioon (nt Gröönimaa vetesse). Kaplanid kannavad oma kaplani eraldusmärkidega ohvitseri-vormi: välipraostidel on Kelti rist, välipastoritel lihtsam Ladina rist. Joonisel: Taani õhuväe kaplanite embleem.

TADŽIKISTAN - kaplaniteenistus puudub.

TŠEHHI - kaplaniteenistus mitu aastat formeerimisel, ametlikult asutatud 1998, kuigi kaplanid teenisid rahuoperatsioonidel varemgi. Oikumeeniline mudel, mis teenindab nii maa- kui õhuväge. Kaitseministeeriumi nõunik kaplani-teenistuse alal on alates jaanuarist 2005 evangeelsesesse vabakirikusse kuuluv pastor Miroslav Kloubek, kes asendas luterlast pastor Jaromir Dus'i. Peakaplan on kol-ltn Tomas Holub (r-

k). Kavas on kaitseväge (esialgselt ainult tegevteenistusse) võtta rooma-katoliku ja protestandi kaplaneid. Praegu on teenistuses 14 kaplanit (8 r-k, 6 protestanti). Kantakse auastmetunnustega ohvitseri-vormi. Joonisel Tšehhi kaplaniteenistuse embleem.

TŠIILI – katoliiklik mudel, rahuajal on kõik kaplanid rooma-katoliiklased, sõjaolukorras kaasatakse ka protestante. Välipiiskopiks on Pablo Lizama Riquelme, kes hiljuti asendas José Joaquín Matte Varas't.

TUNEESIA – kaplaniteenistus puudub, nagu enamuses islami riikides.

TÜRGI - sekulaarne riik, kus elanike põhiosa on muhameedlased. Usuline kaplaniteenistus puudub. Aseainena tegutseb islamisuunitlusega nn „kultuurkaplanaat”. Türgi kaitseministeeriumi esindajad osalevad pea igal aastal rahvusvahelistel peakaplanite konverentsil. Türgi islami „kultuurkaplanid” kasutavad vasakul äratoodud märki. Samasugust märki või selle variatsioone kasutavad moslemi kaplanid ka teiste riikide kaitsejõududes.

TÜRKMENISTAN – kaplaniteenistus puudub.

UKRAINA – kaplaniteenistus veel loomisel. Peakaplanite konverentsist 2000. a veebruaris Genfis võttis esmakordselt osa neli Ukraina ohvitseri (neist üks kindralmajor), kes tegelevad kaplaniteenistuse loomisega. Kuna aga õigeusu kirikud Ukrainas on killustatud, areneb töö väga aeglaselt. Põhimõtteliselt on otsustatud, et loodavas kaplaniteenistuses võivad osaleda kõik kirikud, mis on vähemalt 1000 aastat Ukraina pinnal tegutsenud – sellega on väljalülitatud kõik protestantlikud kirikud. Kaplaniteenistust organiseerivad peapiiskop Augustin Markevich, kol Sergey Lössenko ja diakon Victor Latsenko. Kuna protestandid ei saa osaleda kaplaniteenistuses, siis on mitmed ohvitserid, (peamiselt baptistid), kes on mõne protestantliku kiriku vaimulikud, tegevad ka oma üksuse kaplanina. Samas tegutseb Ukrainas tugev kristlike ohvitseride liikumine, mille esimees on lennuväe mjr Vassili Himek.

UNGARI – pluralistlik mudel, kolm iseseisvat kaplaniteenistust: rooma-katoliku, protestantlik ja juudi usu, teenindavad mõlemat põhiväeliiki⁵⁶². Ungari kaplanid on saanud oma väljaõppe peamiselt Kanadas. Peakaplanid on peavälipiiskop kin-mjr Gaspar Ladocsi (r-k), välipiiskop kol Pal Lacjner (lut), kes sügisel 2004 asendas kin-mjr Tamas Szalazy'it (reformeeritud kirik). Ülemvälirabiks on brig-kin Robert Frölich, kes on ungari relvajõudude ainus juudi usu vaimulik. Kõik kaplanid kannavad aastmetunnustega väeliigi vormi. Kaitseministeeriumi kauaaegne nõunik usuküsimustes on pensioneeritud reformeeritud kiriku pastor dr. Zoltan Aranyos.

URUGUAY – selles sekulariseerunud riigis kaplaniteenistus puudub, kuid mitteametlik side rooma-katoliku kirikuga on olemas.

⁵⁶² Kuna Ungari kaotas I maailmasõjas suure osa oma territooriumist, kaasa arvatud rannikualad, siis riigil puudub alates a-st 1919 merevägi.

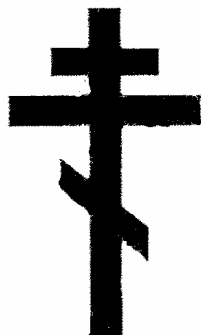
USA – vt Ameerika Ühendriigid.

USBEKISTAN - kaplaniteenistus puudub.

UUS-MEREMAA - oikumeeniline mudel. Kolm (maa-, mere- ja õhuväe) kaplaniteenistust, mida juhib kaitsejõudude peakaplan õhuväekolonel A.G. Neil. Kaplaniteenistused järgivad Suurbritannia eeskujul. Maa- ja õhuväekaplanid kannavad aastmetunnustega vormi, mereväekaplanid Suurbritannia eeskujul erilise kaplani eraldusmärgiga.

VALGEVENE - kaplaniteenistus puudub. Endised poliitohvitserid on ümber nimetatud haridusohvitserideks ning nende tegevus jätkub senini vanas nõukogude vaimus. Väga aktiivselt tegutsev Kristlike Ohvitseride ühing on seni asjata taotlenud kaplaniteenistuse loomist. Kuna aga Venemaa tegeleb oma sõjaväelaste usulise teenimise küsimustega, siis võib arvata, et kaplaniteenistuse loomine võetakse ka siin uuesti arutlusele.

VATIKAN (Püha Tool) – ametlik kaplaniteenistus puudub ning paavsti ihukaitseüksust teenindavad kohalikud preestrid. Vaatamata oma kaplaniteenistuse puudumisele on väga aktiivne eriti katoliiklike riikide kaplaniteenistuste valdkonnas, tegutseb välipiiskoppide osakond, kes teeb ettepanekud välipiiskoppide määramiseks jne. Püha Tooli esindajad osalevad tavaliselt rahvusvahelistel peakaplanite ja muudel sõjaväelaste hingehoiuga tegelevatel kaplanite konverentsidel ning koordineerivad katoliiklike riikide kaplaniteenistuste tegevust. On kaastegev rooma-katoliku kaplaniteenistuste loomisel riikides, kus need veel puuduvad.

VENEMAA - kaplaniteenistuse loomine on arutusel, ametlikult seda veel ei eksisteeri. Vene õigeusu kirik teenindab nii sõjaväelasi, piirivalvureid kui ka miilitsaid, vange jt. Tööd juhatab Krasnogorski piiskop Savva, kes on patriarhi nõuandja sõjalistes küsimustes (toimib kui välipiiskop). Piiskop Savva külastas koos saatjaskonnaga 1998. a-l USA ja Eesti peakaplaneid ja nende riikide kaplaniteenistusi. Eesti peakaplan on saanud kutse külastada Venemaa patriarh Aleksius II. Mitmesugustel põhjustel on külaskäik aastast aastasse edasi lükkunud. Mitmel

pool on asutatud kristlike ohvitseride organisatsioon, mis teevad eriti kaaderkoosseisus misjonitööd. Embleemiks on ülal toodud Slaavi rist. Tegutseb vähemalt kaks kristlike sõjaväelaste keskorganisatsiooni, üks õigeusu ja teine protestantlik. Mõlemad annavad välja oma ajakirja. Esimene neist on välja andnud nii oma liidu kui ka Vene relvajõudude usulise teenindamise tutvustamiseks ingliskeelset ajakirja *CHRISTIAN-MILITARY HERALD*, mille esimene number ilmus 1999.

7.3 KAPLANITE RAHVUSVAHELISED ORGANISATSIOONID

Tänapäeval peavad kaplanid olema koostöövõimelised nii sõja-olukorras kui rahuvalveoperatsioonides. NATO kaplanitelt nõutakse lisaks, et nad peavad olema suutelised vähemalt ajutiselt teiste NATO riikide kaplaneid asendama.

Viimase viieteistkümne aastaga on loodud mitmed rahvusvahelisi kaplanite organisatsioone, mis tegelevad peamiselt konverentside korraldamisega ja kaplanite koostöö ning väljaõppe arendamisega. Tuntumad neist on alljärgnevad:

The INTERNATIONAL MILITARY CHIEFS of MILITARY CHAPLAINS' CONFERENCE - sai alguse NATO kaplanite kokkutulekutest. Esimene suurem, kõiki NATO peakaplaneid haarav konverents toimus *USA European Command*'i algatusel Saksamaal Stuttgartis 1990, teemaks oli hingehoid lahingu olukorras. Otsustati hakata korraldama iga-aastasi peakaplanite kokkutulekuid, nimeks võeti *European and North-American Chiefs of Chaplains' Conference*. Konverentsid toimuvad *USA European Command*'i ja kohaliku maa kaplaniteenistusega koostöös. Viimastel aastatel on osalejaid olnud umbes 100, esindatud on tavaliselt 32-35 riiki.

Edasi on toimunud alljärgnevate teemadega kokkutulekud: 1991 Lubbekes (Saksamaal), teema „Kaplaniteenistus kaitsejõududes muudatuse ajajärgus“; 1992 Roomas „Kaplanite usulised hingehoidlikud ja sotsiaalsed funktsioonid“; 1993 Budapestis „Usuline kaasatõmbamine

X RAHVUSVAHELISE PEAKAPLANITE KONVERENTSI DELEGAADID.

BADEN BEI WIEN, AUSTRIA, VEEBRUAR 1999.

muudatuste ja konfliktide ajal"; 1994 Stockholmis, „Kaitseväekaplanite ootused ja kohustused"; 1995 Varssavis, „Usukandjad"; 1996 Oslos, „Partnership for Peace - väljakutse kaplanitele"; 1997 Prahast, „Sõjaväelise juhtkonna eetiline ja moraalne juhtimine"; 1998 Luksemburg'is „Kaplan muutuvast militaarses ühiskonnas"; 1999 Viinis, „Kaplan pedagoogina"; 2000 Genfis, „Humanitaarabi"; 2001 Strasbourgis, „Kaitseväekaplanid, religiooni ja riigi lähendajad"; 2002 Cosfordis (Inglismaal) „Sõjaline interventsioon"; 2003 Tallinnas, teemaks „Kaplanite väljaõpe terrorismi ajastul". 2004 Ateenas toimunud konverentsil oli teemaks „Koostöövõimeline mitmeusuline ja multikultuurne sõjaväe keskkond". 2005 oli Sloveenias Ljubljanas konverentsi teemaks „Muutuvad kaplaniteenistused 21. sajandil".

Strasbourg'is võeti uueks nimeks praegu käibelolev *International Military Chiefs Chaplains' Conference*, sest tänapäeval võtavad konverentsist osa ka peakaplanid Aasiast, Aafrikast ja Austraaliast.

Eestlastest on konverentsidel osalenud: kolm Viise (1996, 1997 ja 1998); kolm Nõmmik (1995, 1999, 2000, 2001, 2003, 2004 ja 2005); mjr Laanepere, (2001 ja 2004), n-ltn Kütt, (2002) ja ltn Vahtramäe (2002). Tallinnas 2003 toimunud konverentsil olid Eesti esindajateks kolm Viise, peakaplan Nõmmik ja vanemkaplan Laanepere. Lisaks kaasati projekti-ohvitser ltn Vahtramäe ja abikaasade programmijuht n-ltn Merike Kütt. Abijõududena kasutati sel ajaperioodil pooli Eestis viibivaid tegevteenistuses olevaid kaplaneid.

Lähiaastatel on kavas korraldada peakaplanite konverentsid Saksamaal (2006) ja Kanadas (2007) ning edasi arvatavasti Taanis (2008) ja Soomes (2009). Konverentsi korraldamisest on huvitatud ka Gruusia.

ABCA – Australian, British, Canadian and American Chaplains' Conference (Austraalia, Suurbritannia, Kanada ja Ameerika kaplanite konverents, nn Q konverents) – asutatud 1954. Konverentsid toimuvad kord aastas, planeeritakse ja koordineeritakse ülalnimetatud nelja riigi kaplanite koostööd rahutagamiseoperatsioonidel ja sõjaolukorras.

EVANGELICAL MILITARY CHAPLAINS' ASSOCIATION - ühendab USA ja paljude arengumaade teoloogiliselt konservatiivsete tõekspidamisega sõjaväekaplaneid ning neid toetavad kirikuid. Ühing korraldab oma liikmetele iga-aastaseid täiendõppe kursusi, peamiselt USAs.

The MILITARY CHIEFS of CHAPLAINS CONFERENCE of AFRICA on asutatud Lõuna-Aafrika algatusel ning toetusel. Organisatsiooni kuulub suurem osa Aafrika riikide kaplaniteenistustest. Korraldatakse iga-aastasi konverentse, mida toetab majanduslikult USA United States *European Command*.

JUUDIUSULISTE KAPLANITE ÜHENDUSED. Juudi usu kaplaneid (välirabisid) leidub tänapäeval peale Iisraeli veel Belgias, Hollandis, Prantsusmaal, Rumeenias, Suurbritannias, Ungaris ja USA's. II maailmasõja ajal tegutsesid juudi rabid ka Kanada ja Lõuna-Aafrika relvajõududes ning arvatavasti ja mujal. Juudi usu rahvusvahelisi kaplanite ühendusi on kaks: üks suurem ingliskeelne ja teine prantsuskeelne. Inglisekeelne ühendus peab oma iga-aastased konverentsid USA Florida osariigis, prantsuskeelne ühendus enamuses Prantsusmaa eri linnades.

The MILITARY CHAPLAINS' ASSOCIATION of the UNITED STATES of AMERICA ühendab USA kõiki armee, mereväe, merejalaväe, rannavalve, tsiviilõhupatrulli, veteranide haiglate ja õhujõudude kaplaneid. Organisatsioon toetab kaplaniteenistuste arengut arengu-

**VIIS VÄLIRABI XIV RAHVUSVAHELISEL PEAKAPLANITE
KONVERENTSIL TALLINNAS 2003.**

Ees vasakult: kol KENNETH LEINWAND (USA), mjr MALCOLM WEISEMAN (Suurbritannia), brig-kin ROBERT FRÖLICH (Ungari) ja MOISE LEWIN (Prantsusmaa), nende taga kol JOCHANAN BOOSMANN (Holland).

Maades ning kutsub oma konverentsidele kaplaneid välisriikidest. Ka Eesti kaplaniteenistus on saanud aeg-ajalt majanduslikku abi kaplanite väljaõppeks, reisikuludeks ja näiteks arvutite muretsemiseks.

NATO ÕHUJÕUDUDE KAPLANITE KONVERENTS käib koos kord aastas, osalevad NATO riikide kõrgemad kaplanid. Alates 2003. a on kutsutud konverentsile ka NATO kandidaatriikide, kaasa arvatud Eesti, õhuvägede peakaplanid. Alates aastast 2004 on Eesti konverentsi täisliige⁵⁶³.

LÕUNA-AMEERIKA KAPLANITE KONVERENTS. Käsil on taas Lõuna-Ameerika riikide kaplanite organisatsiooni loomine, eestvedajateks on Argentiina ja Venetsueela. Aastate vältel on tehtud mitmeid katseid kontinendi välipiiskoppide organisatsiooni loomiseks, nüüd paistab, et soov saab teoks. Aastate vältel on toimunud mõningad välipiiskoppide kokkusaamisi, näiteks kohtusid augustis 1950, seoses kindral San Martini 100. surma-aastapäeva tähistamisega Buenos Aireses Argentiina, Paraguay, Peruu ja Tšiili kaplaniteenistuste juhid, kuid permanentse organisatsiooni loomiseni siis ei jõutud.

TEISED KAPLANITE ÜHENDUSED. Loomisel on Läänemere kaplanite organisatsioon, asutajateks on kaplaniteenistused kes senini osalenud Läänemere kaplanite konverentsidel. Arutusel on ka Kariibi mere kaplaniteenistuste juhtide konverents, millest olla huvitatud peamiselt Jamaica. Lähemad andmed siin aga puuduvad.

7.4 VÄLISRIIKIDE PEAKAPLANITE AUASTMEID

Kindralleitnant: Argentiina (välipeapiiskop), Gruusia, Hispaania, Itaalia, Prantsusmaa (rooma-katoliku välipiiskop).

Kindralmajor: Argentiina (maa-, õhu- ja mereväepiiskopid), Austria, Belgia, Brasiilia (rooma-katoliku), Lõuna-Aafrika, Poola (rooma-katoliku välipiiskop), Prantsusmaa (protestantlik peakaplan & pearabi), Suurbritannia (kolm: mere-, maa- ja õhuväe kindralkaplan), Ungari (rooma-katoliku & protestantlik välipiiskop), Tšiili, USA (kolm: maa-, õhu- ja mereväe kindralkaplan), Venetsueela.

Brigaadikindral: Austraalia (kolm: maa-, mere ja õhuväe peakaplan), Bulgaaria, Iirimaa, Iisrael (pearabi), Kanada, Kreeka, Poola (ortodoks ja protestantlik välipiiskop), Rootsi, Rumeenia, Sloveenia (rooma-katoliku peakaplan), Soome, Ungari (pearabi), Uus-Meremaa.

Kolonel: Brasiilia (protestant), Bulgaaria, Holland, Lõuna-Korea, Leedu, Norra, Portugal, Slovakkia, Sloveenia (protestant), Sambia, Sierra Leone

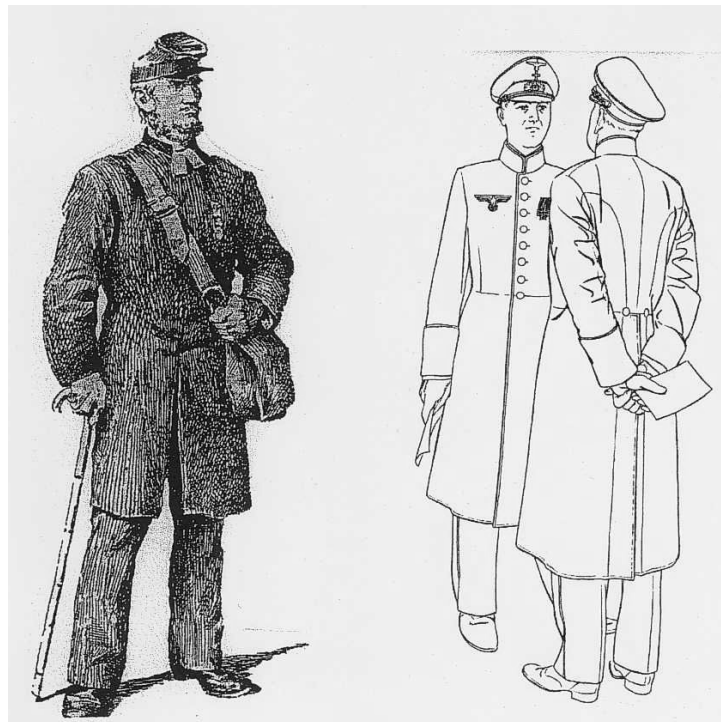
⁵⁶³ Kuna aprillist 2004 on Eesti NATO liige.

(tegelikult kol-ltn), Taani (kolm: maa-, mere- ja õhuväe peakaplan), Tšehhi Vabariik.

Kolonelleitnant: Angola, Kamerun, Keenia, Nigeeria, Luksemburg.

Kapten: Šveits (kõik kaplanid, vaatamata ametikohale, on kapteni auastmes).

Eraisik: Bosnia-Hertsegoviina (välipiiskop), Gruusia, Horvaatia (kaks: välipiiskopi ja kaitsejõudude mufti), Läti (kohta täidab tulevikus arvatavasti kaitseväeametnik), Saksamaa (kaks välipiiskoppi ja kaks *Generaldekan'i*), Ukraina, Vatikan, Venemaa (piiskop).

KAKS NÄIDET VÄLIPASTORITE RIIETUSEST.

Vasakul ROOTSI VÄLIPASTOR XIX SAJANDI TEISEL POOLEL. (Gustaf Cederströmi maal 1887). Paremal SAKSA VÄLIPASTORID PIDULIKUS ÕHTUVORMIS, VORM OLI KASUTUSEL SAKSAMAAL AASTATEL 1840-1945. SAMASUGUSED NN LUTERKUUED OLID SAMAAEGSELT KASUTUSEL EUROOPAS, USAs JA SUURBRITANNIA ASUMAADES. (Vt Daivis, Brian L., „GERMAN ARMY UNIFORMS and INSIGNIA 1933-44”. London, Arms and Armour Press, 1992, lk 139).

LÕPPJÄRELDUSED

AVASTUSED ja ARENGUTENDENTSID

Sõja- ja kaitseväelasi teeninud või teenivate vaimulike tegevust Eestis või eestlaste seas ei ole ilmselt senini uuritud. Ma loodan, et see teema pakub tulevikus huvi nii kiriku- kui sõjaajaloolastele. Käesolev töö võiks olla tulevastele uurijatele kasulikuks sissejuhatuseks.

Uurimuse üheks eesmärgiks on kaardistada Eesti sõjamehi teenivate välivaimulike tegevust Eesti pinnal ajal, kui siin tegutsesid suuremad eestlastest moodustatud üksused. Ei ole üllatus, et töö käigus mulle tundmatuid uusi suuri avastusi esile ei tulnud. Lootus leida kinnitust, et Eesti kaplaniteenistusel on eelkäijaid juba Põhjasõja-eelsetest aegadest, ei täitunud. Tulevikus võib ehk leida andmeid välivaimulikest, kes Mõõgavendade või Saksa ordu, Eesti ala piiskoppide vägedes, Liivi sõjas või Gustav II Adolphi armees eestlastest sõjamehi eesti keeles usuliselt teenisid. Tõenäosus selleks ei ole aga autori arvates kuigi suur.

Eeltoodu muidugi ei välista, et eriti XIII sajandil, võis leiduda eestlastest või eesti keelt kõnelevaid preestreid, kes osalesid mõnel sõjakäigul, kuhu eestlasi oli kaasatud. Samuti on võimalik, et XVIII sajandi alguses võis olla Lõuna-Eestis Poola vägede koosseisus mõni eestlasest preester. Välistada selliseid võimalusi ei saa, sest teadupärast püüdis rooma-katoliku kirik oma usu huvides alati leida või välja õpetada kohalikku keelt ja olusid tundvaid vaimulikke.

Uut, seni eesti keeles avaldamata ja raskesti kättesaadavat informatsiooni avastasin peamiselt rootsikeelsetest Rootsi välipastoratuuri poolt väljaantud trükistest ning ajavahemikku 1561-1721, eriti Põhjasõda käsitlevatest sõja-ajaloolistest uurimustest. Vähesel määral leidis mulle huvi pakkuvat ka Rootsi sõja- ja kirikuarhiivs.

Olen arvamusel, et Põhjasõjaaegseid peamiselt eestlastest koosnevaid maakaitserügemente ja peamiselt eestlastest moodustatud üksusi võib kindlasti pidada meie rahvusväeosadeks⁵⁶⁴. Samuti nagu seda olid näiteks Vene armee koosseisus 1917. aastal moodustatud 1.

⁵⁶⁴ Vähemalt reakoosseis oli komplekteeritud peamiselt eestlasest.

Eesti diviis või siis 1941-44. aastatel moodustatud Omakaitse, Ida- ja Politseipataljonid, Eesti leegion, 20. diviis ning Piirivalverügemendid⁵⁶⁵.

Põhjasõjaaegseid eestlastest moodustatud üksusi ning nende usulist teenimist võib pidada selleaegsetele normidele vastavaks ning see ei jäänud põhimõtteliselt maha riigi-Rootsi ja Soome üksuste tasemest.

Uuringutest ilmneb, et Vene tsaariarmees ja keiserlikus mereväes oli pärast Krimmi sõda sõjameeste usuline teenimine kõrgemal tasemel, kui seda kirikuringkondades senini on eeldatud. Siiski on tänaseni suhteliselt napid andmed vene apostlik-õigeusu kiriku hingehoidliku tegevuse kohta tsaari relvajõududes. See valdkond vajaks lähemat uurimist vene keelt valdavate kirikuajaloolaste poolt. Samuti oleks huvitav leida uusi andmeid eestlastest luteri usu vaimulike tegevuse kohta Vene-Jaapani sõjas.

Vabadussõjaaegsete üksikute sõjaväeõpetajate ja -preestrite kohta leidub vähemal määral nii dokumente kui nende perekonna-liikmete mälestusi. Säilinud on ka fotomaterjali. Negatiivseid hinnanguid nende tegevuse kohta ei ole ilmsiks tulnud. Olen veendunud, et selleaegsed välivaimulikud olid oma ameti kõrgusel ja seni selgunud andmete põhjal võib öelda, et vähemalt ohvitserkond hindas nende tegevust kõrgelt⁵⁶⁶.

Küsitav on aga, kas välivaimulikke oli sõjaväes piisaval arvul. See arv on küll võrreldav I maailmasõjaaegse Vene⁵⁶⁷ ja Saksa armee välivaimulike arvuga, kuid näiteks inglased inglise koloniaalüksustel ja USA armeel oli samal ajal jalaväediviisides kaplaneid vähemalt neli korda rohkem⁵⁶⁸.

⁵⁶⁵ Sellesse nimekirja võib lisada Soome armee Eesti vabatahtliku rügemendi JR 200 ning tinglikult ka pärast II maailmasõda Saksamaal liitlaste (peamiselt USA) poolt moodustatud eestlastest koosnevad vahi- ja töökompaniid. Nõukogude armee koosseisus 1940. a-l ja hiljem moodustatud eestlastest üksused (22. Territoriaalse laskurkorpuse kaks diviisi ja 78. Eesti laskurkorpuse kaks diviisi ning mõlema korpuse staapidele allunud väeosad) peavad minu arvates sellest nimekirjast siiski välja jääma. Ehkki tegu oli rahvuslike väeosadega, kaitsesid need palju vähem eesti rahva huve kui Eesti üksused Soome ja Saksa relvajõududes. Eestlaste astumine Saksa armeesse suurenes, kui endine peaminister prof Jüri Uluots avaldas oma toetust 1944. a jaanuari mobilisatsioonile. Pean märkima, et endise Nõukogude Liidu sõjaveteranid ja ajaloolased ning käesoleva töö retsensent dr Ago Pajur autori seisukohta ei jaga.

⁵⁶⁶ I diviisi ja Viru rinde ülem kin-mjr Aleksander Tõnisson oli oma poja Leo Tõnissoni andmetel ilmselt rahul oma diviisi vaimulikega. Samasugune oli ka sanitar-kin-mjr Arthur Lossmanni ja mjr Ernst Tiiveli hinnang. Säilinud mälestusteostes ei ole sõjaväelased küll sõjaväevaimulikke maininud või siis teinud seda ainult möödaminnes. Samas aga ei ole ka negatiivseid hinnanguid esile tulnud.

⁵⁶⁷ N-ltn Andrei Sõtšovi andmed.

⁵⁶⁸ Autoril pole põhjust uskuda, et antud ajavahemikus oleksid inglased või kanadalased olnud usklikumad kui sakslased või venelased.

Vabadussõjale järgnenud rahuperioodil a-tel 1923-35 muutus vaimulike ja kaitseväge koostöö tagasihoidlikumaks. Sama võis täheldada, et ka mujal Kesk- ja Põhja-Euroopas, näiteks Rootsi relvajõududes ei olnud välipastoreid aastatel 1925-39⁵⁶⁹. Erandiks oli siin Soome. Kuigi Eestis sõjaväevaimulike organisatsioon 1936. aastal juriidiliselt taastati, jäi selle mõju ka nüüd ilmselt tagasihoidlikuks.

Sõja-, okupatsiooni- ja pagulasaastatel tundsid sõjamehed vajadust nii jumalasõna kui välivaimulike järele. See ilmnes sõdurite suhtumisest nii Soomes, idarindel kui ka peale sõda Saksamaal.

Peale Eesti taasiseseisvumist pani uuele kaplaniteenistusele aluse kolonel Michael Viise. Ta alustas küll nullist, kuid kasuks tulid tema rikkalikud kogemused pikaajalisest kaplanitööst USA õhujõududes.

Taastatud Eesti kaitseväge kaplaniteenistus on kümne aastaga vastuvaidlematult jõudnud nii hariduse, väljaõppe kui kaplanite andumuse osas NATO kaplaniteenistuste tasemele. Me oleme aktsepteeritud nii teiste NATO liikmesriikide kaplaniteenistuste, relvajõudude kui ka enamuse meie kaitseväelaste poolt. Meie kaplanid on haritud ja saanud hea koolituse nii Eestis kui välismaal. Silmatorkav on doktorantide ja eriti magistrantide suur protsent. Võrreldes 1919.-1923. ja 1936.-40. aastatega on tänapäeval Eesti kaitseväge kaplaniteenistus märksa aktiivsem ning ma julgen öelda, on kaitseväge arengule kindlasti kaasa aidanud.

KOKKUVÕTTEKS

Eesti kaitseväge taastatud kaplaniteenistus on tänapäeval küll ainult kümme aastat vana, kuid ta võib tagasi vaadata pikale ajaloole, mis kindlasti ulatub Põhjasõja päevadeni, ent võibolla isegi kaugemale, ning millele me võime tänulikud olla.

Võime olla õnnelikud, et sellest ajaloost ei ole ilmnenud midagi, mille pärast meil oleks põhjust häbeneda. Vastupidi - meie eelkäijaid kaplaniteenistuses ei ole just eriti arvukalt, kuid nad on võtnud oma kutsumust alati tõsiselt ning olen veendunud, et nende kohta on maksvad Piibli sõnad „Õndsad on need, kes Issandas surevad nüüdsest peale; tõesti, ütleb Vaim, nad hingavad oma vaevast, sest nende teod lähevad nendega ühes!”⁵⁷⁰.

Pean ka oma kohuseks kinnitada, et sääraseid välivaimulikke, nagu Jaroslav Hašeki Švejki lugudest tuntud välipreester Otto Katz, Eesti välivaimulike seast ei ole leida. Olen veendunud, et selliseid ei saa

⁵⁶⁹ Vt Nilson, John *KYRKAN I FÄLT*. Stockholm, Svenska Kyrkans Diakon-styrelsens *Bookförlag*, 1940, lk 48-66.

⁵⁷⁰ Joh ilm 14:15.

ka kunagi olema, selliseid „vaimulikke” Eesti kaplaniteenistus ei ole tolereerinud ega tee seda kindlasti ka tulevikus.

Ajaloost on alati palju õppida. Selle tundmisel on aga vähemalt loota, et varem tehtud vigu ei korrata. Tundes oma minevikku, oskame hinnata seda, mis meil on. Samuti tänada Jumalat, et alati on leidunud vaimulikke, kes on ka kõige raskematel momentidel valmis seisma meie sõjameeste kõrval nii rahu- kui sõjaajal, nii kodumaal kui võõrastel tandarditel.

LISA 1

KAKS DOKUMENTI KINNITUSEST ÕPETAJA STOCKHOLMI MÄÄRAMISEST KAITSEVÄEÕPETAJATE SENIORIKS

TRISENE

Väljavõte
Kiriku Teatajast 1936 nr. 1/2, I.

Otsus nr. 14.
10. veebruaril 1936.

Määratakse kaitsevägeõpetajate senioriks Tallinna Toompea Kaarli koguduse ning kaitseväge õpetaja Friedrich Stockholm'i, arvates 1. jaanuarist 1936.a.

H.B. Rahamägi
P i i s k o p.

VÄLJAVÕTE

ÄRAKIRI

E. E. L. K. KONSISTOORIUMI
4. veebruaril 1937. a. KOOSOLEKU PROTOKOLLIST
(PROT. NR. 4/I P. 13.)

PÄEVAKORRAS: P i i s k o p i ettepanek: määrata kaitsevägeõpetajate senior õpetaja Friedrich Stockholm kaitse-
liidu õpetajate senioriks.
Kaitseliidu ülemalt on olemas sellekohane nõusolek 21. jaanuarist 1937 nr. 373 R-35.

OTSUS: Kinnitada. -----

Algprotokollil tarvilikud allkirjad.

Väljavõte-ärakiri õige:

Konsistooriumi peasekretär.

ORIGINAALDOKUMENDID EELK KONSISTOORIUMI ARHIIVIS.
Kau: „Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku SÕJAVÄE ja KAITSELIIDU
ÕPETAJAD”, Alustatud : 21. oktoober 1928., Lõpetatud 02. aprillil 1943.

KAKS SÕJAVÄEGA SEOTUD LAULULEHTE
AASTATEST 1895 ja 1926

Rõuge koguduse
nekrudi-püha laulud.

I.

Mis: Müüd paistab meile kauniste.

1

Müüd lahtumise tee: meil ees,
Ja süda raske, silmad vees:
Kes rääb, mil lohtu saame,
Meid hüüab suure, Keisri hääl,
Ust, isamaa meid kutsub tääl,
Eest julgest' alustame
Seda rada
Mis nii libe, oh kui libe lihal: veisel,
Siiski tarvis riigipeel.

2.

Oh kust ma veist' teppi saan!
Kust sõarada alustan,
Kus on mu tulelammas!?
Kes võit' mind läbi võõrast' maast,
Kes hoiab usku vägevast,

II. diiviisi suurtükiwäe
I. pataljoni

aastapäewa

ja

noorsõdurite wannutamise

piduliku

jumalateenistuse

laulud

Pindi kirikus

21. detsembril 1926. aastal.

ORIGINAALID EELK PINDI KOGUDUSE ARHIIVIS.
Koopia kaitseväe kaplaniteenistuse arhiivis.

KANADA RESERVKAPLAN NÕMMIKU NÄGEMUS KAPLANITEENISTUSEST EESTI KAITSEVÄES

Esitatud kaitseministrile juunis 1993

Kaitseväe kaplani instituut Eesti Kaitseväes

Vaatamata sõjaväelisele kasvatusesele jääb eestlane indiviidiks ka kaitseväes. Samaks jäävad ka tema hingelised ja usulised vajadused. Kaitseväe elu on hoopis teistmoodi kui see, millega noor inimene on kodus ja koolis harjunud. Paljudel on teenistuse alguses kohanemisraskusi, sõjaolukorras suurenevad mured ja lisandub surmahirm. Selleks, et leevendada ülaltoodut ja kasvatada noori kaitsevaelasi ausateks ja eetilisteks riigikaitseteks ning hoolitseda nende usuliste ja hingeliste vajaduste eest, omavad enamuse riikide kaitsejõud kaitseväe kaplani instituuti.

Sobivaim mudel Eesti kaitseväele on nn briti-skandinaavia-ameerika kaitseväe kaplaniteenistuse süsteem. Kaplaniteenistus on oikumeeniline: kaplanid tulevad erinevatest kirikutest ja usulahkudest, kuid teenivad kõiki oma üksuse kaitsevaelasi (ja vajaduse korral nende perekonna liikmeid) ühtlaselt, vaatamata nende usulisele kuuluvusele või mittekuuluvusele. Olukorras, kus seda ei saa teha (näiteks armulaua sakramendi jagamisel), teatab ta avalikult, et see või teine toiming toimub selle või teise kiriku või usulahu õpetuse, tavade ja dogmade kohaselt, ning teatab, et kõik, kes soovivad sellest osa võtta, võivad seda teha, ehk et see talitus on ainult selle kiriku liikmetele.

Kaplan on ohvitser ja kannab kas oma aukraadi tunnuseid (näiteks Ameerika Ühendriigid, Argentiina, Kanada, Rootsi, Suurbritannia armee ja lennuvägi) või ainult kaplanimärki (Briti merevägi, Soome) kaplani trafarettidega, soovitan esimest moodust. Ta võib kanda vormi juures musta, valge kraega pastorisärki, kirikus kannab ta oma tavalist vaimuliku riietust/ornaati kaplani stoolaga. Kaplanil on kahekordne alluvus: ta allub sõjaväeliselt oma üksuse ülemale ja kaitseväe kõrgemale vaimulikule, kuid ei vabane oma alluvusest kiriklikule ülemusele. Kaotades oma kirikus vaimuliku staatuse ei saa ta enam kaplanina edasi teenida.

Kaplani ülesanded ja kohustused nii rahu- kui sõjaajal on kaitsevaelaste usuline teenimine. Siia kuulub muu hulgas jumalateenistuse pidamine garnisonikirikus või maastikul, usaldusmeheks ja nõuandjaks olemine nendele, kes seda soovivad. Tihti on kaplan ainuke, kes saab (eriti) ajateenijate muresid üksuse juhtkonnale tutvustada. Kaplan võtab osa üksuse tegevusest, et olla kursis ajateenijate eluga ja külastab kaitsevaelasi haiglates, arestikambris, vanglates, maastikul ja laevadel. Lisaks pühitseb ta lippe, peab mälestus-

teenistusi, teenib matustel ning erijuhtudel ka laulatustel. Soovijatele annab ta vabal ajal leeritunde ja võib korraldada (oma kiriku korra järgi) ristimisi ja leeritamisi, kui selleks pole sobivamaid võimalusi. Võtab erapihile, on kohustatud hoidma pihisaladust. Üksuse ülema loal või käsul aitab sisustada noorsõdurite vaba aega, soetab raamatukogudesse vaimulikku kirjandust. Väiksemates üksustes võib kaplan täita ka sotsiaaltöötaja või „meelelahutus-ohvitseri“ ülesandeid, kui tema põhiülesanded seda lubavad. Oma kiriku eripära toonitamine ei ole tema ülesanne!

Kaitsevääkaplan peab olema tasakaalukas, väljakujunenud usuliste veendumustega. Ta peab omama pastorina koguduse praktikat, soovitatult vähemalt kolm aastat ning olema läbi teinud sundajateenistuse kaitseväes. Kaplan peab tundma kaitsevää administratsiooni ja struktuuri ning käituma soliidset nii kaasohvitseride, allohvitseride kui ka ajateenijatega. Teistesse kirikutesse, usulahkudesse või kirikutesse mittekuuluvate kaitseväelaste vastu peab ta olema tolerantne. Arusaadavalt on kaplan oma üksusega lahingus, tema tavaliseks asukohaks on siis üksuse sidumispunkt. Sama arusaadav on see, et kaplan on alati lojaalne ja eeskujulik ohvitser, kes ei intrigeeri ning kes ei unusta ka ohvitserina oma vaimulikku kutset. Oma välimuse eest on kaplan hoolitsev, kuid ei lasku liialdustesse.

Usuvabadus on EV põhiseaduses üks oluline paragrahv. See tähendab, et usk on iga inimese eraasi. Kaitseväes ei või kedagi sundida usulistes teenistustes osalema, ega kaplaniga kõnelema. Erandid on üksuste ülemate korraldustel toimuvad paraadid või mälestusteenistused erilistel tähtpäevadel. Paljud välisriikide armeed piiravad selliseid sündmusi ühe-kahe korraga aastas ning kui keegi seda eriti nõuab, siis vastatakse soovijad sellistest paraadidest või teenistustest ja neile leitakse selleks ajaks mõni muu tegevus. Jumalateenistusteks osavõtt ei või olla määrav karistuseks.

Struktuur: Kaitsejõudude Peastaap: kaitsevää peakaplan
kaitsevää peakaplani asetäitja
kaplani abi (allohvitser)
Väeliikide staabid (maa-, mere-, õhuvägi):
väeliigi vanemkaplan
kaplani abi (allohvitser)
Väeosad: kaplan

Kaplani juriidiline staatus: Kaplan (samuti nagu kaitsevää arst) on ohvitser piiratud komandoõigusega, kes (väljaarvatud väljaõppe ajal) ei kanna relva, vastavalt rahvusvahelistele Genfi konventsioonidele. Allub sõjaväeliselt oma ülemale, omab õiguse võtta kontakti kaplanite pea- või vanemkaplaniga ja oma kiriku vaimuliku juhiga. Kaplan on kohustatud pidama pihisaladust. Kaplan peab olema Eesti Kirikute Nõukogu ühe liikmeskiriku liige, omama teoloogilist kõrgharidust, oma kiriku ordinatsiooni ja olema EV kodanik. Kaplan lahkub teenistusest samadel alustel kui teised ohvitserid või siis, kui ta kaotab vaimuliku staatuse oma kirikus.

Kaplanite selektsioon: Eestis, Siseministeeriumi juures registreeritud kirikudvõi kogudused esitavad Kirikute Nõukogu kaudu kandidaadid peakaplanile, kes nendest sobivad esitab kaitsevää juhatajale lõplikuks

seleksiooniks ja teenistusse võtmiseks. Kandidaadid teevad läbi ettenähtud väljaõppe - need, kes ei vasta nõuetele või osutuvad ebasobivateks, vabastatakse teenistusest või arvatakse reservi. Kui ei leita küllalt sobivaid kandidaate, võib kaitseväge juhataja võtta ajutiselt teenistusse abikaplaneid, kellel on madalam auaste ja piiratud õigused⁵⁷¹.

Kaplanite väljaõpe toimub kaitseväge juhataja poolt kinnitatud õppekavade järgi peakaplani korraldusel ja järelevalvel. Kursusi korraldatakse vastavalt vajadustele. Kursustest on võimalik võtta osa ka kaitseväes mitte teenivatel vaimulikel või usuteaduse üliõpilastel Kirikute Nõukogu, oma kiriku ja kaitseväge nõusolekul; eeldusel, et nad on valmis tegutsema kaplanina Kaitseliidus, Piirivalves või reservis. Kursusi juhivad peakaplan või tema poolt määratud isik. Vajalikud instruktorid, kogemustega reserv- või erukaplanid, on saadaval E.E.L.K. eksilise ridadest⁵⁷².

Kaitseväge ja kirikute suhteid juhendab selleks loodud komisjon, kus leidub nii Eesti Kirikute Nõukogu kui ka Eesti kaitseväge esindajaid. Komisjon hoolitseb selle eest, et kaplaniteenistuses teenivad vaimulikud oma usulise kuuluvuse poolest peegeldaks ka kaitseväelaste usulist kuuluvust (soovitav sama protsent kaplaneid kui kaitseväelasi igast kirikust).

Lõppsoovitus: Kaitseväge kaplaniteenistuse [pastoraatuuri] asutamine ei tohiks olla Eesti Vabariigi kaitsevägele ei majanduslikult ega administratiivselt koormav. Lisaks kaitseväelaste usulisele teenimisele aitaks kaplaniteenistus eriti ajateenijate osas leevendada kaitsevärke sisse-elamisega seonduvaid pingeid ja tõsta kaitseväge eetilist taset.

TÕNIS NÕMMIK C.D., B.A., M.Div.

kapten

reservkaplan (protestant)

Kanada kaitsejõud

EESTI VABARIIGI KAITSEMINISTER

Tallinnas, 25.3.1993.a.

hugupostitud Pastor & Kapten Tõnis Nõmmik,

käesolevaga on mulle au ja heameel katnud Teid Tallinna esimese Kaitseministerina ja Pastoraabis. Meeldis rõõksid Teid esimeses muudat.

hugupostitud

Hainpessa

Kaitseminister

**NII ALGAS EESTI
KAPLANITEENISTUSE
TAASSÜND.**

KAITSEMINISTER HAIN
REBASE KUTSE
ÕPETAJA NÕMMIKULE.
Originaalid
kaplaniteenistuse arhiivis.

⁵⁷¹ Märkus: tänapäeval registreeritakse kirikud kohtus.

⁵⁷² Selline oli olukord 1993. E.E.L.K. vaimulikest tulid Eestisse Michael Viise ja Tõnis Nõmmik.

KAPLANITE RAKENDAMISE JUHEND

Kinnitatud Kaitseväe juhataja kohusetäitja kolonel Ants
Laaneotsa 20. märtsil 1997 käskkirjaga 102.

KÕIKIDELE ÜKSUSTE ÜLEMATELE ja KAPLANITELE

Ülesanne. Kaplanite institutsiooni ülesanne on rõhutada inimese osatähtsust ning moraalsete ja eetiliste väärtuste hindamist Eesti Kaitseväes. Üksuste ülema kohus on tunnustada oma alluvate usulisi, moraalseid ja eetilisi tõekspidamisi ning võimaluste piires neid usuliste vajaduste rahuldamises toetada. Kaplan, kes on spetsialist religiooni, eetika ning moraali küsimustes, on üksuse ülemale nimetatud kohustuste rakendamises ja edendamises igati abiks.

Staatus. Kaplan on ordineeritud vaimulik. Ta on määratud teenima kaitsevaelasi ja nende perekondi. Ta on ohvitseri aukraadis, olenevalt tema teoloogilise kõrghariduse ja kogemuste tasemest. Kaplan kannab relva ainult väljaõppe olukorras ja juhul kui see on vajalik enesekaitseks, näiteks kriminaalse elemendi või metsloomade vastu. Sõjategevuses on kaplanid kandnud relva juhtudel kui vastane ei ole ühinenud kaplani tegevust määratlevate rahvusvaheliste konventsioonidega (nt Põhja-Korea).

Aukraad. Eesti kaitseväes on kaplani kõige madalam auaste lipnik. Kaplani kandidaadilt nõutakse vähemalt esimese kursuse lõpetamist kõrgemas teoloogilises õppeasutuses ja kahe aasta koguduse praktikat. Erandina võib kaplani kandidaat ka alles õppida esimesel kursusel⁵⁷³. Ordineeritud vaimulik, kes on edukalt lõpetanud neli kursust kõrgemas teoloogilises õppeasutuses ja omab vähemalt kaheaastast koguduse praktikat, astub kaitsevärke teenima leitnandi aukraadis. Alla kahe aastase koguduse praktikaga saab kaplanit teenistusse võtta ainult kaitseväe juhataja eriloal. Tema aukraad saab siis olla mitte kõrgem kui nooremleitnant. Põhiliselt saab kaplan oma aukraadi mitte sõjaliste teadmiste, vaid kõrgema teoloogilise hariduse ja koguduse praktika alusel.

Haridus. Soovitavalt peab kaplanil olema vähemalt neli aastat kõrgemat teoloogilist haridust ja kaks aastat koguduse praktikat. Õppeasutused, kus saab omandada kõrgemat teoloogilist haridust, määratletakse haridusministeeriumi poolt. Käesoleval ajal on Eestis viis sellist õppeasutust: Tartu Ülikooli usuteaduskond, EELK Usuteaduse Instituut (Tallinnas), Tartu

⁵⁷³ Alates 01.01.2001 võetakse nii tegevteenistusse kui reservi ainult kõrgharidusega vaimulike.

Teoloogiline Akadeemia, EKB Kõrgem Usuteaduslik Seminar (Tartus) ja Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar (Tallinnas).

Kodakondsus. Kaplan peab olema Eesti Vabariigi kodanik.

Vanus. Kaplani vanusepiir on 45 aastat. Kaitseväe juhataja võib vanusepiiri erandkorras tõsta⁵⁷⁴.

Sõjaväeline kooolitus. Kaplani ametisse määratud isik peab edukalt lõpetama kolme nädalased kaplanite orientatsioonikursused. Kursused toimuvad üks kord aastas. Kaplan saab end täiendada spetsiifilistel lühikursusel nii kodu- kui välismaal (nt rahuvalve või hingehoiu alal). Need kaplanid, kes on pärast kahe aastast tegevteenistust peakaplani ja kaitseväe juhataja poolt välja valitud regulaarteenistuseks, osalevad ohvitseride lühikursusel. Kursuste üksikasjad on praegu väljatöötamisel.

Kaplani alluvus. Kaplani otsene ülem on selle üksuse ülem, kus kaplan teenib. Kaplan on talle nõuandjaks usu- ja moraalküsimustes. Kaplan kuulub üksuse staapi ja võtab osa staabi koosolekustest. Erialastes küsimustes allub üksuse peakaplanile, kes otsustab kaplaniprogrammi arengu üle kogu kaitseväes. Doktriinilistes asjades allub kaplan kirikule, kes teda on ordineerinud (või kuhu ta kuulub). Kaplanit ei saa keegi sundida talitama oma südametunnistuse ja usuliste tõekspidamiste vastaselt.

Pihisaladus. Kaplan on kohustatud hoidma pihisaladust. Tal on keelatud avaldada informatsiooni isegi kohtus tunnistajana.

Kiriklik atestatsioon. Iga kaplan esindab kaitseväes oma usulahku, ta on atesteeritud kui oma kiriku ordineeritud liige. Vaatamata sellele ei teeni kaplan ainult oma kiriku liikmeid, vaid kõiki kaitseväelasi, ka neid, kes ei kuulu ühtegi konfessiooni. Kui kirik katkestab kaplani atestatsiooni, siis on kaitseväel keelatud kaplanit edasi teenida lasta. Talle võib lubada teenistust jätkata mittekaplanina.

Oikumeeniline hoiak. Kaplan peab käituma oikumeeniliselt, suheldes teiste usugruppide esindajatega ja neid teenides. Ta omab siirast lugupidamist teiste usulahkude ja traditsioonide vastu. Kaplan ei tohi oma positsiooni kasutada oma konfessiooni propageerimiseks. Samas on ta kohustatud jagama informatsiooni neile, kes ise tema juurde teoloogiliste probleemidega tulevad. Kaplani kohus on teenida temale usaldatud kaitseväelasi ja nende perekonnaliikmeid nii hästi kui tema võimed ja usulahu tavad seda lubavad. Mõningatel juhtudel osutub vajalikuks teha koostööd ka tsiviilpastoritega.

Kaplani töö kuus põhipunkti. Kaplani tegevus peab olema tasakaalustatud ja ei tohi kaotada talle omast professionaalset sisu. Kaplani töö kaitseväes väljendub kuues põhipunktis:

1. Jumalateenistused ja sakramendid. Kuna suur osa kaitseväelastest viibib nädalavahetusel garnisonis, siis on vajalik, et kaplan võimaldaks

⁵⁷⁴ Tänapäeval võetakse kaplanid tegevteenistusse ja vabastatakse sellest vastavalt kehtivale seadusele.

soovijatele jumalateenistusest osavõtu garnisonis või selle lähedases kirikus. Kaplani regulaarne osalemine jumalateenistuses on tähtis tema enese vaimse arengu seisukohalt.

2. Usuõpetus. Kaplan korraldab leeri- ja piiblitunde või vestlusi kõigile, kes seda soovivad.
3. Hingehoid. Kaplani nõuanded peavad olema kättesaadavad kõigile, kes seda vajavad. Kaplani käsutuses peab olema ruum, kus on võimalik konfidentsiaalne nõuandlus. Kaplan ei edasta konfidentsiaalset (pihisaladust) informatsiooni kellelegi pihilise loata.
4. Suhted juhtkonnaga ja teiste kaitseväelastega. Selleks, et oma tööd edukalt teha, vajab kaplan üksuse ülema toetust ja abi. Kaplan peab üksuse ülemaga tihedat koostööd tegema ja teda informeerima üldisest olukorrast üksuses. Kaplan peab tundma ka juhtkonna teisi liikmeid. Kaplan peab külastama noorsõdureid väljaõppe päeva jooksul sageli ja abistama neid, kes suure stressi all kannatavad.
5. Enesetäiendus. Diakoniordinatsiooniga kaplan peab igal juhul edasi õppima õpetaja staatuse saamiseni. Kõik kaplanid peavad olema edukalt lõpetanud kolmenädalased kaplanite orientatsioonikursused. Kaheaastase tegevteenistuse katseaja järel läbivad regulaar-teenistusse valitud kaplanid ohvitseride lühendatud kursuse ja peakaplani poolt soovitatud kaplanialased täiendõppe kursused.
6. Meie moraalne pärand. Kaplan viib läbi kümnele käsule põhineva ettekannete seeria kaitseväelastele, eesmärgiga tutvustada meie moraalseid väärtuste aluseid. On tähtis, et need ettekanded peetakse ohvitseridele, allohvitseridele ja noorsõduritele eraldi ja oleks võimalik vaba diskussioon, eriti ohvitseride ja allohvitseride gruppides.

Nädalavahetuse sisustamine. Suur osa kaitsevälasi on nädalavahetusel garnisonis ja nende vaba aja sisustamine on tähtis probleem. Kaplan pakub regulaarselt nädalavahetuse sisustamise võimalust usuliselt orienteeritud gruppidele. Kõikidele teistele püütakse seda teha mitmesuguste ilmalike programmide alusel. Mingil juhul ei tohi ilmalike programmide läbiviimine kaplani peamiseks ülesandeks kujuneda, vabastades nii juhtkonna teised liikmed sellest kohustusest. Kaplani töö pearõhk peab alati jääma usulisele tegevusele.

Kaplanite koosseis kaitseväes :

Peastaap	*peakaplan, vanemkaplan	2
Pataljonide staabid:	*Õhukaitsepataljon	
Vahipataljon	Tallinna garnisoni kaplan	1
Sidepataljon	(arvele võetud Õhukaitse pat).	
*Kalevi ÜJP		1
*Viru ÜJP		
*Kuperjanovi ÜJP (Võru garnisoni kaplan teenib ka Lahingukooli)		1
Üksik-jalaväekompaniid:		
*Tartu ja Pärnu ÜJK		2

*Need kaplanite kohad täidetakse esmajärjekorras

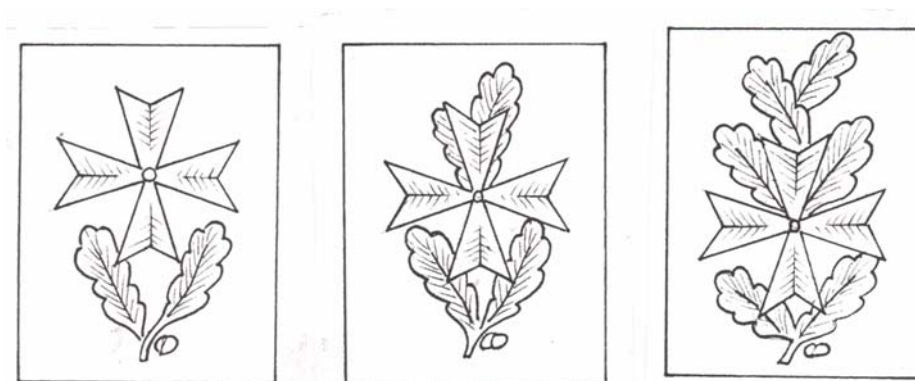
Manöövrite ajal ja sõjaolukorras on tegevväe kaplan vastutav ka Kaitseliidu, Piirivalve ja Päästeameti üksuste teenimise eest, kui need asuvad tema üksuse piirkonnas.

Michael G. Viise

kolonel

peakaplan

Originaal kaplaniteenistuse arhiivis.

EESTI KAITSEVÄE KAPLANITE TRAFARETID 1995 –

MAA- ja ÕHUVÄGI

Nooremohvitser

Vanemohvitser

Vanemohvitser
Ohuväes

⁵⁷⁵ Likvideeriti seoses Riigikaitse Akadeemia Sõjakooli ja KVÜÕA asutamisega.

KAPLANITEENISTUSE RAHUAEGNE STRUKTUUR

Peakaplan kolonel Viise ettepanek kaitseväe juhatajale
14. novembril 1997

I KAITSEJÕUDUDE PEASTAAP:

1. KAITSEVÄE PEAKAPLAN - 1, auaste kolonel.

- a. Edutab kaplanite ametialast tegevust.
- b. Värbab uusi kaplaneid ja reservkapaneid, esitab kandidaate vakantsetele kohtadele.
- c. Kavandab kaplanite ja reservkapanite väljaõpet.
- d. Peab sidet Eesti Kirikute Nõukoguga ja konfessioonide juhtkondadega.
- e. On KVJ ja KJPS ülema nõuandja usulistes ja kaitseväe morali puudutavates küsimustes.
- f. Vastavalt kokkuleppele, korraldab piirivalve teenimist kaitseväe kaplanitega.
- g. Suhtleb kaplanite juhtkondadega teistest maadest -- NATO ja PFP.

2. VANEMKAPLAN - 1, auaste kolonelleitnant.

- a. Peakaplani abi, asendab peakaplanit tema äraolekul.
- b. Täidab rahuajal Põhja kaitseringkonna staabikaplani kohuseid.
- c. Kaplanite ja reservkapanite iga-aastase orientatsioonikursuse ülem.
- d. Korraldab ja koordineerib reservkapanite õppekogunemisi.
(Seisuga 14. november 1997 on väljaõppe saanud 8 reservkaplanit ja 3 usu- teaduse üliõpilast, mobilisatsiooni puhul on koos reservidega vaja 40 reservkaplanit).
- e. Teostab professionaalset järelvalvet nii tegevteenistuse kui reservkapanite teenistuskäigu üle ja soovitab kaplaneid erikursustele.
- f. Kindlustab, et kaplanid esitavad ettenähtud aastaaruanded.
- g. Sidekaplan Rootsi kaitseväe ja Kaitseliidu üksustega.

3. ADMINISTRATIIVNE ASSISTENT-AUTOJUHT - 1, auaste veebel.

- a. Kirjutab kirju ja korraldab peakaplani dokumentatsiooni.
- b. Peab sihtasutuse Peakaplani Fond arveraamatuid.
- c. Abistab korraldada väliteenistusi õppuste ja manöövrite raames.
- d. Juhib ja hooldab peakaplani minibussi.

II PÕHJA KAITSERINGKOND

1. STAABIKAPLAN - 1, auaste kol-ltn. Rahuajal on staabikaplani kohal vanemkaplan, või üks kaitseringkonna üksuste kaplanitest.

Kaitseringkonnas tegutsevad alljärgnevad kaplanid:

üksus:	kaplani kohti:
Merevägi	1*
Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Väljaõppe Keskus	1*
Rahualveoperatsioonide Keskus	1
Üksik-sidepataljon	1
Üksik-vahipataljon	1*
Tagalapataljon	1*
Kalevi ÜJP	1
Õhutõrjediivisjon	1
Õhuseiredivisjon	1*

Staabikaplan kontrollib kaitseringkonna, Kaitseliidu ja reservkaplanite tegevust, korraldab reservkaplanite õppekogunemisi ning suhtleb kohalike konfessioonide esindajatega.

III LÕUNA KAITSERINGKOND

1. STAABIKAPLAN - 1, auaste kol-ltn. Rahuajal täidab üks kaitseringkonna kaplanitest staabikaplani kohustusi. Kaitseringkonnas tegutsevad alljärgnevad kaplanid:

üksus	kaplanikohti:
Tartu ÜJP	1
Baltic Defence College	1*
Kuperjanovi ÜJP	1
Lahingukool	1

Lõuna Kaitseringkonna staabikaplan korraldab ettekandeid eetilistel ja kaitseväge moraali puudutavatel teemadel Kõrgemas Sõjakoolis. Samuti kontrollib kaitseringkonnas tegutsevate kaplanite, Kaitseliidu ja reservkaplanite tegevust, korraldab reservkaplanite õppekogunemisi ning suhtleb kohalike konfessioonide esindajatega.

IV PÄRNU KAITSERINGKOND

1. STAABIKAPLAN - 1, auaste major. Rahuajal täidab staabikaplani kohta üks kaitseringkonna kaplanitest. Momendil on kaitseringkonnas üks kaplan:

üksus	kaplanikohti:
Pärnu ÜJP	1

Pärnu Kaitseringkonna staabikaplan kontrollib kaitseringkonna kaplanite (kui neid leidub), Kaitseliidu ja reservkaplanite tegevust ning korraldab reservkaplanite õppekogunemisi, suhtleb kohalike konfessioonide esindajatega.

V VIRU KAITSERINGKOND

1. STAABIKAPLAN - 1, auaste major. Rahuajal täidab staabikaplani kohta üks kaitseringkonna kaplanitest. Kaitseringkonnas tegutsevad alljärgnevad kaplanid:

üksus:	kaplanikohti:
Viru ÜJP	1
Tapa garnison: Suurtükiväe grupp	1*
ÕTD II Õhutõrjepatarei	1

Viru Kaitseringkonna staabikaplan kontrollib kaitseringkonna, Kaitseliidu ja reservkaplanite tegevust, korraldab kaitseringkonna piires reservkaplanite õppekogunemisi, suhtleb kohalike konfessioonide esindajatega.

Michael G. Viise
kolonel
peakaplan

Originaal kaplaniteenistuse arhiivis.

ÄMARI KRISTLIKU SÕDURIKODU HOONE.

Foto: Tiiu Pikkur.

KAPLANITE KOOLITUSE EESMÄRGID

Kinnitatud Kaitsejõudude Peastaabi ülema kolonel Ants Laaneotsa poolt 7. mail 1998.

Kaplanite ja reservkaplanite orientatsiooni kursus (KOK) on koostatud spetsiaalselt kaplanite ja reservkaplanite ettevalmistamiseks, silmas pidades teenistuslikke vajadusi, seniseid kogemusi ja Genfi ning Haagi konventsioone⁵⁷⁶.

Kuna majanduslikel ja ajalistel põhjustel ei ole senini võimalik korraldada pikemat kursust kui 19 päeva⁵⁷⁷, siis annab KOK elementaarseid teadmisi kõigis kaplanitele vajalikes ainetes ning minimaalseid teadmisi sõjalistes ainetes. Kursuse lõpul peab kaplanikandidaat olema võimeline tegutsema väeosa kaplanina, tundma Eesti kaitsejõudude organisatsiooni ja määrustikke, omama teadmisi relvade ohutustehnikast. Kursus koosneb põhiliselt kahest osast, sõjaväeline ja erialane. Kursus lõpeb arvestusega iga aine lõpus.

Kursuse edukalt lõpetanud kandidaadid, kes on ordineeritud ja oma kiriku atestatsiooniga, esitatakse Eesti Vabariigi ohvitseri auastme saamiseks ja võivad kandideerida kaitseväes, Kaitseliidus või päästeteenistuses olevatele vakantsetele kaplanikohtadele või astuda reservkaplanitena kaitseväe reservi.

Pärast edukalt sooritatud katseaega üksuses suunatakse tegevteenistuses olevad kaplanid reservohvitseride kursustele ja hiljem täiendõppele Eestis või välisriikide kaitsejõudude kaplanite õppeasutustes ning osalevad kaplanite iga-aastastel õppepäevadel. Kaitseliidu- ja reservkaplanitele korraldatakse õppepäevi ning nemad osalevad oma üksuse õppekogunemistel.

Kaitsestrateegia

Kaplan teab Eesti kaitseväe maa-, õhu- ja mereväe ülesandeid ning struktuuri; oskab kasutada kaitseväe seadusandlust; tunneb väljaõppe korraldust.

Kaitseväeline kasvatus

Kaplan tunneb kaitseväelase määrustikupäraseid omadusi, kohustusi ja õigusi; teab, mida tähendab distsipliin, käsk ja käsu täitmine ning millised peavad olema ülemate ja alluvate vahelised suhted; oskab pöörduda ja tervitada, kasutada distsiplinaarseadust.

Riviõpe

Kaplan oskab rivivõtteid relvata ning tegutseda koondravis.

⁵⁷⁶ Tänapäeval on KOK asendatud Reserv-erialaohvitseride orientatsioonikursustega (REOK) Vt kaitseväe juhataja 26 juuli 2004 käskkiri nr 182.

⁵⁷⁷ 1996-2001 oli kursuse kestvus 19 päeva. 2002. 22 päeva, alates 2003 oli 24½ õppepäeva.

Staabiõpe

Kaplan teab tavapärase väeosa staabi struktuuri ja ülesandeid. Teab normaalselt asjaajamise korda ja kuidas käituda staabi koosolekul.

Tagalaõpe

Kaplan tunneb tagalateenistuse ülesandeid, oskab hooldada ja pakkida sõdurivarustust, teab kuidas märgistatakse ja transporditakse surnuid.

Laskeväljaõpe

Kaplan tunneb kaitseväge laskeväljaõppe eesmärke, oskab ohutult käsitseda automaati Galil ning tabab sellest 150 meetri kaugusel olevat sihtmärki; eristab peamisi kaitseväge relvastusse kuuluvaid käsituli relvi.

Jalaväetaktika

Kaplanil on ettekujutus tänapäeva lahingust; oskab koos lahingupaariga maastikul varjatult liikuda, kasutada käemärke; teab jalaväejao koosseisu.

Pioneerioõpe

Kaplan tunneb pioneeriteenistuse ülesandeid; oskab ennast ja oma varustust maskeerida.

Sideõpe

Kaplan oskab nimetada erinevaid sidepidamise viise; vastavalt raadioside eeskirjadele luua ja pidada sidet käsiraadiojaamaga PRC 624.

Topograafia

Kaplan oskab lugeda topograafilist kaarti ning selle järgi maastikul orienteeruda.

Administratsioon

Kaplan teab, kuidas toimib ametialane, ametkondlik ja salajane kirjavahetus.

Meditsiiniteenistus

Kaplan oskab vältida levinumaid haigusi, puhastada vett, tarbida seda õiges koguses; oskab peatada verejooksu.

Kaplaniteenistuse alal

Kaplan peab teadma kaplaniteenistuse ajaloo põhijooni, Eesti kaitseväge kaplaniteenistuse eesmärke ja tööjuhiseid, konfidentsiaalsuse nõudeid, kaitseväge teenistusega seostuvaid hingelisi ja moraalseid probleeme, Genfi konventsioonist kaplaneid puudutavaid sätteid. Peab oskama tegutseda kaplanina või reservkaplanina kaitseväes, suhtlema ülemustega ning kaas- ja ajateenijatega, olema võimeline läbi viima kaplanitöö programmi oikumeenilises ja akonfessionaalses ühiskonnas.

Üldiselt

Kursuse lõpetaja peab olema võimeline töötama ning tegutsema kaplanina või reservkaplanina garnisonis või välitingimustes nii rahuajal kui sõjaolukorras.

KAPLANITE VORMI EESKIRJAD

Kaplaneid puudutavad sätted väljaandest

„EESTI KAITSEVÄE VORMIKANDMISE KORD ”

Kinnitatud kaitseväe juhataja 30. novembri 2000 käskkirjaga nr 644

ÜLDEESKIRJAD

- Kaplanid hoiavad palvuste ajal kõiki vormimütse vasaku kaenla all mütsinokaga ettepoole.
- Kaplanid võivad kanda jumalateenistusel, palvustel, ristimise- ja matusetalitustel ning siis, kui on vaja toonitada kaplani vaimulikku staatust, kõikide vormikomplektide juures musta nn pastorisärki (kui kaplanil on piiskopi staatust, võib kanda piiskopisärki) koos kaplani stoolaga või ilma. Kaplanid võivad kanda piduliku õhtuvormi keepi vaimuliku riietusena jumalateenistustel, palvustel ja ametitalitustel tava- või piduliku tavavormiga. Sellisel juhul kantakse vormi pastorisärgiga.
- Jumalateenistustel kirikutes või kabelites võivad kaplanid kanda liturgilist riietust (talaar, alba, kaasula, sutaan jne) vastavalt kaplani kiriklikule traditsioonile. (I osa, lõiked 17, 23, 24, ja 25; lk 4)

ERIALA TUNNUSMÄRGID

Kaplanid

Eriala tunnusmärke kannavad meditsiinitöötajad ja kaplanid. Kaitseväe kaplanite ja kaplan-praktikantide eriala tunnusmärgiks on metallist või riidele tikitud rist.

MAA- JA ÕHUVÄGI

1. Metallist kullavärvi risti kantakse tavavormi kuue ja vormisärgi vasaku rinnatasku ülemisest õmblusest 20 mm kõrgusel või ordenilintidest 10 mm kõrgusel tasku telgjoonel; 10 mm kaugusel riidest öla tugevdusdetaili alumisest servast.
1. Rohelisele riidele tikitud musta värvi risti kantakse välivormi vasaku rinnatasku ülemisest õmblusest 20 mm kõrgusel tasku teljel.
2. Kannavad ordineeritud kaplanid ja kaplanpraktikandid.

MEREVÄGI

1. Metallist kullavärvri risti kantakse vormisärgi vasaku rinnatasku ülemisest õmblusest 20 mm kõrgusel tasku telgjoonel; pulloveril rinnatasku telgjoonel 10 mm kaugusel riidest õla tugevdusdetalli alumisest servast.
2. Tavavormi kuue varrukal kantakse lillat värvi linti 1. ja 2. auastmepaela vahel või 10 mm laiust lillat värvi linti 0,5 cm kaugusel lengina auastmepaelast (lipnik, n-ltn).
3. Kannavad ordineeritud kaplanid ja kaplan-praktikandid.

(Sümboolika kandmise eeskiri, lk 8)

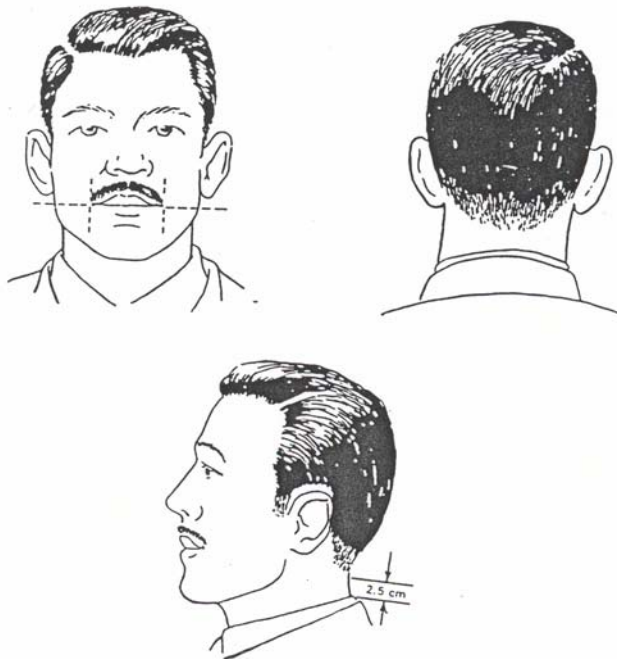
AKSELBANT

Tsiviilteaduskraadi (akadeemilist) akselbanti kantakse ainult pidulikul õhtuvormil järgmiselt:

- 1) bakalaureuse artiumi kraadiga isikud – väikest hõbedavärvilist akselbanti
- 2) magistrikraadiga isikud - klassikalist hõbedavärvilist akselbanti
- 3) doktorikraadiga isikud- klassikalist kullavärvilist akselbanti

(Sümboolika kandmise eeskiri, lk 11)

Ärakiri kaplaniteenistuse arhiivis.

SELLINE PEAB ÜKS KORRALIK KAPLAN VÄLJA NÄGEMA!

MÄRKUS: VUNTSID EI OLE SUNDUSLIKUD!

MEIE MORAALNE PÄRAND

Lühendatud kaitseväeteenistusele kohandatud programm

Algselt kol Michael G. Viise koostatud 12st paaristunnist koosnev programm on seoses ajateenistuse lühenemisega lühendatud kaheksale paaristunnile.

1. paaristund: Kaplaniteenistus Eesti kaitseväes.
Vana Testament: Palestiina Moosese ajal: maakaart ja ajatabelid. Ajalooline ülevaade moraalsest ja eetilistest väärtustest: käsk Vanas Testamendis ja selle kaasajal üldse, käsuõpetuse ümberhindamine Uues Testamendis.
2. paaristund: 1. käsk: teeni Jumalat. Ebajumalateenistusest (sh alkoholi- jms probleemid).
2. käsk: ära kuritarvita Jumala nime (sh Eesti ristiusustamise probleemid).
3. paaristund: 3. käsk: pühitse pühapäeva.
4. käsk: austa vanemaid (ja ülemaid, käitu vanemana/ülemana austusväärset).
4. paaristund: 5. käsk: ära tapa.
8. käsk: ära anna valetunnistust oma ligimese vastu (ole aus).
5. paaristund: 6. käsk: ära riku abielu.
7. käsk: ära varasta.
6. paaristund: 9. ja 10. käsk: ära himusta.
Kaitseväe laulu- ja palveraamat.
7. paaristund: Teaduslik käsitus usunditest, mõisted.
Mittekristlikud usud ja uusused.
8. paaristund: Tagasiside, täiendavad küsimused.
Teadmiste kontroll.

Originaal kaplaniteenistuse arhiivis.

KAPLANITE ja RESERV-ERIALAOHVITSERIDE ORIENTATSIOONIKURSUSTE LÕPETAJAD 1996-2005

Koostatud Kaitsejõudude Peastaabi arhiivis olevate dokumentide põhjal.

KOK-1 1996, Paldiskis, Põhja ÜJK⁵⁷⁸, ülem kol Michael G. VIISE, abi kpt Tõnis NÕMMIK. Õppurid: LILLEORG, Ago, lpn (EKNK); KIVILOO, Ilmar (EELK, nüüd EAÕK); KUBJAS, Raino, vbl (EELK); KAPTEIN, Veljo (EEKBKL); LAANEPERE, Taavi (EELK); NUGA, Jaan (EELK).

KOK-2 1997, Naissaarel ja Tallinnas Eesti Riigikaitse Akadeemias, ülem kol Michael G. VIISE, abi mjr Tõnis NÕMMIK. Õppurid: ASUKÜLA, Raivo (EELK); KIVILO, Ants (EELK); KURVITS, Lauri (EELK); LEEDJÄRV, Ants, (EELK); LÄTTE, Arne (EELK); PAENURM, Peeter (EELK); PARTS, Peeter (EELK); RAHUSOO, Taavi (EEKBKL); ROOSIMAA, Urmas (EEKBKL); SAAK, Kaido (EELK); TÕNISSON, Roland (EELK, nüüd EAÕK); VASSILJEV (nüüd MILLER), Igor (EKNK, nüüd EELK); VEERMETS, Indrek (EEKBKL).

KOK-3 1998, Tallinnas, Üksik-sidepataljonis, ülem kol Michael G. VIISE, abi mjr Tõnis NÕMMIK. Õppurid: JÜRJO, Silvester (EELK); KAERMA, Algur (EELK); KAKKO, Eduard (EEKBKL); LILLEORG, Allan (EEKBKL); MÖLDER, Mait (EELK); NIKIFOROV, Raivo (EMK); ORRIN, Vahur, (EELK, nüüd r-k); PETERMANN, Kaido (EELK); ROOTS, Marek (EELK); SARAPIK, Aivar (EAÕK); SEROPJAN, Ruben (EELK); SILDOJA, Endel, vbl † (EELK, hiljem EAÕK); SÕTŠOV, Andrei (EAÕK).

KOK-4 1999, Paldiski Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste välibaasis, ülem kol-ltn Tõnis NÕMMIK, abi n-ltn Veljo KAPTEIN. Õppurid: ALASOO, Ralf (EELK); BOIKOV, Andrus (EELK); GERHARDS, Viesturs, v-srs, Läti kaitsejõud (Läti Baptisti Kirik); JÜRJO, Villu (EELK); KOITLA, Aivar (EKNK, nüüd EELK); KÜTT, Merike (EELK); LIIMAN, Raigo, (EELK); LUHA, Kendy, kapral, (EEKBKL); LUIST, Marjana (EMK); LÄTTE, Kea, kpr (EELK); MARKOVSKIS, Dainis, srs, Läti kaitsejõud (Läti Evangeelne Luterlik kirik,); MARTINSON, Alo, veebel, (EKNK, nüüd EELK); MULTRAM, Regina (EMK); PEDAK, Jaanus (EMK); SELLAK (nüüd SELLAK-MARTINSON), Saima (EELK); SOVA, Sulev (EELK); SÖRG, Tõnis (MPEÕK⁵⁷⁹), TALI, Moonika (EELK); TAMM, Elari (EEKBL).

KOK-5 2000, Paldiski Rahuoperatsioonide Keskuses, ülem kol-ltn Tõnis NÕMMIK, abi n-ltn Veljo KAPTEIN. Õppurid: EINLA (nüüd LAANESER), Jana (EKNK, nüüd EMK); ERLLENHEIM, Marelle, kpl, (EELK); HEINSAR, Hannes (EELK); KARK, Tõnis (EELK); KASK, Üllar (EELK); KESKÜLA, Sulev (EELK);

⁵⁷⁸ Üksik-jalaväekompanii

⁵⁷⁹ Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik.

LAAS, Ergo (EAÕK); LEMBER (nüüd ENGELKES), Merle, vbl (EELK); LIIVAMÄGI, Marge (EELK); LUHAMETS, Kristjan (EELK); MIKOVITŠ, Bianca (Õige Aeg); MÄGI, Eda (EKNK); NIGLAS, Mihkel (EELK); NIGOLA, Toomas (EELK); NÖLV, Üllar (EELK); PAESÜLD, Andres (EELK); PALM, Andrus (EMK); PAULINŠ, Laimenis, kpr (Läti Baptisti Kirik); PÖDER, Aarne (EEKBKL); PÖDER, Thomas Andreas (EELK); SAAR, Janno (EELK); SILLASTE, Marge (EEKBKL); TIIRMAA, Marko (EELK); TOOMING, Ants (EELK); VAHTRAMÄE, Sirje (EELK); VALGE, Kristjan (EELK), VALK; Tõnis (EEKBL); VEEBER, Raul (EELK).

KOK-6 2001, Paldiski Rahuoperatsioonide Keskuses, ülem kpt Taavi LAANEPERE, abid ltn Veljo KAPTEIN ja ltn Alo MARTINSON. Õppurid: AINELO, Laur, (EELK); BUTKEVICIUS, Remigius, kpt Leedu armee (r-k); GÖRANSSON, Patrik, n-srs, (EELK ja Rootsi Kirik); LANI, Allan (EELK); LODI, Elvo (EELK); LUST, Valdo (EELK); PÖDER, Johann-Christian (EEKL); REILA, Heiki (EELK); ROSMA, Meelis (EELK); SEEBERG, Arvo, ltn (EAÕK); TAMBOOM, Jaak (EELK); VENSKUS, Rimas, kpt Leedu armee (r-k); VIIDING, Virge, (EELK).

KOK-7 2002. Paldiski Rahuoperatsioonide Keskuses, ülem kpt Taavi LAANEPERE, abid ltn Roland TÕNISSON ja ltn Kristjan PIIR. Õppurid: APSALON, Endel (EELK); DANILSON, Liina (EELK); JUNOLAINEN, Aire, KVA⁵⁸⁰ (EELK); KANARIK, Karin (EAÕK); KUTSAR, Gustav (EELK); LEEDJÄRV, Mikk (EELK); LIISTER, Anneli, kpr (EELK); LUIGA, Margit (EELK); MAIKALU, Meelis, madrus (EKNK); ORAV, Arvo, srs (EELK); PAJU, Piret KVA (EELK); PÕLDSAM, Anu, (EELK); RESIK, Kadri (EÕAK); SAMOLDIN, Andrei (MPEÕK); TORIM, Ants, n-vbl (EELK); VAHER, Anna-Liisa (EELK); VIII, Anneli, KVA (EELK).

Lisaks läbisid kursuse sõjalise osa meedikud: KURM, Tõnis, n-vbl; MEESAK, Tiina n-vbl; MERJEL, Marika, vbl; MÖLDER, Hanno KVA, RANDLA, Merike, vbl; RAOTMA, Eve, vbl.

KOK-8⁵⁸¹ 2003. Paldiski Rahuoperatsioonide Keskuses, ülem ltn Roland TÕNISSON, abi n-ltn Alo MARTINSON, kursuse veebli kt v-srs Ahti SAARMA. Õppurid: teoloogid: ALAMETS, Gerri (EELK); GERZANITS, Juri (Ukraina katoliku kirik), GROSSBERG, Madis, (EELK); JANSEN, Eva, (EELK); JANTS (nüüd JANTS-YLÖNEN), Lea, (EELK); JÕEARU, Kaja (EELK); KLOPMAN, Tiiu, (EELK); NIMMER, Livio, (EELK); PAHAPILL, Enri, (EELK); PEEPMAA, Vahur, (EELK); PEKKO, Indrek, (EELK); PONDRE, Helle, (EELK); PUKSPUU, Pille-Riin (EELK); TAMMEKIVI, Aita, (EELK); TIHASTE, Merle, n-vbl (EELK). Meedikud: GRIHHINA, Kristi, vbl (EAÕK); JÜRGENSON, Elle, vbl; KIIL, Tiina, v-vbl; KÜBARD, Evald, v-vbl; LOOGA, Georg, vbl; LÄRM, Arge, rms; MURRUT, Marika, v-vbl; POMERANTS, Ülle, n-vbl; SAAR, Ene v-vbl.

REOK-1⁵⁸² (2004), Tapa Lahingutoetusüksuste Väljaõppekeskuses. Ülem peapsühholoog kol-ltn Harri INTS, abi ltn Silvester JÜRJO, kursuse veebel vbl Aivar LAANEMÄGI. Õppurid: teoloogid srs Ott ARO (EEKBKL); pastor Heigo

⁵⁸⁰ Kaitseväeametnik.

⁵⁸¹ Ametlikult: kaplanite, meedikute ja reservkaplanite kursus.

⁵⁸² Ametlikult: Reserverialaohvitseride orientatsioonikursus.

AUSMEES, (EEVL⁵⁸³) EMK Teoloogiline Seminar; Liis BARKALA (EELK) Tartu Ülikooli usuteaduskond; õpetaja Sarmite FIŠERE (Läti Evangeelne Luterlik Kirik); Einar KOLTŠANOV (EMK) EMK Teoloogiline Seminar; Triin LILL (EELK) Tartu Ülikooli usuteaduskond. Meedikud: n-vbl Anna PROKOPOVITŠ (EAÕK) LtVÕK⁵⁸⁴ Tapa Väljaõppekeskus. Psühholoog: rms Elis AUNASTE (EEKBKL), LtVÕK Tapa Väljaõppekeskus. Haldus: rms Jako SALLA, Tallinna Pedagoogikaülikool.

REOK-2 (2005) Tapa Lahingutoetusüksuste Väljaõppekeskuses. Ülem ltn Raivo NIKIFOROV, abi n-ltn Moonika TALI, instruktor n-ltn Silvester JÜRJO, kursuse veebel vbl Deivil ÕUN. Õppurid: teoloogid: rms Annika HIENURM (EEKBKL); rms Margus–Mikael JÕESAAR (EEKBKL); n-srs Kuldar-Valdo KARULA (EELK); Harri MÄKKER (EELK), imaam Ildar MUHHAMEDŠIN (Eesti Islami kogudus); rms Lauri PIHKVA (EELK); Ketlin SIRGE (EELK). Arstid: Raine PILLI (-); Piret TAAL (EELK). Psühholoogid: rms Viktoria KEERMAN (EELK); Marika TITOVA (abielus KÄGGO, EELK); Muud erialad: Tarmo RAIDMA (-); Jüri TREI (EELK).

**KAITSEVÄE 85. AASTAPÄEVA TÄHISTAMINE TALLINNA
LAULUVÄLJAKUL.**
*PEAKAPLAN NÕMMIK PÜHITSEB KAITSEVÄE ÜLDLIPPU.
LIPU KÕRVAL KAITSEVÄE JUHATAJA VIITSEADMIRAL TARMO KÕUTS.*
Foto: Ardi Hallismaa.

⁵⁸³ Eesti Evangeelsete Vabakoguduste Liit.

⁵⁸⁴ Lahingutoetusüksuste Väljaõppekeskus.

KAPLANITE ja ERIALAOHVITSERIDE TÄIENDUSKURSUSED

Kõikide KOK kursuste ülemaks on olnud peakaplan kol Tõnis Nõmmik ning abiks vanemkaplan mjr Taavi Laanepere, REOK-1 ülemaks kol-ltn Harri Ints

Kaitseväge kaplanite täienduskursus KTK-1 (2001): Ltn Veljo KAPTEIN (Lahingukool), n-ltn Raino KUBJAS (Tartu ÜPK), n-ltn Lauri KURVITS (Lennubaas), n-ltn Merike KÜTT (ÜSP), n-ltn Ago LILLEORG (Tartu ÜJP), v-srs Ilmars MARDELIS (Läti armee), lpn Alo MARTINSON (ÕTD), n-ltn Raivo NIKIFOROV (Suurtükiväegrupp), n-ltn Peeter PARTS (Viru ÜJP), v-srs Laimenis PAULINŠ (Läti merevägi), n-ltn Urmas ROOSIMAA (Tallinna ÜPK), n-ltn Aivar SARAPIK (Üksik-vahipataljon), lpn Sirje VAHTRAMÄE (KJPS).

Kaitseväge kaplanite täienduskursus KTK-2 (2002): N-ltn Ralf ALASOO (Kalevi ÜJP); välipastor Patrik GÖRANSSON (Rootsi armee), kpt Saulius KASMAUSKAS (Leedu kaplaniteenistus), n-ltn Merike KÜTT (ÜSP), ltn Ago LILLEORG (KVÜÖA), lpn Alo MARTINSON (ÕTD), välipastor Tuomas PALOLA (Soome armee), ltn Peeter PARTS (Viru ÜJP), v-srs Laimenis PAULINŠ (Läti merevägi), ltn Kaido PETERMANN (Lennubaas), kpt Antanas STUMBRAS (Leedu kaplaniteenistus), lpn Moonika TALI (Kuperjanovi ÜJP, ltn Roland TÕNISSON (Merevägi)

Erialaohvitseride täienduskursus KTK-3 (2003): KAPLANID: n-ltn Endel APSALON (Viru ÜJP); välipastor Patrik GÖRANSSON (Rootsi armee), lpn Silvester JÜRJO (ÜVP); n-ltn Gustav KUTSAR (Piirivalve Narva-Jõesuu Õppekeskus); n-ltn Merike KÜTT (ÜSP), ltn Ago LILLEORG (KVÜÖA), n-ltn Alo MARTINSON (ÕTD), lpn Arvo ORAV (Lahingukool); ltn Peeter PARTS (ÜVP), ltn Kaido PETERMANN (Lennubaas), ltn Aivar SARAPIK (Kaitseliit), n-ltn Andrei SÕTŠOV (Pärnu ÜJP); lpn Moonika TALI (Kuperjanovi ÜJP). MEEDIKUD: mjr Kersti LEA (KJPS), v-vbl Marika MERJEL (KJPS), ltn Margus PÄRNAPUU (ROK). PSÜHHOLOOGID: mjr Harri INTS (KJPS), Mare KIIS (Tagalapataljon).

Kaitsevägekaplanite täienduskursus KTK-4 (2004): Ltn Ralf ALASOO (Merevägi), n-ltn Endel APSALON (Viru ÜJP), srs Ott ARO (Piirivalve Narva-Jõesuu Õppekeskus), lpn Silvester JÜRJO (Tapa VÕK), lpn Eduard KAKKO (Pärnu ÜJP); ltn Veljo KAPTEIN (reservis), lpn Ilmar KIVILOO (reservis), n-ltn Merike KÜTT (ÜSP), mjr Taavi LAANEPERE (KJPS), lpn Jana LAANESER (Tartu ÜPK), Triin LILL (Tartu Ülikool), ltn Raivo NIKIFOROV (Tapa VÕK), n-ltn Arvo ORAV (Lahingukool), kpt Peeter PARTS (ÜVP), lpn Kaido PETERMANN

(Õhuvägi), ltn Urmas ROOSIMAA (Tallinna ÜPK), ltn Aivar SARAPIK (Kaitseliit), n-ltn Moonika TALI (Kuperjanovi ÜJP), ltn Jaak TAMBOOM (reservis).

Kaitseväe kaplanite täienduskursus KTK-5. KAPLANID: ltn Ralf ALASOO, (Mereväebaas), n.ltn Endel APSALON (Viru ÜJP), ltn Ott ARO (Viru ÜJP), n-ltn Üllar KASK (KL Põlva malev), ltn Gustav KUTSAR (Rahuoperatsioonide Keskus), ltn Merike KÜTT (Tagalapataljon), n-ltn Jana LAANESER (Tartu ÜPK), preester Ergo LAAS (EAÖK), n-ltn Ants LEEDJÄRV (KL Lääne malev), ltn Raivo NIKIFOROV (Tapa VÕK), n-ltn Arvo ORAV (Lahingukool), kpt Peeter PARTS (ÜVP), kpt Kaido PETERMANN (Lennubaas), ltn Urmas ROOSIMAA (KVÜÕA), kpt. Aivar SARAPUK (Kaitseliit), n-ltn Moonika TALI (Kuperjanovi ÜJP).

MEEDIKUD: n-vbl Ülle JÄRVIK, (Scoutspataljon), v-vbl Tiina KIVISAAR (KJPS), n-vbl Ando MESI (Viru ÜJP), n-ltn Marika MURRUT (Lennubaas), v-vbl Kaie VALTER (USP).

PSÜHHOLOOG: n-ltn Elis AUNASTE (Tapa VÕK).

KTK-1 LEKTORID PALDISKIS JUULIS 2001.

Vasakult: kol-ltn LAWRENCE D. MacISAAC (Kanada), pearabi MALCOLM WEISMAN, (Suurbritannia), kol-ltn TÕNIS NÕMMIK, kol STEVEN PERSELLE (Suurbritannia), kpt JOHN M. ORGAN (Kanada) ja kpt ERIC REYNOLDS (Kanada).

KAPLANITE SÕJAVÄELISE ETTEVALMISTUSE TASE

KAPLANID TEGEVTEENISTUSES, KAITSOLIIDUS ja RESERVIS

Seisuga 5. Oktoober 2005.

Kõik kaplanid tegevteenistuses, Kaitseliidu kaplanid, reservkaplanid ja kaplanikandidaadid (väljaarvatud peakaplanid Viise ja Nõmmik) on läbinud kaplanite ja reservkaplanite orientatsioonikursuse (KOK) Eestis. Lisaks on kaplanid osalenud alljärgnevatel kursustel Eestis või välismaal :

Läbitud ajateenistus (või sellele vastav sõjaväeline kogemus): Ltn Ralf ALASOO (NA)⁵⁸⁵, ltn Ott ARO, (Pärnu ÜJP), n-ltn Raivo ASUKÜLA (NA), kpr Juri GERŽANITS (Viru ÜJP), ltn Silvester JÜRJO (ÜVP), ltn Eduard KAKKO (NA), n-ltn Ants KIVILO (NA), ltn Ilmar KIVILOO (NA), n-ltn Raino KUBJAS (NA), ltn Lauri KURVITS (NA), mjr Taavi LAANEPERE (NA), ltn Allan LANI (Kuperjanovi ÜJP), n-ltn Ants LEEDJÄRV (NA), ltn Raigo LIIMAN (NA), ltn Ago LILLEORG (ÖTD), n-ltn Allan LILLEORG (NA), ltn Valdo LUST (Piirivalve), ltn Aarne LÄTTE (NA), ltn Meelis MAIKALU (NA), n-ltn Alo MARTINSON (Piirivalve), ltn Ildar MUHHAMEDŠIN (NA); ltn Raivo NIKIFOROV (Kuperjanovi ÜJP), kol Tõnis NÕMMIK (Kanada soomusvägede kool), n-ltn Arvo ORAV (NA), ltn Urmas ROOSIMAA (Tartu ÜJP), ltn Meelis ROSMA (Piirivalve), ltn Kaido SAAK (NA), n-ltn Arvo SEEBERG (NA), ltn Tõnis SÕRG (NA), ltn Marko TIIRMAA (Kuperjanovi ÜJP), n-ltn Ants TOOMING (NA), ltn Roland TÕNISSON (NA), kol Michael Gustav VIISE (USA Lennuvägi).

Eesti kaitseväge jalaväepataljoni taktika ja nooremstaabiohvitseride kursus: Mjr Taavi LAANEPERE (2005).

Eesti kaitseväge erialaohvitseride kursus: N-ltn Endel APSALON (2004), ltn Silvester JÜRJO (2004), ltn Jana LAANESER (2004).

Eesti kaitseväge reservohvitseride kursused (ROK): Rms Ralf ALASOO (1997), ltn Silvester JÜRJO (2003), ltn Veljo KAPTEIN (2000), n-ltn Ants KIVILO (1998), kpt Taavi LAANEPERE (1998), n-ltn Peeter PARTS (1998), n-ltn Kaido PETERMANN (2000).

Eesti kaitseväge langevarjurite kursused: N-ltn Aarne LÄTTE (1998), n-ltn Aivar SARAPIK (2001), ltn Moonika TALI (2003).

Eesti kõrgem riigikaitse kursus: Mjr Taavi LAANEPERE (2005-06).

NATO Rahvusvaheline kaplanite kursus: N-ltn Gustav KUTSAR (2005).

⁵⁸⁵ Nõukogude Liidu relvajõud.

Kanada kaplanohvitseride baaskursus: N-ltn Ralf ALASOO (2000); n-ltn Silvester JÜRJO (2005); ltn Veljo KAPTEIN (1999); n-ltn Gustav KUTSAR (2003); n-ltn Raivo NIKIFOROV (2000); kpt Tõnis NÕMMIK (1962 ja 1994); n-ltn Arvo ORAV (2004), n-ltn Peeter PARTS (1999), n-ltn Kaido PETERMANN (2000), ltn Aivar SARAPIK (2002), ltn Andrei SÕTŠOV (2002); ltn Moonika TALI (2001).

Kanada kaplanite rahuvalveoperatsioonide kursus: ltn Ralf ALASOO (2005)⁵⁸⁶, n-ltn Endel APSALON (2005), ltn Ott ARO (2005), ltn Veljo KAPTEIN (1999), n-ltn Üllar KASK (2005), ltn Gustav KUTSAR (2005), ltn Merike KÜTT (2005), ltn Taavi LAANEPERE (2001), n-ltn Jana LAANESER (2005), Preester Ergo LAAS (2005), n-ltn Ants LEEDJÄRV (2005), ltn Ago LILLEORG (2003), ltn Raivo NIKIFOROV (2005), ltn Arvo ORAV (2005), kpt Tõnis NÕMMIK (1995), kpt Peeter PARTS (2005), kpt Kaido PETERMANN (2005), ltn Urmas ROOSIMAA (2004), kpt Aivar SARAPIK (2005), n-ltn Andrei SÕTŠOV (2003), n-ltn Moonika TALI (2005)⁵⁸⁷.

Kanada vanemkaplanite kursus: kpt Taavi LAANEPERE (2002), ltn Raivo NIKIFOROV (2004), kpt Tõnis NÕMMIK (1995), kpt Aivar SARAPIK (2005), ltn Roland TÕNISSON (2003).

Kanada kõrgem kaplanite kursus: Mjr Taavi LAANEPERE (2005).

Kanada kaplanite eetika kursus: kpt Taavi LAANEPERE (2002).

Kanada kaplanite pastoraalnõustamise kursus: kpt Taavi LAANEPERE (2002).

Norra ajateenijate kaplanite kursus: N-ltn Peeter PARTS (1998).

PfP rahuvalve staabiohvitseride kursus (Rootsis): N-ltn Raivo NIKIFOROV (2002)

Rahvusvaheline noorte kaplanite seminar (Belgias, Rootsis, Eestis): N-ltn Merike KÜTT (2002), ltn Taavi LAANEPERE (1997), ltn Andrei SÕTŠOV (2002), n-ltn Roland TÕNISSON (1998).

Soome ajateenijate kaplanite kursus: N-ltn Ago LILLEORG (1998), n-ltn Peeter PARTS (1998).

Soome õigeusu kaplanite täiendkursus: N-ltn Aivar SARAPIK (2000).

Suurbritannia erialaohvitseride baaskursus: N-ltn Aivar SARAPIK (2001).

Suurbritannia kaplanitekooli kaplanite baaskursus: N-ltn Aarne LÄTTE (1998).

Suurbritannia kaplanitekooli kõrgem kaplanite kursus CME-3: Major Tõnis NÕMMIK (1998).

⁵⁸⁶ 2005 viis Kanada kaplaniteenistus koos Suurbritannia ja USA instruktoritega läbi kursuse Tallinnas, Meditsiini väljaõppekeskuses.

⁵⁸⁷ Lisaks läbisid 2005 a kursuse meedikud n-ltn Marika MURRUT, v-vbl Tiina KIVISAAR, v-vbl Kaie VALTER, n-vbl Ülle JÄRVIK ja n-vbl Ando MESI ning psühholoog n-ltn Elis AUNASTE.

USA armee kaplanitekooli kaplanite baaskursus: N-ltn Ralf ALASOO (2001), ltn Veljo KAPTEIN (1997), ltn Taavi LAANEPERE (1999), ltn Alo MARTINSON (2000).

USA mereväekaplanite baaskursus: Ltn Kaido PETERMANN (2003).

USA mereväereservkaplanite kursus: N-ltn Aivar SARAPIK (2000).

USA õhuväekaplanite baaskursus: Kol Michael G. VIISE (1955).

USA õhuväe kaplan-seenioride kursus: Kol Michael G. VIISE (1969).

USA õhuväekaplanite erikursus nõuandluses: Kol Michael G. VIISE (1965).

USA õhuväe peakaplanite baaskursus: Kol Michael G. VIISE (1977).

USA õhuväe vanemkaplanite kursus: Kol Michael G. VIISE (1962).

USA õhuväe eskadroniohvitseride kursus: Kol Michael G. VIISE (1961).

USA Marylandi rahvuskaardi tutvumiseminar: Ltn Veljo KAPTEIN (2000), n-ltn Lauri KURVITS (1996), n-ltn Ago LILLEORG (1997), n-ltn Merike KÜTT (2000), kpt Taavi LAANEPERE (1997), n-ltn Aarne LÄTTE (1998), n-ltn Raivo NIKIFOROV (2000), mjr Tõnis NÕMMIK (1998), n-ltn Roland TÕNISSON (1998), kol Michael G VIISE (1996 ja 1997).

ÜRO sõjaväeliste vaatlejate kursus: Ltn Veljo KAPTEIN (kursus 3/98 Soomes 1998).

PEAKAPLAN PÜHITSEMAS EESTI ÕHUVÄE UUSI HELIKOPTEREID.

ÄMARI 2002.

Foto: Küllike Rooväli (Postimees).

KAITSEVÄE KAPLANITE AKADEEMILINE HARIDUSTASE

KAPLANID, RESERVKAPLANID ja OHVITSERI AUASTMEGA
KAPLANIKANDIDAADID

Seisuga 26. OKTOOBER 2005⁵⁸⁸.

DOKTORID:

Kolonel Tõnis NÕMMIK, peakaplan. Dr theol Tartu Ülikool 2005. M.Div⁵⁸⁹. *Wilfried Laurier University*, (Waterloo, Ontario, Kanada) 1974. Kõrgharidus ajaloo alal (B.A.). EELK õpetaja, samastatud praostiga.

Kolonel Michael G. VIISE, erukaplan. Ph.D.⁵⁹⁰ (ajalugu) *University of Virginia*, (Charlottesville, Virginia, USA) 1995. EELK õpetaja, samastatud praost emeeritusega.

MAGISTRID:

Major Taavi LAANEPERE, kaitseväge vanemkaplan. Mag theol Tartu Ülikooli usuteaduskond 2004. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 1995. Diplom, EELK UI⁵⁹¹ Pastoraalseminar, Tallinn, 1996. EELK õpetaja, samastatud abipraostiga. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna doktorant*.

Kapten Ago LILLEORG, reservkaplan. Mag theol Tartu Ülikool 2003. B.A.⁵⁹². Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2000. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu, 1999. EKNK piiskop.

Nooremleitnant Heiki REILA, reservkaplan. Mag theol Tartu Ülikooli usuteaduskond, 1997. EELK õpetaja, endine abipraost.

Kapten Aivar SARAPIK, Kaitseväe vanemkaplan ja Noorkotkaste peavanem. Diplom, Tallinna Pedagoogikaülikool, 1997. MTS⁵⁹³, *Holy Cross Greek Orthodox School of Theology* (Boston, Mass, USA) 2000; *Certificate of International Missions and Ecumenism*, Boston Theological Institute (Boston, Mass, USA) 2000. EAÖK kaitseväge kaplanite praost.

Nooremleitnant Andrei SÕTŠOV, Pärnu ÜJP kaplan. Dipl theol Tartu Teoloogia Akadeemia, 1999. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2001. Mag theol Tartu Ülikooli usuteaduskond 2004. EAÖK alamdiakon. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna doktorant*.

⁵⁸⁸ Andmed kaplaniteenistuse isikutoimikutes.

⁵⁸⁹ *Master of Divinity*, Eesti mag theol praktilise usuteaduse alal.

⁵⁹⁰ *Doctor of Philosophy*, Eesti dr phil.

⁵⁹¹ Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut, Tallinn.

⁵⁹² *Bachelor of Arts* või Eesti *Baccalaureus artium* teoloogia erialal.

⁵⁹³ *Master of Theological Studies*, võrdsustatud Eesti mag theol.

Leitnant Roland TÕNISSON, reservkaplani kandidaat. M.A Audentese Ülikool, Tallinn, 2004; M.Div, Lutheran Free Church *Seminary*, Minneapolis, MN, USA, 2002. Dipl. theol, EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1997. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 1998. EAÕK, endine EELK õpetaja. *Concordia-Audentese Ülikooli doktorant*.

KÕRGHARIDUS BAKALAUREUSE TASEMEL:

Nooremleitnant Andrus BOIKOV, reservkaplani kandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 1999. *Tartu Ülikooli saksa keele tõlkide kutsemagistrant*.

Nooremleitnant Lea JANTS-YLÖNEN, reservkaplan. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2000. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar 2001. EELK õpetaja. *EELK Usuteaduse Instituudi magistrant*.

Nooremleitnant Raino KUBJAS, KL Pärnu maleva kaplan. B.A. EKM Teoloogiline Seminar 2005, EELK Usuteaduse Instituudi teoloogilise baaskursuse diplom, Tallinn 1998. EELK diakon. *EELK UI Pastoraalseminari üliõpilane*.

Lipnik Ildar MUHHAMEDŠIN, reservkaplan. B.A. Medina Ülikool, Saudi-Araabia, 2001.

Lipnik Mihkel NIGLAS, reservkaplanikandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2000. EELK diakonikandidaat.

Lipnik Jaan NUGA, reservkaplan. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 1997. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 1998. EELK õpetaja.

Johann-Christian PÖDER, reservkaplanikandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2001. EELK diakonikandidaat, *Göttingeni Ülikooli usuteaduskonna doktorant*.

Thomas Andreas PÖDER, reservkaplan. B.A.⁵⁹⁴ Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2000. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 2001. EELK õpetaja. *Tübingeni Ülikooli usuteaduskonna doktorant*.

Lipnik Anu PÕLDSAM, reservkaplanikandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2003. EELK diakonikandidaat. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistrant*.

Lipnik Kadri RESIK, reservkaplani kandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2003.

Lipnik Marek ROOTS, reservkaplan. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond 2002. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar 2003. EELK õpetaja.

⁵⁹⁴ *Baccalaureus artium*.

Lipnik Meelis ROSMA, reservkaplan. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond 2005. EELK diakon. *EELK UI Pastoraalseminari üliõpilane.*

Lipnik Jaak TAMBOOM, reservkaplanikandidaat. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2001.

Nooremleitnant Ants TOOMING, KL⁵⁹⁵ Sakala maleva Suure-Jaani mk⁵⁹⁶ kaplan. B.A. Tartu Ülikooli usuteaduskond, 1999. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 2000. EELK õpetaja.

KÕRGHARIDUS DIPLOMI TASEMEL:

Nooremleitnant Endel APSALON, Viru ÜJP kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1987. EELK õpetaja.

Lipnik Ott ARO, Üksik-sidepataljoni kaplan. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu 2004. EEKBKL diakon. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna religiooniantropoloogia magistrant.*

Nooremleitnant Raivo ASUKÜLA, KL Sakala maleva kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1990. EELK õpetaja.

Nooremleitnant Silvester JÜRJO, Tapa VÕK kaplan. Dipl theol. EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 2003. Dipl EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 2004. EELK õpetaja. *EELK UI magistrant.*

Nooremleitnant Villu JÜRJO, KL Alutaguse maleva kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1975. EELK õpetaja, endine praost.

Nooremleitnant Eduard KAKKO, KL Pärnu maleva kaplan. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu, 1999. EEKBKL⁵⁹⁷ pastor.

Leitnant Veljo KAPTEIN, reservkaplan. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu, 1997. EEKBKL pastor.

Nooremleitnant Üllar KASK, KL Põlva maleva kaplan. Dipl. theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1995. EELK õpetaja.

Nooremleitnant Ants KIVILO, reservkaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut 2003. EELK UI Pastoraalseminar. EELK diakon. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistrant.*

Leitnant Gustav KUTSAR, Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1999. EELK õpetaja. *Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna magistrant.*

⁵⁹⁵ Kaitseliidu.

⁵⁹⁶ Malevkonna

⁵⁹⁷ Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit.

Leitnant Merike KÜTT, Tagalapataljoni kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1999. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar, Tallinn 2000. EELK õpetaja.

Nooremleitnant Jana LAANESER (end EINLA), Leenubaasi staabikaplan. Dipl theol EMK Teoloogiline Seminar 2003. EMK diakon.

Nooremleitnant Ants LEEDJÄRV, KL Lääne maleva kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn, 1999. EELK õpetaja.

Nooremleitnant Allan LILLEORG, reservkaplan. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu 1994. EEKBKL pastor.

Nooremleitnant Alo MARTINSON, endine Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan, Üksik-sidepataljoni ohvitser. Dipl theol EMK Teoloogiline Seminar, Tallinn 2004. EELK, endine EKNK pastor. *EELK Usuteaduse Instituudi magistrant.*

Lipnik Igor MILLER, reservkaplan. Dipl theol EMK Teoloogiline Seminar, Tallinn 2001. Diplom, EELK UI Pastoraalseminar 2002. EELK õpetaja. *EELK Usuteaduse Instituudi magistrant.*

Lipnik Regina MULTRAM, reservkaplanikandidaat. Dipl theol EMK Teoloogiline Seminar, Tallinn, 2000. EMK diakonikandidaat.

Leitnant Raivo NIKIFOROV, Tapa väljaõppekeskuse vanemkaplan. Dipl theol EMK Teoloogiline Seminar, Tallinn, 1997. EKM pastor. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna religiooniantropoloogia magistrant.*

Lipnik Üllar NÕLV, reservkaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1999. EELK õpetaja.

Nooremleitnant Arvo ORAV, Lahingukooli kaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 2000. EELK UI Pastoraalseminar 2003. EELK õpetaja. *EELK UI magistrant.*

Lipnik Peeter PAENURM, reservkaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1995. EELK õpetaja. *Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistrant.*

Nooremleitnant Enri PAHAPILL, reservkaplan. EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn, 1994, Diplom, kehaline kasvatus, Tartu Ülikool 1985. EELK õpetaja.

Kapten Peeter PARTS, Üksik-vahipataljoni kaplan. Dipl theol, EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1995. EELK õpetaja.

Kapten Kaido PETERMANN, Õhuväe kaplan. Dipl theol, EELK Usuteaduse Instituut, Tallinn 1997. EELK õpetaja. *EELK UI magistrant.*

Leitnant Urmas ROOSIMAA, Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste kaplan. Dipl theol Kõrgem Usuteaduslik Seminar, Tartu 1999. EEKBKL

pastor. *Tartu Ülikooli religioonianthropoloogia magistrant.*

Lipnik Kaido SAAK, reservkaplan. Dipl theol EELK Usuteaduse Instituut 2003. Dipl EELK UI Pastoraalseminar Tallinn 2004. EELK õpetaja.

Lipnik Saima SELLA-MARTINSON, reservkaplan. Dipl theol Tartu Teoloogia Akadeemia, 2000. EELK diakon.

OSALINE KÕRGHARIDUS:

Leitnant Ralf ALASOO, Mereväe kaplan. Stud theol EELK Usuteaduse Instituut. EELK diakon.

Lipnik Ilmar KIVILOO, reservkaplan. EAÕK diakon.

Leitnant Lauri KURVITS, KL Nõmme malevkonna kaplan. EELK diakon.

Lipnik Allan LANI, reservkaplanikandidaat. Stud theol Tartu Ülikooli usuteaduskond.

Lipnik Valdo LUST, reservkaplan, tegev KL. Stud theol EELK Usuteaduse Instituut. EELK diakon.

Leitnant Aarne LÄTTE, Rahuoperatsioonide Keskuse tagalaülem. Stud theol EELK Usuteaduse Instituut. EELK diakonõpetaja.

Lipnik Sulev SOVA, KL Jõgeva maleva kaplan. Stud theol EELK Usuteaduse Instituut. EELK diakonõpetaja.

Nooremleitnant Moonika TALI, Kuperjanovi ÜJP kaplan. Tartu Teoloogia Akadeemia viimase kursuse üliõpilane. EELK diakon.

Lipnik Marko TIIRMAA. Stud theol Tartu Ülikooli usuteaduskond. EELK diakonikandidaat.

Lipnik Sirje VAHTRAMÄE, KVÜÕA personaliohvitser. Reservkaplanikandidaat. Stud theol Tartu Ülikooli usuteaduskond. EELK diakonikandidaat.

Lipnik Virge VIIDING, reservkaplanikandidaat. Stud theol Tartu Teoloogia Akadeemia.

KESKERIHARIDUSEGA:

Lipnik Tõnis SÕRG, reservkaplan. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku⁵⁹⁸ preester. Preestriõpe.

⁵⁹⁸ Ametlik lühend: MPEÕK.

EESTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANITE POOLT TEENINDATUD ÜKSUSED

PEAKAPLANID

Kol Michael G. VIISE 1995-98; kol Tõnis NÕMMIK, 1998-.

VANEMKAPLANID

Mjr Tõnis NÕMMIK 1995-98; mjr Taavi LAANEPERE, 2000-.

KAPLANID

Kaitsejõudude Peastaap: vanemkaplan täidab Kaitsejõudude Peastaabi kaplani kohuseid. Praktikandid ja projektiohvitserid: lpn Merike KÜTT (praktikant) 1999, lpn Sirje VAHTRAMÄE (projektiohvitser), 2001, 2002-03.

Kaitseliidu Peastaap: n-ltn Lauri KURVITS 1999-2000; kpt Aivar Sarapik (täidab ka Noorte Kotkaste peavanema ametikohta) 2003-

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused: ltn Ago LILLEORG 2001-04; ltn Urmas ROOSIMAA 2005-.

Kalevi ÜJP: n-ltn Ants KIVILO 1997-2000; n-ltn Ralf ALASOO 2000-02; ltn Veljo KAPTEIN (reservpataljoni kaplan 2003-).

Kuperjanovi ÜJP: n-ltn Raino KUBJAS 1996-99, n-ltn Moonika TALI 1999-.

Lahingukool: ltn Veljo KAPTEIN 2000-02; n-ltn Arvo ORAV 2002-.

Lennubaas (Ämari): kpt Kaido PETERMANN 1999-2001, 2002-05; n-ltn Lauri KURVITS (kt) 2001-02, n-ltn Jana LAANESER 2005-.

Merevägi: ltn Roland TÕNISSON 2002-04; ltn Ralf ALASOO 2002-.

Piirivalveamet: kpt Kaido PETERMANN 2005-.

Piirivalve Õppekeskus (Narva-Jõesuu): n-ltn Gustav KUTSAR 2002-04; lpn Sulev SOVA (kt) 2004; n-ltn Villu JÜRJO (kt) 2004; lpn Ott ARO 2004-05.

Pärnu ÜJP: n-ltn Veljo KAPTEIN 1997-2000; n-ltn Ants KIVILO, 2000; lpn Marko TIIRMAA (kt) 2000-01; n-ltn Andrei SÕTŠOV 2002-, lpn Eduard KAKKO (ajutine kt) 2004.

Rahuoperatsioonide Keskus: kpt Tõnis NÕMMIK 1997; n-ltn Aarne LÄTTE 1997-2003; n-ltn Alo MARTINSON 2003-04, ltn Aarne Lätte (kt) 2005; n-ltn Gustav KUTSAR 2005-.

Rahuvalvemissioonidel: n-ltn Aarne LÄTTE, 2000 (Bosnias); n-ltn Kaido PETERMANN, 2001-02 (Kosovos); n-ltn Raivo NIKIFOROV 2003 (Kosovos) 2004 (Iraak); n-ltn Urmas ROOSIMAA, 2003 (Afganistanis), ltn Ralf ALASOO 2004 (Iraak); n-ltn Gustav KUTSAR 2004-05 (Kosovo).

Tapa Väljaõppekeskus (Suurtükiväegrupp): ltn Raivo NIKIFOROV (vanemkaplan) 1998-2002, 2003-; ltn Peeter PARTS 2003, ltn Silvester JÜRJO 2004-.

Tagalapatalljon: - ltn Merike KÜTT, 2005-

Tallinna ÜPK: ltn Urmas ROOSIMAA 2000-05.

Tartu ÜJP: ltn Ago LILLEORG 1995-2001; Hannes HEINSAR (kt), 2001.

Tartu ÜPK: n-ltn Raino KUBJAS 1999-2002; ltn Jana LAANESER 2004-05.

Viru ÜJP: ltn Peeter PARTS 1997- 2003; n-ltn Endel APSALON 2003-.

Üksik-sidepatalljon: n-ltn Roland TÕNISSON 1997-99; n-ltn Merike KÜTT 1999-2005, ltn Ott ARO 2005-.

Üksik-vahipatalljon: n-ltn Kaido PETERMANN 1998-99; n-ltn Roland TÕNISSON 1999-2000; ltn Aivar SARAPIK 2000-03; kpt Peeter PARTS 2003-05.

Õhutõrjediivisjon: rms Ago LILLEORG (kt), 1995; ltn Taavi LAANEPERE 1996-2001; n-ltn Alo MARTINSON 2001-03. Alates 01.01.2004 teenindab Tapa VÕK'i kaplan .

RIVIÕPE ON ALATI KAPLANITE BAASÕPPE KAVAS.

KOK-7 RIVITUNNIS.

Foto: Ants Torim.

EESTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANID

KOONDNIMEKIRI

Seisuga 26 OKTOOBER 2005

TEGEVTEENISTUSES: **peakaplan** kol Tõnis NÕMMIK (EELK), dr theol, Kaitsejõudude Peastaap. **vanemkaplan** mjr Taavi LAANEPERE (EELK) mag theol, Kaitsejõudude Peastaap. **kaplanid:** ltn Ralf ALASOO, Merevägi (EELK); n-ltn Endel APSALON (EELK) Viru ÜJP; ltn Ott ARO, Üksik-sidepataljon; n-ltn Silvester JÜRJO (EELK) Tapa VÕK; n-ltn Gustav KUTSAR (EELK) Rahuoperatsioonide keskus; ltn Merike KÜTT (EELK), Tagalapataljon; n-ltn Jana LAANESER; Tartu Üksik-päästekompanii (EMK); ltn Raivo NIKIFOROV (EKM), vanemkaplan Tapa VÕK; n-ltn Arvo ORAV (EELK) Lahingukool; kpt Peeter PARTS (EELK), Üksik-vahipataljon; kpt Kaido PETERMANN (EELK), Lennubaas; ltn Urmas ROOSIMAA, (EEKBL), Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused; kpt Aivar SARAPIK (EAÕK) mag theol, Kaitsejõudude vanemkaplan ja Noorte Kotkaste peavanem; n-ltn Andrei SÕTŠOV (EAÕK), Pärnu ÜJP mag theol; n-ltn Moonika TALI (EELK) Kuperjanovi ÜJP.

KAITSELIIDUS: ltn Raivo ASUKÜLA (EELK), Sakala malev; n-ltn Villu JÜRJO (EELK), Alutaguse malev; Teet HANSCHMIDT, Järva malev; n-ltn Eduard KAKKO (EEKBL) Pärnu maleva Pärnu-Jakobi mk; n-ltn Üllar KASK (EELK) Põlva malev; n-ltn Raino KUBJAS (EELK) Pärnu malev, ltn Lauri KURVITS (EELK) Tallinna maleva Nõmme mk; n-ltn Ants LEEDJÄRV (EELK), Lääne malev; n-ltn Allan LILLEORG (EEKBL) Viru malev; Thomas Andreas PÕDER, (EELK) Saksamaal; ltn Sulev SOVA (EELK) Jõgevamaa malev; ltn Marko TIIRMAA (EELK) Võru malev; n-ltn Ants TOOMING (EELK) Sakala maleva Suure-Jaani mk.

RESERVIS: n-ltn Lea JANTS-YLÖNEN (EELK), Nissi; ltn Veljo KAPTEIN (EEKBL) Tallinn; n-ltn Ants KIVILO (EELK), Audru vald; ltn Ilmar KIVILOO (EAÕK), Tallinn; Ergo LAAS (EAÕK), Tartu; kpt Ago LILLEORG (EKNK), Tallinn; ltn Valdo LUST (EELK, Inglismaa); ltn Meelis MAIKALU (EKNK) Põltsamaa; ltn Igor MILLER (EELK), Tallinn; ltn Ildar MUHHAMEDŠIN (Eesti Islami kogudus) Tallinn; Mait MÖLDER (EELK), Toomas NIGOLA (EELK), Kambja; ltn Jaan NUGA (EELK), Tartu; ltn Üllar NÕLV (EELK), Tallinn; ltn Peeter PAENURM (EELK), Tartu; n-ltn Enri PAHAPILL (EELK), Tartu; Aarne PÕDER (EEKBL), Tartu; n-ltn Heiki REILA (EELK), Pärnu; ltn Marek ROOTS (EELK), Häädemeeste; ltn Meelis ROSMA (EELK), Tallinn; ltn Kaido SAAK (EELK), Lihula; ltn Saima SELLAK-MARTINSON (EELK), Tallinn; ltn Tõnis SÕRG (MPEÕK), Põlva, Tõnis VALK (EEKBL), Loksa.

ERUS: kol Michael G: VIISE, dr phil (EELK) USAs.

KAPLANIKANDIDAADID: Laur AINELO (EELK) Tartu Teoloogia Akadeemia; ltn Andrus BOIKOV (EELK) Erlangeni Ülikool; Liina DANILSON (EELK) Tartu Ülikool; Juri GERŽANITS (RKK) Tartu Ülikool; Madis GROSSBERG (EELK)

Tartu Ülikool; Hannes HEINSAR (R-k) Tartu Ülikool; Eva JANSEN (EELK); Tõnis KARK (EELK) Tartu Ülikool; Sulev KESKÜLA (EELK) Tartu Ülikool; Tiiu KLOPMAN (EELK), EELK Usuteaduse Instituut; Ipn Allan LANI (EELK) Tartu Ülikool; Mikk LEEDJÄRV (EELK) EELK Usuteaduse Instituut; Elvo LODI (EELK) Tartu Ülikool; Kristjan LUHAMETS (EELK) Tartu Ülikool; Margit LUIGA (EELK) Tartu Teoloogia Akadeemia; Ipn Marjana LUIST (EMK); Tartu Teoloogia Akadeemia; Eda MÄGI (EMK); Ipn Mihkel NIGLAS (EELK); Livio NIMMER (EELK) Tartu Ülikool; Andres PAESÜLD (EELK); Vahur PEEPMAA (EELK), Indrek PEKKO (EELK), Tartu Ülikool; Helle PONDRE (EELK) EELK Usuteaduse Instituut; Pille-Riin PUKSPUU (EELK) Tartu Ülikool; Johann-Christian PÕDER (EELK) Göttingeni ülikooli doktorant; Ipn Anu PÕLDSAM (EELK) Tartu Ülikooli magistrant; Ipn Kadri RESIK (EELK); Ipn Meelis ROSMA (EELK) Tartu Ülikool; Janno SAAR (EELK); Andrei SAMOLDIN (EAÕK) Tartu Ülikool; Ruben SEROPJAN (EELK), Tartu Ülikool; Jaak TAMBOOM (EELK) Tartu Ülikool; Elari TAMM (EEKBL) EMK Teoloogiline Seminar; Itn Roland TÕNISSON (EAÕK) Tallinn; Anna-Liisa VAHER (EELK) Tartu Ülikool; Ipn Sirje VAHTRAMÄE (EELK) Tartu Ülikool; Raul VEEBER (EELK) Tartu Ülikool; Indrek VEERMETS (EEKBL) Kõrgem Usuteaduslik Seminar; Ipn Virge VIIDING, (EELK) Tartu Teoloogia Akadeemia.

**HUKKUNUD LENDURITE MÄLESTUSMÄRGI „VIIMANE LEND”
PÜHITSEMINE ÄMARI LENNUBAASIS 23. juulil 2004.**

Teenivad vasakult: Õhuväe staabikaplan Itn KAIDO PETERMANN, peakaplan kol TÕNIS NÕMMIK ja Soome Õhuväe peakaplan kol SAULI KESKINEN.

Foto: Ardi Hallismaa.

EESTI KAITSEVÄE ja KAITSELIIDU KAPLANITE VAIMULIK STAATUS

Seisuga 1. OKTOOBER 2005

PIISKOPID: LILLEORG, Ago, kpt (EKNK).

PRAOSTID ja nende vastavad: NÖMMIK, Tõnis, kol (EELK); SARAPIK, Aivar, kpt (EAÕK); VIISE, Michael Gustav, kol (EELK).

ABIPRAOSTID ja nende vastavad: LAANEPERE, Taavi, mjr (EELK); PAENURM Peeter, lpn, (EELK);

ÕPETAJAD, PREESTRID ja PASTORID: APSALON, Endel, n-ltn (EELK); ASUKÜLA, Raivo, lpn (EELK); HANSCHMIDT, Teet (EELK); JANTS-YLÖNEN, Lea, n-ltn (EELK); JÜRJO, Villu, n-ltn (EELK); JÜRJO, Silvester, n-ltn (EELK); KAKKO, Eduard, n-ltn, (EEKBKL); KAPTEIN, Veljo, ltn (EEKBKL); KASK, Üllar, n-ltn (EELK); KUTSAR, Gustav, ltn (EELK); KÜTT, Merike, ltn (EELK); LAAS, Ergo (EAÕK); LEEDJÄRV, Ants, n-ltn (EELK); LILLEORG, Allan, n-ltn (EEKBKL); MAIKALU, Meelis, lpn (EKNK) MILLER, Igor, lpn (EELK); NIKIFOROV, Raivo, ltn (EMK); NUGA, Jaan, lpn (EELK); NÕLV, Üllar, lpn (EELK); ORAV, Arvo, n-ltn (EELK); PAHAPILL, Enri n-ltn (EELK); PARTS, Peeter, kpt (EELK); PETERMANN, Kaido, kpt (EELK); PÖDER, Aarne (EEKBKL); Thomas Andreas PÖDER (EELK); REILA, Heiki, n-ltn (EELK); ROOSIMAA, Urmas, ltn (EEKBKL); ROOTS, Marek, lpn, (EELK); SAAK, Kaido, lpn (EELK); SÕRG, Tõnis, lpn (MPEÕK⁵⁹⁹); TAMM, Elari (EEKBKL); TOOMING, Ants n-ltn (EELK); VALK, Tõnis (EEKBKL).

DIAKONÕPETAJAD: LÄTTE, Aarne, ltn (EELK); SOVA, Sulev, lpn (EELK).

DIAKONID: ALASOO, Ralf, ltn (EELK); ARO, Ott, lpn (EEKBKL); KIVILO, Ants, n-ltn (EELK); KIVILOO, Ilmar, lpn (EAÕK); KUBJAS, Raino, n-ltn (EELK); KURVITS, Lauri, ltn (EELK); LAANESER, Jana, n-ltn (EMK); LUST, Valdo, lpn (EELK); MÖLDER, Mait (EELK); NIGOLA, Toomas (EELK); ROSMA, Meelis, lpn (EELK); SELLAK-MARTINSON, Saima, lpn (EELK); TALI, Moonika, n-ltn (EELK). **ALAMDIAKON:** SÕTŠOV, Andrei, n-ltn (EAÕK).

**ÜSP KAPLANI MERIKE KÜTI
ORDINATSIiooni JUMALATEENISTUS
TALLINNA PIISKOPLIKUS
TOOMKIRIKUS,
31. DETSEMBRIL 2000.**

*Vasakult: EELK Usuteaduse Instituudi
dekaan RANDAR TASMUTH, lpn
MERIKE KÜTT, peapiiskop JAAN
KIIVIT, kol-ltn TÕNIS NÖMMIK ja kpt
TAAVI LAANEPERE.*

Foto: Tiiu Pikkur.

⁵⁹⁹ Eesti Õigeusu Kirik (Moskva patriarhaat).

EESTIS ÕPPINUD VÄLISRIIKIDE KAPLANID

KAPLANITE ja RESERVKAPLANITE ning RESERV-ERIALAOHVITSERIDE ORIENTATSIOONIKURSUSED (KOK) LÕPETANUD VÄLISRIIKIDE KAPLANID: Kapten REMIGIJUS BUTKEVICIUS (r-k), Leedu armee (KOK-6); õpetaja SARMI TE FIŠERE, Läti ELK (REOK-1); vanemseersant VIESTURS GERHARDS, (Läti Baptisti Kirik) Läti Rahvuslikud Kaitsejõud (KOK-4); nooremseersant PATRIK GÖRANSSON (Rootsi Kirik), Rootsi armee (KOK-6); seersant DAINIS MARKOVSKIS (Läti ELK), Läti Rahvuslikud Kaitsejõud (KOK-4); kapral LAIMENIS PAULINŠ (Läti ELK), Läti Rahvuslikud Kaitsejõud, (KOK-5); kapten RIMAS VENSUS (r-k), Leedu armee (KOK-6).

KAPLANITE ÕPPEPÄEVADEST ja TÄIENDUSKURSUSTEST OSAVÕTJAD: vanemveebel OJARS FREIMANIS, Läti armee (õppepäevad 1999); vanemseersant VIESTURS GERHARDS (õppepäevad 2000); välipastor PATRIK GÖRANSSON, Rootsi armee (KTK-2 2002 & KTK-3 2003); kapten SAULIUS KASMAUSKAS, Leedu armee (KTK-2 2002); vanemseersant ILMARS MARDELIS (KTK-1 2001); välipastor TUOMAS PALOLA, Soome armee (KTK-2 2002); vanempootsman LAIMENIS PAULINS Läti merevägi (KTK-1 2001, KTK-2 2002); kapten ANTANAS STUMBRA, Leedu armee (KTK-2 2002).

KAITSEJÕUDUDE PEASTAABI ÜLEM KIN-MJR ANTS LAANEOTS ÕNNITLEB KOK-4 LÕPUPARAADIL LÄTI KAITSEJÕUDUDE KAPLANIT, VANEMSEERSANT VIESTURS GERHARDSIT.

Foto: Tiiu Pikkur.

KAPLANITE RINNAMÄRGI PÕHIKIRI

Kinnitanud 18. juulil 1996 Kaitsejõudude Peastaabi ülema kohusetäitja
kaitseväge juhataja kohustes kolonel Vello Loemaa poolt.

RINNAMÄRGI OTSTARVE

§ 1 Rinnamärk asutatakse kaplanite ühistunde süvendamiseks, nende ühisesse perre kuuluvuse väliseks tunnuseks ja kaplaniteenistuse sihtide embleemiks. See rinnamärk tuleb kandjale alati meelde tema kohustusi riigi ja Jumala ees, süvendades temas neid aateid ja traditsioone, mida väärtustab Kaplaniteenistus ja kohustab kandjat alati hoidma Kaplaniteenistuse kuulsust ning kaitsma teenistuse au ja head nime.

RINNAMÄRGI KIRJELDUS, MÕÖDUD ja SÜMBOOLNE TÄHENDUS

§ 2 Kaplanite rinnamärk sarnaneb väliskujult Malta ristile, mis asetatud kullavärvilisele tammepärjale, millel on ümmargune keskkohast ja teraotsadega ülespoole kaks ristuvat kaheteraga mõõka. Mõõgad – kullavärvilised. Risti keskkohal on väike Eesti riigivapp. Rinnamärk on valmistatud kullavärvilisest metallist. Rist on emailitud lillakassinine. Risti läbimõõt - 35 mm, mõõkade üldine pikkus - 33 mm, mõõgaterade pikkus - 28 mm, laius 3-3 mm, vapi mõõt - 12x8 mm ja paksus 1 mm, rinnamärgi kumeruse kõrgus keskkohast - 1 mm. Märki tagaküljel on kinnituskruvi ühes mutriga.

§ 3 Rinnamärk kujutab sümboolselt riigikaitse vajadust ja tuleb kandjale meelde alalist valmisolekut. Malta risti kujuline rinnamärk kohustab kandjat alati mõtlema oma vaimulikule kutsele Eesti Vabariigi kaitsejõududes. Mitme märki kandmisel kantakse kursuse lõpetanu rinnamärki oma väeosa märgist esimesena allpool.

§ 4 Rinnamärki võib kanda ka Kaitseväe ja politsei vormi juures, vastavalt eelmises lõigus toodule. Erariietuse juures rinnamärki ei kanda.

§ 5 Kaplanite rinnamärgiga ei ilustata annetatavaid auhindu ega kingitusi. Samuti ei ole normaalsuuruses ega ka vähendatud kujul rinnamärgi kandmine lubatud ilustustena esemetel.

RINNAMÄRGI KANDMISE ÕIGUS JA SELLE OMANDAMISE KORD

§ 6 Kaplanite rinnamärki võivad kanda ainult Eesti Vabariigi Kaplanite ja Reservkaplanite orientatsioonikursuse (KOK) või Reserverialaohvitseride orientatsioonikursuse kursuse (REOK) lõpetanud ja ettenähtud praktika sooritanud teoloogilise haridusega kaitseväelased ja kaitseväelased.

§ 7 Rinnamärgi saajale annab peakaplan välja tunnistuse rinnamärgi kandmise õiguse kohta. Väljaantud tunnistuste registrit peab Kaplanite Kursus. Registreerimise kantakse tunnistuse saaja kohta:

- 1) ees- ja perekonnanimi,
- 2) sünniaeg,
- 3) auaste,
- 4) amet,
- 5) kaplanite kursusel viibimise aeg.

Tunnistuse järjekorranumber graveeritakse rinnamärgi tagaküljele.

§ 8 Koos rinnamärgi tunnistusega antakse isikutele välja ka rinnamärgi põhikirja ärakiri ja võetakse neilt allkiri, et nad kohustuvad kinni pidama kõigist põhikirja määrustest. Rinnamärgi kandmise õiguse kaotamise korral (§9) kohustuvad nad rinnamärgi kandmist õigustava tunnistuse (§7) peakaplanile tagasi andma.

RINNAMÄRGI KANDMISE ÕIGUSE KAOTAMINE

§ 9 Rinnamärgi kandmise õiguse kaotavad:

- 1) isikud, kes on jäänud ilma hääleõigusest Riigikogu valimise, rahvahääletuse ja rahvaalgatuse seaduse põhjal,
- 2) kaitseväelased, kes vabastatakse tegelikust kaitseväeteenistusest degradeerimise tõttu,
- 3) kui kaplan kaotab oma vaimuliku staatuse.

RINNAMÄRKIDE HANKIMISE ja VÄLJAANDMISE KORD

§ 10 Rinnamärgi muretsevad rinnamärgi kandmiseks õigustatud isikud (§6) oma kulul.

§ 11 Paragrahvis 6 tähendatud isikud on kohustatud muretsema rinnamärgi kaplanite kursuse kaudu.

§ 12 Rinnamärkide ja nende tunnistuste väljaandmine Kaplanite Kursuse lõpetanuile toimub tavaliselt nende kursuselt lahkumise päeval ühes lõputunnistuse kätteandmisega ja ohvitseriks ülendamise käskkirja ettelugemisega peakaplani poolt määratud pidulikkusega.

LÖPPMÄÄRUSED

§13 Kaplaniteteenistuse lõplikul likvideerimisel lõpeb rinnamärkide kandmiseks lubade välja andmine ja kõik rinnamärkidesse puutuv kirjavahetus antakse üle Kaitsejõudude Peastaabi arhiivi koos kaplaniteteenistuse kirjavaraga.

KAITSELIIDU KAPLANI PAGUNIKATE.
*KANNAVAD KAPLANID ja
KAPLANIKANDIDAADID, KES EI OMA
OHVITSERI AUASTET.*

APOSTLIK-ÕIGEUSU KIRIKU EESTIKEELNE KATEKISMUS AASTAST 1868 „RISTIUSSU ÕPPETUSSE

Esimesed alustused ehk lühikene püha sõnnum ja lühikene
katekismus”

(Rija linnas, Ernst Platese juures 1868)⁶⁰⁰

Kristlikud õppetused sõjameeste seisusle

(Lisandus se lühikese katekismusse jure)

Ülespidamise pea-õpetused

- 1) Püha apostel Peetrus kirjutab: *Kartke Jumalat ja austage kuningat* (1 Pe 2, 17b). Ka meie Issand Jeesus Kristus ise ütles: *Andke nüüd keisrile keisri oma tagasi ja Jumalale Jumala oma* (Mt 22, 21). Vaata need on need peaseadused ristsinimeste kui ka alamate ülalpidamise sees.
- 2) Ja nõnda peab siis ka ristiusu sõjamees alati neid kahte peatükki silmi ees pidama teenides esiteks vagalt Jumalat ja teiseks truult oma isamaad.

Jumala vastu

- 3) Usu kõigest südamest ainu Jumala Isa, Poja ja Püha Vaimu sisse, kuidas usub Õigeusu Kirik. Selles usus seisneb jumalik äravõitja vägi. *See ongi meie võit mis on võitnud ära maailma – meie usk* (1 Jh 5, 4).
- 4) Palu usuga. Et Jumal kõikide Looja on. Ei sünni ühtegi head Jumalata ja palveta. *Kõik mida te iganes palves endale palute uskudes, seda te saate* (Mt 21, 22).
- 5) Kui sinu teenistuskord sind seatul ja õigel päeval ning tunnil kirikusse ei lase palvele, siis hüüa Jumala ja meie Issanda Jeesuse Kristuse nime poole, kelle poole sul on võimalik paluda kõikjal ja igal ajal, Taaveti sõnadega: *Õnnistage Issandat, kõik tema teod kõigis tema valitsuse paigus. Õnnista, mu hing, Issandat!* (Ps 103, 22).
- 6) Armasta Jumalat, kui oma kõige paremat isa, kõiketeadjat ja õiget kohtumõistjat ning karda Teda vihastamast kurja tegudega. *Issanda silmad on õigete poole ja ta kõrvad nende kisendamise poole. Issanda pale on kurjategijate vastu, kaotamaks nende nimetamist maa pealt* (Ps 34, 16 – 17).

⁶⁰⁰ Kirjaviis osaliselt redigeeritud Andrei Sõtšovi poolt (sõna „keiser“ asendatud sõnaga „isamaa“, „w“ asemel kasutatud „v“), jne.

- 7) Kui sa patustasid, siis ära viivita seda kahetseda lootes Lunastaja Jeesuse Kristuse Jumalapojale, kes annab andeks patustele ja kelle *veri puhastab meid kõigest patust* (1 Jh 1, 7b).

Isamaa vastu

- 8) Pea iga korra sees truudust oma isamaa vastu, sest sina andsid temale oma vannet Jumala ees. Sest kui sa oled truudusetu isamaale, siis saad sa selleläbi truudusetuks Jumalale ja Jumala vanne langeb sinu hinge peale.
- 9) Ole rahul selle seisusega, mis sulle on seatud ülevalt Seda käsku andis Jumal iseäranis sõjameestele Ristija Johannese sõnade läbi: *olge oma palgaga rahul* (Lk 2, 14b).

Ülemate vastu

- 10) Kuule ülemate sõna isamaale kuulekuse pärast, kes neid ametisse seadis, sest Jumala käsk ütleb: *alistuge Issanda pärast kõigele inimlikule korrale, olgu kuningale kui kõige ülemale. Olgu maavalitsejale kui tema poolt saadetule, kurjategijatele karistuseks, heategijatele aga kiituseks* (1 Pe 2, 13 – 14).

Kaasteenijate vastu

- 11) Ela vennalikus üksmeeles kõigi inimestega ja oma kaasteenijatega ning ole ikka valmis neid iga häda sees aitama. *Petetud vend paneb rohkem vastu kui tugev linn* (Õp 18, 19).
- 12) Aga kui nemad sind kurja tegudele kutsuvad, mis on käsu ja vande vastu, siis tuleta endale apostli sõna meelde: *Jumala sõna tuleb enam kuulata kui inimese sõna* (Ap 5, 29).

Oma teenistusest

- 13) Toimkonna peal ole vahva: sõjamees, kes ei ole korralik ja truu oma vahi peal, saab süüaluseks oma truudusevande vastu ja on veel peale selle kaassüüdlaseks kõigele tulemustele, mis võivad sündida selle pärast.
- 14) Sõjas ole vapper, lootes Jumala – kõigeväelise kaitsja ja päästja peale. Pea meeles Taaveti sõnu: *Jumalale ma loodan, ei ma karda! Mida inimene võib mulle teha?* (Ps 56, 12). *Vaata Issanda silm valvab neid, kes teda kardavad, neid kes loodavad ta heldusele, - et päästa nende hinge surmast* (Ps 33, 18 – 19).
- 15) Ära heida hädas eemale vaimuvaprust. Kui sa oma kohustele jääd truuks, siis Jumal päästab sind oma surma läbi surmast, mis toob sulle kadumata krooni. *Ei taba sind õnnetus ega jõua nuhtlus su koja ligi. Sest sinu pärast käsib ta oma ingleid hoida sind kõigil su teedel* (Ps 91, 10 – 11). Sinu hing saab olema Jumala käes ja need, kes inimeste silmade all sattuvad hätta, ei jää häbisse, sest nende lootus igavesse elu peale on täitunud. *Ärge kartke neid, kes ihu tapavad, hinge aga ei suuda tappa* (Mt 10, 28).

- 16) Ole usin oma töös ja kannu hea meelega oma teenistuse raskust. Sest Jumal andis esiinimesele ja tema läbi ka kõigile teistele inimestele käsu: *oma palge higis pead sa leiba sööma* (1 Mo 3, 19a).

Iseenda vastu

- 17) Vaevas hoia oma ihu haavade, viletsuse, suretamise ja nõtruse eest patu tegemise läbi nõnda kui oma hinge - patutõve eest. Hoia end eemal Jumala unustamisest, mis teeb hinge pimedaks ja tigidaks. Hoia end lihalikke kiimaluste eest, mis hinge ühes ihuga ära rikub.
- 18) Püüa oma halbade ihaldamiste üle saada võitjaks niisamuti, kui sa saad võitjaks oma välispidise vaenlase üle. Selleks täiuslikuks võiduks kutsub sind taevane Kuningas öeldes: *võitja pärrib selle kõik ning "mina saan talle Jumalaks ja tema saab minule pojaks"*. Aga argade ja uskmatute ja jäledate ja mõrtsukate ja hoorajate ja nõidade ja ebajumalateenijate ja kõigi valetajate osa on tule ja väävliga põlevas järves, *see on teine surm!* (Ilm 21, 7 – 8).

Lisaks ülaltoodule on teateid veel XIX sajandil ja XX sajandi alguses ilmunud eestikeelse õigeusu teoste kohta:

„Palwe järg surnute eest”, Riia 1885, mis oli mõeldud „õigeusulistele sõjameestele ja kõikidele, kes usu ja isamaa eest on ärratappetud”.

„Palwe laulmise kord meie Issandale Jumalale Keisri ja rahva eest mis lauldud saab sõjapidamise ajal waenlase vastu”, Riia, 1904.

TEADAOLEVAD VENE ÕIGEUSU SÕJAVÄEGARNISONIDE KIRIKUD, KABELID JA VAIMULIKUD EESTI TERRITOORIUMIL⁶⁰¹

Kasutatud lühendid: dk – diakon; kdk – köster-diakon; pr - preester, üdk –
ülemdiakon;
üpr – ülempreester.

TALLINNA PÜHA SIIMEONI ja ANNA KIRIK (Tallinna Siimeoni mereväe kirik)

Vene rahvusest õigeusklike mereväelaste algatusel ja nende annetustel rajatud 1752. a sadama lähedal põhjavajunud laeva rusudele ning merevoogudelt võidetud ja täidetud maapinnale. Puust ristikujuline lääne neljatahulise püramiidja kiivriga kella- ja kõrgema keskosaga, katusel sibulakiivriga haritorniga, vooderdatud männilaudadega. Kiriku-hoone (32x12,8 m²). Seest krohvitud, toetus kaheksale puust sambale, katus ja kiivrid kaetud õlivärviga kaetud plekiga. Pühitsetud püha Siimeoni ja naisprohvet Anna auks. 1827 toimus põhjalik remont. Ühevöödiline puust sammastega kujudesarv (1871, maksumus 1500 rbl, ikoonid maalis kunstnik Murzanov, värvitud õlivärvidega, kaetud pronks-kaunistustega). Madalate kuninglike ustega, mille kohal sümboolne pühavaimu tuvikese kuju ümbritsetud säraga. Aujärg kaetud marmoriga (kõrgus 0,99, pikkus 1,13 ja laius 0,94 m), 2. märtsil 1919. kasutas eestlastest õigeusklike kogudus, kasutati garnisoni kirikuna kuni 1936 läks vahetuse korras Tallinna peakiriku venelastest koguduse valdusse. Suletud 1963, hoone ehitati ümber võimlaks. Hiljem EKNK koguduse kasutada, aastast 2000 taas EAÕK omand. Kirik taastatud Püha Siimeoni ja Anna koguduse pühakojaks.

Vaimulikud: pr Joann ANITKIN, 1768; pr Dimitri KRINITSKI 1768-69; pr Dimitri TIMOFEJEV 1769-72; üpr Joann SAVITSKI 1772-82; üpr Feodor LANEVSKI 1782-97 († 1800); pr Peeter GRIGORJEV 1797-1808; pr Joann ZAMENSKI 1808-36; üpr Simeon STRATONOVITŠ 12.8.1836-50; üpr Joann ZVADSKI 1850-57; üpr Simeon STRATONOVITŠ 1857-†1859; üpr Nikolai STRATONOVITSH 1859-† 19.4.1889; üpr Joann ORLOV 1889-14.12.1892; pr Feodor BOGOLJUBOV 14.12 1892-94; pr Peeter SOBOLEV 8.1.1894-18.10.96; pr Kristofor BRATOLJUBOV 18.10.1896- 7.2 1901; pr Vladimir PORROVSKI 7.2.1901-18 pr Anton LAAR 1918-27. 3.1919; üpr Nikolai PÄTS 27.3.1919-10.12.36; üpr Joann BOGOJAVLENSKI 10.12.1936-24.5.46; üpr Georgi ALEKSEJEV 10.12.1936-1.6.40; üpr Georgi ALEKSEJEV 5.11.1941-10.5.43 pr Grigori SELIKANOV 7.12.1943-44; (†10.4. 1984); pr Jakov TIMOFEJEV 20.2.-12.6.1944; pr Liveri VORONOV 1944; üpr Jevgeni JAHONTOV 7.3.1944 22.10.45; üpr Pavel KALINKIN 24.6.1946-3.2.51; üpr

⁶⁰¹ Ärakiri EAÕK kaplanite seeniori, kpt Aivar Sarapiku valduses.

Vitali TÄHT 30.9.1950 (11.2.1951) –1.2..63. Diakonid: dk Tiit SOROHOV 20.5.1780- 83; kdk Andrei LADINSKI 1783- 95; kdk Peeter GRIGORJEV 1795-97; kdk Joann MALAHIEV 1797-1803; kdk Perber ZAHHARJEV 1816-28; kdk Mihhail FEODOROV 1829-42; kdk Joann PROŠTŠANSKI 1842-48; kdk Aleksander KROPSKI 1848-53; kdk Vassili ILMENSKI 1853-56; kdk Dimitri MEŠTŠERSKI 1856-65; kdk Vassili KOLJUKOVSKI 1865-71; kdk Peeter ANTOV 1872-†1874; (k)dk ? SMI? 5.3.1895 -11.8.1903;⁶⁰² kdk Aleksander MURAVJOV 28.12.1900-24.10.06; üdk Josif LONGINOV 10.12.1936-1.11.56 (†3.6.1959); dk (hiljem üpr) Mihhail RIDIGER (hilisem Moskva patriarh ALEKSIUS II isa) 1941-20.12.42; üdk Feodor JUDIN II-17.11.1944; kdk Joann ŠARIN 19 1952-53.

KANTONISTIDE TAGAVARA POOLBRIGAAD

Sõja- ja mereväe haiglate ühendamisel 1827 jäid sõjaväe hooned vabaks ja siia paigutati kantonistide poolbrigaad. Kuna haigla kirik oli muutunud kasutuskõlbmatuks, siis kasutati jõudeolevat Tallinna Jumalasünnitaja Vladimiri pühakuju kirikut (asus praeguse Issanda Muutmise kiriku krundil, tänapäeval koguduse kantselei ja preestri elumaja). 1857 paigutati nimetatud poolbrigaad mujale.

Vaimulikud: pr Joann GONIBEV(?) 1835- 36; pr E. HOROŠKEVITŠ(?) 1836- †17.7.1839; pr Joann GOLOBEV (?)1839- 49; pr Konstantin SMIRONOV 1846; pr Simeon PEREPETŠ 1855- 57.

23. DIVIISI 89. VALGE MERE (BELOMORI) POLK

Paiknes Kalamaja linnaosas (arvatavasti Patarei kasarmutes, praeguse Keskvangla hoones). Algselt kasutati kirikuks puust (Püha Anna ?) barakki, vahepeal kasarmu läänetiivas olevat hoonet, hiljem eraldi ehitatud piklikku paekivist hoonet. Kirik oli pühitsetud püha Imetegija Nikolause auks.

Vaimulikud: pr Vassili BORISOGLEBSKI 1885-23.2.94; üpr Joann PÕLAJEV 23.2.1894-1916.

90. ONEGA POLK

Asus Juhkentali linnaosas. Kirik oli sisustatud kasarmu paekivihoones ja oli teatavasti pühitsetud Jumalasünnitaja Tilreini (?) pühakuju auks.

Vaimulikud: pr Aleksander PAŠSKI; pr Aleksander SOKOLOV 1878-84; pr Mihail ZELEKIN 6.12.1884-21.10.92; pr Peeter SOBOLEV 21.10.1892-22.1.94; pr Kristofor BRATOLJUBOV 3.1.1894-19.12.96; üpr Pavel IZVEKOV 1898-11.2.1898; pr Aleksander GRIVTSOV 11.8.1898-6.9.1903; üpr Joann HARLAMOV 6.9.1903-15.6.10; pr Vitali POKROVSKI 15.6.1910-16.

91. DVINSKI POLK

Moodustatud u 1803 endisest Tallinnas asunud 3. ja 31. Kütipolkudest. Paiknes Juhkentali linnaosas. Eraldi kirikut ei omanud, kasutati garnisoni – Tallinna Jumalasünnitaja sündimise (Kaasani) kirikut. Polgu vaimulikud: pr Vassili NEREDITSKI 1880, pr Viktor PODLINSKI 1880-81; pr Konstantin VRDTŠEVITS (?) 1889; pr Joann HARLAMOV 1889-17.4.1891; pr F.

⁶⁰² Käsikiri vigane, mitmed nimed raskesti loetavad.

BOGOLJUBOV 1891-92; pr Nikolai ANDREJEV 1892-99; pr Pavel BÖSTROV 1899-1909; pr Vladimir JUSTITSKI 1909-?.

TALLINNA KIRIK JUMALAEMA PÜHAKU „KÕIGI KURBADE RÕÕM” AUKS

Asub Sitsi (okupatsiooni a-tel Majakovski) tänaval. Kirik-palveala on ehitatud 1911-13. Balti Manufaktuuri tööliste ja teenistujate usulisteks vajadusteks. Kasutatud I maailmasõjas mereväe ja arvatavasti ka sõjaväe poolt. Oli nimeliselt kirjutatud Tallinna Nikolai Koguduse juurde. 1945 moodustati iseseisev kogudus venelastest õigeusklikele. Tellistest piklik täisnurkne hoone (pikkus 9,5-5,5; seinte kõrgus katuseni 2,6 ja harjani 4,3 m). Katus kaetud värvitud raudplekiga. Altar lääneosas, aujärg puust 1 m² pindalaga. 1922 sisustati end Böckeri laevatehase kiriku päraldistega. Pühitsetud Jumalasünnitaja kõikide kurbade rõõmu pühakuju auks. Mere- ja sõjaväevaimulike nimed ei ole teada. Hilisemad vaimulikud ei teeninud sõjaväelasi.

TALLINNA SÕJAVÄE (3. ja 31. KÜTIPOLGU) VAIMULIKUD

Tallinnas asunud 3. ja 31. Kütipolgud vähendatud koosseisudes kasutasid usuliste vajaduste rahuldamiseks garnisoni ehk Tallinna Jumalasünnitaja sündimise (Kaasani) kirikut.

Vaimulikud olid ametis olevate pataljoni numbrite järgi: I pataljon – pr Vassili MIRONOV 1784; hiljem pr Diiron (?) TIMOFEJEV. II pataljon – pr Gavril TSHERTKOV 1784. III pataljon - pr Semjon MIRONOV 1784; pr Feodor JAKOVLEV.

TALLINNA SÕJAVÄE HAIGLA

Asutatud 1780, Härjapea jõe kaldal, praeguse Liivalaia tänava läänepoolel (Tiigiveski pargi ümbruses). Piklik puukirik, nelinurkse kelpkatusega, mille lääneosal madal kaheksatahuline kella- ja idaosal väike sibulakujuline haritorn. See on puukirik, mis on ehitatud 1772 ja pühitsetud Neeva Aleksandri auks. Hoone muutus tarvitamiskõlbmatuks a-ks 1836. Kirikuamet ja sisustus viidi Haapsallu, millest 1846 võrsus Haapsalu kogudus.

Vaimulikud: pr Simeon MIRONOV 1776-97; pr Sergei MIRONOV 1797 13.11.98; pr Vassili SEMJONOV 24.7.1799; pr Vassili ZVEREV 1830; pr Joann TIHHOMIROV 1.11.1831-12.36.

TALLINNA MEREVÄE HAIGLA

Asutatud 1715, Juhkentali äärelinnas, Härjapea jõe kaldal. Kiriku jaoks oli sobitatud üks puuhoone. Ehitatud 18. saj lõpus ja pühitsetud Kolmainu Jumala auks. Kui 1827 ühendati sõja- ja mereväe haiglaid, muudeti üks piklik puust ravihoone kirikuks, mis samuti nagu eelkäija, pühitseti Kolmainu Jumala auks. Peale Krimmi sõda (1854-55) lakkas kirik tegutsemast.

Vaimulikud: pr Adrian TIMOFEJEV 1799; pr. Andrei NANOV(?) 1821-39.

23. DIVIISI LAATSARETID

Teadaolevad vaimulikud: I laatsaret pr Aleksander SMIRNOV. II laatsaret üpr Leonid VOLOSSEVITS.

TALLINNA SÕJAVÄE HAIGLA

Asutatud 1827, Juhkentalis asunud sõjaväe haigla kivihoonesse (ehitatud 1840, kasutati varemalt osaliselt surnukuurina), sisustati kirik, mis pühitseti 1894 Jumalasuunitaja kõikide kurbade rõõmu pühakuju auks. Kirik tegutses 1917. a lõpuni.

Teadaolev vaimulik pr Aleksander GRIVTSOV 1907-18.

TALLINNA SÕJAVÄE (ALEKSANDRI) KALMISTU (Tallinna Siselinna, nüüd kaitseväekalmistu).

Õigeusu Aleksandri kalmistust kagus ja luteri usu Kaarli kalmistust (Siselinna kalmistu) lõunas, Härjapea jõe alguses Lasnamäe veerul asuvale sõjaväekalmistule ehitati enne 1890 (?) väike piklik nelinurkne katusega kabel, millel haritorn. Kivist seest ja väljast krohvitud kirik, mis oli pühitsetud Kristuse ülestõusmise auks. 1918 muudeti see harilikuks surnumatmise kabeliks. Kabel rüüstati okupatsiooniaastatel, kuid tänapäeval on käsil selle taastamine. Kuni 1917 teenindasid kabelit Tallinna garnisoni vaimulikud.

TALLINNA SÕJAVÄE MOONATEHAS.

Kopli poolsaarel asunud tehase asutatud kirik avati 20.12.1913, (nr Z0987). Lähim teave kirikust ja vaimulikest puudub.

IMPERAATOR PEETER SUURE MEREKINDLUS

Merekindluse Naissaare staap: teadaolev vaimulik pr Aleksander VESSELOV 6.5.1915-?. 1. suurtüki polk: Teadaolevad vaimulikud: üpr Vladimir ARHANGELSKI 3.2.1915-?; pr N. PAHKEVITŠ 1916; pr Joann KRAŠANOVSKI 1917; pr Arhipp TOŠKA 4.-11.1917. 2. suurtüki polk: Teadaolev vaimulik pr Joann TIHHOMIROV 1915-18. 3. suurtüki polk: vaimulik pr Andrei VASSILKOV 1916-17(?). Merekindluse ajutine laatsaret: vaimulikud: pr Joann DIMITRIEV 28.9.1914 ak Nikita ALMAZOV 20. 9.1914-?.

ALLVEELAEVADE BRIGAAD

Tallinnas baseerunud allveelaevade brigaadi vaimulikud: pr Aleksei SERBBOV 6.5.1915; pr Joann BEZSRENIKOV 6.5.–29.2.1915 (?); pr Aleksei LOBRJAKOV 29. 6.1915.

SAAREMAA POLK

Polk asus pärast linna hõivamist (1704) Tartus. Algselt kasutas polk Püha Nikolause kirikut, selle lammutamise järel püstitati samas 1749. a polgu välikirik, mis tegutses polgu lahkumiseni. Vaimulike kohta puudub teave.

BELOZERSKI POLK

Polk asus 1806. a mõni kuu Tartus. Teadaolev vaimulik pr Pavel TŠERTKOV 1803-†1824.

24. DIVIISI 95. KRASNOJARSKI POLK

Moodustatud 1863 Pihkva polgust Helsingis. A-st 1892 paiknes Tartus Allee (nüüd Puiestee t) idapoolses ääres, Emajõe Tammoru idanõlvakul (arvatavasti seal, kus asuvad praeguse Tartu ÜJP Lembitu kasarmud). Kapten V. R. Kirejevi kavandatud kivikirik ehitati Feodor Jakovlevi poolt omal kujul 2. pataljoni söökla juurdeehitusena, mida pärgasid hõbedased kuplid. Armees peapreester Zeiebrovski pühitses 28.4.1896 kiriku püha Georgiuse auks. Ruumikamaks muutmiseks kasutati liikuvat vaheseina. Kujude seinategi ja ikoonid maaliti ühe polgu ohvitseri poolt 1917. lõpetas kiriku revolutsiooni tõttu tegevuse. Aastal 1919 muudeti kirik teatrisaaliks, praegu on kirik varemetes.

Vaimulikud: pr Joann BOGOSLOVSKI 12.8.1864-2.8.1908; pr Pavel TSITOVİŠ 2.8.1908- †29.1.1913; pr Aleksandr SERGEJEV 9.3.1913-19.7.1914; pr Joann NAGOVSKI 06.04.1914-2.7.1915; pr Vladimir BIRULJA 8.7.1915.

TARTU SÕJAVÄE HAIGLA

Puust hoone, ehitatud 1704, oli pühitsetud püha Georgiuse auks. Lähem informatsioon puudub.

RAKVERE 29. RESERVHOSPITAL

Vaimulik: välipreester Sergei FLORINSKI⁶⁰³.

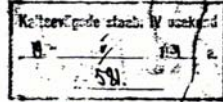
Lisaks ülalnimetatutele teenisid mitmel perioodil õigeusklikke sõjamehi veel Tallinna Jumalaema sünnitamise (Kaasani) ning Paldiski ja Tartu Gregoriuse kirikud.

⁶⁰³ Kuulutatud pühakuks 2002. Vt lk 83-84.

EESTI KAITSEJÕUD JA JUUDIUSULISED

ÜLEMRAEHT DR. A. GOMER

EESTI
TEL. 2224-62
№ 876

Härra Kaitseministrile.

Julgen pöörata Teie poole palvega, et kaitseväes teenivaid juudi soost sõdurid meie nelipähi pühadeks teenistusest vabastataks,

Teenistusest täitsa vabastada palun järgmistel päevadel:

21. mail kella 6-est õht. kuni 23-ni maini k. 10. õht.

Teie lahke vastutuleku peale lootes ja minu palve täitmist ootama jäädes, kõige austusega.

Dr. A. Gomer

Krameri

11-18

Telegramm

26

Divül I, II, III, Merejõud, Kõpül, Ohukaitsse, Varvalül, Katervül.

Juudi ülemrabbi pöörduis Kamini poole palvega vabastada teenistuskoostu täitmisest juudi usulisi sõdureid nende usukommete täitmiseks eel- seisvatel juudi pühadel:

Ühel-aastal 11. sept. kella 1700 kuni 13. sept. kella 2100-ni; palvepäeval 20. sept. kella 1700 kuni 21. sept. kella 2100-ni; lehtmajade pühadel 25. sept. kella 1700 kuni 27. sept. kella 2100-ni ja 2. okt. kella 1700 kuni 4. okt. kella 21-ni.

Kamin käsiks käesolevas asjas toimida Siseministritiku pr. 759 järele.

Tallinnas, "7." septembril 1931 e. №. 581.

Tõrjundallus
mat-mat
stavabül.

EESTI JUUDI USU ÜLEMRABI DR GOMERI KIRI KAITSEMINISTRILE JA SELLE TULEMUS: KAITSEVÄGEDE STAABIÜLEMA KORRALDUS NR 581
Originaal riigiarhiivis, fond 495.

„PRO DEO et PATRIA”
EESTI KAPLANITEENISTUSE MARSS

ROMAN TOI 2001

Võtkon U $\text{♩} = 98$

Võtkon U

Võtkon U

Võtkon U

Võtkon U

Võtkon U

Võtkon U

EESTI KAITSEVÄELE PÜHENDATUD PALVED JA LAULUD

„TE DEUM”

Viis: Niketas Remesianast 335-414

Sõnad: Ivar Rammo (*1926)

I Sind, Ju - mal, kii - da - me! II Sind, Is - sand, tä - na - me -

I Sind, Ju - mal I - sa i - ga-vest, II kõik maa - ilm kii - dab sü - da-mest.

I Meid ai - ta mei - e heit - lu - ses. II Meid, toe - ta mei - e võit - lu - ses,

I et tee - ni - da me ko - du-maad, II et kaits - ta me i - sa-maad!

I Pü - ha on suur Ju - mal, II pü - ha on suur Ju - mal

pü - ha on suur Ju - mal, suur Is - sand tae - va - ne.
I & II

I Suur vä - gi suu - re au - ga II käib ü - le tae - va, ü - le maa.

14

 I Meid kin - ni - ta, et juur-dub usk, II et val-gus vöi-dab pi - me-dust.

16

 I Et öi - gu - se ja tõ - e loit II ei kus - tu, ku - ni vir - gub koit!

18

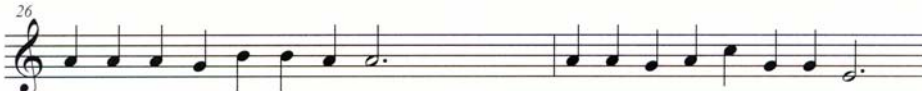
 I Et kõ - la - ma jääb Ees - ti keel II ja jõu - du ko - gub ees - ti meel.

20

 I Sind, Ju - mal, I - sa, suu - rest väest, II ja Poe - ga, mei - e a - bi-meest:

22

 I Sind, Pü - ha Vaim, kes õn - nis - tad, II kõik aus - ta - des kii - da - vad!

24

 I Sull' sü - da - me siin a - va - me: II too õn - ne mei - e rah - va - le!

26

 I Too jul - gust, kas - vu, õn - nis - tust, II et hoi - da mei - e va - ba - dust!

28

 I Et Si - nu a - bil võr - sub taim, II et kas - vab, sir - gub, ees - ti vaim.

30

 I Et si - nu sõ - na õi - gel teel II me saa - me käi - a, kin - del meel!

32

 I Meid ai - ta hoi - da mei - e maad, II et va - baks jää - gu i - sa - maa!

34

 I Sind, Ju - mal, mei - e kii - da - me, II Sind i - gal päe - val tä - na - me.

36

 I Meid hoi - a, Is - sand A - bi - mees, II ka kõi - ge kur - ja, pa - tu - eest,

38

 I ja mei - e pea - le ha - las - ta, II meid kõi - ges hä - das a - vi - ta.

40

 I Me nõd - rad, Sul - le loo - da - me, II Su rah - va selt - sis pa - lu - me.

42

 I Me ai - nus loo - tus o - led Sa, II ei Sa meid jä - ta a - bi - ta. I & II Aa - - - men

PALVE ENNE LAHINGUT

Issand, Sina tead, et meid ootab väga kibe päev —
 Kui meie peaksime Sind heitluses unustama —
 Siis palun ära Sina unusta meid,
 vaid hoia ja kaitse meid elus ja surmas!
 Kristuse nimel, aamen!

Admiral Sir Francis Drake

EESTI KAITSEVÄE KAPLANITE MARSS

Viis: Roman Toi (2001). Sõnad: Ivar Rammo

Samm kindel uuel teel, mis taastas meile Looja. Siht selge: Eesti eel käib vabaduse tooja! Et kaitsta kodumaad meid valgusta ja aita, siis taeva poole saab leek vabadusse loita. Taeva poole kanduv laul Jumalale andku au, taeva poole tõusku meie kiitus, tõusku meie kiitus Loojale. Meil' usku, kindlust too ja Eesti uueks loo. Me uuel teel meid saatku veel Looja vaim. Looja võim saatku meid siin uuel teel!	Meid, Looja, saada veel, Su arm meist võitjad tegi. Meil' jõudu, kindlust too siin vaba Eesti kaitsele. Meid õnnista ja loo riik Sinu Sõna paistel. Taeva poole kanduv laul Jumalale andku au, taeva poole tõusku meie kiitus, tõusku meie kiitus Loojale. Meil' usku, kindlust too ja Eesti uueks loo. Me uuel teel meid saatku veel Looja vaim. Looja võim saatku meid siin uuel teel! Vaen, kurjus, taandu teelt, siin sammub kristlik vägi!
--	---

TAEVA POOLE ÜHIS MEELEL: OOD RÕÕMULE

Viis: Ludwig van Beethoven. Sõnad: Ivar Rammo

1. Taeva poole ühismeelel
kõlaga me kiituslaul
Vennalikul Rõõmumeel
Jumalale andkem au!
Ühislaul nii pühendagu
meie Looja õnnistust.
Inimkonda ühendagu
armastus ja jäädav usk!	2. Kurbuse ja mure pilvi
hajutagu kindel meel!
Pisarates leinasilmi
lohutagu päev, mis eel.
Tõrju eksiteele viivad
kahtlusvarjud meie teelt!
Uue päeva lootustiivad
koidul ülendagu meelt!
3. Maad ja mandrid, taevad, tähed,
kiitust toogu Loojale!
Võidupärjad pange pähe
jääva elu toojale!
Südamete kandlekeeled,
rõõmus kõlaga te hääl!
Ühinegu kõigi meeled
kiituslaulaks ilma pääl!	* 4. Sajandite tuulte keerul
kindlameelselt seiskem koos!
Teoks nüüd saagu uuel veerul
õiglus rahva ajaloo!
Usk me lootust ülendagu:
vabaks saagu inimhing!
Pühas palves ühendagu
Inimkonda sõprusring.

* Soovi korral laulda rahvuslikel üritustel.

Algupärased sõnad: Johann Christoph von Schiller (1824).

SAMMU, KRISTLIK VÄGI!

Viisil: Onward, Christian Soldiers!"

Arthur S. Sullivan (1842 – 1900)

Sõnad: Ivar Rammo *1928

Sammu, kristlik vägi, vabaduse teel.
Meie marsisamme juhib Looja meel.
Taeva poole kandub meie ühislaul:
Tahame koos kiites anda Jumalale
au!

Looja arm ja heldus meile rahu loob,
Õigluse ja hoole jälle koju toob.
Ustavaks et jääda, kinnita me meelt,
Et ka ohu surve sunnil me ei taandu
teelt.

Refrään: Sammu, kristlik vägi,
vabaduse teel.
Meie marsisamme juhib Looja meel.

Refrään

Jumal, helde Looja, õnnista me maad!
Aita, et me rahvas jälle terveks saab!
Anna meile jõudu käia õigel teel,
Sinu Sõna jäävalt saagu meile sihiks eel!

RIVILAULUD:

KOK-7 RIVILAUL

Viisil "Kord elas mölder veski peal"

Kord tulin mina Paldiski
ai tsimmai ruudi ralla
(see fraas kordub iga rea järgi)

sääl nägin mina kaptenit
Ta ütles "Tere tulemast"
Ja värav kinni kolksatas
Mul munder selga topiti
Ja kasarmusse saadeti
Meid füüsiliselt testiti
Galilid pihku pisteti
Meil rivikorda drilliti
Ja loengutes päid grilliti
Siis lõpuks metsa saadeti
Kolm päeva meid seal survati

Meil eluvõitlust näidati
Konservidega toideti
Und ülematel sooviti
Kuid vihma kaela kallati
Õöd rahulikult veedeti
Ja vahel vaenlast pekseti
Ränk koorem selga suruti
Ja malelauda sätiti
Küll oli pikk see kodutee
Ning villid tulid varvastel
Meid vägevasti toideti
Ja õhtul sauna saadeti
Mis lõpuks saab meist ei me tea
Ehk seegi selgub õige pea!

KOK-8 RIVILAUL

See on meie KOK-I rühm
Pea on püsti, sirge rüht!
Issand, halasta!

Ärkan hommikul kell kuus
Kaheksaks on saiad suus.
Issand, halasta!

Pater Noster Martinson -
Ema, isa, meile on.
Issand, halasta!

Suurem veel kui Pater on
Meie leitnant Tõnisson.
Issand, halasta!

Meie Kõigevägevam
Juhtub pattu nägema.
Issand Halasta!

Kui selles elus eksin ma
Pea tähehüppeid tegema.
Issand, halasta!

Relvaisand veebel Kask –
Kuula parem, mis on käsk!
Issand, halasta!

Rividrill on lemmiktund
Silma ei saa lasta und.
Issand, halasta!

Tunni algul ei me tea
Kas lektor vahetundi peab.
Issand, halasta!

**MEREVÄE MÄLESTUSTEENISTUS TALLINNA
KAITSEVÄEKALMISTUL**

Foto: Mereväe arhiivist.

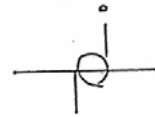
LISA 23

KAPLANITE SARVESIGNAALID

Roman Toi

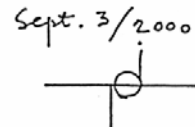
TAPTO:

Nukralt

REVELI:

Röõmsält

NÄGEMUS EESTI KAPLANITEENISTUSE TULEVIKUST

Kaitseväe emeriitpeakaplan, kolonel Michael G. Viise ettekanne kaplanite
õppepäeval 23. aprillil, 2001

I SISSEJUHATUS - MEIE UNIKAALNE VÕIMALUS

Minu nägemus kaplaniteenistuse tulevikust on seotud sügavalt veendumusega, et meile - kaplanitele, on antud unikaalne võimalus mõjutada meie hoole alla ajutiselt usaldatud noori mehi. Meil on võimalus neid evangeeliumiga puudutada, kui nad meist mööda sammuvad, nii et neil jääb positiivne mulje kirikust ja inimestest, kes Kristuse nime kannavad. Ärge oodake noorte suurt vaimustust, nad ju alles hakkasid iseseisvalt mõtlema. Meile on antud võimalus seemet külvata, mis siin ja seal idanema võib hakata. Ahastamiseks pole põhjust. Ja mõneski mõttes sekulaarne maailmavaade valmistab teatud eeldusi meie tööks.

1. Sekularism on saanud maailmas tagasilööke

On fakt, et sekularism on saanud meie lähiminevikus tugevaid tagasilööke. Ka paavst Johannes II on sellel arvamusel. Oma entsüklikas *Redemptoris Misso* kuulutab ta, et käesolev milleenium on kristlikule kirikule uueks kevadeks, kus paljud pöörduvad taas kiriku juurde. Mitte kristlased ei ole järsku vilunud evangeeliumi kuulutajateks saanud, vaid kõrgeid ootusi töötanud sekulaarne maailm on nii palju pettumusi valmistanud, et vastuseid otsivad inimhinged küsivad: „Kelle poole me peame nüüd pöörduma?”

Ajaloolises mõttes kõige suurem ilmalik tagasilööök oli Nõukogude Liidu lagunemine 1991. aastal. Omaaegne tsaaririik lagunes, sest Venemaa oli Esimeses maailmasõjas kaotajaks pooleks. Kommunistliku Vene koloniaal-impeerium aga varises kokku rahu ajal, peale seda, kui ta oli olnud üks võitjatest Teises maailmasõjas. Ometigi väitsid seltsimehed omal ajal, et NL oli rajatud teaduslikule marksismile, mis pidi olema inimliku ratsionaalsuse tipp-saavutus. Kas võime sellest järeldada, et kokkulangemise põhjus oligi see, et ta oli rajatud ainult inimlikule mõtlemisele ja tarkusele? Siin ei olnud tegemist mitte ainult poliitilise varisemisega, vaid ka majandusliku ning filosoofilise kokkulangemisega. See langus oli nii suur ja põhjalik, et isegi enamus kommunistidest häbenevad tänapäeval ennast kommunistideks tunnistamast. Nad poevad sotsialismi sildi taha, millel on veel meie praeguses maailmas mõneti positiivne reputatsioon.

Ameerikas ei ole puudus inimestest, kes ülistavad inimlikku tarkust kui kõige kõrgemat instantsi, mille abil peaks mõõtma ja väärtustama. Õnneks pole Ameerika riigiparatuur rajatud sellisele ideoloogiale. Ameerika *credo* seisneb kokkuvõttes öelduna isikuvabaduse printsiibis. Aga see on deistlik mõiste: igale

inimesele on Looja andnud teatavad võõrandamatud õigused (*inalienable rights*), mida nii inimesed kui ühiskond peavad austama. Riigi eriline ülesanne ja kohustus on oma kodanike võõrandamatute õiguste kaitse ja edendamine. Sellise maailmavaate äärmuslik väljendus, mis tavaliselt ei rehkenda Jumala kui Looja osatähtsust selles valemis, on äärmuslik individualism. Taoline inimene räägib ainult oma õigustest ja tal pole palju öelda oma kohustustest ligimese või ühiskonna vastu. Seetõttu kannatavad Ameerika sekulaarsed ringkonnad äärmusliku individualismi all: see on maailmavaade, mis rõhutab üksikisiku õigusi ja vabadust kujundada oma isiklikku mikromaailma, samal ajal kui kohustused ühiskonna ja kaasinimese ees on teisejärgulise tähtsusega.

1980. a-tel oli selline individualism Ameerikas väga populaarne. Selle ajastu kangelane oli mees, kes lühikese ajaga ajas kokku suure varanduse ja kirjutas siis raamatuid ning pidas loenguid sellest, kuidas teised tema jälgedes käia võiksid. Ühes tolle ajastu filmis kuulutab üledukas ja resoluutne peategelasest ärimees: „Ahnus on positiivne väärtus!”

2. Positiivsed nihked statistikas

Viimastel aegadel (eriti just 90ndatel) on märgata taganemist sellistelt äärmuslikelt positsioonidelt. Seda näitavad ka teatud sotsiaaleetilised statistilised arvud, mis on tunduvalt paranenud. Lahutuste arv Ameerikas on siiski väga suur, aga 1981. aastaga võrreldes on see vähenenud 19 %. Samuti on 1994. a võrreldes langenud väljaspool abielu sünnitavate teismeliste arv 7,4 % võrra. Ka on 15,3 % vähenenud abortide arv 1990. aastaga võrreldes. Üldine kriminaalsus on ühiskonnas ka märgatavalt vähenenud, olgugi et teismeliste arv elanikkonnas on suurenenud ja see noortegrupp on suurel määral vastutav enamuse kriminaalsete tegude sooritamiste eest⁶⁰⁴.

Kriminaalset käitumist ei tekita ükski individualism, aga kui see on Jumalat eitavas kombinatsioonis, siis loob ta kriminaalsust soodustava kliima. Siis muutub inimene ise oma käitumise absoluutseks väärtuste hindajaks ja kõrgemaks kohtuinstantsiks.

Ka poliitilises vallas on puhumas uued tuuled. Viimases USA presidendi valimiskampanias töötasid mõlemad kandidaadid, nii Al Gore kui ka George W. Bush, et kui võidavad, siis nad toetavad riiklikult usulisi organisatsioone, s.t sotsiaalhoolekandega või narko- ja alkoholisõltuvuses olevate noortega tegelevaid kiriklike organisatsioone. Või ka vangidega tegelevaid organisatsioone, nagu näiteks on *Prison Fellowship*.

Mõlemad kandidaadid olid veendunud, et sageli on kiriklikud organisatsioonid selles töös ilmalikega võrreldes palju edukamad ja lihtsalt sel praktilisel kaalutlusel peaksidki nad valitsuselt abi saama.

Mõnes suhtes pole riigi kiriklike organisatsioonide toetav idee Ameerikas uus: päästarmee, luteri ja katoliku kiriku sotsiaalteenistused on juba aastaid riigilt abiraha saanud. Aga uus on see, et mõlemad, peamiste parteide juhid on usuliste organisatsioonide toetamist oma poliitilises programmis rõhutanud. See

⁶⁰⁴ Vt Chuck Colson. *HOW NOW SHALL WE LIVE?* London: Penguin Books, 1955, lk 10.

näitab teatavat mõtteviisi muutust: usk ja traditsioonilised usuväärtused on laiemas elanikkonnas populaarsust võitmas.

Aga miks ma siin Eestis räägin nii pikalt Ameerika olukorrast? Need maad ja rahvad - Eesti ja Ameerika - on küllalt erinevad teineteisest? Erinevused on olemas, selle vastu ma ei vaidle, aga tänapäeva maailm on koht, kus informatsioon levib tohutu kiirusega, ja ületab nii poliitilised kui ka kultuurilised piirid kergemini kui kunagi varem. Positiivsed kui ka negatiivsed ideed ja hoiakud, rändavad enneolematu kiirusega ühest kohast teise. Me peame olema valmis tegelema uute mõttevoolude ning tendentsidega.

3. Kõik võtavad omaks, et meil on moraalseid ja eetilisi puudusi

Eestis oleku ajal (1991. a kaheksa kuud ja 1995. a suvest kuni 1998 a suveni) inimestega Eesti elu moraalsest ja eelisest tasemest kõneldes, võttis enamik omaks, et selliseid probleeme meil on. Aga väga harva avaldas mõni arvamust, mida tuleks eetilise miljöö parandamiseks ette võtta. Minu mõtted kristliku kiriku positiivsest osast võeti vastu viisaka vaikusega. Aga inimesed kuulasid ära, mis mul öelda oli. Eetika ja moraali teemasid käsitlesid ka paljud ilmalike vaadetega inimesed.

Mäletan üht Jaan Kaplinski poolt kirjutatud ajaleheartiklit, milles ta kurtis, et Eestis olla liiga palju **äriskaid** ja mitte küllaldaselt **ärimehi**. **Äriskaid** defineeris ta kui inimesi, kes on kiire kasu peale väljas ja valmis selle nimel oma kundesid isegi tüssama. Seevastu **ärimees** on inimene, kelle peamine kaubaartikkel on usaldus, mistahes kaupa ta ka ei müüks. Tema eesmärk on ausalt äri teha nii, et juhuslikest ostjatest saavad püsivad tarbijad või *kunded*.

See on näide, kuidas ilmaliku orientatsiooniga, intelligentne inimene käsitleb meie ühiskonnas sügavat moraalselt probleemi. Ta lahkab seda probleemi osavalt, aga ei paku lahendust, sest sekulaarsel maailmavaatel ei ole eetika vallas lahendusi.

Eetika ja moraalsed tõekspidamised toetuvad usule kõrgemasse võimu, absoluutsete väärtuste loojasse.

II KRISTLIK MAAILMAVAATE PAKUB MORAALSEL ALAL LAHENDUSI

1. Dr Martin Lutheri teooria kutsumusest

Sellest tuleneb siis, et kristlikul kirikul, kui absoluutsete väärtuste hoidjal, on vastuseid, mis puudutavad meie igapäevast tegevust. Juba sajandeid tagasi õpetas Martin Luther, et kristlase elukutse on kutsumus Jumalalt ja et kristlane, olgu ta siis põllumees või kaevur, sõdur või koguduse õpetaja, peab oma tööd tegema ausalt ja ustavalt. Kristlane saab oma elukutse läbi teenida oma ligimest ja tema vajadusi. Ärikas ei jää ärikaks, kui ta sellise õpetuse omaks võtab ja tunneb, et ta on vastutav mitte ainult inimeste, vaid ka Jumala ees.

2. Sekularismil ei ole midagi öelda surma puhul

Sekulaarsel maailmavaatel ei ole midagi öelda surma puhul. Meie kaplanid, kes 1997. a-l tegevteenistuses või reservis olid, mäletavad Kurkse katastroofi, kui 14 rahuvalvajat Kurkse lahes hukkus. Kaplanid muutusid järsku

taganõutavateks, sest sekulaarsel maailmal ei olnud midagi peale üksteise süüdistamise pakkuda. Mis lohutussõna saab keegi anda, kui kõik lõpeb avatud hauaga?

Aga ometi ei tähenda surmaga tegelemine ainult hauataguse usu ja lootuse kinnitamist. Kristlik arusaam surmast ja igavesest elust Kristuse läbi lisab olulise dimensiooni meie olemasolevasse ellu, andes sellele erilise tähenduse, suuna ja sügavuse.

III KAPLANITEENISTUSE ÜLESANNE ON SISENDADA PUUDUVAT IGAVIKUMÕÖDET ILMALIKKU KESKKONDA

1. Siseneda igavikudimensiooni

Kommunistliku partei kõrval kujutab kaitsevägi kui organisatsioon endast üpris sekulaarset keskkonda. Aga meil on selles organisatsioonis väga unikaalne positsioon: meie rinda katab kaitseväge vorm, meie meelt ja südant valdab meie eest surnud ja ülestõusnud Issand Jeesus Kristus. See ei tähenda, et me pidevalt piiblisalme deklameerime peaksime, kui me teiste kaitseväelastega vestleme, aga meie hoiakus ja sõnades peaks peegelduma midagi Temast, keda me tunnistame kui oma Issandat.

Me ei pea alatasa arutama, millist mõju me teistele avaldame, meie fookuses peaks olema hoopis tegevus, mida sakslased nimetavad ilusa väljendusega: *Seelsorge* - hingede eest hoolitsemine. Pataljonis ei tegele keegi teine peale kaplani hingede eest hoolitsemisega: arst tegeleb keha funktsioonide eest hoolitsemisega, psühholoog analüüsib tundemaailma. Pataljoniülem muretseb selle eest, et iga mees oleks nii väljaõpetatud, et ta oskaks kaitseväelasena omal kohal tegutseda. Kaplanile on need sõdurid hinged, kellele Jumal on andnud unikaalse ülesande elus. Meie praktiline *Seelsorge* peaks nii mõnelgi aitama leida oma Jumala poolt antud eluülesannet.

2. Ärge kunagi alahinnake seda, mida teete Jumala nimel

Ma tahaksin teile südamele panna, et te kunagi ei alahindaks seda, mida te teete Jumala nimel või kasutades Jumala Sõna. Prohvet Jesaja raamatu 55. peatükist, kümnendast salmist alates on kirjutatud:

*Sest otsegu vihm ja lumi tuleb taevast alla ega lähe sinna tagasi,
Vaid kastab maad ja teeb selle sigivaks ning kandvaks,
Et see annaks külvajale seemet ja sööjale leiba,
**Nõnda on ka minu sõnaga, mis lähtub mu suust:
See ei tule tagasi mu juurde tühjalt, vaid teeb,
mis on mu meelega järele, ja saadab korda,
milleks ma selle läkitasin!** (Js 55:10-11).*

See kirjasõna on sõna-sõnalt tõsi. Ma toon teile sellest ühe näite. 60ndatel aastatel teenisin ma Hickami õhubaasis Hawaii, mis asub paari miili kaugusel Honolulu. Ühel päeval kuulsin, et üks kuulus jaapani külaline on tulnud linna. See oli Mitsuo Fuchida, omaaegse Jaapani keiserliku merelennuväge kolonel. Tema kuulsus seisnes selles, et ta oli see lendur-ohvitser, kes juhtis Jaapani üllatusrünnakut Ameerika Vaikse ookeani laevastiku tugipunkti - Pearl Harbouri

- vastu 7. detsembril 1941. See mereväebaas asub samuti Honolulu linna vahetus läheduses.

Kolonel Fuchida 105 sööstpommitajat ja torpeedolennukit tekitasid suurt kahju: 19 laeva, nende hulgas viis lahinglaeva, lasti põhja või said raskelt viga, 4575 Ameerika sõjaväelast sai haavata või surma. Lennuväljadel purustati peaaegu kõik Ameerika lennukid enne, kui need õhku tõusta said: jaapanlased tegid 100protsendilise üllatusrünnaku.

Kui ma kolonel Fuchidaga kohtusin, ei olnud ta enam Jaapani mereväe teenistuses, vaid oli baptisti kiriku pastor. Ta oli tulnud jaapani kristlaste nimel Honolulusse, et vabandada Jaapani agressiooni eest ameerika rahva vastu. Ma palusin tal meie baasi protestantlike meeste koosolekul kõnelda ja oma elamusi meiega jagada. Kokku oli tulnud ligi 300 meest, enamuses sõjaväelased, õige mitmed neist olid teeninud ka II maailmasõja ajal.

Pastor Fuchida, kes valdas inglise keelt päris hästi, andis huvitava ülevaate oma elukäigust. Peale üledukat rünnakut Ameerika laevastiku tugipunktile Pearl Harbouris, saavutasid Jaapani sõjajõud edu terve Vaikse ookeani piirkonnas. Umbes kuus kuud hiljem tabas Jaapani laevastikku suur kaotus: suures merelahingus Midway saare ümbruses kaotasid jaapanlased kolm peamist lennukite emalaeva ja nendega koos suurema osa vilunud merelenduritest. Fuchida veetis tunde merevees ja oli üks vähestest, keda õnnestus päästa. Ta ise ütles selle kohta: „Miks pidin mina pääsema, aga kõik minu lähedased sõbrad ja kamraadid hukkuma? Mis on selle põhjus?” Ta tundis, et kellegi nägematu käsi oli siin mängus, aga ta ei ühendanud seda veel ristiusuga.

Peale sõja lõppu kaotas elukutseline sõjaväepiloot Fuchida oma koha, kõik Jaapani sõjajõud likvideeriti ja Ameerika armee okupeeris Jaapani saared. Fuchida läks tagasi oma kodulinna Osakasse. Ta kõndis sihitult kodulinna tänavail, olles rõhutatud ja murelik oma tuleviku pärast.

Mõned kuud pärast sõja lõppu märkas ta ühel päeval erariietes pikka ameeriklast tänavanurgal seismas. Ameeriklane jagas välja mingisugust kirjandust. Fuchida võttis ühe brošüüri vastu, see oli kirjutatud jaapani keeles, ja hakkas lugema. See oli kirjanduse levitaja oma elulugu. Mees, kes seisis tänavanurgal, oli kuulunud Ameerika õhujõudude kol Doolittle'i üksusesse, mis sooritas sõja varajases faasis esimese õhurünnaku Jaapani pealinnale Tokyole. See noor mees oli ühe pommilennuki pardalaskur. Tema lennuk lasti alla, ta ise võeti vangi. Elamistingimused Jaapani vangilaagris olid väga viletsad. Toit, arstiabi, kohtlemine, kõik olid äärmiselt puudulikud. Mees kahtles, kas ta tuleb sealt eluga välja. Aga ühel päeval oma närust olukorda konstateerides, töötas ta Jumalale: *kui ma siit laagrist eluga välja pääsen, siis ma tulen tagasi Jaapanisse kui Sinu Sõna levitaja-misjonär!*

See noormees jäi ellu ja pääses tagasi Ameerikasse, kus ta pani kirja oma eluloo ja laskis selle jaapani keelde tõlkida, trükkida. Ta võttis suure kohvritäie neid raamatuid kaasa ja sõitis Jaapanisse. Nii ta siis seisis tänavanurgal ja jagas oma elulugu jaapanlastele. Fuchida luges selle kirjutise läbi ja mõtles: See on üks kõige ilusam jutt, mida ma olen kunagi lugenud ja selle jutu autor seisab siin minu ees! See üllatav juhtumus ja tema imeline pääsemine ookeani voogudest andis kolonel Fuchidale tõuke otsida vastust kristlikult usust.

Fuschidast sai mitte ainult kristlane, vaid ka kristlik pastor ja kuulus jutlustaja Jaapanis. Teda reklaamiti kui meest, kes juhtis rünnakut Pearl Harbourile ning tuhanded tulid teda kuulama. Fuchida rääkis oma sõjateest, aga peamine rõhk tema ettekannetes oli evangeeliumil ja Kristusel, kelle imeline võim oli teda vallanud ja uude ellu juhtinud.

Ma tahan rõhutada, et Fuchida elukäigus ja usule ärkamises mängis väga olulist osa see kõige primitiivsem misjonäri meetod - kirjanduse levitamine tänavanurgal, mis kriipsutab alla fakti, et me ei tohi iial oma tööd kaplanina alahinnata. Peamine on, et me oma sõnas ja teos ning hoiakus peegeldame Teda, kes tuli ilma, et kehastada Tõe Sõna ja Jumala armastust, mis on imeline ja piiritu.

IV KOKKUVÕTTEKS

Ma rääkisin täna sekulaarse maailmavaate puudustest ja sellest, et puhtinimlik tarkus ei suuda inimese sügavamaid vajadusi rahuldada. Aga selles sekulaarses keskkonnas, kus me elame, on märgatavad ka teatud nihked, mis viitavad valmidusele kuulata, mida kristlik kirik ja evangeelium võivad pakkuda. Samuti rõhutasin ma, et meie kui kaplanid, ei tohi iialgi alahinnata oma tegusid. Me tegeleme Jumala Sõnaga, millel on eriline võim, mis ei lähe Jumala juurde tühjalt tagasi, nagu Jumal ise on töotanud. Meie kohus on kuulutada, Jumal ise kannab hoolt kõige ülejäänu eest.

KASUTATUD KIRJANDUS

COLSON, Charles (Chuck), PEARCY, Nancy. „**HOW NOW SHALL WE LIVE?**”. Wheaton, Illinois: Tyndale House Publishers, Inc, 1999.

FUCHIDA, Mitsuo, kolonel. Kõne USA evangeelsete õhuväelaste koosolekul Hickami lennubaasis, Hawaii, 1966.

PAAVST JOHANNES PAULUS II. „**REDEMPTORIS MISSO**”. *Encyclical Letter on the Permanent Validity of Church's Missionary Mandate*. Vatikan: 7. 12. 1990.

**PEAKAPLAN VIISE KOK-1 ÕPPURITELE LOENGUT PIDAMAS .
PÕHJA JALAVÄE-ÜKSIKKOMPANII, PALDISKI 1996**

OHVITSERI ELUKUTSE VÄLJAKUTSED JA KAPLANITEENISTUSE ROLL

**Konradmiral Tarmo Kõutsi ingliskeelne ettekanne III
Läänemeremaade kaplaniteenistuste konverentsil
Tallinnas, 3. augustil 2001**

(Eestikeelne algtekst)

Lugupeetud Läänemeremaade kaplaniteenistuste konverentsist osavõtjad. Mul on suur au ja rõõm teid kõiki tervitada enda ja Eesti kaitseväge juhtkonna nimel. Samas on mul tõesti hea meel, et selline konverents toimub siin Eestis, kus me alles püüame saavutada meie Läänemere regioonile omast taset nii majanduslikus kui moraalses arengus. Ma loodan, et sellest konverentsist saab kasu ka meie kaitseväge, kus Eesti kaplaniteenistusel on oma ülesanded kanda meie riigikaitse ülesehitamisel.

Sõjamehe elukutse on teatud iseärasustega ja kindlasti omamoodi raske elukutse igas riigis. Seda nii sõjaaja kui rahuaja tingimustes. Seepärast usun ma, et siia kokku tulnud erinevate maade kaplanitel on palju ühiseid teemasid, küsimusi ja probleeme, mida ühiselt arutada ja milledele mõningatele neist võib loodetavasti ehk ka leida ühiseid lahendusi või vastuseid.

Meie Läänemere regiooni endistel idabloki riikidel on küll mõningaid probleeme, millega meie läänenaabritel ei ole tarvidust enam tegemist teha, kuid tänapäeva tiheda integratsiooni tingimustes ei saa enam ükski riik öelda või mõelda, et see probleem on meie naabri probleem ja see meid ei puuduta. Tänapäeval puudutab isegi naabermandril toimuv meid palju rohkem, kui me seda märgata oskame või tahame.

Meie riigi majanduslikust ebaküpsusest lähtuvad probleemid mõjutavad loomulikult ka elu kaitseväes. Näiteks kasvõi seeläbi, et me ei suuda praegu veel tagada oma riigi sõjaväelastele neid sotsiaalseid garantiisid ja hüvesid, mida me tahaksime neile pakkuda. Kui eelpool nimetatud probleemile ja veel paljudele teistele varustust, väljaõpet ning ajateenijate olmetingimusi puudutavaile kitsaskohtadele ootame abi riigi majanduslikust kasvust ning säästliku majandamise harjumuse kujundamisest kaitseväes ja riigis tervikuna, siis moraalse arengu suunamisel saame me toetuda suuresti meie kaplaniteenistuse tööle ja arengule.

Kaplaniteenistus teeb vaimulikku tööd taasiseseisvunud Eesti kaitseväes tänaseks juba seitsmendat aastat. Selle aja jooksul me oleme õppinud kaplanite tööd kasutama ja hindama ning ka neilt midagi nõudma. Kaitseväge vaimulik teenimine ja moraalne areng on need valdkonnad, kus eeldame näha kaplaniteenistuse töö häid vilju nii täna kui tulevikus.

Meie suhteliselt noores riigis on ohvitserkond alles kujunemisjärgus. Ohvitseride väljaõpe sõltub küll riigikaitse ülesannete konkreetsest

püstitamisest riigi poolt. Kuid ometi on olemas ka sellised ohvitseri omadused ning oskused, milliste olemasolu on äärmiselt oluline igas riigis, igas süsteemis ning kaitseväe igas arengujärgus.

Ohvitser on alati kellegi alluv ja samas on ta ka enamasti seatud oma alluvate juhiks. Seeläbi eeldab ohvitseri elukutse väga tihedat ja heal tasemel suhtlust inimestega, nii oma alluvate kui ülematega. Heal ohvitseril peaks tekkima sellise suhtluse läbi tõhus administratiivne ja sügav sisemine side ning usaldus teiste ohvitseride, allohvitseride ja sõduritega.

Paljudel ohvitseridel tuleb täita ka õpetajarolli erinevatel tasanditel. Riigile reservväge koolitavatel, ajateenijatega tegelevatel ohvitseridel peaksid olemas olema kõik hea pedagoogi omadused, mida omaltpoolt kinnitaks kõrge moraalne meelekindlus ja isiklik eeskuju. Selleks, et oma ülesandeid edukalt täita, peab kaitseväge omama spetsiifilisi ning moraalseid norme, mis loovad just sellised suhted kaitseväelaste vahel, mis püsiksid purunematuina ka raskeis kriisi-olukordades nii sõja kui rahu tingimustes. Kaitseväge väärtused ja normid peavad looma ning säilitama isikkoosseisu moraalse võitlusjõu.

Kaitseväge kõrge moraal loob meie hea maine ühiskonnas ning sellest tuleneva rahva tugeva toetuse. Siinkohal ei tahaks küll väita, et meie kaitseväel oleks juba saavutatud piisavalt eeskujulik reputatsioon, kuid omamoodi heaks märgiks on see, et kaitseväge usaldus rahva seas oli viimase avaliku arvamuse küsitluse põhjal tõusnud väga kõrgele kohale ning oli näiteks kiriku usaldatavusega samal tasemel. See muidugi ei tähenda, et meil poleks enam arenguruumi. Selline avalik toetus pole midagi iseenesest mõistetavat ning selle säilitamise ja tõstmise nimel tuleb iga päev tööd edasi teha. Ma usun, et kaplaniteenistus on teadvustanud selle vajaduse, ning teeb koos ohvitserkonnaga kõik selleks, et kaitseväge reputatsiooni toetada ja kinnitada.

Ohvitserid peavad hoidma ülal üksuste ühtsust ning säilitama usalduse ülemate ja alluvate vahel. See ülesanne loob vajaduse moraali järele, mis oleks kõrgem ühiskonnas üldkehtivast moraalist. Kuigi meie ühiskond muutub päev päevalt ühtsemaks, kus pole enam oluline pidada lugu autoriteedist ning indiviidi õigused leiavad üha suuremat rõhutamist, on kaitseväge see koht, kus tema ülesannetest lähtuvalt ei saa me selle suundumusega täiel määral kaasa minna.

Samuti püüame me kaitseväes juurutada väärtusi, mis ühiskonnas muutuste käigus kipuvad teinekord kaduma minema. Sellised isikuomadused nagu au, vaprus, ustavus ja kaasnimeste inimväarikuse austamine on need kategooriad, mis on vajalikud meie eriomaste ülesannete täitmiseks ning ühiseks efektiivseks toimimiseks ning mida me järelkult soovime süvendada ka oma ajateenijates ning loodame, et nad selle kaitseväest siis omakorda tagasi ühiskonda viivad. Kaplanite ülesandeks on selgitada kaitseväelastele, miks need väärtused ja normid peavad olema kaitseväes rangemad kui ühiskonnas ja selgitama moraalsete väärtuste tõhusust sõjaväelise üksuse toimimisel nii rahuaja kui sõjaaja tingimustes.

On oluline, et kaitseväelased ei järgiks kaitseväelisi ja üldinimlikke moraaliväärtusi mitte pimesi käsukorras, vaid saaksid aru, miks need reeglid on olulised ja vajalikud. Selleks tuleb neid selgitada ka laiemas kultuurilises ja religiooses kontekstis. Selle tarvis on meie kaplanitel ülesanne pidada nii

ajateenijatele kui ka tegevteenistuses olevaile kaitseväelastele väljaõppe käigus vähemalt kahekümne tunni ulatuses loengutsükkel „Meie moraalne pärand”, mis põhineb kümnel käsul. Nende loengute käigus tuleb luua kindel alus kaitsevälisele moraalile, mida peab kinnitama kaplanite ja teiste ohvitseride eeskujulik moraalne käitumine.

Väljaõppe käigus tuleb ajateenijail õppida ületama ebakindlust, hirmu, kurnatust ja ebamugavusi selleks, et võimaliku sõjaolukorra puhul oleksid nad valmis seisma silmitsi vaenlasega ning jätkama võitlust ja organiseeritud tegevust olles rünnaku objektiks. Üheks olulisimaks tunnuseks sõjaväelise üksuse tegutsemisel on ühistegevus. Sõdurid on alati meeskonna liikmed, ning meeskonna efektiivsus sõltub selle igast üksikust liikmest. Ühine võitlusmoraal ja ühised väärtused aitavad üle saada raskustest, mida kätkeb endas pingeline väljaõpe ning võimalik kriisisituatsioon. Vastastikune austus ning ausus loovad usalduse, mis on vajalik iga meeskonna edukaks toimimiseks. Usalduse teiseks sambaks on üksteisest hoolimine või, nagu kristlik õpetus seda nimetab, ligimese armastus. Alates kõige kõrgemast ohvitserist reameheni välja peavad kaitseväelased üksteisest hoolima. Ülem peab alati hoolitsema oma alluvate eest ning tundma muret nii nende olmeliste probleemide kui ka nende hingeelu ja vaimsete ning usuliste vajaduste täitmise eest. Vaid siis on võimalik saavutada tõeline ühtsus ja kõrge ühine moraal ning võitlusvõime. Üksustes, kus on saavutatud usaldus kaplani ja ülema ning kaplani ja kõigi teiste kaitseväelaste vahel, on selle eesmärgi poole tunduvalt lihtsam liikuda.

Lõpetuseks võiks kokkuvõtvalt nentida, et kaplaniteenistusel on oma, kaitseväe spetsiifikast lähtuv koht ja roll, mille edukas täitmine tuleb kasuks nii kaitseväele kui ka ühiskonnale, kuhu ju suunduvad tagasi meie ajateenijad peale reservi arvamist. Eesti kaitseväes, nii nagu enamikes teisteski maades, on kaplan ka ise ohvitser. Ja see on hea, sest seeläbi on ta teadlik ohvitseri elukutse väljakutsetest ning probleemidest ja suudab ka paremini tunnetada oma rolli meie ühises töös.

Tahan teile kõigile soovida konverentsi kordaminemist ja loodan, et sellest tõuseb tulu meile kõigile. Soovin jõudu ja edu teie töös ning loodan, et ühiselt, sõltumata rahvusest ning asukohast meie ühise Läänemere kaldal, suudame ka edaspidi saavutada oma eesmärgi, mis polegi nii erinevad.

Tänan teid tähelepanu eest!

**RELVAÕPE ON
SAMUTI EESTI
KAPLANITE
ORIENTATSIOONI-
KURSUSE KAVAS.
KOK-4, PALDISKI
1999,
INSTRUKTOR vbl
ALAR ABE.**

NATO RAHVUSVAHELISED USULISE KUULUVUSE KOODID

(A-CG-001-000 / JD-000 ANNEX E)

KOOD:	USK:	LÜHEND:
02	Rooma-katoliku Kirik	RC
03	Kreeka-katoliku Kirik (peamiselt ukrainlased)	GC
04	Islam (moslemid, muhameedlased)	MUSL
06	United Church of Christ (USA)	UCC ⁶⁰⁵
07	United Church of Canada (Kanada)	
09	Reformeeritud kirikud (kalvinistid)	REF
10	Teised protestantlikud kirikud	OPD
11	Anglikaanid, Episkopaalkirik, Inglise kirik (varem: Church of England)	ACC CofE
12	Metodisti Kirik	METH
13	Kopti ikirik (Egiptus, Eritrea, Etioopia)	COPT
14	Baptistid (Eestis: Kristlaste ja Baptisti Koguduste Liit)	BAPT
15	Luterlased (Eesti Evangeelne Luterlik Kirik)	LUTH
16	Armeenia kirik	ARM
17	Ortodoksid (Eesti Apostlik Õigeusu Kirik Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik)	GO
18	Päästearmee	SA
19	Nelipühilased (Eesti Kristlik Nelipühi Kirik)	PENT
20	Mormoonid	LDS
21	Uus Apostlik Kirik	NAC
29	Seitsmenda Päeva Adventistid	SDA
41	Juudiusulised	JWSH
90	Vanausulised	OB ⁶⁰⁶
97	Ei tunnista usku	NONE
98	Teised usundid	OD
99	Usuline kuuluvus teadmata	UNK
–	Ei soovi avaldada	–

⁶⁰⁵ Ei ole Eestis kasutusel

⁶⁰⁶ Ainult Eestis kasutusel.

PEAKAPLANI VAIMULIK SÕNAVÕTT VÕIDUPÜHA PARAADIL PÄRNUS

23. juunil 2001

SÕJAMEHED! Kuulgem Jumala sõna!

Ma loen prohvet Jesaja raamatust 41. peatüki 10. salmi:

„Ära karda mitte, ütleb Issand, sest Mina olen sinuga; ära vaata mitte enese ümber, sest Mina olen sinu Jumal; Ma teen sind tugevaks, Ma aitan sind ka, Ma pean su ülal oma õiguse parema käega. Aamen!”

Kolmsada aastat ja paar kuud tagasi andis Eesti toleaegne valitseja Rootsi kuningas Karl XII käsu moodustada Eesti- ja Liivimaal kohalikust rahvast maakaitserügemendid ja -pataljonid. Nagu kõikides teistes selleaegsetes Rootsi väeüksustes, olid ka siin moodustatud väeosades kaplani, velskri ja audiitori ametikohad.

Nii on täiesti võimalik, et täpselt täna kolmsada aasta tagasi, siin Pärnu linnas, alustas Pärnu maakaitsepataljoni välipastor Reineros Broocmann oma jutlust Pärnu maakaitsepataljoni võitlejatele samade traditsiooniliste sõnadega: „Sõjamehed! Kuulgem Jumala sõna!

Ei ole teada, millest kaplan Broocmann meie esiisadele võis jutlustada. Kindel on aga see, et ta tuletas neile väga tihti meelde Rootsi sõjameeste loosungit: „Üks sõjamees kardab Jumalat ja on kuningale ustav ja truu”.

Ajad muutuvad ja samuti ka meie. Kuid üks on kindel: tänapäeval, rohkem kui kunagi varem, vajab Eesti Vabariik ja Eesti kaitseväge mehi ja naisi, kes austavad Jumalat ja kes on Eestile surmani truud!

Aamen.

KIRIKLIKE ja SÕJAVÄELISTE AUASTMETE NING AMETINIMETUSTE VASTAVUSED

Kasutusel peamiselt riikides, kus on sätestatud riigikirik.

Kiriklik:

paavst
patriarh
kardinal (rooma-katoliku kirikus)
metropoliit
peapiiskop
piiskop
vikaarpiiskop, abipiiskop
assessor
praost
abipraost
toompraost
ülemõpetaja
ülempreester
koguduse õpetaja, pastor
abiõpetaja, abipastor
diakonõpetaja
diakon
alamdiakon

Sõjaväeline:

vastav auaste puudub
kindral
kindralleitnant
kindralmajor
brigaadikindral
kolonel
kolonelleitnant
major
kapten
leitnant
nooremleitnant,
lipnik
kadett
allohvitser, lipnik

KOLONEL JOHAN SAARE KIRI KAITSEVÄE JUHATAJALE EESTI KAITSEJÕUDUDE TRADITSIOONIDEST

Johannes Kert
kindralmajor
Eesti Kaitseväe Juhataja

12.12.1997

Kaitsejõudude tseremooniade kaitseks,
mis taasiseseisvunud Eesti paraadidel
on saanud traditsiooniks

Austatud härra kindralmajor

Alustasin Eesti kaitseväe tseremooniade taaselustamist 24.02.1991. a. Remniku Õppekeskuses Eesti Vabariigi 73. aastapäevale pühendatud paraadiga.

Nüüd, peale suuremate Eesti Kaitsejõudude ja piirivalve paraadide korraldamist on mulle üksikud inimesed avaldanud pahameelt, et paraadidel vaimuliku palvuse - õnnistuse ja ühislaulu „Hoiä, Jumal, Eestit“ laulmine peade paljastamisega on Eesti sõjaväe häbistamine, kuna seda ei tehtud enne sõda.

Isiklikult arvan, et need rahulolematud sooviksid näha tänapäeva Eesti Kaitsejõududes ikka halba, nõrkust ja oskamatust, et meie kaitsevälised tseremooniad näeksid välja üksluised, lamedad ja kuivad, ega kutsuks oma ilu ja ülevusega nii eestlastes ja meie riigile lojaalsetes eestimaalastes kui ka nendes, kes meie iseseisvuse vastu on olnud ja on alati vastavaid vajalikke emotsioone.

Enne okupatsiooniaega peeti Eesti Vabadussõja langenute auks ja mälestuseks leinaparaade. See oli loomulikult väga vajalik ja patriootiliselt ühendav traditsioon, sest sõjas langenute lähedased olid elus, suur osa neist langenute eakaaslased. Vabaduse eest võidelnud rahvas oli valanud verd ja haavad olid värsked, armistumata ning lein sügav.

Tänapäeval eraldi leinaparaade, kuigi nad on Garnisonimäärustikus kajastatud, praktiliselt ei korraldata. Pikaajalise jumalat salgava, totaalse võõrriigi võimu all olemise tagajärjel on osa meie rahva suhtumine isamaa-aatelisusse leigem. Seoses sellega, et II maailmasõjas ja okupatsioonis hukkunute arv on võrreldamatult suurem kui Vabadussõjas, on mälestus nendest kangelastest, kes võitlesid Eestile kaheksa aastakümnet tagasi vabaduse ja oma iseseisva riigi loomise -

kaugenenud. Ei ole meie ka nii jõukad, et mitmeotstarbelisi kulukaid paraade pidada.

Eesti Vabariigi taassünd 1987-1991 aastatel ei nõudnud ühtegi võitluses langenud ohvrit ega verd, kuigi rahva ühtsus sel perioodil ja ärrganud vabadusiha oli võitluseks ka relvitult ja ohvriteks valmis. Selle peale ütleme, et tänu Jumalale, et kõik nii läks ja vabadus meile kui taevast langes.

Väikerahva iseseisvus on alati habras ja ohus maailma vägeva, julma ja jõhkra, ahne ja alati puudustes ja segadustes sipleva, sõnamurdliku, ettearvamatute tegudega ning saatusega naabri kõrval. Olles üldiselt materialistliku mõtteviisiga rahvas, oleme ikka ja alati pöördunud hädas olles taeva poole, ränkade õnnetuste korral, mõttes ja sõnas palvete ning lauludega otsinud tuge ja abi Jumalalt, kirikult.

Sõjaskäinud meestelt olen kuulnud, et paljude lahinguhaavadesse surevate viimased sõnad on, olgu nad siis sosistatud eesti, vene, saksa või mõnes teises keeles, „emake“, „Jumal andesta, halasta“ ja seda isegi surevate kaljukindlate ateistide kommunistide huultelt.

Minule on öeldud, et selle asemel, et te papi paraadile kutsute, viige mehed parem, kes tahab minna, kirikusse ja võtke seal mütsid maha, aga mitte talvel, käsu peale, kui poisid niigi lõdisevad ja kukuvad. Et see on inimõiguste ja usuvabaduse rikkumine ning sõdurite alavääristamine.

Arvan, et kui nii asjale läheneda, siis oleks kõik sõjaväelised käsud ja korraldused üks suur vägivald ja omavoli ning isamaa kaitsmise püha kohustus - meie tingimustes vabaduse kaitsmine, - mis võrdub Eesti rahva püsijäämisega - isiksuse ahistamine ja demokraatia tallamine.

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi esimesel paraadil 24.02.1992. a kui tähistasime Vabariigi 74. aastapäeva, viisime enne paraadi rivistust kogu paraadi koosseisu, 1600 meest, rivikorras Kaarli kirikusse pidulikule sõdurite jumalateenistusele. Siis ei olnud meil relvi. Järgmistel aastatel olid relvad ja teatavasti nendega pühakojas ei käida. Seega saavad pidulikust jumalateenistusest riigi suurpühadel osa võtta vaid vastavate kutsetega riigi- ja kaitsejõudude juhid, välisriikide atašeed, tipp-poliitikud, tuntud ühiskonna ja seltskonna inimesed.

Tuhanded aga - sõdurid, allohvitserid ja ohvitserid koos paraadi pealtvaatajatega jääksid iseseisvuspäeval ja võidupühal täielikult kõrvale lühikesest palvusest - õnnistamisest ja kauni laulu (mis EELK Kiriku laulu- ja palveraamatu laulude temaatilise juhataja järgi - ISAMAA JA VALITSUSE-laul) "Hoi, Jumal, Eestit" laulmise võimalusest, sest vara hommikul, eeskätt kaitseväelastel, kes paraadil osalevad, ei ole võimalik Toompeale, traditsioonilistele 24. veebruari või 23. juuni Eesti lipu heiskamistele (maakonnalinnas - pidulikule jumalateenistusele) minna.

Põhjendused, miks meil on vaja paraadidel lühike vaimulik palvus-õnnistus koos peade paljastamise ja ühislauluga:

1. Oleme kristlik rahvas ja soovime olla võrdväärne kristlikus Euroopas.
2. Oluline pidulik erinevus paljunähtud nõukogudeaegsetest vene

bravuursetest hurraaparaadidest.

3. Liidab rahvast isamaaliselt, sest suurel hulgal kaitseväelastele ja pealtvaatajatele antakse võimalus loetud minutitegi vältel kuulata jumalasõna, saada õnnistust ja üheskoos laulda isamaalist laulu koos poegade, tütarde, õdede-vendadega, kes täitmas austavat kodanikukohust isamaa kaitsjate ridades.

4. Hingestab ja tõstab tähtpäeva pidulikkust, sest paraad on alati olnud iseseisvuspäeva ja võidupüha kulminatsioon ning suur-sündmus ka neile, kes telerite ja raadio kaudu sellest osa saavad.

5. Tõstab paraadi ilmekust ja emotsionaalsust, tuues sisse killukese endisaegse leinaparaadi härdusest.

6. Rahvas ja tema kaitsjad pöörduvad palvega Kõigevägevama poole, et ta hoiaks Eestit, annaks rahu, tööd, õnnistust ja puhastaks halvast - kõike seda, mida meile vaja. See tugevdab lootust, anna rahvale jõudu riigi heaks käekäiguks ja hingerahu inimestele tavapäevadeks saavad.

Nelja sõnaga - paraad on kogu rahvale.

Laulda paraadil laulu „Hoiu, Jumal Eestit!“ ettepaneku tegi 75. Eesti Vabariigi aastapäeva üldkorraldaja tuntud teatrikorüfee ja isamaalane härra Mikk Mikiver, kes arutas, et see oleks väga ilus ja tänapäevane. Rääkisin sellest tollaegsele EELK peapiiskopile Kuno Pajulale, kes kiitis ettepaneku väga vastuvõetavaks ja tänuväärseks ning oma palvust - õnnistust 24. II 1993 juubeliaastapäeva paraadil alustas kohe sõnadega "Hoiu, Jumal Eestit!" ja ühislauluga. Peade paljastamise ettepaneku paraadil vaimuliku palvuse - õnnistuse ajaks ja enne seda käskluse „Vabalt“ andmiseks tegi 1991. aastal teoloogiamagister, tollaegne skautide organisatsiooni peaskaut isamaalane, kirikuõpetaja Eenok Haamer, kes oli praktiliselt taastatavate kaitsejõudude esimeseks välipreestriks.

Nii kujunesid esimesed tänapäevased lisauendused taasiseisvunud Eesti kaitsejõudude paraadide kavasse ja on muutunud nüüdseks juba traditsiooniks, sest oleme neid kasutanud paraadieelse piduliku signaaliga „Paraadiks valmis“ Vabariigi aastapäevade paraadidel 1993, 1996, 1997, võidupüha paraadidel 1996 Narvas ja 1997 Võrus ning kõigil piirivalve juubeliaastapäevade paraadidel alates 1992. aastast. Ei kasutatud kahjuks kindral A. Einseini kaitseväge juhatajaks olemise ajal, kui paraadide korraldamine ja juhtimine oli pandud noortele lipnikutele, leitnantidele, kellel puudusid vastavad kogemused, teadmised ja sisemine tunnetus paraadiülevuse vajadusest.

Lõpetuseks meie põhjanaabrite soomlaste traditsioonidest: käies Soome Vabariigi 75. aastapäeva Helsingi garnisoni paraadist 1992. aastal õppust võtmas nägin, et Soome sõdurid detsembri külmas ja vinges tuules paljastasid pea palveks ja lauluks kolmel korral. Toimingut juhtis sõjaväevaimulik, pastor T. Selin, kusjuures vaimulik osa täitis umbes 3/5 paraadi kavast:

- palve eelmängust
- Soome palvest
- sõjaväevaimuliku jutlusest ja palvest (sotilaspapin pühe ja roukus)

- laulu 577 1. ja 2. värsi laulmisest
- palve lõpumängust

Ja alles siis toimus paraadi vastuvõtja kindralleitnant Sami Sihvo paraadikõne, kolmekordne elagu isamaale ja Soome hümn. Igal rahval on oma traditsioonid, ent tõsiasi, et vaprast Soome sõdalased oma riigi paraadidel nõnda tänasid ja austasid koos rahvaga Jumalat oli ja on ilus ning vaimustab.

Olen arutanud kirjas kajastatud põhjendusi paljude vanem- ja noorem-ohvitseridega, samuti tsiviilisikutega ja saanud täieliku toetuse. Peale selle on öeldud rohkesti tänusõnu ja kiitust nii kodu- kui väliseestlastelt, et meie paraadidel traditsiooniks saanud lühike jumalasõna ja ühislaul on just see, mida vaja tänapäeva oludes ja on Eesti rahvale hingeomane va üksikutele virisejatele, keda leidub alati.

Härra kindralmajor, palun kasutada minu käesolevat kirja meie taastatud Eesti Vabariigi ja tema kaitsejõudude väljakujunenud paraadi traditsioonide kaitseks. Kirja kirjutan Teile vahetult, Piirivalveameti peadirektori nõusolekul.

Austusega

Johan Saar
kolonelleitnant
Eesti Piirivalve Ohvitseride Kogu esimees

Koopiad:

1. Kaitseminister hr Andrus Öövel
2. EELK peapiiskop hr Jaan Kiivit
- 3 Kaitsejõudude peakaplan kol Michael G. Viise
- 4 Piirivalveameti peadirektor kpt Tarmo Kõuts

**EESTI VABARIIGI 85.
AASTAPÄEVA PARAAD
TALLINNAS.
PEAKAPLAN KOL NÕMMIK
KAITSEVÄELASI
ÕNNISTAMAS.
Foto: Ardi Hallismaa.**

KAPLANID JA RAHVUSVAHELINE ÕIGUS

OTSESED VIITED KAPLANITELE RAHVUSVAHELISES RELVASTATUD KONFLIKTIDE SEADUSES

Märkus: Viidete tähendused: „G” - Genfi konventsioon, „GP” - Genfi protokollid, „H” - Haagi rahvusvaheline seadus (*The Law of The Hague*).

1. **Kombatant** [„sõdija”] (**Combatant**): kogu riigi relvajõudude liikmed, väljaarvatud meditsiiniline personal. (G. III, 4; GP 1,43).
2. **Sõjalised objektid** (**Military Objectives**): hõlmavad kõik relvajõud, väljaarvatud meditsiiniteenistuse ja kaplanid koos nende objektidega. (H. IX, 2; GP I, 43, 52).
3. **Eriliselt kaitstud isikud ja objektid** (**Specifically protected persons and objects**): rahvusvaheline sõjaseadus garanteerib erilise kaitse teatud kategooriaga personalile ja objektidele. Relvajõududes peab jätkuma (vaatamata käimasolevale või võimalikele sõjalistele operatsioonidele) järgnevate eriliselt kaitstud isikute tegevus:
 - a) sõjaväe meditsiiniteenistus;
 - b) sõjaväevaimulikud.Nende isikute meditsiiniline või vaimulik staatus välistab nende kombatantse staatuse või nende sõjaliseks objektiks olemise. (G. I, 19, 24, 35, 36, G. II, 22, 27, 36, 37; GP I, 8, 12).
4. **Vaimulik personal** (**Religious personnel**): tähendab sõjaväelasi või eraisikuid (nagu kaplanid ja välipastorid), kes tegelevad ainult usulise teenimisega ning on kas a) relvajõudude, b) tsiviilmeditsiini, c) tsiviilkaitse koosseisus. Nende kaasamine võib olla ajutine (G. I, 24; GII, 36, 37; GP I, 8). Rahvusvaheline sõjaseadus annab sama staatuse sõjaväe- ja tsiviilvaimulikule personalile, kuid nende sõjaväeline või tsiviilstaatus jääb muutumatuks (G. I, 24; G. II, 35; H. IV, 19; GP, I, 8). Sätted, mis kehtivad meditsiinipersonali kohta, kehtivad ka vaimulike kohta (G. I, 24; GP I, 15).
5. **Sõjavangi staatus** (**Prisoner of War Status**): kuna sõjaväe meditsiini- ja vaimulik personal ei kuulu kombatantide hulka, siis ei kuulu nad vaenlase kätte sattudes sõjavangide hulka. *Ajutine* meditsiinipersonal kuulub sõjavangide hulka. (G. I, 24; G. II 36, 37; G. IV , 20; H CP , 15; GP I, 15, 62).
6. **Konflikti vältel** (**During the conflict**): eriliselt kaitstud isikud ei tohi osaleda otseselt vaenutegevuses ja neid ei tohi rünnata. Neil tuleb võimaldada tegevuse jätkamist, väljaarvatud siis, kui see pole võimalik

taktikalise olukorra tõttu (nt lahingutegevuse ajal või juhul kui ei ole võimalik kindlustada meditsiini- või päästeteenistuse personali ja transpordi turvalisust). (G. I, 21; G. I, Lisa I; GII, 34; G4, 19; Lisa I, GP I, 13, 23, 56, 60, 65).

7. **Lahingu vältel (*During combat*):** eriliselt kaitstud personalil tuleb võimaldada nende tegevuse jätkamist, välja arvatud siis, kui taktikaline olukord seda ei võimalda (nt tungiv sõjaline vajadus). Nende ülesandeid ja täpset tegevust võib kontrollida. Relvastatud sõjaväe personali võib desarmeerida. (G. I, 19; G. II, 37; GP I, 62).
8. **Erilise kaitse lõpetamine (*Cessation of Protection*):** kaitse, mida eriliselt kaitstud isikud ja objektid õigustatult omavad, ei kaota kehtivust, kui neid isikuid ja objekte ei kasutata vaenlase kahjustamiseks. Erilist kaitset ei või eemaldada ilma eelneva hoiatusega vaid ainult siis, kui hoiatusest ei ole hoolitud. Selleks tuleb anda vajalik aeg. (G. I, 21; G. I, Lisa I, G. II, 34; G.IV, Lisa I; G. IV, Lisa I; GP I, 13, 23, 56, 60, 65).
9. **Represseerimine (*Reprisals*):** sõjaseaduste eiramine vastusena vaenlase poolt sõjaseaduste rikkumisele selleks, et vaenlase sõjaseaduste rikkumist (rikkumisi) lõpetada. Need koosnevad hoiatusest ja surve avaldamisest vaenlasele eesmärgiga vaenlast mõjutada [sundida] edaspidistest illegaalsetest tegevustest loobuma ja alluma sõjaseadustele. Lisaks sõjavangide, haavatute, haigete ja merehädaliste represseerimisele on keelatud ka eriliselt kaitstud isikute ning objektide represseerimine (G. I, 46; G. II, 47; G. III, 13; G. IV, 33; H. CP, 4, GP I, 20, 51-56).
10. **Leaalne staatus vangistamisel (*Legal Status upon Capture*):** vaenlase vangi võetud vaimulikule personalile tuleb anda vabadus oma ülesannete täitmiseks, siis kui vangivõtja võim ei ole ise hoolitsenud [vangide] hingelise hooldamise eest (G. I, 19, 28; G. II, 37). Sätted vaenlase vangistatud meditsiinipersonali kohta kehtivad ka sõjaväe vaimuliku personali kohta (nt kuigi nad ei ole sõjavangid, kehtivad neile Genfi konventsiooni kõik sõjavangide kohtlemise hüved). (G. I, 28; G. II, 37; G. III, 33). Hospitaallaevade vaimulikkude personali ei või vangistada sel ajal, kui nad eelnimetatud laevadel teenivad (G. II, 36).
11. **Vaenlase vaimuliku personali evakueerimine (*Evacuation of Enemy Religious Personnel*):** toimub kohe, kui neid ei vajata enam usuliseks toetuseks (G. I, 28; G. II, 37). Sätted vaenlase meditsiinipersonali evakueerimise kohta kehtivad ka vaenlase vaimuliku personali evakuatsiooni kohta.
12. **Usulised teenistused (*Religious services*):** vangistav võim on vastutav ruumidega varustamise eest usulistest teenistustest jaoks. (G. III, 34).
13. **Usukommete täitmine vangistuses (*Religious Observance after Capture*):** sõjavangidele võimaldatakse usuline vabadus. Siia kuulub osavõtt oma usulistest teenistustest (kaasaarvatud usuliste objektide kasutamine) eeldusel, et järgitakse vangistajate ja sõjavõimude poolt

sätetatud korda ja distsipliini. Usuliselt võivad teenida:

- a) vangistatud ning kinnipeetud (retained) vaenlase sõjaväe vaimulik personal;
 - b) sõjavangid, kes on vaimulikud, kuid ei kuulu oma sõjaväe vaimuliku personali koosseisu;
 - c) kvalifitseeritud vaimulikud või ilmikud, kes on sõjavangide palvel selleks määratud ja kellel on vangistava võimu poolt antud vastav luba. (G. III, 34-37).
14. **Sõjavangide surmajuhtumid (Death of POWs):** surnud sõjavangide matus või krematsioon tuleb (nii palju kui olukord seda lubab) läbi viia individuaalselt ning vastavalt surnu usutunnistusele omasele rituaalile. Kui võimalik, siis ühest rahvusest surnud maetakse ühte kohta (G. III, 120).
15. **Vaimuliku personali repatrieerimine või kinnipidamine (Repatriation or Retention of Religious Personnel):** kuna vaimulik personal ei kuulu sõjavangide hulka, siis vangivõetud vastase sõjaline vaimulik personal kuulub repatrieerimisele. Vastase vaimulikku personali võib kinni pidada ainult nii kaua, kui on vajalik sõjavangide usuliseks teenimiseks. Vangistava võimu sõjavangide eest vastutavad peavad alati hindama kinnipeetava vaenlase vaimuliku personali vajadust. (G. I, 28; G. II, 37). Vaenlase sõjaväelise meditsiinipersonali repatrieerimise sätted on kehtivad ka vaenlase sõjaväe vaimuliku personali kohta (s.t repatrieerimist kohe, kui teeolud ja sõjaline olukord võimaldab nende tagasipöördumist; repatrieeritavad valitakse nende rassi, usulist kuuluvust või maailmavaadet arvestamata. Kui eelistatakse nende tagasisaatmist vastavalt nende vangilangemise kronoloogilisele järjekorrale, siis jätkavad kinnipeetavad oma tegevust sõjavangide hüvanguks, teenides esmajoones oma sõjajõududesse kuulujaid). (G. I, 28, 30, 31; G. II, 37; G. III, 33).
16. **Usuline respektinõue okupatsiooni vältel (Respect for Religion during times of occupation):** usulisi tõekspidamisi ja usukombeid tuleb respektierida. Vaimulikul personalil on lubatud okupeeriva võimu abiga teenida oma usulist ühiskonda (H. IV, R. 46; G. IV, 58).

KIRJANDUST

BORY, Françoise. **RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE SAAMISE LUGU JA ARENG.** Tõlgitud prantsuse keelest, originaali tiitel: *GENESE ET DEVELOÜEMENT DU DROIT INTER-NATIONAL HUMANITAIRE*. Genf: Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, 1993.

Canada. National Defence. **CIVIL-MILITARY COOPERATION in PEACE, EMERGENCIES, CRISIS and WAR.** [Tsiviil-sõjaväeline koostöö rahuajal, hädaolukorras, kriisides ja sõjas]. Ottawa: Issued on Authority of the Chief of National Defence Staff, 1999.

Canada National Defence. **COMBAT SERVICE SUPPORT. VOLUME 15. CHAPLAINS in BATTLE.** [Lahingutoetuse tagamine, köide 15. Kaplanid lahingus]. Ottawa: Issued on Authority of the Chief of General Staff, 1990.

Canada. National Defence. **CONDUCT OF HOSTILITIES. Collection of Hague conventions and some other treaties.** [Sõjategevuse läbiviimine. Haagi konventsioonide ja mõningate teiste dokumentide kogumik]. Ottawa, Ontario: National Defence OPI:DPA(P), 1984. Canadian Forces Chaplain School and Centre paljundus, 1995.

MULIEN, Frederic de, kolonel. **SÕJAÕIGUSE KÄSIRAAMAT RELVA-JÕUDUDELE.** Tõlgitud inglise keelest, originaali tiitel: *HANDBOOK ON THE LAW OF WAR FOR ARMED FORCES.* Toimetanud Kaire Lepajõe ja kolonelleitnant Jaak Haud. Tallinn: Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, 2000.

PONTIFICAL COUNCIL FOR JUSTICE AND PEACE. **HUMANITARIAN LAW AND MILITARY CHAPLAINS.** [Humanitaarseadus ja sõjaväe kaplanid]. Vatican City, 2003.

RAHVUSVAHELINE PUNANE RIST. **12. AUGUSTI 1949. AASTA GENFI KONVENTSIOONIDE JA NENDE LISAPROTOKOLLIDE KOKKUVÕTE.** Tõlgitud prantsuse keelest, originaali tiitel: *RESUME DES CONVENTION DE GENEVE DU 12 AUT 1949 ET DE LEURS PROTOCOLES ADDITIONNELLS.* Genf: Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, 1993.

EESTI OHVITSERIDE LEERIÕNNISTAMINE KANADAS.

Eesreas: (vasakult) ltn MATI KUUSKVERE, vanemkaplan kpt TÕNIS NÕMMIK, stud theol HANNES AASA, ltn PRIIT MARTIN. Tagareas: ltn JAAK OTSASON, ja kpt ViILJAR SCHIFF.

Foto: Tiiu Pikkur.

INIMÕIGUSTE ÜLDDEKLARATSIOON

Inimõiguste ülddeklaratsiooni võttis Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) vastu 10. detsembril 1948. aastal. Siinjuures toodu on väljavõte, kus puudub deklaratsiooni sissejuhatus (preambula).

ARTIKKEL 1

Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neile on antud mõistus ja südametunnistus ja nende suhtumist üksteisesse peab kandma vendluse vaim.

ARTIKKEL 2

Igal inimesel peavad olema kõik käesoleva deklaratsiooniga väljakuulutatud õigused ja vabadused, olenemata rassist, nahavärvusest, soost, usulisest, poliitilisest või muudest veendumustest, rahvuslikust või sotsiaalsest päritolust, varanduslikust, seisuslikust või muust seisundist. Lisaks sellele ei tohi inimeste vahel vahet teha riigi või territooriumi poliitilise, õigusliku või rahvusvahelise seisundi põhjal, olenemata sellest, kas territoorium, mille kodanik ollakse, on sõltumatu, hooldusalune või mõnel muul viisil oma suveräänsuses piiratud.

ARTIKKEL 3

Igal inimesel on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatussele.

ARTIKKEL 4

Kedagi ei või pidada orjuses või õigusteta seisundis; orjus ja orjakaubandus ükskõik, millisel kujul on keelatud.

ARTIKKEL 5

Kellegi suhtes ei tohi rakendada piinamisi või julma, ebainimlikku, tema väärikust alandavat kohtlemist või karistust.

ARTIKKEL 6

Igal inimesel, ükskõik kus ta ka ei viibiks, on õigus oma õigussubjektsuse [isiku] tunnustamisele.

ARTIKKEL 7

Kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja neil on ilma igasuguse vahe-tegemiseta õigus seaduse võrdsele kaitsele. Kõigil inimestel on õigus olla võrdselt kaitstud ükskõik, missuguse diskrimineerimise eest, mis on vastuolus käesoleva deklaratsiooniga ja sellisele diskrimineerimisele kihutamise eest.

ARTIKKEL 8

Igal inimesel on temale konstitutsiooniga või seadusega tagatud põhiõiguste rikkumise korral õigus efektiivsele õiguste ennistamisele kompetentsete rahvuskohtute kaudu.

ARTIKKEL 9

Kedagi ei või meelevaldselt vahistada, kinni pidada või pagendada.

ARTIKKEL 10

Igal inimesel on tema õiguste ja kohustuste määratlemiseks ja temale esitatud kriminaalsüüdistuste põhjendatuse kindlakstegemiseks täieliku võrdsuse alusel õigus sellele, et tema asi vaadataks avalikult ja kõiki õigluse nõudeid järgides läbi sõltumatu ja erapooletu kohtu poolt.

ARTIKKEL 11

1. Igal kuriteos süüdistataval inimesel on õigus sellele, et teda loetakse süütuks kuni tema süülisuse kindlakstegemiseni seaduslikus korras avalikul kohtulikul arutamisel, kus talle on tagatud kõik võimalused kaitseks.
2. Kedagi ei või süüdi mõista kuriteos mõne teo või tegevusetuse eest, mis nende kordasaatmise ajal ei olnud kuriteod rahvusliku seaduse ja rahvusvahelise õiguse järgi. Samuti ei või määrata raskemat karistust, kui see, mida oleks võinud kohaldada kuriteo kordasaatmise ajal.

ARTIKKEL 12

Kellegi isiklikku ja perekonnaellu ei või meelevaldselt vahele segada, kellegi korteripuutumast, kirjavahetuse saladust või au ja reputatsiooni ei tohi meelevaldselt määrada. Igal inimesel on õigus seaduse kaitsele selliste vahelesegamiste ja rikkumiste eest.

ARTIKKEL 13

1. Igal inimesel on õigus riigi piires vabalt liikuda ja oma elukohta valida.
2. Igal inimesel on õigus lahkuda ükskõik, millisel maalt, kaasa arvatud kodumaa ja kodumaale tagasi pöörduda.

ARTIKKEL 14

1. Igal inimesel on õigus tagakiusu eest varjupaika otsida teistes maades ja seda varjupaika kasutada.
2. Seda õigust ei saa kasutada jälitamise puhul, mis tegelikult tuleneb mittepoliitilisest kuriteost või teost, mis on vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

ARTIKKEL 15

1. Igal inimesel on õigus kodakondsusele.
2. Kellelki ei saa tema kodakondsust või kodakondsuse muutmise õigust meelevaldselt ära võtta.

ARTIKKEL 16

1. Täisealiseks saanud meestel ja naistel on õigus ilma igasuguste kitsendusteta rassi, rahvuse või usu põhjal abielluda ja perekonda asutada. Mehel ja naisel on võrdsed õigused abiellu astumise suhtes, abielus olemise ja abielu lahutamise ajal.
2. Abielu võib sõlmida vaid mõlema abielluva poole vabatahtlikul ja täielikul nõusolekul.

3. Perekond on ühiskonna loomulik ja põhiline rakuke ning tal on õigus ühiskonna ja riigi kaitsele.

ARTIKKEL 17

1. Igal inimesel on õigus vara omamisele nii üksikult kui ka teistega koos.
2. Kellelki ei tohi tema vara meelevaldselt ära võtta.

ARTIKKEL 18

Igal inimesel on õigus mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadusele; see õigus kätkeb vabadust oma usku või veendumusi muuta, samuti vabadust vabalt kuulutada oma usku või veendumusi nii üksikult kui ka koos teistega avalikult või eraviisiliselt õpetuse, jumalateenistuse ja religioossete ning rituaalsete kombetalituste kaudu.

ARTIKKEL 19

Igal inimesel on õigus veendumuste vabadusele ja nende veendumuste vabalt avaldamisele; see õigus kätkeb endas vabadust takistamatult oma veendumustest kinni pidada ja vabadust informatsiooni ja ideid otsida, saada ja levitada igasuguste abinõudega ja riigipiirist sõltumata.

ARTIKKEL 20

Igal inimesel on õigus rahumeelse kogunemise ja liitumise vabadusele. Kedagi ei või sundida ükskõik millisesse assotsiatsiooni astuma.

ARTIKKEL 21

1. Igal inimesel on õigus kas vahetult või siis vabalt valitud esindajate kaudu oma maa valitsemisest osa võtta.
2. Igal inimesel on õigus võrdsele pääsemisele oma maa riigiteenistusse.
3. Valitsuse võimu aluseks peab olema rahva tahe; see tahe peab väljenduma perioodilistes ja võltsimata valimistes, mis tuleb läbi viia üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel või teistes sama-tähenduslikes vormides, mis tagavad hääletamise vabaduse.

ARTIKKEL 22

Igal inimesel kui ka ühiskonna liikmel on õigus sotsiaalsele kindlustatusele ja tema väärikuse säilitamiseks ning tema isiksuse vabaks arenemiseks vajalike õiguste teostamisele majanduslikul, sotsiaalsel ja kultuuri alal rahvuslike jõupingutustega ja rahvusvahelise koostöö kaudu ning vastavalt iga riigi struktuurile ja vahenditele.

ARTIKKEL 23

1. Igal inimesel on õigus tööle, töö vabale valikule, õiglasele ja soodsatele tööttingimustele ning kaitsele tööpuuduse eest.
2. Igal inimesel on ilma igasuguse diskrimineerimiseta õigus võrdsele tasule võrdse töö eest.
3. Igal töötajal on õigus õiglasele ja rahuldavale tasule, mis tagab inimväärilise elatuse temale endale ja ta perekonnale ja mida vajaduse korral täiendatakse sotsiaalkindlustuse teiste vahenditega.

4. Igal inimesel on õigus luua ametiühinguid ja oma huvide kaitseks ametiühingutesse astuda.

ARTIKKEL 24

Igal inimesel on õigus puhkeajale ja vaba aja veetmisele, kaasa arvatud tööpäeva mõistlik lühendamine ja tasutav perioodiline puhkus.

ARTIKKEL 25

1. Igal inimesel on õigus sellisele elatustasemele, sealhulgas toit, riietus, korter, arstiabi ja vajalik sotsiaalne teenindamine, mis on nõutav tema enda ja tema perekonna tervise ja heaolu hoidmiseks, ja õigus kindlustatusele tööpuuduse, haiguse, invaliidisuse, lesestumise ja vanaduse saabumise korral või mõnel muul elatusvahenditest ilmajäämise juhul inimestest endast olenemata põhjustel.
2. Emadus ja väikelapseiga annavad õiguse erilisele hooldusele ja abile. Kõigile lastele, olgu nad siis sündinud abielus või väljaspool abielu, peab osaks saama ühesugune sotsiaalne kaitse.

ARTIKKEL 26

1. Igal inimesel on õigus haridusele. Haridus peab olema tasuta vähemalt alg- ja üldhariduse osas. Algharidus peab olema kohustuslik. Tehniline ja kutseharidus peab olema kättesaadav kõigile ja kõrgem haridus võrdselt kättesaadav kõigile vastavalt igaühe võimetele.
2. Haridus peab olema suunatud inimesiksuse täielikule arendamisele ning põhivabadustest lugupidamise suurendamisele. Haridus peab kaasa aitama vastastikusele mõistmisele, sallivusele ja sõprusele ning kõigi rahvaste, rassiliste ja usuliste rühmituste vahel ning soodustama Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni tegevust rahu säilitamisel.
3. Vanematel on oma laste hariduse valikul eesõigus.

ARTIKKEL 27

1. Igal inimesel on õigus ühiskonna kultuurielust vabalt osa võtta, kunsti nautida, teaduse progressi oma panus anda ja selle progressi hüvesid kasutada.
2. Igal inimesel on õigus oma moraalsete ja materiaalsete huvide kaitsele, mis johtuvad teaduslikest töödest, kunsti- ja kirjandusteostest, mille autoriks ta on.

ARTIKKEL 28

Igal inimesel on õigus sotsiaalsele ja rahvusvahelisele korraldusele, kus käesolevas deklaratsioonis toodud õigusi ja vabadusi on võimalik täies ulatuses rakendada.

ARTIKKEL 29

1. Igal inimesel on kohustused ühiskonna ees, kus ainuüksi ongi võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine.

2. Oma õiguste ja vabaduste teostamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele piiramistele, mis on seadusega kehtestatud ainsa eesmärgiga tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tarvilik tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.
3. Nende õiguste ja vabaduste rakendamine ei või mingil juhul olla vastuolus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eesmärkide ja põhimõtetega.

ARTIKKEL 30

Käesolevas deklaratsioonis ei tohi midagi tõlgendada, kui õiguse andmist mõnele riigile, isikute rühmale või üksikisikutele tegutsemiseks või tegudeks, mis on suunatud käesolevas deklaratsioonis toodud õiguste ja vabaduste kaotamisele.

LENDURI MATUS TALLINNAS.

Umbes 1919-1923.

Foto: Mati Õuna kogust.

SÕDURIREEGLID

Rahvusvahelise õiguse normid kombatantidele.

Sõdurireeglid on oluline osa rahvusvahelise õiguse hariduse alustest. Lahinguväljal olles PEAD SINA käituma sõdurireeglite järgi.

Sõdurireeglid on järgmised:

1. Võitle ainult vaenlase kombatantidega (võitlejatega) ja sõjalise eesmärgi nimel!
2. Ära põhjusta asjatuid kannatusi ja ära tekita suuremat kahju, kui on vajalik sinu ülesannete täitmiseks!
3. Ära võitle vaenlasega, kes ei avalda enam vastupanu või on võitlemisest loobunud!
4. Võta vangidelt relvad ja anna vangid üle oma ülemale!
5. Kohtle haavatuid, haigeid ja hukkunuid ühtmoodi vaatamata sellele, kas tegemist on oma või vaenlase jõududega või hoopis tsiviilelanikkonnaga!
6. Austa ja kaitse tsiviilelanikkonda! Kui vähegi võimalik, väldi tsiviilomandi kahjustamist! Rüüstamine on keelatud!
7. Austa rahvusvahelise õiguse tundemärkidega ühenduste (nt Punane Rist) isikkoosseisu ja eesmärke!
8. Astu vahele, et takistada nende reeglite rikkumist! Kanna ette igast üleastumisest oma ülemale!

**TÄISVARUSTUSEGA RÄNNAKUD ON SAMUTI OSA
ORIENTATSIOONIKURSUSTE ÕPPEKAVAST.
REOK-2 KAITSEVÄE KESKPOLÜGONIL JUULIS 2005.
*Foto: Marika Titova-Käggo.***

**EESTI RAHUVALVAJAD IRAAGIS PALVUSEL.
*Teenib ltn RAIVO NIKIFOROV.***

ENGLISH SUMMARY

MILITARY CHAPLAINCY IN ESTONIA

EARLY HISTORY

While Christian military chaplains have been active on the present-day Estonian territory from at least AD 1200, the military chaplaincy in Estonia has its roots in the Great Nordic War of 1700 - 1721. In 1700 King Charles (Karl) XII of Sweden, then ruler of Estonia and Livonia, ordered that local territorial regiments be raised in the Baltic provinces. These units had the same structure and establishments as the regular Swedish regiments, which included a regimental chaplain. The names of five of these Estonian-speaking chaplains who served in the Estonian-speaking regiments are known: Lutheran pastors Reinerus Broocman Jr, Johann Deutenius, Erich Massalien, Erich Timmermann and Johannes Paulini Wunderlich.

THE BEGINNINGS: 1919 - 1923

The modern Estonian Military Chaplain Service was first established during the Estonian War of Independence 1918-1920. On March 19th, 1919, the Commander-in-Chief, General Johan Laidoner, appointed the first two military chaplains: the future Bishop Jakob Kukk and the future Chief-of-Chaplains and military dean, the Reverend Friedrich V.C. Stockholm. By the end of the war Lutheran and Orthodox chaplains were attached to every divisional headquarters and to the military hospitals in Tallinn. The chaplains served the field units, while the civilian clergy, except in Tallinn, ministered to reserve units and in the hospitals. In 1923 the chaplain service was eliminated from the peacetime military establishment, officially for economical reasons.

In December 1924, about 300 local communist conspirators, with help from Soviet Russia, attempted to overthrow the Estonian democratically elected government in a coup-de-etat. This led to the re-establishment of the Estonian wartime *Kaitseliit*⁶⁰⁷. or Defence League In 1927, the Reverend Friedrich V.C. Stockholm, associate pastor at Kaarli Church in Tallinn, was named the Chief-of-Chaplains, Defence League.

⁶⁰⁷ A voluntary part-time force, similar to the American National Guard, the British Territorial Army, the Canadian Army Primary Reserve (Canadian Army Militia), or the Swedish Hemvärnet.

It became common practice that all Defence League units recruited part-time, unpaid chaplains. Voluntary Service in the *Kaitseliit* became quite popular, among Lutheran Orthodox clergy. In 1937 there were 74 Lutheran pastors and approximately 30 Orthodox priests affiliated with various *Kaitseliit* units on a part-time basis without stipend.

The decommissioning of chaplains from the peacetime armed forces did not preclude cooperation between the church and state or the military. Clergy continued to be invited by commanding officers to give invocations or hold field services in garrison. Church parades were less common.

From time to time the Commanding Officers requested Lutheran and/or Orthodox⁶⁰⁸ clergy to conduct memorial services at their local parishes, usually to commemorate units' anniversaries or other important dates in a unit's history. These services were usually conducted by wartime chaplains or chaplains from *the Kaitseliit*.

The wartime and *Kaitseliit* chaplains were also kept busy in other ways: during this period also, a number of regimental flags (Colours or Standards) were consecrated and large numbers of War of Independence monuments were erected and dedicated.

A SECOND START 1936 - 1940

It soon became obvious that the decision to decommission chaplains from the peacetime Army was ill advised. In 1936, the Minister of War, MGen Paul-Adolf Lill, re-established the military Chaplaincy of the Estonian peacetime army. Three⁶⁰⁹ divisional and eight garrison chaplains were appointed from the *Kaitseliit*.

Dean Stockholm returned to his post as Chief-of-Chaplains. All chaplains, Lutheran and Orthodox, served in the armed forces on a part-time basis. Training for new chaplains had not been anticipated, as nearly all academically qualified young men had received reserve officers training as part of their mandatory conscription service.

This organization was disbanded along with the Estonian Armed Forces when the Soviet Union occupied Estonia in June, 1940. The Estonian Army was incorporated into the Red Army where, for ideological and political reasons, religious chaplaincy was out of the question. A number of Estonian military and Defence League chaplains were arrested with some being executed.

⁶⁰⁸ Today known as Vabaduse väljak.

⁶⁰⁹ A fourth divisional chaplain position was added later.

1940-1995

During the Second World War, the only Estonian military formation with a military chaplain on strength was the regiment of Estonian volunteers in the Finnish Army, the JR200. Estonian civilian Lutheran pastors and Orthodox priests served soldiers in Estonia with some visiting the troops at the front. After the German capitulation in May 1945, many Estonians became American or British prisoners of war. A number of Estonian Lutheran pastors were able to serve as chaplains for the Estonian POWs.

In late 1945 the British and American occupation forces in Germany raised a number of labour, guard, and transport units from the displaced persons then living in Germany. Two of these Estonian-manned companies had Estonian-speaking Lutheran chaplains.

NEW BEGINNINGS... AGAIN

Estonia regained its independence on August 22nd 1991, soon to be followed by the collapse of the Soviet Union. A few months later, the Estonian Defence Forces (EDF) was recreated.

The question of a Chaplaincy soon arose and in early 1993, the Minister of Defence, Dr. Hein Rebas, requested the Reverend Tõnis Nõmmik, a Lutheran pastor and a reserve chaplain in the Canadian Forces, to draft a proposal for an Estonian military chaplain service. The Commander of the Estonian Defence Forces, MGen Aleksander Einseln accepted this draft with modifications, in December 1994. Pastor Nõmmik was commissioned as a military Chaplain the following month.

The position of Chief of Chaplains was offered to a retired U.S. Air Force Chaplain with thirty years of experience, Col Michael G. Viise. Chaplain Viise accepted the challenge and assumed the position on July 5th, 1995. Later in the year, in September, the Reverend Ago Lilleorg, a Pentecostal minister, became the first pastor to be appointed as a Chaplain to an Estonian Army unit since 1940 and commissioned later as an Ensign.

The criteria for acceptance into the Estonian Defence Forces Chaplain Service was determined to be: a four year theological degree from a recognized and accredited institution, ordination and endorsement inducted from a sponsoring denomination, and the successful completion of the Chaplain's Orientation Course. All chaplains were required to have two years of parish experience before being inducted.

After having successfully re-established the Estonian Chaplain Service, Col Visa retired with many honours in 1998 and returned to USA. He was succeeded by this deputy LCol Tõnis Nõmmik and Capt Taavi Laanepere was named the new Deputy Chief of Chaplains. Both

have since been promoted: The Chief holds now the rank of Colonel and the deputy to major.

CHAPLAIN TRAINING

Six candidates were recruited from the Baptist, Lutheran and Pentecostal churches for the first three-week course for military chaplains (KOK-1), which was held in Paldiski in July 1996. Chaplain, Col Viise was the Course Director with Chaplain, Capt Nõmmik as the assistant. Col Paul Grant, State Chaplain of U.S. Maryland Army National Guard and Chaplain, LCol. William McLellan, Commandant of the Canadian Forces Chaplains School and Centre, were both invited as guest lecturers. Six of the seven candidates graduated⁶¹⁰, of whom two were called to serve immediately with another two of the candidates enrolling early the following year.

By the end of 1996 the re-established Estonian Chaplain Service consisted of, in addition to the Chief of Chaplains, two full-time and one reserve chaplain. In January of the following year, a substantial expansion of the Estonian Chaplain Service was realized with the addition of Captain Nõmmik as full-time active duty chaplain.

In June of 1996, a second Chaplains' Orientation Course (KOK-2) was conducted at the Estonian Defence Academy with 13 candidates. Guest lecturers were Chaplain, Col Paul Grant, Maryland National Guard and Wing-Commander Tom Devany, a Roman-Catholic chaplain of the British Royal Air Force. The Commander of the Estonian Defence Forces, MGen Johannes Kert, was guest of honour and reviewing officer for the graduation and parade. Five of the graduates were soon commissioned as full-time chaplains with the remaining graduates being assigned to the reserve.

All Regular Force chaplains and candidates participated in the international Partnership for Peace exercise "Baltic Challenge 97". Chaplains and candidates alike observed American and British chaplains conducting their ministry during the exercise, thus enhancing their practical pastoral experience in an operational setting.

On September 11, 1997 fourteen soldiers from the Peace-keeping Operations Centre lost their lives during a military exercise. The members of the newly Chaplains, Estonian Defence Forces Chaplain Corps became deeply involved in providing support for the peace-keepers as well as the families of the lost soldiers.

In July 1998 a third Chaplains' Orientation Course (KOK-3) was held. Chaplain Viise was again the Course Director and Chaplain Nõmmik his deputy. For the first time there was a female among the

⁶¹⁰ The seventh candidate passed the course one year later.

candidates. Guest lecturers were Chaplain (Col) Paul Grant and Captain Chad Kline of Maryland National Guard. Of the 15 candidates, 13 graduated and received their certificates from Chaplain Viise. This was Chaplain (Col) Viise's last official act as the Chief of Chaplains, as he retired on July 31st, 1998.

A fourth Chaplains Orientation Course (KOK-4) was held July 12 – 31 1999 in Paldiski. Among the candidates, were two chaplains from the Latvian National Defence Forces. Course Director for the first time, was LCol Nõmmik, assisted by Col Viise⁶¹¹ as the chief instructor. Instructors Lt Laanepere, 2Lts Kaptein and Lätte, MSgt Alar Abe of the Estonian Peacekeeping Operations Centre with other support staff attending to the purely military subjects.

Guest Lectures were Capt Gary R. Pollitt CHC USN (replacing RAdm David E. White CHC USN (ret), unable to attend due to the death of a staff member), Capt George E. Dobes CHC USN⁶¹², and Capt Christian Braw, D.Th, a Swedish military chaplain and specialist of theology and management.

Nineteen of the twenty candidates graduated (with one candidate withdrawing for medical reasons), receiving their certificates from the hands of MGen Ants Laaneots, then Chief of Staff General Staff of Estonian Defence Forces. Three members of this class became regular force chaplains, the others transferred to the reserve.

On behalf of the President of Estonia, MGen Laaneots took the occasion to award Col Viise with the military order of merit, Kotkarist, third Class, for his services in re-establishing and was promoted to the rank of LCol in February 1999.

A fourth Chaplains Orientation Course (KOK-4) was held July 12 - 31, 1999 in Paldiski. Twenty candidates (including six females) represented Baptist, Lutheran, Methodist, Orthodox and Pentecostal churches, all the Estonian military chaplain service.

In March 2000 2Lt Aarne Lätte became the first Estonian Chaplain to be deployed with an Estonian peacekeeping unit to Bosnia followed by Lt Kaido Petermann. Both had successful ministries with a total of 32 members of their units being baptized and confirmed. In 2003 2Lt Raivo Nikiforov served as chaplain in Kosovo. In 2003 Chaplain 2Lt Urmas Roosimaa served with the Estonian demining team in Afghanistan. In 2004-05 2Lt Gustav Kutsar served on an similar mission

⁶¹¹ Col Viise was recalled to active service for this occasion and lectured on a number of other courses. He has also been recalled a few times to lecture at the Baltic Defence College in Tartu and to participate in some of Chaplains special events.

⁶¹² The Judicial Vicar, Archdiocese for Military Services, United States of America.

in Kosovo. Resulting from their efforts, chaplains will now be deploying regularly with Estonian Defence Forces on future peacekeeping operations.

A fifth Chaplains and Reserve Chaplains' Orientation Course (KOK-5) was conducted at the Estonian Peacekeeping Operations Centre, Paldiski July 23 – August 13, 2000. The Chief of Chaplains was once more appointed as the Course Director, with Chaplain Kaptein as his deputy. For the first time, a number of chaplains (Alasoo, Kütt, Parts, Petermann, Sarapik, Tõnisson) were employed as instructors or referees. Colonel Michael G. Viise returned from America again as an instructor, as did guest lecturers Chaplains Dobes and Pollitt from the United States Navy Chaplain Corps. New guest lecturers were two Canadian Chaplains: Maj Karl McLean CD, the Chief Instructor of Canadian Forces Chaplain School and Centre and Maj David Kettle CD from the Canadian Chaplain-General's office. The Estonian instructors included Col Arvo Sirel Director of Training EDF, Capt Ants Noormägi, Capt Hillar Tint and a psychologist from the Estonian Battle School, Lt Väino Mannermaa. The tactics, woodcraft, weapons and drill instructors were all non-commissioned officers from the Peacekeeping Operations Centre. The student body, 28 strong, included eight females and one candidate, Cpl Laimanis Paulins from the Latvian National Armed Forces. For the first time all candidates successfully completed the demanding course. The then Acting Commander of Estonian Defence Forces, LCol Aarne Ermus handed each graduate his or her diploma.

On July 5th, 2000 the re-established Estonian Chaplains Service saw its fifth anniversary. The event was celebrated with a Service of Thanksgiving at St. Nicholas church in Paldiski (Col Viise Preaching) and a formal mess dinner. The students from KOK-5 attended both events.

In 2001, two Chaplains training courses were held at the Estonian Peacekeeping Operations Centre in Paldiski: a sixth Chaplains Orientations Course (KOK-6) and the first continuing education course for chaplains with more than three years of service, named KTK-1.

Senior Chaplain Capt Taavi Laanepere directed the Chaplains' Orientation Course, assisted by Lt Veljo Kaptein, Ensign Alo Martinson and instructors from the Peacekeeping Operations Centre including one translator. The student body consisted of 15 candidates, among whom three originated from Lithuania and one chaplain from the Swedish Army. Guest lecturers were Col Viise and Major Kimberley Scott from the US Military Liaison Team. Thirteen of the candidates passed and received their certificates from the Chief of Chaplains. Among the dignitaries present were also the Lithuanian Ambassador, the Lithuanian Chief of Chaplains LCol Jouzas Gražulis and the Commanding Officer of the Peacekeeping Operations Centre, Mjr Aivar Jaeski.

KTK-1 was directed by the Chief of Chaplains with the following guest instructors: Chaplains Capt Eric S. Reynolds and Capt John M. Organ from Canada, and Padre Steven Perselle and Chief Rabbi Malcolm Wiseman from Great Britain. LCol Lawrence Maclsaak of the Canadian Chaplain General's staff was also present. Alcoholism, staff duties and personal relations were the main topics. The course was conducted entirely in English, which proved that the Baltic chaplains present are able to cooperate in international operations. Eleven Estonian (including one reserve chaplain) and two Latvian chaplains graduated from the course. The course was concluded with a mess dinner, where the graduates received their diplomas from LCol Nõmmik.

In 2002 the basic Chaplains Orientation Course KOK-7 was held again in Paldiski. The Course Director was once more Capt Laanepere, assisted by chaplains and military instructors from the Peacekeeping Operations Centre led by Ensign Kristian Piir. Guest lecturer was the American Defence Attaché Commander Eric Olsen. Training has now been extended by three training days, in order to provide more time for military subjects.

With only four chaplain candidates for this serial, a leadership opportunity was recognized. Making this specialist officer course inclusive of other professional occupations within the Estonian Defence Force was viewed as being creative and fiscally responsible. Additional candidates included three legal officers and a linguistic specialist. The initial two weeks of this high calibre training was also made available to six medical personnel as preparation for extended instruction with a nearby US Navy Hospital ship. Guest of honour and Chief of Personnel for the Estonian Defence Forces, LCol Ants Kiviselg, was the reviewing officer for the graduation parade, dispensing diplomas to the successful candidates.

Canadian Chaplains also designed the second Chaplains Continuing Education Course KTK-2. Contributors were LCol Stanley Johnstone, Maj Sylvain Maurais and Capt John Organ of Canada joined by LCol Arne Svilosen of Norway. The main topics covered were Chaplains on Peacekeeping Operations, Psychological Casualties of Military operations, The Senior Chaplain: Personal Leadership Qualities and the Norwegian Chaplain Service. The student body consisted of fourteen chaplains from Estonia, Finland, Latvia, Lithuania and Sweden. At the concluding mess dinner LCol Kiviselg congratulated each graduate, presenting them with their diplomas.

The next Orientation Course took place in June-July 2003. KOK-8 was for the first time designated as "Chaplains and Medical Personal Orientation Course". Thirteen chaplains, nine medics and three other specialists attended the course, all but one candidate graduated. The Course Commander was Lt Roland Tõnisson, his deputy 2Lt Alo

Martinson. The medics were separated for their specialist subjects. The graduation parade was attended by the Chief of General Staff of EDF Col Alar Laneman, The Command Chaplain United States European Command Colonel Vincent Inghilterra and the representative of the Estonian Council of Churches, the Reverend Ruudi Leinus.

Similarly the Continuing Education Course KTK-3 was opened to medics and psychologists. The main topic was suicide prevention and the lecturers were Maj John Organ and Capt Suzanne Bailey (Canada), CAPT George E. Dobes and CAPT Gary Pollitt (USA CHC) and Col Konrad Heilmann (Germany). Col Alar Laneman attended also this graduation and handed the graduates their diplomas.

In 2004 Estonia established a new Professionally Qualified Officer's course and the orientation course was renamed Specialist Reserve Officers' Orientation Course REOK-1. The location was the Tapa Training Centre. The Course Commander was the Chief Psychologist LCol Harri Ints, his deputy the junior Tapa Base Chaplain Ensign Silverster Jürjo. The student body consisted of seven theologians including one female Lutheran pastor from Latvia, two nursing sisters, one psychologist and one administrator. The new training facilities were excellent. All students but one graduated. At the graduation parade the Commander Tapa Training Centre Col Urmas Roosimaa handed out the diplomas. A similar course, REOK-2 has been scheduled for 2005.

KTK-4 in 2004 was similarly open other specialist officers. The topic was pastoral counselling and the instructors were Mjr Gary A. Marche and Mjr Gerard F. Vardy from Canada and BGen Sten Elmberg and Staff Chaplain Mats Normann from Sweden. The Chief of Personnel, EDF Col Ants Kiviselg handed over the diplomas at the closing mess dinner.

The first Professionally Qualified Officers course for serving specialist officers was held at the Military Academy in Tartu from September to December 2004. Three chaplains, 2Lt Endel Apsalon, and Ensigns Silvester Jürjo and Jana Lanaser attended this course, Silverter Jürjo graduated on the top of the class. In the future all young regular chaplains will be required to attend these courses.

Early in 2005 was decided, that senior specialist officers could also participate in staff officers' training courses, hereto open only to line officers. The first chaplain selected for this training was Mjr Taavi Laanepere.

INTERNATIONAL COOPERATION

The Estonian Chaplain Service is grateful for the material assistance it has received from American, British, Canadian, Finnish, German, Norwegian, Swedish, Swiss and other chaplain services. A

new field hymnal, financed by the German Evangelical Military Bishop, Dr. Löwe, has been published and made available to the troops.

Estonian Chaplains have attended various courses at American, British, Canadian, Finnish, Norwegian and Swedish chaplains centres. Nine newly appointed Chaplains have visited the United States, where they were familiarized with the Chaplaincy of the Maryland Army National Guard. Three chaplains and two line officers attended a seminar for military Chaplains and line officers in Norway. Another six Estonian chaplains have attended a study conference for the chaplains of the states surrounding the Baltic Sea in Kiel, Germany. Eleven Estonian chaplains have completed the Basic Chaplain Officers course⁶¹³ with two additional Chaplains attending the “Chaplains in Peacekeeping and Humanitarian Operations” Course at the Canadian Forces Chaplain School and Centre. Canada has also made English language training available for four young Estonian Chaplains.

The Chief of Chaplains and his deputy have also represented Estonia at various international seminars and Chaplains’ conferences. Enriched by the training received at home and abroad, Estonian chaplains have facilitated instructional opportunities for their Baltic neighbours.

Belgian, Canadian, German and Swiss Chaplain Services as well as the Estonian Evangelical Lutheran Church Abroad have donated chaplain equipment. The Military Chaplains Association of the United States of America have assisted chaplain training in Estonian financially.

With financial assistance from Sweden two Swedish books on military ethics have been translated into Estonian, published and are now available to serving officers, military schools, and others.

Due to the generosity of the Gideon International and the Estonian Bible Society, chaplains actively distribute both New Testaments and Bibles in Estonian and Russian to all interested soldiers. It is with gratitude to the European Christian Soldiers’ Homes organisation for the Services.

The Dutch Pro Rege Soldiers’ Homes organisation has donated to Ämari Air Force Base a fully equipped building for the establishment of a Christian soldiers’ home. The chaplaincy has been instrumental in creating an Estonian Christian Soldiers’ home Foundation to administer the same.

⁶¹³ Lt Aivar Sarapik, then the Chaplain of the Guards’ Battalion, was the top candidate of his course, when he graduated in December 2002, the first foreign student to do so. He is now promoted to Captain and is the Senior Chaplain of our Reserve Forces Headquarters. (Kaitseliit).

In August 2001 German and Estonian Chaplain Services hosted the third "Baltic Sea Chaplains Conference" in Tallinn. Rear-Admiral Tarmo Kõuts, Commander of Estonian Defence Forces, addressed all the 105 delegates from 9 different countries. The conference was a success, providing the Estonian Chaplains opportunity to meet with many of their colleagues from neighbouring countries.

In partnership with the German Evangelical Chaplain Service (Evangelische Militärseelsorge), Estonia was invited to conduct the "Young Chaplains Conference" in Tallinn, 2002. The project officers were Lt Roland Tõnisson and Ensign Sirje Vahtramäe. Nineteen recently appointed chaplains from nine countries attended the five-day event. The chaplains were introduced to the Estonian Chaplain Service and visited several Estonian Defence Forces units. Of particular interest to the conference delegates was the occasion to follow Estonian chaplains in their daily work. This facilitated a meaningful exchange of experiences and concerns with some time devoted to sightseeing in the Estonian capital of Tallinn.

With his commitment to the highest professional standards, the Estonian Chief of Chaplains has initiated an annual evaluation process by established NATO Chaplain Services. Those having conducted reviews are as follows: in 1998 by the Canadian Chaplain General Murray Farwell; in 1999 by the Chaplain General John Blackburn of the British Land Forces, in 2001 by a Norwegian team and in 2002 by the Belgian Chaplain General. The Command Chaplain of the United States European Command Chaplain (Colonel) Vincent J. Inghilterra did the evaluation in during 2003. The reports from these evaluations have been most useful in planning the development of our chaplaincy.

Among the distinguished visitors who have visited the Estonian Chaplain Service, should be noted Chaplain General John Blackburn of Great Britain; Chaplain General Murray Farwell of Canada; BGen Hannu Niskanen, the Military Bishop of Finland; Col Ryszard Borski, Evangelical Military Poland; the Russian Orthodox Bishop of Krasnogord; BGen Sten Elmberg, the Military Dean of Sweden, Jens Rode, the Danish Army military dean, the Chiefs of Chaplains Rear-Admiral Alfons Laureys of Belgium, Col Georg Apostolakides of Greece, Lt Raimonds Locs of Latvia and Lt-Col Jouzas Gražulis of Lithuania; Peter Blaschke, the Evangelical Military Dean of Germany and Colonels John W. Stefero, and Vinceni Inghilterra, Command Chaplains of the United States European Command.

Estonian Chaplain Service was asked to host the 2003 XIV International Military Chiefs Of Chaplains' conference in Tallinn, we considered this as sign that our service has reached the minimal standards of international interoperability. The Conference took place February 3 – 7, 2003 in Hotel Olümpia in Tallinn.

Like previous Chiefs of Chaplains Conferences, this was a co-hosted by the United States European Command and in this case, the Estonian Military Chaplain Service. The project officer for this event was again Ensign Sirje Vahtramäe, with 2Lt Merike Kütt in charge of the spouses programme, they were supported by most of our chaplains. About 100 delegates and 15 spouses from 37 countries attended. The Conference was opened by the Minister of Defence, Mr. Sven Mikser and was concluded with a banquet given by the Commander of Estonian Defence Forces, V-adm Tarmo Kõuts. Some good presentations were offered and the delegates and spouses seemed to enjoy themselves... so we were happy.

ESTONIAN MILITARY CHAPLAIN SERVICE TODAY

Since re-establishment, the Estonian Chaplains Service has grown from zero to a service that provides effective and comprehensive ministry. The chaplains have proven themselves worthy of their calling and have been largely accepted by the military, despite fifty years of Soviet occupation and enforced atheism.

As in most Christian nations, counselling and pastoral care are a large part of the workload. Chaplains provide training to recruits in ethics, the programme is entitled "Our Moral Inheritance".

Chaplains take to the field with the troops and participate in the exercises. Divine services are conducted at the pleasure of the commanding officer and usually highlight the major festivals of the church year. Baptismal, confirmation and marriage preparation instruction is provided by request. It is encouraging to report that the numbers of confirmations have recently greatly increased. The largest baptismal service to date was held in 2003 on the feast of the Epiphany of our Lord by Chaplain 2Lt Gustav Kutsar of the Border Guard Training Centre, when forty-seven young conscripts were received into the Church.

The Estonian chaplains are issued with regular field and service uniforms and wear the appropriate rank insignia. The Maltese cross is used as the collar insignia and army and navy chaplains wear a 25-mm (one-inch) gold-plated cross above the left breast pocket. Air Force chaplains use a silver and blue cross in a similar manner. On field uniforms, an embroidered black cross is worn. A black clergy shirt, which is also on the scales of issue, can be used with all uniforms.

Regular Force Chaplains are also issued with a black cape, which can be used for religious services and with mess dress. Stoles are also provided at government expense: one black and another camouflage. A purple coloured cummerbund is worn with the mess dress, which all chaplains may purchase at their own expense.

The then Commander Estonian Defence Forces MGen Johannes Kert approved the present-day Estonian Chaplains crest in 1996. It consist of a purple Malta cross (one the traditional military chaplains symbols) with the small Estonian coat of arms in the centre to note the Estonian nationality), placed over two crossed swords (noting military service). A golden wreath of oak leaves unites these three elements.

The official March of the Estonian Defence Chaplain Service is composed by Dr. Roman Toi on a theme by Johan Crüger “Nun danket alle Gott”. The words are by Ivar Rammo. Dr. Toi is also the composer of the Estonian Chaplains official bugle calls.

As of March 15th 2005, the Estonian Chaplain Service consisted of 19 active duty chaplains (12 Lutherans, 2 Baptist, 2 Methodist and 2 Orthodox), 9 territorial force (Kaitseliit or Defence League) chaplains (part-time, unpaid) and 14 chaplains on the reserve list. One of the regular Pentecostal Chaplains Capt Ago Lilleorg was elected Bishop of his church and transferred to the Reserve in October 2004. In addition, there are also 38 chaplain candidates (theological students who have completed the reserve Chaplains’ Orientation Course) who are candidates for enrolment as reserve chaplains after their ordination. At present there is one vacancy for regular force chaplains⁶¹⁴ and twenty-seven vacancies for Territorial (Defence League) chaplains.

The plans for the foreseeable future include continuing training for both regular and reserve chaplains in Estonia, appointing new chaplains to units yet without a chaplain, as well as commissioning of additional reserve chaplains. A number of chaplains will be attending continuing chaplain education courses in Canada, Germany, Great Britain, and the United States. While the Estonian Chaplain Service has made great strides to become interoperable with NATO and PfP chaplain services, there is room for further improvement and this will receive our continued attention.

An attempt to launch an Estonian Branch of the Christian Officers Association some years ago was not successful, as officers involved were posted to other locations. This work will be restarted when circumstances permit.

We hope that the Estonian Chaplain Service will continue to serve the Lord now and for a long time to come.

Per fidem ambulamus...

⁶¹⁴ The Border Guard and Rescue Service are under the authority of the Ministry of Interior during peacetime. They have no chaplain services of their own, but the Estonian Defence Forces Chaplains serve these organizations on regular rotation. As conscripts will cease to serve in these formations, the number of chaplains serving with these organizations will probably decrease.

KASUTATUD ALLIKAD ja KIRJANDUS

KÄSIKIRJAD, DOKUMENDID, PERIOODIKA ja INTERNET

ARHIIVID

Eesti Riigiarhiiv (ERA)

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku arhiiv

Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku Usuteadusliku Instituudi arhiiv (Toronto)

Eesti Kaitseväe kaplaniteenistuse arhiiv

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste muuseum

Krigsarkivet (Stockholm)

Riksarkivet (Stockholm)

KIRJANDUS

AARMA, Liivi. **PÕHJA-EESTI KIRIKUD, KOGUDUSED JA VAIMULIKUD. MATRIKLID 1925-1885.** Tallinn 2005.

AHAS, Eduard. **VABADUSSÕJA KANGELASTE MÄLESTUSSAMBAD I.** Tartu K-Ü „Loodus, 1928.

ALESMA, Emil; KRESSA, Jaanika; PARMAS, Ilmar; (toimetajad). **ESSÜ X. 10 AASTAT TEGUTSEMIST 1991-2001.** Viljandi: Eesti Sõjameeste Sakala Ühing, 2001.

ARMY CHAPLAINCY, The. [Armee kaplanaat]. USA armee kaplanite kooli väljaanne: Forth Jackson, South Carolina; *US Army Chaplain School*, 1993-. (Asendab ajakirja *MILITARY CHAPLAINS REVIEW*).

ANDRESEN, Anders (koostaja). **MUINASAJA LOOJANGUST OMARIIKLUSE LÄVENI. Pühendusteos Sulev Vahre 75. sünnipäevale.** Tartu, Kleio 2001.

BECOMING A CHAPLAIN IN THE DEPARTMENT OF VETERANS AFFAIRS. [Kuidas saada Veteranide Ministeeriumi kaplaniks] Hampton, Virginia: *Headquartes VA Chaplain Service*, 1995.

BEESE, Dieter. **SEELSORGER IN UNIFORM. Evangelische Militärseelsorge in Zweiten Weltkrieg. Aufgabe - Leitung - Predigt.** [Vormis hingehoidja. Evangeelne sõjaväeline hingehoid II maailmasõjas. Ülesanded - juhtimine - kuulutus]. Hannover: *Lutherisches Verlagshaus GmbH.*, 1995.

BENNETT, Geoffrey. **BALTI MERE VABASTAMINE.** Tallinn: Olion, 2003.

BERGEN, Doris L. (toimetaja). **The SWORD of the LORD**. [Issanda mõök]. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004.

BJÖRKSTEN, Thure af. „Sõjaväeõpetajana Eesti Vabadussõjas” artikkel teoses: KURVITS, Oskar, kolonelleitnant (toimetaja). **VABADUSMONUMENT II. Soome abiväed Eesti Vabadussõjas**. Teine trükk. Tallinn: Vabadussõja Mälestamise Komitee, 1936. Lk. 24-27.

BLASCHKE, Peter H. (toimetaja). **EUROPÄISCHES MILITÄRSEELSORGE JAHRBUCH 1997. Nr 7**. [Euroopa sõjaväelise hingehoiu aastaraamat 1997, nr 7]. Bonn: *Evangelisches Kirchenamt für die Bundeswehr*, 1997.

BLASCHKE, Peter H. (toimetaja). **EUROPÄISCHES MILITÄRSEELSORGE JAHRBUCH 1998. Nr 8**. [Euroopa sõjaväelise hingehoiu aastaraamat 1998. Nr 8]. Bonn: *Evangelisches Kirchenamt für die Bundeswehr*, 1998.

BLASCHKE, Peter H. (toimetaja). **KIRCHE UNTER DEN SOLDATEN. Beiträge aus der Evangelischen Militärseelsorge, I/96**. [Kirik sõdurite hulgas. Lisad evangeelsele sõjaväelisele hingehoiule, 1/96]. Bonn: *Evangelisches Kirchenamt für die Bundeswehr*, 1996.

BLASCHKE, Peter H. (toimetaja). **KIRCHE UNTER DEN SOLDATEN. Beiträge aus der Evangelischen Militärseelsorge, I/97, II/97 ja 1999**. [Kirik sõdurite keskel. Lisad evangeelsele sõjaväelisele hingehoiule, 1/97 ja II/97]. Bonn: *Evangelisches Kirchenamt für die Bundeswehr*, 1997 -.

BORGELIN, Richard Gustan, kol-ltn. **DANNEBROGI LIPU ALL. Taani vabatahtlikud Eesti Vabadussõjas**. II redigeeritud väljaanne. Stockholm, Välis-Eesti ja EMP, 1973.

BORY, Françoise. **RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE SAAMISLUGU JA ARENG**. TALLINN: Eesti Punane Rist, 1993.

BRAW, Christian, Teol. Dr. [kpt]. **HANDBOK FÖR FÄLTPASTOR**. [Välipastori käsiraamat]. Moheda: autori käsikiri, 1999.

BRAW, Christian. **LEDARE & CHEF** [juht ja ülemus]. Skellefteå: Norma förlag, 2001.

BRITISH ARMY. VALUES and STANDARDS of the BRITISH ARMY. Commanders edition. [Briti armee väärtused ja standardid. Juhtide väljaanne]. London. General Staff, 2000.

BYRNE, Lionel. **A Report to the Chaplain General. THE WELL BEING OF CHAPLAINS IN THE CANADIAN FORCES. June 01 1999**. [Raport kindralkaplanile. Kaplanite heaolu Kanada kaitsejõududes]. Ottawa: *Lionel Bryne and Associates*, 1999.

Canada. National Defence **A HANDBOOK FOR CIVILIAN OFFICIATING CLERGY (PROTESTANT)**. [Käsiraamat protestantlikkudele tsiviilpastoritele (Kanada kaitsejõududes)]. Ottawa: Chaplain General's (P) Office, 1991.

Canada, National Defence, Air Command. **AN OPERATIONAL MINISTRY FOR CHAPLAINS (P) IN AIR COMMAND**. [Protestantlike kaplanite tegevusstrateegia õhuväes]. Winnipeg: Air Command, ilmumisaeg teadmata.

Canada. National Defence. **CIVIL-MILITARY COOPERATION in PEACE, EMERGENCIES, CRISIS and WAR.** [Tsiviil-sõjaväeline koostöö rahuajal, hädaolukorras, kriisides ja sõjas]. Ottawa: *Issued on Authority of the Chief of the Defence Staff.* 1999.

Canada, National Defence. **COMBAT SERVICE SUPPORT. VOLUME 15. CHAPLAINS IN BATTLE** [Lahingutoetuse tagamine], kd 15: Kaplanid lahingus], Ottawa, Ontario: Issued on the Authority of the Chief of the Defence Staff, 1990.

Canada, National Defence. **CONDUCT OF HOSTILITIES, Collection of Hague conventions and some other treaties** [Sõjategevuse läbiviimine. Haagi konventsioonide ja mõningate teiste dokumentide kogumik], Ottawa, Ontario: National Defence OPI:DPA(P), 1984. (Canadian Forces Chaplain School and Centre paljundus, 1995).

Canada, National Defence. **CHAPLAIN BRANCH (P) MANUAL** [Kaplanite (protestantide) osakonna käsiraamat], Ottawa, Ontario, OPI:DPA(P). 1993.

Canada, National Defence. **DIVINE SERVICE BOOK for THE ARMED FORCES (With Music).** [Kaitsejõudude agenda nootidega]. Ottawa: The Ryerson Press, 1950.

Canada, National Defence. Canadian Forces Chaplain School and Centre. **THE CHAPLAIN AND THE LAW OF WAR.** [Kaplan ja sõjaseadused]. Borden, Ontario Canadian Forces Chaplain School and Centre, 1995.

Canada. Office of the Chaplain General. **STUDY of CHAPLAINCY SERVICES for the CANADIAN FORCES.** [Uurimus Kanada kaitsejõudude kaplaniteenistusest]. Ottawa: Office of the Chaplain General, 1995.

CHAPLAIN SERVICES. Strategic Plan 1995/96–2000/2001 [Kaplaniteenistus. Strateegiline plaan 1995/96–2000/2001] (Ottawa: *Horb & Aacute; Drysdale Partners*, 1995).

CHRISTIAN-MILITARY HERALD. [Kristlik-sõjaväeline sõnumitooja]. Nr 1 1999. Moskva: 1999.

CHRISTIANSEN, Eric. **PÕHJALA RISTISÕJAD.** [Tallinn]: Tänapäev. 2004.

CODE of ETHICS for CHAPLAINS in the CANADIAN FORCES [Kanada kaitsejõudude kaplanite eetika]. Ottawa, *Chaplain General*, 1998.

DAVIS, Brain L. **GERMAN ARMY UNIFORMS and INSIGNIA 1933–1945** [Saksa armee vormiriietus ja eraldusmärgid 1933-1945]. Teine, täiendatud väljaanne. London, Arms and Armour Press, 1992.

DOKUMENTATION zur KATHOLISCHEN und EVANGELISCHEN MILITÄR-SEELSORGE. [Katoliikliku ja Evangeelse sõjaväelise hingehoiu dokumentatsioon]. IV ühine ja täiendatud väljaanne. Bonn: Evangelischen Kirchenamt für die Bundeswehr & Katolischen Militärbischofsamt, 1991.

EESTI KAITSEVÄE VORMIKANDMISE KORD. Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap, 2000.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut. **EESTI RAHVA AJALOOST PÕHJASÕJA AASTAIL 1700-1721.** Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.

Eesti Vabariigi Kaitseministeerium, **KAITSEVÄE DITSIPLINAARSEADUS**. Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap, 1998.

Eesti Vabariigi Kaitseministeerium, **KAITSEVÄE SISEMÄÄRUSTIK**. Tallinn: Eesti Kaitsejõudude Peastaap, 1999.

Eesti Vabadussõja Ajaloo Komitee, **EESTI VABADUSSÕDA I ja II, Populaarteaduslik väljaanne**, Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee, 1937 & 1939, III trükk Hannes Walteri järelsõnaga, 1996 & 1997.

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, **SÕJAVÄE JA KAITSELIIDU ÕPETAJAD**. Originaaldokumendid EELK Konsistooriumi arhiivist. Alustatud [1919] 21. oktoobril 1928, lõpetatud 2. aprillil 1943, Tallinn: Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, 1995.

ELMBERG, Sten. brig-kin. **CHAPLANCY in SWEDISH ARMED FORCES in BOSNIA. An investigation among the Swedish Chaplains 1993-1999**. [Rootsi kaitseväge kaplaniteenistus Bosnias. Uurimus Rootsi kaplanites seas 1993-1999]. Stockholm, Förvarsmakten, Högkvarteret, 2000.

ERICSON, Lars, fil dr. **SVENSKLA FRIVILLIGA** [Rootsi vabatahtlikud]. Lund.: *Historiska Media*, 1996.

ERICSON, Lars, fil dr. **SVENSKA KNEKTAR. Indelta soldater, ryttare och båtsmän i krig och fred**. [Rootsi sõjamehed. *Indelta* maakaitse sõdurid, ratsanikud ja meremehed sõjas ja rahu]. Lund: *Historiska Media*, 1997.

FOWLER, Major Albert G., OMM, CD, BA MDiv. **PEACETIME PADRES. Canadian Protestant Military Chaplains 1945-1995** [Rahuaja kaplanid. Kanada protestantlikud sõjaväekaplanid 1945-1995]. St. Catharines, Ontario: *Vanwell Publishing Limited*, 1996.

FÄLTANDAKTSBOOK. [Väliteenistusraamat]. Stockholm: *Förvarsmakten*, 1987.

GARNISONI MÄÄRUSTIK. Tallinn: Kaitseväge staabi VI osakonna väljaanne, 1932.

GARNISONI MÄÄRUSTIK. Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap, 1999.

GUDSTJÄNST OCH SJÄLAVÅRD I FÄLT. [Jumalateenistus ja hingehoid sõjaväljal/väliolukorras]. Eessõna: Rootsi välipiiskop Bengt Wadensjö. Stockholm: *GOSIF*, 1993.

HARRIS, Chaplain (Lieutenant-Colonel) Thomas A.. **COUNSELING THE SERVICE-MAN AND HIS FAMILY** [Kaitseväelase ja tema perekonna nõustamine], Engelwood Cliffs, New Jersey: *Prentice Hall, Inc.*, 1966.

HARRISON, William K, Lieutenant-General. **MAY A CHRISTIAN SERVE IN THE MILITARY?** [Kas kristlane võib sõjaväes teenida?]. Engelwood, Colorado: *Officers' Christian Fellowship*, ilmumise aasta teadmata.

HILDEBRAND, Karl Gustav. **STORMAKSTIDENS FÄLTPRÄSTER**. (Suurvõimuaegsed välipastorid). Stockholm: *Förvarsstabens Upplysinins- och Pressavdelning*, 1942.

HINNOM, Arnold [kolonelleitnant]. **SUUR HEITLUS**. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1965.

HUMERINTA, Kaarlo Viktor (toim). **NELJÄNNESVOUSISATAA HELSINGIN SÖRNÄISTEN SOUMALAISEN SEURAKUNNAN HISTORIASSA**. [Helsingi Sörmäsi soome koguduse veerandsaja ajalugu]. Helsingi: koguduse kirjastus, 1932.

HÖGLUND, Lars-Eric & SALLNÄS, Åke,. **STORA NORDISKA KRIGET 1700-1721. Fanor och Uniformer**. [Suur Põhjasõda 1700-1721. Lipud ja vormiriietus]. Karlstad: Acedia Press, 2003.

IMBERG, Josef. **CHRISTIAN LIFE. A Handbook on Christian Ethics and Morals**. [Kristlik elu. Kristliku eetika ja moraali käsiraamat]. Gothenburg (Göteborg): *Stiftelsen evangelisk literaturmission*, 1995.

JOHNSON, Paul. **A HISTORY of CHRISTIANITY**. [Kristluse ajalugu]. Markham, Ontario: Penguin Books Canada Ltd., 1976.

JURS, August, leitnant (koostaja). **EESTI VABADUSVÕITLEJAD TEISES MAAILMASÕJAS**, Toronto: Sihtasutus „Võitleja”, 1987. II tr, 1995.

JUNKELMANN, Marcus. **GUSTAV ADOLF Rootsi tõus maailmariigiks**. Tallinn: Kunst, 1997.

JÕGI, Ülo. „**ERNA**” **LEGENDID ja TEGELIKKUS**. Tallinn: A/s J M R, 1966.

JÜRISAAR, Valdur. **KAHE RINDE VAHEL**. Kolonel Rebasega idavõitluses. Göteborg: autori kirjastusel, 1951. (Kolmas trükk: Tartu: Greif, 1997).

JÜRJO, Silvester. **KAPLAN EESTI POLITSEIS**. Diplomitöö. Tallinn, EELK Usuteaduse Instituut, 2003.

KALM, Hans [kolonel] (toimetaja). **POHJAN POIKAN RETKI**. [Põhja poegade retk]. Porvo: *Werner Söderstöm osakeyhtiö. 1923 (?)*.

KAPTEIN, Veljo, ltn. „**Tahan teha midagi vahvat Jumalale!**”. Kaplanite koolitusest. Artikkel kristlikus ajakirjas TEEKÄIJA, 10/1996, lk 3-5

KEEL, Külli. „**Kristus üksi annab jõudu meie tööle ja elule...**” ajakirjas: **SULANE**. Tallinna Kaarli koguduse infoleht. Nr 4 jõulukuu 2000. Lk 14-15.

KNÜPFER, Gunnar, MAYDELL, Walter, HASSELBLATT, Werner. **DAS BALTEN-REGEENT ein Jahr in Felde**. Dorpat, trükk E. Mattiesen, 1920.

KRIGSGRAVINSTRUKTION (Krigsgrav I). [Sõjahaua instruksioonid. Sõjahaud I]. Stockholm: *Försvarsstaben*, 1975.

KROON, Kalle. „**Eesti ja Läti jalavägi Rootsi armees**”. Ajakirjas: Tartu: **AKADEEMIA**, 10. aastakäik nr 8 - 10, lk: 1761-1790, 1985-2014, 2225-2238.

KURVITS, Oskar, major. **EESTI RAHVUSVÄEOSADE LOOMINE 1917-1918. 1. EESTI POLK I**. Tallinn: Seltsi „1. Eesti polk” kirjastus, 1930.

KÖPP, Juhan [Tartu ülikooli rektor, hilisem peapiiskop]. **LAIUSE KIHELKONNA AJALUGU**. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1937.

- LAAMAN, Eduard. **SOOMUSRONGIDE DIVIIS VABADUSSÕJAS**. I osa. Tallinn, A/S Ühiselu, 1923.
- LAIÐRE, Margus. **LÕPU VÕIDUKAS ALGUS**. Karl XII Eesti- ja Liivimaal 1700-1701. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 1995.
- LAIÐRE, Margus. **SCHWEDISCHE GARNISONEN IN EST- UND LIVLAND 1654.1699**. [Rootsi garnisonid Eesti- ja Liivimaal 1654-1699]. Tallinn: Valgus 1990.
- LATOURETTE, Kenneth Scott. **A HISTORY OF CRISTIANITY**. [Kristluse ajalugu]. New York: Harper & Brothers Publishers, 1953.
- LIBE, Juhan, OINAS, August, SEPP, Hendrik, VASAR, Juhan (toimetajad). **EESTI RAHVA AJALUGU**. Köited 1-5. Tartu: KÕÜ „Loodus”, 1932. (Ümbertrükk: Tallinn: J.K., 1997).
- LAAMANN, Eduard. **SOOMUSRONGIDE DIVIIS VABADUSSÕJAS**. I osa. Tallinn: A/S Ühiselu, 1923.
- LEE, William Sean kol, BURKE, Christopher J. kol-ltn ja CRAYNE, Zonna M. kol-ltn. **MILITARY CHAPLAINS AS PEACE BUILDERS: Embracing Indigenous Religions in Stability Operations**. [Kaitsevæe kaplanid kui rahu ehitajad: Kohalike usukude kaasamine rahutagamisoperatsioonides]. Carlisle, Pennsylvania, US Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, Center for Strategic Leadership, US Army War College, 2004.
- LIIV, Otto. „Eestlastest Põhjasõjas ühe væühiku raamides” ajakiri **SÕDUR** nr 43-44 (1936), lk 1083-1088.
- LILLEORG, Ago, n-ltn. **KIRIKLIK TÕÕ SOOME KAITSEJÕUDUDES**, Tartu: EEKBL Kõrgem Usuteaduslik Seminar, 1998.
- LILLEORG, Ago, [leitnant],. **SÕJAEETIKA TEOORiate VÕRDLUS KRISTLIKUST PERSPEKTIIVIST**. Magistritõõ. Tartu Ülikool. Usuteaduskond. 2003.
- LILLEORG, Ago, [n-ltn]. **ÕIGLASE ja EBAÕIGLASE SÕJA ARUSAAM ÜLD- ja KIRIKUAJALOOS LÄBI ÕHTUMAISE MÕTLEMISE**. Bakalaureusetõõ. Tartu: Tartu Ülikooli usuteaduskond, 2000.
- LOUDEN, Colonel Stephen H. *Principal Roman Catholic Chaplain, British Army*. **CHAPLAINS IN CONFLICT. The Role of Army Chaplains since 1914**. [Kaplanid sõjategevuses. Armeekaplanite ülesanded 1914. a alates], London: Avon Books, 1996.
- LUNDBORG, Einar, kapten. **SOOMUSAUTOGA EESTI VABADUSSÕJAS. Minu rindeelamusi 1919–1920**. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1968.
- LÕHMUS, Leho, TÕNISSON, Leo (koostajad), KPIT, Kaite (toimetaja). **UNUSTAMATU KINDRAL ALEKSANDER TÕNISSON. Artikleid ja mälestusi**. Tallinn: SE&JS, 2004.
- LÕÕ, Indrek. **TEOREETILISED ja PRAKTILISED ASPEKTID LAHINGUS LANGENUTEGA TOIMIMISE KONSEPTSIOONI VÄLJATÕÕTAMISEKS EESTIS**. Lõputõõ. Tartu, KVÜÕA, 2004-

LÄNGSTRÖM, Carl-Einar. **SOM DET VAR OCH SOM DET BLEV. Självårdens utveckling inom Försvarsmakten 1937-1997** [Kuidas see oli ja mis sest sai. Hingehoiu areng (Rootsi) kaitsejõududes 1937-1997], Stockholm: *Högkvarteret*, 1997.

MASING, Richard (kolonel). **MORAAL JA SÕDA**. Tallinn: Kindralstaabi VI osakonna väljaanne, 1926.

McLAUGHLIN, Paul, mereväekapten. **THE CHAPLAIN'S EVOLVING ROLE IN PEACE AND HUMANITARIAN RELIEF OPERATIONS** [Kaplin arenev roll Rahu ja Humanitarabi operatsioonides]. Washington DC: United States Institute of Peace, 2002.

MENGLER, Hamilkar. **SUURIM ARMASTUS III**. New York: Kultuur, 1962.

MERTENS, Marko (leitnant). **KAPLANITEENISTUS EESTI KAITSEVÄES**. Lõputöö. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia, 1996.

MEY, Peeter. „Eesti rahvusväeosad Rootsi ajal”, ajakiri **SÕDUR** nr 28-29 (1927) lk 668- 670.

MILITARY CHAPLAINS' REVIEW. Professional Bulletin of the US Army Chaplain Corps [Sõjaväekaplani ajakiri. USA armeekaplanite korpuse ajakiri], Washington D.C.: *Headquarters. Department of the Army, 1972-1992*.

MILITARY LEADERSHIP AND CHRISTIANITY. A pocket Study. [Sõjaväeline juhtimine ja kristlus. Taskuraamat]. *Aldershot: The Officers Christian Union*, kirjastamise aasta teadmata.

NEANDER, Wilhelm (toimetaja). **LEXICON DEUTSCHBALTISCHEN THEOLOGEN SEIT 1920**. [Baltisaksa teoloogide leksikon alates 1920]. II väljaanne, redigeerinud C. Helmut Intelmann. Hannover: Fritz Eberlein GmbH, 1988.

NELSON, I. **VAGADUSE VARJUS**. Tallinn: „Eesti Raamat”, 1965.

NIELÄNDER, August. [Vabadussõjas Soomusautode kolonni ülem, kapten]. **TAKTIKEPI JA RELVAGA. Mälestusi**. Stockholm: Välis-Eesti ja EMP, 1982.

NILSSON, Håkan. **MILITÄRSJÄLVÅRDENS HISTORIA I SVERIGE FRÅN MEDELTIDEN TILL TIDEN FÖR ANDRA VÄLDSKRIGET**. [Rootsi sõjaväelise hingehoiu ajalugu keskajast kuni II maailmasõjani]. Östersund: autori paljundus, 1996.

NILSSON, John. **KYRKAN I FÄLT. Data och dokument** [Kirik lahinguväljal. Andmed ja dokumendid]. Stockholm: *Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag, 1940*.

de MULIEN, Frederic. **SÕJAÕIGUSE KÄSIRAAMAT RELVAJÕUDUDELE**. Tallinn: Rahvusvahelise Punase Risti Komitee, 2000.

NAVY CHAPLAIN, The [Mereväekaplan], Washington D. C. *Office of the Chief of Naval operations, 1986-*.

NÕMMIK, August, kapten K.S. diplom. **VÕITLUS PSÜHHOOGILISES SÕJAS**. Toronto: Kanada Eesti Võitlejate Liit, 1972.

- NÕMMIK, Peet (toimetaja), **TÜRI KOGUDUSE ALBUM 1630-1930**, Türi: EELK Türi koguduse juhatus, 1930.
- NÕMMIK, Tõnis. **A SHORT HISTORY OF THE MILITARY CHAPLANCY IN ESTONIA** [Eesti Kaitsejõudude kaplaniteenistuse lühikene ajalugu]. Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap, Kaplaniteenistus, 2003.
- NÕMMIK, Tõnis. „**Juudid Eesti Vabadussõjas**”. **LAIDONERI MUUSEUMI AASTARAAMAT 3**. Tallinn: Laidoneri muuseum, 2003, lk 102-5.
- NÕMMIK, Tõnis. **LOENGUD HINGEHOIUST. Eriküsimused**. Toronto, Ontario: E.E.L.K. Usuteaduslik Instituut, 1980.
- NÕMMIK, Tõnis, kolonel. **KAPLANITE TRADITSIOONID**. Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap. Kaplaniteenistus, 2003.
- NÕMMIK, Tõnis, kolonel. **KAPLANITE TRADITSIOONILISED PIDULIKUD ÕHTUSÕOGID**, Tallinn: Kaitsejõudude Peastaap. Kaplaniteenistus, 2003.
- PAJUR, Ago, TANNBERG, Tõnu (koostajad). **RAHVUSVÄEOSADE LOOMISEST EESTIS. Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 1**. Tartu: Eesti ajalooarhiiv, 1998.
- PAJUR, Ago, TANNBERG, Tõnu (koostajad). **1. EESTI POLGU KOMITEE PROTOKOLLID 1917-1918. Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost 3**. Tartu, Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv, 2001
- PALAMETS, Hillar. **LUGUSID TOONASEST TARTUST**. Tartu: Kleio, 2003.
- PENNER, Jaan, PARMING, Tõnu, REBANE, P. Peter. **The ESTONIANS in AMERICA 1627-1975** [Eestlased Ameerikas 1627-1975]. Dobbs Ferry, New York, Oceana Publications, Inc, 1975..
- PARKER, *Chaplain (Lieutenant-Colonel) Wilbur D.*, **THE RELIGIOUS SUPPORT SYSTEM OF THE UNITED STATES ARMY**. [Usulise toetuse süsteem USA armees]. Carlisle Barrackas, Pa.: *U.S. Army War College*, 1990.
- PIHLAK, Jaak. **VABADUSSÕJA JUHTIDE MÄLESTUSSAMBA TAAS-AVAMINE**. Tallinn: Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 1998.
- POOPUU, Juhan, kol-ltn. **SOOMUSRONGIDE DIVIIS VABADUSSÕJAS**. II osa. Tallinn: Eesti Kirjastus Ühisus, 1929.
- PUHM, Oskar, praost. „**Soomepoiste pastorina sõjatandril**”. **EESTI KIRIK VABADUSES, Eesti Kristlik aastaraamat 1958/59**. New York ja Toronto: E.E.L.K. USA mõlema praostkonna väljaanne, 1957, lk 94 – 101.
- PÜSS, Fred (toim). **EESTI TÄNAB 1919-2001**. Tallinn: Eesti Vabariigi Riigikantselei, 2001.
- PÄRN, Ülo (koostaja). **VABADUSSÕJA JÕGEVAMAA SÜNDMUSTE LUGEMIK**. Jõgeva: Kaitseväe Jõgeva Malev [2000].
- Rahvusvaheline Punase Risti Komitee, **12. AUGUSTI 1949. A GENFI KONVENTSIOONIDE JA NENDE LISAPROTOKOLLIDE KOKKUVÕTE**. Tallinn, Eesti Punane Rist, 1993.

- RAID, L. **USKLIKUD ja KOMMUNISTID**. Tallinn: Eesti Raamat, 1972.
- RAUDSEPP, Anu. **RIIA VAIMULIK SEMINAR 1846-1918**. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 1998.
- REINVALDT, Edvin; KINT, Tõnis; REMMELGAS, Jüri. **LAIARÖÖPALINE SOOMUSRONG Nr 2 VABADUSSÕJAS**. Stockholm: Välis-Eesti & EMP. 1972.
- RELIGION och KULTURMÖNSTER. Et faktaskrift**. [Religioon ja kultuuri-mustrid. Teatmik]. Stockholm: Försvaret, 1990.
- The ROYAL ARMY CHAPLAINS' DEPARTMENT. The CHAPLAIN'S HANDBOOK*. [Kaplani käsiraamat]. London: Ministry of Defence (Army), 1995.
- ROYAL ARMY CHAPLAINS DEPARTMENT JOURNAL** [Kuningliku (Briti) Armee kaplanite ajakiri], Netheravon: *The R.A.Ch.D. Depot*, 1959.
- RUTIKU, Siret, & STAATS, Reinhart. **ESTLAND, LETTLAND UND WESTLICHES CHRISTENTUM. Estnisch-Deutsche Beiträge zur Baltischen Kirchengeschichte**. [EESTIMAA, LIIVIMAA JA LÄÄNE KRISTLUS. Eesti-Saksa uurimusi Baltimaade kirikuloost]. Kiel: Friedrich Witting Verlag, 1998.
- SAARD, Riho. „Helsingi Püha Pauluse kogudus ja selle pastor August Nigol”, ajakiri **USUTEADUSLIK AJAKIRI**, 1/2001 (48), lk 73-102.
- SANDERS, J Oswald. **VAIMULIK JUHTIMINE**. Inglise keelest tõlkinud Aldo Randmaa, originaali pealkiri *SPIRITUAL LEADERSHIP*. Tallinn: Logos, 2001
- SCHUMACHER, John W., kolonel. **A SOLDIER of GOD REMEMBERS** [Ühe Jumala sõduri mälestused]. Winona Lake, Indiana: *Grace Brethren North American Missions*, 2000.
- SEPP, Hendrik. „Eesti sõjaväeosad ja Tartu kaitse aastal 1704”, ajakiri **SÕDUR** nr 7-8 (1933), lk 259-65.
- SEPP, Hendrik. **NARVA PIIRAMINE JA LAHING a. 1700**. Tallinn: 1930.
- SEPP, Hendrik. „Rootsi sõjaväe komplekteerimisest eestlaste ja soomlastega Kaarel XI valitsuse aja lõpul ja Põhjasõja ajal”, ajakiri **SÕDUR** nr 20-21 (1927) lk 488-493 ning nr 24 (1927) lk 578-585.
- SEPP, Hendrik. „Sõjasündmused Lõuna-Eestis 1701”, ajakiri **SÕDUR** nr 10 (1927) lk 218-224.
- SEPP, Hendrik. „Üldjooni Põhjasõja ajaloost Eestimaa alal”, ajakiri **SÕDUR** nr 37-38 (1933) lk 1033-36.
- SEPP, J. **OHVITSER**. Tallinn: Joh. Pals'i kirjastus, 1933.
- SERVICE PRAYER BOOK. Canadian Edition**. [Kaitsejõudude palveraamat. Kanada väljaanne]. Sain Louis, Missouri: *Army, Navy and Airforce Advisory Board of the Evangelical Luthrean Church in Canada*, 1941.
- SEWARD, Desmond. **THE MONKS OF WAR. The Military Religious Orders** [Sõja mungad. Sõjalised ordud]. London: *Penguin Books*, 1995.

SILD, Olaf „Mõningaid vanu hauakive meie maal”, **USUTEADUSLINE AJAKIRI**. Tartu: Tartu Ülikooli usuteaduskonna väljaanne, III aastakäik, nr 1, september 1928, lk 32 – 40.

SMITH, Waldo E.L., MC MA, PhD, DD, RCNR, **THE NAVY CHAPLAIN AND HIS PARISH** [Mereväekaplan ja tema kogudus]. Eessõna: viitseadmiral K. L. Dyer DSC, CD, RCN. Ottawa: *Queen's Printer*, 1967.

SOOM, Kaido, [toimetaja]. **VIGALA KOGUDUS ja KIRIK 1339-1999**. Vigala: EELK Vigala Maarja kogudus, 1999.

SOUMEN KIRKON PAPPISLIITTO. SOUMEN EVANKELIS-LUTERLAISEN KIRKON SEURAKUNTIEN JA PAPISTON MATRIKKELI. [Soome Evangeelse Luterliku Kiriku koguduste ja vaimulike matrikkel]. Helsingi: *Soumen Kirkon Pappisliitto*, 1953.

STEVEN, Walter T., Major, MA, BTh. **IN THIS SIGN**. [Selle märgi all]. Eessõna: kin-ltn Charles Foulkes CB, CBE, DSO CD, Kanada kindralstaabi ülem, Toronto: *The Ryerson Press*, 1948.

STRADLING, A. H., Group Captain, OBE. **CUSTOMS of the SERVICES**. [Kaitsejõudude traditsioonid]. Aldershot: Gale & Polden Ltd, 1966.

STRAUSS, Mati (koostaja). **VABADUSSÕJA MÄLESTUSMÄRGID I**. Keila, 2002.

SWEITZER, Gordon M, Chaplain (Colonel). **HANDBOOK FOR CHAPLAIN MINISTRY IN 1990's** [Kaplanitöö käsiraamat 1990-ndatel], *Princeton: Princeton University*, kirjastamise aasta puudub. (Algselt doktoriväitekiri, USA armeekaplanaadi paljundus).

SÕJA PALWERAAMAT 1915. [Tundmatu autor ja väljaandja]. Pärnu: 1914.

Z EWANGELIA WSROD ZOLNIERZY. Dziesięciececie Ewangelikiego Duszpasterstwa Wojskowego 1995-2005. [Evangeelium sõdurite seas. Sõjaväe evangeelium kaplanaat 19 aastat 10 aastat]. Wydawca, Centrum Misji i Ewangelizacji Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, 2005.

TANNBERG, Tõnu. **MAAKAITSEVÄEKOHUSTUS BALTI KUBERMANGUDES 19. SAJANDI I POOLEL (1806-1856)**. Tartu, Eesti Ajalooarhiiv, 1996.

TAUL, Andres. **The IMPACT of FIFTY YEARS of ATHEISTIC INDOCTRINATION on the ESTONIAN EVANGELICAL LUTHERAN CHURCH**. [Viiekümne aasta ateistliku indoktrinatsiooni mõju Eesti Evangeelsele Luterliku Kirikule]. *Doctor of Ministry* väitekiri. Fort Wayne, Indiana: *Concordia Theological Seminary*, 1996.

TERING, Arvo. **ALBUM ACADEMICUM DER UNIVERSITÄT DORPAT 1632-1710**. Tallinn, kirjastus Valgus, 1984.

TESSORE, Dag. **DER HEILIGE KRIEG IM CHRISTENTUM UND ISLAM**. [Püha sõda kristluses ja islamis]. Düsseldorf: Patmos, 2004.

TUULIK, Maie. **EETIKA-MORAAL-KÕLBLUS**. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, 1997.

TÖRNQUIST, Leif. **De tillfälliga regementerna under stora Nordiksa Kriget**” [Põhjasõjaaegsed ajutised rügemendid] teoses: KAROLINSKA FÖRBUNDET. **KAROLINSKA FÖRBUNDETS ÅRSBOK 1992** [Karoliinide ühenduse aasta-raamat 1992]. Stockholm: Karolinska Förbundet, 1992, lk 68-82.

UNITED NATIONS. Department of Public Information. **CHARTER of the UNITED NATIONS and STATUTE of the INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE**. [Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ja Rahvusvahelise Kohtu põhikirjad]. New York: United Nations, 1993.

UNITED STATES of AMERICA. Department of the NAVY. **RELIGIOUS MINISTRY IN THE U.S. NAVY. NWP 1-50**. Washington DC, Office of the Chief of Naval Operations, 2003.

UNITED STATES of AMERICA. Army, **THE CHAPLAIN AND CHAPLAIN ASSISTANT IN COMBAT OPERATIONS. Field Manual FM 16-5** [Kaplan ja kaplani abilise lahingus], Washington DC: *Headquarters, Department of the Army*, 1994.

UNITED STATES of AMERICA. Army. **LEADERSHIP COUNSELING Field Manual no: 22.101** [Juhtkonna nõustamine]. Washington DC: *Department of the Army*, 1985.

UNITED STATES of AMERICA, Army. **RELIGIOUS SUPPORT. Field Manual no: 16-1**. [Religioosne toetus], *Washington DC: Headquarters. Department of the Army*, 1995.

UUSTALU, Evald, MOORA, Rein. **SOOMEPOISID**. Toronto: Soomepoiste klubi, 1973.

VABADUSRISTI VENDADE ÜHENDUSE KESKJUHATUS. **EESTI VABADURISTI KAVALERID**. (kordustrükk). Stockholm: Välis-Eesti ja EMP, 1984.

VAHTRE, Sulev. **JÜRIÕÖ**. Tallinn Kirjastus „EESTI RAAMAT”, 1980.

VARES, O. „Sõdurite värbamisest Põhjasõja ajal Eestimaal”, ajakiri **SÕDUR** nr 24-26 (1933).

VEEM, Konrad ja Maria. **EESTI KIRIK TUNAEILE ja TÄNA**. Stockholm: EVR, 1993.

VEEM, Konrad [E.E.L.K. peapiiskop]. **EESTI VABA RAHVAKIRIK. Dokumentatsioon ja leksikon**, Stockholm: Eesti vaimulik raamat, 1988. Teine täiendatud trükk, 1990.

VIISE, Michael G. [kolonel, peakaplan]. **EESTI KAITSEVÄE LAULU- JA PALVERAAMAT**. Tallinn: Eesti Kaitsejõudude Peastaap, kaplanite osakond, 1997.

VIISE, Michael G. **THE ESTONIAN EVANGELICAL LUTHERAN CHURCH DURING THE SOVIET PERIOD 1940-1991**. [Eesti Evangeelne Luterlik Kirik Nõnkogude perioodil 1940-91]. Charlottesville, *University of Virginia, Corcoran Department of History*, 1995.

VILLEMI, Paul, major. **Kapten ANTON IRV**. Tartu: Soomusronglaste Selts, 1935.

WALTER, Hannes. **EESTI TEENETEMÄRGID.** *Estonian Orders and Decorations.* Tallinn: Miniplast Pluss, 1998.

WALTER, Hannes ja TOJAK, Tiina. **NAD ANDSID KÕIK.** Vabadussõjas langenud ohvitserid. Tallinn: Eesti Kaitseministeerium, Eesti Akadeemiline Sõjaajaloo Selts, Eesti Sõjahaudade Hoolde Liit, 2000.

WINCHESTER, Theresa. **PATRON SAINTS & PRAYERS FOR MILITARY PERSONNEL** [Kaitsepühakud ja palveid sõjaväelastele]. Ottawa: *Military Ordinate, Pronincial Council, 1957.*

WREMBEK, Christoph, SJ. **JESUIIDID EESTIS 1923-1961.** Tartu: Johannes Esto Ühing, 2003.

ÕUN, Mati. **EESTI SÕJAVÄGI 1918-1940.** Tallinn, Tammiskilp, 2001.

ÕUN, Mati (koostaja), **EESTI OHVITSERID JA SÕJANDUSTEGELASED, I.** kogumik, Tallinn: Tammiskilp, 1998.

ÕUN, Mati. **EESTI VABARIIGI KINDRALID ja ADMIRALID.** Tallinn, 1997.

ÕUN, Mati, Veliste, Anne, Rosental, Reigo (koostajad). **EESTI VABADUS-SÕDA KOOLIPOISTE SILMADE LÄBI.** Tallinn, Sentinel, 2005.

YLVISAKER, N. M., major, kaplan. **SERVICE PRAYER BOOK.** [Kaitseväe palveraamat]. Minneapolis, Minnesota: *Augsburg Publishing House, 1940.*

СОБОР СВЯТЫХ ЗЕМЛИ ЭСТОНСКОЙ [Valik Eestimaa pühakutest], Tallinn, ÕÜ Tarbeinfo, 2003.

PERIOODIKA

AJALOOLINE AJAKIRI. Tartu Ülikooli ajaloo osakonna ajakiri. Tartu: Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio, 1998 -. [Asendab ajakirju AJALOOLINE AJAKIRI (1922–1940) ja KLEIO (1989-1997).

DIALOGUE [Dialog], (Kanada kaplaniteenistuse ajakiri, ilmub ebareeglipäraselt), Ottawa, Ontario: *National Defence, Office of the Chaplain General, 1970- .*

KAITSE KODU. Kaitseliidu ajakiri, ilmunud 1925-40 ja taas alates 1991.

SÕDUR. [Eesti sõjaaineline ajakiri]. Tallinn: ilmunud 1919-1940 ja taas Tartus alates 1992.

INTERNET

KROON, Kalle. MAAPAIGALINE RATSURI- ja SÕDURIPIDAMINE EESTI- ja LIIVIMAAL KARL XI ja KARL XII AJAL. [<http://www.laidoner.ee/cms/eesti/info>] (09.11.2004).

SUULISED ANDMED

Kalle Arumäe, praost Arumäe poeg

Kindralleitnant Antonio Baseotto, Argentiina välipeapiiskop

Bruno K.I. Ederma, reservlipnik, endine I diviisi sõjaväeõpetaja

Preester Vambola Hiiesalu, end kaitseliitlane
Sanitar-kindralmajor Arthur Lossmann VR I/2
Major August Nõmmik KS Dipl, end Tartu sõjaringkonna staabi I osakonna ülem
Kolonel Johann Paul, Eesti Piivivalve ülem 1939-41
Õpetaja Uno Plank, vabatahtlik Vabadussõjas
Lipnik Oskar Puhm, praost emeeritus, end JR200 välipastor ja KL õpetaja
Praost Toomas Jeremias Põld, teenis II maailmasõjas eesti Idapataljonide
võitlejaid
Piiskop Karl Raudsepp, teenis eestlastest sõjavange Saksamaal 1945-47
Kolonelleitnant Ago Reio, taarausuline, Vabadussõjas I jalaväepolgus
pataljoniülem, hiljem jalaväeinspektori vanem käsundusohvitser
Prelaat Vello Salo, dr teol, professor emeeritus, end JR 200 võitleja,
nooremseersant.
Major Ernst Tiivel, endine Kaitseministeeriumi Varustusvalitsuse ülema abi
Insener Romil Tõnisberg, sõjaväepreester Matvei Tõnisbergi pojapoeg
Eruvälipastor praost Edgar Vaalgamaa, end Soome JR 43 rügemendi ja
eestlastest vabatahtlike üksuse JR200 II pataljoni välipastor.

TSITEERITUD PIIBLIKOHAD

Piibli raamatud on ära toodud samas järjekorras nagu need on Eesti Piibli 1968. a väljaandes

Esimene Moosese raamat 3:19a	295
28:15	21, 40
Teine Moosese raamat 20:2-14	175
Taaveti laul 33:18-19	296
34:16-17	294
56:12	295
91:10-11	295
103:22	294
Õpetussõnad 18:19	294
Prohvet Jesaja 41:10	21, 320
55:10-11	313
Matteuse evangeelium 5:5-12	44
8:5-13	15
9:37-38	150
10:28	295
21:22	294
22:21	294
25:21	162
28:18-20a	21
Luuka evangeelium 2:14b	294
3:14	11
10:2	73
Johannese evangeelium 2:1-10	51
11:25	127
15:13	104
2:1-10	48
21:15 -17	31, 40
Apostlite teod 5:29	294
17:26	103
Pauluse kiri galaatlastele 6:2	90
Pauluse kiri efeslastele 6: 10 – 20	31, 40

I Peetruse kiri 2:13-14, 17b	294-5
I Johannese kiri 1:7b; 5:4	293
Jakobuse kiri 5:11	106
Johannese Ilmutusraamat 14:13	3, 259
28:25	162

**MÄLESTUSTEENISTUS TALLINNA KAITSEVÄEKALMISTUL
VABADUSSÕJA JUHTIDE AUSAMBA EES.**

Foto: Ardi Hallismaa.

ILLUSTRATSIOON

Väljumalateenistus õppusel „Kevadtorm 2004”	kaanepilt
Piirivalve ajateenijate ristimisteenistus Narva Aleksandri kirikus	4
Trummidest moodustatud ajutine välialtar	8
Maaväe üldlipu pühitsemine	12
Tüüpiline keskaegne ristirüütel	18
Vanemkaplan Laanepere oma töölaua taga kaplaniteenistuse uues ruumis	30
N-srs Andres Nuiamäe matusetalitus	39
Palvus enne lahingut	44
Palvetund sõjatandril, Korea 1953	46
Malta rist	48
Eesti, Kanada ja Saksa kaplanid Kanadas	51
Karl XII volitus kol W.A. Schlippenbachile Eesti alal sõdurite värbamiseks	52
Eesti sõjamees Põhjasõja päevil	69
Üks Harjumaa rügemendi kompaniilippudest	71
„Rügemendi karikas”	74
„Lendleht Evangeeliumi Sõjalaatsareti heaks”	80
Õigeusu väliteenistus I maailmasõja ajal Eestimaa kubermangus	82
Püha Sergius Florinski ikoon	84
Sõjaväe ülemjuhataka käskkiri nr 76 (22.02.1919)	86
Sõjaväe ja Kaitseliidu õpetajate seenior Friedrich V.C. Stockholm	88
Sõjavägede staabi korraldus õpetaja Jakob Kukk'ele	90
Vabadussõjaaegse sõjaväepreestri templi jäljend	92
Vene valgete Põhjakorpuse paraad Tallinnas	93
1. jalaväepolgu jumalateenistus Isovi külas, mais 1919	96
1. jalaväepolgu arnulauateenistus, augustis 1919	96
Vabadusrist	97
1919-23 kasutusel olnud sõjaväevaimuliku varrukakilp ja vormikuue krae	99
I diviisi juhtkond suvel 1919	100
I diviisi õpetaja Kiviste külastamas 4. jalaväepolku, jaanuar 1920	100
Sõjaväepreester Matvel Tõnisbergi pensioni taotlus	106
6. ja 9. jalaväerügementide lippude pühitsemine 1927	109
Pioneerpataljoni ajateenijate leerirühm Nõmme Rahu koguduses	113
Allohvitseride kooli lipu pühitsemine, Tondil 1928	113
Vabadusristi kavaleride mälestussammas Tallinnagarnisonikalmistul	115

Väljumalateenistus 6. Üksik-jalaväepataljonis	116
Noorsõdurite õnnistamine 6. Üksik-jalaväepataljonis	116
10. Üksik-jalaväepataljoni lipu pühitsemine Tallinnas	117
Mereväe noortekursuse paraad 1929	117
Väljavõtteid KL õpetaja Maiori kaitseliitlase tunnistusest	124
Kaitseliidu Tallinna maleva Põhja malevkonna lipu pühitsemine	126
Sõjaväe ja Kaitseliidu õpetajate seeniori pitsat	134
Praost Stockholmi haud Sydneys, Austraalias	138
JR200 väljumalateenistus 1944	139
Jumalateenistus Eesti sõduritele, Novgorodis 1943	142
Reamees Mihkel Rabasaare matus, Nürnbergis 1948	145
Peakaplan kolonel Michael G. Viise	146
Kaitseminister Rebase kiri kol Viisele aastast 1993	149
Kolonel Viise installatsioon Tallinna Toomkirikus	152
Kaplanite orientatsioonikursus KOK-1, juuli 1996	158
KOK-2 Riigikaitseakadeemias, juuli 1997	159
KOK-3 Sidepataljonis, juuli 1998	159
Peakaplan Viise abikaasa ja õnnitlejatega reservi arvamise puhul 1998	161
Peakaplan Nõmmiku installatsioon Tallinna Oleviste kirikus	163
KOK-4 Rahuoperatsioonide Keskuses, Paldiskis 1999	168
KOK-5 Rahuoperatsioonide Keskuses, Paldiskis 2000	168
KOK-6 Rahuoperatsioonide Keskuses, Paldiskis 2001	169
KOK-7 Rahuoperatsioonide Keskuses, Paldiskis 2002	169
KOK-8 Rahuoperatsioonide Keskuses, Paldiskis 2003	170
Reserv-erialaohvitseride orientatsioonikursus REOK-1, Tapal 2004	172
Reserv-erialaohvitseride orientatsioonikursus REOK-2, Tapal 2005	172
Esimene Piirivalve ajateenijate ristimisteenistus Narva Aleksandri kirikus	176
Esimene kaplanite täienduskursus KTK-1, Paldiskis juuli 2001	180
Teine kaplanite täienduskursus KTK-2, Paldiskis august 2002	180
Kolmas erialaohvitseride täienduskursus KTK-3, Paldiskis juulis 2003	181
Neljas kaplanite täienduskursus KTK-4m, Mereväebaasis 2004	181
Viies kaplanite täienduskursus KTK-5m, Meditsiini õppekeskuses 2005	183
Kaplaniteenistuse uus ruum Juhkentalis	186
Kindralmajor Aleksander Tõnissoni mälestuskivi pühitsemine 2002	187
Eesti rahuvalvajate leerioõnnistamine, Bosnias 2000	189
KOK-7 õppurid tutvumas Holokausti mälestusmärgiga Kloogal	191
President Meri avamas Ämari kristlikku sõdurikodu	196
Tori Püha Jüri sõjameeste mälestuskirik Vabadusristi kavaleride tahvlitega	199
Kaitseväe 85. aastapäeva jumalateenistus Rootsi-Mihkli kirikus	201

KOK-7 mälestusteenistuse harjutus Saksa sõjavangide kalmistul Pirital	204
KOK-7 pidulik õhtusöök, Paldiskis 2002	205
Eesti kaplaniteenistuse märk	206
Kanada kindralkaplan annab kursuse diplomi ltn Sarapikule, Borden 2002	209
III Läänemere riikide kaplanite konverents Tallinnas	211
Noorte kaplanite konverents, Tallinn 2002	213
Rahvusvahelise kristlike ohvitseride konverentsi avamine, Koreas 2004	213
XIV peakaplanite konverentsi vesper Tallinna Roots-Mihkli kirikus	214
XIV rahvusvahelisest peakaplanite konverentsist osavõtjad, Tallinnas 2003	215
Kanada kindralkaplan osalemas Eesti kaplanite õppepäeval	218
Inglise mereväelaste mälestusplaadi pühitsemine Tallinnas	219
Kanada kaplanite eestpealve teatis	221
Suurbritannia maaväe kindralkaplan Tallinna kaitseväekalmistul	222
Peapiiskop Jaan Kiivit asetamas pärga piiskop Jakob Kuke hauale	225
H. Kivilo: Tapa väljaõppekeskuse kabeli kavand	226
Praost Aleksander Mäevälja (Mohrfeldt)	230
Soome välipastor Thure af Björksten	231
Õpetaja Ferdinand Hasselnatt	231
Sõjaväeväeõpetaja Georg Kiviste (Steinfeldt)	232
Piiskop Jakob Kukk	232
Assessor Paul Voldemar Kuusik	233
Praost ja sõjaväeõpetajate seenior Friedrich Stocholm	234
Sõjaväeõpetaja Jaan Treuman	234
Sõjaväepreester Matvei Tõnisberg	234
Praost August Arumäe	235
Assessor Anton Eilart	236
Õpetaja Jaan Gnadenteich	236
Praost Aleksander Hinno	237
Ülempreester Nikolai Päts	237
Assessor Arnold-Ferdinand Tammik	237
Välipastor ltn Oskar Puhm	239
Kaplan kpt Hans Rebane	239
Kaplan kpt Juhan Suurkivi (Steinberg)	240
Välipastor Edgar Vaalgamaa	240
Kaplan ltn Ralf Alasoo	241
Kaplan n-ltn Endel Apsalon	241
Kaplan ltn Ott Aro	241
Kaplan n-ltn Silvester Jürjo	242
Reservkaplan ltn Veljo Kaptein	242

Kaplan n-ltn Gustav Kutsar	243
Kaplan n-ltn Merike Kütt	244
Vanemkaplan mjr Taavi Laanepere	244
Kaplan n-ltn Jana Laaneser (Einla)	244
Reservkaplan ltn Ago Lilleorg	245
Leitnant Aarne Lätte	245
Nooremleitnant Alo Martinson	246
Reservkaplan ltn Ildar Muhhamedšin	246
Kaplan n-ltn Raivo Nikiforov	247
Peakaplan kol Tõnis Nõmmik	247
Kaplan n-ltn Arvo Orav	248
Kaplan kpt Peeter Parts	248
Kaplan kpt Kaido Petermann	249
Kaplan ltn Urmas Roosimaa	249
Reservkaplan ltn Meelis Rosma	249
Kaplan ltn Aivar Sarapik	250
Kaplan n-ltn Andrei Sõtšov	250
Kaplan n-ltn Moonika Tali	251
Leitnant Roland Tõnisson	251
Lipnik Sirje Vahtramäe	252
Peakaplan kol Michael G- Viise	252
Näide mitmeusulisest kaplaniteenistusest (Austria-Ungari, I maailmasõda)	254
USA maa-, mere- ja õhuväe kaplanite embleemid	258
Austraalia maaväe kaplanite embleem	260
Austria kaplaniteenistuse embleem	260
Belgia kaplaniteenistuse embleem	260
Gruusia välipiiskopi vapp	261
Hispaania kaplaniteenistuse embleem	261
Hollandi kaplaniteenistuse embleem	262
Keldi rist (liri kaplaniteenistuse embleem)	262
Taaveti kilp	262
Kanada kaplaniteenistuse embleem	263
Kreeka rist	264
Leedu kaplaniteenistuse embleem	264
Lõuna–Aafrika kaplanite embleem	265
Lõuna-Korea mereväe protestantliku kaplaniteenistuse embleem	266
Nepali budausulise kaplaniteenistuse embleem	267
Norra kaplaniteenistuse embleem	267
Poola kaplaniteenistuse embleem	267

Prantsusmaal protestantliku kaplaniteenistuse embleem	268
Rootsi armee välipastori trafarett	268
Saksa protestantliku ja rooma-katoliku kaplaniteenistuste embleemid	269
Sloveenia kaplaniteenistuse embleem	271
Soome kaplaniteenistuse embleem	271
Suurbritannia maa-, mere- ja õhuväe kaplaniteenistuste embleemid	272
Šveitsi kaplanite trafarett	272
Taani õhuväe kaplaniteenistuse embleem	273
Tšehhi Vabariigi kaplaniteenistuse embleem	273
Islami kaplanite embleem	274
Ukraina välipiiskopi vapp	274
Slaavi rist	275
X rahvusvahelise peakaplanite konverentsi delegaadid	276
Viis välirabi XIV Rahvusvahelisel Peakaplanite konverentsil	278
Kas näidet ajaloolistest kaplani riietusest	280
Kaks dokumenti õpetaja Stockholmi määramistest	285
Kaks sõjaväega seotud laululehte	286
Nii algas Eesti kaplaniteenistuse taassünd	289
Eesti kaitseväe kaplanite trafaretid	293
Ämari kristlik sõdurikodu	296
Selline peab üks korralik kaplan välja nägema	300
Kaitseväe 85. aastapäeva tähistamine ja Kaitseväe üldlipu pühitsemine	304
KTK-1 lektorid Paldiskis	306
Peakaplan pühitsemas õhuväe helikoptereid	309
Riviõpe on alati kaplanite väljaõppe kavas	316
Hukkunud lendurite mälestusmärgi „Viimane lend” pühitsemine Ämaris	318
Kaplan Merike Küti ordinatsioon 2000	319
Kaitsejõudude Peastaabi ülem kin-mjr Ants Laaneots õnnitleb Läti kaplanit	320
Kaitseliidu kaplani õlakukate	322
Mereväelaste mälestusteenistus Tallinna Kaitseväekalmistul	338
Peakaplan Viise loengut pidamas KOK-1 õppuritele	345
Relvaõpe on samuti osa kaplani väljaõppest	348
Peakaplan õnnistab kaitseväelasi Eesti Vabariigi 85. aastapäeva paraadil	355
Eesti ohvitseride leeriteenistus Kanadas	359
Lenduri matus	364
Täisvarustusega rännakud on osa orientatsioonikursuste õppekavast	366
Välipalvus Iraagis	366
Mälestusteenistus Tallinna kaitseväekalmistul	392
Pentagoni kabeli vitraaž	tagakaane sisieküljel

ISIKUNIMEDE REGISTER

- AAREANDI (end Villmann), Boris, EELK õp, 101
- AARMA, Liivi, ajaloolane, 69-70
- AARON, Agbor Enow, Kameruni peakaplan, 263
- AASA, Hannes, E.E.L.K. Kanada abi-praost, Hamiltoni kog, õp, 359
- ABE, Alar, v-vbl, 168, 371
- ABOLT, eesnimi teadmata, 59
- ABSHAUS, Bessia, juudi rahvusest naisarst, osales Eesti Vabadussõjas, 95
- ACKERMAN, Dirck, Saksa evangeelne militaarpraost, 270
- ADAMSON, Amandus, kujur, 103, 114, 118
- ADOLF JOHAN, Zweibrückeni hertsog, 64
- AGTERBERG, Martien, kol, Hollandi r-k peakaplan, 262
- AHAS, Eduard, harrastusajaloolane, 114
- AINELO, Laur, KOK-6 õppur, 303, 309,
- AINKALNS, P., Läti sõjaväeõpetaja, 127
- AINSAAR, Ilmar, allohvitser II maailmasõjas, hilisem E.E.L.K. õp Austraalias, 142
- AINSON, Hans-Karl, kol-ltn, osales Vabadussõjas, 80
- ALA-KULJO, Reino, vabatahtlik Eesti Vabadussõjas, hiljem Soome luterlik vaimulik, 95
- ALAMETS, Gerri, KOK-8 õppur, 303
- ALANEN, Yrjö Edvin, Soome välipastor, osales Eesti Vabadussõjas, 94-5, 231
- ALASOO, Ralf, ltn, EELK diakon, Kalevi ÜJP ja MLD⁶¹⁵ kaplan, 166, 178, 183-4, 209, 241, 248, 302, 305-9, 314-15, 317, 319, 372
- ALBERT (Buxhövdén) Riia piiskop, 22
- ALEKSANDER I, Vene tsaar, 77
- ALEKSANDER (kodanikunimega Paulus), EAÕK metropoliit, 101, 103-4, 118, 130
- ALEKSEJEV, Georgi, ort ülem-preester, 326
- ALEKSIUS II (Mihhail Ridiger või Rüdiger), Moskva patriarh, 84, 327
- ALESMA, Emil, Idapataljonide võitleja, kirjanik, 140
- ALEXIOU, Nifton, kol. Ort preester, end Kreeka kaitsejõudude peakaplan, 264
- ALLIK, Johann, EAÕK Karksi-Nuia kog preester, 120
- ALMAZOV, Nikita, ort diakon, 329
- ALMEIDA LOPEZ, Rui Carlos, mjr. Portugali peakaplani asetäitja, 268
- ALTNURME, Riho, ajaloolane, 137, 141, 143
- ALTOSAAR, Heino, E.E.L.K. Kanada praostkonna vikõp, 142
- ALVER, Aleksander, EELK Viru-Nigula kog õp. 104
- AMBERG, Oskar, sõjaminister, 105
- AMBURGER, Erik, ajaloolane, 81
- ANDERBERG, A., Rootsi välipastor ja ajaloolane, 57
- ANDREAS, Lundi peapiiskop, 22
- ANDREJEV, Nikolai, ort preester, 328
- ANDERKOPP, Ado, EV kaitseminister, 99
- ANDRERSON, Georg, EAÕK ülem-preester, 112
- ANITKIN, Joann, ort preester, 328
- ANNA, PÜHA, pühak, 296
- ANNAST, Hugo, KL Järva maleva ratsadivisjon ja EELK Ambla kog õp, 121

⁶¹⁵ Miinilaevadedivisjoni.

- ANNIKO, Helmut, kpr, E.E.L.K.
Kanada praostkonna vikõp, 142.
- ANSON, Ylo, kol, Ülemaailmse Eesti
Kesknõukogu esimees, 14
- ANTELJ, Duan, Bosnia islami kaplani-
teenistuse, organiseerija, 261
- ANTOV, Peeter, ort diak, 327
- ANTRELLER. J., kirjanik, 27
- APOSTOLAKIDES, Geoge, kol,
Kreeka peakaplan, 264, 376
- APSALON, Endel, n-ltn, Viru ÜJP
kaplan, 171, 183, 241, 303-6, 308,
316-7, 319, 374
- ARGUETA, Odber, kol, Guatemala
kristlike ohvitseride esimees, 261
- ARHANGELSKI, Vladimir, ort
ülempreester, 329
- ARANYOS, Zoltan, Ungari kaitse-
ministeeriumi nõunik, 274
- ARO, Ott, lpn, PV Narva-Jõesuu välja-
õppekeskuse kaplan, 170-1, 184,
241, 303, 305, 307-8, 312, 315-7,
319
- ARONIUS, Eric, Karl XII õuejutlustaja
ja välipastor, suri Laiusel, 64
- ARSHEN, isa (vaimulik nimi),
preester, Armeenia peakaplan, 259
- ARUMÄE, August (end Grünberg).
EELK Pärnu praost, KL Pärnu
maleva, Pärnu Eliisabeti ja
Niguliste kog õp, 3, 108-9, 116,
120, 130, 136-7, 235
- ARUMÄE, Eric, kpt-mjr, USA Virginia
osariigi noorteprogrammi „Teen
Challenge” koordinaator, 222
- ARUMÄE, Kalle, 9, 97
- ASCHANEUS (ka Aschneus), Martin,
Rootsi välipastor Gustav II Adolffi
armees, 58, 227
- ASUKÜLA, Raivo, n-ltn, KL Sakala
maleva kaplan, 159, 241, 302,
307, 312, 319
- AUDOVA, Peep, EELK Valga Peetri-
Luke koguduse õpetaja, 98
- AUGUST (Tugev), Poola ja Saksimaa
kuningas, 63
- AUNASTE. ELIS, n-ltn, REOK –1
õppur, 304, 306
- AUNVER (Albrecht), Jakob, EELK
ass ja Ida-Harju praost, KL Jüri
mk⁶¹⁶ õp. E.E.L.K. ass ja Uppsala
kog õp, 101, 118, 120-1, 133, 137
- AUSMEES, Heigo, EEVL pastor,
REOK-1 õppur, 303-4
- AUVÄÄRT, Toomas, n-ltn, president
Rüütli nooremkäsundusohvitser,
12
- AVAMERI, Martin, mjr, KJPS ohvitser,
skm, 161
- BAILEY, Suzanne, kpt, Kanada kaitse-
jõudude psühholoog, 181-2
- BALDWIN, Charles, kin-mjr, USA
õhuväe kin-mjr, 258
- BANÉR, Johann, välimarssal, Rootsi
väejuht 30aastases sõjas, 59
- BARANOVA, Elvira, ltn, 198
- BARBARASA, Ionel, brig-kin.
Rumeenia peakaplan, 269
- BARKALA, Liis, REOK-1 õppur, 304
- BARTHOULDUS, Eric, Rootsi
välipastor, 58
- BASEOTTO, Antonio, kin-ltn,
Argentiina välikeapiiskop, 259, 390
- BASSEN-SPILLER, Paul, kol, ratsa-
rügemendi ülem, 111
- BAUMANN, Herman, Hollandi res-kpt,
195
- BAYLISS, Roger, kol, 257
- BEERMANN, Christoph Wilhelm,
EELK Järva praost ja Järva-Peetri
kog õp, 112
- BEERMANN, Gustav Johannes, EELK
Viru praost, Tsarkoje Selo
garnisoni ning Kadrina ja Ilumäe
kog õp, 83, 228-9
- BEETHOVEN, Ludwig van, helilooja,
336
- BELTRANO, Antonio Gomes, kpt-ltn,
Portugali peakaplan, 268
- BENNETT, Geoffrey, mereväekapten,
Inglise sõjaajaloolane, 31
- BENNO, Agur, ltn, Luurepataljoni
ohvitser, ajaloolane.13

⁶¹⁶ malevkonna

BERBICHASHVILI, Grigori (Guram),
 Gruusia välipiiskop, 261
 BERG, (eesnimi teadmata), EAÕK
 preester, tegev Kaitseliidus, 125
 BERGE, van den, Roger, J, kin-mjr
 Belgia r-k kaplanite välipiiskop, 260
 BERGER, Doris, ajaloolane, 19, 20,
 22-4
 BERGFALD, Odd Andres, kol. Norra
 staabikaplan, 267
 BERGMANN, Janek, n-sgt, 166, 168
 BEZSRENIKOV, Joann, ort preester,
 329
 BIKKER, Gijs, kol, Hollandi protes-
 tantlik peakaplan, 262
 BIRULJA, Vladimir, ort preester, 330
 BISMUTH, Charles, Prantsuse juudi
 usu välirabi, 268
 af BJÖRKSTEN, Thure Gustav Alfred,
 lpn, Soome vaimulik, Vabadus-
 sõjas Põhja Poegade rüg väli-
 pastor, 15, 94-5. 231
 BLACK, Barry, k-adm, USA mereväe
 peakaplan, 258
 BLACKBURN, John, kdr-mjr, end
 Suurbritannia kindralkaplan, 217,
 222, 376
 BLASCHKE, Peter, Saksa prot
 militaardekaan, 210, 212-3, 219,
 376
 BOGOJAVLENSKI, Joann, ort ülem-
 preester, 326
 BOGOLJUBOV, Feodor, ort preester,
 326
 BOGOMOLOV, Heinike, end kaplani-
 teenistuse sekretär, 11
 BOGOSLOVSKI, Joann, ort preester,
 299
 BOIKOV, Andrus, lp, KOK-4 õppur,
 302, 311, 317
 BONHÖFFER, Dietrich, saksa
 teoloog, 21
 BOOSMANN, Jochanan, ko, Hollandi
 kaitseväe pearabi, 2262, 278
 BORGELIN, Richard Gusta, kol-ltn,
 Vabadussõja Taani vabatahtliku
 kompanii ülem, 94
 BORISOGLEBSKI, Vassili, ort
 preester, 327
 BORN, Leo, kol, Hollandi peakaplan,
 262
 BORSKI, Ryzard, brig-kin, Poola prot
 välipiiskop, 268, 376
 BOTVIDI, Johannes, Rootsi välipastor
 Gustav II Adolphi armees, 57-8
 BOURQUE, Roland P., brig-kin,
 Kanada kindralkaplan, 221, 263
 BRAHE, Ebba, Rootsi krahvinna, 57
 BRAKEL, Otto Frederik (kol-ltn?),
 Põhjasõjas Liivi-Saaremaa
 Aadlilipkonna ülem, 65
 von BRANT, H.J. kol-ltn. Põhjasõjas
 Saaremaa maatragunite-
 rügemendi ülem, 5
 BRASCHE, Christfried, EELK Ida-
 Harju praost. KL Juuru mk õp,
 121, 137
 BRATOLJUBOV, Kristofor, ort
 preester, 236
 BRANDT, Heinrich Johan von, kol-ltn,
 Põhjasõjas Saaremaa maa-
 traguniterügemendi ülem, 65
 BRAW, Christian, kpt, dr theol, Åbo
 Akadeemia dotsent, Rootsi
 välipastor, 165, 179, 371
 BREIVEL, Riho, kol-ltn, PV tagala
 ülem, 167
 BROOCMANN, Reinerus (vanem),
 praost, Laiuse kog õp, 70
 BROOCMANN Reinerus (noorem),
 välipastor Karl XII armees, Laiuse
 kog õp, hiljem õp ja praost
 Rootsis, 3, 70, 227, 367
 BRUUS, Jaan, eestlasest pastor Saksa
 evangeelses kirikus, 144
 BRÜGGER, Hans, kpt, End Šveitsi r-k
 peakaplan, 273
 von BUDBERG, Ernst Johann, kol-ltn,
 Põhjasõjas Eesti Aadlilipkonna
 ülem. 66
 BUDDENBROCK, Heinrich Johann
 von, kol-ltn, Põhjasõjas Viljandi
 maakaitsepataljoni ülem, 66
 BULOTAS, Alfonsas, mjr, end Leedu
 r-k peakaplan, 265
 BULUS, Lionel, kol-ltn, Nigeeria
 peakaplan, 267

- BURNS, Thomas M., Suurbritannia mereväe r-k vanemkaplan, 272
- BURTON, Eric, kommodore, Austraalia mereväe peakaplan, 260
- BUSCHMANN, Felix-Johannes, KL Laura mk ja EELK Laura kog õp, 121
- BUSH, George W, USA president, 341
- BUTKEVICIUS, Remigijus, kpt Leedu r-k kaplan, 303, 320
- BUTLER J. R., brig-kin, Austraalia armee peakaplan, 220.
- BÖSTROV, Pavel, ort preester, 297.
- CÁCERRES, Jorge, kol, Paraguay kristlike ohvitseride esimees, 267
- CARISLE, Georg, krahv (lord), mjr, 219
- CEDERSTRÖM, Gustaf, rootsi maalikunstnik,
- CELEBRI, Sadudin. Makedoonia islamiusuliste esindaja relvajõududes, 245
- CEPAR, Drago, Sloveenia r-k preester, 250
- CHRISTIANSEN, Eric, ajaloolane, 22
- CHRISTOFFERSEN, Kjell, kol-ltn, Norra õhuväe peakaplan, 267
- CHODAKOWSKI, Miron Miroslaw, brig-kin, Poola ort välipiiskop, 268
- CLARKE, Jeremiah, inglise helilooja, 50
- COLSON, Chuck, 311, 314.
- CONSALEZ, vt Perez Consalez
- CONSTANTIN, Emil, Rumeenia prot kaplan, 269
- CONSTANTIN, Nicolae, end Rumeenia ort peakaplan, 269
- CONSTANTINUS, vt Konstantinus
- CORNELISSEN, Marius, kin-mjr, Lõuna-Aafrika kindralkaplan, 265
- CORNEZ, Jean-Louis, kol, Belgia prot peakaplani kt, 260
- COOMBS, D. vbl, fotograaf, 219
- COWAN, Sir Walter, Inglise admiral, Vabadussõjas Inglise Läänemere eskaadri ülem, 31
- CRONHJORT, Abraham, kin-mjr, Põhjasõjas Rootsi väejuht Ingerimaal, 64
- CROWLEY, John, liri r-k peakaplan, 261
- DANILSON, Liina, KOK-7 õppur, 303, 317
- DAVIS, Brian Leigh, inglise ajaloolane, 48
- DE VRIES, Joost, kol-ltn, Hollandi humanistlik peakaplan, 262
- DELANNOY, Bernard, kin-mjr, Prantsuse prot peakaplan, 268
- DENDIGER, William J., kin-mjr, end USA õhuväe peakaplan (r-k), 258
- DEUTENIUS, Johann Georg, Türi kog õp, 68
- DEUTENIUS, Johannes, eelmise poeg, välipastor Karl XII armees, hilisem Türi ja Järva-Peetri kog õp, 3, 68-9, 367
- DEVANY, Tom, kol, end Suurbritannia õhuväe r-k vanemkaplan, 178, 370
- DIMITRIEV, Joann, ort preester, 298.
- DOBBIN, Victor, kin-mjr, end Suurbritannia armee kindralkaplan, 261
- DOBES, George E, USA mereväe-kapten, erukaplan, 165-6, 179, 182, 207-8, 223, 371-4
- DOBREV, Sebastian, kol-ltn Bulgaaria kindralstaabiohvitser, 261
- DOOLITTLE, James, kin, USA õhuväe ohvitser, 344
- DRAKE, Sir Francis, Inglise admiral, 335
- DUBOST, Michael, end Prantsuse r-k välipiiskop, 268
- DUS, Jaromir, lut õp, Tšehhi kaitseministeeriumi nõunik kaplaniteenistuse asjus, 273
- EACOTT, Len, brig-kin, Austraalia armee peakaplan, 260
- EDERBERG, Bruno, vt Ederma, Bruno
- EDERMA (Ederberg), Bruno Karl Immanuel, lpn, I diviisi ja Rakvere garnisoni õp, 3, 16, 58, 70, 110, 112, 119, 120-1, 127-9, 133, 136, 236,

- EENMAA, Ain, Simuna kog õp, 101
 EERME, Karl, ltn, ajakirjanik, 85
 EILART, Anton, Nõmme garnisoni ja
 KL Nõmme mk õp, EELK piiskopi
 kt ja ass, Nõmme Rahu kog õp, 3,
 109-10, 113, 121, 130, 137, 236
 EINLA, Jana, vt LAANESER, Jana
 EINSELN, Aleksander, kin, Eesti
 kaitseväe juhataja, 21, 147, 151-2,
 174, 200, 354, 369
 EISEN, Mattias Johann, Vene mere-
 väeõpetaja Kroonlinnas, hilisem
 Tartu Ülikooli rahvaluule professor,
 83
 EKSTRÖM, Martin, kol, Vabadussõjas
 I Soome Vabatahtliku pataljoni
 ülem, 94
 ELMBERG, Sten, brig-kin, Rootsi
 välipraost, 181-2, 376
 ENGELKS (end LEMBER), Merle, s-
 vbl, 302
 E[N]RICI, Bartholdus, välipastor,
 Laiuse ja Kodavere õpetaja, 54,
 227
 ERICSON, Lars, rootsi ajaloolane, 61,
 72, 93
 ERIK XIV, Rootsi kuningas, 53-4
 ERITS, Oskar, KL Kambja mk, EELK
 Petseri, Kambja ja Suure-Jaani kog
 õp, 121
 ERLLENHEIM, Marelle, lpn, KOK-5
 õppur, 201, 302
 ERMITS, Eduard, KL Vastseliina mk ja
 kog, ning Elva ja Sangaste kog õp,
 112, 121
 ERMUS, Aarne, kol, end KJPS⁶¹⁷
 ülem ja KVJ⁶¹⁸ kt, 166, 372
 ERNITS (sünd Maior), Milvi, 13, 124,
 126
 ERONEN, Leo, Soome vabatahtlik
 Eesti Vabadussõjas, 94
 ESTEPA, José Manuel, kin-mjr, end
 Hispaania r-k välipiiskop, 261
- FABRICIUS, Jakob (vanem), väli-
 pastor Gustav II Adolphi armees, 59,
 61
 FABRICIUS, Johannes, 57
 FAHRNER, Franz, kol, dr theol,
 Austria r-k peakaplan, 260
 FARWELL, Murray C, brig-kin, end
 Kanada kindralkaplan, 218, 376
 FELDT, Lutz, v-adm, Saksa
 sõjalaevastiku ülem, 211
 FEODOROV, Mihhail, diakon, 327
 FIŠERE, Sarmite, Läti ELK õp, REOK-
 1 õppur, 304, 320, 376
 FLORINSKI, Sergius, püha, märter,
 ort välipreester I maailmasõjas,
 83-4, 330
 FOOTE, John Weir VC, kol-ltn,
 Kanada armee prot kaplan II
 maailmasõjas, autasustatud
 Victoria ristiga, 264
 FORTIN, Gaëtan, mereväeleitnant,
 Kanada kaplan, KTK-5 instrktor,
 182-3
 FOX, G.L., ltn, USA armee prot
 kaplan II maailmasõjas, 258
 FREDERIK IV, Taani kuningas, 63
 FREIBURG, kpt, Põhjasõjas
 kompaniülem Narva garnisoni-
 rügemendis, 66
 FREIFELDT, Konrad Raymond,
 Peterburi Eesti Jaani kog ja
 garnisoni sõjaväeõp, Peterburi
 piiskop ja Venemaa luteri usu
 piiskoppide nõukogu esimees, 79,
 229.
 FREIMANIS, Ojars, v-vbl, Läti
 mereväe kaplan, 179, 302, 320
 von FRESSEN, Herman, kol-ltn,
 Põhjasõjas Läänemaa maakaitse-
 rügemendi ülem, 65
 FREY, Erik Julius Hugo, KL
 Põltsamaa mk ja EELK Põltsamaa
 kog õp, 121, 137
 FRÖLICH, Robert, brig-kin, Ungari
 sõjaväe ülemrabi, 274, 278
 FUCHIDA, Mitsuo, kol, end Jaapani
 sõjalendur, baptisti kiriku pastor,
 344-5

⁶¹⁷ Kaitsejõudude Peastaap

⁶¹⁸ kaitseväe juhataja

- de la GARDIE, Axel Julius, kin, Rootsi kindralkuberner Eestis Põhjasõja aastatel, 64
- de la GARDIE, C. A., kol, Eesti jalaväerügemendi ülem Põhjasõjas, 64
- GAUDRY, Michael, kin-mjr, end Prantsuse prot peakaplan, 268
- GERHARDS, Viesturs, v-srs, Läti kaplan, 174, 302, 320
- GERŽANITS, Juri, rms, KOK-8 õppur, 174, 179, 303, 307
- GIEZING, Mathias, kol-ltn, Põhjasõjas Saaremaa maatraguniterügemendi ülem, 65
- GLASENAPP, Ernst Carl von, kol-ltn, Põhjasõjas Kuninganna ihukaitse ratsarügemendi ülem, 65
- GLODZ, Slavo Leszek, kin-mjr, end Poola r-k välipiiskop, 267
- GNADENTEICH, Jaan, I Soomusrongide rügemendi, Tapa mk ja EELK Tapa kog õp, E.E.L.K. Göteborgi kog õp, 3, 121, 129, 137, 236
- GNADENTEICH, Oskar, lpn, E.E.L.K. Ottawa, St. Catharinesi Pauluse ja Toronto Kolmainu kog, õp, 123, 133, 144,
- GOLDING, Simon J., Suurbritannia mereväe peakaplan, 272
- GOLVBEV, Joann, ort preester, 327
- GOLWER (Klahw), Johann, Eesti vaimulik, Vilno garnisoni lut õp, 81, 229
- GOMER, Aba, dr, Eesti ülemrabi, 130, 331
- GONIBEV, Joann, ort preester, 327
- GOODE, A.D., ltn, USA juudi usu kaplan II maailmasõjas, 258
- GORE, Al, USA asepresident, 341
- GRAF, Arnold Andreas Werner, ltn, Võru garnisoni, KL Võru linna mk ja EELK Võru kog õp, 3, 101, 121, 128-9, 133, 137, 236
- GRANT, Paul, kol, USA Marylandi rahvuskaardi peakaplan, 157-9, 160, 204, 208, 370
- GRAŽULIS Jouzas, kol-ltn, Leedu peakaplan ja peavikaar, 167, 264, 376
- GREGORIUS IX, paavst, 22
- GRENZ, Valentin Martin, mereväe-kpt, Eesti mereväe ülem, 117
- GRIGORJEV, Peeter, ort preester, 326
- GRIHHINA, Kristi, vbl, KOK-8 õppur, 170, 303
- GRIVTSOV, Aleksander, ort preester, 327
- GROSSBERG, Madis, KOK-8 õppur, 303, 317
- GRÜNBERG, August, vt ARUMÄE, August,
- GRÜNBERG, J. kol-ltn, vt HALJASTE, J. B.
- GRÜNTAL, Timoteus, jurist, väliseesti luuletaja, 79
- GUIGUI, Albert, kol, Belgia pearabi, 260
- GUNHUS, Gaylord T, kin-mjr, USA armee pearabi, 258
- GURIN, S., Tallinna Juudi gümnaasiumi direktor, 95
- GUSTAV I (VASA), Rootsi kuningas, 24, 53-4
- GUSTAV II ADOLF, Rootsi kuningas, 50, 56-9
- GUSTAVSON, Gustav, Vasaborgi krahv, Gustav II Adolphi poeg, 57
- GÖRANSSON, Patrik, *furir*. Rootsi välipastor ja Tallinna Rootsi-Mihkli kog õp, 182, 213, 223, 303, 305, 320
- HAAMER, Eenok, mag, EELK Mustvee ja Lohusuu kog õp, Tartu Teoloogia Akadeemia rektor, 147-8, 354,
- HAAMER (Hammer), Harri, KL Sisevete mk, EELK Tartu Pauluse ja Tarvastu kog õp, 121, 137, 140, 147
- HAEGESAETER, Alf Petter, kpt-ltn, Norra mereväe peakaplan, 267
- HALJASTE, (Grünberg) Johann-Bernhard, kol, Pioneerpataljoni

- ülem, 109
 HALLISMAA, Ardi, srs, fotograaf, 14, 39, 213, 215, 304, 355, 392
 HAMMETT, Barry, Suurbritannia mereväe peakaplan, 218-9, 271
 HANAK, Julius, kin-mjr, end Austria prot sõjadekaani, 238.
 HANSCHMIDT, Teet, EELK õp, KL Järva maleva kaplan, 317
 HANSEN, Vootele, ltn, end keskkonnaminister ja riigikogu saadik, 13
 HARDY, Theodore Bayley VC DSO, MC kpt, Briti armee kaplan, 272
 HARK, Edgar, kpt, EELK peapiiskop, 133, 143
 HARLAMOV, Joann, ort preester, 327
 HARMS, Claus, end Taani mereväe peakaplan, 273
 HASSELBLATT, Ferdinand Alexander Johannes, III diviisi ja Pärnu Eliisabeti kog õp, 3, 103, 136, 231
 HASTFEHR, Heinrich von, rittmeister, Põhjasõjas Tartu maakaitse-pataljoni ülem, 65-6
 HASTFEHR, Wilhelm Heinrich von, kol-ltn, Põhjasõjas Virumaa jalaväerügemendi ülem, 66
 HAŠEK, Jaroslav, Tšehhi kirjanik, 284
 HAUD, Jaak, kol-ltn, erus, end KVÜOA ja KJPS ohvitser, 148.
 HAUGE, Olav, kol, end Norra kindralkaplan, 267
 HAUSE, Jan, pastor, Poola esimene prot peakaplan, 194
 HEDBERG, August Reinhold, Soome välipraost Eesti Vabadussõjas, 95, 232
 HEILMANN, Konrad, kol, Saksa eruohvitser, Eesti maaväe ülema nõunik, 181-2
 HEINAM (Heimann), Manivald, KL Võru maleva ja Kanepi mk õp. EELK Võru praost ja Kanepi kog õp, E.E.L.K. Vancouveri Peetri kog õp, 92, 103, 110, 114
 HEINSAR, Hannes, stud theol, kaplan-praktikant Tartu ÜJP, 166, 242, 302
 HELANEN Vilho, Soome vabatahtlik Eesti Vabadussõjas, 95
 HELME, Rein, kpt, dr phil, sõjaajaloolane 13, 161
 HENRICUS de LETTIS, r-k välipreester, Liivimaa kroonika autor, 19, 22
 HESKETH, Ronald D., kin-mjr, Suurbritannia õhuväe peakaplan, 272
 HEUTINCK, Ben, kol, Hollandi r-k peakaplan, 262
 HICKS, David, H, kin-mjr, USA armee kindralkaplan, 258
 HIIENURM, Annika, rms, REOK-2 õppur, 304
 HIIESALU, Vambola, EAÕK preester, tegev Kaitseliidus, 16-7, 125, 390
 HILDEBRAND, K.G., rootsi ajaloolane, 56-9, 62, 68, 72, 74
 HILL, John, Suurbritannia mereväe staabikaplan, 218-9
 HIMEK, Vassili, mjr, lendur, Ukraina kristl ohvitseride organiseerija 274
 HINTS, Eduard-Ferdinand, kpt, 108
 HINNO, Aleksander, Petseri garnisoni, KL Petseri maleva ja Petseri kog õp; EELK Võru abipraost, E.E.L.K. ass, USA I praostk praost ja New Yorgi Pauluse kog õp, 3, 121, 130, 137, 237
 HINNOM, Arnold, kol-ltn, Vabadussõjas Soomusrongide diviisi staabiülem, 84.
 HJORTSKULL, Karl-Anders, Lõuna-Rootsi kaitseringkonna vanemkaplan, 181-2
 HOFFMANN, Wayne, brig-kin, USA *Military Chaplains Association* 1 president, 258
 HOLDERBY, Byron A, k-adm, end USA mereväe peakaplan, 258
 HOLST, Walter von, Rakvere Saksa kog õp, 101
 HOLUB, Tomas, kol, Tšehhi r-k peakaplan, 273
 HOMEROS, Kreeka antiikaja kirjanik, 19
 HORN, Clas Kristenson, kin, Rootsi esimene kuberner Eestimaal, 54

HORN, Gabriel, kol-ltn, 65
 HORN, Gustav, kin, Rootsi väejuht
 Kolmekümneaastases sõjas, 59
 HORN, Henning Rudolf, kin-mjr,
 Põhjasõjas 1700-04 Narva garni-
 soni ülem, 54
 HOROŠKEVIŠ, H, ort preester, 327
 HUBBARD, S. T., Austraalia mereväe
 peakaplan, 237
 HUMBLE, Robert C, kaptenmajor,
 Kanada kaplan, KTK-5 instruktor,
 182-3
 HUMERINTA (end Henriksson), Karlo
 Viktor, Soome välipastor Eesti
 Vabadussõjas, 81, 95, 232
 HUURINAINEN, Leo, Soome ort
 välipraost, 217
 HÖGLUND, Lars-Erik, Rootsi
 ajaloolane, 65-7, 70-1
 HÖRSCHELMANN, Bruno, EELK
 Lüganause kog õp, 110
 HÜENE, Carl Johan[n] von, mjr,
 Põhjasõjas Tallinna Linnamajori
 pataljoni ülem, 65

 IATSENKO, Victor, Ukraina kaitse-
 ministeeriumi nõunik, 249
 ILMENSKI, Vassili, ort diak, 327
 INGHILTERRA, Vincent I, kol,
 USEUCOMi peakaplan, 170, 376
 INTS, Harri, kol-ltn, end
 kaitseväe peapsühholoog, 171-2,
 181, 303, 374
 IRV, Anton, kpt,
 Soomusrongide divisjoni ülema kt,
 langes Vabadussõjas, 109
 ISE, Sven, kol-ltn, end soomepoiss ja
 KJPS ohvitser, 161
 IVASK, Merike, Narva muuseumi
 teadur, 55
 IZVEKOV, Pavel, ort preester, 327

 JAANSEN, Kristiina, Rahvus-
 raamakogu töötaja, 13

 JAESCHE, Ernst Gottlieb, EELK
 Hanila, Varbla, Häädemeeste ja
 Tahkuranna kog õp, välipastor
 Vene-Jaapani sõjas, 9
 JAESKI, Aivar, mjr, end ROK ülem,
 166-7, 372
 JAHONTOV, Jevgeni, ülemp, 326
 JAIK, Asta, ajaloolane, 58, 70, 112
 JAKO, Johann, mjr, 6.ÜJP adjutant,
 116
 JAKOBI, Petrus, vt Peetrus Jakobi
 JAKOVLEV, Feodor, ort preester, 330
 JALAJAS, Jakob, EELK Alutaguse
 praost, 89, 101, 110.
 JANSEN, Eva, stud theol, KOK-8
 õppur, 303
 JANTS-YLÖNEN, Lea, n-ltn, EELK
 Nissi kog õp, reservkaplan, 242,
 303, 311, 317, 319
 JANUŠKAVIČIŪTĒ, Rosita, 303
 JEESUS KRISTUS, 20, 51
 JENSEN, Ole Brehm, Taani maaväe
 peakaplan (välipraost), 14, 56, 93,
 273
 JEZERINAC, Juraj, Horvaatia r-k
 välipiiskop, 262
 JOHAN III, Rootsi kuningas, 54
 JOHANNES PAULUS II, Rooma
 paavst 343
 JOHANSON, Merike, mjr, Kaitseväe
 Meditsiini väljaõppekeskuse ülem.
 173, 183
 JOHNSTON, Douglas, k-adm (USA),
 215
 JOHNSTONE, Stanley, kol, Kanada
 kindralkaplani asetäitja, 180, 182,
 373
 JORDAN; Philippe, Eesti r-k piiskop,
 216,
 JUDIN, Feodor, ort ülemdiak, 327
 JUHKAM, Mihkel, kaitseminister, 113
 117, 126
 JUHKENTAAL, Julius, lpn, EELK
 Tallinna Kaarli ja E.E.L.K. Seattle
 kog õp133, 143
 JUNGINGEN, Otto von, Saksa ordu
 suurmeister, 18
 JUNKELMANN, Marcus, 53.
 JUNOLAINEN, Aire, lpn, KOK-7

- õppur, end KJPS ohvitser, 303
- JURUS, Ingac, kol, Slovakkia r-k peakaplan, 270
- JUSTITSKI, Vladimir, ort preester, 252.
- JUUL, Oskar, E.E.L.K. Adelaide kog õp, 101
- JÕEARU, Kaja, KOK-8 õppur, 303
- JÕESAAR, Margus-Mihkel, rms, REOK-2 õppur, 304
- JÕEÄÄR, A, riigikogu liige, 105
- JÕGI, Harri, Sisekaitse Akadeemia õppejõud, 80
- JÕGI, Kalju, end lennuväepoiss, 115
- JÕGI, Ülo, ajaloolane, 139
- JÕGIS, Richard, KL Kose mk õp. EELK Ida-Harju abipraost, Kose kog õp, 119, 121
- JÄRVE, Jaan, KL Jõgeva mk ja EELK Laiuse, Tartu Jaani kog õp, Asutava Kogu ja Riigikogu liige, 121, 133, 137
- JÄRVIK, Ülle, n-vbl, KTK-5 õppur, 306
- JÜRGENSON, Aleksander, KL Suure-Jaani mk ja EELK Suure-Jaani kog õp, 121, 137, 141
- JÜRGENSON, Elle, vbl, KOK-8 õppur, 303
- JÜRGENSON, Ferdinand Jakob, EELK Lääne praost, KL Märjamaa mk ja Lääne-Nigula kog õp, 112, 121
- JÜRGENSON, Hugo, kpt, 66
- JÜRGENSON, Önnela, Mereväebaasi sõdurikodu juhataja, 195
- JÜRI (GEORG), Püha, pühak, 49
- JÜRISAAAR, Valdur, kpt, II maailmasõjas ohvitser, ajakirjanik ja sõjakirjasaatja, 140, 142
- JÜRJO, Silvester, n-ltn. EELK õpetaja, Tapa väljaõppekeskuse kaplan, 171-3, 184, 200, 242, 303, 305, 307-8, 312, 315, 317, 319, 373
- JÜRJO, Villu, n-ltn, KL Alutaguse maleva kaplan. Narva Aleksandri kog õp, 4, 55, 176-7, 242, 302, 312, 315, 317, 319
- KADAI, Heino, Concordia Ft. Wayne Teoloogilise Seminari professor, 144
- KAERMA, Algur, KOK-2 õppur, EELK Paide kog diakõp, 302
- KAHN, Julius, arst, uppus Vabadussõja ajal, 97
- KAKKO, Eduard, n-ltn, KOK-2 õppur, EEKBKL pastor, KL Pärnu maleva kaplan, 242, 302, 305, 307, 312, 317, 319
- KALINKIN, Pavel, ort ülempreester, 326
- KALDMA, Väino, srs, E.E.L.K. Sault Ste Marie kog diakõp, 142
- KALDUR, Peeter, EELK Jõhvi kog õp, end praost, 101
- KALM, Hans, kol, Põhja Poegade rügemendi ülem Vabadussõjas, 94
- KALMONURM, Arnold, ltn, 142
- KANARIK, Karin, n-ltn, KOK-7 õppur, Tapa VÕK avalike suhete ohvitser, 303
- KANKETER, Anne, Ämari kristliku sõdurikodu juhataja, 195
- KANNIK, Valter, end sõjamees ja vabadusvõitleja, 131.
- KAPLINSKI, Jaan, kirjanik, 342
- KAPP, Aleksander Leon Richard, KL Tallinna Põhja mk õp, EELK ass, Tallinna praost, Tallinna Toompea Kaarli kog õp, Asutava Kogu ja Riigikogu liige, 112, 120
- KAPTEIN, Veljo, ltn, Pärnu ÜJP, Lahingukooli kaplan, hilisem reservkaplan, 157-8, 160-1, 165-6, 208-9, 242, 302-3, 305, 307-9, 312, 315, 317, 319, 372
- KARDELL, Stefan, lut õp, Rootsi Kiriku arhiivi juhataja, 14
- KARK, Tõnis, stud theol, kaplani kand, KOK-5 õppur, 303, 318
- KARL IX, Södermanlandi hertsog ja Rootsi kuningas, 54-5, 60
- KARL X GUSTAV, Rootsi kuningas, 59-60, 64
- KARL XI, Rootsi kuningas, 60-3, 66-7

KARL XII, Rootsi kuningas, 52, 61, 63-4, 66-8, 70, 74-5
 KARULA, Kuldar-Valdo, n-srs, REOK 2 õppur, 172, 304
 KARUS, Astrid, KJPS referent, 14
 KASK, Ivo, vbl, 166
 KASK, Üllar, n-ltn, KL Põlva maleva kaplan, EELK Põlva kog õp, 243, 302, 306, 308, 312, 317, 319
 KASMAUSKAS, Saulius, kpt, Leedu kaplan, 305, 320
 KATZ, Otto, 284
 KAULBARS, Arved Johan, kol-ltn, Põhjasõjas Saaremaa maa-traguniterügemendi ülem, 65
 KEEL, Külli, Tallinna Kaarli koguduse ajaloo uurija, 13, 89
 KEEL, Ülle, EELK Konsistooriumi sekretariaadi juhataja, 212
 KEERMAN, Viktoria, lpn, REOK-2 õppur, 304
 KELCH, Christian, Rootsi välipastor Karl XII armee, 30
 KEREM, Arnold, Aleksander, EELK Palamuse kog õp, 101, 111
 KERIPE, Matthew, Nigeeria peakaplan, 267
 KERT, Johannes, kin-ltn, end Eesti kaitseväge juhataja ja maaväge ülem, 160-2, 370, 378
 KESKINEN, Sauli, Soome õhuväge välipraost, 318
 KESKÜLA, Sulev, lpn, KOK-5 õppur, 303
 KETTLE, David, kol-ltn, Kanada kaitsejõudude kaplan, 153, 372
 KHIMECH, Vassili, mjr, Ukraina kristlike ohvitseride esimees, 274
 KIIL, Tiina, vbl, KOK-8 õppur, 303
 KIIR, Avo, EELK Viru praost, lisaku kog õp, 4, 176-7
 KIIRA, Saara, sõdurikodu juhataja, 195
 KIIS, Mare, Tagalapataljoni psühholoog, 305
 KIIVIT, Jaan (jr), EELK peapiiskop, 135, 151-2, 161-2, 164-5, 212, 225
 KIM, Jae Sung, kol, Korea õhuväge peakaplan, 266
 KIRSS, Emmanuel, EAÕK Tallinna Issanda Muutmise kiriku ülem-preester, 13, 119, 134
 KITTELSON, Bruce, 222
 KIVI, August, kol-ltn, 6. ÜJP ülem, 116
 KIVILO, Ants, n-ltn, reserv- ja vanglakaplan, 243, 302, 307, 312, 315, 317, 319
 KIVILO, Harri, arhitekt, 225-6
 KIVILOO, Ilmar, lpn, EAÕK diak, reservkaplan, 158, 302
 KIVINUK, Aleks, kolleksionäär ja autor, 86
 KIVISAAR, TIINA, v-vbl, 306
 KIVISIKK, August, lpn, KL Põlva mk ja EELK Põlva kog ja E.E.L.K. Hamiltoni õp, 121, 133, 137
 KIVISELG, Ants, kol, KJPS personaliosakonna ülem 167, 171, 180, 182, 373
 KIVISTE (Steinfeldt), Georg, Narva garnisoni, KL Narva mk, EELK Narva Peetri kog, õp, 3, 91, 97-8, 100, 102, 112, 121, 128, 130, 133, 136, 232
 KIVISTE (Steinfeldt), Einar Hilarius, eelmise poeg. KL Narva mk, EELK Narva õp, E.E.L.K. Austraalia praost, ja Sydney kog õp, 121
 KLEIS, R., tõlkija, 19
 KLINE, Chad, kpt, USA Marylandi Rahvuskaardi kaplan, 159, 160, 371
 KLOPMAN, Tiiu, KOK-8 õppur, 235, 303
 KLOUBEK, Miloslav, Tšehhi kaitseministeeriumi nõunik, 273
 KNAUER, Ehrard, Saksa prot, kindraldekaan, 219, 269
 KNEZEVIC, Tomo, Bosnia r-k välipiiskop, 260-1
 KNÜPFER, Gunnar R., Vabadussõjas Baltipataljoni välipastor, 3, 93, 110, 133, 136, 238
 KOBLA, August, KL mk ja kog õp, 112, 121

- KODU, Arno, mjr, KL Alutaguse maleva pealik, 161
- KOERN, Viktor, kol, end Narva sõjaringkonna ülem, 139
- KOITLA, Aivar, n-ltn, ÜSP ohvitser, 302
- KOKK, K, 107
- KOKLA, Konstantin, EAÕK preester, 103, 111
- KOKOSHINSKI, Greorgi, n.-tn, KJPS ohvitser, 12
- KOLJUKOVSKI, Vassili, ort diak, 327
- KOLTŠANOV, Einar, REOK-1 õppur, 304
- KONSTANTINUS (Constantinus Flavius Valerius – Constantinus Suur), Rooma keiser, 12
- KOORNEEF, Piet (Peter), kol-ltn, end ECHOS ja *Pro Rege* peasekretär, 174, 195
- KOPPEL, Ted, ajaloolane, 99
- KOPPERMAN, Walter ltn, mag theol, osales II maailmasõjas, E.E.L.K. New Yorgi kog õp, E.E.L.K. UI lektor, 23, 133, 141, 144
- KORK, August, kin, Punaarmee väejuht, 80
- KOT, S'muel, juudi koguduse rabi Eestis, 131
- KRAMER, Henning, dr phil, Saksa Põhja-Elbe luterliku kiriku asepresident, 196.
- KRAŠANOVSKI, Joann, ort preester, 329
- KRESSA, Jaanika, 140
- KRINITSKI, Dimiteri, ort preester, 326
- KRISTINA, Rootsi kuninganna, 59, 60
- KRONK, Vello, kol, kaitseväe peaarst, 161
- KROON, Kalle, ajaloolane, 13, 16, 61, 67, 70
- KROPSKI, Aleksander, ort diak, 252.
- KROSS, Eerik-Niiles, ltn, ajaloolane, 92-3
- KRUUS, Aleksander, EELK Nõu kog õp, 101
- KRÖÖNSTRÖM, Mati, tõlkija, 78, 80
- KUBBO, Eduard, kol, II diviisi ülem, 80
- KUBJAS, Raino, n-ltn, KL Pärnu maleva, Kuperjanovi ÜJP ja Tartu ÜPK⁶¹⁹ kaplan, 151, 157-8, 174, 178, 185, 243, 302, 305, 307, 311, 315-7, 319,
- KUKK, Aleksander, Punaarmee kindral, 80
- KUKK, Jakob, EELK piiskop, Vabadussõjas I diviisi õp, 3, 87, 90-1, 95-9, 100, 102-4, 111, 118, 135, 225, 232, 367
- KUKK, Oskar, Idapataljoni võitleja, 140
- KULMAR, Tarmo, prof dr, Tartu Ülikooli usuteaduskonna õppejõud, 13
- KUPERJANOV, Julius, ltn, langes Vabadussõjas, 87, 110
- KURM, Tõnis, ltn, KOK-7 õppur, 303
- KURVET, Mare, Rahvusraamatukogu parlamentaarse teabesaali juhataja, 13
- KURVITS, Lauri, ltn, KL Nõmme mk kaplan, EELK Tallinna Kaarli kog diakon, 148, 158, 243, 302, 307, 314-5, 317, 319
- KURVITS, Maire, jurist, kaitseväe juhataja nõunik, 187
- KURVITS, Oskar, kol-ltn, 754, 85, 94
- KUTSAR, Gustav, n-ltn. RK ja Piirivalve vanemkaplan, rahutagamismisioonil Kosovos, 4, 176-7, 183. 303, 306-8, 312, 315, 317, 319, 381, 377
- KUUSIK, Aleksander, KL Torma mk õp. EELK Tartu praost, Torma ja Mustvee kog õp, 95, 102, 106, 113.
- KUUSIK, Paul Voldemar, Vabadussõjas III diviisi õp, EELK ass, Tallinna praosti kt, Maarja-Magdaleena, Türi, Tallinna Pauluse ja Tallinna Emmause kog õp, 3, 91, 110, 136, 233
- KUUSKVERE, Mati, kpt, 359
- KVALHEIM, Jan Otto, kol, end Norra kaitsejõudude kindralkaplan, 267

⁶¹⁹ Üksik-Päästekompanii

- KÖPP, Johan, EELK Laiuse kog õp, Tartu Ülikooli rektor, EELK piiskop, E.E.L.K. peapiiskop, 58, 64, 70, 111, 141
- KÕUTS, Tarmo, v-adm, kaitseväe juhataja, 17, 39, 215, 304, 376
- KÄGGO (end TITOVA), Marika, lpn, Tartu vangla psühholoog, REOK-2 õppur, 304, 366
- KÄGO, Viljar, 104.
- KÄRKINEN, Tõnis, fotograaf, 4, 176
- KÖÖGARDAL, Ado, KL Keila mk õp, EELK Lääne-Harju praost, Keila kog õp, 121
- KÜBARD, Evald, vbl, KOK-8 õppur, 303
- KÜMMEL, Johan, EAÕK Tuhalaane kog preester, 111
- KÜTT, Merike, ltn, EELK õpetaja, ÜSP kaplan, 135, 155-6167.8, 171, 173-4, 178, 181, 215, 218, 222, 244, 302, 305-7, 313, 316-7, 319, 372, 377
- KÜTT, Uku, eelmise poeg, 181
- LAALAND, Johann Friedrich Cornelius, Peterburi Jaani kog õp, 79, 229
- LAAMAN, Eduard, ajakirjanik, osales Vabadussõjas, 92
- LAANEMÄGI, Aivar vbl, REOK-1 kursuse veebel, 172, 303
- LAANEOTS, Ants, kin-mjr. EV KVÜÖA ülem, end Kaitsejõudude Peastaabi ülem, 158, 161, 165, 320, 371
- LAANEOTS, Heino, end E.E.L.K. Kanada abipraost, Montreali ja Ottawa kog õp, 142
- LAANEPERE, Taavi, mjr, KV vanemkaplan, end ÖTD⁶²⁰ kaplan, 13, 30, 151, 157-8, 160-1, 162-5, 167, 169, 170-3, 177, 180-6, 201, 208, 219, 214, 218, 244, 302-3 305-10, 317, 319, 369, 371-4
- LAANESER (end Einla), Jana, n-ltn, Tartu ÜPK kaplan, 244, 302, 305-6, 307, 313, 315-7, 319, 374
- LAANTEE, Karl, E.E.L.K. vaimulik, Tartu Ülikooli end õppejõud, 142
- LAAR, Anton., Vabadussõjas EAÕK välipreester, Asutava Kogu liige, 3, 119, 136, 233, 326
- LAAR, U(?), EAÕK preester, 119
- LAAS, Ergo, EAÕK preester, KOK-5 õppur, reservkaplan, 302, 306, 317, 319
- LAAS, Heinrich-Rudolf, KL Tarvastu mk, EELK Tarvastu ja Paistu kog õp. 121
- LACKNER, Pal, kol, Ungari prot välipiiskop, 274
- LADINSKI, Andrei, ort diakon, 327
- LADOCSI, Gaspar, brig-kin, Ungari r-k välipiiskop, 274
- LAGUS, Jüri, v-ltn, 117
- LAID (Ostrov), Mihkel, ltn, EELK Sangaste ja Viljandi Jaani kog õp, 133, 141
- LAIDONER, Johan, kin, Eesti Sõjavägede ülemjuhataja 80-1, 86-7, 93, 105, 108, 135, 155, 164, 202, 367
- LAIDRE, Margus, dr phil, EV diplomaat ja ajaloolane, 13, 54, 61, 64, 66-8
- LAIGNA, Einar, kol-ltn, end kaitseväe peainspektor, 161, 197
- LANDBERG, Eduard, ltn, 142
- LANEMAN, Alar, brig-kin, KJPS ülem, 170, 182
- LANEVSKI. Feodor, ort ülempreester, 326
- LANI, Allan, lpn, stud, theol, KOK-6 õppur, 303, 307. 314, 318
- LARKA, Andres, kin-mjr, EV kaitseminister ja Peastaabi ülem, 80
- LARSEN, Alfred Lauritz, ltn, Taani vabatahtlik Eesti Vabasussõjas, 93
- LARSEN, Hans Christian, Taani vabatahtlik Eesti Vabadussõjas, 93
- LATTIK, Jaan, EELK Viljandi praost ja Viljandi Pauluse kog õp, end

⁶²⁰ Õhutõrjedivisjon

hairdusminister ja saadik Leedus, E.E.L.K. Södertälja kog õp, 110
 LATOURETTE, Kenneth Scott, prof, kirikuajaloolane, 19, 24
 LAUCINS, Voldermars, kpt, Läti kaplaniteenistuse staabiülem, 244
 LAUD, Cilja, Eesti Juudi kogukonna esinaine, 131
 LAUR, Arnold, Vabadussõjas II diviisi ja EELK Tartu Peetri kog õp, 3, 87, 91, 101-3, 118, 136, 233
 LAUREUS, ?, Rootsi välipastor Karl XII armees, 72
 LAUREYS, Alfons, k-adm, Belgia prot peakaplan, 218, 376
 LAURI, Johannes Oskar., KL Otepää mk õp, EELK piiskoplik vikaar, ass, Valga praost ja Otepää kog õp, E.E.L.K. peapiiskop, 120, 137
 LAURISTIN, Johannes, rms, kommunistlik riigitegelane, 108
 LE GAL, Patrick, Prantsuse r-k välipiiskop, 268
 LEA, Kersti, mjr, Meditsiiniteenistuse väljaõppe ülem, 170, 200
 LEAL, Luis, pastor, Argentiina prot kaplanite organiseerija, 237
 LEBEDEV, Arkadi, ort välipreester, 78
 LEE, William Sean, kol, Marylandi Rahvuskaardi peakaplan, 193, 208
 LEEDJÄRV, Ants, n-ltn, KL Lääne maleva kaplan, EELK Kullamaa kog õp, 159, 172, 245, 302, 306-8, 313, 317, 319
 LEEDJÄRV, Mikk, KOK-7 õppur, 303, 318
 LEESIK, Benno, mjr, KL ülem, 184
 LEINUS, Ruudi, end Eesti Kirikute Nõukogu täitevsekretäri assistent, 170, 374-5
 LEINWAND, Kenneth, kol, USA vanem välirabi, 278
 LEISMANN, Nikolai, EAÕK, piiskop, 119
 LEKVEISHVILI, Omar, kin-ltn, Gruusia Sõjakooli ülem, 261
 LEMBER, (Engelkes), Merle, st-vbl, 13, 168, 172, 181, 303
 LEPIK, Emmanuel, EAÕK ülem-preester, Saaremaa ja Kanada praost, 125
 LEP[P]IK, Johannes kin-mjr, 76.
 LEWENHAUPT, Adam Ludwig, kin, Põhjasõjas Rootsi väejuht Baltimaadel ja Venemaal, 64-5
 LEVIN, Roman, EELK Konsistooriumi end välissekretär, 210
 LEWIN, Moise, Prantsuse vanemrabi, 278
 LIEBERG, Burchard, titulaarpaost, 111
 LIEPINS, Arnolds, Läti kaitseväe Riia lut garnisonikiriku ja Buenos Airese Läti kog õp, 207
 LIEWEN, Hans Heinrich, vabahärra, kol-ltn, Põhjasõjas Liivipataljoni ülem, 61
 LIHT, Theodor, kpt, 86
 LIIMAN, Raigo, lpn, KOK-4 õppur, Soome lut kiriku vaimulik, eestlane, 13, 302
 LIISTER, Anneli, n-ltn, KOK-7 õppur, Õhuseiredivisjoni ohvitser, jurist, 171-3, 303
 LIIV, Joosep, KL Rapla mk õp, EELK ass, Lääne-Harju abipraost, Käru ning Rapla kog õp, 121
 LIIV, Otto, sõjaajaloolane, 13
 LIIVAK, Viktor, kol, 100
 LIIVAMÄGI, Marge, lpn, 303
 LILL, Paul-Adolf, kin-ltn, EV kaitseminister, 80, 127, 152, 368
 LILL, Triin, REOK-1 õppur, 304
 LILLAKAS, August, Punaarmee kin-mjr, 80
 LILJENBERG, Toomas, Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse abiesimees, 58, 75
 LILLEORG, Ago, kpt, EKNK piiskop, 1. brigaadi ning end KVÜÖA, Tartu ÜJP ja ÖTD kaplan, 13, 44, 111, 150-1, 157-9, 160, 200, 245, 302, 305, 307-10, 315.7, 319, 369, 378
 LILLEORG, Allan, n-ltn, KL Viru maleva kaplan, 185, 245, 302, 307, 3143, 317, 319

- LILLEPRUUN, Viktor, ltn, Luurepataljoni ohvitser, 214
- LIMBERG, Fred, ajaloolane, 99
- LINDSAAR, Peeter, kpt, 7. jalaväerügemendi ohvitser, kirjanik, 108
- LINKRUS, Marika, KJPS personaliosakonna end referent, 14
- LINNAMÄGI, W, Riigikogu liige, 115
- LIPPING, Karl, ltn, EELK Kärla ja Mustjala kog õp kt, E.E.L.K. Chicago praostkonna abipraost ja San Fransisco kog õp, 133
- LOBRJAKOV, Aleksei, ort preester, 329
- LOCS, Raimonds, n-ltn, Läti end peakaplan, 165-6, 376
- LODI, Elvo, stud theol, KOK-6 õppur, 303, 318
- LOEMAA, Vello, brig-kin, kaitseatašee USAs ja Kanadas, end KJPS ülem, 157
- LONGINOV, Josif, ort ülemdiakon, 327
- LOOGA, Georg, ltn, KOK-8 õppur, 170, 303
- LOOSBERG, Paavo, kpt-mjr, Soomepoiss, Kadrioru end lossi komandant, 14
- LORD, Aksel, Vabadussõjas Rootsi vabatahtliku kompanii välipastor, 3, 93
- LORENTS, Peeter, riigikogu riigikaitsekomisjoni esimees, 151-2
- LOSSMANN, Arthur kin-mjr, Kaitseväe Tervishoiu Valitsuse ülem, 17, 101, 390
- LOTZ, Albert, Ida-Kanada piiskop, 163
- LÄNGSTRÖM, Carl Einar, 54, 56-7, 59, 62
- LUBERG, Otto, KL Lihula mk, EELK Lihula, Kirbla, Vändra, Kose ja Pühajõe kog õp, 104
- LUDRI, Juhan, Punalaevastiku admiral, 76.
- LUHA, Andrei, õigeusu preester I maailmasõjas, 78.
- LUHA, Kendy, kpr, 302
- LUHAMETS, Kristjan, stud theol, KOK-5 õppur, 303, 318
- LUIGA, Margit, KOK-7 õppur, 303, 318
- LUIST, Marjana, ltn, KOK-4 õppur, 303, 318
- LUKS, Raul, kol, Paldiski ja Tallinna garnisonide end komandant, 161
- LUMI, Andres, mjr, KVÜÖA ohvitser, 14
- LUNDBORG, Einar, kpt, Vabadussõjas soomusauto „Kalevipoeg” ülem, 92
- LUPPE, Oskar, mjr, 117
- LUST, Valdo, ltn, EELK diakon, reservkaplan, 245, 303, 307, 314, 317, 319
- LUTHER, Martin, dr theol, teoloog ja reformaator, 59
- LUTHER, Ralf, Johannes Ferdinand, Kuusalu ja TÜ Saksa pihhkonna õp, 94
- LUUR, Juhan, riigikogu liige, 105
- LÕU, Indrek, KVÜÖA õppur, 44
- LÄRM, Arge, n-vbl, KOK-8 õppur, 303
- LÄTI HENRIK – vt HENRICUS de LETTIS
- LÄTTE, Aarne, ltn, end Rahuoperatsioonide Keskuse kaplan, 159, 161, 165, 168, 177, 185, 245, 302, 307, 309, 314-5, 319, 371
- LÄTTE, Kea, ltn, Rahuoperatsioonide Keskuse inglise keele õppejõud, 302
- LÄÄNE, Jaan, EELK Märjamaa, Häädemeeste, Tahkuranna ja Mihkli kog õp, 106
- LÖVSTAD, Terje, kpt-ltn, Norra mereväe vanemkaplan, 267
- LÖWE, Hartmut, dr theol, Saksa välipiiskop, 192, 375
- von LÜNOW, R., mjr, Põhjasõjas Valga maakaitsepataljoni ülem, 66
- LYSENKO, Sergey, kol, üks Ukraina kaplanaadi organiseerijatest, 274
- MacISAAC, Lawrence D., kol-ltn, Kanada kindralkaplani staabis, 179-180
- MAIKALU, Meelis, ltn, EKNK pastor, KOK-7 õppur, reservkaplan, 185,

- 246, 303, 307, 317
 MAIOR, Jaan, KL Varstu mk õp, EELK Valga praosti kt, Avinurme, Hargla, Rakvere Pauluse, Jõhvi, Otepää ja Sangaste kog õp121, 124, 126
 MAINDONALD, Timothy, kommodoor, end Kanada kindralkaplan, 209
 MAKALIME, Zolani A., kol-ltn. Lõuna-Aafrika peakaplan asetäitja, 265
 MAKEDONSKI, Nikolai. Vene ort väli-preester I maailmasõjas, 82
 MAKKE, Jane, end KJPS raamatukogu juhataja, 13
 MALAHIEV, Joann, diakon, 327
 MAMIKON, diakon, Armeenia väli-piiskopi assistent, 259
 MANI, Guiseppe, kin-ltn, Itaalia r-k välipiiskop, 263
 MANNERMAA, Väino, mjr, kaitseväe peapsühholoog, 166, 372
 MARCHE, Gary A., mjr, Kanada staabikaplan 181-2, 374
 MARDELIS, Ilmars, v-srs, Läti kaplan, 302, 320
 MARKEVICH, Augustin, Ukraina ort peapiiskop, 272
 MARKOVSKIS, Danis, v-srs, Läti kaitseväe kaplan, 302, 320
 MARLBOROUGH, John Churchill, hertsog, Inglise välimarssal, 68
 MARTENSEN (Martenson), Jüri, EELK Võru kog õp, 106
 MARTIN, ab Tours, r-k pühak, 49
 MARTIN. Priit, n-lt. Piirivalve ohvitser, 359
 MARTINA, Norberto, Eugenio, kin-ltn, end Argentiina välipeapiiskop, 259
 MARTINS, Raivo, v-sgt, 166
 MARTINSON, Alo, n-ltn, end EKNK pastor, end Rahuoperatsioonide Keskuse ja ÖTD kaplan, 135, 151, 167, 169, 170, 184, 246, 302, 305, 307, 309, 313, 315-6, 372-4
 MASSALIEN, Erich, välipastor Karl XII armees, Paide kog õp, 3, 65-6, 228, 367
 MAURIS, Sylvain, kol-ltn, Kanada kindralkaplan vanemstaabi-ohvitser, 180, 182, 373
 MAXANTINUS, Rooma kaaskeiser, 16
 MAXIMINUS, Rooma kaaskeiser, 16
 MAZE, Terry A., Suurbritannia mereväe peakaplan asetäitja, 250
 McLEAN Karl, kol-ltn, Kanada kaplanitekooli peainstruktor, 153, 171, 372
 McLELLAN, William, kol-ltn, end Kanada kaplanitekooli komandant, 144, 370
 MEDRIK, Levia, kpr, 10
 MEESAK, Tiina, n-vbl, KOK-7 õppur, 235, 279
 MELLIN, B. J., kol-ltn, Põhjasõjas Eesti (II) jalaväerügemendi ülem, 61
 MENŠIKOV, krahv Aleksandr, välimarssal, Vene väejuht Põhjasõjas, Eestimaa kuberner, 71
 MERI, Lennart, EV president, 134, 152, 163, 173, 182-3, 192, 196, 206
 MERJEL, Marika, v-vbl, KOK-7 õppur, 303
 MESARIĆ, Vladimira, kol-ltn, Sloveenia prot vanemkaplan, 1250
 MESI, Ando, n-vbl, 306
 MEŠTŠERSKI, Dimitri, ort diak, 252
 METSÄÄR, Mari, KJPS personali-osakonna ja kaplaniteenistuse referent, 2, 14
 MICKWITZ, August, trükkal, 81
 MIKAEL, PÜHA, pühak, 85
 MIKIVER, Mikk, näitleja, 273
 MIKKELSAAR, Mart, kol-ltn, end Tartu ÜJK ülem, KJPS ohvitser, 140
 MIKOVITŠ (end SEPP), Bianca, stud theol, KOK-5 õppur, 303
 MIKSER, Sven, end kaitseminister, 215, 377
 MILLER, Igor, lp., EELK õp, reservkaplan, vanglateenistuse peakaplan, 302, 305, 317, 319
 MIRONOV, Sergei, ort preester, 326
 MIRONOV, Simjon, ort preester, 328
 MIRONOV, Vassili, ort preester, 328

MOHRFELDT, Aleksander, vt
 Mäevälja, Aleksander
 MONTELPARE, Fernando G., mjr,
 Kanada *Military Training Assistance*
*Plan*1 asedirektor, 219
 MOORA, Rein, 140
 MOORE, Steven, mjr, Kanada
 staabikaplan, 215,
 MOOSES, Iisraeli patriarh, 160
 MUHHAMEDŠIN, Ildar, lpn, Eesti
 Islami koguduse imaam, REOK-2
 õppur, reservkaplan, 246, 304,
 311, 317
 MULTRAM, Regina, lpn, KOK-4
 õppur, usuõpetaja, 303
 MURAVJOV, Aleksander, ort diak,
 327
 MURRUT, Marika, n-ltn, KOK-8 õppur,
 303, 306
 MURZANOV, vene maalikunstnik,
 326
 MURU, Jaan, KL Voldi mk, EELK
 Kursi, Tartu Maarja ja Tartu Peetri
 kog õp, 114, 119, 121, 137
 MÖLDER, Hanno, n-ltn, KOK-7 õppur,
 303
 MÖLDER, Mait, EELK diakon, KOK-3,
 õppur, 302
 MÄEMETS, Boris, fotograaf, 197
 MÄEVÄLJA, Aleksander, EELK
 Tallinna praost, Tallinna Pauluse
 kog ja Novgorodi garnisoni õp, 78,
 110., 211
 MÄGI, Eda, KOK-5 õppur, 278
 MÄGI, Linda, taluperenaine, 103
 MÄGIS, Aleksander Ferdinand, EELK
 Viru abipraost, Simuna kog õp,
 130
 MÄKKER, Harri, REOK-2 õppur, 304
 MÄNNIK, Aleksei, EAÕK Jõhvi kog
 preester, 106
 MÄNNIKSAAR, (end Männikson)
 EAÕK Laiuse kog preester, 102
 MÄNTYLA, Sami, Soome lennuväe
 diakon, 148

 NABERFELD, Jürgen, end Saksa r-k
 kindraldekaan, 270
 NAGOVSKI, Joann, ort preester, 330
 NANOV, Andrei, ort preester, 328
 NAPOLEON I, Prantsuse keiser, 77
 NAVON, Gad, brig-kin, Iisraeli
 pearabi, 626
 NEANDER, Wilhelm, baltisaksa
 ajaloolane, 79
 NEIL, A.G., kol, Uus-Meremaa
 peakaplan, 275
 NEREDITSKI, Vassili, ort preester,
 327
 NIKOLAUS (Nicolaus), Šlesvigi
 piiskop, 22
 NIELÄNDER, August, kpt, dirigent ja
 muusikapedagoog, 81
 NIGLAS, Mihkel, lpn, KOK-5 õppur,
 303, 311
 NIGOL, August, Helsingi Püha
 Pauluse kog õpetaja, 77, 81
 NIGOLA, Tomas, EELK Kambja kog
 diakon, reserv- ja politseikaplan,
 303, 317, 319
 NIMMER, Livio, KOK-8 õppur, 303,
 318
 NIKIFOROV, Raivo, ltn, Tapa VÕK
 vanemkaplan, 167, 171-3, 178,
 184, 190, 209, 225, 247, 302, 304-
 8, 313, 316-7, 319, 371
 NIRGI, Margit, EELK Haljala ja Käsmu
 ning end Laiuse kog õp, 111
 NISKANEN, Hannu, brig-kin, Soome
 välipiiskop, 77, 376
 NJAMBA, Edwin, Sambia peakaplan,
 270
 NOORMETS, Tiit, n-ltn, sõjaaja-
 loolane, 13
 NOORMÄGI, Ants, kpt, ROKi jurist,
 166, 372
 NORDBERG, Jöran, Rootsi välipastor
 Karl XII armees, 181
 NORMANN, Mats, Rootsi staabi-
 pastor, 128, 374
 NOTMANN, Georg, Rootsi välipastor
 Karl XII armees, 5273-4
 NOVAK, Leon, kol. End Sloveenia
 peakaplani asetäitja, 271
 NUGA, Jaan, lpn, reservkaplan, EELK
 Palamuse ja Torma kog õp, KOK-1
 õppur, 158, 247, 302, 311, 319

- NUIAMÄE, Andres, n-srs, langes Iraagis, 39
- NUUDI, (Nuth) Jaan, EELK Pärnu abipraost, Vändra kog õp, KL toetajaliige, 103-4, 123
- NÖLV, Üllar, lpn, reserv- ja vanglakaplan, 303, 313, 317
- NÕMMIK, August, mjr, KS Dipl, 17, 104, 107, 144, 390
- NÕMMIK, Johannes, Vabadussõja veteran, kaitseliitlane ja taluomanik, Aidu lahingu monumendi püstitamise mõtte algataja, 111
- NÕMMIK, Maimu Liis, 2, 14
- NÕMMIK, Pearo, mjr, Kanada soomusväe- ja KJPS ohvitser ning Luurepataljoni staabiülem, 13, 161
- NÕMMIK, Peet, KL Türi mk ja EELK Türi kog õp, 69, 112, 119, 121
- NÕMMIK, Tõnis, kol, peakaplan; 14, 63, 97-8, 111, 114, 133, 135, 145, 147-8, 152, 137-9, 160-5, 167-9, 170-1, 173, 176-7, 180-1, 185, 225, 247-8, 302-3, 305-10315317, 319, 369.74
- NYGREN, Carola, ajaloolane, Rootsi Sõjaarhiivi teadur, 14
- O'KEEFE, Peter, brig-kin, Austraalia õhuväe peakaplan, 214, 260
- OEBIUS, Alfred, KL Audru mk ja EELK Audru kog õp, 121, 137
- OIDERKIVI-KAUFMANN, Maris, Tallinna Rootsi-Mihkli kog organist, 200
- OJA, Leo, mjr, KJPS ohvitser, end ÜSP⁶²¹ ülema kt, 159-160
- OLESEN, Ejgil Bank, Taani mereväe peakaplan, 273
- OLSON, Eric, kpt-ltn, USA kaitseatašee Eestis, 167, 373
- OLIVEIRA, Luedy Silviere de, mjr, Brasiilia kristlike ohvitseride esimees, 261
- OLLUK, Veiko, rakenduskunstnik, 206
- ORASMAA, (end Roska) Johannes, kin-mjr, Kaitseliidu ülem, 118, 125,-6
- ORAV, Arvo, n-ltn, Lahingukooli kaplan, 172, 184, 248, 303, 305, 307-8, 313, 315, 317, 319
- ORGAN, John M, mjr, Kanada kaitsejõudude kaplan, 179, 180-2, 373
- ORLOV, Joann, ort ülempreester, 326
- ORRIN, Vahur, lpn, KOK-3 õppur, KVÜÕA ohvitser, 302
- OSTEN-SACKEN, Johann Gustav von, kol-ltn, Põhjasõjas Saaremaa maakaitsepataljoni ülem, 66
- OTSASON, Jaak, kpt, KJPS ohvitser, 359
- OVIIR, Madis, EELK Viru-Jaagupi kog õp, 104
- PAENURM, Peeter, lpn, reservkaplan, KOK-2 õppur, EELK Tartu abipraost ja Tartu Maarja kog õp, 248, 302, 313, 319
- PAESÜLD, Andres, stud theol, KOK-5 õppur, 303, 318
- PAHAPILL, Enri, n-ltn, reservkaplan. EELK õp, 248, 303, 313, 317, 319
- PAHKEVITS, N., ort preester, 329
- PAHLEN, Bogislaw von der, kol-ltn, Põhjasõjas Harju maakaitserügemendi ülem, 65
- PAJU, Piret, lpn, KOK-7 õppur, KJPS ohvitser, 303
- PAJULA, Kuno, EELK peapiiskop em, 142, 147-8, 354
- PAJUR, Ago, TÜ ajaloo dotsent, 13, 85, 92, 133
- PALAMETS, Hillar, ajaloolane, 87
- PALIAS, Hillar, kpt, I Soomusrongide rügemendis, Tapa baptisti kog jutlustaja, 130
- PALM, Andres, vanemmaat, E.E.L.K. Adelaide kog õp, 144
- PALM, Andrus, lpn, KOK-5 õppur, 303
- PALOLA, Tuomas, Soome välipastor, 182, 305, 320

⁶²¹ Üksik-sidepataljon

PAPPENHEIM, krahv Gottfried Heinrich von, Saksa keiserlik välimarssal, 59

PARK, Wook Byong, kol, Lõuna-Korea peakaplanite komitee esimees, 266

PARK, Song Chil, kol, Korea maaväe peakaplan, 201, 266

PARMAS, Ilmar, 140

PARMING, Tõnu, mjr, ajaloone ja ajakirjanik, 150

PARTS, Karl, kol, Vabadussõjas Soomusrongide diviisi ülem, 92

PARTS, Peeter, kpt, Viru ÜJP, Suurtükiväegrupi ja ÜVP kaplan, 166, 178, 184, 248, 202, 209, 305-8, 313, 316-7, 319

PARVE, Andres, n-ltn, KJPS ohvitser, 14

PASTIK, Oskar, KL Narva-Jõesuu üksik-kompanii, EELK Narva-Jõesuu, Narva Jaani ja Narva Mihkli kog õp, 122, 137

PAŠŠKI, Aleksander, ort preester, 253

PAUL, Johann, kol, end piirivalve ülem, 390

PAULIŅŠ, Laimenis, v-srs, Läti mereväe kaplan, 168, 179, 182, 303, 305, 320, 372

PAULUS, Aleksander, vt ALEKSANDER, (EAÕK metropoliit)

PAULUS, Pühak, apostel, 31

PEDAK, Jaanus, rms, EKNK pastor, 302

PEDDLE, Gerry E., brig-kin, end Kanada kindralkaplan, 263

PEEDU, Sirje, end EELK UI raamatukogu juhataja, 13

PEEPMAA, Vahur, KOK-8 õppur, 303 318

PEETER I (Suur), Vene tsaar, 63, 68

PEKKO, Vahur, KOK-8 õppur, 303 318

PELLO, Otmar, Eesti Riia kog, EELK Suure-Jaani ja E.E.L.K. Toronto Vana-Andrese kog õp, 163

PENNER, Jaan, 150

PEREPETŠ, Simeon, ort preester, 327

PERLI, Gerhard, EELK Järva praost, Anna ja Paide kog õp, 112, 137

PEREZ CONSALEZ, Fransisco, kin-ltn, Hispaania välipeapiiskop, 261

PERNSON, Ülle, n-vbl, 168

PERSELLE, Steven, kol-ltn, Suurbritannia maaväe vanemkaplan, 179-189

PETERMANN, Kaido, kpt, ÜVP ja Lennubaasi kaplan, 166, 184-5, 209, 249, 302, 205-9, 313, 315, 319, 371-2

PETERSON, Urmas, end kaitseväe peaaudiitor, 200

PETERSOO, (end Peterson) Elmar. KL Kuusalu mk, EELK Jõelähtme ja E.E.L.K. Sault Ste. Marie kog õp, 120, 122, 126, 133, 137

PETERSOO, Udo. E.E.L.K. peapiiskop ja Toronto Vana-Andrese kog õp, 120, 126, 135, 138

PETERSSON, Göran, mjr, end Stockholm piiskopkonna kantsler, 14

PETRUS JAKOBI, Roskilde piiskop, 22

PIEL (Pihl), välipastor Karl XII armees, 73, 230

PIHKVA, Lauri, lpn, REOK-2 õppur, 304

PIHLAK, Jaak, Eesti Sõjahaudade Liidu end esimees, 112, 114

PIHLAK, Mihkel, EAÕK ülempreester, 112

PIIR, Gustav, EELK Tallinna praost ja Püha Vaimu kog õp, 145

PIIR, Kristjan, n-ltn, Rahuoperatsioonide Keskuse ohvitser, 167, 373

PIKKUR, Tiiu, filoloog, ajakirjanik, 2, 13, 146, 152, 158-9, 161, 163, 196, 212, 218, 222, 319, 320, 359

PIKNER, Marge, 100

PILLI, Raine, lpn, psühhiaater, REOK-2 õppur, 304

PISTOLEKORS, Erkki, mjr, Põhja-sõjas Liivi jalaväerügemendi Pärnus asunud pataljoni ülem, 65

PLANK (Blank), Uno Aleksander Andreas, EELK Vastseliina ja

E.E.L.K. Baltimore ning Washingtoni kog õp, 17, 101
 PLATES, Ernst, trükkal, 294
 PLATON, EÕAK piiskop, mõrvatud, 105
 PLOSKI, Tadeusz, brig-kin, Poola r-k-välipiiskop, 267
 PLUT, Joze, kol, Sloveenia peakaplan, 271
 PODERKANT, Johann, EAÕK ülem-preester, 111
 PODLINSKI, Viktor, ort preester, 327
 POKROVSKI, Vitali, ort preester, 327
 POLING, C. V., ltn, USA armee prot kaplan II maailmasõjas, 258
 POLLITT, Gary R, USA mereväe-kaplan 165-6, 174, 179, 182-3, 208, 371-2
 POMERANTS, Ülle, n-vbl, KOK-8 õppur, 235
 PONDRE, Helle, KOK-8 õppur, 235, 245
 POOPUU, Juhan, kol-ltn, Vabadussõjas Soomusrongide diviisi staabiülem, 27
 PORROVSKI, Vladimir, ort preester, 252
 POTTER, Lorein, kdr-mjr, USA õhuväe kindralkaplan, 258
 PREOBRAŽENSKI, V, EAÕK Kriüša kog vaimulik, 1
 PRISKE, Marika, Majandus- ja kommunikatsiooniministeriumi kantsler, 200
 PROKOPOVITŠ, Anna, n-vbl, Tapa VÕK medõde, REOK-1 õppur, 242
 PROŠTŠANSKI, Joann, ort diak, 2652.
 PUHM, Oskar, lpn, JR 200 välipastor ja KL Suurupi suurtükiväedivisjoni õp, E.E.L.K. assessor ja Kanada praost, E.E.L.K. Toronto Peetri kog õp, 3, 15-7, 122, 133-4, 137, 139-40, 239
 PUKK, Mikk, ltn, KJPS ohvitser, 159
 PUKSPUU, Pille-Riin, KOK-8 õppur, 303, 318
 PUNDT (Punt), Gustav Friedrich, EELK Valjala kog õp, 94
 PUNGA, Gustav, EELK õp em, 104.
 PURLAU, Margus, mjr, Maaväe staabi ohvitser, 14
 PUSKAR, Viktor, kol, Vabadussõjas II diviisi ülem, 80
 PUTNAM, Barbara, kpt, Kanada kaplan, KTK-5 instrktor, 182-3
 PUURA, Kristiina, KJPS raamatukogu juhataja asetäitja, 13
 PUUSEMP, Karl, KL Võru linna-ümbruse mk ja Võru Noorte Kotkaste maleva, EELK Pindi, Petseri, Võru ja Türi kog õp, 122
 PUUSEPP, Oskar, kpt, E.E.L.K. Portlandi kog õp, 142, 144
 PUUSEPP, Rein, kol-lt, president Meri end vanemkäsundusohvitser ja KVJ esindaja Rootsis, 161
 PÕDDER, Ernst, kin-mj, Vabadussõjas KL, Sisekaitse ja III diviisi ülem, 80-104
 PÕDER, Aarne, EEKBKL pastor, KOK-5 õppur, reservkaplan, 303, 317, 319
 PÕDER, Andres, EELK peapiiskop, 11-12
 PÕDER, Johann-Christian, teoloog, KOK-7 õppur, 303, 317, 319
 PÕDER, Thomas Andreas, EELK õp ja reservkaplan, 303, 311, 319
 PÕLAJEV, Joann, ort preester, 327
 PÕLD, Andrei, kin-mjr, NL ohvitser, 80
 PÕLD, Harald Wilhelm, EELK Ida-Harju praost ja Kose, kog õp, 102, 110
 PÕLD, Toomas Jeremias, E.E.L.K. Saksamaa praost, tennis II maailmasõjas Eesti sõdureid, 17, 133-4, 140, 142,
 PÕLDMAA, Ahti, mjr, end KJPS ohvitser ja Tallinna Kaitseringkonna staabiülem, 161
 PÕLDMETS (end Palkai), Andres, KL Kõpu üksikkompanii, EELK Kõpu, Pühalepa ja Karja kog õp, 122
 PÕLDSAM, Anu, lpn, KOK-5 õppur, 303, 311, 318

- PÄDAM, Tiit, mag theol, EELK
Konsistooriumi end peasekretär,
212
- PÄHN, August, KL Koeru mk õp.
EELK piiskopi kt, Koeru, Rakke ja
Võnnu kog õp, 112
- PÄHN, Elmar, lpn, KL Antsla mk,
EELK Urvaste, E.E.L.K. Buffalo,
Clevelandi ja Chicago Pauluse kog
õp, 122, 133
- PÄRLI, Gerhard, EELK Järva praost
ning Paide kog KL Järva maleva ja
Paide mk õp, 121
- PÄRN, Mihkel, ltn, 132
- PÄRN, Ülo, ajaloolane, 100
- PÄRNAMETS, Olav, Eesti Metodisti
Kiriku end superintendant, 163-5
- PÄRNAPUU, Margus, ltn, ROK arst,
236
- PÄRTEL, Andreas, EAÕK preester,
122
- PÄTS, Konstantin. EV president, 98-9,
129
- PÄTS, Mati, Patendiameti direktor, 13
- PÄTS, Nikolai, ülempreester, EAÕK
sinod esimees, EAÕK sõjaväe-
preestrite senior, 3110, 112, 117,
129, 134, 139, 237, 326
- RABASSAAR, Mighkel, rms, USA
armee Eesti vahikompanii 4223
võitleja, 145
- RAHAMÄGI, Hugo Bernhard, Tartu
Ülikooli usuteaduskonna õppejõud,
EELK piiskop, 107, 110, 118-9,
124, 263
- RAHUSOO, Taavi, KOK-2 õppur, 302
- RAID, (eesnimi teadata), ltn, teenis II
maailmasõjas Eesti Ida-
pataljonides, 86
- RAIDMA, Tarmo, REOK-2 õppur, 304
- RAIDUR (end Reinvald), August, lpn,
end EELK Anneküla ja Jämaja ja
E.E.L.K. konsistooriumi ass,
Toronto Jakobi, Buffalo ja
Stockholmi kog õp, 133
- RAIEND, Valdek, E.E.L.K. ajakirja
EESTI KIRIK toimetaja, 225
- RAJAH, Val, kol, Zimbabwe
peakaplan, 273
- RALLMANN, Kristina, KJPS raamatu-
kogu juhataja, 13
- RAMMO, Ivar, luuletaja, 336-7, 378
- RANDLA, Merike, vbl, KOK-7 õppur,
303
- RANDVEER, Nelly, Eesti kaitseväe
vaneminspektor, 218
- RANDVERE, J., EAÕK Võru Jüri kog
preester, 112
- RAOTMA, Eve, vbl, KOK-7 õppur, 303
- RASIULIS, Andrew P., ltn, Kanada
Military Training Assistance Plan'i
direktor, 219
- RASK, Märta, end EV sise- ja justiits-
minister, 151-2
- RAUDSEPP, Anu, ajaloolane, 82,
136
- RAUDSEPP, Karl, kpr, KL Väandra mk
õp, E.E.L.K. piiskop, teenis Eesti
sõjavange Saksamaal, 16-7, 122,
137, 143, 145, 163, 390
- REBANE, Alfons, kol, II maailmasõjas
pataljoni- ja rügemendiülem, Saksa
Rüütliristi kavaler, 142
- REBANE, Hans, kpt, EELK Jõhvi,
E.E.L.K. Seabrooki kog õp, USA
armee Eesti Schwetzingeni
töökompainii kaplan, 3, 133, 137,
144, 239
- REBANE, Ivo Manfred, 108
- REBANE, Peeter Peep, ajaloolane,
150
- REBAS, Aho, res-mjr, 192
- REBAS, Hain, mjr, end EV
kaitseminister, prof, ajaloolane,
147, 149, 174, 369
- REEK, Nikolai, kin-ltn, sõjaminister,
108-9, 127
- REHNBINDER, Otto vabahärra von,
kol-ltn, Järva rügemendi ülem
Põhjasõjas, 65
- REI, August, riigivanem, 113, 117
- REIDAK, Johan, EELK Pärnu abi-
praost. KL Tori mk ja Püha ja Tori
kog õp, 122
- REILA, Heiki, n-ltn, mag theol, EELK
õp, KOK-6 õppur, reservkaplan,
184, 249, 303, 310, 317, 319

- REIMANN, Rudolf, kin-mjr, 80
- REINARU (Reinart) Rudolf, lpn, KL Saare maleva ja EELK Püha ja Rõuge kog õp, E.E.L.K. Winnipegi, Port Arthuri, Sudbury, Lakewoodi ja Bergen *county* kog õp, 122, 137,
- REINART, Rudolf, vt REINARU, Rudolf
- REIO (Reinhold) Ago, kol-ltn, EV jalaväeinspektori vanemkäsundusohvitser, lasketreener, 17, 390
- REMMEL, Roman, kpt, E.E.L.K. Põhja-Saksamaa kog õp, EV ohvitser, 142
- REMMELGAS, Jüri, II maailmasõja ajal rindekirjasaatja, ajakirjanik, 92
- RENT, Harri, kol-ltn, end KJPS avalike suhete ülem, 13, 161, 166, 171, 173, 195-8, 212
- RESIK, Kadri, lpn, KOK.-7 õppur, 303, 311, 318
- REYMOND, Antoine, kpt, Šveitsi prot peakaplan, 272
- REYNOLDS, Eric, S., mjr, Kanada kaplanitekooli vaneminstruktor, 179-80, 373
- RIDIGER, Mihhail, ülempreester, Tallinna Simeoni kog pr, 326
- RIDIGER, Aleksius, vt ALEKSIUS II
- RIGAS, Nicolaus, kol, Kreeka peakaplan, 264
- RINK, Jaan, kol, Vabadussõjas Sõjavägede Staabi Kindralstaabi Valitsuse ülem, 80
- RIQUELME, Pablo Lizama, Tšiili r-k välipiiskop, 273
- RISTOK, Andrei, EAÕK preester, 99, 118
- RODE, Jens, end Taani armee välipraost, 198, 273
- ROOSIMAA, Urmas, ltn, KVÜÖA kaplan, 160, 171, 178, 184, 249, 302, 305, 307-8, 313, 315-6, 317, 319, 371, 374
- ROOSIMÄGI, Urmas, kol, Tapa VÕK ülem, 173, 225
- ROOTALU, Aivi, KJPS referent, 14
- ROOTS, Marek, lpn, EELK Häädemeeste kog õp, KOK-3 õppur, reservkaplan, 302, 317, 319
- ROOVÄLI, Küllike, ajakirjanik, 309
- ROSEN, Andreas Ludwig von, kol-ltn, Põhjasõjas Eesti maatragunite-rügemendi ülem, 65
- ROSEN, Otto J. von, kol-ltn, Liivi-Saaremaa Aadlilipkona ülem, 65
- ROSENBERG, Johan Georg Alfred, EELK Viljandi abipraost ja Suure-Jaani kog õp, 110
- ROSENSTEIN, Heinrich Arved, KL Järva-Jaani mk ja EELK Järva-Jaani kog õp, 122-137
- ROSIC, Nicola Mate, r-k preester, Horvaatia kaplaniteenistuse organiseerija, 262
- ROSMA, Meelis, lpn, EELK diakon, KOK-6 õppur, 249, 303, 307, 312, 317, 319
- ROTBERG, Tõnis, kin-mjr, 80
- ROTHLEBEN, dr med, Karl XII ihuarst, 64
- ROTLA, R, EAÕK preester, 104, 111
- ROWLAND, Phelim C., Suurbritannia maaväe r-k vanemkaplan, 272
- RUDBECKIUS, Johannes, Rootsi välipastor, hilisem Västeråsi piiskop, 56-7
- RUSSOW, Balthasar, Tallinna Püha Vaimu kog õp, 54
- RUTIKO, Siret, Tartu Ülikooli õppejõud, 23
- RUTOPÕLD, Gustav, EELK Tartu praost ja Tartu Peetri kog õp, 110-1
- RUUS, Anton, EAÕK Vändra kog preester, 103
- RÕUDE, Valter, lpn, EELK vaimulik ja EV reservohvitser, 141
- RÜDMIK, Helmut, ltn, E.E.L.K. Toronto Peetri kog abiõp, 142
- RÜÜTEL, Arnold, EV president, 206
- RÜÜTEL, Eduard, kol-ltn, Sõjakooli ja 10 ÜJP ülem, 117
- RYOO, Hyo Kun, mereväe kpt. Korea mereväe peakaplan, 264

- SAABAS, Helmut, rms, End ELCIC
Ida-Ontario ja Quebeci praost, 142
- SAAG, Evald, lpn, EELK UI õppejõud,
133
- SAAK, Kaido, lpn, EELK Lihula kog
õp, KOK-2 õppur, reservkaplan,
302, 314, 317, 319
- SAAN, Peeter, mjr, kaitseväe orkestri
peadirigent, 203
- SAAR, Ene, n-ltn, KOK-8 õppur, 303
- SAAR, Janno, stud theol, KOK-5
õppur, 303, 318
- SAAR, Johan, kol, end Piirivalve
Ohvitseride kogu esimees, 17,
352-5
- SAAR, Paul, lpn, EELK Lääne-Harju
praost em, soomepiss, 142
- SAAR, Valeri, kol, Õhuväe ülem, 161,
196
- SAARD, Riho, ajaloolane, 77, 81
- SAARMA, Ahti, v-sgt, 170, 303
- SAARSE (Steinberg), Kurt, KL
Tallinna Noorkotkaste ja EELK
Toomkog õp, 122, 137
- SAKRAUSKY, Oskar, kin-mjr, Austria
prot peakaplan, 260
- SALMINEN, Lauri, Soome
merepraost, 148
- SALCK, Tõnnis Findisson, Põhjasõjas
rotemästare Karl XII armees, 67
- SALLA, Jako, rms, REOK-1 õppur,
304
- SALNÄS, Åke, Rootsi sõjaajaloolane,
65-7, 70-1
- SALO, Vello, n-srs, dr theol, Toronto
Ülikooli emeriitprofessor, r-k
preester, 13, 17, 142, 144, 390
- SALOHEIMO, Veijo, 13
- SALUM, Vello, EELK Viljandi abi-
praost ja Pillistvere kog õp, 103-5.
- SALZA, vabahärra Herman von, k-
adm, EV mereväe juhataja, 117
- SAMOLDIN, Andrei, KOK-7 õppur,
303
- SAMON, Sergei, EAÕK Pärnu
abipraost, 119
- SAN MARTIN, José Fransisco de, kin,
Argentiina väejuht, Argentiina, Tšiili
ja Peruu vabastaja, 297
- SANDER, Ove, dr theol, EELK
Vastseliina ja Nõmme Rahu kog
õp, EELK UI Pastoraalseminari
juhataja, 148
- SANDER, Toivo, mjr, Piirivalve Narva-
Jõesuu õppekeskuse ülem, 176
- SANDERS, Oswald, J., 41
- SANG, Andres, ltn, 14
- SARAPIK, Aivar, kpt, KL vanem-
kaplan, noorkotkaste peavanem,
KOK-3 õppur, EAÕK välipraost, 13,
178, 183-5, 209, 250, 302, 305,
308-10, 15-27, 319, 372, 375
- SAUERBREI, Rudolf Harald, KL
Tallinna Kopli mk ja EELK Tallinna
Kopli kog õp, 115
- SAVITSKI, Joann, ort ülempreester,
326
- SAVVA, Krasnogorski piiskop,
Venemaa sõjaväelaste jt usulise
teenimise korraldaja, 275
- SCHENKENBERG, Iwenn (Ivo), balti-
saksa või eestlasest ohvitser Liivi
sõjas Rootsi sõjajõududes 54
- SCHIFF, Viljar, mjr, KJPS ohvitser,
336
- SCHILLER, Johann Christoph, saksa
luuletaja jm, 336
- SCHLIPPENBACH, Wolmar Anton,
kin-mjr, Põhjasõjas Rootsi väejuht
Eestis, 52, 64-5, 71
- SCHOLTZ, Rudolf, kin-mjr, Austria r-k
peakaplan, 260
- SCHULTZ, Otto Woldemar Ludwig,
EELK Pärnu-Jaagupi kog õp, 104
- SCHUMACHER, John W, kol, USA
erukaplan, 46
- SCHUMACHER, John W., USA
reservkaplan, USA Evangeelsete
Kaplanite Liidu abiesimees, 44.
- SCHWENGELN, Jakob Heinrich von,
kol-ltn, Põhjasõjas Liivirügemendi
ülem, 65
- SCOTT, Kimberley, mjr, USA *MLT*
ohvitser Tallinnas, 167, 372
- SEEBERG, Arvo, ltn, KOK-6 õppur,
PV ohvitser, 303

SEEN, Andres, KVÜÕA muuseumi juhataja, 14

SELIKANOV, Grigori, ort preester, 326

SELIN, Tapani, Soome mereväe erupastor, 354

SELLAK-MARTINSON, Saima, lpn, EELK Tallinna Kaarli kog diakon, KOK-4 õppur, reservkaplan, 302, 314, 317, 319

SELLIOV, Johannes, KL Halliste mk, ja EELK Halliste kog õp, 122

SEMJONOV, Vassili, ort preester, 328

SEMKO, Tomas, kol, Slovakkia peakaplani abi (lut), 196.

SEPP, Algis, n-vbl, 166

SEPP, Hendrik, sõjaajaloolane, 13, 66-7

SEPP, Savva, EAÕK sõjaväe- ja Kaitseliidu vaimulik 1919-38, 81-2

SERGEJEV, Aleksandr, ort preester, 330

SEROPJAN, Ruben, stud theol, KOK-3 õppur, 302, 318

SEWARD, Desmond, ajaloolane, 18, 23

SHEA, Donald W, kin-mjr, end USA armee kindralkaplan, 258

SIGISMUND I, Rootsi ja Poola kuningas, 54-5, 60

SIHVO, Sami, kin-ltn, end Helsingi garnisoni ülem, 355

SILD, Olaf, prof, dr theol, Tartu Ülikooli professor, kirikuajaloolane, 23, 58, 68

SILD, Soile, n-ltn, 13

SILDOJA, Endel, vbl, KOK-3 õppur, mõrvatud, 302

SILDVEE, Riina, EELK Konsistooriumi tarkvaraspetsialist, 14

SILLASTE, Marge, n-ltn, KOK-3, KJPS ohvitser, 303

SILVIOSEN, Arne, kol, Norra lut peakaplan, 180, 182, 267, 373

SIMON, Joachim, Saksa r-k peakaplan, 269

SIMONES, Antonio, kol, end Portugali r-k peakaplan, 268

SINJAKOVA, Galina, Narva muuseumi töötaja, 55

SIREL, Arvo, kol, end KJPS ülem, 161, 165-7, 174, 372

SIRGE, Ketlin, REOK-2 õppur, 304

SKROMNOV, Joann, ort välipreester I maailmasõjas, 82

SKANZENSTTIERNA, eesnimi teadmata, kol-ltn (?) Põhjasõjas Ingeri tragunite (rügemendi?) ülem, 61

SKOGH, Gustav Reinhold, kol-ltn, Liivimaa traguniterügemendi ülem, 65

SKYTTE, Karl Gustav, kol, Põhjasõjas Liivi jalaväerügemendi Tartus asunud pataljoni ülem, 65

SMADLOVIC, Ismail, Bosnia islami kaplaniteenistuse mufti, 261

SMIRNOV, Aleksander, ort pr, 329

SMIRONOV, Konstantin, ort pr, 327

SOBOLEV, Peeter, ort preester, 327

SOKOLOV, Aleksander, ort preester, 327

SOOM, Kaido, Tartu Ülikooli õppejõud, EELK vaimulik, 70

SOOMETS, Ülo, fotograaf, 199

SOOMRE (end Sommer), Arthur, EELK piiskoplik vikaar, assessor ja Tallinna Toompea Kaarli kog III pihtk õp, 110, 104, 110

SOONE, Einar, EELK piiskop, Eesti Kirikute Nõukogu president, Tallinna Toompea Kaarli kog õp, 13, 147, 151-2, 162-3, 164

SOOTS, Jaan, kin-mjr, sise- ja kaitseminister, Vabadussõjas Sõjavägede staabiülem, 80, 105

SOROHOV, Tiit, ort diakon, 327

SOVA, Sulev, lpn, KOK-4 õppur, Piirivalve Narva-Jõesuu õppekeskuse kaplani kt ja KL Jõgeva maleva kaplan, EELK Kursi kog diakõp, 250, 302, 314-5, 317, 319

SPEGEL, Harpvin, Rootsi välipastor Karl XI armees, 61

SQIBA, Fumie S., kin-mjr, Lõuna-Aafrika suursaadik Iisraelis, end Lõuna-Aafrika kindralkaplan, 265

- SZALAZY, Tamas, brig-kin, end Ungari prot välipiiskop, 274
- STAATS, Reinhard, dr theol, Kieli Ülikooli kirikuajaloo professor, 23
- STADELMANN, Arno, kpt, Šveitsi r-k peakaplan, 272.
- STALIN, Jossif, Nõukogude Liidu riigitegelane, 80
- STEFERO, kol, ort preester, end USEUCOMi peakaplan, 215, 376
- STEFANOV, Jorgo, metropoliit, Bulgaaria kaplaniteenistuse taastaja, 261
- STRATONOVITŠ, Joann, ort välipreester, 78
- STRATONOVITŠ, Nikolai, ort ülempreester, 326
- STRATONOVITŠ, Simeon, ort ülempreester, 326
- STEINBERG, Bernhard, KL Pillistvere mk õp, EELK Viljandi praost, Pillistvere kog õp, 122, 137
- STEINBERG, Juhan, vt SUURKIVI, Juhan
- STEINBERG, Kurt, vt SAARSE, Kurt
- STEINFELDT, vt Kiviste. G
- STEFANOS, EAÖK metropoliit, 183
- STEPHANY (Stefany), Eduard, Vene reserv-v-ltn, r-k preester, I maailmasõjas Vene sõjaväekaplan Tallinnas, 83
- STIPANTIS, Alfred, kin-mjr, end Austria prot peakaplan, 260
- STEWART, Charles, dr theol, end Suurbritannia mereväe peakaplan, 272
- STOCKHOLM, Friedrich Wilhelm Konstantin, EELK Tallinna Kaarli kog õp, E.E.L.K. Austraalia praosti kt, Eesti sõjaväe ja KL õp seenior, 3, 87-90, 92, 95, 101-5, 107-8, 110, 112-3, 115, 11-8, 120, 123, 126-7, 129-30, 132, 134.5, 138-9 233-4, 367-8
- STOCKHOLM, Uno E.E.L.K. Melbourne kog õp, 83
- STRAUSS, Mati, ajaloolane, 103-4, 110-2, 114, 118-9, 120, 132-3
- STUCKI, Christoph, kpt, end Šveitsi kaitsejõudude peakaplan, 272
- STUMBRA, Antanas, kpt, Leedu armee kaplan, 182, 185, 305, 320
- SULLIVAN, Arthur S., Ameerika helilooja, 337
- SUNGO, Leio, mjr, Angola peakaplan, 187
- SUPA, Joseph, kol, USA r-k reservkaplan, Vatikani kaplanialane nõunik, 207
- SUURKIVI (end Steinberg), Juhan, kpt, E.E.L.K. Chicago praost, USA armee Eesti vahikompanii kaplan Saksamaal, 3, 133, 143-5, 240
- SZALAY, Tamas, kin-mjr, end Ungari prot välipiiskop, 274
- SVEDBERG, Jesper, välipastor Karl XI armees, 62
- SVILOSEN, Arne, kol, Norra armee peakaplan, 179-80, 182, 373
- SÕMER, Tiia, mjr, KJPS ohvitser, 161
- SÕRG, Tõnis, ltn, MPEÖK preester, KOK-4 õppur, reservkaplan, 302, 314, 317, 319
- SÕSOJEV, Rainer, n-vbl, 166
- SÕTŠOV, Andrei, n-ltn, EAÖK alamdiakon, KOK-3 õppur, Pärnu ÜJP kaplan, 13, 75-6, 82, 134, 184, 250, 302, 305, 308, 311, 317, 319
- SÄRE, Meelis, mjr, KVÜÖA ohvitser, 14
- ŠARIN, Joan, ort diakon 327
- ZAHARJEV, Perber, ort diak, 327
- ZAMENSKI, Joann, ort preester, 326
- ZELEKIN, Mihail, ort preester, 372
- ZIMMERMANN-STOCK, Heiz, dr theol, Saksa mereväedekaan, 210
- ZVADSKI, Joann, ort ülempreester, 252
- ZVEREV, Vassili, ort preester, 2328
- ZWEIBERG, Jacob Tõnnis, ltn, 67
- ZYGMUNT III VAZA, vt SIGISMUND
- ZÖBIN, Janel, ltn, Tapa VÕK ohvitser, 172
- ZÖGE, Andreas, mjr, Põhjasõjas Liivimaa jalaväepataljoni ülem, 66

TAAL, Maarja, dr, psühhiaater, 201
 TAAL, Piret, lpn, psühhiaater, REOK-2
 õppur, 304,
 TALI, Moonika, n-ltn, KOK-4 õppur,
 Kuperjanoni ÜJP kaplan, 172-5,
 185, 210, 250-1, 302, 305-8, 314-
 5, 317, 319
 TALI, Peeter, kpt, KJPS teavitus-
 osakonna ülem, 13
 TALLMEISTER, Theodor Alexis,
 EELK Tallinna Püha Vaimu kog õp,
 Riigikogu liige, 105
 TAMBOOM, Jaak, lpn, KOK-6 õppur,
 303, 306, 318
 TAMM, Aleksander, EAÕK preester,
 110
 TAMM, Elari, EEKBKL pastor, KOK-4
 õppur, reservkaplan, 302, 317
 TAMM, Johannes, EAÕK preester,
 110, 136
 TAMMARU (endine Tamman), Philip
 Aleksander, KL Pärnu-Jaagupi mk
 ja EELK Pärnu-Jaagupi kog õp,
 E.E.L.K. Seabroki kog õp, 112, 137
 TAMMEKIVI, Aita, lpn, KOK-8 õppur,
 303
 TAMMIK, Arnold-Ferdinand, EELK
 ass, Valga kog, garnisoni ja KL
 Valga maleva õp, 3, 122, 130, 136,
 237
 TAMMISTO, Janek, kpt, KJPS
 ohvitser, 159-60
 TAMMUL, Villu, kol-ltn, KVPS
 ohvitser, 13
 TAMMUR, Harald, EELK ass, Tartu
 praost ja Tartu Pauluse kog õp,
 119
 TANNBERG, Tõnu, ajaloolane, 85
 TARUSTE, Allan, E.E.L.K. Sydney
 kog õp, 138
 TARVEL, E., 19
 TASMUTH, Randar, *lic. theol.* EELK
 UI dekaan, 319
 TAUBE, Bernhard (Berndt) Wilhelm
 von, vabahärra, kol-ltn, Põhjasõjas
 Põltsamaa maakaitsepataljoni
 ülem, 65-6
 TAUL Jaak, dr theol, KL Tartu maleva
 vaimulik, EELK Tartu abipraost ja
 Peetri kog õp, E.E.L.K. Inglismaa
 praost ja Londoni kog õp, 133, 147
 TEDDER, Lembit, lpn, EELK Tallinna
 Kaarli kog õp, EV reservohvitser,
 133
 TEEMANT, Jaan, riigivanem, 108-9
 TEISS, Johannes (Joann) I maailma-
 sõjas õigeusu sõjaväevaimulik 81
 TEODERICH (Theodericus), Eestimaa
 piiskop, langes Lindanisa lahingus,
 22
 TERVONEN, Marjo Riitta, Soome
 sõduritekodude tegelane, 195
 TETERIN, Vladimir, ltn, 17
 THEISS, Walter, saksa r-k kindral-
 dekaan, 269
 THOMPSON, Royce D., brig-kin,
 Austraalia õhuväe peakaplan, 260
 TIESENHAUSEN, Hans Heinrich von,
 vabahärra, kol-ltn, Põhjasõjas
 Eesti (Leskkuninganna ihukaitse)
 ratsarügemendi ülem, 65
 TIESENHAUSEN, Johannes Heinrich
 von, kol-ltn, Põhjasõjas Eesti
 (Leskkuninganna ihukaitse)
 ratsarügemendi ülem, 65
 TIHASTE, Merle, n-ltn, KOK-8 õppur,
 ROK psühholoog, 303
 TIHHOMIROV, Joann, ort preester,
 328-9
 TIIRMAA; Marko, KOK-5 õppur, lpn,
 251,
 TIIVEL, Ernst, mjr, kaitseministeeriumi
 varustusvalitsuse ülema abi, 29,
 390.
 TIMMERMANN, Erich, Rootsi väli-
 pastor Karl XII armee, Kambja
 kog õp, 3, 70, 228, 367
 TIMOFEJEV, Adrian, ort preester,
 328
 TIMOFEJEV, Diiron (?), 328
 TIMOFEJEV, Dimitri, ort preester, 328
 TIMOFEJEV, Jakov, ort preester, 326
 TINT, Hillar, kpt, 166, 372
 TITOVA, Marika, lpn, Vt KÄGGO,
 Marika
 TISCHLER, Johann, KL Kõpu mk ja
 EELK Kõpu ja Suure-Jaani kog õp,
 10, 115, 127

- TOI, Roman, lpn, dr mus, helilooja, 174 203, 332, 334, 339, 378
- TOJAK, Tiina, ESHL tegevdirektor, 89,
- TOMBAND, Tanel, rms, kaplani-teenistuse autojuht, 158.
- TOMBERG, Rihard, kin-mjr. EV Õhukaitse ülem, 135
- TOMSON, „Tommi”, 145
- TOODE, Andres, Narva muuseumi töötaja, 55
- TOOMING, Alfred, EELK peapiiskop, 120, 143
- TOOMING, Ants, n-ltn, KOK-5 õppur, KL Sakala maleva kaplan, EELK Kolga-Jaani kog õp, 251, 303, 307, 312, 317, 319
- TORIM, Ants, n-ltn, KOK-7 õppur, ROK personaliülem, 191, 204-5, 303, 316.
- TORRIM, Martin Helmut, KL Saarde mk ja EELK Saarde kog õp104, 118-9, 122, 137
- TORSTENSSON, Lennart, väli-marssal, Rootsi väejuht Kolmekümneaastases sõjas, 59
- TOŠKA, Arhipp, ort preester, 329
- TREI, Jüri, n-ltn, välisministeeriumi ametnik, end peakonsul Peterburis, REOK-2 õppur, 304
- TREUMAN, Jaan, EELK Võnnu ja Tartu Peetri kog, II diviisi ja Tartu garnisoni ning KL Tartu maleva õp, 3, 83, 91, 103, 110-1, 114-5, 128, 130, 137, 234,
- TREUMANN, Leo Gustav, ltn, ohvitser Vabadussõjas, hilisem EELK Vaivara kog ja KL õpetaja, 122, 137, 238
- TRUU, (Treu) Juhan (Johannes), KL Audru mk 4. kompanii, EELK Mihkli ja Kirbla, E.E.L.K. Uppsala kog õp. misjonär Lõuna-Aafrikas, 122, 137
- TULVISTE, Peeter, dr phil, Riigikogu liige, end Tartu Ülikooli rektor, TÜ kultuuripsühholoogia professor, 13
- TURNER, Robin, kin-mjr, end Suurbritannia õhuväe peakaplan, 272
- TUVIKE, Aare, mjr, Rahuoperatsioonide Keskuse ülem, 183
- TŠERTKOV, Gavril, ort preester, 328
- TŠERTKOV, Pavel, ort preester, 328
- TSITOVITŠ, Pavel, ort preester, 330
- TÖNISBERG, Matvei (Matteus, Madis). EAÕK ülempreester, väli-preesterite seeniior Vabadussõjas, 3, 13, 92, 95, 102, 104, 106, 234
- TÖNISBERG, Romil, insener, eelmise pojapoeg, 13, 106
- TÖNISSON, Aleksander, kin-mjr, EV kaitseminister, 14, 80, 100, 136, 136, 187
- TÖNISSON, Jaan, EV riigivanem ja välisminister, 85
- TÖNISSON, Leo, 10, 90-1.
- TÖNISSON, Roland, ltn, end Mereväe baasi, ÜSP ja ÜVP kaplan, 159, 161, 166-7, 170-4, 177, 181, 184, 251, 208, 251, 302, 305, 307-9, 311, 315-6, 318, 338, 371-3
- TÕRVAND, Juhan, kin-mjr, kaitseväge staabiülem, 80
- TÄHT, Vitali, ort ülempreester, 327
- UIBOPUU, Lembit-Olev, KJPS ohvitser, 161
- UNT, Henn (Hermann), KL Kullamaa mk õp, EELK Lääne praost, Martna kog õp, 122, 137
- UNT, Johan, kin-mjr, 80, 100
- URS, Aebi, kin-mjr, Šveitsi kaitsejõudude personaliülem, 272
- UUS, Henno, mjr, Eesti Ohvitseride Kogu USAs esimees, 10
- UUSTAL (endine Ustal), Johannes, KL Helme mk õp, EELK ass, Viljandi praost, Helme kog õp, küüditatud, surnud Siberis, 103, 122, 137
- UUSTALU, Endel, EV diplomaat, soomepoiss, 140
- VAALGAMAA. Edgar Ernst, praost, II maailmasõjas JR200 I pataljoni välipastor, 13, 140, 240, 390
- VAASA, Valter, lpn, EELK Valga praost emeeritus, Rõuge, Helme ja Taagepera kog õp, 111, 123, 133

- VAERGE, Vilhelm. Taani lennuväe välipraost, 273
- VAHER, Anna-Liisa, KOK-7 õppur, 303, 318
- VAHER, Max, KL Paistu mk ja kog õp, E.E.L.K. Saksamaa praost ja Baden-Württembergi kog õp, 111, 122, 137
- VAHTRAMÄE, Sirje, lpn, stud theol, KOK-5 õppur, end kaplani-teenistuse projektiohvitser ja KVÜÖA ohvitser, kaplani kand, 2, 13, 167, 169 214, 252, 278, 303, 376-7
- VAHTRE, Sulev, prof, ajaloolane, 23
- VALDEMAR II, Taani kuningas, 22
- VALDMA (Waldmann) Kristjan, KL Kloostri mk, EELK Harju-Risti ja Nõva õp, 122
- VALGE, Kristjan, KOK-5 õppur, 303
- VALK, Jaak, EELK Urvaste kog õp, 110.
- VALK, Tõnis, KOK-5 õppur, 303
- VALTER, Kaie, v-vbl, KTK-5 õppur, 306
- VAICKOVSKIS, Atis, lut pastor, Läti peakaplan, 266
- VARAS, José Joaquin, Tšiili väli- piiskop, 273
- VARDY, Gerhard F., mjr, Kanada kaplan, 181-2, 374
- VARES, Oskar, arhivaar, 13
- VARIK, Jaak, Jõhvi garnisoni õp. EELK Alutaguse praost, ass ja kiriku hooldaja. EELK Jõhvi kog õp, hävituspataljoni laste poolt maha lastud, 121, 130, 137, 238
- VARIK, Jaan, KL Alutaguse maleva staabi õp, EELK ass, Viru praost ja Rakvere Kolmainu kog õp, 120, 123
- VASSILJEV, Igor, vt MILLER, Igor
- VASSILKOV, Andrei, ort preester, 329
- VEEBER, Indrek, KOK-5 õppur, 303
- VEEM (Wehm), Konrad, E.E.L.K. peapiiskop, Stockholmi kog õp, 79, 83, 101-2, 142, 144
- VEERMETS, Indrek, KOK-2 õppur, 302
- VEIDENMAUM, Sigfrid, ajakirjanik, 135
- VEITONMÄKI-STAF, Marietta, 196
- VELASQUEZ, Victor, Boliivia kristlike ohvitseride organiseerija, 260
- VELJANOVSKI, Stefan, Makedoonia ort välipiiskop, 266
- VELLESOO, Egon, EAÕK preester, 142
- VELLINK, Otto, kin-mjr, Põhjasõjas Rootsi väejuht Ingeris ja Eestis, 65-6
- VENSKUS, Rimas, kpt, Leedu r-k kaplan, KOK-6 õppur, 303, 320
- VESSELOV, Aleksander, ort preester, 249
- WHITE, David, k-adm, end USA mereväe peakaplan ja kauaaegne *Military Chaplain Association of the USA* esimees ja tegevdirektor, 219, 371
- VIETINGHOFF, Edwold Johan, kol-ltn (?), Põhjasõjas Liivi-Saaremaa Aadlilipkonna esimene ülem, 65
- VIIDING, Virge, lpn. KOK-7 õppur, 303, 314, 318
- VIIIL, Anneli, KVA, kaplaniteenistuse referent, KOK-7 õppur, 2, 14, 184, 186, 212, 303
- VIISE, Michael Gustav, kol, dr phil, end USA õhuväe kaplan, Eesti kaitseväe peakaplan 5, 13, 17, 23, 38, 112, 145-6, 148-168, 174-5, 179, 186, 201-2, 212, 252, 340-345, 369-373
- VIISE, Neva, dr phil, 161
- VIITAK, Nikolai, kpt, Vabadussõjas I diviisi adjutant ja hilisem teedeminister, 100
- VIKS, Karl Valter, ltn, E.E.L.K. Chicago praost, Rõuge, Ilumäe, Tallinna Peetri, Lübecki ja Chicago I kog õp, 137-142
- VINES, Howfray, mjr, Suurbritannia kristlike ohvitseride liikumise juhte, 134.
- VISTUNOV, Aleksei, vbl, 166

- VOLOSSEVITŠ, Leonid, ort preester, 329
- VOOLAID (Vollmann), Julius, KL Nissi mk õp, EELK ass, Järva praost, 123
- VOOREMAA (Wöhrmann), Aksel Erich, KL Tartu Maarja mk õp, EELK Tartu abipraost ja Tartu Maarja kog õp, 119, 123
- VORONOV, Liveri, ort preester, 326
- VRDTŠEVITŠ (?), Konstantin, ort preester, 327
- VÄHI, Tiit, EV peaminister, 151-2
- VÄLBE, Jüri, EAÕK ülempreester, hilisem piiskop paguluses, Pärnu praost, 116
- VÄRK, Siim, vbl, 166
- VÖHRMANN, Aksel, vt VOOREMAA, Aksel
- VÕÕBUS, Arthur, lpn, EELK Tartu Pauluse kog õp ja TÜ usuteaduskonna ja Balti Ülikooli VT prof, *Lutheran School of Theology* (Chicago) VT prof (süroloog), E.E.L.K. ass, Indianapolise kog õp, 123
- WACHTMEISTER, Bleckert, vabahärra, Rootsi kin-ltn Karl XII armees, 60
- WACHTMEISTER, Fritz, kol, Põhjasõjas Eesti-Ingeri Aadlipkonna ülem, 65
- WALTER, Hannes, sõjaajaloolane 13, 95, 97, 100
- WASHINGTON, J.P., ltn, USA r-k kaplan II maailmasõjas, 259
- WEISMAN, Malcolm, mjr, Suurbritannia relvajõudude ülemrabi, 179-80, 182-3, 278
- WEISS, Israel, brig-kin, israeli pearabi, 262
- WELLIK, Otto, kol-ltn, Rootsi ohvitser Põhjasõjas, 94-5
- WENNER, Nicholas, mjr, Luksemburgi, r-k kindralkaplan, 265
- WEST, Sir Allan, adm, Suurbritannia mereväe ülem, 218-9
- WESTERMAN, Andreas, Põhjasõjas Rootsi välipastor, 64.
- WESTRÉN-DOLL, August Osvald, KL Sakala maleva ja EELK Viljandi Jaani kog õp, 118, 120, 129, 137, 238
- WETZER, Martin, kin-mjr, 94-5
- WHITE, David E, k-adm, end USA mereväe peakaplan, 117, 204.
- WOLD, Inge, kpt, 134.
- WOLFFELT, Magnus Friedrich von, mjr, Põhjasõjas Pärnu maakaitsepataljoni ülem, 66
- WOODWARD, Peter, brig-kin, end Austraalia armee kindralkaplan, 260
- WRANGEL, Gustaf von, kol-ltn, Põhjasõjas Lääne maakaitserügemendi ülem, 65
- WREDE, CARL Casper, krahv, Karl XII kammerhärä, 64
- WUNDERLICH, Johannes Paulini, Põhjasõjaaegne Rootsi välipastor Tallinnas, hiljem Vigala ja Äksi kog õp, 3, 70, 228, 367
- ÕUN, Deivil, vbl, REOK-2 kursuse veebel, 171-2, 304
- ÕUN, Mati, sõjaajaloolane, 13, 116
- ÖÖVEL, Andrus, mjr, kaitseminister, 151-2, 161
- ÜMARIK, Jaak (Jakob), EAÕK Pärnu Issanda Muutmise kog preester, 108-9, 136
- XAVIER, Ivan, kpt, Brasiilia prot kaplan, 261
- YKEMEL, eesti- või liivi rahvusest preester või orduvend, 23

INDEKS

- Admiraliteedi kogudus [Rootsi]
(Karlskronas), 59, 62
akadeemiline haridus, kaplanite,
184-5, 310-14
Argentiina kaplaniteenistused, 259
Armeenia kaplaniteenistus, 19, 259
auastmetunnused, erilised,
kaplanite, 253-5, 259,
auastmetunnused, sõjaväelised,
253
Austraalia kaplaniteenistused, 260
Austria kaplaniteenistused, 254,
260
- Balti pataljon, 93-4
baltisakslased, 67, 93-5
Belgia kaplaniteenistused, 260
Borden, Kanada sõjaväebaas,
Kanada kaplanite kooli asukoht,
51
Bosnia ja Hertsegoviina kaplani-
teenistused, 260
Botswana kaplaniteenistus, 261
Brasiilia kaplaniteenistus, 261
Bulgaaria kaplanid, 261
- diakonid, 319
diakonõpetaja, 319
distsiplinaarseadus, kaitseväe, 155
- eeskirjad, kaplaniteenistuse,
(Kaplanite rakendamise juhend),
290-3
Eesti-Ingeri Aadlilipkond, 65
Eesti jalaväerügement (Põhja-
sõjas), 64
Eesti kaplanid rahutagamis-
operatsioonidel, 188-90
Eesti Kirikute Nõukogu (EKN), 14,
151
Eesti maatragunieskadron, 65
eesti rahvusväed: Rootsi sõjaväes,
62-76
- Vene sõjaväes, 85
Eesti ratsarügement, vt Lesk-
kuninganna ihukaitse ratsa-
rügement
Eesti vabatahtlikud Soomes, 137,
139-40
eetika, 175-76
eraldusmärgid, 99
eraldusvärvid, kaplanite, 99, 132,
250
I diviis, 91, 100
1. jalaväepolk (rügement), 82, 96
I maailmasõda, 80-3
European Christian Homes for the
Services (ECHOS), 195-96
- gaidid, 199
garnisonikirikud, 326-30
Garnisonimäärustik, 155
Gruusia kaplaniteenistus, 261,
Guatemala kaplaniteenistus, 261
- Harju maakaitse jalaväerügement,
65
Hispaania kaplanid, 261-62
Hollandi kaplaniteenistused, 262
- liri kaplaniteenistus, 262
Ingeri polk, 94
Ingerimaa, 63
Iisraeli välirabinaat, 262
Itaalia kaplaiteenistus, 263
- JR 200 (Eesti vabatahtlike üksus
Soome sõjaväes), 139-40
juudid Vabadussõjas, 97-8
juudiusulised kaitseväes, 108, 331
Järva maakaitse jalaväe rügement,
64
- Kaitseliidu õpetajad, 107-26
kaitseminister, (sõjaminister), 98,
103, 127-8, 152, 161, 215

kaitseriietus, 255, 270
 kaitseväe juhataja (ülemjuhataja),
 39, 112, 135, 152, 304
 kaitseväekalmistud, 112, 114, 338
Kaitseväe sisemäärustik, 154
 Kambja maakaitsepataljon, 34
 Kanada kaplaniteenistus, 263-64
 kaplanaat, vt kaplaniteenistus
 kaplani tööjuhised, 153-4
 kaplanid, ajaloolised, 19-24
 kaplanid rahuoperatsioonidel, 188-
 90
 kaplanid, relvakandmine, 69,
 kaplanid, väljaõpe, 136, 59, 156-60,
 165-74, 178-85, 208-19, 302-09
 kaplanite ja reservkaplanite
 orientatsioonikursus vt (KOK)
 kaplanite traditsioonid, 47-51, 202-6
 kaplanite tähtpäevad, 95, 105, 122-
 3, 136.
 Kastre, lahing, 70
 keeleõpe, 183-84
 Keenia kaplaniteenistus, 264
 keep, kaplani, 47, 203
 kirjastustegevus, 129-30.
 kodutütred, 198
 KOK-1, 157-58, 302
 KOK-2, 158-60, 302.
 KOK-3, 159-60, 302
 KOK-4. 165-68, 302
 KOK-5, 166, 168, 302-3
 KOK-6, 166-67, 169, 303
 KOK-7, 167, 169-70303
 KOK-8, 170, 303
 III diviis, 91
 Kosovo, 135.
 Kolmekümneaastane sõda (1618-
 56-59
 77-8
 Kreeka kaplaniteenistus, 264
 Krimmi sõda, 42.
 kristlikud ohvitserid, 213-14
 KTK-1, 179-80, 305
 KTK-2, 179-82, 305
 KTK-3, 181-82, 305,
 KTK-4, 181-82, 305-06
 KTK-5, 182-83, 306
 Kuninganna ihukaitse ratsa-
 rügement vt (Leskuninganna
 ihukaitse ratsarügement, Eesti
 ratsarügement, 65
 Kurkse õnnetus, 160
 6. jalaväerügemendi (üksik-
 pataljoni) lipu pühitsemine, 109
 10. jalaväerügemendi (üksik-
 pataljon) lipu pühitsemine, 117

 Laiuse, 63-4
 langevarjurid (kaplanid) 185
 leerid, sõjaväelised, 4, 109, 176
 Leedu kaplaniteenistus, 264-65
 Leskkuninganna ihukaitse
 ratsarügement, vt Kuninganna
 ihukaitserügement,
 Liivimaa maakaitsepataljonid, 66
 Liivimaa rügement, 65
 Loodearmee (end Põhjakorpus),
 92-93
 Luksemburgi kaplaniteenistus, 265
 Lund, lahing, 61
 Läänemaa maakaitse jalaväe-
 rügement, 65
 Läänemere kaplanite konverentsid
 (nn Kieli konv), 210-212
 Lõuna-Aafrika kaplaniteenistus 265
 Lõuna-Korea kaplaniteenistused,
 266
 Läti kaplaniteenistus, 266
 Lützeni lahing, 59

 maakaitsepataljonid, Eesti, 66
 maakaitserügemendid, Eesti, 66
 magistriõpe, 153-4, 239-40.
 Makedoonia kaplaniteenistus, 266
 Malta rist, 15, 18.
 Marylandi rahvuskaart, 97-100.
 mereartiklid, Rootsi, 59, 62
 merevägi, Eesti, 91, 315
*MILITARY TRAINING
 ASSISTANCE PLAN (MTAP),
 Kanada 129.*
 Männiku plahvatus, 112
 metsavennad, 139
 muhameedlased, 61.

 Napoleoni sõjad, 26, 41
 Narva, lahing ja piiramine, 63
 Narva garnisonirügement, 64

„Neli kaplanit” 182, 58,430
 4. jalaväepolk (rügement), 53, 55.
 Nepaali kaplaniteenistus 267
 Nigeeria kaplaniteenistus, 267
 Noored Kotkad, 198
 Norra kaplaniteenistus, 267
 Novgorod, 142
 Nõu maakaitsepataljon, 69

oikumeeniline koostöö, 190-92
 olmetingimused, 186-87

pagulusaastad, 143-4.
 Paldiski, 157-58, 165-70,
 paraadid, 278-81.
 peakaplan, Eesti, 146, 247-48, 252
 peakaplanite konverentsid, 144-6,
 200-1.
 Peipsi laevastik, 69
 Pihkva piiramine, 57
 piibliseltsid, 78, 193
 piirivalvekaplanid, 315
 Pioneerpataljon, 109, 113
 Poltava, lahing, 65, 72
 Poola kaplaniteenistused 267-68
 Portugali kaplaniteenistus, 268
 Prantsusmaa kaplaniteenistused,
 268
Pro deo et patria, marss, 332.
 Põhjakorpus (Loodearmee), 92-3
 Põhja Üksik -jalaväekompanii,
 Põhjasõda, 63-74
 Põltsamaa, 52
 Põltsamaa maakaitsepataljon, 65
 Pärnu, 52
 Pärnu maakaitsepataljon 66
 Pärnu Ülikool, 228
 Päästeteenistus, päästeamet,
 pühitsemised, 125.

rabid, sõjaväelised, 128
 Rahuoperatsioonide keskus
 (Paldiskis), end Kaitseväe
 Ühendatud Õppeasutuste
 välibaas (Paldiskis), 105-10,
 116-22.
 rahvusvaheline õigus ja kaplanid,
 356-58
 relvakandmine (kaplanid),.26, 69

reservohvitseride kursused, 75.
 Reserverialaohvitseride
 täienduskursus, vt, REOK
 REOK-1, 171-3, 303-04
 REOK-2, 171-73, 304
 riietus, kaplanite, 35, 54-5, 77.
 Riigikaitse Akadeemia, 158-59
 rinnamärk, kaplanite, 248-9.
 ristimised, sõjaväelaste, 4, 114,
 182, 301-2,
 ristosõjad, 22-23
 Rooma kaplaniteenistus, 19-20
 Rootsi kaplaniteenistus, 268.69
 Rootsi vabatahtlik kompanii
 (Vabadussõjas), 51.
 Rootsi kuningate „mereartiklid”, 53
 Rootsi kuningate „sõjaartiklid”, 53
 Rumeenia kaplaniteenistus, 269
 „Rügemendi karikas”, 72, 74

Saaremaa maatragnarügement,
 65
 Saksa kaplaniteenistused, 269-70
 Sambia kaplaniteenistus, 270
 Sarvesignaalid, 339
 7. jalaväerügement, 62.
 Sihtasutus Eesti Kristlikud
 Sõdurikodud, 195-8
Sisemäärusrik, 155
 skaudid, 199
 Slovakkia kaplaniteenistused, 270
 Sloveenia kaplaniteenistus, 271
 Soome kaplaniteenistus, 271
 Soome Rahvuslik armee, 77
 Soome suurvürstiriik, 77
 Soome vabatahtlikud Eesti
 Vabadussõjas, 94-95
 Soomusrongide diviis, 91
 stoola, kaplani, 203, 206
 suitsiidiennetamine, 136.
 Suurbritannia kaplaniteenistused,
 271-72
 Suure-Männiku plahvatus, 109
 sõdurikodud, 131-4, 228.
 sõdurireeglid, rahvusvahelised, 265
 sõjaartiklid, Rootsi 53
 sõjaminister, vt kaitseminister
 sõjavangid, kaplanid, 45, 282-4,
 289.

sõjaväeõpetajad, vt kaplanid
sõjaväeõpetajate seenior, 87-107,
127-35
sõjaline ettevalmistus, kaplanite,
307-09

Šveitsi kaplaniteenistused, 272-73

Zimbabwe kaplaniteenistus, 273

Taani kaplaniteenistused, 273
taarausulised, 130
Tallinna kaitseväekalmistu, 112-114
Tallinna sõjaväehaigla, 329
„Tapto”, 339
Tartu kalmistud, 87
Tartu Üksik-jalaväepataljon, 316
II diviis, 91
II maailmasõda, 140-41
trafaretid, kaplanite, 293
tsiviilmudel, 256
Tšiili kaplaniteenistused, 273
tulevikuplaanid, kaplaniteenistuse,
223
täiendõpe, kaplanite, 178-185

USA kaplaniteenistused, 257-59
Ukraina kaplaniteenistused, 274
Ungari kaplaniteenistused, 274
Uusikaupunki (Nystadi) rahu, 72-4
Uus-Meremaa kaplaniteenistused,
275
Vabadusrist, 95, 97
Vabadussõda, Eesti, vt, Eesti
Vabadussõda
vaimulikud Kaitseliidus, 107-26
vaimulikud Vabadussõjas, 87-101
vanemkaplanid, Eesti, 243-4.
Vatikani kontaktid
kaplaniteenistustega 275
velskrid, 24
Vene-Jaapani sõda, 44
Vene-Rootsi sõda (1808-9), 41
Venemaa ja kaplaniteenistus, 275
Vilno sõjakool, 44.
väljumalateenistused, 51, 53.
välikonsistoorium, Rootsi, 62
välipastoratuur, vt kaplaniteenistus
välipastorid, vt kaplanid

välipiiskopid 24
välipreestrid, 41-6, 48-52, 78-9, 252-
5.
Viru maakaitserügement, 65
välistoola, kaplani, 95.
väljaõpe, kaplanid, 156-60, 165-74,
178-85, 208-10, 302-34

Ämari, 132.4, 315, 318
„Äratus” (reveli), 339

Õhutõrjediivisjon, 316
Õigeusklikud (ortodoksid), 75-84,
90-93, 106, 323-30

9. jalaväerügement (üksik pataljon)
lipu pühitsemine, 109

Üksik-sidepataljon, 112, 316
Üksik-vahipataljon, 316
Ülemaailme Eesti Kesknõukogu,
14.

PENTAGONI KABELI VITRAAŽ
Lähemalt lk 258